תנ״ך · ראשונים

מאירי על תהלים

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מאירי על תהלים

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מאירי-על-תהלים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 6
פרק א 15
פרק ב 19
פרק ג 22
פרק ד 25
פרק ה 26
פרק ו 28
פרק ז 31
פרק ח 34
פרק ט 35
פרק י 38
פרק יא 41
פרק יב 42
פרק יג 44
פרק יד 45
פרק טו 46
פרק טז 47
פרק יז 49
פרק יח 52
פרק יט 58
פרק כ 62
פרק כא 63
פרק כב 65
פרק כג 70
פרק כד 71
פרק כה 72
פרק כו 76
פרק כז 78
פרק כח 80
פרק כט 81
פרק ל 83
פרק לא 85
פרק לב 88
פרק לג 91
פרק לד 94
פרק לה 97
פרק לו 101
פרק לז 104
פרק לח 108
פרק לט 111
פרק מ 113
פרק מא 115
פרק מב 117
פרק מג 119
פרק מד 120
פרק מה 123
פרק מו 127
פרק מז 128
פרק מח 129
פרק מט 132
פרק נ 135
פרק נא 138
פרק נב 141
פרק נג 142
פרק נד 143
פרק נה 144
פרק נו 147
פרק נז 149
פרק נח 150
פרק נט 152
פרק ס 154
פרק סא 157

פרק סב 158
פרק סג 160
פרק סד 162
פרק סה 163
פרק סו 166
פרק סז 169
פרק סח 169
פרק סט 175
פרק ע 179
פרק עא 179
פרק עב 182
פרק עג 184
פרק עד 189
פרק עה 192
פרק עו 195
פרק עז 196
פרק עח 199
פרק עט 207
פרק פ 208
פרק פא 211
פרק פב 214
פרק פג 215
פרק פד 217
פרק פה 219
פרק פו 221
פרק פז 223
פרק פח 225
פרק פט 228
פרק צ 234
פרק צא 238
פרק צב 240
פרק צג 242
פרק צד 244
פרק צה 246
פרק צו 248
פרק צז 249
פרק צח 251
פרק צט 252
פרק ק 253
פרק קא 254
פרק קב 255
פרק קג 259
פרק קד 263
פרק קה 268
פרק קו 274
פרק קז 280
פרק קח 285
פרק קט 286
פרק קי 291
פרק קיא 295
פרק קיב 296
פרק קיג 298
פרק קיד 299
פרק קטו 300
פרק קטז 302
פרק קיז 305
פרק קיח 305
פרק קיט 309
פרק קכ 333
פרק קכא 334
פרק קכב 335
פרק קכג 338
פרק קכד 338
פרק קכה 339

פרק קכו 340
פרק קכז 342
פרק קכח 344
פרק קכט 345
פרק קל 346
פרק קלא 347
פרק קלב 348
פרק קלג 350
פרק קלד 351
פרק קלה 352
פרק קלו 354
פרק קלז 357
פרק קלח 359
פרק קלט 360
פרק קמ 365
פרק קמא 367
פרק קמב 370
פרק קמג 371
פרק קמד 373
פרק קמה 376
פרק קמו 378
פרק קמז 380
פרק קמח 383
פרק קמט 385
פרק קנ 387

הקדמה

אמר מנחם בן שלמה לבית מאיר.
אמר נעים זמירות ישראל אז דברת בחזון לחסידיך ותאמר שויתי עזר על גבור הרימותי בחור מעם (תהלים פט כ). ידוע במלת גבור שהיא תואר נגזר מגבורה והגבורה מלה מונחת דרך כלל על חוזק והתגברות אבל דרך פרט תאמר על ב' מינים, הא' על חוזק וניצוח האויבים אם שיודע על זה בנסיונות על אחרים בהתגברו על אויבו תמיד, אם שיודע זה מצד נסיון בעצמו וקלות מרוצתו בלימוד חגירת חרבו והרגיל עצמו בשאר מיני הגבורות, אם שנודע מצד כמות איבריו ומשמן בשרו ועובי צוארו עם מה שיראה מאבירות לב עד שיכירו רואיו בו היותו מוכן לכך לנצח אויביו אם יזדמן ויבואר מזה המין כל אחד מאלו בשם גבור כאומרו גבור חיל (שופטים יא א ועוד) מאריות גברו (ש"ב א כג) המה הגבורים (בראשית ו ד) גבורים המה ומרי נפש (ש"ב יד ח). ועל דרך ההשאלה יושאל זה המין ג"כ על האל ית' יריע אף יצריח על אויביו יתגבר (ישעיה מ"ב י"ג) ה' כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה (שם) ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה (תה' כד), ויושאל זה המין ג"כ דרך דרש על המתגבר בחכמה עד שינצח החולקים עמו על דרך אומרם ז"ל כל הקובע מקום לתורתו אויבים נופלים תחתיו וקרא הנה אויביו החולקים כמו שאז"ל אפי' אב ובנו הרב ותלמידו שנושאים ונותנים זה בזה בהלכה נעשים אויבים זה לזה שנאמ' לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער כמו שביארנוה במקומה בראשי' של קידושין (ל ע"א) קצת חיבורינו ועל אותה איבה אמ' כחצים ביד גבור כן בני הנעורים [כי למוד החכמה בימי הנעורים] כפתוח על האבן וכן דרשו ז"ל בפסוק הנה ראיתי בן לאישי בית הלחמי וגו' גבור חיל במלחמתה של תורה. וכן יושאל זה המין ג"כ על כבישת היצר מתאוותיו הגשמיות והתגבר האדם להכניע הכתות הגשמיים מבקשי המותר תחת רגלי מוסר וטוב הנהגותיו כאמרם ז"ל איזהו גבור הכובש את יצרו וכן שהביאוה מדכתי' טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר כמו שביארנוהו במקומו וגם זה הוא מן המין הראשון והוא שכבר ידעת מה שאמ' הפילוסוף שהמלכות שלשה מינים מלך במדינה ומלך בביתו ומלך בגופו וכמו שהמלך צריך להיישיר בני המדינה ולשומרם מן העול והחמס ומעשיית הרע כן בעל הבית בבני ביתו צריך שישמרם וינהיגם בדרך ישרה ויוכיח הראוי להוכיח במה שצריך בתוכחתו ולעזור למי שרואה בו הנהגה ישרה שלא ימיתהו אחד מאחיו להטותו מני אורח כמאמ' כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו (בראשית יח) וכן צריך האיש בגופו להכניע כחות היצר ולהשפיל תאותו עד שיגביר היצר הטוב עליו וכבר ידעת מאמרם ז"ל המשל הנשוא על אומרו ע"ה עיר

קטנה ואנשים בה מעט וגו' ועל המלך הגדול הסובב אותה ברוב חילו והילד המסכן הנמצא בה ומלט את העיר בחכמתו כמו שביארנו במקומו. וזה המין כלו מן הגבורה יקרא בלשון לעז ושאלציא.

והמין הב' שהוא נאמ' על דרך אחרת לענין רבוי הדבר, הן רבוי בכמות המתחלק כגון רבוי המספר כאמרו ואם בגבורות שמונים (תה' צ) ופשעיהם כי יתגברו (איוב לו ט), וכן רבוי בכמות מתדבק כענין ויגברו המים (בראש' ז יח) ובשניהם יחד ברכות אביך גברו (שם מט) ואין זה מענין הראשון כלל וזה המין יקרא בלשון לעז אפודיראמינטי. וכן יתואר האדם בו בזה המין גבור כאומרו גבור בארץ יהיה זרעו (תה' קיב) ופירושו לדעת קצת שיהיה זרעו רב ובלעז אפוריראט. ויושאל זה המין גם על עשיית האדם מלאכתו בכחו ובחוזק והתגברות וחיילים יגבר (קהלת י י) שפירושו דרך פשט אם קהה הברזל ר"ל שאם הברזל שהוא בא לחטוב עצים בו מעלה חלודה צריך הוא להתגבר ולהוסיף בכח אע"פ שבמקומו ביארנוהו בדרך יותר נכונה ומזה יתפשט על כל דבר הבא בשפע הן בשפע הדיבור כאומרו ללשונינו נגביר (תה' יב) הן בשפע שכלי הן על מקבל השפע שאם יקבלנו בכח ובחוזק ובהתגברות כאומרו על הצורות הנפרדות גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו (שם קג) ורמז בעושי דברו על המשכם לרצונו להשפיע לזולתם איש איש לאשר תחתיו וכן רמז בענין לשמוע בקול דברו קבלת שפעם מכבודו ית' וכן נאמ' עיר גבורים עלה חכם (משלי כא כב) ודרשו בו זה נקרא עולם המלאכים עיר גבורים וכמו שאמרו בב"ר עיר שיש בה זכרים ולא נקבות רומז שאין שם דבר חומרי כי החומר יקרא בלשון נקבה ונאמ' על האל ית' גבר חסדו על יראיו (תה' קג) כי גבר עלינו חסדו (מד קיז) ועל חוזק השבועה והברית והגביר ברית לרבים (דני' ט, כו). והונח בזה הפסוק התואר הזה ר"ל גבור להורות כי הכוונה על אדם שלם יונח עליו תארי הגבורה על שני הפנים בכל חלקיהם הן המין הראשון בנצוח האויבים במלחמה ובניצוח החולקים בחקירת החכמה ובניצוח הכחות הגשמיות הן על הענין השני ברבוי עבודותיהם לאל והתחזק במלאכת ה' והתאמץ בקבלת שפע מזולתם ובהשפעתם לזולתם ונצטרף עם כל זה עזר האלהי בהצלחת שלימותו כאומרו שויתי עזר על גבור כלומ' שעם היותו גבור מצד הכנתו וטבעו נצטרף בו עזר אלהי ואז נכפלה גבורתו והוא דומה למאמר הפכי לזה יהיו כמוץ לפני רוח ומלאך ה' דוחה (תה' לה) הכוונה שיהיה טלטולו חזק ונקל כמוץ שהוא קל מצד עצמו ושהוא לפני רוח והוא סבה שנייה לנדנודו וטלטולו ועם זה שיצטרף בו שיהיה מלאך ה' דוחה כן בכאן בהפך זה שעם התגברו מצד טבעו והכנתו בכל מיני הגבורה היה לו עזר אלהי מכוון מאתו ירד לענין הצלחה יתירה.

כל זה יורה שהענין מונח על אדם נכבד בתכלית המעלה ושלם בכל מיני שלימות המעותדי' להשפיע על ידו לזולתו הצלחה יתרה ואמתית. ועל זה הצד בא המחלוקת בדרז"ל בפסוק זה על מי נאמ' ואע"פ שהמזמור ההוא והוא מזמור פט נראה שנאמ' על דוד, כן מדרכי הנבואות לבא לפעמים דבר מפוזר בתוך ספור נבואי רומז לדבר מיוחד בלתי נקשר לפניו ולאחריו. ומזה הצד פירשוהו רבי' בקצת מקומות על אברהם אבינו וגם הפסוק הדבק לזה אל מצאתי דוד עבדי וגו' דרשו בו כן מצאתיו בסדום שהוא רומז אל זמן אברהם כאלו אמ' שגבורת אברהם הציל את לוט העומד שם ונעשו ממנו אמות שמהם יצא דוד. והאמת שא"א ע"ה נמצאו בו כל ענייני הגבורה תמצאם בכתובים כשתעריך ספורי הנהגותיו ותדקדק בהם אחת לאחת כי גבורתו בנצוח התברר מענין וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ילידי ביתו וגו' ויחלק עליהם לילה ויכם וירדפם עד חובה וגו' ונצוח החולקים בדרישת החכמה ידוע שכל בית אביו עוברי ע"ז והוא בצאתו מרחם אמו נולד בהכנות טבעיות כענין בטרם אצרך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך נביא לגוים נתתיך (ירמי' א ה) כלומ' שהכינותי טבעיך בדרך היותך ראוי ומוכן להגיע למעלת הנבואה ותכף שהיה לו מעט דעת ועובד ע"ז עם שאר בית אביו ובית משפחתו הוא פוסח ומשוטט בלבו איך אפשר להיות הכוכב ההוא אשר הוא נעבד מהם בלא מנהיג עליו ולא היה לו מי שילמדהו אף אין מגיד אף אין משמיע והוא מושקע בזאת האמונה באור כשדים כאמרו אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים (ירמי' ט') ועל זה אמרו ז"ל בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו והוא על דרך צחות על שזמן זה הוא זמן התחלת למוד כאלו אמ' שבתחלת למודו עלה מענייננו היכר לכל רואיו שהוא יכיר את בוראו וטרח וחקר והשתדל בלמוד החכמות עד שידע וישיג שיש אלוה מנהיג ובורא את הכל והיה אז בן ארבעים שנה והוא אומרם במקום אחר בן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו והוא אמרם ז"ל אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים זה אברהם שלא הלך בעצת אנשי הפלגה שהיו רשעים כדכתי' הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים וכבר ביארנו בקצת חיבורינו שעניינם היה שכפרו במציאות האל ובמציאות כל נפרד, בנו מגדל וראשו בשמים אבל לא ראו את ה' נצב עליו ולא מלאכי אלהים עולים ויורדים בו כמו שהארכנו בביאור זה בקצת חיבורינו ואברהם ע"ה השיג הכל ברעיונו החדק ובשכלו החזק ואז התחיל לדרוש ולהעריך תשובות עם המתנגדים עד שבקשו להורגו ונעשה לו נס ויצא לחרן ודרש ברבים עד שנקבצו לו אלפים ורבבות והשריש שרשי האמונות בלב כל העולם. ואין צריך לחקור עליו בנצוח כל כח גופני כי כלו נתיחד לעבודתו ית' מצורף אל עמדו בכמה נסיונות

שכבר ביארנו ענייניהם במס' אבות ובפרט בנסיון העקדה. והמין הב' מן הגבורה ברבוי עבודותיו לאל יתי וההתחזקות וההתאמצות במלאכתו הנשגבה יעיד עליו אמרו וילך אברם כאשר דבר ה' כלומ' תכף שדבר אליו ה' לא אחר לעשות את הדבר ואמ' ויצאו ללכת ארצה כנען כלומ' שתחלת מחשבתם היתה לכך ולא נח עד שהוציא מחשבתו לפועל; והתגברות קבלת שפע מזולתו יורה על זה שלימותו העצום וכן שלימות השפעתו לזולתו כאומרו אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד ואמ' דוד ע"ה אז דברת בחזון רמז למה שאמ' אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה (בראשית יט). ומצד היות דוד ע"ה רומז בזה המזמור על חרבן בית המקדש וטלטול הגליות אמ' שכבר הודיעם אז בחזון לחסידו הקדום אברהם במראות בין הבתרים ואמ' עליו הרימותי בחור מעם כלומ' שבחרו והרימו מתוך עם פתי ובער מדעת.

ובקצת מדרשות פירשו פסוק זה על משה רב' ע"ה ואין ספק שכן התיחסו בו כל חלקי הגבורה כי נצוח האויבים בגבורתו יודע בקנאתו על צרת העם כאומרו ויצא אל אחיו וירא בסבלותם (שמות א) ר"ל שהתבונן בצרתם וחם לבבו אליהם וירא את המצרי המכה כדכתי' וירא את המצרי ויטמנהו בחול (שם) ושאר חלקי הגבורה אין צרך לחקור עליו בהם אלא שהם ז"ל פירשוהו בפרט על מתן תורה והוא שדרשו ז"ל אז דברת בחזון לחסידיך זה משה שנתן לבו לשמוע קולו של הב"ה במתן תורה וסבל כחו יותר ממה שלא היו כל ישראל יכולים לסבול שני' קול ה' בכח (תהלי' כט) ויהי כשמעכם את הקול וגו' ותקרבון אלי וגו' ותאמרו הן הראנו ה' אל' את כבודו ואת גדלו ואת קולו שמענו וגו' אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אל' ומתנו (דברים ה) והוא ענין אומרם ז"ל בהגדה שיצאה נשמתם כלומ' שבהבנתם זה יצאה נשמתם מחיק החומר כאלו נשללה ממנו לגמרי וכן אמרו דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אל' פן נמות והוא הענין הרמוז בדברי שלמה נפשי יצאה בדברו (שה"ש ה ו). ואמ' שויתי עזר על גבור על שם והאלהים יעננו בקול (שמות יט) מלשון והארץ תענה את הדגן והתירוש והיצהר (הושע ב כד) והכסף יענה את הכל (קוהלת י יט) או פירושו יהב חכמתא לחכימין (דניא' ב כא). ואמ' הרימותי בחור מעם רומז על עם מיוחד כלומ' עם היותו בתוך עם נבחר הורם הוא מהם כמו שיודע בבעל מחלקתו כי כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה' (במדבר טז) והוא המכוון בדברי חז"ל באמרם ששאלוהו טלית שכלה תכלת פטורה מן הציצית או חייבת וכן בית מלא ספרים פטור מן המזוזה או חייב והיתה כוונתם מאחר שכולה תכלת מה צורך בה לציצית וכן בית מלא ספרים מה צורך לו במזוזה כלומ' וכן הענין בעדה מאחר שהם קדושים כלם אין צריכים למנהיג וידוע

שזה היה רוע לב ובלבול סדר והריסת כל מצבות ההנהגה. ולהיות כמו שביארנו ענין המזמור רומז על ענין טלטול הגליות אמ' שכבר הודיעם בנבואה מיוחדת כמו שידוע מיעדי התורה כי תוליד בנים וכו' ועשיתם פסל וכו' והפיץ ה' אתכם וגו' (דברים ד), וכן במקצת מדרשות פירשוהו על אליהו וקצתם על אדם הראשון אלא שאין פשוטי המקראות מתישבים עליהם.

ומפרשי המקראות הניחו הענין על דוד עצמו ר"ל שדוד אמרו על עצמו ולדעתם אותה למ"ד שבמלת לחסידיך במקום בעבור וקרא עצמו חסיד על דרך אמרו שמרה נפשי כי חסיד אני (תה' פו) והענין כלומ' שמלכותי לא נזדמן במקרה שכבר נתיעד בנבואה לאב הנבחר ר"ל יעקב אבינו ע"ה והוא חזיון לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו (בראי מט). והענין שרמז על מלכות שאול שלא היה כוונת האל ובחירתו עליו. או איפשר לשיטה זו שנאמ' על יעקב אבינו שנקרא חסיד לרוב תמימותו כאומרו איש תם יושב אוהלים (שם כה) ואם נפרש עליו שם גבור אין ספק שכל מיני הגבורה נמצאו בו עד תכלית המין הראשון כמו שיראה מענין ויגל את האבן (שם כט) ומענין אומרו אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו וגו' ובענין שמעון ולוי כמו שאמרו ז"ל וכלם בטוחים על כחו של זקן וכענין ויאבק איש עמו (בראש' לב כה) הן לפי הנגלה הן לפי קצת דעות נסתרות שבו בהאבק עמו המלאך המשחית שרו של עשו ולא יכול לו וכ"ש המין הב' כמו שיראה מנבואת הסולם אלא שהנראה לשיטה זו שמלת לחסידך נאמרה על יעקב ושויתי עזר על גבור נאמ' על יהודה כלומ' שדברת בחזון ליעקב להיות עזרך על יהודה אשר הוא גבור באחיו כמו שידוע בכל ספוריו והכוונה כמו שביארנו שהמלוכה נאותה אליו מנחלת שבטו מקדם על פי נבואת יעקב אבי' ע"ה לא שנזדמן במקרה כענין מלכות שאול וזה הענין כבר רמזנוהו בחבורינו התלמודיים במס' הוריות אלא שהמשך הדברים יביאנו להשיב קצת הדברים הנה והיא שכבר ידעת מה שאמרו ע"ה שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ למנות מלך ולמחות זכר עמלק ולבנות בית הבחירה ומקום המצוות בתורה שום תשים עליך מלך (דברי' יז טו) תמחה את זכר עמלק (שם סוף כה) לשכנו תדרשו ובאת שמה (שם יב ה) וכן ידעת שמצות מנוי המלך היתה קודמת למצות הכרת זרעו של עמלק שכן דרשו מדכתי' אותי שלח ה' למשחך למלך ועתה לך והכית את עמלק (ש"א טו) וכן שהכרתת זרעו של עמלק קודמת לבנין בית המקדש מדכתי' ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מכל אויביו מסביב ויאמר אל נתן הנביא ראה אנכי יושב בבית ארזים וארון אל' בתוך היריעה (ש"ב ז) ומכאן מצאו הראשונים מקום עיון אחר שכן למה כעס הב"ה על ישראל כששאלו להם מלך עד שבא המענה מאתו ית'

לא אותך מאסו כי אותי (ש"א ח ז) עד שהשיבו לעצמם שלא כעס עליהם להיות השאלה בלתי הוגנת אבל מפני שלא היתה כוונתם לקיום המצוה רק להיותם קצים בשמואל הנביא עם פרסום שלימותו וחוזק הראותו באותות ובנפלאות ובמופתים ואני תמה על תשובתם שהרי לא שאלו דבר עד שנעשה שמואל הנביא זקן וידוע שהזקנה מתשת כח ההנהגה וכן שכבר מינה הוא עליהם את בניו עם היותם בלתי ראויים ונאותים לכך והנה כתיב בביאור ויהי כי זקן שמואל וישם את בניו שופטים את ישראל ולא הלכו בניו בדרכיו ויטו אחרי הבצע ויקחו שחד ויטו משפט (שם) ועל זה נאמר ויתקבצו כל זקני ישרי וגו' ויאמרו הנה אתה זקנת ולא הלכו בניך בדרכיך שימה לנו מלך וגו' (שם ח) והנה הדבר מבואר בנפשו שהם שאלו כהוגן בחכמה ובדעת בתם לבב ובנקיון כפים כי הוא היה זקן וכיון שראו בו שמינה את בניו ויש מקום חשד שלא לבא כן מאת האל יתי רק מצד בחירת נתינת השררה לבניו ועם זה שבניו לא היו ראויים לכך ולולא זה היו ראויים להענש מיד ולא שימהרו על זה, אלא שלדעתי הסבה בזה היתה שהמלוכה כבר נתיעדה בנבואת יעקב אבי' לשבט יהודה שנאמ' לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים ומלת עד האמורה כאן איננה זמן מורה על הפסק כלומ' עד שיבא שילה אבל בבואו תסור אלא הוא כענין כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך (בראשי' כח) כלומ' שלא תסור השגחתי ממך עד שיגיעך מה שהבטחתיך ואז תהיה השגחתי בך שלימה מכל וכל והוא כמי שאומר לבנו לא אסיר חסדי מאתך שלא אועילך יום יום עד שאעשיר אותך בעושר גדול יחד וכן הנה לא יסור שבט השררה ביהודה ואות המלכות מזרעו כמו שתראה בדגלים דגלו נוסע בתחלה ובפלגש בגבעה יהודה יעלה בתחלה וכן בכל ענין עד שיבא המשיח היוצא ממנו ואז יתפרסם המלכות פרסום חזק והמשיח ההוא רומז על דוד לקצת פירושים והוא הנאות לנו הנה ובזמן שמואל הנביא לא היה בשבט יהודה ראוי למלוך ומכוער הדבר למנות הראשון רק באדם הגון ונכבד בתכלית המעלה ולזה היה קשה בעיני האל יתי על שלא נתאחרה הבקשה עד עמוד ביהודה ראוי למלכות כי"ש בעוד שמואל חי שעם זקנתו היה טורח בתוכחת בניו להדריכם בהנהגה הישרה או למנות אחרים תחתיהם ולא שישאלו לשעתם אלא שמצד שהיה הדין עמהם לא נמנע האל יתי מלהעתר להם כפי האיפשר ונעתר להם להמליך מלך משאר השבטים את אשר נאות הבחירה עליו לפי הזמן עד עמוד ביהודה ראוי לכך ונחל ה' את יהודה חלקו. ולי עוד בזה דקדוק לעזר ולסעד לזה הענין והוא שבעת שייעד לנביא להקים את שאול למלך אמ' וה' גלה את אזן שמואל וגו' עד כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימן ומשחתו לנגיד (ש"א ט טז) ולא אמר למלך ובבאו לפניו זה יעצור בעמי

(שם יז) ולא אמר ימלוך בעמי ובעת משיחה אמר משחך ה' לנגיד (שם י א) על הדרך שנאמ' על זרובבל בנבואת דניאל להשיב ולבנות ירושלם עד משיח נגיד שבועים שבעה (דניאל ט כה). סוף דבר לא ייחס לו שם המלכות עד שחטא בקרבן העולה שנתנבא לו בקריעת מלכותו והוא אמרו נסכלת וגו' הכין ה' את ממלכתך אל ישר' עד עולם (ש"א יג יג) ועתה ממלכתך לא תקום (שם יג יד) וכן אותי שלח ה' למשחך למלך... ועתה לך והכית את עמלק (שם טו) כאשר נודע לו בנבואתו אחרית דבר מראשיתו והוא אמרו עליו וימאסך מהיות מלך וגו' וכן ונתנה לרעך הטוב ממך ואמ' על זה וגם נצח ישר' לא ישקר ולא ינחם (שם טו כו־כט) ונצח ישר' רמז על האל יתי' או על הנבואה ונקראה נצח ישר' מצד שהיא מיוחדת לעם הנבחר כמאמרו בקש שלא תשרה נבואה על אומות העולם וניתן לו ואל יקשה בעיניך אמרם אבל באומות העולם קם ומנו בלעם שכבר ביארנוהו בחיבורינו התלמודיים במס' אבות ובקצת שאר חיבורינו ורמז באומרו וגם נצח ישר' לא ישקר וגו' על נבואה לא יסור שבט מיהודה כלומ' שהגיע זמן שוב המלכות לאחוזתו וכשנזדמן בשבט יהודה צמח צדיק ייעד האל על מלכותו וייחס עליו לשעתו שם מלכות והוא אומרו אל ישי בית הלחמי כי ראיתי בבניו לי מלך (ש"א טז א) ואע"פ שכבר קרא נגיד ג"כ והוא באומרו שמואל לשאול בקש ה' איש כלבבו ויצוהו לנגיד (שם יג יד) זה מדרך המוסר שלא להעריכו לפניו ביתר ממנו וזהו אצלי שסמך לפסוק זה מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו כלומ' שתכף שמצאתיו משחתיו כי לו יאתה מלוכה מקדם ר"ל למי שיגיע משבט יהודה תחלה ראוי לכך. ותהיה כוונת ענין הפסוק מאז הבטחת בנבואה בעבור חסידך להמליכו וקיימת את דברך וענין הרימותי בחור מעם על היותו נבחר בין שאר הבנים. ויראה לי ג"כ שזהו ענין מה שאר"ל על מפלתו של שאול אתה אומר שירה אלמלא אתה שאול והוא דוד אבדתי כמה דוד מפניו וכבר פירש בו זולתי אלו נולדת במזלו והוא נולד במזלך ולא יראה לי כן אף כי דרכי הדת לא יתירו זה במוחלט כמו שביארנו בקצת חבורינו. אבל הנכון אצלי לפרש כדרך שכתבנו שאלו היה הוא מזרע המיוחד למלוכה כמוך או היית אתה ממונה לבד כמוהו אבדתי כמה דוד מפניו אבל אתה אצל המלכות יורש גמור והיורש אם חוטא לפעמים מכסין אותו ואין מדקדקים אחריו כל כך אבל מי שאינו אלא כממונה או כאפטרופוס מדקדקים אחריו אף בקלה שבקלות ומטעם זה יראה לי ג"כ שנמשח שאול בשמן המשחה כדכתיב ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו וישקהו (ש"א י א) ודאי שמן המשחה היה ממה שאמר את פך השמן כלומ' השמן הידוע והנבחר כענין שנאמ' בדוד ויקח שמואל את קרן השמן וימשח אותו בקרב אחיו (שם טז יג) וידוע שמלכי ישראל לא היו מושחים

אותם בשמן המשחה אפי' ראשון שבהם ואם עשו כן מעלו בשמן המשחה וכשמשח אלישע את יהוא לא שמן המשחה היה אלא שמן אפרסמון והוא שנאמ' שם ואלישע הנביא קרא לאחד מבני הנביאים ויאמר לו חגור מתניך וקח פך השמן הזה (מ"ב ט א) כלומ' שלא היה משמן המשחה וא"כ מה שמשחו את שאול משמן המשחה לא היה מצד שהיה דינו לכך אלא שהיה כממונה מצד השבט הראוי לכך ובמקומו. ואיפשר לפרש בכוונת הפסוק שהוא רומז לנבואת שמואל עליו כלומ' דברת בחזון לשמואל הנביא לחסידך להצליחו במלוכה. ומכל מה שכתבנוהו במלת לחסידך למדת שהיא נאמרת על יחיד כלומ' שהיא בלא יו"ד וכן שמענוה מספר מתויק ואם תמצא ביו"ד ירמוז לפי זה על נבואת יעקב ושמואל כלומ' כבר דברת מענין מלכותי וייעדת אותו על ידי חסידיך. ומכל מקום למה שכתבנו שהיא נאמרת על יחיד ואותה למ"ד שבמלת לחסידך שהיא באה במקום בעבור חסידך או על חסידך במשמעו וירמוז על יעקב או על שמואל או לשניהם לא שנתיחד הדבור לו ר"ל לדוד ונמצא לדעת זה שאינו בכלל הנביאים רק מכת המדברים ברוח הקדש וכבר ידעת מה שלמדנו מדרז"ל שקדושת ספרי הפסוק חלוקה למדריגות ר"ל שקדושת התורה למעלה למעלה מכלם וקדושת ספרי הנביאים למטה מקדושת התורה ולמעלה מקדושת הכתובים וקדושת הכתובים למטה מכלם ונראה שדעתם ע"ה שספרי הכתובים אינם נבואה גמורה אלא שנכתבו ברוח הקדש וההפרש שבין נבואה ורוח הקדש הוא שהנבואה לא תבא רק לשלם מעיקר יצירתו בהכנתו בשני הכהות הצריכים אליה והם המדמה והשכלי ושיהיה האיש עד תכלית שלימות החכמה כמה שאיפשר לשכל האנושי להשיגה ובעת הנבאו בהקיץ יתבטלו ברוב הנביאים הכחות ההרגשיות ויראה דמיונו לפעמים כאלו איש מדבר עמו או ישמע קול מדבר דמיונות יבין מתוכם המכוון בנבואתו. זאת המדריגה חלוקה בנביאים ג"כ ויתעלו בה אחד על חברו ברב או במעט לפי מה שהם וכ"ש שנבואת מרע"ה אינה ממין שאר הנבואות אבל חלוקה מכלן וגבוהה עליהם בהרבה ענייניים כבר התבארו בקצת חיבורינו אבל רוח הקדש הוא מדריגה למטה מן הנבואה והוא שאדם השלם בהתעמקו בדברים האלהיים תעוררהו רוח אלהים ותופיע על לשונו שבח והודאה או דברי שכל ומוסרים זהו דעת הקדומים בענין דוד המלך ע"ה ר"ל שלא להיות בכלל הנביאים אבל ברוח הקדש. וראוי לשאול שהרי מצינו בזה הספר מזמורים שהם נבואות גמורות לעתיד לבא בכמה מקומות ובפרט בחרבן בית המקדש ובנינו ושאר דברים עתידים עד שקצת חכמים פירשו שכל שיש בו כיוצא בזה הם מזמורים לקצת נביאים כתבם דוד בספרו וכמו שאמרו דוד כתב ספרו על ידי עשרה זקנים אדם הראשון מלכי צדק אברהם אסף

הימן ידותון ושלשה בני קרח ומשה והענין הוא שהשבעה מהם מצינו מזמורים על שמם והם בני קרח שהיה דעתם שלשה בני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף ואסף והימן וידותון ומשה איש האלהים והשלשה הנשארים שלא הוזכרו אמרו ז"ל שהם אדם הראשון ומלכי צדק ואברהם והוא שדעתם שהמזמור שיר ליום השבת אדם הראשון אמרו בערב שבת בע"ש גורש מג"ע ובשבת השכים ואמ' מזמור שיר ליום השבת. ואמרו שאיתן האזרחי הוא אברהם אבי' ובמזמור נאם ה' לאדני אמרו שמלכי צדק אמרו ממה שמצאו על דברתי מלכי צדק וכל זה דרך דרש שאלו היו אסיר ואלקנה ואביאסף נביאים לא נעלמה נבואתם עד דוד אלא שדרך כלל הוא קורא הלויים בני קרח כמו שיתבאר כל זה עם שאר דברים כלליים לקצת ענייני הספר במזמור שלישי על ביאור מלת מזמור וכן שאר דברים יש לפרש בעניינים אחרים נאותים יותר על צד פשוטי המקראות כמו שיתבאר בכלם. ואף לדעתם מה יאמרו בדניאל שימצאו לו נבואות חזקות מפליאות בגלוי סודות מהם דברים מבוארים ומהם נעלמים עד עת קץ בהגיע עת דודים לברר וללבן הדברים אלא שאף הם חזרו ופירשו שדוד ודניאל היו נביאים אבל לא כנביאים האחרים ומתוך כך לא נכללו בספרי הנבואות. ואף זה לדעתי אינו כלום שאף שאר הנביאים היו מדרגותיהם חלוקות זו מזו כמה וכמה ומ"מ כל שהוא נביא ושנאמרו דבריו בנבואה היה להם לסדרו בכלל הנביאים. והעיקר בזה לדעתי הוא שכל נביא שלא נשתלח לעם אם להתרותו על מעשיו הרעים להדריכו במעשה היושר או לצוותו בעסק העם במלחמות אע"פ שהוא נביא לא נכתבו דבריו בכלל הנביאים ונמצא ספר יהושע מצוה להדריכם על ענייני המלחמות בכיבוש הארץ וניצוח האויבים וכן הענין בעצמו בספר שופטים עם הצטרף עמו ענין דבורה וגדעון ובספר שמואל שנתנבא והוקם המלכות על ידי נבואתו עם הצטרף עמו ענין נתן הנביא וכ"ש ספר מלכים בנבואה הגדולה אשר לאליהו ואלישע והשאר הנזכרים שם ואין צריך לומר בארבעת ספרים האחרונים שכלם נתנבאו על שמם וארך הספור בתוכחותיהם ואזהרותיהם קבלת דוד ודניאל אינם ממין זה אבל נבואות עתידות לבד ועזרא עם היותו נביא כמו שידוע בו שהוא מלאכי לא היתה הכוונה בספרו רק ספור העליה מן הגלות איך נזדרז בה ומה שכלל מן התוכחות שם לא בא רק דרך ספור שכבר נכתי בנבואת חגי זכריה ומלאכי שהוא עזרא וכן הענין בעצמו בדברי הימים ודברי שלמה כלם ודאי אינם על צד נבואה ששיר השירים אינו רק כענין ספור הדבקות הגדול שבין האומה לשם וקהלת על צד החכמה ומשלי על צד חכמה ומוסר וכן ספר איוב נכתב להודיע על צד הקבלה מחלוקת ענייני ההשגחה והכרעתם ורות אינו רק סיפור הענין ותכלית הכוונה להודיע בו יחס דוד המלך ע"ה ומגלת אסתר

ספור ענין להודיע הנס הגדול ואיכה אינה רק כענין קינה על החרבן ואמנם כלם נאמרו ונכתבו ברוח הקדש ולכן נכללו כלם בסי הכתובים עם היות דוד ודניאל ועזרא בכלל הנביאים ואע"פ שרבותי' אמרו בדניאל על הפסוק שנאמ' בו והאנשים אשר אתי לא ראו את המראה מאי אנשים זה חגי זכריה ומלאכי איהו עדיף מנייהו ואינהו עדיפי מניה ופירשו בו אינהו עדיפי מניה דאינהו נביאי ואיהו לא נביא ואיהו עדיף מנייהו דאיהו חזא ואינהו לא חזו שמשמען של דברים שדניאל לא היה נביא אין הכוונה אלא על צד שביארנו שלא היה בדרך שיהיו דבריו נכללים בספרי הנבואה. ומעתה נתחיל בביאור הספר ב"ה ונאמר:

פרק א

פסוק א

כוונת המזמור לשבח מעלת החכמה ושהיא תכלית שלימות האדם ושראוי להיות כל פעולותיו פונות אל זה התכלית הנכבד. ומלת **אשרי** היא מענין ותומכיה מאושר (משלי ג יח) אזן שמעה ותאשרני (איוב כט יא) והמלה נאמרת לעולם בלשון רבים אשרי אשריו אשריך ישראל (דברים לג כט) מפני שהיא אמורה על קבוץ הצלחות שאין דרך לאשרו להצלחת דבר אחד אלא א"כ אותו דבר כולל הצלחות רבות. ויחס בענין שלוש כתות כל אחת בלשון מיוחד בפני עצמו וכן ההתדבקות בהם ויחס לכל אחת מהם לשון מיוחד וכן באיכות הנהגותיהם והכתות הם רשעים וחטאים ולצים וההדבק בהם הוזכר בלשון הליכה ועמידה וישיבה והנהגותיהם הוזכרו בלשון עצה ודרך ומושב ורבותי' ע"ה שאלו וכי מאחר שלא הלך מהיכן עמד ואם לא עמד מהיכן ישב אלא מלמד שאם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישב. נראה שההליכה אצלם היא הליכת הרגל בלא שום עכוב בעולם והעמידה היא עכבה מועטת כאדם ששוהה שם בעמידה והישיבה היא עכבה תמידית כאדם שיושב עמהם וחברתם תביא לעמוד בדרכם ולאחוז מדותיהם עד שבסוף ישב במושבם כמוהם.

ומ"מ נראה לי לפרש דרך אחרת והוא שההליכה אצלי יורה על אחיזה חזקה ומתמדת יותר מן העמידה והעמידה יותר מן הישיבה כמו שנבאר והענין אצלי הוא שלא כיון לשבח בזה מי שאינו רשע או מכעיס ומורד שאין מן הראוי לומר אשרי מי שאינו מין או כופר או רשע או מכעיס שאף ההמון והפחותים ימאנו וימאסו זה ויכירו פחיתותו אבל הכוונה לשבח מי שפורש מדרכי העולם במה שרוב העולם בוחרים בו ונמשכים אחריו כדי ליחד לבבו והנהגותיו לתורה ולעבודת האל ית'. ו**רשעים** נאמ' הנה על

ההמיה אחרי הטרף והממון מלשון בכל יפנה ירשיע (ש"א יד יז) והוא ישקיט ומי ירשיע (איוב לד כט) ולא ימלט רָשע את בעליו (קהלת ה ח) ובלעז ברוגינץ. **וחטאים** נאמ' על ההמשך יותר מדאי אחר התאוות בבלתי צורך הכריחי להעמדת גופו רק דרך הנאה ומותר וכמו שייחסו לשון זה על השגגות כמו שאמרו עונות אלו הזדונות פשעים אלו המרדים חטאים אלו השגגות ואע"פ שהוא משתמש בהם בכוונה ובחירה, הוא סבור שמאחר שאין המעשה עבירה מוזהרת שלא יחטא בהשתמשו כענין דרך הנאה ומותר. **ולצים** הם אנשים פנויים מצד פחיתותם ושוללותם מכל חכמה ומידיעת מלאכה או ממון שיתעסקו בו ומעבירים עתותיהם בהבל ובישיבת קרנות ולדבר בענייני העולם ובפרטי בני האדם זה בכה וזה בכה כמאמ' החכם שאמ' הפחותים הנבלים יוציאו דבר על הנכבדים מעלתם. ואין ספק שכל המתבטל מן התורה ונמנע מלכת בדרכי עבודת האל בזולת היותו מן הכופרים והמכעיסים הוא מכת מאלו הסבות או מצד המייתו אחר הממון והטרף והכבוד והנצוח והשררות, או מצד שלוח גופו להמשך אחר התענוגים וההנאות, או להיות שואף רוח ומתענג בישיבת קרנות ועמידת השוקים והרחובות לשמוע המתחדש ולספר בהבלי הזמן ולחפש אחר בני אדם בזמנו. יש שתבוא מניעתם מצד אחת מאלו הסבות, יש שבאה מצד שתים מהם ויש שבאה מצד כולם ואחר זה נראה שלשון הליכה לא נאמ' על הליכת הרגל אבל על אחיזת הדרכים והנהגות לגמרי כדרך והלכת בדרכיו (דברים כח ט), וילך בדרך ירבעם בן נבט (מ"א טו לד). ומצד היות מלת רשעים נאמרת הנה על הסוחרים והמתעמלים בהרוחת הממון המשיך בו מלת עצה כי לא דבר רק אבל נעשה בהנהגה ובמתון ובעצה נכונה ומצאנו הליכה בעצה כמו ילכו במועצותיהם (תה' פא יג) ושבח מי שלא אחז דרכיהם לגמרי עד שימנה מהם אלא שהשתדל בטרף עצמו וביתו עד שיעבור עתו דרך כבוד עד פה יבא ולא יוסיף לבעבור יתן לנפשו חוקה ולא ישליכנה אחרי גוו ולא יתעה שפחה נחרפת להמיית רוב ממון ועושר ונכסים.

ואמ' אח"כ **ובדרך חטאים** כלומ' בהנהגת הנמשכים אחרי יצרם ורודפים אחר התאוות והתענוגים **לא עמד** ר"ל לא נתעכב מלשון יעמדו ימים רבים (ירמ' לב יד) ושבחו בזה שלא נתעכב בהנהגה עד שימשוך אחריה דרך הנאה ומותר אבל יקח ממנה הראוי לפי הצורך ההכרחי לבד.

ואמ' אח"כ **ובמושב לצים** והוא שאין צורך לאדם בהנהגתם **לא ישב** כלל כלומ' אין צריך לומר שלא אחז דרכיהם ושלא נמלך אחריהם אלא לא נתן נפשו להושיב עצמו ביניהם כלל אפי' דרך עראי.

פסוק ב

ואמ' אח"כ **כי אם בתורת ה' חפצו** ללמוד אותה ולהתעסק במצותיה **ובתורתו יהגה יומם ולילה** ר"ל שישקוד על לימודה תמיד ודרז"ל בתחלה נקראת תורת ה' ולבסוף נקראת על שמו וראיה לדבריהם שאלו היתה מלת ובתורתו חוזרת על האל היה לו לומר ובדתו כמנהג כפל ענין במלות שונות אבל אחר שאמר בתורת ה' וחזר ואמר ובתורתו נראה שאמרה על עצמו וא"כ יהיה הפי' כי אם בתורת ה' חפצו ללמוד אותה ואחר שידעה נקראת תורתו יהגה בו יומם ולילה והענין שיהא פורש מדרכי העולם וישים כל כוונותיו לעסוק בתורה בכלליה בפרטיה וסודותיה וסתריה.

פסוק ג

ואז יהיה **כעץ שתול על פלגי מים** ר"ל סמוך לפלגי מים כדרך ועליו מטה מנשה (במדבר ב כ) והדמיון הוא שכמו שהעץ הנטוע סמוך למים שלא יפסוק לחותו כן הוא לא תשתכח תורתו וכן כמו שהעץ הנזכר **פריו יתן בעתו** ולא יתאחר לסבת יובש כן הוא יתן לבני אדם פריו בעתו ר"ל שישפיע מחכמתו לזולתו אחר שישלים עצמו שזו היא סוף מדריגת החכמה כמו שאמרו חכמי המוסר תחלת החכמה השתיקה ר"ל שישתוק ויאזין והשנית ההבנה ר"ל שיתבונן בה מעצמו והשלישית חידודה והרביעית קיומה והחמישית למודה וזהו השפעה לאחרים שיתברר להם ספקותיהם בעת הצריך אליהם ולא יצטרך לבקש מזון ולהתבונן בדבר.

ועלהו לא יבול י"מ כמו לא יפול כלומר שיתקיים אפי' העלה מרוב לחותו ואצלי לפרשו מענין בלוי ורקב מלשון בלה בשרי ועורי (איכה ג ד) כלומ' שאע"פ שהלחות לפעמים סבת הרקבון ובלוי לא יהיה כן בזה מפני שהמים סמוכים לו בדרך שיועיל לו ולא יזיקו והדמיון שעם היותו מתמיד בתורה אין צרכי גופו המדומים לעלה ושאר ענייניו הצריכים לו מתקלקלים בכך אבל אוחז בזה וגם מזה אל יניחנו אבל לפעמים ישלח ידו ויקח כפי הצורך ההכרחי על הדרך שבארנו והוא אומרו דרך כלל **וכל אשר יעשה יצליח**. ושמא דמיון העלה הוא בא על שלימות המדות כי כמו שהעלה שומר הפרי כן טוב המדות מעטר החכמה ומבררה שאינו מתגאה בהתמדתו ושקידתו בענייני התורה עד שיקלקל מדותיו בכך, אדרבה הוא מסלסל עצמו ומעטר נפשו במדות נכבדות עד שתהא תורתו מפוארת אצלה בכל שלימות מדותיו כאמרם ז"ל במ' תעניות כתוב יערף כמטר לקחי וכתיב תזל כטל אמרתי לא קשיא כאן בתלמיד הגון כאן בשאינו הגון ודמה ההגון לטל ושאינו הגון למטר לסבת מפני שהמטר כל שיבא ממנו יותר מצורך אדם קץ בו לשעתו אע"פ שלעתים רחוקות הוא בא והטל עם בואו בכל יום לא יקוץ אדם בו כמו שביארנו

במקומו והוא ענין **וכל אשר יעשה יצליח** כדרך אומרם שכל נטיעות שיצאו ממך יהיו כמותך והוא דמיון לבניו אחריו. ורבותי פירשו ועלהו לא יבול שאפי׳ שיחת תלמידי חכמים צריכה תלמוד כלומ׳ שאפי׳ שיחה בטלה שלהם יוכל אדם ללמוד ממנה מדה או מוסר או איזו הנהגה טובה וישרה. וי״מ **פריו** הנפש שתשוב אל האלהים בעתה שלמה ומתאחדת עם הנפרדים כפרי האילן שאחר שנתבשל ואיננו צריך עוד לאילן יפרד ממנו **ועלהו** רמז לגוף ואמ׳ לא יבול כלומ׳ שלא תהא כלייתו נצחית ורמז לתחיית המתים, או פירושו שזכרו הטוב לא יסוף כדרך זכר צדיק לברכה (משלי יז). ורז״ל פירשו בענין והיה כעץ שתול וגו׳ שהזהירנו אחרי לימוד התורה שיזהר בגמילות חסדים והוא אומרו כעץ שתול שיהנו ממנו בני אדם והם שלש מדריגות זו אחר זו הרחקת חברת הנבלים ולמוד התורה וגמילות חסדים והפליגו בזה עד שאמרו כל העוסק בתורה בלבד בלא גמילות חסדים דומה כמי שאין לו אלוה שנאמ׳ ימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא תורה.

פסוק ד

ואמ׳ **לא כן הרשעים** ר״ל ההומים אחר הממון שאין הצלחתם נצחית ואף בעולם הזה אינה תמידית אבל קל מהרה תאבד **כמוץ אשר תדפנו רוח** והוא אמרו כמוץ שהוא קל בעצמו ומתנועע מאליו וכ״ש בהתחדש סבה תניעהו והוא הרוח כן הממון נסיעתו קלה בלא סבה דרך הוצאה והפסד מצוי וכ״ש שיעמדו עליו סבות תמיד.

פסוק ה

ואמ׳ **על כן לא יקומו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים** כלומ׳ לא יקומו רשעים וחטאים בעדת צדיקים להדמות עמהם במשפט אחד ר״ל אחר שאין מעשיהם פונים לתכלית טוב ר״ל שאין כוונתם בהשתדלותם לכוונת שלימות לא תהיה להם ולא לחטאים הנמשכים אחר תאוותיהם דרך הנאה תקומה במשפט ר״ל בעת המשפט והוא הזמן אשר מדת הדין נשואה עליהם לפקוד עליהם כדרכיהם וכמעלליהם עם עדת הצדיקים בשוה.

פסוק ו

כי יודע ה׳ דרך צדיקים כלומ׳ שהצדיק ישיג וידע מכבוד בוראו מה שאיפשר לו ואז יתהפך הדבר להיות האל יודע דרכו ומשגיח בו בדקות השגחתו הנמשכת אחר שכלו וטוב הנהגתו ודרך הרשעים והחטאים **תאבד** ר״ל שתפסק מעדת הצדיקים וממדריגתם ופירושו תאבד מעדת הצדיקים אע״פ שעל הצדדין שפירשנו לא תאבד מכל וכל.

פרק ב

פסוק א

ומה שנאמר אחריו למה רגשו גוים רז"ל כתבו שהכל מזמור אחד והוא שאמרו עליו אשרי האיש ולמה רגשו חדא פרשתא היא וזהו שאמרו עליו פתח באשרי וסיים באשרי ומ"מ בכל הספרים המדוייקים מצאנו בו שהוא מזמור אחר שני לזה הראשון ואולי כוונת רז"ל שאע"פ שהם שנים הכל ענין אחד והשני נגרר אחר הראשון ועל דרך זה פירשו קצת חכמינו ואמרו **למה רגשו** וכו' כלומ' אחר שזה שכתבנו נודע מדרך החכמה למה יתעוררו המשתדלים בהצלחות זה העולם והם הנקראים **מלכי ארץ** בהשיגם אלו ההצלחות המדומות לדבר **על ה' ועל משיחו** ר"ל החכם השלם שהוא המשוח בשמן קדשו עד שיאמר **ננתקה את מוסרותימו** ר"ל לפרוק עול מלכות שמים ועול מצוות עד **שיושב בשמים ישחק** לומ' שכל השגתם והצלחתם צחוק ולעג ובסוף **ידבר אלימו באפו** ואמ' על השלם **ואני נסכתי מלכי על ציון הר קדשי** שהוא מקום תכלית השלימות והשלם ישבח ויספר חקו ויאמ' **ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילידתיך** בדרך הוא יקראני אבי אתה (תהלים פט כז) רומז על השגתו מכבודו והדמות אליו כפי יכולתו שזהו משל הלידה ואמ' **שאל ממני** כי החכם הוא המושל על האחרים ויעד שתכלה הצלחתם והוא ענין **תרועם בשבט ברזל** וגו' והורה לאחרים שישובו ויכנעו לשם והוא שאמ' **ועתה מלכים השכילו וגו' עבדו את ה' ביראה** וכן שינהגו עצמם בנקיות ותמימות והוא ענין **נשקו בר וגו'** אבל לפי הפשט יראה שהוא נאמ' על ענין אחר ונתחיל בביאורו על דרך הפשט ונאמר.

למה רגשו וגו' צריך שתדע שהמזמורים לא נכתבו בזה הספר על סדר המעשים שארעו לדוד שהרי במזמור שאחר זה נאמ' בהדיא בברחו מפני אבשלום בנו ונאמרו אחריו כמה מזמורים על דברים שארעו לו קודם מעשה אבשלום אלא שלא נאמרו על הסדר ושמא אף הוא לא חברם על הסדר רק כפי אשר ישים האלהים בפיו יהיה כותבם על הסדר שהיה מחברם לא כסדר המעשים. וזה המזמור דעת רוב מפרשים שאמרו דוד בתחלת מלכותו או משורר אחר עליו על אותו זמן שנתקבצו הגוים עליו כדכתי' וישמעו פלשתים כי משחו את דוד למלך על ישראל ויעלו כל פלשתים לבקש את דוד וילך אל המצודה ופלשתים באו וינטשו בעמק רפאים וגו' עד ויכם שם דוד ויאמ' פרץ ה' את אויבי לפני כפרץ מים (ש"ב ה יז-כ) וכן פעם שנית נאמ' שם ויוסיפו עוד פלשתים לעלות וגו' עד ויך את פלשתים מגבע עד בואך גזר (שם כג) ועל נסים אלו ונצוחיו שעשה בתחלת מלכותו

שבח את האל ושורר הוא או אחר עליו. **למה רגשו** כלומ' למה רעשו וכן **יהגו ריק** כלומ' שידברו גבוהות להבל וריק.

פסוק ב

יתיצבו מלכי ארץ ר"ל על סרני פלשתים וקראם מלכים לפי מחשבתם ברוב גאותם וכן **ורוזנים נוסדו יחד** נתיעצו **על ה' ועל משיחו** ר"ל על דוד שנמשח במצות האל.

פסוק ג

והיו אומרים **ננתקה את מוסרותימו** ר"ל קשריהם של כל ישראל שנקשרו והסכימו כולם להמליך את דוד והוא בעצמו ענין **ונשליכה ממנו עבותימו**.

פסוק ד

ואמ' **יושב בשמים ישחק** דרך משל כמי שמלעיג על מה שאינו נחשב בעיניו לכלום.

פסוק ה

אז ידבר אלימו ר"ל אליהם **באפו** והוא שנתנם ביד דוד וי"מ ידבר כמו יהרג מלשון ידבר כמו ותדבר את כל זרע המלוכה (דה"י ב כב י) ואלימו מלשון אלי הארץ (יחזק' יז יג) כלומ' תקיפיהם.

פסוק ו

ואמ' **ואני נסכתי מלכי** פירשו בו שהוא מאמר המשורר כאלו האל יתי' ידבר כלומ' איך יחשבו הם לבטל מלכותו ואני המלכתיו ונסכתי מלשון נסיכים ומלכי ר"ל המלך שלי כלומ' שהוא מלך והוא שלי והפכו ואלהים מלכי מקדם (תה' עד יב) ר"ל מולך עלי וזה יקרה תמיד לשמוש אותיות הכנוי כדרך שמעתי את תפלתך (מ"א ט ג) ושמחתים בבית תפלתי (ישע' נו ז) הסר מעלי נגעך (תה' לט יא) מנגד נגעי יעמודו (תה' לח יב) ואמרו נסכתי מלכי על דרך אני משחתיך למלך על ישראל. ויש לפרש שהוא מאמר דוד כלומ' איך חשבו להפילני ואני מעבדי האל והאמרתי ויחדתי שמו ונשאתי ורוממתי מלכותו **על ציון** וגו'.

פסוק ז

ואמ' דוד או המדבר בעדו **אספרה אל חק** כלומר אספר דבר זה לחוק שאשים לחוק עלי לספר דבר ולהודיעו והוא **ה' אמר** וגו'. ואצלי לפרש אספר מה שהוא בעיני חוק כלומ' כחוק ודבר שאין לו טעם רק גזרת מלך והוא דרך ענוה כאומ' שאינו מחזיק עצמו כראוי למלוך וזהו החוק **ה' אמר אלי בני אתה** כלומ' שיחדתיך למלך לפני על דרך שהבן מיוחד לעבודת האב ולאהבתו ועל דרך הנאמ' בכלל כל ישראל בנים אתם לה' אלהיכם (דברים יד) ואמרו **אני היום ילדתיך** רומז על היום שמשחו למלך ור"ל גדלתיך ויצרתיך

על צד שנעשית ראוי לכך ומצאנו הלידה במקום יצירה בטרם הרים ילדו (תה' צ) ועל הגדול והתקון כמו צור ילדך (דברים לב יח). ואיפשר שרמז על אומרו בני אתה והיום ילידתיך שמאותו היום נצנצה רוח הקדש כאומרו ותצלח רוח ה' אל דוד מהיום ההוא ומעלה (ש"א טז יג). ומצינו שכמו שהצדיקים נקראו בנים כן יאמר עליהם שהאל ילדם כאומרו צור ילדך תשי ותשכח אל מחוללך (שם) שהאל לך כמו האב והאם שנקראת מחוללת והענין שהוא ית' המגדל והמתקן ענייני האדם כאומרו בנים גדלתי ורוממתי (ישע' א) ונאמ' על שלמה בספר שמואל בנבואת נתן הנביא (ש"ב ז יג) הוא יבנה בית לשמי ואני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן.

פסוק ח

ואמ' **שאל ממני** וגו' כלומ' שהאל אמ' לו שאל ממני **ואתנה גוים נחלתך** וגו' כמו שאמ' לו ואכרית את כל אויביך מפניך (דה"א יז ח) וכן נאמ' שם (יד טז) ויצא שם דוד בכל הארצות וה' נתן פחדו על כל העמים **ואפסי ארץ** פי' קצוות ארץ.

פסוק ט

וכן אמ' לו **תרועם** כלומ' שהאל אמ' לדוד שהוא ירוע וישבר הגוים **בשבט ברזל** כלומ' בחוזק וגבורה **ככלי יוצר תנפצם** כלומ' תרוצצם ותשברם כי יהיו לפניך כקש נדף וככלי חרש הנעשים ביד יוצר חרש, הערה על התגברותו ועל חולשת הנלחמים בו.

פסוק י

ואמ' דוד או המשורר עליו כאלו ידבר עם אותם האויבים **ועתה מלכים השכילו** כלומ' התכוננו כי מאת ה' היתה זאת ואיך תחשבו לבטלה.

פסוק יא

עבדו את ה' ביראה כלומ' שתכנעו לפניו **וגילו ברעדה** כלומ' הראו עצמיכם שמחים במה שאתם נרעדים בו אחר שרצון האל בכך או פירושו שתודו לאל שאף הצלחתכם מידו נתנה לכם ושמחו בה ברעדה כלומ' במחשבה שהוא יכול ליטלה מכם כמו שנתנה לכם, או נפרש ברעדה כלומ' ואף כשתעבדוהו ביראה תגילו במקום הרעדה ר"ל במקום הנאמ' עליו אחזה רעדה חנפים (ישע' לג יד).

פסוק יב

נשקו בר נראה לפרש נשקו מענין נשיקה ובר מלשון נקיות כלומ' זיינו עצמכם והתלבשו בנקיות ותמימות ומצד היות הנשק והזיון כלים מרובים יכוסה מהם האדם מכף רגל ועד ראש המשיל התלבשות ההוא לנשק. **פן** אולי אם לא תעשו כן **יאנף** עליכם **ותאבדו דרך** ר"ל מן הדרך הישרה או פירושו תאבדו מדרך כתועים כמי שאבד דרכו ואינו יודע

אנה יפנה למקום מגמתו. **כי יבער כמעט אפו** כלומ' אם תעמדו עוד מעט על רשעכם יבער אפו וסוף דבר **אשרי כל חוסי בו**. וי"מ נשקו מן נשיקות פיהו ובר כמו בן כלומ' הודו במלכות זה הבן על דרך אמרו בני אתה ואמר דרך הפלגת הודאת המלכות נשקו בר והוא כעין נשיקת היד כלומ' להוראת מלכות וראשון נראה יותר.

ורבותי' ע"ה פירשו כל המזמור על הגאולה העתידה במלך המשיח ולמה רגשו על מלחמת גוג ומגוג והנה המזמור כולו מבואר מנפשו לדעת זה והוא אצלי מה שאמ' אשרי כל חוסי בו אע"פ שיארך הזמן כמעט שתתיאש האומה ממנו מ"מ אשרי החוסה בו ויגיע והוא כעצמו אשרי המחכה ויגיע (דניאל יב יב).

פרק ג

פסוק א

מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו. רבו' ע"ה שאלו מזמור לדוד בכיה לדוד מיבעיא ליה אלא כיון שאמר לו הנביא הנני מקים לך רעה מביתך (ש"ב יב) אמ' שמא עבד או ממזר שאינו מרחם עלי כיון שידע שהוא בנו שמח ואמ' מזמור. ובמקום אחר דרשו כשראה שאבשלום קם עליו אמ' ודאי כולם קשרו עלי כיון שראה תכסיסו קיימת והוא שכשאמ' לעבדיו ולכריתי ולפליתי שהם הסנהדרין קומו ונברחה מפני אבשלום אמרו ככל אשר יבחר אדוני המלך הנה עבדיך (ש"ב טו טו) וכן כשבאו מחנים שובי בן נחש ומכיר בן עמיאל וברזילי הגלעדי יצאו לקראתו במיני מזונות פרנסה וכלכלה (שם יז, כז) שמח.

ועוד דרשו אמ' דוד בעצמו יעקב אבינו ברח ועלה והצליח משה רבי' ברח ועלה והצליח אני בורח ועולה בידי ומצליח שהגלות מכפרת עון ההי"ד זכרתי משפטיך מעולם ה' ואתנחם (תה' קיט נב). נראה דעתם ז"ל שהדברים הנאמרים על צרה דרך תחנה או דרך צער לא יתכן לומ' בו לשון מזמור אלא א"כ על איזה צד של נחמה או איזה צד של שמחה ולדעתם יש לתמוה מה נעשה על כמה מזמורים שנאמרו על צער לבד ודרך תחנה כגון בבוא דואג האדומי בבא הזיפים ואם שמח על שם בטחון והופעת רוח הקדש עליו בענין הצלתו מה נעשה בכל המזמורים הנאמרים דרך קינה על הגלות ועל החרבן. ושמא אף אלו מעין נבואת נחמה רמוזה בתוכם ומ"מ לפי הפשט לא חל עליהם שום מזמור בשעת מעשה אלא אחר שניצל היה מחבר שירתו עד שאסף את כולם וקבעם לשיר לבית המקדש וכן הנאמרים על הגלות להודעת הבטחת התכלית והגאולה.

ואחר שתדע הקדמה זו צריך שתזכור מה שכבר קדמנו מדעת רבו' ע"ה שעל ידי עשרה זקנים חבר דוד ספר זה וכוונתם שכל אחד מאלו העשרה חבר קצת מזמורים וחברם דוד בספר זה עם המזמורים שחבר הוא מעצמו וכבר ביארנו שעשרה זקנים אלו הם אדם הראשון מלכי־צדק אברהם אבי' אסף הימן ידותון משה ושלשה בני קרח וזהו דרך דרש אלא שאף לפי הפשט איפשר שיהיה כן בקצתם כמו תפלה למשה שאיפשר שמצאה וכתבה בספרו אבל השאר יראה שחברם דוד והיה נותנם ללויים שהוא קוראם דרך כלל בני קרח לזמר בהם ברובן לפני הארון והזכיר מן הלויים בפרט לרוב חשיבותם אסף והימן וידותון ואיתן האזרחי והוא שכתוב אז נתן דוד בראש להודות לה' ביד אסף ואחיו (דה"א טז, ז) וכן ראיה אמרו למנצח על ידותון מזמור לדוד (תה' סב) ואף למשה א"ה איפשר שהיה לוי מיוחד בדורו וכלם חברם דוד עם אותם שלא הוזכר בהם שום אדם או שהוזכר בהם דוד לבד.

ועוד דרשו ז"ל שספר זה נאמ' בעשרה לשונות של שבח בניצוח בניגון במזמור בשיר בהשכל בתחלה בברכה בהודאה באשרי בהללויה ולדעתנו כלם ענין אחד כפול במלות שונות אלא שרז"ל דרשו ניצוח וניגון לעתיד, משכיל ע"י תורגמן, לדוד מזמור ששרתה עליו רוח הקדש תחלה ואח"כ אמ' שירה, מזמור לדוד שאמ' שירה ואח"כ שרתה עליו רוח הקדש. וכן יש מן המזמורים שנתיחסה זמירתם לכלי זמר לא ידענו אם אותם שלא נכתב בהם כלי זמר היו נאמרים בשירת הפה לבד או אף הם בכלי ניגון אלא שלא נכתב וכן הוא חלוק שמות כלי ניגון לא נודע לנו והנה מצאנו למנצח בנגינות וכן למנצח אל הנחילות, למנצח בנגינות על השמינית, שגיון לדוד, למנצח על הגתית, מכתם לדוד, למנצח על אילת השחר, לדוד משכיל, מזמור לדוד להזכיר, למנצח על שושנים, למנצח לבני קרח על עלמות, למנצח על מחלת, למנצח על יונת אלם רחוקים, למנצח על שושן עדות, מכתם לדוד ללמד, שיר המעלות וכל אלו הם רובם כלי שיר ומיעוטם איפשר שפירושם בענין אחר כמו שיתבאר כל א' בפרטיו.

ומשמות כלי הניגון עוד שלא נכתבו בראשי המזמורים נבלים וכנורות ומצלתים חצוצרות עוגב מינים עשור. ומלת למנצח יראה שהיא כללית והיא נאמרת לממונה על כל המשוררים והמנגנים ולא תמצא בשום מקום למנגן ולא למשורר אלא למנצח כלומ' שיהא ניתן המזמור על ידו להזמר באיזה מכלי הניגון הנאות אליו לפי עניינו פעם על הכלי הנקרא נגינות פעם על השמינית וכן בכולם וטעם השמות לא נודע לי אלא שבפרטים יתבאר קצת טעם בקצתם.

פסוק ב
ואחר שהשלמנו זה דרך כלל נחל בביאור המזמור השלישי ונאמ' **ה' מה רבו צרי** וגו' כלומ' שאפיי בני נהפך עלי לאויב. **רבים קמים עלי** שהרי עמשא נטה אחרי אבשלום וכן אחיתופל וכן הרבה מישר' ואצלי לפרש רבים קמים עלי רבים ונכבדים חשובים מלשון רבי המלך (ירמ' לט, יג) כלומ' כמה הם חשובים ונכבדים וגדולים ואם אין אתה עוזרני הריני נמסר בידם.

פסוק ג
רבים אומרים לנפשי ר"ל על נפשי כמו אמ' לבני ישר' (שמות יד ג). **אין ישועתה לו באלהים סלה** ר"ל מעולם כלומ' אלהים עזבו לרוב חטאיו או פירושו אין ישועתה לו עם כל בטחונו באלהים.

פסוק ד
ואתה ה' מגן בעדי לשמרני מרעתם. **כבודי ומרים ראשי** שלא אבוש.

פסוק ה
קולי אל ה' אקרא ויענני כלומ' והוא יעננ**י** ובא עבר במקום עתיד או בא דרך נבואה שהנבואות יגידו לפעמים העתידות לשון עבר לקיום הדבר. **מהר קדשו** משל לשמים כמו מי יעלה בהר ה' (מזמו' כד).

פסוק ו
אני שכבתי ואישנה כלומ' שלא אחרד לתלאות אבל אעמוד בטוח ואישן בשלום **הקיצותי כי ה' יסמכני** כלומ' וכשאיקץ אעוד בבטחה ג"כ כי ה' יסמכני שלא אפחד.

פסוק ז
לא אירא מרבבות עם אשר סביב שתו עלי ר"ל שנלחמו עלי מלשון שוה שתו השערה (ישע' כב ז) ופה ישית בגאון גליך (איוב לח יא).

פסוק ח
קומה ה' הושיעני אלהי כי הכית את כל אויבי לחי כלומ' כי כמה הושעתני והכית את כל אויבי בלחי **ושני רשעים** המבקשות לטרפני **שברת.**

פסוק ט
לה' הישועה כלומ' ולא ביד אדם לא בחיל ולא בכח. **על עמך** המיוחד לך **ברכתך סלה** לעזרו ולהושיעו מצרותיו כל עת וכל זמן. ומה שפירשנו מלת סלה כמו לנצח או לעולם כן נראה מרוב המקומות שמלה זו נכתבת שם ויש חולקים בפיי זה מאמרו על מי מריבה סלה (תה' פא) וקדוש מהר פארן סלה (חבק' ג ג) עד שמתוך כן פירשו בה עניינים

אחרים לא נכונו בעיני והנראה כי מלת סלה מורה אורך זמן הן על עתיד הן למפרע על מה שעבר.

פרק ד

פסוק א

למנצח בנגינות. איפשר שכלי הניגון היה נקרא נגינות כמו שיתבאר במזמור שאחריו והמזמור הזה גם הוא נאמ' בזמן מלחמת אבשלום שהיו רוב בני ישר' מבזים אותו ונאספים להלחם עליו.

פסוק ב

והיה מתפלל ואמ' **בקראי ענני אלהי צדקי** איפשר שהיו"ד יתירה ור"ל אלהי צדק או פירושו שופט אותי בתומי ובצדקי. **בצר הרחבת לי** כמה פעמים, **חנני** עתה **ושמע תפלתי**.

פסוק ג

בני איש הוא על הגדולים **ועד מה** כמו עד מתי כלומ' עד מה מן הזמן **תשימו כבודי לכלמה** ר"ל שתבזו אותי ואת מלכותי **תאהבון ריק** ר"ל דבר נמנע ושמחשבתכם בו הבל והוא מה שתחשבו להעבירני ממלכותי **תבקשו כזב** כלומ' דבר שאינו נמשך אבל פוסק לשעה מועטת מלשון תוחלתו נכזבה (איוב מא א) יכזבו מימיו (ישעיה נח יא) ובלעז דיפלימינט.

פסוק ד

ודעו וגו' הו"ו יתירה כלומ' דעו ר"ל התבוננו **כי הפלה ה'** ר"ל הבדיל ה' **חסיד לו** וקרא עצמו חסיד על דרך כי חסיד אני (תה' פו) כלומ' שהבדילני לנחלתו ולעבודתו ולא יתנני בנפש צרי להיות יעודו בטל אבל **ישמע ה' בקראי אליו**.

פסוק ה

רגזו מלשון ורגזו וחלו (דברי' ב כה) ר"ל שתפחדו ותעמדו נרעדים לפני האל **ואל תחטאו** לרדוף אחרי ולמרוד בי לבטל מעשיו ית'. **אמרו בלבבכם** כלומ' חשבו והתבוננו **על משכבכם** שהוא מקום העצה והמחשבה הזכה **ודמו סלה** ואז תחרישו מזה לעולם כי תכירו שאין ביד אדם לבטל רצון האל ובחירתו.

פסוק ו

זבחו על מה שמרדתם בו ומריתם את פיו **זבחי צדק** ר"ל בכונה מעולה **ובטחו אל ה'** ולא על גבורתכם.

פסוק ז
ואמ' כמתפלל על מחשבת שונאיו **רבים אומרים מי יראנו טוב** להעביר מלוכה ממני **ואתה ה'** ברחמיך **נסה עלינו אור פניך** כלומ' שתאיר אפלתנו.

פסוק ח
ואמ' **נתת שמחה בלבי** וגו' כלומ' הם גומלים עלי רעה תחת טובה שהם שמחים בצרתי ואני שמח בטובם ובכל עת שאני רואה אותם משופעים **בדגן ותירוש** נתת שמחה בלבי. וי"מ כי רבים לא יתאוו אלא לטובת העולם הזה ואומרי' מי יראנו טוב אבל אנחנו כל תאוותינו לאור פניך. ולפי המדרש יש לפרש רבים אומרים כשרואים בצרת עצמם מי יראני טוב כלומ' שיתיאשו מן הטובה אבל אני אומר נסה עלינו וגו' כלומ' ששכר הצדיק למועד שמור יפח לקץ ולא יכזב (חבק' ב ג') והוא אומרו נתת שמחה בלבי כשאני רואה הצלחת הרשעים ודרשו בו הטעם אם למכעיסיו כן לעושי רצונו על א' כמה וכמה.

פסוק ט
והוא ג"כ ענין **בשלום יחדו אשכבה ואישן** כלומ' ידעתי שהתכלית יהיה להשלמת החפץ והכוונה ומלת יחדו לפי זה איננה נופלת יפה אלא שהוא חסר כלומ' בשלום עם הצדיקים יחדו אשכבה ואישן **כי אתה ה' לבדד לבטח תושיבני**. ולפי' הראשון יהיה פי' הפסוק כן לדעתי, אני שמח בהצלחתם ומתאוה שאשכב עמהם יחד בשלום, אע"פ שאתה ה' בטוח אני בך שתושיבני לבטח אפי' עם היותי לבדד ר"ל יחיד בלא עזר ובאה מלת כי במקום אע"פ כמו כי עם קשה עורף הוא (שמות לב, ט) וכן רבים כלומ' לא מפחדם אני אוהב זה אבל מרוב אהבתי ותשוקתי בשלום. וי"ל הפסוק דרך הפלגה כלומ' שהאדם חרד להיות עומד יחיד אף בעת השלום וכ"ש בעת המלחמה ואמ' כמו שהאדם עומד בטוח כשעומד בחברה ובעת השלום כן אני בבטחי בך בעת צרה ומלחמה אעמוד בטוח כאלו אני בשלום ויחדו ר"ל בחברה.

פרק ה

פסוק א
למנצח אל הנחילות וגו' כבר ביארנו שלא נודע לנו טעם בשמות הנגון ואיפשר שקרא נגינות כלומ' בנגינות הרבה וקרא נחילות כלי שהיה הנגון הבא מצד הנימין שבו בקולות תכופים זה לזה מלשון נחיל של דבורים והמזמור דומה לשלפניו להיותו נאמר כנגד אויבים שהיו לדוד בישר' ומתנכלים עליו להעביר המלכות ממנו אם על אבשלום אם על אחרים ורבו' פרשו שעל דואג ואחיתופל אמרו.

פסוק ב
ואמ' על זה **אמרי האזינה** ר"ל אמרי היוצאים דרך הפה **והגיגי** הוא המחשבה כמו הגיון לבי (תה' יט טו) או כפל ענין במלות שונות ואמרו האזינה כאלו יאמ' הט אזנך לקולי שהוא משל על שתעתר לתפלתי וכן אמר **בינה** דרך השאלה כלומ' שיתברר לכל ששמעת לקולי. ואיפשר לענין פי' זה שהוא יוצא כמו הבן להלז את המראה (דני' ח טז) שאף זה מבנין הפעיל כמוהו כמו הבינה. או פירושו אתה תבין ותדע שאין בי כח לאמרו בפי וכן פירשוהו בדרש.

פסוק ג
הקשיבה לקול שועי כלומ' שתתן אזנך להיות קשבת **כי אליך אתפלל** ולא אבטח בזולתך.

פסוק ד
ה' בקר תשמע קולי כלומ' תחלת מעשי וראש הכנתי במלחמותי הוא שאתפלל לפניך ושמע קולי וכפל הענין באומרו **בקר אערך לך ואצפה** ר"ל ואקוה ממך לתת לי שאלתי כי ידעתי בך **שאינך חפץ ברשע**.

פסוק ה
ולא ינורך רע ר"ל לא יגור עמך איש רע ובא יגורך כדרך גדלני כאב (איוב לא יח) ר"ל גדל עמי והוא כענין (ו) **לא יתיצבו הוללים** וגו' (ז) **תאבד** וגו'.

פסוק ח
ואני ברוב חסדך כלומ' אע"פ שאיני ראוי לכך, מצד חסדך הנטוי עלי **אבא ביתך** שהוא משל על הקירוב הגדול ר"ל שתקרבני אליך לנשאני ביתר ממה שאין ראוי לי ושמא תאמ' שאנשא נפשי על זה ואתגאה כשאר בני אדם כשהם זוכים במעלה לא אבא **אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך** ר"ל עם היות יראתך על פני. ואיפשר לרמז בענין אבא ביתך השגתו בחכמה העליונה הנמשלת לבית כדכתי' אחר ובנית ביתך (משלי כד כז) וכן ירויון מדשן ביתך (תה' לו ט).

פסוק ט
ואמ' **ה' נחני בצדקתך** כלומ' שתסייעני ללכת בדרך ישרה ובדרך צדקה ומשפט ואמ' **למען שוררי** פירשו בו שלא ישמחו ברעתי אבל אצלי לפרש זה שאני צריך להתחנן לפניך שתוליכני בדרך ישרה עם היות הבחירה בידי הוא בסבת אויבי שמטרידים אותי במלחמותיהם עד שאין לי פנאי לעבוד עבודת תורתך כראוי ומתוך כך אני מבקש עזר

אלהי שלא תמנעני טרדתם מעבודתך ולא תביאני להתיאש ולפנות אחר הזמן והוא ענין **הישר לפני דרכך**.

פסוק י

כי אין בפיהו נכונה וגו' ר"ל בפיו של אחד מאותם האויבים אין נכונה ואין אדם יכול לבטוח בדבריהם **וקרבם הוות** ר"ל שלפעמים נראים כאוהבים בדבריהם ומבטיחים אותי להיות רוחם נאמנה אתי ולבלתי השתדל ברעתי וקרבם הוות כלומ' ובלבם חושבים רעות והוות לשון שבר. **קבר פתוח גרונם** לבלוע כל חיל בני אדם כקבר הפתוח לקבור בני אדם שם **לשונם יחליקון** בחלקת אמריהם ואח"כ ילכדו אותם ברשתם.

פסוק יא

האשימם אלהים נראה לי העמידם בחזקת אשמים ר"ל שיכירו כל בני אדם בענשם ובלעז קולפאב או פירושו החטיאם ממחשבתם ובלעז פאייפליר אילש ואז **יפלו ממועצותיהם וברב פשעיהם הדיחמו כי מרו בך** כלומ' בך מרו ולא בי שאני לא מלכתי מעצמי כי אתה המלכתני כענין ונחנו מה כי תלינו עלינו (שמות טז) ואז בנפלם ממועצותיהם.

פסוק יב

ישמחו כל חוסי בך ותסך עלימו מזרם רעתם.

פסוק יג

כי אתה ברחמיך **תברך צדיק** וכצנה שהיא עוטרת ומקפת הנושאה כן תעטור ותקיף הצדיק ברצונך וצנה הוא מגן מקיף האדם משלשת צדדיו ובלעז טרגא **ותעטרנו** ענין הקף כמו עוטרים אל דוד ואל אנשיו (ש"א כג כו) ורצון ר"ל פיוס ונחת רוח ובלעז אפאגמינט.

פרק ו

פסוק א

למנצח בנגינות על השמינית. נראה שהיה כלו משתנה בקולות על פי הערכת שמונה יתרים שבכנור ואע"פ שרז"ל פירשוהו על המילה שנתנה לשמיני דרך דרש הוא אבל לפי הפשט יראה שאמרו על שניצול מחולי ארוך והודה לאל על הצלתו ועל העדר שמחת אויביו והזכיר ענין התפלה שהיה מתפלל בחליו, ואמ':

פסוק ב

אל באפך תוכיחני הודה לאל שהוא מרגיש ומתבונן שעונותיו הביאוהו לכך כי כל דרכיו יתי' משפט ודרך עונש ותוכחת וחלה פניו שלא יוכיחהו באפו ובחמתו אבל לאט

כפי כח שכלו והוא בעצמו ענין **ואל בחמתך תיסרני** והוא מה שאמר ירמיהו (י כד) יסרני ה' אך במשפט ר"ל בדרך ממוצע מלשון יכלכל דבריו במשפט (מזמו' קיב).

פסוק ג

אמלל תואר ופירושו נכרת כלומ' חנני ה' והחנינה תיוחס לעשיית האדם בהטבה ממה שאין חק הדין עליו כלומ' אע"פ שאני מתבונן שהכל ביושר לרוב חטאי אתה אלהי חנני כי נכרת וחלוש אני ודל אני ואיני יכול למבול עוד והוא ענין **רפאני ה' כי נבהלו עצמי** ר"ל גופי נבהל לרוב כאבי והזכיר העצמות במקום כל הגוף כי הם יסוד הגוף ובנינו, ובהלה הוא כענין בעתה.

פסוק ד

וענין **ונפשי נבהלה מאד** ר"ל לדאגת המיתה, **ואתה ה' עד מתי** כלומ' עד מתי תאריך חליי ותדכאני ביסורין אלו.

פסוק ה

ואחר שהתפלל על רפואת הגוף הודיע שרוב כאבו על חטאיו ועל יראת עונש נפשו ואמ' **שובה ה'** כלומ' מחרון אפך **חלצה נפשי** והוא ענין הצלה כמו הצילה נפשי. **הושיעני למען חסדך** כלומ' כי ראוי ומחויב אני בכך אבל למען חסדך הצילני וכל זה דרך וידוי שהיה מתודה ומודה על רוב חטאיו ודרך הכנעה לאל אמר שצריך לו עזר אלהיו חסד עליון להחיותו ולכפר חטאיו והודיע שתכלית כוונתו בהיותו מבקש על חייו הוא לתכלית הצלחת נפשו והוא להיות בעוד בחיים חייתו מתמיד בעבודת האל עד שתעלה נפשו מעלה מעלה אורח חיים למעלה למשכיל.

פסוק ו

והוא אמרו **כי אין במות זכרך** כלומ' אם לא טרח האדם בחיו לעבודת האל אין לו פנאי בזה אחר המות וכן ענין **בשאול מי יודה לך** כלומ' אם לא טרח בחייו. והמות והשאול הוא ענין האבדון כלומ' מי שלא עבד האל בחייו והוא מכת האויבים והנדחים במקום צלמות ולא סדרים לא יוכלו עוד לזכור האל ע"ד אמרם מי שטרח בע"ש יאכל בשבת וכן מי שטרח ביבשה יאכל בים והוא לרוב ענותו ומותו עצמותו והחזיקו נפשו להיותו בכלל החטאים אע"פ שהתשובה מצלת אף בדכדוכה של נפש ובשעת מיתה מ"מ היא תשובה פחותה עד שלרוב תשוקתו ודבקה בו היא אצלו כאין והיה מבקש על חייו להתמיד בעבודת האל בחייו עד שיבא לתכלית השלמות.

פסוק ז
ואמ' לרוב צרתו **יגעתי באנחתי** כלומ' נלאיתי לסבול דאגתי ואנחתי על חלייי. **אשחה בכל לילה מטתי** כלומ' אבכה עד שלרוב דמעי אני אשחה מטתי בכל לילה שהוא עת הכבדת החולי. ואשחה פירושו וארחץ מלשון ירחץ במים שתרגומו סחי וי"מ לשון מי שחו (יחזקאל מז ה) וכאשר יפרש השוחה לשחות (ישע' כה יא) ונאמר כאן דרך הפלגה, והוא בעצמו ענין **בדמעתי ערשי אמסה** כלומ' שמרוב דמעי ימס הערש וי"מ אמסה כמו אמאיס מלשון סחי ומאוס (איכה ג) ר"ל אמאיסנה מרוב יגוני ויורה זה מה שלא הזכיר בה לשון דמעה.

פסוק ח
עששה כמו רקבה מלשון עש יאכלם (ישע' נ ט) וכמוהו ועצמי עששו (תה' לא) ויש לועזים כמו כהתה עינו (דברים לד ז) ומפרשים אותו מלשון עששית שאין האור שבתוכו מאיר אלא מאחר מחיצה. **עתקה** יש מפרשין מלשון עתיק כלומ' נזקנה והענין מצד שהזקנה תכחד העינים ותכבידם וי"מ אותו כמו נעתקה ממקומה. ואמרו **בכל צוררי** פירושו בעבור כל צוררי והוא שאחר הודאתו לאל על רפואתו והזכירו תפלתו שהיה מתפלל בחליו זכר השמחה שהיו אויביו שמחים בצרתו ובמחשבת מיתתו ועל ידי זה הזכיר צרותיהם שהיו מצירים ומריעים לו ואמר שכהתה עינו בכל צורריו ר"ל ברוב הצרות שמציירים לו.

פסוק ט
ואמר דרך בטחון באל **סורו ממני כל פועלי און** כלומ' השמחים בצרתי כי לא יועיל לכם התנכלכם עלי **כי שמע ה' קול בכיי**.

פסוק י
ויקח כמו יקבל.

פסוק יא
יבשו ויבהלו ברפואתי **ישובו** ממחשבותם **ויבושו** ממועצותיהם **כרגע**.
וי"מ כל המזמור בענין הגלות שישראל בתוכו כחולים ומדוכאים וסורו ממני וגו' רומז לזמן המשיח שיגער במלכי האומות המצירים לנו.

פרק ז

פסוק א

שגיון לדוד וכו' שהוא אחד מכלי הניגון ולרוב עריבתו היה קרוי שגיון כלומ' שכולו תענוג מלשון באהבתו תשגה תמיד (משלי ה יט) וענין המזמור התבאר בתוכו שהוא על עניני כוש בן ימיני ונראה שהיה אוהב לו. ורז"ל פירשו שעל שאול אמרו וכן נראה ומפני שהטיח דברים כנגדו ביותר מדי לא רצה לפרסם לכתוב שמו בהדיא גם במדעך מלך אל תקלל (קוהל' י כ) וכן הוא ג"כ בדרש וקראו כוש על שם יופיו כדרך האשה הכושית (במדבר יב) או קראו כן לדמיון שכמו שהכושי לא יהפוך עורו כן שאול לעולם לא היה יכול להתפייס בענין דוד ולהוציא שנאתו מלבו והוא שאמר על דברי שדברים הרבה היו לו עמו והרבה פעמים התנכל עליו להמיתו **ודברי** פירושו עניני כמו על דבר הצפרדעים וכן ימיני על שהיה משבט בנימן.

פסוק ב

ואמ' **אלהי בך חסיתי** כלומ' ולא בעזרת אדם. **מכל רדפי** רמז על ההולכים עם שאול לרדפו כשהיה בורח ממנו.

פסוק ג

פן יטרוף כאריה נפשי כלומ' אם ישיגני **פורק ואין מציל** כלומ' יהיה פורק ואין מציל מידו ופורק הוא ענין שבור והפרדת דבר מדבר וקעקוע אבר מאבר.

פסוק ד

ה' אלהי אם עשיתי זאת אמ' זה על שהיו מלשינים אותו לפני שאול להיותו מתנכל עליו כמו שאמר לו דוד כשקרע לו כנף המעיל למה תשמע את דברי אדם לאמר הנה דוד מבקש רעתך (ש"א כד י) ועל זה היה מקלל עצמו ואמ' אם עשיתי זאת וכו'.

פסוק ה

אם גמלתי שולמי רע ר"ל אם גמלתי רע למי שהיה בשלום עמי ולא עוד אלא אפי' אם **ואחלצה צוררי ריקם** אם בא לידי כלומ' שלא כבדתיו או הענקתיו משלי אע"פ שהיה שונאי אחר שבא אלי וכ"ש שלא אבגד באנשי שלומי.

פסוק ו

ואם עשיתי כן **ירדוף אויב נפשי** ויעשה גם לי כן ולשון ואחלצה לזה הפי' הוא ענין שלוח והפרדה כמו חלץ מהם (הושע ה ז) שפירושו סר ונפרד מהם. וי"מ ואחלצה כמו ועבדיך באו לשבור אוכל (בראשי' מב י) שפירושו אבל עבדיך באו כלומ' אבל עשיתי

ההפך שגמלתיו טוב ושלחתיו ריקם כשבא לידי שהייתי יכול להורגו ולא רציתי אבל שלחתיו ריקם ר"ל בלא שום היזק ולשון ואחלצה לפי' זה הוא ענין הצלה ואין לשון ריקם נופל בו יפה ואולי פירושו ריקם הייתי מצילו בלא שום הגעת תועלת לידי ורמז על שהיה יכול להורגו במעשה כנף המעיל ובמעשה החנית וצפחת המים (ש"א כו). **וירדוף** מורכב מפעל הקל ומפעל הדגוש כלומ' שירדוף הוא וירדף אחרים אחרי וישיגני, **וירמוס לארץ חיי** ר"ל שיהרגני או שישפילני ויבוסני ברמיסת העפר והוא כענין וכבודי לעפר ישכן סלה כלומ' אם עשיתי מה שהיה הוא חושב עלי יתנני האל בנפש צרי כה יעשו לי וכה יוסיפו.

פסוק ז

אבל אחר שאתה ה' יודע שלא עשיתי כן ושאין עול בכפי ושבזדון לבו ולא במשפט הוא מתנכל עלי **קומה ה' באפך** על שונאי הרודפים אחרי. והיה מדבר בלשון רבים כרומז אל שאול ואל האנשים אשר אתו לרדוף אחריו ואמ' **הנשא בעברות צוררי** ר"ל שתהיה עברתך נשאת וגדולה ומתגברת על שלהם. **ועורה אלי** נראה לי שהוא יוצא כמו לא אכזר כי יעירנו (איוב מא) כלומר עורה אלי המשפט שצוית והוא להיותי מלך על ישראל. וי"מ אותו כמו בורר כלומ' ועורה אלי כמשפט צוית.

פסוק ח

וקרא האויבים להיותם אוכלוסין מרובין **עדת לאומים** כי כל השבטים נקראו לאומים ועמים וגוים. ואמ' **עדת לאומים תסובבך** ר"ל שיקיפוך להלחם בך כי הנלחם עם משיח ה' יאמר עליו שהוא נלחם עם האל כדרך בהצותם על ה' (במדבר כו ט) וכענין הנוגע בכם כנוגע בבבת עינו (זכריי ב יב) ואמר עליהם **ועליה למרום שובה** והו"ו יתירה ר"ל סלק שכינתך והשגחתך מהם כענין אלכה ואשובה אל מקומי (הושע ה טו). או פי' למרום שובה לשבת על כסא דין לדונם ולשפטם.

פסוק ט

ואמ' אח"כ **ה' ידין עמים** והוא לשון הווה כלומ' אתה ה' הדן עמים כל אחד לפי מעשיו **שפטני** כלומ' שפטני בדין ובמשפט ואמ' אח"כ **ה' כצדקי וכתומי עלי** כלומ' כצדקי וכתומי יבא עלי.

פסוק י

יגמר נא רע רשעים ר"ל יכלה אותם רע ואין מן התימה אם אמ' זה על שאול ועל עוזריו שכבר אמר לו בפניו מרשעים יצא רשע (ש"א כד) וכן ונקמני ה' ממך (שם יג). **ותכונן צדיק** ר"ל שתעמידהו על מכונו והוא שתכונן כסא מלכותי. **ובחן לבות וכליות אלהים**

צדיק כלומ' ואם יהרהר אדם עלי ועל צדקי נפשי ר"ל שאני קורא עצמי צדיק הנה אלהים צדיק ר"ל האל שאין בו שום עול והוא בוחן לבות וכליות ויודע מי הוא הצדיק.

פסוק יא

ועליו **מגיני** מבטחי כי הוא **מושיע ישרי לב**.

פסוק יב

והוא **שופט צדיק** כצדקו וזועם **בכל יום** על הרשע.

פסוק יג

וי"א כי **אם לא ישוב** כמו ואם יהיה היובל (במדבר לו ד) וענינו כי לא ישוב מרשעו ואם לא ישוב מרשעו חרבו ילטוש האל וידרוך ויכונן קשתו.

פסוק יד

ויכין **לו** ר"ל לרשע **כלי מות**. **חציו לדולקים יפעל** פירושו ובחציו לדולקים אחרי יפעל או פירושו כל אחד מחציו לדולקים יפעל.

פסוק טו

הנה יחבל און כל האיש הרמוז אליו ישחית בחנם ובעול **והרה עמל וילד שקר** ר"ל יחשוב בלבו עמל ויעשה על פי אותה המחשבה שקר. ועמל כשהוא סמוך לאון או לשקר פירושו כמו מעל. וי"מ יחבל מלשון חבלה ילדתך (שה"ש ח ה) וקרא המחשבה הריון והדבור חבלים והמעשה לידה.

פסוק טז

ואמ' **בור כרה ויחפרהו** ר"ל שהוסיף בעמקו **ויפול בשחת יפעל** באותו שחת שפעל ר"ל באותו הבור כלומ' הוא מתנכל להמיתני בחרבו והוא ימות בחרב אויביו. ויפול הוא עבר במקום עתיד והוא כענין.

פסוק יז

ישוב עמלו ר"ל מעלו בראשו **ועל קדקדו חמסו ירד** כלומ' עונש חמסו שהוא עושה ירד מן השמים על קדקדו ואז **אודה ה' כצדקו וגו'**. וי"מ אם לא ישוב חרבו ילטוש על האויב כלומ' אם לא ישוב האויב אשר ילטוש תמיד חרבו וכלי מות אשר הכין, לנפשו הכינם. ולזה הפי' לא יפול יפה חציו לדולקים יפעל ואולי פירושו שעוזריו והם הדולקים והרודפים יפלו בחציו.

פרק ח

פסוק א

למנצח על הגתית וגו', נראה שהגתית היה שם מיוחד לכלי זמר ואולי קראוהו כן להיותו עשוי בגת או שחדשו א' מחכמי הניגון אשר בגת. ועניין המזמור כנגד הכופרים בחדוש העולם ובהשגחה ובשאר הפנות הדתיות והתוריות הנודעות מפי הנבואה מצד התורה. ונ"ל שאמר הגתית על התורה ע"ש ארון האלהים שהתורה בתוכו אשר הניח בבית עובד אדום הגיתי ולסוף ג' חדשים העלהו לעירו ולביתו בשמחה ובשירים ואז אמ' זה המזמור לשבח התורה ולדבר כנגד הכופרים בפנות האמונה הנכתבות והרמוזות בתורה.

פסוק ב

ועל זה אמ' **ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ** ואמ' כן דרך הפלאה והפלגה לרוב פרסום השגחתו בתחתונים כלו' מה מאד נראית ומפורסמת השגחתך בארץ ומי יוכל לכפור בה ואשר במקום אם כמו אשר נשיא יחטא (ויקרא ד כב) שפירושו אם נשיא יחטא ותנה מקור במקום עבר כי המקור ישמשו בו במקום עבר כמו ילדה ועזוב (ירמי' יד ה) שפירושו ילדה ועזבה והוא כאלו אמ' אם נתת הודך על השמים כלומ' אע"פ שנתת הודך על השמים לא כלתה השגחתך שם אבל יתפרסם כבודך והשגחתך בארץ ואין רוממותך מונעתך מלהשגיח בשפלים. ואפשר לפרש מה אדיר שמך בכל הארץ כלומ' שהבריות יפליגו בשבחך כפי יכלתם ושמך אדיר ביניהם ע"ד כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ (חבקוק ג ג).

פסוק ג

ואמ' **מפי עוללים ויונקים יסדת עוז** רמז על חדוש העולם שהוא מבואר בתחלת התורה עד שהיונק בתחלת למודו מתגדל באמונת החדוש המושכת אחריה אמונת כל הפנות ונמצא העוז והוא האמונה בפנות ההן מיוסדת מפיהן. ואמ' **למען צורריך** כלומר שהיה זה מחכמתו ית' ליחד לבם על זאת האמונה עד שיתגדלו עליה מעת ילדותם והפכים המתנגדים שלא יפתום ללכת אחרי דעותיהם וזהו **להשבית אויב ומתנקם** ולשון מתנקם בזה נופל על הכופר באמונה מצד ראותו העדר הסדור ורואה רעות מקיפות אותו עם צדקו נפשו ויחרף מזה מערכות האלהים חי ליחס לו לאות והעדר ממשלה והתיחס כל הדברים למקרה או למערכת התולדה וזהו לשון ומתנקם כלומ' שהוא סובר לעצמו מקרה הנקמה מהם בדברים האל' שלשון התפעל על אחד מדרכיו אם סבוב המקרה לעצמו איננו בו כמו מתרושש מתעשר.

פסוק ד
ואחר שספר אמונת החדוש והשגחה אמ' להפלגת רוממותו ולהכירו שפלותו כנגד שאר נבראים **כי אראה וגו'** כלומ' כשאני רואה שמיך וגו' אני מכיר שפלותי.

פסוק ה
ואמ' **מה אנוש כי תזכרנו** כלומ' להשפיע השגחתך עליו והוא בעצמו ענין **ובן אדם כי תפקדנו**.

פסוק ו
ואמ' **ותחסרהו מעט מאלהים** כלומ' לא סוף דבר שהורדת השגחתך עליו אלא שחננתו נפש מבינה מתדבקת עם העליונים עד שמעט הוא מה שחסרתו מן המלאכים והוא ענין **וכבוד והדר תעטרהו** ר"ל הקיפתו.

פסוק ז
וכן עשיתו מושל ומנהיג על כל התחתונים והוא אמרו **תמשילהו וגו'**.

פסוק ח
צנה וגו' כלומ' השולטנות על כל הבהמות והחיות והעופות לעבור בהם **אורחות ימים** למשול מקצה אל קצה.

פסוק י
ואמ' **ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ** כלומ' איני רואה בזה דבר אחר אבל שהגיע פרסום השגחתך ומעלת יחודך בארץ. זהו הנראה לי. ושאר המפרשים האריכו בה דרך אחרת כמו שתבין מפירושיהם.

פרק ט

פסוק א
למנצח על מות לבן וכו'. הרבה טרחו המפרשים בענין מלות אלו ר"ל על מות לבן, מהם שפירשו על מות שתי מלות שראויות להיות אחת כמו פקח־קוח (ישעי' סא) יפה־פיה (ירמי' מו) וכלי זמר הוא נקרא עלמות כדרך עלמות שיר (תה' מו). **ולבן** ר"ל ללוי אחד הנקרא בן כאמרו בן ויעזיאל ושמירמות (דה"א טו יח) ואע"פ שאין ממנהג הלשון להפיל למ"ד פתוחה על שם העצם, נשתנה הלשון הזה דרך זרות. וכוונת המזמור לדעתם שבח והודאה בהכנע צורריו לפניו והכונן כסא מלכותו על אפם ועל חמתם. וי"מ על מות שתי מלות כמו על מיתת ולבן שם העצם על איזה אויב מושל בחזקה ברוב גאוה. וכן י"מ שפירושו על מות נבל והוא הפוך והכוונה על נבל הכרמלי וזה ודאי רחוק כי נבל לא

הרע לו ולא לישראל אלא שהיה כילי ופחות. וי"מ לבן כמו נבל רומז על גוג ומגוג והוא נבואה עתידה. וי"מ על מות לבן כמו הבן והלמ"ד יתירה כמו הרגו לאבנר (ש"ב ג ל) ורומז על מות הבן הנולד לו תחלה מבת שבע אלא שאין לשון המזמור מתישב בו יפה וכן י"מ אותו בדרך זה לנבואה העתידה בזמנו ומאמרו אל יעוז אנוש. ומ"מ רוב המפרשים מסכימים שאמרו על גלית ולבן כמו הבן והלמ"ד יתירה והבן ר"ל האמצעי והוא שגלית קראו הכתוב איש הבינים מפני שבאו פלשתים על ישראל ואמר שם ושאול ואיש ישראל נאספו וגו' ויערכו מלחמה וגו' ופלשתים עומדים אל ההר מזה והגיא ביניהם ויצא איש הבינים ממחנה פלשתים גלית שמו (ש"א יז) וקראו איש הבינים להיותו עומד בין שתי המערכות ואע"פ שא"כ היה לו לכתוב יוד בין הבית והנון.

פסוק ב

והתחיל לשבח השם על הרגו אותו בזה המזמור והוא אומרו **אודה ה' בכל לבי** כלומ' בטוב כוונה **אספרה כל נפלאותיך** כלומ' שכשאירע לאדם נס אחד יזכור שאר הנפלאות על ידו.

פסוק ג

אשמחה ואעלצה בך כלומ' ידעתי כי שמחתי בך כלומ' שמאתך יצא נצחוני.

פסוק ד

בשוב אויבי אחור כלומ' שברחו כאומרו ויראו הפלשתים כי מת גבורם וינוסו (שם יז נא).

פסוק ה

כי עשית משפטי ודיני כלומ' שנלחמת בעבורי **ישבת לכסא** וגו' כלומ' אתה שופט צדק ישבת לכסא משפט שהיה מחרף את ישראל כאמרו אני חרפתי את מערכות ישראל היום הזה תנו לי איש ונלחמה יחד (שם פסו' י) וכן כי חרף מערכות אלהים חיים (שם פס' כו).

פסוק ו

גערת גוים ר"ל הפלשתים **אבדת רשע** גלית וגערת בלא קשר הבי"ת ר"ל השחתם כמו הנני גוער לכם את הזרע (מלאכי ב ג) ור"ל על שמתו הרבה מהם כדכתי' ויקומו אנשי ישרי ויהודה וירדפו את הפלשתים וגו' ויפלו חללי פלשתים (שם כב נב). **שמם מחית לעולם ועד** ר"ל אבדון נצחי.

פסוק ז
האויב הוא קריאה כמו הקהל חוקה אחת (במדבר טו טו) הדור אתם ראו דבר ה' (ירמ' ב לא) כלומ' אתה האויב היית מחרף מערכות ישראל ומגזם עליהם שאתה תשלים ותגמור חרבותיהם לנצח וכאלו כבר נעשה היית אומ' תמו חרבות לנצח כלומ' שכבר השלימו חרבותיהם כלומ' שאין להם עוד עוז שנחריבם **וערים נתשת** היית אומ' שלא יבנו לעולם אבל שיאבד זכרם. **והמה** כפל הכינוי ללא צורך כמו ותפתח ותראהו את הילד (שמות ב ו).

פסוק ח
וה' לעולם ישב וכונן למשפט כסאו על גאותך ושפט בצדק והיה **משגב לדך** ומפלטי **לעתות בצרה** ר"ל לעתות הצרה והבי"ת יתירה או הוא במקום ה"א ולכן יבטחו בך ה' וגו'.

פסוק יב
ולכן אמ' כמעורר לעם **זמרו לה' יושב ציון** כלומ' שהוא יושב בציון ואע"פ שבזה הזמן עדיין היה הר ציון ביד היבוסי אמ' דרך נבואה על כי שם ישכון הכבוד ומשם **הגידו בעמים עלילותיו** ונפלאותיו.

פסוק יג
כי דרש דמים אותם זכר אותם זכר חוזר להשגחת האל על עצמו כלומר דורש דמים זכרם ולא ישכח צעקתם. **וצעקת ענוים** קרי והכוונה עניים כי על הרוב העניים הם ענוים.

פסוק יד
חנני ה' הוא נקרא בפתחות החי"ת והענין כמו שחננתני בזה האויב והיית מרוממי משערי מות חנני ותראה עניי ודאגתי מכל שונאי.

פסוק טו
ואמרו **למען אספרה** חוזר לפסוק חנני ה'. כי דורש דמים היה ראוי להיות קודם לפסוק חנני ה' וכמוהו צעקו וה' שמע (תה' לד) כמו שיתבאר. ולמען אספרה ר"ל למען שאספר וגו'. ותהלתיך בי"ד כמו תהלותיך וכמוהו נלאית ברוב עצתיך (ישע' מז יג) ואמרו כל תהלתיך ר"ל על הנסים שארעו לו לא כל תהלות האל שהרי כתי' מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו (תהלי' קו ב) ובשערי בת ציון הוא דרך נבואה.

פסוק טז
טבעו גוים פי' הפלשתים שבאו להלחם על ישראל ונפלו ממועצותיהם ונלכדו ברשתם.

פסוק יז
נודע ה' וגו' פי' במלחמה זו והוא ש**בפועל כפיו נוקש רשע** ונוקש בצרי העי"ן כמו נוקש בפתח כלומ' שבהשתדלותו נהרג. וי"מ על שנהרג בחרבו כדכתי' וירץ דוד לקראתו ויעמוד על הפלשתי ויקח את חרבו וימותתהו (ש"א יז נא). **הגיון סלה** כלומ' זה הפלא וזאת התשועה היא לנו הגיון ודבור של שבח לעולם.

פסוק יח
ישובו רשעים לשאולה שאול הוא הקבר והוא העפר ומתוך כך ראוי לומ' בו ישובו כמו כי עפר אתה ואל עפר תשוב. ובדרש פירשו שאול גיהנם ורמז ליום הדין שאחר שתצא נשמתם מגהינם ויעמדו בדין ויתחייבו ישובון שם מנפש ועד בשר והוא במדרש משל החיגר והסומא **ולשאולה** כמו לשאול וההי"א יתירה שכל תיבה שצריכה למ"ד בתחלה הטיל לה ה"א בסופה ובדרש פירשו מפני כך למדרגה התחתונה של גיהנם.

פסוק יט
כי לא לנצח וגו' כלומ' אם הרעו פלשתים לישראל לא יהיה כן לנצח וכן לא תאבד תקות **עניים** לעד והכתיב **ענוים** כמו שפירשנו למעלה.

פסוק כ
אל יעז אנוש כלומ' לא יתגבר **ישפטו גוים** ר"ל יקבלו ענשם ועל פניך כמו לפניך.

פסוק כא
ומורה בה"א כמו מורא באל"ף עשה להם דברים שעל ידם תשית להם מורא ר"ל שייראוך וידעו ויכירו כי אנוש המה סלה ולא תהיה להם תקומה כנגד האל יתי'.

פרק י

פסוק א
למה ה' וגו' נראה שזה המזמור נאמ' על זמן הגלות שהאומות במעלה והעם הנבחר בשפל ורומסים אותם ומחללים ואמ' על זה **למה ה' תעמוד ברחוק** כלומ' שתסלק השגחתך ממני ותטשני ביד אויבינו **תעלים לעתות בצרה**.

פסוק ב
והנה הרשע בגאותו **ידלק עני** ר"ל ירדפהו מלשון כי דלקת אחרי (בראשית לא לו) יהי רצון מלפניך ש**יתפשו** אותם הרודפים ב**מזמות שחשבו** וזו נאמ' על כל אחת מן המזמות. וי"מ **זו** כמו אשר ואיננו נכון.

פסוק ג
כי הלל רשע כלומ' ראוי לך ולמעלתך שתענישהו על זה כי הוא מהלל עצמו בהתמלא תאותו לומ' כי ידו עשתה לו. **ובצע ברך נאץ ה'** ר"ל שהוא מברך הבוצע ר"ל הגזלן והחמסן הוא ואוחזי דרכו ומנאץ האל לדבר עליו תועה לומ' שאין לו יכולת להציל עשוקיו מידו והוא ענין.

פסוק ד
רשע כגבה אפו ר"ל מרוב גאותו **בל ידרש** אלהים אבל כל מזמותיו הם שאין אלהים או שיכפור במציאותו לגמרי או שישוללנו מן היכולת. **ואפו** ר"ל פניו כמו וישתחוו לו אפים ארצה (בראשית מב ו). ומפני שצורת הפנים תלויה באף נקראו הפנים בשם האף ובלעז פאץ ויחס הגאוה לפנים אע"פ שהיא בלב מפני שגבהות הלב מתראה בפנים ע"ד ובתבונות כפיו ינחם (סוף מזמור עח) ותעש בחפץ כפיה (משלי לא). וי"ל כי **הלל רשע** כלומ' הוא רודף העני ושוסהו ובוזזהו וכן מהלל הרשע אשר יעשה כמוהו וכתאות נפשו ומי שברך הרשע נאץ ה'. ולי נראה כי הרשע יהלל האל כשהמציאו תאות נפשו וחילולו אין אצל הש"י כי הגזלן המברך את האל על הצליחו בגזלותיו הוא מנאץ האל.

פסוק ה
יחילו דרכיו פי' הצליחו דרכיו **בכל עת** כמו לא יחיל טובו (איוב כ' כא) ומפני זה הוא מתגאה כדרך כי בהמה שמן חלקו וגו' (חבקו' א) **מרום משפטיך מנגדו** כלומ' משפטיך ועונשיך מרום מנגדו ר"ל רחוקים ממנו ר"ל שאינו נענש על חטאיו והוא יפיח בכל צורריו כלומ' שדוחה אותם מלפניו בנפיחת הפה לבד כמוץ לפני רוח ומפני זה.

פסוק ו
אמר בלבו בל אמוט לדור ודור אשר לא ברע ר"ל מפני שהוא רואה עצמו דור דור בלא רעה ובלא הפסק הצלחה.

פסוק ז
אלה פיהו מלא כלומ' מרמה העולם ומשגה לאחרים שהוא יעשה כך והוא מלא בלבו מרמות ותוך ומלת מלא משמשת לפניו ולאחריו. **תחת לשונו** כשהוא מדבר **עמל ואון**.

פסוק ח
ישב במארב חצרים כלומ' באלו הערים הפרזות ישב לו במארב ויהרוג נקי במסתרים לקחת ממונו **עיניו לחלכה** ר"ל לחלך יצפונו ללכדו.

פסוק ט
יארב במסתר שיארוב משם אם מרחוק בהמות או חיות שלא יראוהו ולא יפרחו מיראתו עד שיראה קרוב להם ויטרפם כן הוא **יארב לחטוף עני**. והמשל על ישראל שהם בגלות עם בזוז ושסוי. ואמ' אח"כ **יחטף עני במשכו ברשתו** כפל הענין במשלים שונים והוא שהמשילו לציד שפורש רשתו ועומד ברחוק ממנו במארב כשלא ישמר העוף ממנו וחבלי הרשת בידו וכשיפול העוף ברשת ימשוך הרשת בחבלים שבידו והעוף נתפש.

פסוק י
והזכיר אח"כ תחבולה אחרת והוא **ידכה ישח** כלומ' יעשה עצמו נדכה ושח לחליו כדי שלא תשמר ממנו החבורה המזדמנת לו וילך עמהם בלא כח ובהגיעו אתם למקום רבצו ביערים או בפחתים יראה אז כחו וגבורתו ולסטאותו ואז חיל כאים עדת הנדכאים תפול **בעצומיו** ר"ל בגבורתו ובכחו. או נפרש חיל כאים ממון הנדכאים והיא כתובה מלה אחת ונקראת בשתים כמו מלכם תדכאו עמי (ישע' ג טו) וכן בגד (בראי' ל יא) וכן ממיני אשדת למו (דברים לג) והם טו תיבות כמו שכתוי' במסורת.

פסוק יא
אמר בלבו כלומ' זה העולם התחתון והזכיר בו לשון שכחה כלומ' אע"פ שידעו שבראו אח"כ **הסתיר פניו** ולא ראהו לנצח ר"ל משעה שבראו והלאה כי הניחו במשמר הטבע ובהנהגתו. או נפרש אמר בלבו שכח אל זה העם והסתיר פניו ממנו **בל ראה** ר"ל נתיאש ממנו ובל יראהו לנצח.

פסוק יב
ואחר שזאת היא מחשבתו **קומה ה'** כלומ' הראה גבורתך **אל נשא ידך אל תשכח עניים**.

פסוק יג
כי **על מה נאץ רשע** מפני שהוא אומר בלבו **לא תדרש** ולא תפקוד עליו כדרכיו.

פסוק יד
ואולם מחשבתו שקר כי אתה ה' **ראיתה** דרכיו וחטאיו **כי אתה עמל וכעס תביט** כלומ' מעשה הרשע תביטהו ותצפנהו למועד שמור לרעתו **לתת בידך** ר"ל להיותו נמסר ביד עונשיך ולכן **עליך יעזב חלכה** ר"ל החלך והדל עליך יסמוך ויעזוב לך משפטו ודינו בזכרו כי הרבה פעמים היית עוזר יתום ומי שאין בו כח.

פסוק טו
ולכן ה' **שבר זרוע רשע** ר"ל כחם ותקפם. ואמרו **תדרוש רשעו בל תמצא** פירשו המפרשים שתדרוש רשעו ותענישהו ואם תעשה כן לא תמצא עוד רשע בארץ כי כלם

נוסרו לעונשיך. ולי נראה שהוא שב אל הזרוע כלומ' שבור אותה זרוע של רשע ר"ל אותה גבורת הלב שהיתה חושבת שאין לה שום עון ושהיא מפשפשת במעשיה ולא תמצא בעצמה עון אשר חטא.

פסוק טז

ואז בהשתבר כחם ותקפם יהיה האל **ה' מלך עולם ועד** כדרך והיתה להי' המלוכה (סוף עובדיה) ויאבדו גוים הכופרים באמונתו מארצו.

פסוק יז

ואמ' **תאות ענוים שמעת** עבר במקום עתיד. ואמרו תכין וגו' תכינהו ותטהו לעבודתך ותשים אזנך קשבת לתפלתם.

פסוק יח

לשפט משפט **יתום ודך** להשיבם על אדמתם בלי שיוסיף עוד שום אדם לשברם ולהוציאם מן הארץ והוא בענין לערוץ אנוש מן הארץ ולערוץ כמו לשבר, אולי תערוצי (ישע' מז יב) בערוץ נחלים לשכון (איוב ל ו) מסעף פורה במערצה (ישע' י לג) או הוא לשון מורא כדרך אל נערץ (תה' פט ח) לא תיראון ולא תערצון (דברים א כט) ויהיה פירושו בל יוסיף עוד להתירא מאנוש מן הארץ.

פרק יא

פסוק א

למנצח לדוד זה המזמור אמרו דוד אחר שבאו פלשתים להלחם בקעילה והלך שם להלחם להושיעם מידם ואע"פ שבכתוב אמ' ויוגד לדוד לאמר הנה פלשתים נלחמים בקעילה (ש"א כג) מ"מ נראה שבני קעילה שלחו בעבורו ואח"כ רצו להסגירו ביד שאול ויצא משם עם אנשיו ונמלט ואז אמר **בה' חסיתי** כלומ' אני בה' חסיתי ואיני ירא מתחבולותיהם אבל אתם **איך תאמרו** כלומ' איך הייתם אומרים **לנפשי** על נפשי **נודי הרכם צפור** ר"ל לנוד להר שלכם מהר צפור ויו"ד נודי יתירה. או פירושו איך הייתם אומרים לנפשי נודי כצפור ללכת להר שלכם מהר כצפור.

פסוק ב

כי הנה הרשעים שביניכם היו בוגדים בי ודורכים קשת לשונם וחצי דבתם **כוננו על יתר** הקשת **לירות במו אפל** ר"ל בחשאי ובבגידה **לישרי לב** ר"ל למי שהוא ישר לב ואין בו עון. או קרא רכילותם וגלותם אותו אל שאול דריכת קשת וכוננות חץ על יתר כי הם הגורמים והמביאים לכך.

פסוק ג
ואמ' **כי השתות יהרסון** כו' פירושו אצלי איך עשיתם הרעה הגדולה הזאת ושלמתם רעה תחת טובה שהושעתיכם מיד פלשתים כדכתי' וילחם דוד עם פלשתים וגו' ויך בהם מכה גדולה ויושע דוד את יושבי קעילה (שם) ואפי' לא הושעתיכם וכן שיחריבו פלשתים את עירכם ויהרסו שתותיכם ר"ל יסודותיכם מה הייתי אני בכך חוטא שתביאו עלי רעה גדולה כזאת והוא כענין **צדיק מה פעל**.

פסוק ד
אבל אני איני מפקיד כי בה' בטחתי שהוא עם היותו **בהיכל קדשו ה' בשמים כסאו** אז השגחתו שופעת בתחתונים והוא אמרו **עיניו יחזו עפעפיו יבחנו בני אדם** לתת לאיש כמעשהו.

פסוק ה
ואם פעם יבהילהו ויפחידהו ויגיעו לצדיק צרות ומצוקות **ה' צדיק יבחן** כלומ' ינסהו לראות היעמד לבו ולא שיעלם ממנו קודם היותו אבל תאמ' הבחינה לעיני האדם כלומ' יסבב שיבחן לבני אדם עד שיכירו בו שאינו מהרהר אחר מדות האל יתּ' ולכן נמלטתי מידכם בעזרו ומבטחו **ורשע ואהב חמס** ועול **שנאה נפשו**.

פסוק ו
ולכך **ימטר על רשעים פחים** ומוקשים להלכד בהם בעונם ר"ל עונשים וצרות. **ורוח זלעפות** ר"ל רעדות או שרפות **מנת כוסם** ר"ל חלקם ואף מלת מנת הוא לשון חלק ובא לשון על הלשון כמו אדמת עפר (דניאל יב ב).

פסוק ז
כי צדיק ה' צדקות אהב ר"ל איש צדקות כמו ואני תפלה (תה' קט ד) **ישר יחזו פניו** כלומ' שפניו ישגיחו על הישר ופנימו כמו פניו כמו עלימו (דברים לב כג) שהוא כמו עליו.

פרק יב

פסוק א
למנצח על השמינית. כבר ביארנו טעם שמינית וענין המזמור הוא כענין שלפניו או כדומה לו מאותם שהיו מבטיחים אותו ואח"כ היו מגלים אותו לשאול.

פסוק ב
ואמ' על זה **הושיעה ה' כי גמר חסיד** וגמר הוא בודד כלומ' אבדו כל החסידים ר"ל ואין מי שיוכיח וינהיג את העם דרך ישרה עד **שפסו** ר"ל כלו ואפסו **אמונים** ר"ל דברי אמונה **מבני אדם** ואין אדם מוצא עמהם רק בגידות ואין אדם יכול לבטוח בדבריהם.

פסוק ג
שוא ידברו איש את רעהו כלומ' זה מנהגם וכן ידברו **שפת חלקות בלב ולב** ר"ל שמראים בדבריהם לב אחד לטובה ולבם בקרבם לרעה.

פסוק ד
ואמ' דרך תפלה **יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדלות** ר"ל גבוהות.

פסוק ה
אשר אמרו ללשוננו נגביר כלומ' לשוננו נגביר כל מה שנרצה והלמ"ד הראשונה יתירה כמו הרגו לאבנר (ש"ב ג ל) וכן אומרים **שפתינו אתנו מי אדון לנו** למנוע דברינו.

פסוק ו
ואמר כאלו האל ידבר **משד עניים** ר"ל מכח שוד שהרשעים עושים לעניים **מאנקת אביונים** שצועקים על החמס **עתה אקום יאמר ה'** ולא אסבול עוד **אשית בישע** העניים מאשר **יפיח לו** ר"ל שילכדהו בפחו ורשתו וכן יפיחו קריה (משלי כט ח) שפירושו יציבו פח כן פי' זולתי. ולי נראה אשית כמו אלחם מלשון שות שתו השערה (ישעי' כב ז) כלומ' אלחם בישע הצורר אשר יפיח לו ר"ל אשר יציב פחים לאביון ללכדו.

פסוק ז
ואמ' **אמרות ה'** כלומ' ואל תחשבו שדבר ה' לא יקום כי אמרותיו **טהרות** בלא שום סיג והם **כסף צרוף בעליל לארץ** כלומ' והוא ידוע כמפורסם בכל הארץ כי עליל פירושו לשון גלוי וחזר על הכסף שדבריו ככסף צרוף המזוקק **שבעתים** ר"ל פעמים רבות.

פסוק ח
אתה ה' תשמרם ר"ל העניים והאביונים **תצרנו** ר"ל כל אחד מהם **מן הדור זו** ר"ל תצרם לעולם מזה הדור הרע אשר.

פסוק ט
סביב הצדיקים **רשעים יתהלכון** להרע להם **כרם זלות לבני אדם** ר"ל בזה הדור הרע אשר הזלות והקלון והוא המעשה הרע רם ויקר לבני אדם ר"ל שמשבחים הרע ומחזיקים בו.

פרק יג

פסוק ב
למנצח וגו' **עד אנה** וכו' זה המזמור נראה בו דרכי הדרש שאמרו ד' פעמים נאמ' כאן עד אנה כנגד ד' מלכיות כלומ' שהמזמור נאמר בנבואה על הגליות העתידים והוא **עד אנה תשכחני נצח** בבבל ואע"פ שכתו' נצח כל זמן ארוך יקרא נצח כמו ועבדו לעולם (שמות כא ו) **עד אנה תסתיר** במדי **עד אנה אשית** ביון **עד אנה ירום** באדום.

פסוק ג
ואשית עצות פירושו עד אנה אצטרך לחשוב עצות **בנפשי** מצד **יגון בלבבי**. **יומם** ר"ל יום יום או פירושו אפי' היום שמצד טרדת העסקים אדם שוכח יגונו. **עד אנה ירום** ר"ל שימשול בי.

פסוק ד
האירה עיני פן אישן המות זה חוזר על גלות אדום כלומר האירה עיני ר"ל תוצא לאור תעלומות אורך זה הגלות פן אישן בו כשינת המות ר"ל לרוב אריכותו יתיאש אדם ממנו כהתיאש מן המת.

פסוק ה
פן יאמר איבי יכלתיו נראה שחוזר לאל יתי כלומ' יכלתי לאלהיהם להשתעבד בבניו לעולם.

פסוק ו
בחסדך בטחתי וגו' דרשו בו ד' נחמות **בחסדך בטחתי** בבבל **יגל לבי** במדי **אשירה לה'** ביון **כי גמל עלי** באדום. ואצלי לפרש באמרו האירה עיני שרמז לעצמו ועל זמנו והוא לאחר שנבא שעבוד ד' מלכיות חזר לזמנו שהיו אויביו רודפים אותו ומטרידים אותו ואין לו פנאי להתבודד בנפלאותיו. ואיפשר ג"כ שהכל נאמ' על זה ולאיזה משני אלו האחרונים אמ' האירה עיני וגו' כלומ' תן לי עזר אלהי להשלים גופי ונפשי והוא ענין האירה עיני פן אישן המות כלומ' פן אישן אחר מותי ר"ל שלא תתאחר נפשי... זה הוא נקרא שינה באמת כדרך אמרם תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא ולזה הפי' יהיה ענין פן יאמ' אויבי יכלתיו אל דוד.

פרק יד

פסוק א
למנצח לדוד וגו'. זה המזמור ירא' שהוא נאמ' על נבואת חרבן בית ראשון וגלותם בבבל ואמ' על נבוכדנאצר **אמר נבל בלבו אין אלהים** כמו שידוע בבני בבל שהיו עוברים לאלילים **התעיבו עלילה** ר"ל פעולה כמו שעשו מעשים נשחתים ואמ' השחיתו [התעיבו] לשון רבים על כל בני חילותיו .

פסוק ב
וקראם **בני אדם** לסכלותם והמוניותם בהעדר כל חכמה מהם כמו גם בני אדם גם בני איש (תה' מט ג).

פסוק ג
הכל סר כלומ' מן הדרך הישר וי"מ כענין באוש מענין ויבאש (שמות טז) שתרגומו ופרי. **נאלחו** כמו נשחתו וי"מ נמאסו מלשון חלאתה (יחזק' כד ו) שהוא לשון זוהמא והוא הפוך.

פסוק ד
הלא ידעו כל פעלי און אכלי עמי וגו' נ"ל כמו אע"פ שהם נשתנים במעשיהם הרעים זה בעבירה פלונית וזה בעבירה פלונית בזו כלם שוים ר"ל להרע לישראל וכל שיוכל מהם לאכול את ישראל בכל פה, הוא בענין כאוכל לחם חמודות. **ה' לא קראו** כלומ' לא ברכו את האל באכילתם ולא הודו לו בהצלחתם כי הם חושבים שהכל בא להם מצד גבורתם ומעלתם כמאמ' ידנו רמה ולא ה' פעל כל זאת (דברים לב כז).

פסוק ה
ואמ' דרך נבואה **שם פחדו פחד** רמז על נבוכדנאצר לזמן היותו נטרד מפני אדם ועל [בלשאצר] בנו כראותו היד כותבת על הכותל שיאמ' בו אדין מלכא זיוהי שנוהי ורעיונוהי יבהלוניה וקטרי חרציה משתרין (דניאל ה ו). **כי אלהים בדור צדיק** ר"ל דניאל וחבריו.

פסוק ו
ואמ' על האויבים **עצת עני תבישו** כי ה' מחסהו. ונ"ל כי כמו כאשר כלומ' כשתראוהו בוטח באל תעמידו עצתו ומחשבתו כמבויישת וחוזרת ריקם מענין ומשברי אל תבישני וכן היה שהיו חושבים זמן שבעים שנה וכשנראה להם שנשלמו ולא נגאלו היו אומרים שלא יצאו עוד מהגלות ושבטחונם הבל וריק.

פסוק ז
מי יתן לדעתי אינו לשון בקשה ותחנה אלא דרך הפלגה כלו' אינם יודעים מי הוא האדון שיתן מציון ישועת ישראל ואז יגל יעקב ישמח ישראל.

פרק טו

פסוק א
כבר ביארנו בילדותנו בחבור התשובה ומתנאיה לקנות לעצמו תכונות חדשות בהסרת מדות מגונות אף במה שאינו עבירה גמורה ובקנין כל מדה מעולה אף במה שאינו מצוה מיוחדת וברדיפת פעולות החסד לפנים משורת הדין וכן לכל אדם הרוצה להשלים עצמו בתכלית שלימות צריך לאחיזת אלו הדרכים ולהודעת זה אמר **ה' מי יגור באהלך** כלומ' מי הוא שיוכל לעמוד בטוח להיותו מן הגרים באהלו ומן השוכנים במקום קדשו ר"ל הדבקים בו ובמחיצתו ית'.

פסוק ב
הולך תמים ר"ל לא שיתגאה וישתרר במה שיגיעהו מעבודת הבורא והוא אמרו **ופעל צדק** כלומ' עם היותו פועל צדק והוא תכלית יושר המדות הוא הולך בתמימות ובשפלות ולא יתפאר ולא יתנשא במעשיו אבל ימעטו בעיניו **ודבר אמת בלבבו** ר"ל שלא ימצא בו אחת בפה ואחת בלב אבל לבו ופיו שוים בכל דבר שזהו תכלית האמת ואיפשר שנרמז בה על התפלה כמאמר אודה ה' בכל לבי (תה' ט ב) רמז על האמונות שהם חובת הלבבות.

פסוק ג
ואמ' **לא רגל על לשונו** ר"ל שנעשו לו קלות כחמורות ורגל הוא מענין רכילות ר"ל שלא הוציא דבה ורכילות על חבירו ובכלל זה כל הרחקת לשון הרע והוא ענין **לא עשה לרעהו רעה** אפי' בדבור ובהוצאת דבה ושמץ עליו **וחרפה לא נשא על קרבו** ר"ל לא סבל חרפת בני אדם להיותו עוזר לקרובו במה שאין ראוי לו לעשותו ושלא לחפות עליו. וי"מ נשא במקום השיא כלומ' לא חרף את קרובו ולא רדפו. ואצלי לפרש לשטה זו שדרך כלל היטב מעשיו ונזהר מעשותם עד שלא השיא חרפה על אוהביו בהנהגותיו הקדומות או בהנהגות פחותות וכדרך שאז"ל איזהו חלול השם כל שחביריו מתביישים משמועתו וכן אמרו שאלו לשלמה איזהו בן העולם הבא כל שהוא נגד זקניו כבוד כלומ' שהם מתכבדים בו.

פסוק ד

נבזה בעיניו נמאס רומז לשפלות הרוח ובזות ענייני השררות וכבוד העולם **ואת יראי ה' יכבד** על הדבקו בחכמים והתנהגו על פיהם **נשבע להרע** ר"ל גודר בעצמו להמית תאוותיו ולנטות אל הקצה האחרון דרך רפואת נפשו ואמרו **ולא ימר** רומז על זכירת חטאיו תמיד לחשוב בהם ולחזק בזכירתם גדריו וסייגיו עד שידבק בזאת ההנהגה דבוק תמידי לא שיתיאש ממנה כלל.

פסוק ה

ואמ' **כספו לא נתן בנשך** וכו' אם הכוונה על ענין הרבית הנה אינה ממין האחרות שהרי האחרות אין בהם עבירה מיוחדת ומתוך כך נראה שאף בזה רומז אל פעולת החסד והוא רומז על ענין המתנה שהוא נותן אותה ע"צ הגון ומעלה נפשית שבו ולשם שמים והנשך משל ודמיון על הגמול רוצה בו שהוא לא נתן כספו על צד שיהיה נגמל כלל ממה שנתן אם גמול מן המקבל לעבדו ולפרסמו ואם גמול מפני הקולם במיני ההתכבדות והשררות והוא שאמרו בדרש אשרי משכיל אל דל נותן אין כתי' כאן אלא משכיל זה שהוא משתדל ונותן בו בצנעא והוא אצלי גם ענין **ושחד על נקי לא לקח** כלומ' אף על הצד שמותר לו ללקחו כענין מה שאמרו אגר במילא וכדרך מה שפירשנו בענין אל תפן אל מנחתם לא חמור אחד מהם וגו' (במדבר טז טו) שפירושו אצלי אינך צריך להבטה ועיון אם שחדוני במנחה שלוחה ותשורת ממון שזה ממה שאין צריך לחוש בהנהגתי אלא אף במה שהיה ראוי לי לקחת מהם והוא רכיבת בהמותיהם אחר שכל מהלכי היה בשבילם לצורך הנהגתם לא לקחתי מהם. כל זה להרחקה יתירה עד שלא יאחז אשורו בגוף העבירה ועל אלו ההנהגות וכיוצא בהם בעשיית האדם לפנים משורת הדין וכן בהזהר מן המדות המגונות אף במה שאינו גוף עבירה אמ' **עשה אלה לא ימוט לעולם**.

פרק טז

פסוק א

מכתם לדוד. כבר פירשנו שהוא שם א' מכלי הנגון ונראה שניגונו בקול נמוך וענין השם שקולו מך ותם ר"ל שלם בעריבות. וי"מ אותו מזמור נכבד ומעוטר מלשון כתם פז (שה"ש ה יא) וענין המזמור הוא הודאתו לאל ית' על הטובות אשר גמלהו ושהוא דבק בעבודתו ומרחיק שאר העבודות כלם והתחיל על זה **שמרני אל** לעולם **כי בך** לבד חסיתי ושמרני הנו"ן נמשכת בגעיא.

פסוק ב
אמרת לה' הוא אומר לנפשו כן אמרת לה' והורית לה' שהוא אדוניך כלומ' קבלת אותו עליך באלוה וכן אמרת אליו **טובתי בל עליך** ר"ל רק מתורת חסד. ואיפשר אצלי לפרש אמרת לה' כלומ' הגדלת ורוממת אותו מלשון את ה' האמרת (דברים כו יז) ומצאנוהו מן הקל לדעת קצת שפירשו כן אמרו צדיק כי טוב (ישע' ג י) וכמו שפירשתי ג"כ בענין יאמרוך למזמה (תה' קלט) ואח"כ הוא חוזר ואומ' לאל דרך קריאה אתה ה' טובתי בל עליך כלומ' הטובה שעשית לי לא היתה מוטלת עליך לעשותה כי איני כדאי אבל מצד החסד אתה עושה אותה ועוד.

פסוק ג
לקדושים אשר בארץ המה כלומ' בעבור הקדושים שכבר מתו והם בארץ אתה עושה אותה לי ורומז אל האבות כמאמ' זכור לאברהם וגו' (שמות לב יג) וכן רק באבותיך חשק וגו' (דברים י טו) וכן משמרו את השבועה (שם ז ח) **ואדירי** סמוך במקום מוכרת כמו חלוני שקופי' אטומים (מ"א ו ד) נטעי נעמנים (ישע' יז י) כלומ' בשביל אותם הקדושים והאדירים והם שכל חפצי ומעיני בהם להדמות להם כפי יכלתי.

פסוק ד
ואמ' להודעת הרחיקו לכת בדרכי זולתם **ירבו עצבותם** לאותם אשר **אחר מהרו** ר"ל שמהרו לעבודת אל אחר או ללכת בדרכי איש אחר והוא לבדו מענין מהירות מבנין קל. או נאמר דרך אחרת מלשון אירוסין מענין מהור ימהרנה לו (שמות כב טז) והעם יקרא במקומות אצל הש"י כלה וארוסה כמו שידעת. **בל אסיך נסכיהם מדם** כלומ' חלילה לי שאסיך נסכיהם שהם מדם כלומ' מגזל ומחמס שהוא דם הנגזלים. **ובל אשא את שמותם על שפתי** ר"ל שמות העי"ז ע"ד והסירותי את שמות הבעלים מפיה ולא יזכרו עוד בשמם (הושע ב יט).

פסוק ה
כי ה' הוא לבדו מנת חלקי וכוסי וגורלי כלם ענין חלק אלא שכפל ענין אחד במלות שונות. אתה תומיך גורלי כלומ' אתה עזרתני להיות זה החלק בא לגורלי ע"ד בא ליטהר מסייעין אותו.

פסוק ו
חבלים נפלו לי בנעימים כלומ' כשנפל גורלי לעבודתך **חבלים** ר"ל גורלות נפלו לי בנעימים והוא שם כלומר בדבר נעים וערב **אף נחלת שפרה עלי** ונחלת כמו נחלה ודרך בני אדם כשחלקו איזה דבר ביניהם שכל אחד הומה על החלק האחר ומתיישב בעצמו

שמא היה חשוב יותר משלו אבל בחלוקה זו אינו כן אלא אף הנחלה הבאה לחלקי שפרה עלי ונתחבבה בעיני ואיני מהרהר על שאר המחלוקות אצלם.

פסוק ז

ואמ' **אברך את ה' אשר יעצני** ר"ל שהטה לבבי לבחור בזה החלק. **אף לילות** שהוא עת ההתבודדות **יסרוני כליותי** כלומ' חקרתי בעצמי ובינותי בספרים ומצאתי דרכי המחקר מסכימים לחלקי כמו שידוע בפנות אמונות האל ית' במציאותו ואחדותו והעדר כל גשמות ממנו.

פסוק ח

ולזה אמ' **שויתי ה' לנגדי תמיד** כלומר שכל מעשי פונים לתכלית אחת והיא עבודתו ית' **כי** הוא **מימיני** ובעזרתי **בל אמוט** מכל מעשי לנטות אחרי רבים להטות רק אחריו ית'.

פסוק ט

לכן שמח לבי ר"ל השכל כי הלב על א' מעניניו יונח על השכל **ויגל כבודי** ר"ל הנפש **אף בשרי ישכן לבטח** בעוד בחיים חייתי להשמר מכל נזק. ובדרש רמזו בו על התחיה כמו ישכון לבטח להחיותו ולהתענג תענוג נצחי.

פסוק י

ואמ' כי ידעתי מהנהגותי ומעשי **כי לא תעזב נפשי לשאול**. ושאול פירושו הנה גיהנם כלומ' לא תעזוב נפשי לרדת שם או בא בדרך חוריי נפשי במקום גופי כלומ' שלא תעזוב גופי בקבר אבל תוציאני בזמן התחיה. **לא תתן חסידך לראות שחת** ר"ל גיהנם והוא המקום המיוחד לתכלית העונש.

פסוק יא

אבל **תודיעני ארח חיים** למעלה למשכיל **שבע שמחות** ליהנות מזיו חסדך והוא ענין פניך **ונעמות בימינך נצח** ר"ל לעולם.

פרק יז

פסוק א

תפלה לדוד. נראה שחבר המזמור הזה דרך תפלה לעזרו ולהצילו מאויביו וצריו הקמים עליו. ולהיותו מתירא להענש על עונותיו התחיל תחלתו בספור תשובתו ושהפליג בה כלומ' שאחר שכן שיהיה רצון האל שלא יזיקהו מצד חטאיו ואולי רמז בו בפרט לעון בת שבע ואמ' על זה **שמעה ה' צדק** כלומ' תפלתי שהיא בצדק וכן שהיא **בלא שפתי מרמה** אלא שלבו ופיו שוים בה **ורנתי** כמו צעקתי.

פסוק ב

מלפניך משפטי יצא יש לפרשו על עון בת שבע שהיה עון גדול מנשוא ואמ' דרך צחות שיצא מלפניו המשפט הראוי לו מצד העון ההוא שלא יזכרהו ר"ל שלא יענישהו בו ויהיה כאלו נשכח ונמחק. או איפשר שנאמ' כן על כלל עונותיו כלומ' עבירות שבידי שאני ראוי להענש עליהם בקצף אף עם התשובה יהי רצון שיצא מלפניך משפטי והמישרים שבידי **תחזינה עיניך** וכל זה המשך מליצה להפליג בתפלתו. או נפרש מלפניך משפטי יצא שתוציא לאור.

פסוק ג

ואמרו **בחנת לבי פקדת לילה** אם נפרשהו על עון בת שבע יהיה פירושו על אותו הלילה בחנת לבי ולא מצאתני נקי והוא אמרו **צרפתני בל תמצא**. ואמ' **זמתי בל יעבר פי** כלומ' ואף כשהרגשתי בחטאי התחרטתי על מה שחשבתי ואמרתי בחנני ה' ונסני צרפה כליותי ולבי (תה' כו ב) ומי יתן שלא אמרתי כן. ואם הוא על כלל העונות יראה לי שאמ' כן ע"צ הודאתו עליו בתשובתו והזכיר זמן לילה שהוא עת מחשבות והרהורים כלומ' **בחנת לבי** ומצאתו שוה בתשובתי עם פי, **צרפתני בל תמצא** בתשובתי שום סיג **וזמותי בל יעבור פי** כלומ' מה שהיה במחשבתי וכוונתי לא עבר על דברי פי אבל הפה והלב שוים בהסכמה אחת.

פסוק ד

ואמר **לפעלות אדם בדבר שפתיך** וגו' ופירשו בו זולתי שלא סוף דבר ששב הוא בכל לבו מכל הרעה אשר עשה אבל שהוכיח אף האחרים ופי' הדבר במה שהזהרת בתורתך והוא ענין דבר שפתיך אני התבוננתי בפעולות אדם ר"ל באנשים אחרים זולתי ושמרתים ומנעתים **מארחות פריץ** ורשע. ואצלי לפרש בו כלומ' מרוב חפצי ותשוקתי בעזיבת החטאים והתחרט לבבי במה שנכשלתי בהם הפלגתי בתשובתי עד שלא סוף דבר שנמנעתי מן החטאים אלא אף מכל המדות המביאות והממשיכות לחטאים כן וביאור הפסוק בדבר שפתיך ר"ל התשובה אשר הזהרת עליה חקרתי והתבוננתי בכל פעולות האדם ומדותיו איזה מהם תמשיך האדם לעשות רע ותביאהו אל קנין איזו מדה מגונה ודקדקתי בעצמי הפעולות שאין התלות עבירה בהם ואחזתי בהפכה במדות המעולות הגוררות ושומרות האדם מחטוא ומזרזות אותו לעשות טוב.

פסוק ה

והוא ענין **תמך אשרי** והוא מקור במקום עבר כלומ' תמכתי אשורי **במעגלותיך בל נמוטו פעמי** כלומ' עד שלא נמוטו פעמי מדרכי המדות.

פסוק ו
ואח"כ החל בתפלתו ואמ' **אני קראתיך כי תענני** כלומ' כי בטחתי שתעננני. **הט אזנך** וגו' כלומ' קבל תפלתי.

פסוק ז
הפלה חסדיך עלי אתה **המושיע חוסים** בך לעזרני בימינך ממתקוממים, והפלה הוראת פרסום גדול כענין פליאה דעת (תה' קלט) ובימינך משל לכחו הגדול, כך נ"ל. וי"מ **ממתקוממים בימינך** כי הקמים עלי הם כאלו קמים עליך ועל ימינך, והפלה כמו הפרש חסדיך והעבירם מהם.

פסוק ח
שמרני כאישון וכו' השגחה דבקה כשמירת האדם אישון עינו והוא העגול והשחור ונקראת אישון על שם צורת איש הנראית בתוכו ונוסף בו ויו ונו"ן לקטנו כמו שבתון שהוא רמז לתוספת קדושה וכן האמינון הוסיף דרך לעג להקטינו ולמעטו וכן אצלי גדרות לצאנכם (במדבר לב כד) הרחיב בתנועה דרך מיאוס על שהיו כל כך משתדלים על מקניהם. **בת עין** היא ג"כ האישון כלומ' אישון שהוא בת עין והלועזים לועזים שניהם א' **בצל כנפיך תסתירני** שלא יוכלו להזיקני.

פסוק ט
מפני רשעים זו שדוני וזו כמו אלו וי"מ אותו כמו אשר ר"ל אשר שדוני והם **איבי בנפש יקיפו עלי** נ"ל כלומ' אשר ברצון ובתאוה גדולה באים להקיף עלי להסגירני בידי שונאי. וי"מ בנפש כלומ' בעבור נפשי ר"ל שכונתם להמיתני ואצלם לפרש עוד שיקיפו עלי להעביר דתך ותורתך לאבד נפשי.

פסוק י
חלבמו סגרו פימו כלומ' לרוב חלבם ושמנם סגרו פיהם מרוב גאוה והוא ענין **דברו בגאות.**

פסוק יא
ואמ' **אשרינו עתה סבבוני** כלומ' תכף שאני ועוזרי מקימים לדרך פעמינו מיד סבבונו וירדפו אחרינו וישיתו עיניהם הנה והנה לחפוש אחרינו וללכדנו, ואשורנו בדגש השי"ן וכמוהו אם תטה אשורי מני הדרך (איוב לא ז) וסבבונו כתוב בלשון רבים וקרי סבבוני לשון יחיד רומז הכתוי על כל סיעתו שעמו.

פסוק יב
ואמ' **דמינו כאריה** רמז על ראש אויביו ר"ל שאול כאמרו למעלה פן יטרוף כאריה נפשי (תה' ז).

פסוק יג
קומה ה' קדמה פניו כלומ' הקדם אתה לראות פניו קודם שיגיע אלי **הכריעהו** על ברכיו כלומ' שלא יהא לו כח לרדוף אחרי ופלט נפשי מרשע שהוא חרבך ר"ל שכחו ויכלתו מחרבך כדרך שקרא אשור שבט אפי (ישעי' י ה) או פירושו בחרבך.

פסוק יד
ממתים ידך וגו' נ"ל בפירושו מאותם האנשים שהיתה ידך בהצלחתם ורמז על שבטו שהוא שבט יהודה ומה' היתה להמליכו כדכתיב לא יסור שבט מיהודה. וכן **ממתים מחלד** כלומ' שמאז ומעולם נתנה לו המלוכה ממך הגביהם והישירם ושמרם מהיות יד האויבים שולטת בהם להרגם ויהיה **חלקם בחיים** כענין חלקי בארץ החיים (תה' קמב) **וצפונך** וטובך **תמלא בטנם** כמו לבם כמו כי נעים בי תשמרם בבטנך (משלי כב יח) עד שזרעם יהיה נכון לפניך וישבעו בטובך יניחו **יתרם** ר"ל שולטנותם **לעולליהם**.

פסוק טו
ואני בבא עתי והניחי כתרי לבני אחרי שאפטר בשם טוב **אחזה פניך** בצדק משל על התאחזות שכלו ודבקותו והוא ענין **אשבעה בהקיץ תמונתך** כלומ' באין מסך ומחיצה, כך נ"ל וזולתי פירשוהו בדרך אחרת.

פרק יח

פסוק א
למנצח לעבד ה' ר"ל שהשתדל בכל כחו לעבדו וקשה המזמור הזה שירה בספר שמואל מפני שחברה בסוף ימיו כשהניח לו האל מכל צריו והודה לאל ואמ' שירה והזכיר בה שאול בפרט כי הוא היה שקול כנגד כלם.

פסוק ב
ואמ' **ארחמך ה' חזקי** ר"ל אתה חזקי ותקפי. וארחמך כתבו המדקדקים בקריאתו בקמץ חטף תחת החי"ת ויש קורין אותו בקמץ רחב וענין ארחמך כתרגו' ואהבת ותרחים ואע"פ שלא מצאנוהו מן הקל. וי"מ אבקש רחמים ממך כמו אתרחם ממך והוא זר. וחזקי בחירק החי"ת ואם היה ראוי להיות חזקי בקמץ חטף.

פסוק ג
ה' סלעי ומצודתי ר"ל מקום מבצרי שהסלע והמצודה הם מקומות שהאדם נשגב לשם מפני אויביו. ואמ' **ומפלטי** כלומ' שהסלע והמצודה פעמים ינצל האדם בהם ופעמים לא ינצל אבל אני בטחתי ונצלתי בכל שעה והוא ענין **אלי צורי אחסה בו** והוא **מגני**. **וקרן ישעי** הוא לשון חוזק כמו וקרני ראם קרניו (דברי' לג טז). **ומשגבי** כלומ' מבצרי. ובדרש אמרו לפי שנפלו לפני דוד עשרה שונאים גבורים הרבה קילוסו עשרה קילוסין. עשרה אויבים שאול דואג אחיתופל שבע בן בכרי שמעי בן גרא ושלשה אחי גלית וגלית וישבי חמשה מישר' וחמשה מאומות העולם ואלו הן עשרה קילוסין סלעי מצודתי מפלטי צורי אלי מחסי מגני וקרן ישעי משגבי.

פסוק ד
מהלל כמו שאומ' לפניו בהלולים תמיד וברוב תפלותי ענני **ומן איבי אושע**.

פסוק ה
אפפוני חבלי מות וחבלי הוא בסגול החי"ת ופירושו הצרות הגדולות שהיה מצרם קרוב למות. **נחלי בליעל** קרא תכיפת הצרות נחל שהם כנחל שוטף וי"מ מכות בליעל כמו נחלה מכתך (ירמ' ל יב).

פסוק ו
והוא בעצמו ענין **חבלי שאול סבבוני** וכן **קדמוני מוקשי מות** כלומ' יצאו לפני. ובמדרש רמז בו נבואת הגלות ודי' מלכיות אמרו אפפוני חבלי מות בבבל, ונחלי בליעל יבעתוני במדי, חבלי שאול סבבוני ביון, קדמוני מוקשי מות באדום והזכיר מות בראשונה ובאחרונה שזו החריבה בית ראשון וזו בית שני.

פסוק ז
ואמ' **בצר לי אקרא ה'** כלומ' לא אבטח בזולתו. **ומהיכלו** ר"ל השמים.

פסוק ח
ותגעש ותרעש הארץ י"מ שממקרא זה עד ישלח ממרום יקחני הם זכירת נסים קדמונים מענין פרעה ומתן תורה והברד שבימי יהושע וקריעת ים סוף וירדן וכן בעת יונתן בס' שמואל ואינו נראה כן מן הפשט אלא הכל משל על מפלת אויביו. ואמ' **ותרעש הארץ ומוסדי הרים ירגזו** כלומ' אע"פ שהם חזקים ותקיפים האל הממם והרעישם והרגיזם ר"ל הנידם. וכן **ויתגעשו** הוא ענין תנועה והנדה. **כי חרה לו** ר"ל לאל.

פסוק ט
עלה עשן באפו ר"ל משל על חרונו עליהם כמו יעשן אף ה' וקנאתו (דברים כט יט).

פסוק י
ויט שמים כלומ' נטה כבודו דרך שמים **וירד** ר"ל לכלותם **וערפל תחת רגליו** ר"ל חשך והוא משל.

פסוק יא
וידא מענין כאשר ידאה הנשר (דברים כח מט).

פסוק יב
ישת חשך סתרו כלומ' שלא יראנו והוא משל שיסתלק עזרו מהם וכן ישית סביביו מים ר"ל החשך שבא מצד התקשרות העבים והוא ענין **עבי שחקים** ובספר שמואל (ש"ב יח) חשרת בריי"ש והוא לשון קשור העבים.

פסוק יג
ואמ' **מנגה נגדו** עביו קרא זכות הצדיקים נוגה ונגדו ר"ל אותו שהוא כנגד הרשע והוא הצדיק כלומ' מצד זכות הצדיק **עברו** בעביו **ברד וגחלי אש** להמטיר עליו ר"ל על כל א' מהאויבים ו.

פסוק יד
כן **הרעים משמים ה'** להבהילם במקומות נוראים.

פסוק טו
ושלח **חציו ויפיצם** עליהם **וברקים רב** ר"ל ירה כאלו הם חצים מלשון וימררוהו ורובו (בראי' מט) יסבו עלי רביו (איוב טז יג) והוא פועל עבר מפעלי הכפל.

פסוק טז
ויראו אפיקי מים פי' העמקים המלאים מים יקראו אפיקים ומי שהצרות גוברות עליו יאמר עליו דרך השאלה שטובע באפיקים וכשניצל מן הצרות ההם יאמר עליו שחרבו המים ונראו האפיקים והוא ענין **ויגלו מסדות תבל** ר"ל אותם שהיו מכוסים במים, ואמ' **מגערתך ה'** ר"ל שמצד השגחתו ניצל והוא ענין (יז) **ישלח ממרום** וגו' **ימשני** וגו'.

פסוק יח
מאיבי עז רמז אל שאול **כי אמצו ממני** כלומ' אע"פ שאמצו ממני.

פסוק יט
יקדמוני ביום אידי ר"ל ביום צרתי ושברי כלומ' יצאו לפני לרדפני.

פסוק כ
ויוציאני מן המצר **למרחב**, **יחלצני** כמו יצילני.

פסוק כא
כבר ידי פי' כנקיון כפי.

פסוק כב
כי שמרתי דרכי ה' ר"ל שקיימתי המצוות והתאחזתי במעלות הטובות **ולא רשעתי מאלהי** ונ"ל שלא חטאתי מענין אלהי שאומר עליו דברים אשר לא כן במציאותו ובאחדותו ובהעדר כל גשמות ממנו.

פסוק כג
אבל **כל משפטיו** והם הפנות המושכלות **לנגדי** שחושב בהם תמיד וזוכרם כאמרו זכרתי משפטיך (תה' קיט) **וחוקותיו** והם הפנות התוריות בחדוש העולם והמופתים וגמול ועונש והאמנת הדברים הנסתרים **לא אסיר ממני**.

פסוק כד
ואהי תמים עמו שלא הרהרתי בכל צרותי אחר מדותיו ואחר הבטחותיו. **ואשתמר מעוני** ר"ל מכל עון ואמ' מעוני של שם שהיה רגיל בעון.

פסוק כו
וישב ה' לי וגו' **כי אתה ה' עם חסיד תתחסד** כלומ' תראה חסידותך בחוזק כי ההתפעל יורה לפעמים חוזק הפעולה כמו מתדפקים על הדלת (שופטי' יט כב) וכן **עם גבר תמים תתמם** כלומ' תראה תמימותך בחוזק.

פסוק כז
ועם נבר תתברר ועם עקש תתפתל כלומ' תביא עליו דרכו הנפתלה או פירושו תעמידהו בחזקת נפתל ועקש. ובספר שמואל נאמ' במקום תתברר תתבר והכל א' ובמקום תתפתל תתפל והוא הפוך.

פסוק כח
כי אתה וכו' **ועינים רמות** ר"ל שמביטות בגאוה.

פסוק כט
ואמרו **כי אתה תאיר נרי** ר"ל בעת צרתי שהיא כחשך.

פסוק ל
וכן **ארוץ גדוד** י"מ מלשון רצוץ כמו ארוץ בחולם ר"ל אשבר ובא בשור"ק כמו ישוד צהרים. וי"מ ארוץ לקראת גדוד כלומ' ארדפם ואשיגם **ואדלג שור** דרך הפלגה שאקפץ על חומותיהם.

פסוק לא
האל תמים דרכו ר"ל שלימה במשפט וביושר ודרך בא לפעמים לשון זכר. **אמרת ה' צרופה** ר"ל בלא שום סיג ועול והוא **מגן** מכל צרה **לחוסים בו**.

פסוק לב
כי מי אלוה וכו' כמו מי כמוכה באלים ה'.

פסוק לג
המאזרני חיל לעמוד כנגד אויבי **ויתן תמים דרכי** ר"ל שלם בלא חסרון.

פסוק לד
משוה רגלי כאילות לנוס מפניהם בעת הצורך. **ועל במותי יעמידני** לעמוד כנגד אויבי באותם המקומות החזקים שהייתי נמלט שם.

פסוק לה
מלמד ידי למלחמה כלומ' שהיה נותן לי בה הצלחה **ונחתה** שרשו נחת והוא לשון הורדה כמו ותנחת עלי ידך (תה' לח) שפי' ותורד כלומ' מאתו ירדה **קשת נחושה** כלומ' מכוסה בברזל החזק הנקרא אציריו בלעז על **זרועתי** והוא משל על רוב חזקו ותקפו והוא ענין.

פסוק לו
ותתן לי מגן ישעך וגו'. **וענותך תרבני** כלומ' חסידותך ויחס ענוה לאל בדרך חסידות ר"ל עשיית מה שאין חוק עליו לעשותו שנעשה מדרך חסדיו ואומ' שאותה מדת חסידות להכריע כלפי חסד להטיב ביתר מן הראוי הרבתהו וגדלתהו.

פסוק לז
תרחיב צעדי תחתי ר"ל לרדוף אחריהם או לברוח מהם במהירות. **ולא מעדו קרסלי** ר"ל לא נשמטו במרוצתי וקרסולים הם הברכים.

פסוק מ
תכריע כלומ' תשימם כורעים כמי שאין יכול לילך.

פסוק מא
ואיבי נתת לי ערף ר"ל שנסו מפני והפנו ערפם לפני.

פסוק מב
ועל ה' כמו אל ה' וכמוהו רבים ואחד מהם ותתפלל על ה' (ש"א א י) **ולא ענם** רומז אל שאול דכתי' ולא ענהו גם בחלומות גם באורים וגו' (שם כח ו).

פסוק מג
ואשחקם מלשון ושחקת ממנו הדק (שמות ל לו) **ועל פני רוח** פירושו אשחקם כעפר ואתנם על פני רוח שיפזרם. **כטיט חוצות אריקם** ר"ל ארמסם כלומ' אעשה אותם רקק והוא מפעלי הכפל כמו אתמם והיוד הוא נח שבא במקום הדגש.

פסוק מד
ומריבי עם כלומ' ממלחמות הרבה עמים. **עם לא ידעתי יעבדוני** רומז לאדום וארם שהיו עובדים לדוד.

פסוק מה
לשמע אזן כלומ' לפרסום שמו כאמרו ויעש דוד שם בשובו מהכות את ארם (ש"ב ח יג). **ישמעו לי** כלומ' היו נשמעים לי לכל אשר אצום. וי"מ יתקבצו לי מלשון וישמע שאול (ש"א טו ד). **בני נכר יכחשו לי** נ"ל יכחשו באמתם בעבורי ולכבודי ובספר שמואל יתכחשו לי כלומ' שבני אמתם יכפרו בהם ויאמרו שהם מכחישים וכופרים בדתם.

פסוק מו
בני נכר יבלו יתבלבלו מרוב בהלה **ויחרגו** לשון יפחדו מלשון ומחדרים אימה שתרגומו ומתווניא חרגת מותא (דברים לב כה). **ממסגרותיהם** ר"ל אפי' בעוד שהיו נסגרים בחדריהם היו יראים ממני.

פסוק מז
חי ה' וגו' כלומ' אינו כשאר האלהות שנאמ' עליהם פה להם ולא ידברו. **וירום אלהי ישעי** כלומ' רם ומתנשא בפי הכל.

פסוק מח
וידבר עמים תחתי לשון הנהגה וינהג (שמות ג) תרגום ודבר ר"ל נהגם והנחם ממקומם להביאם אלי וליתנם תחתי וי"מ וידבר מלשון דבר.

פסוק מט
אף מן קמי תרוממני כלומ' לא סוף דבר שתצילני מידם אלא שתרוממני עליהם. **מאיש חמס** רומז אל שאול שהיה שונאו בחנם.

פסוק נ
על כן אודך בגוים ה' ר"ל בפרסום ובהודעה לכל.

פסוק נא
כי אתה האל **המגדיל ישועות מלכו** ר"ל דוד שהוא מלך שלו **ועושה חסד למשיחו** וגו'. **עד עולם** כי המלוכה תהיה ממנה לעולם. ובספר שמואל מגדול כלומ' שהוא מגדל עוז

ומגדול ישועות של מלכו ועושה חסד וגו' ונראה שסוף השירה ההיא נבואה לימות המשיח ותשוב מלת למשיחו למלך המשיח והוא אמרו עד עולם.

פרק יט

פסוק א

זה המזמור נכבד מאד ואמרו דוד על כל חטאיו שגיונות וזדונות ובפרט על חטאו הגדול הידוע בבת שבע וקודם בקשת המחילה ספר בשבח האל יתּ' ובתורתו כדרך השואל לנדיב שמאריך בתחלה בשבחו מי שיבקש ממנו והוא אמרם ז"ל בענין מוריד הגשם שההזכרה קדמה לשאלה ואמרו על זה הזכרה רצוי שאלה היא (תענית ד:) ובדרש אמרו על דוד אית אריס וחכים למשאל ואית דלא חכים למשאל דחכים למשאל אתי מריק שעריה מחוור מאניה אפיה טבין ואזיל לגביה מאריה [א"ל] ארעא מה עבדא א"ל יאי תזכה ותשבע מן פירהא, מה תוריא עבדין א"ל יאיית זכה ותיכול מהטרחיהון, מה עיזיא עבדין א"ל יאיית תזכה ותשבע מן שמניהון, מה את בעי, אית עשרה דינרין תתנון לי א"ל אי את בעי עשרה דינרין קום וסיב, דלא חכים למשאל אתי מאניה צאין אפיה בישן אתי קמיה מאריה דארעא א"ל מה ארעא עבדא א"ל חלואי ותפיק מאי דעיילתא, מה תוריא עבדין תשישין, מה עיזיא עבדין, כחישן, מה את בעי, אית לך עשרה דינרין תתנין לי א"ל זיל וקום במאי דאית לי גבך. דוד אריסא טבא הוה וחכים למשאל הוה שרי בקילוס השמים מספרים כבוד אל וגו' תורת ה' תמימה וגו' א"ל מה את בעי א"ל שגיאות מי יבין א"ל שביק לך, גם מזדים חשוך וכו' א"ל שביק לך. ואף על זו דרש למה דוד דומה לכותי המחזר על הפתחים אמ' מרי הב לי צבחר מיא למשתי (ר"ל מעט מים דבר שאין בו חסרון כיס), מששתה אמר יש כאן בצל קטן דלא ליזקון מיא, יהבין ליה, משנתנו לו הב לי צבחר פיתא דלא לינסוב לבא, כך בקש דוד על השגגות ואמ' שגיאות מי יבין ואח"כ על הזדונות ואח"כ וכו' ולכוונה זו ספר בשבחיו גלה נפלאות מתורתו.

פסוק ב

ואמ' תחלה **השמים מספרים כבוד אל** ונראה לפרש בו שמענין בחינת בני אדם בהם יושג ויודע כבוד האל והנה הותר בשלום על מה שיובן מאיזה ענין שאותו ענין שממנו יובן הדבר יאמר עליו שהוא אמרו ואם איננו בעל מאמר כמו שאל נא בהמות (איוב יב ז) כלומ' חקור בענינם ותשיג זה ויספרו לך דגי הים או שיח לארץ וגו' (שם). ובתלמוד ישתמשו בענין זה תמיד זאת אומרת וכן שמעינהו להנהו ענני דהוו קא אמרי ניזל ונשדי מיא בעמון ומואב כלומר שהכירו מצד שכוניהם כי שם ישפכו מימיהם.

פסוק ד

והוא שאמר שהספור הוא **יום ביום ולילה** ר"ל תמיד בלא הפסק ושאין ספור הענין באמירה ודבור **אין אמר ואין דברים בלי נשמע קולם** רק מבחינת האדם בהם ובענייניהם **ויביע** כמו ידבר. וקצת חכמינו ביארו ענין הספור על השגתם והוא שהגלגלים חיים משכילים ומשיגים עובדים אדוניהם ומהללים שבח גדול ומהללים עצומים וזהו יום ליום כלומ' בלא הפסק ושהדבור אינו בפה ובלשון אבל ציור שכלי והוא המהלל האמתי כי הדיבור אינו רק ספור מה שיצוייר והציור הוא עצם המהלל והשבח. וקצת חכמי זולתנו פירשו באמרו אין אומר ואין דברים כענין כל דבר לא יכחד מן המלך כלומ' אין שום אומר ולא שום דבר אע"פ שיאמרו בחשאי הרבה מאד שלא ישמע קולם ואין לו המשך בחבור המקראות אלא א"כ נפרש השמים מספרים כו' ואע"פ שאין זה מורגש אלינו, היכול שיודע מצד המחקר השכלי ואין שום דבר נעלם מן השכל שלא יבין ממנו קצת.

פסוק ה

והודיע שכח פעולותיהם מתפשט בארץ והוא ענין **בכל הארץ יצא קום** ר"ל קו בנינם **ובקצה תבל מליהם** ר"ל ענייניהם ופעולותיהם וספר במעלות השמש ובפרט להיותו פועל גדול בארץ והוא אמרו **לשמש שם אהל בהם** כלומ' שתקע אהלו ביניהם ובאמצעותם ורמז על היותו באמצע שבעת כוכבי לכת והאחרים סביבו מפה ומפה כמלך בגדוד כמו שרמזה התורה ג"כ לדעת קצת במעשה המנורה.

פסוק ו

ואמ' **והוא כחתן יצא מחפתו** ר"ל ביופיו וכבודו כן השמש יצא בשחר בזהרו והודו והכל שמחים לנגדו ונכספים לו כחתן. **וישיש** פועל עומד כלומ' יעשה פעולתו בזריזות כמו שהולך בשמחה ע"ד שהגבור הולך בשמחה **לרוץ ארח** במרוצה חזקה.

פסוק ז

מקצה השמים מוצאו ר"ל ממזרח **ותקופתו** ר"ל סבבו **עד קצותם** ר"ל צד המערב. **ואין נסתר מחמתו** ר"ל מחומו שלא יחממהו ויועילהו אע"פ שאינו בשוה לכל. וחכמי המחקר אמרו כי חום השמש בעולם כחום הלב בגוף ונמצא שאין נסתר מתועלתו.

פסוק ח

ואחר זה נעתק מאלו הענינים לספר בשבח התורה כלליה ופרטיה והוא אמרו דרך כלל **תורת ה' תמימה** ר"ל שלימה ואמ' **משיבת נפש** שבה תישרו האמונות ויתישבו הדעות ור"ל משיבת נפש מדעות נפסדות לאמיתיות או ענינו ענין מנוחה כלומ' שתניח מעמל

המבוכות והספקות. ואולי יסמך זה לענין המערכות שלא יטעה האדם ליחס ממשלה למערכות העליונות אם בכלל ואם בפרט בהראות מהם פעולות בארץ אבל שידע ויכיר כי כל פעולותיהם במצות האל ושליחותם כמו שנרמז בסודות התורה והוא אמרו תורת ה' תמימה. או אולי בא להודיע שעם היות פנות גדולות באמונה נודעות מצד המערכות דרך מחקר אין בכל זה עדין שלמות אמיתי באמונה והוא שיחס שלימות לתורה שבהאמנת הנכלל בה יאמן כל הצריך באמונה אם הדברים הנודעים מצד המחקר אם הנודעים דרך קבלה לבד כי עניני האמונה צריך שתהיה אמונתם על פי א' מד' ענייניים והם המורגש והמפורסם והמקובל וכבר היו בזמנים הקדומים דעות רעות לא האמינו רק המורגש והוא המושג בחוש והמפורסם והוא ענין הדברים המפורסמים במושכלות הראשונות בדברים שיאמר עליהם אמת ושקר או הדבר המוסכם דרך כלל בדברים שיאמר עליהם טוב ורע ככבוד אב ואם שהוא טוב והגזילות והחמסים שהם רע ומפני זה כפרו במציאות השם ובמציאות כל נפרד ובכל הגדרים הדתיים עוד מהם בקצת היישוב בכמה מקומות והפילוסוף מצד מחקרו הוסיף אומץ להאמין כל מה שימציאהו הקש ומופת ויבא מזה להאמין קצת פנות התורה ויסודותיה החזקים כענין שאר דברים מועילים תועלת אמיתי באמונה נודעים מדרך המחקר אבל מ"מ לא תשלם אמונת האדם עד שבאה נחלת התורה והמקבלה קבל עליו עול מלכות שמים להאמין אחר כל זה מה שיזקיקוהו דרכי הדת להאמין בו על צד שלם שלא יחסר דבר והוא שייחס שלימות לתורה ואמ' תורת ה' תמימה. וכבר ביארנו אלו הענינים בהרחבה מספקת בחיבורנו הגדול בתלמוד במה שכתבנו מקנייני האמונות ובפרק חלק ובפתיחת החבור ההוא הרחבנו ג"כ בביאור אלו המקראות ונשיב ענינם הנה בדרך קצרה להשלים דעתנו בביאור המזמור והוא שאחר שספר בשבח התורה דרך כלל ויחס לתכליתה שלימות החל לדבר בפרטי התורה וחלק פרטיה לשני מינים הא' במצות השרשיות והב' במצות אשר תחתיהן וחלק עוד כל א' משני המינים לב' חלקים. החלק הראשון מן המין הראשון הם המצוות המיוחדות ביסודות האמונה והם הנכללות בענין **עדות ה' נאמנה**. וחלק הב' מזה המין הוא ג"כ במצות המיוחדות ביסודות האמונה אבל שהם ממין אחר והם הנכללות בענין **פקודי ה'**. החלק הא' מן המין הב' הוא במצות אשר תחת היסודיות אבל שהם בדרך אחרת ונכללת **ביראת ה'** ונשוב לבאר פרטי החלקים. ואמ' על הא' **עדות ה' נאמנה מחכימת פתי** ומלת עדות תפול בלשון בדבר שימצאו בו חלקי האפשר ויצטרך האדם לידע איזה מב' חלקי האפשר קרה בדבר ההוא ולא יודע בהיקש או במופת רק בעדות המעידים וגם אחר שהעידו לא יאמינו דבריהם מצד הכרעת שכל רק מצד

עדותם וכן אפשר שיפול על עדותן צד מצדדי ההכחשה ולא תהא עדותן נאמנה כ"ש שלא יתחכם הפתי בדבר שהעידו לו עליו אחר קבלו העדות יותר ממה שהתחכם עליו קודם שהעידו לו מעדות ה' הוא חלק המצוות השרשיות שלא התבררו במופת ושאלמלא עדות המעיד היתה אמונת המכוון בהם אצלנו נופל תחת האיפשר אלא שעדות התורה הכריחתנו להאמין א' מחלקיו בחידוש העולם והפנות הנמשכות אחריו ואמ' שהיא נאמנה ומחכימת פתי והוא שאע"פ שלולא העדות כבר נפלה אמונת המכוון מהם אצלנו תחת האיפשר עם כל זה הגיעתנו החקירה באלו הענינים שמירת העדות מנפול עליו צד מצדדי ההכחשה על אף כל מתנגד וכל מתפלסף וזהו ענין נאמנה והוא הדבר שיתחכם הפתי על העדות שזה אמנם צריך לחכמות גדולות ולהתמדת השכל בעיון.

פסוק ט

והחלק הב' הנקרא **פקודי ה'** הוא חלק המצות היסודיות אשר ההיקש יחייב אמתתם והמופת יכריחם במציאותו ית' ואחדותו והסתלק כל גשמות ממנו ואמ' שהם **ישרים** ר"ל שאין מבוכה בענינם ואמונתם מוכרחת גם מצד העיון וקראם ישרים על צד בלתי התמוטטם ונטותם אנה ואנה, ומלת פקודים נגזרת מפקדון שהוא עומד צרור ומונח שלא לשלוט בו יד כלל כדי שימצא על מתכונתו בכל עת שיבקש, כן אלו הענינים מונחים בגנזי השכל לא יפול בהם הספק בשום פנים וקראם **משמחי לב** כי כל דבר הנודע בבירור בלא שום צד מבוכה יתענג בו היודעו הרבה. והחלק הג' והוא הראשון מן המין הב' הוא חלק המצות הנותנות סדר והנהגה בין בני אדם בהעיד קצתם בקצתם והמנע חזק קצתם מקצתם וחיוב הנהגה בטוב המדות והחזהר מהפכן והוא חלק המצוות שהשכל מורה עליהם אפי' לא נכתבו. ועל זאת אמ' שהיא **ברה** וזכה אין חשך בה ולא מבוכה יודה בה כל משכיל מאין טענה ומחלקת וכן קראה **מאירת עינים** מפני שזה החלק מביא לחלקים הנכבדים אשר הזכרנו שהם תכלית הכוונה.

פסוק י

והחלק הב' מזה המין הוא הנכלל במלת יראה והוא חלק המצוות שאין ההקש שלהם ברור כאכילת חזיר ולבישת כלאים ודומיהם, ואלו המצות יתקיימו מצד היראה כמקיים גזירת מלך לא שיחזור שכל על זה זולתי ליחידים נגלו להם טעמי מצוות. ויחס בקנינה שהיא **יראת ה' טהורה** כלומ' שעם היות קנינה היא מטהרת הנפש מכל חלאה ומונעתה מהיותה נמשכת אחר חקי המזוהמים באלילים ומדותיהם המבוארות כאמרו כמעשה ארץ מצרים כמעשה ארץ כנען וגו' ולא תקיא אתכם הארץ (ויקרא יח) ואע"פ שלא ידע המחזיק בו את ענין ההנהגה וסבתה מ"מ הוא מוציא עצמו בהתמידה בקנינה נקי

מכל סיג ויבחן זה בהכירו החלאה והזוהמא הנמצאת בזולתו ולזאת הסבה **עומדת לעד** כמו שכל משכיל אחר שהוא מכיר שיועיל לו ואע"פ שנעלם ממנו עצם הדבר המועיל וסבת תועלתו. וכבר הרחבנו יותר באלו הביאורים במקום שהזכרנו ולא כתבנום הנה אלא דרך קצרה להמשיך הביאור. ואח"כ חתם בספור שבחיה דרך כלל כדרך הפתיחה ואמ' **משפטי ה' אמת צדקו יחדו** כלומ' שבהבנת סתריה ישתוו הדעות המקובלות עם העיוניות והוא שקראם.

פסוק יא

נחמדים ומתוקים כלומ' שאחר הבנתם יערב הכל עליו. **ומפז רב** פירושו חשוב שבחשובים כמו על כל רב ביתו (אסתר א).

פסוק יב

גם עבדך נזהר בהם כלומ' אע"פ שאיני מן השלמים נזהר אני בכלם כי ידעתי כי יש לאדם בשמרם ר"ל בהיותו שומר אותם הדברים שהזכרנו **עקב רב** ר"ל שכר גדול וטוב צפון.

פסוק יג

וכדי שלא יעכבהו בזה שאור שבעיסה בקש מחילה על חטאיו בכל לב ובכל נפש בכל גדר התשובה ותנאיה ואמ' **שגיאות מי יבין ונסתרות** הם ג"כ כשגיאות כי שגגת מעשה ושגגת ידיעה הכל בכלל שגיאה.

פסוק יד

גם מזדים ר"ל מזדונות והוא שם בפלס רש ועושר אל תתן לי (משלי ל ח). **ואז איתם** כמו אתם והיו"ד תמורת הדגש ופירושו ואז אהיה תמים כלומ' שתטה לבבי להשמר מכל זדון או פירושו מעונש הזדים חשוך עבדך. **ונקיתי מפשע רב** דרך כלל ופשעים הם המרדים ולי נראה שרמז על העון הידוע.

פסוק טו

ואחר כל זה התפלל לאל שיקבל תפלתו **והגיון לבי** ר"ל שנשאר במחשבתי שלא אוכל להוציאו מפי.

פרק כ

פסוק א

למנצח מזמור לדוד. זה המזמור חברו דוד להיות הלויים אומרים אותו עליו בכל עת שיצא למלחמה והוא ענין.

פסוק ב
יענך ה' ביום צרה כלומ' כשתהיה בצרה עם האויב, **ישגבך** כלומ' יחזקך מלשון משגב והזכיר **אלהי יעקב** שסבבוהו צרות רבות וניצל מהם כענין העונה אותי ביום צרתי (בראשי' לה) **ושם אלהי יעקב** כמו אלהי יעקב כי הוא ושמו אחד.

פסוק ג
ישלח עזרך מקדש ר"ל מהיכל קדשו והוא נאמר כן על השמים או פירושו מבית המקדש כלומ' ששם התפלה הנכונה כדרך **ומציון יסעדך** כי שם הארון שמתחלה היו נושאים אותו במלחמה ואח"כ הניחוהו שם.

פסוק ד
יזכר כל מנחתיך נרא' שבצאתו למלחמה היה מצוה להקריב עליו קרבנות נדבה מנחות ועולות ומלת **ידשנה** כמו ידשן מלשון דשן וכמו ואקרְאֶה לך (ש"א כח טו) והענין יעמידה בחזקת דשנה ר"ל שיקבלה ברצון כקרבן מהודר.

פסוק ה
יתן לך כלבבך לנצח את אויביך.

פסוק ו
נרננה בישועתך כלומ' כשתמלא עצתך נרננה ר"ל נשיר ונשבח. **ובשם אלהינו נדגל** ר"ל נרים דגלינו ונסינו ואז נחלה פניו **שימלא כל משאלותיך** בכל דבר.

פסוק ז
ואמ' שיאמר כל א' מהם **עתה ידעתי כי הושיע ה' משיחו** ר"ל שמה' תשועתו ולא כדברי האומרים אין ישועתה לו באלהים (תה' ג') שהרי במתי מעט היה מפיל רבבות והוא ענין **אלה ברכב ואלה בסוסים** וגו'.

פסוק ט
ונתעודד ר"ל נתחזק בו.

פסוק י
ה' הושיעה המלך ר"ל האל **יעננו ביום קראנו**.

פרק כא

פסוק א
זה המזמור פירשוהו רז"ל נבואה לעתיד על מלך המשיח **ואורך ימים עולם ועד** ר"ל לעולמי עד כענין יחי המלך לעולם (מ"א א לא) והאויבים הנזכרים נאמרי' על חיל

גוג ומגוג ועוזריו ובאמת כל הדברים נמשכים בו יפה והנראה כי על דוד עצמו נאמ' כשהוקמה מלכותו אחר מות שאול שעלה על פי ה' לחברון ומשחוהו שם אנשי יהודה למלך והתפלל במזמור זה שיכונן האל מלכותו, ואמ':

פסוק ב
ה' בעזך ישמח מלך ובישועתך מה יגל מאד ומלת מה עם מלת מאד תוספת רבוי על רבוי ועין בעזך נקראת בקמץ חטף.

פסוק ג
תאות לבו נתת לו עבר במקום עתיד או רומז למיתת אויביו אשר עכבו מלכותו **וארשת** כמו מבטא והלועזים נוהגים ללועזו כמו ביאור אישפלנאמינט.

פסוק ד
כי תקדמנו ברכות טוב ר"ל ברכות כל דבר טוב והקדום רומז שמיהר ליענות קודם הקריאה כמו טרם יקראו ואני אענה (ישע' סה). **תשית לראשו עטרת פז** כלומ' שמאתך תכון מלכותו בכבוד.

פסוק ה
ואמ' **חיים שאל ממך ארך ימים** בעולם הזה **עולם ועד** לעולם הבא או שלא תפסק המלוכה מזרעו ואם תשבת המלוכה לפעמים לסבת העונש בזמני הגלות ושאר המקרים, כל שתשוב המלוכה אליו תשוב.

פסוק ו
גדול כבודו כלומ' יגדל כבודו.

פסוק ז
כי תשיתהו ברכות לעד כלומ' שיתברכו כל העמים **תחדהו** כמו תשמחהו מן ויחד יתרו. **את פניך** כמו לפניך.

פסוק ח
כי המלך בטח בה' ולא בחיל ולא בכח וכן בוטח **בחסד עליון** כדי שלא ימוט.

פסוק ט
תמצא ידך ר"ל תספיק ידך **לכל איביך** ולא אצטרך לעזר אחרים וקרא אויביו אויבי האל, **ימינך תמצא שנאיך** הוא ענין מציאה ממש כלומ' שלא יוכלו לברוח.

פסוק י
תשיתמו כתנור אש ויהיו הם כדמיון העצים והקש. **לעת פניך** ר"ל לעת כעסך כמו פני ה' חלקם (איכה ד) ולא שיהיו הם כתנור אש לכלות האחרים אבל שיהיו כאלו הם בתוך תנור אש וכמוהו כאש תבער יער (תה' פג) או פירושו כמו בתנור ומצינו כחצות כמו בחצות (שמות יא). **ויבלעם** כמו ישחיתם.

פסוק יא
פרימו שלא יהא להם שום זכר.

פסוק יב
כי נטו עליך רעה כמו לרעה כלומ' נטו אחר האויבים עליך לרעה ואמ' עליך כי הנלחם עם דוד כנלחם עם האל וכמוהו בהצותם על ה' (במדבר כו ט). **חשבו מזמה בל יוכלו** והוא להעבירני מן המלכות.

פסוק יג
כי תשיתמו שכם כלומ' כי אתה תשים אותם חלק אחד לפניך **ותכונן** קשתותיך **במיתריך** ר"ל חציך לירות על פניהם וקרא החצים הנה מיתרים להיות האדם מכונן אותם על יתר כמו שהתבאר למעלה בפסוק כוננו חצם על יתר (תה' יא) או פירושו **במיתריך תכונן** חציך לירות על פניהם.

פסוק יד
רומה ה' בעזך על האויבים ואז **נשירה ונזמרה גבורתך** כמו על גבורתך או פירושו שאספר גבורתך.

פרק כב

פסוק א
למנצח על אילת השחר. יש מפרשים שהוא שם לאחד מכלי הניגון קולו ערב מאד מתחיל נמוך והקול עולה מעט מעט כתוספת האור אחר השחר מעט מעט. ורבותי' אמרו לכוכב השחר אילתא וכן הלועזות לועזין אותו אישטילא מטינל. וי"מ אותו על כנסת ישראל וקראה אילת כמו שהמשילם בשיר השירים בצבאות או באילות השדה וכן שקראה שם הנשקפה כמו שחר (ו י). וכוונת המזמור קצת רבותי' ע"ה פירשוהו נבואה על אסתר ועל ישראל שהיו באותו זמן בגלות בבל וי"מ אותו על דוד עצמו בעודנו בורח מפני אויביו או איפשר שאמרו בהלחמו עם פלשתים וישבי בנוב חשב להכות את דוד ויעזור לו אבישי ונאמ' שם אז נשבעו אנשי דוד לאמור לא תצא עוד אתנו למלחמה (ש"ב

כא) נראה שהיה אז בפחד בסכנה גדולה כפשע בינו ובין המות ואז אמר זה המזמור. ועקר הדברים שהוא נאמ' בנבואה על זה הגלות הארוך ואמ' לשון יחיד על העם שהוא כאיש א' בגלות ותחת היותם אילת השחר הם בו כחשכה גדולה. ואתה תמשיך ענין המזמור לכל ענין שתרצה אלא שבכללו הוא נמשך יותר יפה לכל זה הגלות.

פסוק ב

ואמ' על זה **אלי אלי למה עזבתני** כפל הלשון כדרך הצועקים ענני ה' ענני ולמה עזבתני שאני כנעזב ונשלח בגלות. ואמ' **רחוק מישועתי** רומז על אורך זמן **דברי שאגתי** ר"ל תפלתי רחוקה מישועתי כלומ' שאין תפלתי נשמעת.

פסוק ג

והוא אמרו **אלהי אקרא יומם ולא תענה** וכן **לילה ולא דומיה לי** מצעוק בתפלה לפניך ואין עונה ויומם ולילה כלומ' בכל עת.

פסוק ד

ואמ' אח"כ **ואתה קדוש יושב** כלומ' ואתה שאתה קדוש יושב ר"ל קיים ונצחי ושאתה **תהלות ישראל** שמהללך בפיהם תמיד יום ליום, הנה אז כמה פעמים שבטחו בך אבותינו בצר להם **ותפלטמו**.

פסוק ו

ואליך זעקו ונמלטו בתפלתם וכן **בטחו ולא בושו** לשוב מבטחונם ריקם.

פסוק ז

ואנו עם בזוז ושסוי (ישעי' מב כב) נקלה בעיניהם מושקע בצרות הזמן עד שאני כ**תולעת ולא איש חרפת אדם** ר"ל חירוף לכלם **ובזוי עם** ר"ל בזוי מכל עם.

פסוק ח

עד שכל **ראי ילעגו לי יפטירו** ר"ל יפתחו בשפתם דברי לעג ולצון, ויפטירו מלשון פוטר מים (משלי יז יד) **יניעו ראש** דרך בזוי.

פסוק ט

ואמ' **גל אל ה'**. וגול י"א שהוא תואר ר"ל מי שמגלגל דרכיו ושאלותיו ותפלותיו אל ה' והוא כמו ומעוז לתום דרך ה' (משלי י כט) שפירושו לתם דרך, לחם חום (ש"א כא ז). או הוא מקור כלומ' מי שדרכו לגול דרכיו אל ה' ולהשליך יהבו עליו **יפלטהו** ויצילהו **כי חפץ בו**.

פסוק י
ואחר שכן ואני מהם איך יתארך גלותי כל כך והלא אתה **גוחי** ר"ל מוציאי וממשיכי **מבטן** ר"ל מיום הוסדי כלומ' שמימי קדם היתה השגחתך עלי **מבטיחי** כמו מבטחי **על שדי אמי** ג"כ ענינו מזמן הקדום. וכן **השלכתי מרחם מבטן אמי אלי אתה**.

פסוק יב
ואחר שכן **אל תרחק ממני** כי צרתנו קרובה לרחוקך **ואין עוזר** זולתך שנסמוך עליו.

פסוק יג
והנה **סבבוני פרים רבים אבירי בשן כתרוני** ר"ל הקיפוני ואבירי בשן פירושו הפרים התקיפים שבבשן ובבשן היה מרעה שמן ידוע בארץ ישראל שהמקנה הרועה שם דשן ושמן וחזק וכל זה דרך משל לתוקף האויבים.

פסוק יד
פצו עלי פיהם אריה הוא משל למלך גדול טורף אותם ושואג ושאגת הארי היא אחר שטרף לשמחה ולגאוה.

פסוק טו
ומרוב פחדם המוטלת עלי **נשפכתי כמים** ר"ל כאלו נמס כל גופי **והתפרדו כל עצמותי** מקשריהם זה מזה **לבי כדונג נמס בתוך מעי** וכל האברים הפנימיים יקראו מעים.

פסוק טז
יבש כחרש כחי לחות האדם יקרא כחו כי הוא המעמיד הויתו. **ולשוני מדבק מלקוחי** ר"ל בשני צדי החיך העליון והתחתון ונקראו שני הצדדין מלקוחי' כי הם הלוקחים המאכל בעת הלעיסה והלועזין לועזי' מענין בויך קאיישיש או מלשון חנכים ייניבש ומלקוחי כמו במלקוחי ע"ד ולשונם לחכם דבקה (איוב כט) ולי נרא' מלקוחי כמו מלקחים ע"ד וקרע לו חלוני (ירמ' כב יד) וחסר בית והוא כלי הצבת הנקרא טינלאש כלומ' כאלו מודבק ונאחז במלקחים שלא יוכל לענות לחירופיהם. **ולעפר מות תשפתני** כלומ' באתי ביניהם עד שערי מות אין עוד לעשות לי רק לשפתני ולשימני בקבר.

פסוק יז
כי סבבוני כלבים עדת מרעים הקיפוני כארי ידי ורגלי כמו שהארי מקיף בזנבו ועושה עגולה וכל חיה שתראה אותה עגולה לא תצא ממקומה ממורא האריה ומפחדו ויאספו ידיהם ורגליהם וימצא האריה טרפו אחר עגולתו כן אנחנו בתוך העגולה לא נוכל לצאת ממנה אבל אוספים ידינו ורגלינו בפניהם.

פסוק יח
אספר כל עצמותי י"מ כמו עצומותי כלומ' כשאני מספר עצומותי וטענותי לגדוליהם כמו שיעשו לי מן הבזיונות. **המה יביטו יראו בי** מלשון אל תראוני שאני שחרחורת (שה"ש א) כלומ' שאינם מיסרים אותם כלל. וי"מ עצמותי ממש ואספר כמו אספור כלומ' כל כך אני כחוש בגלות שאוכל לספור כל עצמותי אחת אחת והאויבים יביטו בכחישותי ויבזוני.

פסוק יט
ואמ' **יחלקו בגדי להם** כלומ' שיבוזו ממוננו תמיד ואפילו בגדינו **ועל לבושי יפילו גורל** כלומ' שיחלקו ביניהם יהא זה שלי וזה שלי.

פסוק כ
ואתה ה' אל תתאפק בצרות אלו ואל תרחק מלגאלנו ואחר שאתה ה' כחנו ואילותינו חושה לעזרתנו.

פסוק כא
הצילה מחרב הגלות **נפשי מיד כלב יחידתי**.

פסוק כב
הושיעני מפי אריה ומקרני רמים שלא ינגחוני **עניתני** ר"ל תעננני. וכל אלו השמות ר"ל כלב ואריה ורמים הם משל למלכיהם ותקיפיהם וראם הוא בהמה מדברית חזקה מאד.

פסוק כג
ואמ' **אספרה** וגו' כלומ' כשתוציאני מזה הגלות אספרה שמך לאחי כלומ' שכל א' ממנו יספר עם חבירו מהלליך ומעשיך וגבורותיך. או פירושו לאחינו עשרת השבטים בצרות הגלות כמנו. או פיי לכל האומות עד שבראותם פליאותיך יהפכו כלם שכם א' לעבדך בלב שלם וקראם אחים על שם סופם.

פסוק כד
יראי ה' הללוהו לרוב הנסים שיעשה. **וגורו ממנו** כלו' לבלתי שוב עוד ללכת בנתיב חטאים.

פסוק כה
כי לא בזה וכו' אבל נעתר לתפלתם **ענות עני** לדעתי כמו לצעקת עני מלשון וענית ואמרת (דברים כו ה).

פסוק כו
מאתך תהלתי כלומ' אתה עשית עלי בכדי שאהללך. **נדרי** שנדרתי בגלות **אשלם** עתה **נגד** הכל.

פסוק כז
יאכלו ענוים כו' ר"ל ישראל כלומ' שיושפעו מכל טוב. ואמ' **יחי לבבכם לעד** מלשון ותחי רוח יעקב כלומ' תשוב לכם כחכם ומעלתכם בגאולה ולא תפסק עוד.

פסוק כח
וכל אפסי ארץ יזכרו שפלותם ויראו עתה הפליאות וישובו אל ה' כמאמ' אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' (צפני' ג ט) והוא ג"כ כענין **וישתחוו לפניך כל משפחות גוים** ויכירו אז.

פסוק כט
כי לה' המלוכה ומשל בגוים כמאמ' והיה ה' למלך על כל הארץ וסוף הדבר יהיה ה' אחד ושמו א' כלומ' ושלא יפול בו מבוכה ומחלקת זה בכה וזה בכה.

פסוק ל
ואמ' אח"כ שישובו אליו ויושפעו מטובו והוא אמרו **אכלו** וכו' והוא עבר במקום עתיד כלומ' יאכלו **כל דשני ארץ** ר"ל הגוים שהיו דשנים ורעננים והיו חושבים כי הכל מדרך הצלחתם, עתה באכלם **ישתחוו** לאל ויורו כי מאתו הוא להם ויכרעו לפניו להושיע נפשותם אותם שהיו בכלל יורדי עפר ר"ל שאול תחתית. **ונפשו לא חיה** ר"ל ואשר נפשו לא חיה ר"ל אותם שנפשם לא היתה בצרור החיים.

פסוק לא
אבל הזרע **שיעבדנו** ר"ל העובד אותו מימי קדם ר"ל זרע ישראל הוא **יסופר להי' לדור** ר"ל לעולם ר"ל שאע"פ שישובו כלם לאל מ"מ זרע ישראל קודם מבין כלם להקרא עם ה' והוא ענין מסדר התפלות בתפלות ר"ה ויה"כ ובכן תן פחדך וכו' ויעשו כלם אגודה אחת וכו' ויאמ' אח"כ ובכן תן כבוד לעמך כלומ' עם כל זה שיהיו כלם לאגודה אחת יהיה כבוד לעמך וכן אף מעמנו יתיחדו מהם החשובים והצדיקים או הכל.

פסוק לב
ונולד כמו יולד וכן תרגום דעתיד למיולד. ויגידו צדקתו ונפלאותיו לעם נולד כי עשה ר"ל לבניהם אחריהם וכי עשה כמו כאשר עשה ר"ל יספרו להם הנסים כמו שעשאם יתי' שמו ויתי' זכרו. וי"מ ענין המזמור על הנפש וקראה אילת השחר להיות שכלה הולך

ואור כאור שחר הולך ומוסיף עד נכון היום וקרא מקצת דברים יתבארו בדוחק אלא שאין לפרשם כי הם מהמשך המשל כמו שכתבנו במקצת חיבורינו.

פרק כג

פסוק א

מזמור לדוד. כונת המזמור י"מ בו שהוא אמרו על עצמו כשניצל מצרותיו ונחל ה' את יהודה חלקו ונחל המלכות בשופי **וגם כי אלך בגיא צלמות** פירושו כי שאעפ"י שהיו לו בכל זמן מלחמות וצרות לא היה ירא מהם. ויש לפרשו נבואה עתידה על מלך המשיח בצאת ישראל מן הגלות הזה הארוך והוא שנסמך למזמור שלמעלה הימנו. ואף רבו' נחלקו בו לפרשו בשני פנים הללו. ואמ' תחלה **ה' רעי**, ע"ד צאן מרעיתי אדם אתם (יחזק' לד לא), ור"ל מנהיגי ואחר שהוא מנהיגי ומשגיח בי **לא אחסר** דבר.

פסוק ב

ואמ' **בנאות דשא** וגו' שאחר שהמשיל האל לרועה והעם לצאן הזכיר דרך לרועה הטוב שמחזר לתקוע אהלו במקום מרעה דשן ושמן ומלא דשאים ירעה את הצאן בבקר ובערב אבל בצהרים ירביצם בתוך האהל כאמרו אייכה תרביץ בצהרים (שה"ש א) ונאות נגזר מנוה ואהלי הרועים יקראו נאות רועים ונאות מדבר וכן כשרוצה הרועה הטוב להשקות את צאנו מנהלם **על מי מנוחות** ר"ל מים הולכים לאט ולא במים שוטפים שלא יצטער המקנה ולא יפחד לבוא השטף וע"ד זה המשל אמר על כל העם בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות **ינהלני**.

פסוק ג

וכן **ישובב** מענין בשובה ונחת (ישע' ל טו) כלומ' ינהלני לאטי וכפי כח השכל. **ומעגלי צדק** ר"ל דרך ישר כי הצדק והיושר ענין א' וכאשר יפול לשון יושר לפעמים על יושר הדרך כמו ביושר הנהגה כאמרו דרך ישר (משלי יד יב) והעקוב למישור (ישע' מד) ישרו בערבה (שם ג) והדורים אישר (שם מב ב) כן הצדק והוא כאלו אמר במעגלי יושר ר"ל במעברים ישרים והוא ג"כ דרך שלא ינהיג הצאן בהרים ובגבעות ואמ' **למען שמו** כלומ' לא שאני ראוי לכך.

פסוק ד

גם כי אלך בגיא צלמות ר"ל מקום הסכנות הגדולות שהם לרוב הצרה דומה בלשון לחשך וצלמות. **לא אירא** שלא אנצל ממנה כי ידעתי **כי אתה עמדי** והמשל שאף אם לפעמים תבא גזרה מדרך המערכת לא אירא ממנה. ואמ' **שבטך** כדרך הרועה שמנהיג

את צאנו במקל וישען על המקל לכן הוא קראו שבט ומשען ואמר שהנהגתו ית' ינחמוהו ויבטיחוהו בתוך צרותיו.

פסוק ה

ופירש עתה משליו ואמר **תערך לפני שלחן** והוא משל נאות הדשא כלומ' שהצליחו בעושר וכבוד ומלכות כנגד הצוררים ר"ל על אף האויבים. **דשנת בשמן ראשי** ר"ל מלשון דשן ושמן **כוסי רויה** ר"ל מלאה ושבעה והכל משל לתכלית הצלחת הגוף והממון ושאר הצלחות העולם שהוא השלימות הראשונה. ותפול רויה על הכוס דרך הפלגה כדרך הנאמ' בהפכו איפת רזון זעומה (מיכה ו י).

פסוק ו

ורמז אח"כ להצלחת הנפש והתחיל כשלימות המדות והוא אמרו **אך טוב וחסד** והם כלל כל המדות הטובות **ירדפוני כל ימי חיי** ולא אמ' שהוא ירדפם אבל שיהיה כ"כ מוכן להם וחפץ בהם שהדבר דומה כאלו המדות הטובות נגררות אחריו ורודפות אותו וכבר ביארנו כמוהו להיפך יין ידליקם (ישע' ה יא) ואח"כ רמז על ההצלחה האמתית והיא שלמות השכל **ושבתי בבית ה' לארך ימים** ר"ל ואנוח מלשון בשובה ונחת או הוא לשון שיבה ממש שישוב העם למקום הקדוש ר"ל ירושלים ושם יעמד לאורך ימים ר"ל כל ימי קצב העולם.

פרק כד

פסוק א

לדוד מזמור לה' חבר זה המזמור שיאמר בעת שיכניסו הארון לבית קדשי הקדשים ואמ' **לה' הארץ ומלואה** ר"ל ישובה והוא שפי' אח"כ **תבל ויושבי בה**.

פסוק ב

כי הוא על ימים ר"ל סמוך לים וסמוך לנהרות ואמ' **יסדה** וכן **יכוננה** כי לחות המים הכרחי ליושבי הארץ.

פסוק ג

ואמ' שעם היות הכל מעשה האל, **הר ה'** הוא הקדוש ושמעטים הם העולים אליו.

פסוק ד

וכן צריך שיהיה העולה שם **נקי כפים ובר לבב** כלומ' זכאי במעשה ובמחשבה. **אשר לא נשא לשוא נפשי** זהו דבר האל כלומ' שלא נשבע לשקר ובא כדרך נשבע ה' בנפשו

(ירמ' נא יד) ולשוא, כמו בחנם. **ולא נשבע למרמה** הוא כענין שבועת שקר והכתי' נפשו לרמוז שאפי' בנפשו של נשבע לא נשבע לשוא.

פסוק ה

ישא ברכה כמו יקבל.

פסוק ו

ואמ' **זה דור דרשיו** כלומ' זה הדור הוא מדורשי האל **ויעקב** ר"ל כלל ישראל הם מבקשי פניך **סלה** ר"ל לעולם.

פסוק ז

שאו שערים ראשיכם דרז"ל שנדבקו השערים זה בזה ולא יפתחו עד שהזכיר את דוד כדכתי' בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך (תה' קלב). והפשט הוא לרוב שמחה וכבוד כדרך ירעם הים ומלואו יעלוז השדה וכל אשר בו (דה"א טז לב) וקראם **פתחי עולם** כי עד הנה היה הארון נעתק ממקום למקום מן המדבר לגלגל מן הגלגל לשילה משילה לארץ פלשתים ומשם לבית שמש ומשם לקרית יערים ומשם לבית עובד אדום ומשם לעיר דוד ועכשו הוכן לו מקום שלא יעתק משם אלא א"כ יגרום העון בזמני הגליות והוא שאמר מכון לשבתך עולמים (מ"א ח יג). **ויבא מלך הכבוד** כאלו אומ' דרך צחות כבוד גדלו תקבלו היום כי מלך הכבוד יצא בתוככם.

פסוק ח

ולביאור הדברים שלא יחשוב אדם שאמ' שלמה כן על עצמו אמ' **מי זה מלך הכבוד** והשיב **ה' עזוז וגבור** ואמ' זה הלשון לפי שעד הנה היה הארון יוצא עמהם במלחמה.

פסוק י

וכפל הענין במלות שונות דרך שיר ואמ' **שאו שערים** וגו' והשיב **ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה** ולא הזכיר בו לשון מלחמה שמאחר שנכנס הארון בבית קדשי הקדשים לא יצא עוד למלחמה. ואמרו ושאו פתחי עולם חסר כלומ' ושאו ראשיכם. וי"מ שכפל הענין רמז לימות המשיח ועליו אמ' הוא מלך הכבוד סלה כלומ' שלא יהא עוד למלכותו הפסק כאמרו ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

פרק כה

פסוק א

לדוד אליך ה' נפשי אשא. נרא' שזה המזמור בנוי על התשובה ובהרגישו ברוב עונותיו הפליג בתפלה ובדרכי התשובה ואמ' **אליך ה' נפשי אשא** דרך תחנה ברוב תפלה כענין

נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים (איכה ג) שפירושו שעם הרמת הכפים לאל דרך תפלה נשא לבבנו עמהם ר"ל שתהיה תפלתנו יוצאה ממעמקי הלב ובכוונה יתרה כן אמ' נפשי אשא כלומ' שעם רוב תפלתי ופרישת כפי אשא נפשי ר"ל שתפלתי בכוונה גמורה. וי"מ אותו דרך הפלגה מלשון מנחה כמו וישא משאת (בראׁ מג לד) כלומ' שאקריב ואכניע נפשי לפניך ע"פ מה שארז"ל עכשו שאין קרבן הריני מקריב חלבי ודמי לפניך וי"מ אותו כלומ' עיני לך תלויות שתחנני כמו ואליו הוא נושא את נפשו (דברי' כד טו). ובדרש יפרשוהו כענין בידך אפקיד רוחי (תה' לא) כלומ' אשאנה לך שתחזירה לי בעת התחיה ודרך הערה לזה אמרו כשאדם ישן מפקיד רוחו ביד הקב"ה שמא עבר שחרית ולא מצאה הוי ה' אל אמת. והוא שאמרו חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג) בכל דבר אנו מכירים שרבה אמונתך לתחיית המתים. ומזה אני מפרש דרך צחות במה שתקנו אנשי כנסת הגדולה בנוסח התפלה ונאמן אתה להחיות מתים כי אחר שיחסו להתבודד הנפש מלת פקדון באמרו בידך אפקיד רוחי ייחס עליו שהוא נאמן בפקדונו להחזירה לעת התחיה. והתחיל בענייני המזמור וסדרו באותיות אלף־בית לבד שחסרו בהם שלוש אותיות בי"ת וא"ו וקו"ף וי"א שהבי"ת סמך עליה במלת בך הסמוכה למלת אלהי וכן הוא"ו סמך עליה במלת ולמדני הסמוכה למלת הדריכני וכפל הרי"ש שתי פעמים נראה שנזדמן לו כן וסמך באחת מהם על הקו"ף ואחר האלפא ביתא החזיר את הפ"א פעם אחרת ואין טעם בכל אלה אצלנו רק שנראה שנזדמן לו כן ברוח הקדש.

פסוק ב

והחל בסדורו ואמ' **אלהי בך בטחתי אל אבושה** כלומ' שלא אבוש משברי ומבטחוני כענין בך בטחו ולא בושו (תה' כב) וכן **אל יעלצו אויבי לי** כי המקוים ליום אידי לגמול חטאי אם יראו שתכזב תוחלתי יעלצו בי ויתלוצצו עלי.

פסוק ג

גם כל קויך לא יבושו כלומ' לא על עצמי לבדי אני מבקש אבל על כל הבוטחים בך וכן אני מבקש על **הבוגדים** בי לחנם **שיבושו** ממה שהם מקוים עלי ותחשכנה עיניהם מראות.

פסוק ד

ואמרו **דרכיך ה' הודיעני ארחותיך למדני** הוא כפל ענין במלות שונות כלומ' למדני ארחותיך ודרכיך עד שאדעם והדרכים נאמרים על ידיעת טבע המציאות והנהגתו יתׁ בו בכלליו ובפרטיו.

פסוק ה
הדריכני באמתך רוצה בו שבידיעה זו יהיה לו מבוא והדרכה ולמוד להשגת מציאותו יתי על צד שאיפשר לשכל האנושי להשיגו וקראו על זה **אלהי ישעי** כי בזה יושע ממבוכת זה העולם. **כל היום** פירושו בכל עת כמו שויתי ה' לנגדי והענין **אותך קויתי** ר"ל שתכלית כוונתי בתפלתי הוא תשועת נפשי.

פסוק ו
ואמ' **זכור רחמיך ה' וחסדיך** על שנראה עצמו נטרד בצרות הזמן עד שטרדותיו ילאוהו ויכשילוהו מלהתעסק בתורה ובחכמה כראוי לו התפלל שיסיר מעליו טרדותיהם ואמ' זכור וכו' כלומ' כי מעולם לא עזבוני חסדיך כאמרו **כי מעולם המה** וא"כ זכרם עתה להטותם אלי כמו שהורגלת בזה מאז ורבו' דרשו דרך צחות כי מעולם מימות אדם הראשון שאמרת לו כי מיום אכלך ממנו מות תמות והארכת שנותיו קרוב לאלף שנים שהם יומו של הב"ה.

פסוק ז
וכנגד אמרו זכור וגו' אמ' **חטאות נעורי ופשעי אל תזכור** וקרא עונות הנעורים חטא. כי החטאים רומז על השגגות כאמרם ז"ל חטאים אלו השגגות וזדונות הנעורים הם כשגגות מצד שלא שלמו דעות האדם ועל עונות הזקנה אמ' פשעי שהוא רומז על המרדים באמרם ז"ל פשעים אלו המרדים שהוא אז מכיר וכופר ומורד ואמ' על כלם **אל תזכור** ומצד שאי איפשר שלא להפרע ממנו על איזה צד חוזר ואמ' **כחסדך זכר לי אתה** כלומ' שתזכרם אלי בצירוף חסדך **למען טובך** ולא למעני והטוב הנה כענין חסד וחנינה.

פסוק ח
ואמ' אח"כ **טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך** וכבר ביארנו בחבור התשובה שהטוב יאמר על חנינתו יתי ביתר ממה שאין לו חק עליו והיושר יאמר על העשוי בהנהגת יושר ומשפט ואמ' שקבלתו יתי את הפושעים בתשובתם והוא הרמוז באמרו **יורה חטאים בדרך** הוא חסד מצד ויושר מצד, חסד מצד מה שהיה ראוי לקחת נקמת החוטא לגמרי ויושר מצד שבראו יתי בדרך שהשליט יצרו עליו כאמרו בעון חוללתי (תה' נא ז) וזה הענין ג"כ רמז באמרו אחריו **כל ארחות ה' חסד ואמת**.

פסוק י
ואמ' **לנצרי בריתו ועדתיו** רמז בבריתו האמונות הבאות לחכם גם מצד החכמות העיוניות והמושכלות, והעדות מלה נאמרת על האמונות המקובלות ואמ' שהתשובה אמנם תכלית ענינה בקיום דרכי התורה ונתיבותיה. וכן אמרו קודם זה **ידרך ענוים**

במשפט וילמד ענוים דרכו כלומ' וכשלמד להם דרכו בפתחו להם דרכי התשובה הוא יושר מצדו.

פסוק יא

והתפלל על עצמו לרוב חטאיו ואמ' **למען שמך ה' וסלחת לעוני כי רב הוא** רמז במלת שמך על שקראו טוב וישר כלומ' למען שמך שנקרא טוב שביאורו חונן לאדם ביתר ממה שאין לו חק עליו סלח לעוני אע"פ שאיני ראוי לכך ואמ' עוני לשון יחיד כרומז על עון בת שבע ואמ' **כי רב הוא** כלו' וצריך אני לבקש עליו בפרט או הוא במקום אע"פ כמו כי עם קשה עורף הוא (שמות לב ט).

פסוק יב

ואמ' **מי זה האיש ירא ה'** כלומר שירצה להשתדל לשוב מחטאיו אל ירך לבבו בזה כי האל בהכירו טוב כוונתו יעזרהו ויורהו **בדרך יבחר** ר"ל בדרך שיבחר האל שילך האדם בה.

פסוק יג

ואז **נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ** רמז לו שישלם בב' דברים והם הסוד והברית.

פסוק יד

הסוד נאמר על האמונות המקובלות ויחסו ליראיו כי כן הוא באמת ועל דרך זה אמת ז"ל על השבת שניתן בצנעא כלומ' דרך סוד וקבלה, לא שירמוז על דבר נודע מצד העיון. **והברית** נאמר על הפנות המושכלות ויחס בהם מלת להודיעם, להודיעם בדרך מופת ומחקר.

פסוק טו

וחזר על עצמו ואמ' **עיני תמיד אל ה'** כלומר כי בו בטחתי **כי הוא יוציא מרשת רגלי** ר"ל מרשת הצרות.

פסוק טז

והוא שהתפלל ואמ' **פנה אלי וחנני כי יחיד ועני אני** כלומ' אע"פ שאני מלך לעם גדול ומושל באוצרות כסף וזהב אני נכנע לפניך כאלו אני יחיד ועני. ורבו' דרשו וכי יחיד היה דוד והא כתי' אוצם הששי ודוד השביעי (דה"א ב טו) וכי עני היה דוד והי' כתי' ואני בעניי הכינותי זהב ככרים מאה אלף (דה"א כב יד) אלא אמר דוד לפני הב"ה לפי שמניתני מלך על בניך ואני יחיד כנגד כלם עיניהם תלויות בי ואף אני עיני תלויות לך לפיכך יחיד ועני אני.

פסוק יז
צרות לבבי הרחיבו י"מ הרחיבו פועל עומד כלו' רחבו וגדלו, וי"מ אותו בחסרון בית כלומ' הצרות הרחיבו מקומם ומושבם בלבבי, ואצלי לפרש כי הוא כמאמר החכם שאמר מי שלבו צר לשונו רחב ואמר **לבבי** על המחשבות כלומ' הצרות הרחיבו מחשבותי כי שפע הלשון יבא תחלה ממערכי הלב ומי שירחב לשונו על כל פנים רחבו מחשבותיו תחלה.

פסוק יח
ראה עניי ר"ל על הכנעתי ושבירת לבבי ולכן **שא לכל חטאתי**.

פסוק יט
וחזר להתפלל שיעזור על האויבים השונאים אותו בחנם.

פסוק כב
וראה בנבואה צרות ישראל והתפלל דרך כלל על כל האויב ואמ' **פדה אלהים את ישראל מכל צרותיו**.

פרק כו

פסוק א
נראה שזה המזמור אמרו דוד כמצדיק עצמו ובוטח באל שיכניסהו במחיצתו ויפיל המטרידים אותו ומכוונים לגרשו מהסתפח בנחלת ה' ואמ' על זה **שפטני ה'** כלומ' שתגמלני כצדקי וכבור ידי תשיב לי **כי אני בתמי הלכתי** כלומ' לא הלכתי בגדולות ולא בקשתי שררות ובך בטחתי שתעזרני ותסעדני מטרדת האויבים פדני מצרותיהם על כן **לא אמעד** כלו' לא אשמט ולא אמוט מכוונתי. ובדרש אמרו דרך צחות כתוב אחד [אומר] שפטני ה' וכתוב א' אומר אל תבוא במשפט את עבדך (תה' קמג) אמר דוד בשעה שאתה דן את הרשעים שפטני כלומ' שאני אהיה צדיק בערך להם, בשעה שאתה דן את הצדיקים אל תבא במשפט וגו'.

פסוק ב
בחנני ה' ונסני ידוע שהאל יתי יודע הכל ואין לנסיון צורך ומתוך כך פי' אצלי כלומ' העמידני בחזקת נבחן ומנוסה וכן **צרפה כליותי ולבי** וכבר ביארנו כיוצא בו בכמה מקומות.

פסוק ג
ואמ' **כי חסדך לנגד עיני** כלומ' החסדים שעשית לי שמתי כל הימים לנגד עיני כלומ' שזכרתים זכירה תמידית בלי הפסק כדי שלא אתיאש מעבודתך **והתהלכתי באמתך** כלומ' טרחתי והשתדלתי ללכת באמתך ר"ל באמונתך שהיא האמת.

פסוק ד
לא ישבתי עם מתי שוא ר"ל התועים והדוברים סרה על תורתך כדי שלא אלמד ממעשיהם **ועם נעלמים לא אבוא** ר"ל אותם שענינם נעלם מן העולם והם הצבועים שהם רשעים ומתחסדים ומראים עצמם כצדיקים לבריות.

פסוק ה
וכן **שנאתי** קהל **מרעים ועם רשעים לא אשב** וזכר ענין אחד בלשונות שונים.

פסוק ו
ועל אותם שהזכיר בלשון נעלמים אמ' **ארחץ בנקיון כפי** ואח"כ **ואסבבה את מזבחך ה'**.

פסוק ז
להשמיע ולפרסם קול תודה ר"ל הודאתי על חסדיך ונפלאותיך עלי.

פסוק ח
ואמ' **ה' אהבתי מעון ביתך** ואהבת המעון הוא מצד החכמים והצדיקים אשר בתוכו וגדר האהבה היא התאחד רצון האוהב לרצון הנאהב ואמ' שהוא השוה דעתו לדעת חכמי הבית, ורבו' דרשו למה אהבתי מעון ביתך לפי שהוא שקול כנגד כל העולם רומז שהמשכן והמקדש היה תבנית בנינם מורה על סדרי המציאות והוא ענין הגד לבני ישראל את הבית (יחזק' מג י, ושם את ב"י) כמו שהארכנו בענין זה בקצת חיבורינו.

פסוק ט
ואמ' **אל תאסף וכו'** כלומ' וידעתי שימשך לי מזה שלא תאסוף נפשי עם החטאים כלומ' שלא תאבד הנפש עם הבשר כדרך החטאים, **ועם אנשי דמים חיי**, קרא הנפש הראויה להשארות חיים ומלת אל מושכת עצמה ואחרת עמה כלומ' וכן לא עם אנשי דמים חיי.

פסוק י
אשר בידיהם זמה ר"ל עצה ותחבולה להתנכלות לעות כל משפט ולעול דרך נכוחה והוא עניין **וימינם מלאה שחד**.

פסוק יא
ואני בתמי אלך ולא אבקש תחבולות להביא עצות להשמר מהם ולכן אני צריך לעזר אלהי והוא ענין **פדני וחנני**.

פסוק יב
רגלי עמדה במישור כלומ' שלא נטתה מלכת בדרכי תורתך ולכן אני מתפלל שתפדני ותעזרני מהם ואז **במקהלים** ר"ל בפרסום ובהמיה **אברך ה'**.

פרק כז

פסוק א
לדוד נראה שזה המזמור אמרו דוד דרך כלל תפלה להעזר על אויביו והודעת בטחונו באל ית' וכן להודעה שלא היתה כונתו בתפלה לכוונת שררה וניצוח או כבוד ותענוג אבל לכונה שיוכל להשלים נפשו ולהתמיד בעבודתו ית' ועל זה אמ' **ה' אורי וישעי** ר"ל **אורי** מחשך התלאות **וישעי** מכח האויבים וממשלתם לשון תשועה בהנצל מיד הנלחם כמו ויקם משה ויושיען (שמות ב יז) או יפורש אורי מחשכת זה העולם וישעי לעולם הבא ואמרו **ממי אירא** לפי' זה ביאורו שלא אירא להמנע מזה להטרדת האויב וכן **מעוז חיי** לפי זה פירושו מבצר נפשי ומעוזה וקרא הנפש **חיי** כי היא הצרורה בצרור החיים וכל זה מכונתו לבקש עזר אלהי בהצלחת שלימותו בהתיראו מזה לרוב טרדותיו.

פסוק ב
וחזר על בטחונו באל להעזר מאויביו ואמ' **בקרב עלי מרעים** ר"ל כשהם מתקרבים לאכול את בשרי **צרי ואיבי לי** כלומ' קודם הניצוח אני יודע שהם שלי ואני מחזיקם בהתקרבם אלי כאלו הם תחת ידי וכאלו בהליכתם **כשלו ונפלו** לפני בלא כח.

פסוק ג
ואפי' הגיעו להתגבר עלי עד ש**תחנה עלי מחנה** שלהם לצור עלי **לא יירא לבי** וכן **אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח** ר"ל בזו שאמרתי ה' אורי וגו'. ומלת מחנה באה הנה לשון נקבה כי תחנה האמור הנה הוא בנין הקל עתיד לנקבה נסתרת וכן מצאנו המחנה האחת (בריש פ' וישלח).

פסוק ד
ולהודיע כוונתו בהשתדלות הצלה אמ' **אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש** ר"ל אותה ולא אחרת כלומ' שאין תכלית כוונתי לשררה וכבוד רק להיות **שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנעם ה'** כלומ' להשיג מכבודו במה שאיפשר **ולבקר בהיכלו** שהוא מצב החכמים.

פסוק ה
וחזר על בטחונו להעזר מהם ואמ' **כי יצפנני בסכה** ר"ל יסך עלי באברתו **ביום רעה** ר"ל יום מלחמתם והתגברותם עלי **יסתרני בסתר אהלו בצור ירוממני** כלומ' יעמידני בטוח [כארי] יגבירני ויעמידני גבוה שאין אדם יכול לעלות עליו.

פסוק ו
ועתה ירום וגו' כמו אז ירום ראשי על אויבי שהם סביבותי **ואזבחה באהלו** ר"ל במזבחו זבחי תרועה ר"ל בהמיה ורוב שמחה.

פסוק ח
ואמ' אח"כ **לך אמר לבי בקשו פני** נראה לי כלומר כשאני מבקש כבוד ושררה מאת העם עד שאני אומר להם שיבקשו פני ויבקרוני תמיד אין זה כוונה ממני לשררת עצמי ובקשת כבוד אבל לבי ר"ל תכלית כוונתי ומחשבתי כדי שתהא אימתי עליהם עד שאביאם לבקש את פניך ולקיים דברי תורתך ומלת לך כלומ' בעבורך כלומ' כשאמרתי להם שיבקשו פני, בעבור כבודך היתה כוונתי ונמצא שבאמרי להם שיבקשו פני אני מבקש פניך והוא ענין **את פניך ה' אבקש**, ושאר מפרשים נדחקו בה הרבה.

פסוק ט
ואמ' **אל תסתר פניך ממני וכו'** כלומ' אחר שאשתדל כל כך בבקשת פניך אל תסתירם ממני **ואל תט באף** את **עבדך** כי הסתר הפנים וריחוקם הוא האף והחמה. והנה עד עתה היית עזרתי אל תטשני עתה.

פסוק י
כי אבי ואמי וכו' מלת כי במקום כאשר כלומ' כשעזבוני אבי ואמי ויצאתי מגדולם אתה אספתני וכבדתני עד הנה ולכן.

פסוק יא
הורני נא עתה **דרכך** כלומ' שתעמידני בשלוה עד שיהא לי פנאי להתעסק בעבודתך. ואמרו **למען שוררי** כלומ' אני צריך בזה עזר אלהי לסבת הטרדות ששונאי מטרידים אותי.

פסוק יב
בנפש צרי פירושו ברצונם ובתאותם. **כי קמו בי עדי שקר** ר"ל שמעידים עלי שקר כלומ' שאני רשע ובעל עבירות. **ויפח חמס** שם מלשון ויפח לקץ (חבק' ב ג) והוא כמו דבור כלומ' שמוציא בי דבור חמס.

פסוק יג

ולולא שלא חשתי לדבריהם ועל אף דבריהם בטחתי באל ית' **והאמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים** ר"ל העולם הבא. וארץ י"מ לשכך את האזן בהוראת ענין קיום שמים ויש מפרשים בו מה שמקובל באמת כי יש מקום בארץ שמו גן עדן ונקרא תכלית התענוג בו העולם הבא אע"פ שאינו ממדריגתו כלל לשכך את האזן כלומ' כאמרו עליו ית' כאריה ישאג ודומים לו וע"ד זה נקרא משפט הרשעים ג'יהנם להיותו מקום שריפת הטמאות והעצמות.

פסוק יד

ואמ' כנגד עצמו דרך הערה **קוה אל ה'** וחזק ואז הוא ית' יאמץ לבך וחזר ואמ' **וקוה אל ה'** לחזוק דבריו בהכפלת בטחונו ותקותו.

פרק כח

פסוק א

והכוונה בו כמזמור שלפניו לגמרי ואמ' **אליך ה' אקרא** כלומ' שלא אבטח באחר ואמרו **אל תחרש ממני** אע"פ שהלועזים נוהגים ללועזו מלשון דומיה תכלית הענין הוא חרש כי השותק לדברי המדבר אליו הוא עושה עצמו כאלו אינו שומע מה דבר ונמצא הענין כאלו אמ' אל תחרש אל תעשה עצמך כחרש וכבלתי שומע. **וממני** כלומ' אל תדום לקולי עד שתתרפה ממני והוא ענין פן תחשה ממני כלומ' כי יראתי פן תחשה ממני ויטרדוני האויבים עד שלא אוכל להתעסק בעבודתך ואהיה כמו הרשעים היורדים לגיהנם ותחשה ג"כ ענין דומיה כמו לחשות (קהל' ג ז).

פסוק ב

ולכן **שמע קול תחנוני**. **ובנשאי ידי** הוא כדרך אפרוש כפי **ודביר קדשך** משל לשמים או הדבור ממש כדרך המתפלל בבית הכנסת שפניו לארון.

פסוק ג

ואמ' **אל תמשכני עם רשעים** כלומ' אל תסבב שיגרמו לי להמשך עמהם ואמ' עליהם שהם מרמים העולם ומזייפים לבני אדם והוא ענין **דובר שלום** וכו'.

פסוק ד

תן להם כפעלם וגו' כי אתה הוא המכירם ואמרו **כמעשה ידיהם תן להם וגו' והשב גמולם להם** כפל ענין במלות שונות.

פסוק ה
כי לא יבינו אל פעולות ה' ר"ל לא יבינו היותם דרך גמול ועונש מצד האל יתי' אבל יחשבו הכל מקרה. וענין **יהרסם ולא יבנם** הוא תפלה לאל שיהרסם הריסה עולמית שלא יבנם לעד.

פסוק ו
ברוך ה' וגו' לרוב בטחונו הודה לאל כאילו נענה לתפלתו או דרך נבואה.

פסוק ז
ומשירי אהודנו ר"ל לשוני.

פסוק ח
ואמרו **ה' עז למו** שב אל גבוריו הנלחמים בעדו **ומשיחו** כנגד עצמו.

פסוק ט
ועד העולם פי' עד סוף העולם.

פרק כט

פסוק א
מזמור לדוד. רבותי' דרשוהו על מתן תורה **ובני אלים** פי' על בני ישראל שהם בני האבות הנבחרים. וקצת מפרשים פירשוהו על נפלאות הבורא הנבראים בארץ כמטר והרעם והברק והדומים להם ושב**ני אלים** הם הכוכבים שהדברים באים מצד מערכתם ברצון האל ובאמרותיו וזה ככפירה גמורה. ונראה שהוא בכלל על אפיו כלומ' מן הפורצים כמו שנתבאר בפירוש המפרשים והעקר בו הוא מה שפירשו אחרוני המפרשים שהיא נבואה לעתיד לימות המשיח ובמלחמת גוג ומגוג והוא אצלי שאחר שזכר בשלפניו העזרו והושיעו מאויביו ואמ' דרך כלל לכל העם **הושיעה את עמך** וכן **ורעם ונשאם עד העולם** נבא על התשועה האחרונה והמשיל מלכי האומות לארזים ויחס דמיונם ל**ארזי לבנון** שהם היותר חזקים וכן אמ' הנה אשור ארז בלבנון (יחזק' לא ג) והזכיר **לבנון ושריון** שהם שמות הרים גבוהים משל על תקיפיהם ע"ד ההרים ימושו (ישע' נד י) המעתיק הרים (איוב ט ה) גו' והמשילם במים לרוב שפע טובם ואמ' שיחריב מימיהם כדרך והחרבתי את ימה (ירמ' נא לו) או שיהיה כן דרך פלא כמו שביארנו באמרו והחרים ה' את לשון ים מצרים (ישעי יא טו) וכן קראם אילות לרוב קלותם ואמ' על זה **הבו לה' בני אלים** ר"ל ישראל שהם בני האבות הנבחרים ואלים פירושו תקיפים או הוא כמו בני אלהים כדרך בנים אתם לה' אלהיכם וכמוהו לדעת קצת מי כמוכה באלים ה' ואמ'

שיתנו **לה' כבוד ועוז** ר"ל שישבחוהו ויודו כי לו הממשלה והכבוד ולשון **הבו** כלומ' שייחסוה לו לבדו.

פסוק ב

הבו לה' כבוד שמו כלומ' הראוי לו **השתחוו לה' בהדרת קדש** ר"ל בבית המקדש שהוא הדרת קדשו או פירושו בהדר וכבוד ובקדושה.

פסוק ג

ואמ' **קול ה' על המים** כלומ' כי יבא קול ה' על המים כלומ' שפע הצלחתם הגדול כנהר להחריבם **ואל הכבוד** סמוך כמו אלהי הכבוד **הרעים** כלומר ירעם בקולו עליהם עד שיחריבם כדרך גוער בים ויבשהו (נחו' א ד) ואמרו **ה' על מים רבים** הוא כפל ענין לחיזוק **ורבים** פירושו חזקים או כמשמעו ואמ' **הרעים** לשון עבר כדרך הנבואה כי לחזק התאמתות הדבר יזכיר הנביא תמיד בדבריו עבר במקום עתיד.

פסוק ד

וקול ה' בכח ר"ל שקולו יהא עליהם בכח ולהורות חוזק הכח הזכירה באות ההודעה ואמר ג"כ **בהדר** על שיתפרסם כבודו אז בכל העולם ודמה העונש לקול מצד שהקול לא ירגיש בו האדם רק דרך שמע וכן לא בחרב ובחנית יהושיע ה' (ש"א יז מז).

פסוק ה

וארזים כנוי למלכים כמו שביארנו.

פסוק ו

וענין **וירקידם כמו עגל** שיעתיקם ממקומם ויניעם הנה והנה וקלות התנועה מדומה לרקידה ואמ' **עגל** כי השור אינו רוקד כלל אבל בעודנו קטן הוא רוקד ורץ **ולבנון ושריון** הם הרים ודמה בהם המלכים הגדולים ואמ' ג"כ שירקידם משל לקלות התנועה כדרך ההרים רקדו כאלים ואמ' **בן ראמים** ג"כ כי הקטן הוא הקל ואמ' **בן ראמים** כלומ' בן אחד מן הראמים כמו בן אתונות.

פסוק ז

קול ה' חוצב להבות אש כמו לברקים ואמר שיצא חרון אפו עליהם כברק וישרפם.

פסוק ח

ויחיל כמו יכאיב ויתיחס החיל והכאב לבלתי מרגיש כמו וכל החלקה הטובה תכאיבו באבנים (מ"ב ג יט) והזכיר בפרט **מדבר קדש** שהוא מדבר גדול כאמרו המדבר הגדול והנורא ההוא (דבר' א יט) והרמז על כל הארץ כלומ' אפי' המדבר ר"ל שלא יהא להם מפלט אף במדברות.

פסוק ט
ואילות רמז לקלים ברגליהם ורוכבי הסוסים הקלים. ואמ' שיכאיבם ונמשך לקראת **אילות** אחר שקרא הארץ מדבר. **ויחשוף** כי בנפול הארזים ישארו היערים מגולים וחשופים. **ובהיכלו** ר"ל בירושלים **כלו אומר כבוד** ר"ל כל העמים הנשארים ישבחו שם האל כדרך אז אהפוך וכו' (צפני' ג ט).

פסוק י
וידמה זה הזמן לדור המבול שישב האל בכסא המשפט להכרית כל הרשעים ונשאר נח וכמו כן ישחתו כל העמים וישארו כל ישראל והנמשכים אחריהם.

פסוק יא
ואז **ה' עז** וממשלה **יתן לעמו** ויברכם **בשלום** שלא תהיה עוד מלחמה כי מלאה הארץ דעה את ה' והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

פרק ל

פסוק א
מזמור שיר חנכת הבית וגו'. נ"ל שאמרו דוד אחרי מות שאול וששלח לו חירם מלך צור עצי ארזים וחרשי עץ ואבן ובנה לו בית ונאמ' שם (ש"ב ה יב) וידע דוד כי הכינו ה' למלך וכי נשא ממלכתו כלומ' שהכיר שיצא שמו ונתפרסם מלכותו באומות והוטלה אימתו ונפל פחדו על כל העמים.

פסוק ב
וכמודה ומשבח אמ' **ארוממך ה' כי דליתני** ר"ל הגבהתני ונשאתני **ולא שמחת איבי לי** שהיו חושבים להכניעני ולהפילני.

פסוק ג
ועניין **ותרפאני** ר"ל מחולי צרות האויבים והטרדותיהם ורוב מלחמותיהם עמי.

פסוק ד
ובמנה זו **העלית מן שאול נפשי** רומז אל מיתת הנפש כלומ' שעזרתני וסמכתני עד שהתבוננתי בדרכיך ושבתי מחטאי והתעסקתי בעבודתך ובזה העלית מן שאול נפשי **וחייתני** מהיותי יורד בבור תחתיה רומז לגיהנם **ומירדי** נקרא בקמץ רחב תחת היוד הראשונה וחרק תחת הדל"ת והיוד אחרונה כנוי והוא מקור בא בשלימות ר"ל בגלוי יורד והוא כמו מרדתי.

פסוק ה
ואמ' **זמרו לה' חסידיו** כלומ' כי כשלימותם יגיע לשלימותכם.

פסוק ו
ואמ' **כי רגע באפו** כלומ' גם כשיכעס לפעמים על ידידיו דרך עונש יהיה זה רגע כלומ' בזה העולם אינו רק לכוונת תועלתו והוא אמרו **חיים ברצונו** כלומ' כוונתו בעונש חטאיו כדי להשלים שכרו לעולם הבא ואם **בערב** ר"ל העולם הזה שהוא דומה ללילה וחשכה **ילין** הצדק **בבכי**, **לבקר** ר"ל העולם הבא יעמד **ברנה**. ובכי ורנה חסרי הבי"ת כמו הנמצא בית ה' (מ"ב יב יא).

פסוק ז
בשלוי ר"ל בעבור שלוי כלומ' הצרה שנתן לי הוא בעבור שתהיה לי שלוה בסוף ובל **אמוט לעולם**.

פסוק ח
ונמצא **שברצונך** ר"ל כוונתך **העמדת להררי עז** ר"ל העמדת ההר שלי והוא הנפש בעוז וגבורה ולוא הסתרת פניך לגמרי שלא להענישני כלל **הייתי נבהל** לעולם הבא ואע"פ שהיה מתפלל הסתר פניך מחטאי (מזמ' נא יא), פי' שלא תכרת נפשו עליהם או שירחם עליו בהקל העונש.

פסוק ט
ועתה בהתבוננני התכלית **אליך אקרא** ולא אבעט ביסורים **ואל ה' אתחנן** להיות עונותי נמרקים ונמחקים.

פסוק י
כי **מה בצע בדמי** ר"ל בנפשי אלו הייתי מיורדי שחת ר"ל הנכרתים והאובדים. **היודך עפר** ר"ל היורד בעפר בבור תחתיה ר"ל גיהנם וכן **היגיד אמתך**.

פסוק יא
ולכן **שמע ה' וכו' היה עוזר לי** להביאני חדריך להיות מיודעי שמך ואז אדע התכלית ולא אקפיד בחיי הגוף אבל אשמח במיתת הגוף לעריבות חיי הנפש והשארותה ונמצא מספד מיתת הגוף שיספרו עלי שהוא **למחול לי**.

פסוק יג
למען יזמרך כבוד ר"ל הנפש כמו ויגל כבודי (מזמ' טז ט). ולא ידם ר"ל בלא הפסק והוא ענין **לעולם אודך**. ורבותי' דרשוהו על בנין בית המקדש שהיה סבור לבנותו והעלה עליו הכתוב כאלו עשאו וכן קצת מפרשים פירשוהו בדרכים אחרים כמו שתמצא

בפירושיהם וכן בקצת מדרשות דרשוהו על מרדכי ואסתר וחמן כמו שתמצא בקצת פירושי הראשונים. ואני פירשתי כמו שנראה לי ואצלי ג"כ באמרו ואני אמרתי וגו' ה' ברצונך וגו' ובכלל המזמור דרך אחרת והוא להזהיר לאדם להתבונן על כל הבא עליו שהוא במשפט וביושר לא דרך עול חלילה ולא בדרך מקרה ולכן אמר ארוממך וכו' כלומ' שאיחס הצלחתי לך לבדך ושרפאתני בתשובתי ובתפלתי והזהיר האחרים על זה והוא כענין והודו לזכר קדשו ואמ' כי רגע באפו ואיפשר אצלי שהוא מלשון עורי רגע וימאס (איוב ז ה) כלומ' יש שברון באפו וברצונו חיים כלומ' שהעונש והגמול הכל מאתו ומדותיו מתהפכות להתהפכות המקבל ורמז להבטיחם בתשובתם ולהסתלק העונש והוא ענין **בערב ילין בכי ובבקר רנה** אם ישוב והוא שאמר **ואני** הייתי נסכל הידיעה ובשלוי הייתי סבור שתעמוד שלותי לעולם **ובל אמוט** אבל אח"כ הכרתי ובינותי כי כשעמד הררי בעוז, ברצונך היה ואתה העמדתו וכשהסתרת פניך ממני הייתי נבהל שלחצוני הצרות ואחר שכן **אליך אקרא** וכו' והכרתי שלוא ארד אל שחת אין תועלת בחיי ולכן שבתי מחטאי ודבקתי אחריך ונהפך **מספדי למחול לי** ובפתוח שקי ר"ל הסתרת העונות ואזרתני בשמחה והיה זה לי סבה לזמר לפניך בלא הפסק ולכן **לעולם אודך**. וכן איפשר לפרשו על גליות ועל נבואת הגאולה העתידה והוא נזכר לשון עבר במקום עתיד והכל לפי לשון המפרש וציור שכלו בדבריו.

פרק לא

פסוק א
למנצח וכו'. זה המזמור אמרו דוד המלך ע"ה על צרת האויבים והיותו נרדף מהם.

פסוק ב
ואמ' **בך ה' חסיתי** כלומ' ולא אירא מהם אבל אחלה פניך שלא אבוש ממכרי לעולם ולא תכזב תוחלתי אבל **בצדקתך** ר"ל במדת רחמיך פלטני.

פסוק ג
והטה אלי אזנך ר"ל לשמוע תפלתי והצילני מהרה **והיה לי לצור מעוז** ר"ל שכמו שינצל האדם במבצרים ומצודות מאויביו כן הבטחון בך יהיה לי לצור מעוז **ולבית מצודות להושיעני** ולשון מצודה היא מגדל חזק.

פסוק ד
וכפל ענין באמרו **כי סלעי ומצודתי אתה** ואחר שכן **למען שמך** הנודע **תנחני ותנהלני** במישור בלא פחד.

פסוק ה
ותוציאני מרשת זו טמנו לי. אמ' **תוציאני**, אע"פ שהוא לא נלכד ברשתם, מצד מחשבתם כלומר מה שחושבים עלי ללכדני ברשת זו טמנו לי ר"ל בהתנכלותם אשר הם מתנכלים עלי תתפרסם גבורתך עד שיכירו בי מחשבותם ואצא מרשת מחשבתם. **ומעוזי** בוא"ו עם הדגש.

פסוק ו
בידך אפקיד רוחי ואתה תפדה אותי מהם כי אתה ה' **אל אמת** לתת לאיש כדרכיו. ופדית עבר במקום עתיד כלומ' תפדה אותי מהם.

פסוק ז
ואמ' **שנאתי השומרים הבלי שוא** כלומ' הנה שאול העלה המת על יד בעל אוב וכן רבים מהם היו שואלים בענייניהם ובעת צרותיהם למנחשים ולהוברי שמים והם הנקראים שומרי הבלי שוא אבל אני בטחתי בה'.

פסוק ח
ואגיל **בחסדך** על אשר ראית את עניי וידעת בצרות נפשי ר"ל בצרות של נפשי שהתבוננת בצרתי ופדיתני ממנה.

פסוק ט
ולא הסגרתני ביד אויב כמחשבתם אבל **העמדת במרחב רגלי** לבלתי ירוא מהם כלל.

פסוק י
ואחר שהאריך בבטחונו באל חזר לתפלתו ואמ' **חנני ה' וכו'**. **עששה** ר"ל נרקבה מלשון יאכלם עש (ישעי' נא ח) ויש לפרשו לשון כהות מענין עששית שאין האור מאיר אלא אחר מחיצה. **ונפשי ובטני** ר"ל שנרקבו מרוב רעב וצמא ואמ' נפשי על הנפש המתאוה או אולי רמז על הנפש המשכלת שנכהתה מאור החכמה לטרדותיהם.

פסוק יא
והוא אמרו **כי כלו ביגון חיי** ר"ל בטרדות העולם שהם בודאי יגון הנפש וסבת אבדה וכן שנותי באנחה. **ועצמי** שהם מוסדות הגוף **עששו** ר"ל נרקבו.

פסוק יב
מכל צוררי הייתי חרפה כלומ' כלם מחרפים אותי אין בהם גם אחד מרחם עלי אפי' שכני היו מבזים אותי לרוב מה שהיו רואים מחרפתי וגם מיודעי בראותם צרתי היו מתפחדים עלי ואותם מיודעים שהיו רואים אותי בחוץ בורח נדדו ממני ולא היו רוצים להתחבר עמי כי היו חושבים עלי שאספה בידם כרגע עד שנתיאשו ממני.

פסוק יג
ונשכחתי כמת מלב שהקרובים מתנחמים עלי וכן ככלי אבד שהבעלים מתיאשים ממני.

פסוק יד
כי שמעתי דבת רבים שהיו מביאים ממני אל שאול להתנכל עלי להרגני עד שהיה לי **מגור מסביב** ר"ל מכל צד ומכל פנה **בהוסדם יחד עלי** ר"ל בהתיעצם יחד עלי וחשבו לקחת נפשי.

פסוק טו
ואני עליך בטחתי ואמרתי **אלהי אתה** כלומ' שלא מעדו קרסולי מתורתך.

פסוק טז
בידך עתותי כלומ' כל רגעי וכל ימי זמני בידך ואע"פ שהארכתי ימים בצרותי איני מתיאש מן הישועה כי העתים בידך לשנותם לרצונך ולכן הצילני וכו'.

פסוק יז
האירה פניך אל עבדך משל כלומ' שתביט בי בעין החמלה ולשון האירה פניך נאמ' דרך צחות כאדם שמראה פנים צהובות למי שלבו חפץ בו.

פסוק יח
ואל אבושה משברי כאשר **קראתיך** אבל יבושו רשעים משברם ותקותם עלי. **וידמו לשאול** ר"ל יכרתו בגיהנם מלשון אשר כלנו ואשר דמה לנו (ש"ה כא ה) או יכרתו מחייהם לרדת בקבר. ויש לפרש ידמו כמו יחרישו כלומ' שהמייתם תאלם מצד מותם ורדתם בקבר.

פסוק יט
והוא אמרו **תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק** ר"ל דבור קשה וחזק **בגאוה ובוז** ללכדני על שרואים אותי בזוי ביניהם.

פסוק כ
ואתה ה' אע"פ שתעמידני בשפלותי **מה רב טובך אשר צפנת ליראיך** וטובך שמור להם **נגד בני אדם** ר"ל על כרחם או פירושו לעין כל.

פסוק כא
תסתירם בסתר פניך כלומ' שתחסה עליהם בצל חסדיך מרכסי איש ר"ל גאות בני אדם **ותצפנם** בסוכת רחמיך **מריב לשונות** ומדבר גאוה ובוז.

פסוק כב
ולהתאמתות נבואתו אמ' כאלו נתקיים דברו **ברוך ה' אשר הפליא חסדו לי בעיר מצור** כלומ' כשהייתי נחפז ללכת ולברוח.

פסוק כג
נגרזתי מנגד עיניך ר"ל נגרזתי כלומ' שהייתי חושב שאברח נפשי ותקותי **אכן שמעת קול תחנוני בשועי אליך**.

פסוק כד
ואמ' על זה **אהבו את ה' כל חסידיו כי אמונים נוצר ה'** כלומ' הנאמנים בבריתו ובאהבתו והוא נוצרם לרגעים **ומשלם על יתר עושה גאוה** ר"ל על רוב גאותם.

פסוק כה
חזקו ויאמץ לבבכם וכו' כלומ' חזקו בעצמכם אתם המיחלים לה' והוא יאמץ לבבכם כי לא יכזיב תוחלת מיחליו. זהו עקר פי' המזמור ואיפשר לפרשו על בני הגלות וכמדבר על שם כלם וישובו דברי המזמור כלו יפה על זה כפי לשון המפרש וצחות לשונו.

פרק לב

פסוק א
לדוד משכיל וכו'. איפשר שנאמרה מלת משכיל על היות שם לאחד מכלי הנגון נקרא כן שהוא מעורר הכוחות השכליות כמו שידוע מחכמת הניגון שיש שם מיתרים על זה שעל ידם האדם מתעורר ונותן לב לדברים הנשמעים לקבלם ולהיטיב עצמו על ידם וכן המזמור נאמ' להדרכת בני האדם ללמדם ולהשכילם כאומרו **אשכילך ואורך בדרך זו תלך** ובפרט להודיעם שאין לאדם להתיאש מן התשובה ואם גדל עונו. ויראה שהמזמור נאמ' בפרט על הוראת בטחונו להיות עון בת שבע ושאר עונותיו נמחלים לרוב תשובתו ואמ' על זה **אשרי נשוי פשע וכסוי חטאה** כלומ' אשרי מי שיקבל הב"ה תשובתו עד שנשא פשעו וכסה חטאתו שלא חשב לו עון עד שיענישהו עליו ושלשתם ר"ל נשוי פשע וכסוי עון ושלא יחשוב לו עון כלם כפל ענין במלות שונות. ובאה מלת נשוי כבעלי ההי"א עם היותו ראוי מבעלי האל"ף וכמוהו ונשו את כלימתם (יחזק' לט כו).

פסוק ב
ואין ברוחו רמיה כלומ' כל זה אינו רק בהפלגת התשובה שתהיה בלא שום רמיה. וקצת מפרשים כתבו שהזכיר שלוש מדות של צדיקים ואמ' תחלה נשוי פשע על אותו שהרבה בעבירות ועשה תשובה ונמחל לו, וכסוי חטאה על מי שחטאיו מועטין ונבלעין בין

הזכיות כאלו רוב הזכיות מכסים אותם, ולא יחשוב ה' לו עון שלא חטא הראוי להענש עליו. ואיפשר לפרש נשוי פשע על המרדים, כסוי חטאה על השגגות, לא יחשוב ה' לו עון על הזדונות ר"ל הבאים מצד תוקף היצר ולא בכוונת מרד ואמרו לא יחשוב וגו' שלא יחשבם לו לזדונות כדרך שאז"ל באחרון של יומא על מה שאמ' נושא עון ופשע וחטאה ר"ל שהזכיר הזדון קודם השגגה אמר משה להב"ה רבונו של עולם בשעה שישראל חוטאים ועושים תשובה עשה להם זדונות כשגגות.

ולי נראה שהזכיר כל תכסיסי האדם בארבע מדות והכונה בכלם שבעת הפרד הנפש מגופו יהא נוחל העולם הבא בלא שום עונש **ונשוי פשע** אצלי ר"ל שקבל עונשו על עונותיו מלשון ישאו עונם (במדב' יח כג) אשרי אותו שקבל עונשו בעולם הזה על מה שחטא ואם הפליג בחטאיו והוא ענין פשע שהוא לשון כולל לפעמים מרד וזדון. **וכסוי חטאה** פי' שחטא בשגגה וקבל עליהם מעט עונש עד שלקלות העונש נעשה החטא כמכוסה **ולא יחשב לו ה' עון** הוא שלא חטא כלל במעשה אבל בהרהור ובמחשבה וזה ענין לא יחשב ה' לו עון כלומ' שמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה ואמר אח"כ **ואין בידו רמיה** והיא מדה רביעית ועל אותו שלא חטא אפילו במחשבתו.

פסוק ג

ואחר שהזכיר המדות דרך כלל החל בפרטי עצמו שאע"פ שהגדיל בטחונו להיות עונותיו נמחלים לזכות תפלתו וגודל תשובתו אמ' **כי החרשתי** והוא כמו כאשר החרשתי ע"ד כי תוליד בנים כלומ' כשהייתי מחריש ומתרשל מזעוק ומהתפלל על עונותי לפניך בלו עצמי מרוב צרותי המקיפות אותי מכל צד ובשאגתי ודאגתי על אותן הצרות.

פסוק ד

כי יומם ולילה ר"ל בלא הפסק היתה ידך מכבדת עלי לרעה עד שהיה לשדי והוא טוב השומן אשר באדם מלשון לשד השמן (במדב' יא ח) **נהפך בחרבוני קיץ סלה** ר"ל כעלי האילן המתיבשים בקיץ לרוב החום שיבשותם לעולם ר"ל שאינו חוזר ללחותו.

פסוק ה

ומלת **אודיעך** לשון הווה על זמן עובר כלומ' כשהייתי מודיעך חטאתי ועוני לא כסיתי ואמרתי בעצמי להודות על פשעי ולהתודות לפניך אתה ברחמיך **נשאת עון חטאתי** וסמיכת עון לחטאתי דרך הפלגה כענין אדמת עפר (דני' יב) או עון כמו עונות כלומ' קלקלת חטאתי.

פסוק ו
ואמ' אח"כ **על זאת יתפלל** וכו' כלומ' אחר שראו בי שנתקבלה תפלתי ונעתרתי בתשובתי **יתפלל כל חסיד אליך** ר"ל כל הבא לשוב מחטאיו נקרא חסיד ע"ש סופו. **ולעת מצוא** פירושו לעת שימצא לבו שלם לשוב בכוונה שלימה ואמ' רק לשטף וכו' לא סוף דבר שינצל בזה ממיתה אלא אפי' כשיבואו צרות בעולם והוא הנמשל בשטף מים רבים, אליו לא יגיעו כלל, כך פירשוהו המפרשים ולי בו פי' אחר והוא שהורה שהתשובה לפעמים לא תפקיע העונש מכל וכל אבל שיקל אותו ואמ' על זה על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא שימצאוהו הצרות שיוקל ענשו עד שלא יגיע עדיו שטף מים רבים והוא משל לתגבורת הצרות.

פסוק ז
וחזר לשבח האל על שכפר לו עונו ומצילו מצרותיו והוא אמרו **אתה סתר לי** כלומ' להיותי חוסה תחת כנפיך, ומצר תצרני ותסובבני תמיד **רני פלט** ר"ל שאומר לפניך תמיד על הצלתי תושבחות והתושבחות הנאמרות על הצלה נקראות רני פלט ואמ' על זה **סלה** כלומ' שאני אזכיר לעולם הנסים והנפלאות וכל זמן היותי אשבח עליהם.

פסוק ח
וחזר להוכיח כל הנשמע אליו ואמ' **אשכילך ואורך בדרך זו תלך איעצה עליך עיני** כלומ' השגחתי להוכיחך.

פסוק ט
וחזר לדבר בלשון רבים על הכוונה ההיא בעצמה. ואמ' **אל תהיו כסוס כפרד אין הבין** וכבר פירשו זולתי כלומ' לא תהיו כבהמה שאין בה תבונה ושאדם צריך לבלום פיה במתג ורסן כדי שלא תקרב לנשוך את הבא לרכוב עליה והוא ענין **בל קרוב אליך** ואין לה תבונה להוכיחה בדברים אבל אתם לא תהיו כן אבל הוסרו בדברים. ומתג ורסן לפי' זה הוא ענין אחד ועדיו פירושו כמו פיו וכמוהו המשביע בטוב עדיך (מזמ' קו).
וי"מ אל תהיו וכו' שהמונעם מהזיק בנשיכתם הוא מונע מבחוץ אבל יהיה הדבר המונע אתכם מהזיק מבפנים וגם לפי' זה יהיה מתג ורסן ענין אחד. ואמנם אני ביארתי ענין הפסוק בחבור התשובה בדרך זה אל תהיו כסוס כפרד שאין המבוקש מהם נעשה מעצמם והמבוקש מהם הוא לילך הרוכב באמצעיותם אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ואין הנהגתם בזה מעצמם אבל צריכים למנהיג אחר והוא המתג והרסן כי המתג יעירהו ללכת בהרגישו חדור הברזל בבשרו והרסן יחזיק בו הרוכב ויישירנו בו ללכת בדרך ירצה אל אשר יחפוץ יטנו אם להימין או להשמאיל ולולא הנהגת הרוכב ברסן לא ילך

בדרך המבוקש ולולא הנהגת המתג אולי לא ילך כלל אבל שיתקרב לרכבו ויעמידהו והוא אמרו בל קרוב אליך ולפי פירושנו יהיה ענין מתג כלי הברזל אשר ברגלי הרוכב הנקראת בלשון רבים מגפים כמו שוט לסוס ומתג לחמור שהוא דרבן הברזל התחוב בשבט עץ שדוקרים בו החמור ואינו ענין אחד עם רסן וביאור הענין שלא יהיו להם להצטרך למנהיג מחוץ ולמעורר זולתם אבל שיהא מניעם מבפנים ר"ל שיהא שכלם מעוררם ומנהיגם. וגדולי הרבנים פירשו עדיו לבלום כלומ' שאפילו בשעה שאתה בא ליפותו ולקשטו בקירוד ובקירצוף אתה צריך לבלום פיו שלא יקרב אליך ויזיקך כן לא תהיו אתם שונאים את הבאים להיטיב לכם בתוכחותם.

פסוק י

ואמ' אח"כ **רבים מכאובים לרשע** כלומ' שבוטח ברוב חילו וממונו ואינו מכניע לבו לשרת לאל, אך **הבוטח בה' חסד יסובבנו**.

פסוק יא

ולכן אמ' **שמחו בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב** כלומ' שתשמחו אותם בהודיעכם להם כן.

פרק לג

פסוק א

זה המזמור נאמ' על נסים שארעו במלחמותיו והזכיר בו קצת נפלאות האל ית'. ואמ' על זה **רננו צדיקים** כלומ' שתשמחו ותגילו באל או ענינו שכל שיריהם יהיו בה' לא בדבר זולתו ואמ' **לישרים נאוה תהלה** כלומ' לחכמים שמכירים נפלאות הבורא ולהם יאות להלל לפניו.

פסוק ב

ואמ' **הודו לה' בכנור** ע"ש שהשירים היו נאמרים על כלי שיר ואמרו בנבל עשור הוא כמו בנבל ועשור ע"ד שמש ירח (חבק' ג יא) ועשור הוא כלי ניגון בעל עשרה יתרים.

פסוק ג

ואמ' **שירו לו שיר חדש** כלומ' מוסף על השירים הרגילים בכל יום שירו לו שיר חדש בפרט כל נס ופלא שהוא עושה לכם, **היטיבו נגן בתרועה** כלומ' בהמיה ובפרסום או הזכיר תרועה כשאר כלי השיר.

פסוק ד
כי ישר דבר ה' כלומ' כשהאל שולח דברו וגזרתו על האדם הכל ביושר ומשפט **וכל מעשהו באמונה** אין עול.

פסוק ה
ואמ' **אוהב צדקה ומשפט** עם היות הצדקה מורה על ענין חסד כלומ' שהמדה הטובה מרובה לפניו בהעביר מעט בקלות או להקל ענשם ר"ל עם היות אוהב משפט תתערב עמו לטובה ולכך זכות מדת הצדקה תמיד וברוב בני אדם והוא ענין **חסד ה' מלאה הארץ**.

פסוק ו
ואחר שרמז על אמונת גמול ועונש הזכיר אמונת החדוש שהיא יתד שכל האמונות נשענות עליו והוא אמרו **בדבר ה' שמים נעשו** ר"ל ברצונו וכן **וברוח פיו כל צבאם** רומז על המציאות אשר בתוך הגלגל המקיף.

פסוק ז
ואמ' **כונס כנד מי הים** כלומ' אע"פ שמצד הטבע היו המים ראוים להקיף הארץ הנה היה מאמרו יתי יקוו המים ותראה היבשה וכנסם ופינה אותם לצד אחד והוא ענין **נותן באוצרות תהומות** כלומ' כדבר שאדם מפנהו במקום נכון.

פסוק ח
ואמ' אח"כ **ייראו מה' כל הארץ** כלומ' אחר שיאמין בחדוש העולם וגמול ועונש ימשך מזה שייראו מלפניו ויגורו ממנו.

פסוק ט
ויכירו כי כל הבא בעולם הזה **הוא אמר ויהי** ואפי' ראהו נמשך הרבה לא יהיה נבוך בזה אבל יכיר **כי הוא צוה ויעמוד**.

פסוק י
ומי שירצה לצאת מתחת גזירתו ברוב השתדלות אינו כלום אחר שהוא גזרה מאתו יתי והוא אמרו **ה' הפיר עצת גוים וכו'**. ואיפשר שאמ' זה ג"כ על מלכותו שהיה נמשך על פי האל על אף אויביו המשתדלים להעביר נחלתו.

פסוק יא
והוא ענין **עצת ה' וכו' מחשבות לבו** וכו' ר"ל רצונו וכוונתו ולכן שבח המחזיקים באמונתו.

פסוק יב
ואמר **אשרי הגוי אשר ה' אלהיו** כלומ' שאינם עובדים לזולתו ושהאל בחרו לנחלה כענין את ה' האמרת היום וה' האמירך היום (דברים כו) וכן ואתם תהיו לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים.

פסוק יג
וחזר לספר על אמונת השגחתו ית' בתחתונים והוא אמרו **משמים הביט ה' ראה את כל בני האדם** כלומ' שהשגיח על כל מעשיהם וכפל הענין במלות שונות.

פסוק יד
והוא אמרו **ממכון שבתו השגיח על כל יושבי הארץ**.

פסוק טו
וענין **היוצר יחד לבם** י"מ בו כמו האוצר על דרך ואשליכהו בית ה' אל היוצר (זכר' יא יג) שהוא כמו האוצר כלומ' שהאל גנז עמו באוצרותיו כל מחשבותיהם ומעשיהם ר"ל שהכל ידוע אצלו ידיעה כללית כמו שאז"ל וכלן נסקרים בסקירה אחת (ר"ה יח). וי"מ בו לשון יוצר ממש ואין המכוון במלת יחד בשעה אחת אבל שהוא יצר את כלם אין מהם א' שלא יצרו ואחר שהוא יצרם על כל פנים ידע כל מחשבותיהם והוא כדרך היוצר עין הלא יביט הנוטע אזן הלא ישמע (מזמ' צד).

פסוק טז
וחזר ג"כ להודות בהאמנה שהכל מאתו וכשיצליח האדם במעשיו כי הכל מאתו ית' והוא אמרו **אין המלך נושע ברב חיל** כמו שנודע למלך אשור **וגבור לא ינצל ברב כח** כמו שנודע בגלית וכמה כדמות אלו.

פסוק יז
וכפל הענין באמרו **שקר הסוס לתשועה** אע"פ שרבה גבורתו וענין וברוב חילו פירושו ברוב כחו ושב על הסוס כלומ' שהאל לא ימלט הרכבו ברוב כחו.

פסוק יח
וכל זה אמ' לעצמו שאינו תולה הצלחותיו והגברתו על אויביו על גבורתו ורוב חילו ובחירת מרכבותיו אבל הכל מאתו ית' והוא אמרו **הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו**.

פסוק יט
להציל ממות נפשם במלחמה **ולחיותם ברעב** ר"ל להצילם משאר המקרים והפגעים והזכיר א' מן הגדולים וההכרחיים שבהם.

פסוק כ
ולייחס זאת האמונה לכל העם אמ' **נפשנו חכתה לה'** ולכן הוא **עזרנו ומגננו הוא**.

פסוק כא
ואמ' **כי בו ישמח לבנו כי בשם קדשו בטחנו**.

פסוק כב
וסיים דבריו דרך תפלה **יהי חסדך ה' עלינו כאשר יחלנו לך**.

פרק לד

פסוק א
לדוד בשנותו וכו'. זה המזמור נאמ' אחר שנפרד דוד מיהונתן וכרתו שניהם ברית וחזר לו יהונתן ודוד ברח לו לנוב ולקח משם לחם וחרב גלית וברח לו לאכיש מלך גת ואמרו עבדי אכיש לאכיש הלא זה דוד מלך הארץ אשר יענו לו במחולות הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו ונתירא דוד ושנה טעמו לפניהם כמו שכתוב שם וישנה את טעמו בעיניהם ויתהולל בידם ויתו על דלתות השער וירד רירו על זקנו ואז הניחוהו וברח לו למערת עדלם וחבר מזמור זה לתהלה ולהודאה. ולהפלגת השבח חברו דרך אלפא-ביתא בראש כל פסוק ממנו אלא שכלל הה"א והוא"ו בפסוק א' ומ"ש לפני אבימלך ושם נאמ' אכיש תדע שכל מלכי פלשתים היו נקראים דרך כלל אבימלך אלא שאח"כ היה לכל א' שמו המיוחד לו וזה היה שמו המיוחד לו אכיש ולפעמים קורין לו אבימלך בשם כלל לכל המלכים אשר שם וכן הענין בפרעה שכל מלכי מצרים היו נקראים כך דרך כלל ולכל אחד היה שמו המיוחד לו כמו שישק פרעה נכה פרעה חפרע. וענין שנוי טעמו הוא שהראה עצמו כשוטה ואמרו **ויגרשהו וילך** הוא שאמר אכיש החסר משוגעים אני כי הבאתם את זה להשתגע עלי הזה יבוא אל ביתי עד שגרשו וברח לו והנה מזמור זה להודות לאל על נס שארע לו.

פסוק ב
ואמר **אברכה את ה' בכל עת** כלומ' בלא הפסק או אפשר לפרש בכל עת שיארע לי נס אפי' כשהצלתי באה שלא בדרך כבוד. ובמדרש אמרו את הכל עשה יפה בעתו אפי' השטות הוי לדוד בשנותו את טעמו וגו'. וכן ענין **תהלתו בפי** כלומ' שכמה פעמים יסובבוני נסיו וחסדיו.

פסוק ג
בה' תתהלל נפשי כי כל התשועה מאתו ולא מזולתו שהרי אלו חקר מלך גת עלי היה נודע לו מי אני ומה חיי והיה מרגיש בתחבולותי. **ישמעו ענוים וישמחו** בראותם השגחת האל על עבדו או הענין מפני שהצלחתם תלויה בו.

פסוק ד
ועל זה אמ' **גדלו לה' אתי** כי יש להם חלק גדול בהצלחתי.

פסוק ה
ואמ' **דרשתי את ה' ועננני** כלומ' שבלבו היה דורש את האל ית'. **ומכל מגורותי הצילני** כלומ' ולא זו בלבד.

פסוק ו
ומ"ש **הביטו אליו ונהרו** פירושו להודיע ולפרסם השגחתו כלומ' כל אשר יביטו אליו וירוצו לקראתו לעובדו בלב שלם אל יבושו מסברם והוא ענין **ופניהם אל יחפרו** והו"ו שבמלת ופניהם יתירה כדרך ביום השלישי וישא אברהם את עיניו (בר' כד ד).

פסוק ז
ואמ' על עצמו להיות לאות לכל מאמיני השגחתו ית' ובעלי הבטחון **זה עני קרא וה' שמע וכו'**.

פסוק ח
ואמ' דרך כלל על הבוטח בו ית' **שמלאך ה' חונה סביבם ויחלצם** כלומ' מצילם מצרותיהם ומפני שהאויבים חונים סביב האדם להרע לו אמ' דרך משל כאלו מלאך מקיף בינו וביניהם להצילו.

פסוק ט
ועל זה אמ' **טעמו וראו** ולשון טעם בזה הוא משל על ידיעה מושכלת כדרך שאומרים עיניכם יראו מי ברא אלו כלומ' השתכלו וחקרו ולמדו היטב דרכי האמונה ואז יודע לכם **כי טוב ה'** ר"ל משגיח השגחה פרטית על דבקיו להצילם מיד כל שונא ולכן **אשרי הגבר יחסה בו**.

פסוק י
ולכן אמ' **יראו את ה' קדושיו** כלומ' שייראו ממנו לבדו ויהיה כל עסקם וכל רעיונם בו ית' ולא יבטחו בזולתו או בהשתדלותם ואז ידעו **כי אין מחסור ליראיו** והוא יכין להם בהצלחתם מאליו מה שלא יוכלו הם בהשתדלות.

פסוק יא
ואמ' **כפירים** כלומ' שהם שואגים ומתמידים והוא משל על הנלחמים תמיד לרמוס ולטרוף שהם לא יספיק להם עם שלהם ועם של זולתם אבל עם כל זה **רשו ורעבו ודורשי ה'** הנזהרים מכל גזל וחמס ומכל הדומה להם **לא יחסרו כל טוב**.

פסוק יב
ואמ' **לכו בנים שמעו לי** כלומ' הזדרזו לשמוע לי ללכת אחר עצתי ואלמדכם יראת ה' כלומ' באיזו הנהגה תגיעכם יראת ה'.

פסוק יג
והוא אמרו **מי האיש החפץ חיים** ר"ל חיי העולם הבא **ואוהב ימים** ר"ל שבוחר בחייו לתכלית מכוונת וזהו **לראות טוב** כלו' לראות בטובת בחירי האל.

פסוק יד
ואמ' דרך כלל על שלמות המדות המביא לזה **נצור לשונך מרע וכו'**. וכיון בנצירת לשונו מרע כל ענייני לשון הרע וכל המדות הנמשכות אחריו ובדבור מרמה שאף הדבור הטוב עם היות לבו מתחלף ומסתעף לדרך אחרת הוא רע.

פסוק טו
סור מרע ועשה טוב וכו' וכלל בסור מרע כל מצות לא תעשה והנמשך אחריהם ובעשה טוב כל מצות עשה ובבקשת שלום ורדיפתו כלל כל דרכי המוסר והמעלה אף במה שלא הוזהר בו או לא חוייב בו בפרטי התורה.

פסוק טז
ואח"כ אמ' שהאוחזים באלו הדרכים הם הצדיקים אשר **עיני ה'** ר"ל השגחתו עליהם ואזנו קשבת לשועתם.

פסוק יז
ובהפך זה **פני ה'** וכעסו **בעושי רע להכרית מארץ זכרם**.

פסוק יח
ואמרו אח"כ **צעקו וה' שמע** איפשר שפירושו על עושי רע שאם ישובו ויצעקו תקובל תפלתם. והנכון שחוזר לצדיקים אע"פ שהפסיק ביניהם בפסוק פני ה' בעושי רע, מצאנו כמוהו ואף לאמתך תעשה כן (דברי' טו יז) שסמוך אל הרציעה וחוזר לענין הענקה שלמעלה מן הרציעה ואחרים כמוהו כמו שכתבנו בפרשה ראשונה של משלי.

פסוק יט
ולהפליג במדת הענוה והשפלת הרוח אמ' **קרוב ה' לנשברי לב** לשמוע תפלתם והוא ענין **ואת דכאי רוח יושיע**.

פסוק כ
ואמ' **רבות רעות צדיק** כלומ' בהיות האל מדקדק אחריו לטובתו ומכלם יצילנו ה' כמאמר כי שבע יפול צדיק וקם (משלי כד טז).

פסוק כא
ואמ' **שומר כל עצמותיו** כלומ' שעצמות הם מוסדות הגוף ואמ' שיסודותיו ושרשיו לא ילקו בלקות הענפים.

פסוק כב
והרשע תמותתנו רעתו ורשעתו מיתה נצחית **ושונאי צדיק יאשמו** ר"ל יחרבו ויכלו באחריתם.

פסוק כג
אבל הצדיקים אם ילכדו בחבלי הצרות פודה ה' נפשם מכל צרה ולא יחרבו באחריתם **כל חוסים בו**. וי"מ באמרו ולא יאשמו ולא יחזיקו עצמם כאשמים לבסוף כדרך עד אשר יאשמו יבקשו פני וכו' (הושע ה טו).

פרק לה

פסוק א
קצת מפרשים כתבו שזה המזמור אמ' ג"כ בברחו מפני שאול ולי נראה לפרשו על הגלות הארוך הזה והמשך המקראות נאות ונקשר לכל א' מב' הפירושים יפה כפי רצון המפרש. ואמ' **ריבה ה' את יריבי** כלומ' כי אין בכחי להנצל מהם בזולת עזרתך.

פסוק ב
ואמ' **החזק מגן וצנה** כלומ' כשאקחם אני להלחם תהיה יד גבורתך בעזרי עד שיודע לכל כי מאתך היה וידמה כאלו אתה עצמך החזקת בהם.

פסוק ג
והרק החנית והסגור הכוונה על הוצאתם, והפיל על החרב הלשון הראוי להאמר על התער להפלגה ועניני כמו הוצא או שלוף והסגור שם לכלי מחדד וע"ש קרעו סגור הלב נקרא כן.

פסוק ד
ואמ' **יבושו** וכו' כלומ' יבושו ממחשבתם.

פסוק ה
וענין **יהיו כמץ לפני רוח ומלאך ה' דוחה** נאמ' להפלגה כי המוץ דיו שיהיה לפני רוח ואינו צריך דחייה באחריתו כקש עד שידחהו המלאך, המשל שהוא מבקש שיתגבר הוא על אויביו ויחלשו הם עד שיהיו לפניו כמוץ לפני רוח ומלבד זה שתהיה יד ה' בהם ומהומתו תמהר ריצותם וכשלונם.

פסוק ו
וכן ענין **יהי דרכם חשך וחלקלקות ומלאך ה' רודפם** כלומ' שיכשלו בהליכתם מעצמם ועם זה ומלאך ה' רודפם וענין חלקלקות נאמ' על מקומות חלקים שהרגל מועדת בהם.

פסוק ז
ואמ' **כי חנם טמנו לי** כלומ' לא בחנם אני מקללם ולא בסבת רשע ורוע לב. **ושחת רשתם** סמוך כלומ' מלכדת רשתם או איפשר שהם שני דברים כמו שחת ורשתם.

פסוק ח
ועל כן מדה מדה נגד מדה **תבואהו שואה** וכו' **ורשתו אשר טמן תלכדו** ומלת תבואהו חוזרת על הכלל או על כל א' מהם.

פסוק ט
ואז **נפשי תגיל בה'** כלומ' שיהא כל עסקי בעבודתו.

פסוק י
וגם **העצמות** ר"ל הגוף יודו ויאמרו מי כמוך ופירשו במדרש **מציל עני מחזק ממנו** יצר טוב מיצר רע על דרך ילד מסכן וחכם וגו' כלומ' שבהתעסק בעבודת האל לבד ינצל היצר הטוב מכף אויבי המלך המלך הגדול הסובב את העיר ר"ל היצר הרע או הוא בפשוטו על הנצל החלש מיד החזק וכל עצמותי דרך הפלגה. ונקרא מלת כל בקמץ וקריאתו בלא חטף אבל בקמץ פשוט וחברו בקריאה זו כל אחי רש שנאוהו (משלי יט ג).

פסוק יא
ואמ' **יקומון עדי חמס** ר"ל כלומ' שהם מתאנים לי תמיד ושמים עלי עלילות להלחם עמי ושואלים לי מה שלא ידעתי ויקימו עלי עדי חמס ויותר יתכן זה על ענין הגלות שהעלילו עלינו במה שלא ידענו ואנו מתפללים על שלותם כמוטל עלינו מאמרם הוי מתפלל בשלומה של מלכות.

פסוק יג

בעת **חלותם** ר"ל בעת צרותיהם ומלחמותיהם אנו מתענים בעבורם והם טוענים עלינו תאנין עד שמחייבים לנפשנו ועל כן אמר **ותפלתי על חיקי תשוב** כלומ' שתפלתנו זכה ובנאמנות ולא כמחשבתם ומי יתן ותפלתנו עליהם תשוב בחיקנו. ואם נאמ' על אויבי דוד כפירושי הראשונים אולי זה על קצת פרטים דומים לאלו אירעוהו בזמננו. וי"מ ותפלתי על חיקי תשוב כלומ' שכל היום אני חוזר ומתפלל.

פסוק יד

ואמ' **כרע כאח לי התהלכתי** כלומ' אני מתהלך עמו בתם כאלו היה אח לי או רע נאמן, **וכאבל אם קודר שחותי** בצרותיו ואמ' אבל אם ולא אבל אב פי' זולתי מפני שהקטן מקבל מאמו הרבה חסדים ותענוגים יותר מאביו ולכן צערו יותר גדול עליה מהאב ולשיטה זו י"מ ג"כ שהתינוק הצריך לאמו נבוך הרבה על העדרה יותר מהאב ואין זה נכון ואצלי לפרש בשיטה זו כי אבלות האב יש לבן קצת נחמה בשמחתו על ירושתו אבל אבילות האם היא בלי שום נחמה. ולדעתי במה שנמשכתי לפרש המזמור בענין הגלות יחס צרתו עליהם ועל אבידתו כאבל אם כלומ' שאנו מכירים בה כחסד שמכיר הבן הטוב לאם כי הבן מכיר לאם הכנת חמדו והשלמת צורך גופו ולאב הכנת צידתו והשלמת צורך נפשו ואמ' שכשהוא רואה בצרתם הוא מתאנח וכואב ודואג כדאגת מי שאבדה ממנו הנהגתו והדרכת צרכי חמדו, לא במי שאבדה צורתו ושכלו כי זה אינו תחת הנהגתם.

פסוק טו

ואמ' **ובצלעי שמחו ונאספו** כלומ' והם בהפך שבכאבי וצרתי שמחו ונאספו לראותה. ואמרו **נאספו עלי נכים** יש לפרשו שאפי' אותם שארעו להם צרות וחליים עד שהם נכאים עליהם נאספים לראותי בצרתי ושוכחים צרותיהם לצרתי. **ולא ידעתי** פי' לא ידעתי למה ישנאוני כ"כ או כמו ולא התבוננתי כלומ' שבאים בפתע לרוב שמחתם עד כמעט לא התבוננתי בביאתם.

וענין **קרעו ולא דמו** פי' זולתי קרעו בשרי מרוב הכאבתם אותי ולא הרפו ידיהם מזה אבל תמיד כל היום לא יחשו. ולדעתי הוא נמשך למה שפירשנו בענין נכים כלומ' שיש להם צרה גדולה עד שהולכים קרועים ואעפ"כ מרבים לעג בראותם צרתי כאלו לא חלו בהם ידי המקרה או העונש.

פסוק טז
ואמ' **בחנפי לעגי מעוג** וחנפי לדעתי הוא שם מענין חנפה וזדון ומעוג הוא תואר ללוצץ המופלג ואמ' שבתכלית הזדונות שבדברי הלוצץ המופלג ידברו עלי בלצון ושחוק וחריקת שן.

פסוק יז
ואמ' **ה' כמה תראה** כלומ' עד מתי תסבול זה **השיבה נפשי משואיהם** ולדעתי השיבה מלשון שובה ונחת ושואיהם שם כמו שאונם והמונם כלומ' הנח נפשי מהמיתם. וכן הצילה **מכפירים יחידתי** ולהיות תכלית כוונתו על ביאורנו אל הצלת הנפש לבד אמ' נפשי ויחידתי.

פסוק יח
ועל זה אמ' **אודך בקהל רב** רומז על קבוץ עמים להפכם אל שפה ברורה.

פסוק יט
ואמרו **אל ישמחו לי אויבי שקר** פי' אל ישמחו עלי אותם שהם אויבי בשקר ר"ל בחנם או בטענת שקר שמשימים עלי וכן שונאי שיקרצו עין לזה להתנכל עלי תמיד.

פסוק כ
כי לא שלום ידברו כמו לא יכלו דברו לשלום כלומ' שאינם מוצאים בלבם שידברו עלי לשלום. **ועל רגעי ארץ** פי' נשברי לב אשר בארץ ר"ל בני הגלות והוא מלשון עורי רגע וימאס (איוב ז ה). ואמ' שהם חושבים עליהם מרמות תמיד.

פסוק כא
ומרחיבים פיהם לטלטולנו ולצרותינו ואף בפיהם אינם יכולים להעלים אבל יגידו לכל שמחתם על שברנו בכפל קול שמחה והוא אמרו האח האח ושניהם לשון שמחה.

פסוק כב
והפליג בתפלתו ואמ' **ראית ה'** וכו'.

פסוק כג
והעירה מדת משפטיך להענישם על מה שעשו לי.

פסוק כד
ואם אני חטאתי **שפטני כצדקתך וכמדת רחמיך**.

פסוק כה
ועל שאמ' תחלה אמרו האח האח אמ' עתה **אל יאמרו בלבם האח נפשנו** כלומ' שאפי' בלבם לא יוכלו לשמוח בדבר על נפשנו או פירושו שאפי' בתוך לבם לא יאמרו האח נפשנו כלומ' שמחי נפשנו על צרתם.

פסוק כו
אבל יבושו וכו' **והמגדילים עלי** פירושו המגדילים פי גאותם.

פסוק כז
ושלום עבדו לשיטתנו נאמ' על כלל האומה כמו יעקב עבדי.

פסוק כח
ואז תמלא האומה רנה בלא הפסק כאמרו **ולשוני תהגה צדקך כל היום תהלתך**.

פרק לו

פסוק א
למנצח וכו'. נראה שזה המזמור נאמ' על קצת נבלים מתחסדים ומראים ניוול על פיהם להראות עצמם כבעלי אמונה ובקרבם ארבם לכפור בפנות האמונה ויסודותיה ועל זה אמ' **לעבד ה' לדוד** כלומ' שהוא דבק באמונתו ית' דבוק חזק ומרחיק ומתעב על הכופר בה הן בכלל הן בפרט כמאמר חבר אני לכל אשר יראוך (תה' קיט) ובמתקוממיך אתקוטט (תה' קלט).

פסוק ב
ואמ' **נאם פשע לרשע בקרב לבי** כלומ' החטא והפשע אשר לרשע הוא בקרב לבי כלומ' אני מכיר בשכלי דבריו ומחשבתו אע"פ שהוא מתחסד ומראה עצמו כבעל אמונה, ואמ' **אין פחד אלהים לנגד עיניו** כלומ' ובזאת הכפירה.

פסוק ג
החליק לעצמו ר"ל הנעים לעצמו ובעיניו לעשות רק רע ולחפש ולחזר אחר העיון אחר שאינו ירא מן העונש **ולמצוא** ר"ל ברמיזות עיניו **עונו** ר"ל ולחפש ולחזר אחריו שימצאנו כדרך רוץ מצא נא את החיצים (ש"א כ לו) כלומ' חפש אחריהם עד שתמצאם. ומלת **לשנוא** ר"ל שנא הטוב כדרך את ה' עזבו לשמור (הושע ד י) כלומ' לשמור דרכיו. או יהיה פי' למצוא עונו כלומ' שהיו דרכיו נעימים בעיניו עד שהביאוהו למצוא עונו להענש עד ששנא בחייו.

פסוק ד
וכפל ענין כפירת הרשע באמרו **דברי פיו און ומרמה** כלומ' כפירות ודברי שקר. **חדל להשכיל** כלומ' מנע עצמו מהלמוד בחכמה ובתורה עד שייטיב דרכיו מתוך למודה כי כל כך הושקע בכפירה שאף אינו רוצה ללמוד דרכי התורה. ובא חדל להשכיל להיטיב בקשר הלמ"ד כמו ויחדלו לבנות העיר (בראי יא ח) ותחדל לדבר אליה (רות א ח).

פסוק ה
וחזר על זה ואמ' **און יחשוב על משכבו** כלומ' שהמשכב הוא מקום המחשבה וציור הרעיון ואמ' שכל מחשבותיו און. **ויתיצב על דרך לא טוב** שכל כך ישקיעוהו כפירותיו באמונות החסרות שלא יוכל להתעלם לגמרי בהתחסדו אבל יעמוד על אמונה בלתי שלימה אע"פ שלא יתפרסם עצמו מכל וכל וזהו ענין **רע לא ימאס** כלומ' לא ימאס המפורסמים בתכלית רוע אמונתם להתרחק מהם כראוי.

פסוק ו
ואח"כ התחיל באמונותיו השלימות שהם כנגד אמונת הרשע ואמ' **ה' בהשמים חסדך** וכו' כוונתו שהשגחתו כוללת הכל העליונים והתחתונים, לא שתפסק בגלגל כדעת הפלסוף, אבל שתהיה על שפל המקומות ר"ל כל מקום שתמצא בו בריה מן הבריות המורכבות וספר תחלה השגחתו בעולם העליון שהם הודו הגדול ואמ' בהשמים חסדך כלומ' שבראת בחסדך וענין **אמונתך עד שחקים** ר"ל השגחתך דבקה בהם.

פסוק ז
ובענין העולם התחתון שראוי לגמול ועונש אמ' **צדקתך כהררי אל** כלומ' לגמול לטובים ואמ' הררי אל דרך הפלגה כמו שלהבתיה מאפליה ארזי אל **ומשפטיך** להעניש הרשעים מ**תהום רבה** כלומ' שהשגחתך בכל המציאות בכללו ר"ל עליון ותחתון ובא כענין מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים כמו שביארנו במזמור הח' וכן כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ (חבק' ג ג) וכן כי גדול מעל שמים חסדך ועד שחקים אמתך (תה' קח ה) וסמוך לזה רומה על השמים אלהים על כל הארץ כבודך (שם י).
ואמ' אח"כ אדם ובהמה תושיע ה' לרמוז השגחתו אפי' על בעלי חיים אלא שהיא השגחה מינית לא השגחה פרטית. או רמז בזה לענין מבוכת צדיק ורע לו רשע וטוב לו ויהיה הענין בהשמים חסדך ממאמר הרשע כלומ' האון שאמרתי שהוא חושב על משכבו הוא שסובר שהשגחתך אינה אלא בהשמים ועד שחקים ושתפסוק בגלגל הירח ויגרום לו זה ראותו העדר הסדור עד שצדקתך כהררי אל שאין אדם יכול להגיע אליהם וכן משפטיך תהום רבה שאין אדם יכול לירד לעומקו כך אין אדם יכול לירד בעומק

השגחתו בעולם עד שהם אומרים אדם ובהמה כלומ' מקרה אחד לכל וכ"ש שלרוב פעמים יראה הפך הראוי.

פסוק ח

ואמ' אח"כ **מה יקר חסדך** וכו' ולפי' הראשון ענייננו רמז על טוב העולם הבא וכן לפי' הב' ענייננו הוא תשובה על העדר הסדור להודיע שתכלית הגמול והעונש הוא בעולם הנצחי והוא אומרו דרך הפלגה מה יקר חסדך אלהים ר"ל העתיד לבוא על השלמים והוא אמרו ובני אדם וכו' כלומ' ואותם בני אדם שחסו בצל כנפיך הם.

פסוק ט

ירויון מדשן ביתך וקרא הנה ביתך תענוגי העולם העליון. והוא ענין כי **עמך מקור חיים**.

פסוק יא

ואמ' אח"כ דרך תפלה **שימשוך ליודעיו חסדו וצדקתו לישרי לב** בעולם הזה עד שיוכל להתעסק בהשלמת נפשו.

פסוק יב

לבל תבואהו **רגל גאוה** להטרידו במלחמותיהם.

פסוק יג

וענין **שם נפלו פועלי און** עבר במקום עתיד כלומ' שיפלו ממועצותיהם **ולא יוכלו קום** ומלת שם כמו אז וכמוהו שם יצעקו ולא יענה (איוב לה יב). או שמא רמז על הרשעים שכל טובה כלה בעולם הזה אבל שם ר"ל לעולם הבא יפלו ונדחו מאין תקומה. ומלת דחו הטעם בחי"ת ובא בחולם במקום קמץ חטף על משקל כלו תפלות (סוף מזמ' עב) אלא מפני שאין החית מקבלת דגשות שבה קמץ חטף לחולם.

וכבר ראיתי בזה המזמור שפי' בענין צדקתך כהררי אל דברים יותר נסתרים, יש שפיר' על גלות הארץ שהיה בצדקתו וברחמיו כי משפטו היה להיות הכל תהום רבה ר"ל המים המקיפים את הארץ ויש שפי' כהררי אל שרמז בו מציאות שני העולמות העליונים עולם המלאכים ועולם הגלגלים ולגובה מקומם ומעלתם קראם הררי אל וכ"ף כהררי מקום בית ויחס בהם צדקה להיותם נצחיים, ומשפטיך תהום רבה על מציאות העולם השפל העומד בכח השם ומתקיים בסבתו דרך כלל ר"ל בשמירת מיניו אבל אישיו יפסדו ויתחלפו תמיד ו**תושיע** כענין תקיים וקרא **אדם** הצורה והחמר קרא **בהמה** וייחס קיום על הכל כל אחד לפי כבודו ואין פשטי המקראות מתישבים בזה כל כך.

פרק לז

פסוק א
לדוד וכו'. גם זה המזמור בנוי על ענין העדר הסדור בין בני אדם בענין הצלחת הרשעים וצרת הצדיקים ושלא יהרהר אדם בכך אחר מדותיו של הקב"ה עד שיהא מזה נבוך באמונתו. ועל זה אמ' לכל הרואה את דבריו כאלו שמע קולו **אל תתחר במרעים** ופירושו אל תכעס בעצמך על ענין המרעים כשאתה רואה שלותם **ואל תקנא בעושי עולה** לעשות כעושה עולה ומלת תתחר מלשון חרי אף מבנין התפעל מלשון ויתגל. וי"מ אל תתערב מלשון ואיך תתחרה את הסוסים (ירמי' יב ה) והוא מבנין הקל ושרשו חרה.

פסוק ב
ואמ' **כי כחציר מהרה ימלו** כלומ' שאין להצלחתם עמידה אבל יכרתו מהרה כחציר ויבולו כירק דשא ר"ל הירק שלא צמח עדיין אלא מעט והוא נובל מהרה ולכן אל תקנא בהם.

פסוק ג
אבל אם ראית עצמך בצרות עם דעתך טוב הנהגתך **בטח בה' ועשה טוב** כמו שהורגלת לא תפתך מבוכתך שלא תחזיק בתומתך. ואמ' **שכן ארץ ורעה אמונה** כלומ' שעם היותך שוכן בארץ ר"ל בשפלות ודלות למד בני אדם בצדק והנהיגם באפני אמונה ישרה.

פסוק ד
ואז תתענג על ה' **ויתן לך משאלות לבך**. ובאה מלת התענג צווי במקום עתיד כמו אם בין כוכבים שים קנך (עובדי' ד).

פסוק ה
ואמ' **גול על ה' דרכך** כלומ' סבבה לשם והשלך יהבך עליו ובטח עליו והוא יעשה חפציך.

פסוק ו
והוציא כאור צדקך ר"ל שיגלה ויפרסם צדקך והפרסום הוא בהיטיב לאחריתך והוא ענין ומשפטך כצהרים.

פסוק ז
ואמ' **דום לה' והתחולל לו** כלומ' קוה אל ה' מענין דמו עד הגיענו אליכם (ש"א יד ט) וכן ותחולל לו (איוב לה יד) מענין תוחלת והוא פועל מרובע מנחי העין ושרשו חיל מלשון ויחילו עד בוש (שופטי' ג כב) וכן ויחל עוד שבעת ימים אחרים (בראי' ח י) ואע"פ שרוב

הבאים מזה הענין הם משרש יחל הם שני שרשים בענין אחד. וי"מ והתחולל לו מענין חיל כיולדה (תה' מח ז) כלומ' שיסבול החיל והכאב בעבורו.
ואל תתחר במצליח דרכו כלומ' לא תכעס בעצמך על ראותך הצלחתו וכן באיש עושה מזמות ר"ל שמשלים כל מחשבותיו. וי"מ ג"כ אל תתערב ר"ל ברשעים כי הם על הרוב מצליחים בקנייני העולם ומקיימים מחשבותיהם הרעות.

פסוק ח
ואמ' **הרף** ר"ל מן הכעס שאתה כועס בעצמך על זה וכן **ועזוב חמה ואל תתחר אף להרע** כלומ' שיביאך כעסך להרע מעשיך.

פסוק ט
כי לסוף **מרעים יכרתון וקווי ה'** לבד **יירשו ארץ**.

פסוק י
ועוד מעט ואין רשע והתבוננת כלומ' שתתבונן מעט בענייניו **ואיננו**.

פסוק יא
וכפל הענין באמרו **וענוים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום** ורמז בזה לשלום הנצחי והירושה הנצחית וכן ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ (ישעי' ס כא).

פסוק יב
וכנגד מחשבות הרשע אמ' **זומם רשע לצדיק** כלומ' שחושב עליו מחשבות בתאותו אותו לוקה בצרות תמיד **וחורק עליו שניו** כלומ' שמתלוצץ על טוב הנהגתו וחסידותו.

פסוק יג
ולסוף **ה' ישחק לו כי ראה כי יבוא יומו** כלומ' כאשר ראה כי יבוא יומו בהגמלו ממעט טובות שעשה ואז יבא יומו להענש על רוב מעשיו. או נפרש זומם רשע לצדיק ר"ל ומתנכל עליו להפילו במכמורות תחבולותיו.

פסוק יד
וזהו ענין **חרב פתחו רשעים** ופי' פתחו כמו לטשו מענין והמה פתוחות (תה' נה כב) חרב פתוחה (יחזקאל כא לג) וי"מ פתחו הוציאוה מתערה כענין יסגור על איש ולא יפתח (איוב יב יד) כלומר שהכינו עצמם **להפיל עני ואביון וכו'**.

פסוק טו
וחרבם תבא בלבם וכו'.

פסוק טז
ואין לצדיק להיות דואג על מיעוט הצלחתו **כי טוב מעט לצדיק מהמון רשעים רבים**.

פסוק יז
כי זרועות רשעים תשברנה לרוב המיתם **וסומך צדיקים ה'** להעמיד המעט שלהם.

פסוק יח
כי יודע ה' ימי תמימים ר"ל זמן הקצוב להם ומכין להם כפי הצריך ולקץ ימיהם **נחלתם לעולם תהיה**.

פסוק יט
ובעולם הזה ישמרו ש**לא יבושו בעת רעה ובימי רעבון ישבעו** כי יספיק להם אותו המעט ע"ד צדיק אוכל לשובע נפשו (משלי יג כה).

פסוק כ
והרשעים יאבדו ויהיו **כיקר כרים** ר"ל כחלב הכבשים שניתך מהר בהיותו על האש כך כשתגיעהו צרה יכלה מכל וכל ובעשן פירושו באש ולא יועילהו רוב קנינו שהוא מרבה נכסים בכל יום ויום עד שהוא לא דיו בשלו אבל גוזל וחומס.

פסוק כא
ולווה ואינו משלם והצדיק יעמד בטובו עם מיעוט ממונו ואף מהמעט שבידו **חונן דלים ונותן**.

פסוק כב
וזה בודאי הוא בהשגחה מאתו ית' **כי מבורכיו יירשו ארץ ומקולליו יכרתו**.

פסוק כג
וקרא הצדיק גבר על שמתגבר לעבור עתו במעט ממונו והוא אמרו **מה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ** כלומ' שעמידתו היא בהשגחתו ית'.

פסוק כד
וגם **כי יפול** לפעמים ברשת הצרות **לא יוטל** ר"ל לא יושלך לגמרי **כי ה' סומך ידו**. והרשע במעט צרה שתגיעהו יכלה מכל וכל.

פסוק כה
ואמ' **נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב** לגמרי ולא **זרעו מבקש לחם**. אבל שעם עוניו יספיק לו בכדי צרכו עד שמאותו המעט משפיע לזולתו.

פסוק כו
והוא אמרו **כל היום חונן ומלוה וזרעו לברכה**.

פסוק כז
ואחר שכן אל תבהילך שלות הרשע והצלחתו אבל **סור מרע ועשה טוב** ובזה תשכון בטח לעולם ובאה מלת שכון צווי במקום עתיד על הדרך שפירשנו למעלה.

פסוק כח
ואמרו כי **ה' אוהב משפט** ר"ל מקשה היושר ולכן **לא יעזוב את חסידיו** לגמרי **ולעולם נשמרו** ר"ל שלא יסלק השגחתו מהם וזרע רשעים נכרת התעיף עיניך בו ואיננו (משלי כג ה).

פסוק כט
וכפל הענין ואמ' **צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה**.

פסוק ל
ואמ' לשבח הצדיק **שפיו יהגה חכמה ולשונו תדבר משפט** כלומ' שלא יהרהר ולא יתן תפלה לאלהים בראותו הצלחת הרשע.

פסוק לא
והוא ענין **לא תמעד אשוריו** כלומ' שלא יטה מדרך האמונה כי תורת אלהיו חקוקה בלבו לא תסור ממנו לעתים ולמצבים – ומלת **תמעד** באה על אשוריו שהם רבים כלומ' לא תמעד אחת מאשוריו.

פסוק לב
ואף כשיראה הרשע מתגבר עליו **וצופה** ומתנכל להמיתו, יבטח בה'.

פסוק לג
ולא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו כלומ' לא יעמידנו בחזקת רשע בהשפטו על יד הרשע אבל יצילנו מידו כמקרה הצדיק הטוב.

פסוק לד
ואחר שכן הוא הנהגת האל עם חסידיו **קוה אל ה' ושמור דרכו** שאם שפלת הוא **ירוממך לרשת ארץ ובהכרת רשעים תראה**.

פסוק לה
ואפי' ראית להם הצלחה אל תשיאך כלל כי אני **ראיתי** כמה פעמים **רשע עריץ** ר"ל רשע בהצלחתו **ומתערה** ר"ל מתלחלח **כאזרח רענן** ר"ל כעץ שחול מאז על פלגי מים ובארץ טובה שעמד ביופיו זמן רב כמו אזרח בארץ שהוא אותו שהוא נאחז בארץ זמן רב ומשתרש ומתחזק בכל יום. וי"מ בו בעל ענפים כאזרח שבני משפחתו מרובים וכן יש מפרשים בתערה משריש כמו ערות על יאור (ישעי' יט ז) ולי נראה אזרח שהוא נטוע

לצד מזרח והשמש נטוי עליו תמיד והוא רענן מצד אחר להיותו שתול על פלגי מים וזהו המשובח שבאילנות כי יסתפק בחום ובלחות הרבה.

פסוק לו
ואמ' שעם כל זה לסוף **יעבור והנה איננו ואבקשהו ולא נמצא**.

פסוק לז
ובהפך זה **שמר תם וראה ישר** ותראה שאע"פ שהוא לפעמים מתגלגל בצרות אחריתו לטוב והוא אמרו **כי אחרית לאיש שלום** ורמז בזה לגמול הנצחי הצפון לע"ה.

פסוק לח
וכן אמ' על זה לעונש הנצחי **ופושעים נשמדו יחדו אחרית רשעים נכרתה**.

פסוק לט
ואח"כ חזר להצלחת הצדיק מן הרשע כמחזיר הענין לעצמו שניצל כמה פעמים מכף מעול וחומץ בהשגחת האל יתי' ואמ' **ותשועת צדיקים מה' מעוזם ביום צרה**.

פסוק מ
והשם **יעזרם ויפלטם** מרשעים **כי חסו בו**. זהו ענין המזמור הוא סובב על כוונה שלא יתפתה האדם בהצלחת רשע כי אחריתו לרע והוא שהרבה פעמים תפסק הצלחתו בעולם הזה אם לא יחלה לו איזה זכות ולסוף אחריתו נכרתה. והצדיק אם הוא לפעמים מתגלגל באש הצרות ה' יסעדנו על ערש דוי ויסמכהו בכדי שיוכל לאכול ובאחריתו אחר כבודו יקחהו.

פרק לח

פסוק א
מזמור לדוד להזכיר. נראה שהוא כמו משכיל כלומ' לעורר הלבבות ונראה שזה המזמור אמרו דוד על חוליו ורוב צרותיו. הוא משל בפי האויבים כי עונותיו הטו אלה וגם הוא מודה לאל כן אלא שקורא עליהם על אומרם זה דרך שנאה וזדון ועל כן הוא שב ומתודה על חטאיו ומתפלל להתנהג עמו במדת רחמים ולא במדת הדין. ומלת **להזכיר** י"מ כמו להודות ע"ד הזכירו כי נשגב שמו (ישעי' יב ד) ואין נראה לי כי גם הזכירו כי נשגב שמו עניינו שיפרסמו נפלאותיו הגדולות כמו הודיעו בעמים עלילותיו וכן זה נראה לפרשו שעשאו לפרסום בני אדם שבעת החולי ושאר הצרות ישובו לאל ויתודו על חטאיהם ויתחננו לאל להעביר חלים ושאר צרותיהם לתשובתם ולרוב תפלתם ומפני שהוא עניין צריך תמיד לבני אדם אמ' להזכיר.

פסוק ב
והתחיל בתפלתו ואמ' **ה' אל בקצפך תוכיחני** כלומ' במדת הדין **ובחמתך תיסרני** כלומ' ואל בחמתך תיסרני כי מלת אל מושכת עצמה ואחרת עמה כמו ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו (במדב' ד כ) כלומ' ולא ימותו וכן רבים ובאה מלת בקצפך בסגול הקו"ף במקום חירק ע"ד אשתך כגפן פוריה.

פסוק ג
כי חציך ר"ל החליים ושאר הצרות **נחתו בי** ר"ל ירדו בי והוא מבנין נפעל משפטו בשלימות ננחתו ושרשו נחת. וכן ותנחת עלי ידיך מבנין הקל כמו ותרד **וידך** כמו מכתך.

פסוק ד
אין מתום ר"ל שלימות ובריאות **בבשרי מפני זעמך**, **ואין שלום** גם בעצמים עם כל חזקם ותקפם **מפני חטאתי** אשר גרמה להביא עלי זעמך.

פסוק ה
וזהו **כי עונותי**... **יכבדו ממני** כלומ' שהם גדולים מנשוא ואמרו **ממני** כלומ' שאין בידי זכיות שיקלו המשא ונמצאו העונות גוברים על הזכיות והשכל שהוא עצם האדם.

פסוק ו
והבאישו פועל עומד כלומ' סרחו ממני מפני שהעור שעליה נמס ונמק והליחה נשפכת ומסרחת והוא הפוך כלומ' נמקו והבאישו חבורותי.

פסוק ז
כלומ' נעשיתי נפתל ועקש ונעוה ולכן **שחותי עד מאד** וקודר הלכתי.

פסוק ח
וכסלי מלאו נקלה כלומ' נגע נקלה ונבזה והיא חסר המתואר כמו כי חמודות אתה (דניאל ט כג). וי"מ נקלה שם מלשון קלוי באש כלומ' לשון חמימות.

פסוק ט
וענין **נפוגותי** לדעתי כמו נשתניתי מלשון וריחו לא נמר (ירמי' מח יא) שתרגומו לא פג ובלשון רבותינו שמפיגין טעמם (פסחים מ.) או הוא ענין הצטננות מורה על חולשה ורפיון. ואמרו שאגתי מנהמת לבי כלומ' מצד רוב נהמת לבי על חליי שאגתי ר"ל שאגתי להתפלל לפניך על חליי אחר שהתודיתי שהכל קרני בחטאי.

פסוק י
והוא **ה' נגדך כל תאותי** כלומ' כל תאותי לחיות אינה אלא שאוכל לשוות כבודך לנגדי לעבדך ולהשיג מכבודך מה שאוכל ואנחתי על פרידתי מזה העולם **ממך לא נסתרה**

כלומ' שאתה יודע לבבי שאין אנחתי לפרידת התענוג והעושר רק על אשר לא השלמתי לנפשי חוקה.

פסוק יא

ואמ' **לבי סחרחר** ר"ל סובב כלומ' שמחשבותי נבוכות וסובבות הנה והנה פוסחות על כמה סעיפים לא ידעו מה מרוב הצרות **ואור עיני** ר"ל להוציא תעלומותי לאור **גם הם אין אתי** ואמ' **גם הם** ע"ד קצת גבורים חתים (ש"א ב ד) קול נגידים נחבאו (איוב כט י) כלומ' גם הם אין אתי האור הראוי להגיע מהם. וי"מ **נגדך כל תאותי** כלומ' שלא אתאוה לרופאים, אך כל תאותי אליך שלא נסתרה אנחתי וסבת חליי ממך כהעלמה לרופאים.

פסוק יב

ואמ' **אוהבי ורעי מנגד נגעי יעמודו** כלומ' שכלם נלאו ממני או שאין בידם ליתן לי עצה ודבר.

פסוק יג

ואויבי מנקשים ר"ל מתנכלים לדבר הוות לעמוס עלי כי מידי היתה זאת מחטאי ועונותי וזהו **וינקשו** כלומר העמידוני בחזקת נוקש.

פסוק יד

ואני כשיספרו אלי דבריהם עושה עצמי **כחרש** שאינו שומע **וכאלם שלא יפתח פיו** כי גם אני מודה לאל כן אלא שהם יאמרו זה מדרך שנאה וחרון ורוב חפצם במיתתי.

פסוק טו

וכפל הענין באמרו **ואהי כאיש אשר לא שומע ואין בפיו תוכחות** ר"ל טענות להשיב להם מלשון לכו נא ונוכחה (ישעי' א יח).

פסוק טז

כי לך ה' הוחלתי שתכזיבם בראותי **אתה תענה** כלומ' שמצד הטבתך לי ונטית חסדך עלי תעשה כעונה ומשיב על דבריהם.

פסוק יז

כי אמרתי פן ישמחו לי אויבי שכבר ראיתים כי במוט רגלי באים בזה ענין שיגדילו עלי לשונם ומה יעשו אם אדום מכל וכל ואמ' **במוט רגלי** מעט יראו עצמם שמחים.

פסוק יח

והשנית שאני מדוכה תמיד בחליים עד שלא אוכל שאת אם לא יכמרו רחמיך עלי. וענין **לצלע נכון** ר"ל מעותד ללכת צולע מרוב הצרות.

פסוק יט
והשלישית **כי עוני** [**אגיד**] **אדאג** ר"ל אזכרנו תמיד ואדאג ממנו.

פסוק כ
וקשה מכלם **שאויבי חיים עצמו** ר"ל שהם עצמו בחיים והתגברו בשלוה ובריאות **ורבו** ר"ל גדלו **שונאי שקר** ר"ל בעול ובשקר ר"ל עם כל עולתם ושקרותם הם גדלים ומצליחים.

פסוק כא
והם משלמים לי בשנאתם **רעה תחת טובה** שאני הייתי מוכיחם ומשיבם מדרכם הרעה והם **ישטנוני תחת רדפי טוב** ובאה מלת רדפי בהרחבת הריש כמו יורדי בור (תה' ל).

פסוק כב
ואחר כל אלו הסבות אני חוזר בתפלתי לפניך שלא **תעזבני**.

פסוק כג
ושתחוש **לעזרתי** ר"ל תמהר כי אתה **ה' תשועתי** כלומ' אלהי תשועתי או תשועתי ממש כלומ' אתה תשועתי. ויש לפרש המזמור על הגלות הארוך הזה שרבו צרותינו בתוכו ומבקשי נפשנו דוברים עלינו ועל אמונתנו הוות ומעצימים בשלותם וישטמונו תחת רדפנו טוב והכל נאות לענין זה יפה מאד וסוף הדברים על זה שיחוש האל וימהר גאולתנו אמן אמן.

פרק לט

פסוק א
למנצח לידותון מזמור לדוד. כלומ' שחברו דוד ונתנו לידותון שהיה מן הלויים ומן המשוררים והכוונה בו כענין מזמור שלפנינו תשובה על העונות ותפלה על חליו ושאר צרותיו והזכרת האויבים המלעיגים עליו לאמר הלא יראתך כסלתך (איוב ד ו) ובמדרש פירשוהו על הגלות והגזרות הגדולות שיסבלו בו העם הנבחר והכל נאות לענין כדרך מזמור שלפניו לפי לשון המפרש ושפע דבורו ואנחנו נפרש הפרטים על ענין הראשון.

פסוק ב
והוא שאמר **אשמרה דרכי מחטוא בלשוני** לתת תפלה לאלהים על הקיפו אותי בצרות עם צדקתי ותם לבבי ואשמר לפי מחסום אשר נתתי בה שלא יצא מפי דבר כנגד מעשה האל ומשפטי ישרו ואמ' **בעוד רשע לנגדי** כלומ' בשיבואוני הצרות מצד הרשעים שונאי האל לא אבעט ולא אתן תפלה לאלהים.

פסוק ג
נאלמתי דומיה כלומ' נעשיתי כאלם מרוב תשוקתי **והחשיתי מטוב** ר"ל מרוב השתקעי בחליי נואשתי מכל תקוה עד ששתקתי מטוב ר"ל מלהתפלל על שלותי **וכאבי נעכר** ר"ל נשחת ואמ' נעכר על הכאב דרך הפלגה כאלו הכאב עצמו נעכר עיר מתדפקים על הדלת (שופטים יט כב).

פסוק ד
ואמ' **חם לבי** כלומ' אע"פ שעד עתה התנהגתי בדרך זה עתה חם לבי בקרבי עד **שבהגיגי** ר"ל בדברי **תבער אש ודברתי בלשוני**.

פסוק ה
הודיעני ה' קצי ר"ל הודיעני קצי ובשרני בו כדי שאצא מן המצר הגדול הזה. והנראה ממקרא זה שהיה ממתק בכוסו וחזר לתשובה ואמ' הודיעני ה' קצי ר"ל הבינני ר"ל הדריכני בהנהגה שאתבונן בקצי ושאכיר מדת ימי מה היא מעוטה ושאדע **מה חדל אני** כלומ' כמה אני חדל ונמנע מזה העולם. או פירושו מה אני מוגבל בחיים אלו ולשון חדל מגזרת יושבי חדל (ישעי' לח יא).

פסוק ו
ועל זה אמ' **הנה טפחות נתת ימי** כלומ' מדה מועטת מלשון טפח **וחלדי כאין נגדך** אך כל הבל כלומ' הבל גמור בתכלית **כל אדם נצב סלה** ר"ל אע"פ שהוא עומד בשלוה זמן רב.

פסוק ז
כי לסוף **אך בצלם יתהלך איש** ר"ל בחשך מלשון צלמות ואף בערבי הוא כן ולחנם ולהבל **יהמיון** על הממון כי יצבור האיש ויתעמל ולא ידע מי יאסוף אותו במותו.

פסוק ח
ועתה אחר שכן **מה קויתי ה'** בזה העולם **תוחלתי לך היא** לזכות לחיים הנצחיים.

פסוק ט
ולכן אני מתפלל שתצילני מפשעי **וחרפת נבל אל תשימני** כלומ' שאני עתה להם למלה ולחירוף.

פסוק י
ואני נאלם לפניהם **כי אתה עשית** בהנחילך להם כבוד עם קשי פשעם וחטאתם ולי נתת מכאובות וחליים.

פסוק יא
ולכן **הסר מעלי נגעך** כי איני יכול עוד לסבול כי **מתגרת ידך** ר"ל ממלחמת נגעך **אני כליתי**. ואם יש בי עוונות כבר לקחתי משפטי ודיני.

פסוק יב
והוא **בתוכחות על עון יסרת איש** ואמ' איש על עצמו. **ותמס כעש חמודו** ר"ל המסות שמנו ועובי בשרו **וכעש** חוזר על הפועל כלומ' כמו העש שאוכל הבגד כן המסות בשרו אבל נחמתי על כל צרות העולם הזה בראותי כי הבל וכו'.

פסוק יג
ולכן **שמעה תפלתי** וכו' לנקותי מעונות. כי גר אנכי עמך כלומ' שהיום בא ומחר נוסע ואם יאריך בחייו יהיה תושב ככל אבותיו.

פסוק יד
השע ממני ר"ל הרפה ויקל הכאב הגדול הזה מעלי **ואבליגה** ר"ל ואתנפש עד שאוכל להשלים רצונך בטרם אלך ואינני יכול עוד להשלים חסרוני כאמרו כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה (קהל' ט י) וכמו שדרז"ל מי שטרח בע"ש יאכל בשבת (ע"ז דף ג).

פרק מ

פסוק א
למנצח לדוד מזמור. נראה שהמזמור הזה נאמ' אחר רפואתו והודה לשם עליה עם תפלת הנצלו מכל האויבים.

פסוק ב
והוא שאמ' **קוה קויתי ה'** כלומ' שבטחתי בו ונעניתי.

פסוק ג
ויעלני מבור משל על הצרות **ובור שאון** ענינו בור שיש בו מים רבים שיוצא מהם קול המיה **וטיט היון** ר"ל טיט הנדבק ארגילוש בלעז. וי"מ יון כמו טיט ובא על דרך אדמת עפר (דני' יב) **ויקם על סלע רגלי** ר"ל שהעמידני לבטח **כונן אשורי** לנחותי במעגלי צדק.

פסוק ד
ויתן בפי שיר חדש כלומ' הטיב לי עד שהכרתי בחסדו וחדשתי לו שיר חדש לתהלה. **יראו רבים ויראו** ר"ל שייראו מצרות הזמן **ויבטחו בה'** כמוני.

פסוק ה
אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים ר"ל אנשי שחץ וגאוה לעזרו ולא אל **שטי כזב** ר"ל הנוטים לדברי כזב. **ושטי** הוא מנחי העין והוא מלשון כי תשטה אשתו (במד' ה) שהוא מנחי הלמד והם ב' שרשים וענין אחד.

פסוק ו
רבות עשית אתה ה' כלומ' לא זאת בלבד הגיענו ממך אבל תמיד **נפלאותיך ומחשבותיך אלינו** וענין מחשבותיך כלומ' שאתה מסבב להצילני בהשגחתך כענין התעשת האלהים לנו (יונה א ו) **ואין ערוך** ודמיון **אליך** ואם אבא להגיד ולדבר לא אוכל כי **עצמו מספר**.

פסוק ז
זבח ומנחה לא חפצת כלומ' אין עיקר הכוונה בהם אבל **אזנים כרית לי** לשמוע בקולך כענין הנה שמוע מזבח טוב (ש"א טו כב).

פסוק ח
ואם בדעתי זה **אמרתי הנה באתי לפניך במגלת ספר כתוב עלי** ר"ל ספר התורה שמוטל עלי לקיימו.

פסוק ט
וחפצתי **לעשות רצונך** ... **ותורתך בתוך מעי** לא דבר הפה לבד.

פסוק י
ובשרתי צדקתך בקהל רב ופירסמתי נפלאותיך.

פסוק יא
וכל ענין **צדקתך לא כסיתי** ולא כחדתי ר"ל לא העלמתי וענין **תשועתך אמרתי** כמו הגדתי שלא מצינו לשון אמירה בלתי סמיכות מי שנאמי לו. וי"מ כי מלת לקהל רב חוזרת למלת אמרתי כי אלו היתה נקשרת עם לא כחדתי היה לו לומר מקהל רב כמו אל תכחד ממני (יהוש' ז יט).

פסוק יב
ואחר הודאתו התפלל שלא יפסוק ולא ימנע רחמיו ממנו אבל יצרנו **תמיד** כי הוא יום חסד ואין צריך להשגחתו.

פסוק יג
כי אפפו ר"ל הקיפו עלי רעות לאין מספר והשיגוני עונותי עד שלא אוכל לראות ברעתי **ולבי עזבני** ר"ל שכל עצתי אבדה ממני.

פסוק טז
ועל כן (יד) **רצה ה'** וכו' (טו) **יבושו** וכו' **וישומו על עקב בשתם** ר"ל שיהיה להם שממון בשכר בשתם שהיו מביישים אותי ושהיו שמחים ברעתי ואומרים האח ר"ל שמחה. **וישישו בך מבקשיך** וכו'.

פסוק יח
ואני עם היותי עני ואביון **לנגדו** ה' **יחשב לי** ר"ל שאהיה חשוב בעיניו כענין רפאים יחשבו אף הם כענקים (דברים ב יא) אין כסף נחשב (דה"ב ט כ).

פרק מא

פסוק א
למנצח מזמור לדוד. נראה שזה המזמור נאמ' על חליו להתודות מתוך חליו ולהתפלל לאל שיקימנו מערש דוי וירפאנו וזכר בו שמחת האויבים ותוחלתם במיתתו.

פסוק ב
ואמ' על זה **אשרי משכיל אל דל ביום רעה** וכו'. ורוב מפרשים יפרשוהו על המבקר את החולה ויהיה **דל** כמו חולה כענין מדוע אתה ככה דל בן המלך (ש"ב יג ד) ויראה לשיטה זו שהוא משבח את המבקר כשיבא לראות את החולה בכוונה שישגיח בו להשלים לו מה שצריך לו **ומשכיל** כמו מתבונן ומשגיח ואז על ידו **ימלטהו ה' ביום רעה** ר"ל תוקף החולי שיצילהו מן המות.

פסוק ג
ועוד **יאושר בארץ** לטוב מעשיו שיגדיל עוד לעשותו. **ואל תתנהו** וכו' לדעתם רומז על הרעה שהזכיר שלא יתנהו **בנפש אויביו** ר"ל ברצון האויבים.

פסוק ד
וכן אמרו **ה' יסעדנו על ערש דוי**. ואמ' **כל משכבו הפכת בחליו** כלומ' שהאל יסעד אותו החולה שנהפך לו משכבו ממנוחה לעמל כי המשכב עיקרו למנוחה. ואח"כ דבר מהאויב שלא יבא לבקרו ושיקוה במיתתו ואם יבא לבקר **שוא ידבר** כמה חרה לי שאתה חולה.

פסוק ה
ורפאה נפשי ר"ל רפואת גופו מחליו. ומ"מ נראה שכוונתו להעיר את החולה שתהא רוב מחשבתו להצלת נפשו וקרא היצר הטוב דל ע"ד ילד מסכן וחכם ואמ' אשרי המתבונן והנותן מחשבותיו עליו תמיד ואז ביום רעה ר"ל לעת המות ימלטהו ה' מן השחת

וישמרהו ויחייהו רומז על החיים הנצחיים **ויאושר בארץ** רומז לזה ג"כ כענין לעולם יירשו ארץ. **ואל תתנהו** ר"ל מיתתו **בנפש אויביו** ר"ל להיות מיתתו כמיתת הרשעים שהם אויביו, או פירושו שלא יתן נפשו בכלל הנפש המתאוה שהיא מקור כל אויביו ר"ל העונות וזהו ענין **רפאה נפשי**. ואמרו **כי חטאתי** ר"ל כי חטאתי ואני צריך תפלה ויש לפרשו כמו אע"פ. ושאר המקראות חוזרים לענין תפלה על רפואת חליו והדבור על האויבים השמחים ברעתו וענין ה' יסעדנו כמו שפירשנוהו וכן **ואני אמרתי ה' חנני** הוא תפלה על רפואת גופו ונפשו.

פסוק ו

וחזר לדבר על רשע האויבים וזדונם ואמ' **אויבי יאמרו רע לי** כלומ' שיתנבאו ברעת החולי וכבדו עד שיקוו ויאמרו **מתי ימות** וכו'.

פסוק ז

ואם בא לראות כלומ' הם יתנבאו עלי אע"פ שלא יבואו לראותי ואם אולי יבא א' מהם לראותי ויחזקני בדבריו **שוא ידבר ולבו יקבץ און לו** ר"ל שבמחשבתו יאסוף כל המקרים המתנגדים לי כלומ' איך ינצל וכל אלו המקרים נמשכים בחליו וזהו **יצא לחוץ ידבר** כלומ' שכשיבא לראותי יחריש או יראה עצמו כמנחם וכמחזק וכשיצא לחוץ ידבר עלי כאות נפשו ויתלחש עם חביריו עלי ויאמר עלי **דבר בליעל יצוק בו** כלומ' מקרה הנבל נשפך בו ר"ל חולי מר וקשה כחליי הרשעים כענין הכמות נבל ימות אבנר (ש"ב ג לג) או ירמוז על חטא גדול כלומ' עונש הראוי לרשע ידבק בו ר"ל יצוק חזק וקשה מלשון מצוקי ארץ (ש"א ב ח).

פסוק ט

ואשר שכב כלומ' זה ששכב על מטתו **לא יקום עוד**.

פסוק י

גם איש שלומי וכו' רומז על א' מן המראים עצמם כאוהבים **והגדיל עלי עקב** ר"ל להיותי לו למרמס וי"מ מארב מלשון ואת עקבו (שם) מים לעיר (יהושע ח יג).

פסוק יא

ואתה ה' חנני והקימני ואשלמה להם ר"ל שאני ארע להם אבל שבמדת משפטיך יענשו על מה שעשו לי עד שאהיה אני סבה לעונשיהם והסבה נקראת כמה פעמים בשם הפועל כמו שביארנו בקצת חיבורינו וכמו שאמ' אל תכריתו את שבט הקהתי כלו' לא תהיו סבה להכרתתם.

פסוק יב
ואז **אדע שחפצת בי כשלא יריע אויבי עלי** כלומ' שלא ישמח עלי והוא מענין תרועה.

פסוק יג
ואמ' **ואני בתומי** כלומ' אכיר ש**בתומי** ותפלתי **תמכת בי** כחסדך ורפאתני **ותציבני לפניך לעולם** ר"ל החיים הנצחיים. וכבר הארכנו בביאור זה המזמור יותר בחבור התשובה בחלק הב' ממנו.

פסוק יד
ובכאן נשלם הספר הראשון וברך העוזר בהשלמתו והוא ענין **ברוך ה'** וכו' **מהעולם ועד העולם** ר"ל שנברכהו לפניו כל ימי העולם עד שנגיע לע"ה ואז תהיה הודאתנו מאתו שלמה לגמרי.

פרק מב

פסוק א
למנצח משכיל לבני קרח. פי' דוד חבר המזמור ונתנו לבני קרח לשוררו ובני קרח נאמ' על הלויים וידוע שקרח אע"פ שחלק עם משה מ"מ הוא היה נכבד שבלויים ולכן התיחסו הלויים אליו וכ"ש שמזרעו היו מגדולי הלויים כשמואל הנביא ובני הימן נכדו של שמואל. ומלת **משכיל** פועל יוצא כלומ' שדברי המזמור יעוררו לב האדם וי"א שהוא שם בפלס והודי נהפך עלי למשחית (דניי' ח) וי"א שהוא שם מונח על אחד מן השירים כמו שאומרים עכשיו פזמון והדומה לזה. וכוונת המזמור י"א שנאמ' על גלות בבל אבל עיקר הדברים מה שנאמ' בו במדרש שהוא נאמ' על הגלות הגדול הזה הנקרא גלות אדום והוא שאמרו במדרש תהילים ג' פעמים נאמ' במזמור זה לשון שחיחה בנפש כלומ' **מה תשתוחחי נפשי** והוא כנגד ג' מלכיות שעתידות לבטל עבודת בית המקדש ואלו הן בבל ויון ואדום וכנגדן הזכיר דוד במזמור זה שחיחה בנפש ג' פעמים ואע"פ שנאמ' בלשון יחיד כי העם בכללו יזכר בלשון יחיד.

פסוק ב
והתחיל על זה ואמ' **כאיל תערוג** וכו' ואמ' **איל** לשון זכר **ותערוג** לשון נקבה פירושו כי איל ג"כ נקבה כמו עז בת שנתה ואין איל כן כי עז על כרחנו לשון נקבה שהרי הזכר נקרא תיש וכן שלא מצינו בשום מקום עזה אבל בזה אחר שמצאנו כן לנקבה אילה על כרחך יש לדון על איל שהוא לשון זכר אלא שפירושו עליו שהוא על כלל המין שהוא כמו ויהי לי שור וחמור (בראי לב ו) **ותערוג** על כלל הכינופיא שלהם ועריגה הוא לשון

צעקה והמיה מרוב תאוה וכוסף והמלה הזאת אצל האיל כמלת געיה אצל השור ונהימה על הארי ודומיהם ולדמיון הענין הפיל הלשון על נפשו ואמ' **כן נפשי תערוג אליך אל'**. והענין הוא שהאיל מנהגו לאכול הנחשים והחמימות גובר בתוכם מצדם והוא במדבר מקום שאין המים מצויים לכך ומרוב תאותם למים הולכים ורצים בחוזק עד שימצאו **אפיקי מים** לרוות צמאם ולשון אפיקים יאמר על גומות עמוקות שירדו שם מים נגרים מן ההרים בכח והדמיון הזה שאנחנו מתחממים בנחשי הדורות בגלות ומתאוים תאוה יתירה להצטנן מחום המבוכה הגדולה.

פסוק ג

והוא שבאר **צמאה נפשי**. ואמ' **לאל חי** כי גם עובדי האלילים יקראו לצלמיהם אלהים ולכן אמ' **לאל חי**. **ומתי אבא וארא פני א'** רומז על המקדש.

פסוק ד

היתה לי דמעתי לחם רומז היותה לו חוק בכל יום כאכילת הלחם על שהאויבים מביישים אותי תמיד **לאמר איה אלהיך**.

פסוק ה

ואמ' **אלה אזכרה** כלומ' אזכור בגלות זה הדברים הקדומים ובזכירתם **אשפכה עלי נפשי** ר"ל משל כאלו הנפש תמס ותהיה למים ותצא דרך העין בדמע ומהו הענין שאזכור **כי אעבור בסך** ר"ל כשהייתי בזמן הקדום עובר לעליית הרגל במנין גדול של בני אדם **ואדדם** פי' אדדה עמהם כמו דברו לשלום (בראי לז) ר"ל שאתנהל עם אותם הגדודים לאט בשדרה וכבוד **עד בית אל' ובקול רנה ותודה** היה אותו **המון חוגג** לפני האל.

פסוק ו

וכמקוה ומיחל לישועה אמ' **מה תשתוחחי נפשי ותהמי עלי** ר"ל שתדאגי עלי לצרת הגלות **הוחילי לא' כי עוד אודנו ישועות פניו** ר"ל בישועות פניו ר"ל כשיושיע אותי מן הגלות ומלת **פניו** רומזת היות הישועה מאתו לבדו וכמוהו **אם אין פניך הולכים** (שמות טו) והוא כענין אני ולא שרף והרמז על השגחה פרטית המיוחדת.

פסוק ז

ולרמוז היותו בטוח באל אמ' **אלהי עלי נפשי תשתוחח** כלומ' שתכנע ותצטער לאורך הגלות על כן אני צריך לעוררה במדת הבטחון לזכור הפלאים שעשית לאבותינו אחר היאוש שאחר לכתם במדבר בארץ לא זרועה הובשת להם את הירדן וכבשו ארצות עם חזק. **וחרמונים מהר** ר"ל החרמונים היושבים בהרים בערי המבצר שהיו הם חזקים

בעצמם וכן שהיו **מהר** ר"ל שהיו עריהם בצורות בהרים היו מצער לנגדך וכבשתם תחת ידינו והנחלתנו את ארצם.

פסוק ח

והשבעתנו משוד תנחומיך לתת לנו גשמים בעתם עד שיהיה **תהום אל תהום קורא לקול צנוריך** וקרא העננים צנורים כי הם כעין צנור שהמים יוצאים מהם. ואמ' דרך הפלגה שכשהיו המים יורדים בארץ ונבלעים בה היו יורדים בעמק עד שהיו מגיעים למימי התהום כאלו המים מקבילים זה לעומת זה. **וכל משבריך וגליך** ר"ל משברי המים וגליו שהם מיוחסות לאל ית' **עלי עברו** כלומ' בשבילי כלומ' כאלו לא נוצרו אלא לעבודתי. או פירושו שכל השגחתך לא היתה אלא בי הן לגמול הן לעונש כמאמר אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה וכו' (עמוס ג ב).

פסוק ט

והוא שאמ' **יומם** והוא משל על זמן השלוה **יצוה ה' חסדו ובלילה** ר"ל זמן הצרות **שירה עמי** כלומ' שאהללנו על הרע כבטוב ואעיר אז **תפלה לאל חיי**.

פסוק י

ועתה בזמן הגלות אומרה **לאל** שהוא **סלעי** ר"ל שהוא חזקי ומבטחי **למה שכחתני** עד שאני **הולך קודר** בגלות **מלחץ האויב**. ולמה הראשון רפה ומלרע והשני דגוש ומלעיל.

פסוק יא

ועניין **ברצח** הוא כמו בחרב כלומ' רומה כעיני כאלו ידקרני חרב בעצמותי כשיחרפוני בדבר זה ר"ל שיאמרו **איה אלהיך**.

פסוק יב

וסוף דבר חזר בבטחון באל ואמ' **ישועות פני** כלומ' ישועה מפורסמת כאלו היא בפני ומלת **ואלהי** כמו ופני אלהי כאלו השגחה כלומ' תבא פנים אל פנים.

פרק מג

פסוק א

והוא מזמור קטן נמשך לזה כאלו הוא דבר אחד ואמ' **שפטני** כלומ' שיקח משפטי ויריב ריבי **מגוי לא חסיד** ר"ל שאין בהם מרחם ומתנהג בחסד **ומאיש מרמה ועולה תפלטני**.

פסוק ב

וכן ענין **אלהי מעוזי למה זנחתני** וכו'.

פסוק ג
ואורך ואמתך רמז לגאולה.

פסוק ד
ושמחת גילי רומז להפלגה כמו שיר השירים **ואודך בכנור** רומז על שיר בית המקדש.

פרק מד

פסוק א
למנצח לבני קרח משכיל. ר"ל מעורר לב האדם להיותו נותן לב על הבאות וכוונת המזמור נבואה על הגלות הארוך הזה וספר תחלה המעלה הקדומה בהלו נרו והשגחתו ית' עלינו וירדתנו ממנה בעונותינו והגיענו עד שפל בהיותנו חרפה לכל העמים ותפלה על יציאת הגלות ושובנו אליו כמקדם.

פסוק ב
ואמ' על זה **אלהים באזנינו שמענו** הנפלאות הגדולות שעשית לאבותינו **בימי קדם**. ואמרו **אבותינו ספרו לנו** אבותינו בשם אבותיהם ואבותיהם בשם אבותיהם עם האבות הקדומים אשר עשית הנפלאות בימיהם.

פסוק ג
אתה ידך ר"ל בידך ובכחך **גוים הורשת** ומלת **ותטעם** חוזרת על האבות כלומ' שנטעתם באותם הארצות תחת האומות אשר גרשו משם. **תרע לאומים** ר"ל האומות **ותשלחם** ר"ל ששלחתם מן הארץ. וי"מ בו ענין הריגה מענין בשלח יעבורו (איוב לו ב) ולמד **לאומים** אות השמוש.

פסוק ד
כי לא בחרבם ירשו ארץ את הארץ **ולא זרועם הושיעה להם** אבל **ימינך וזרועך** ר"ל כחך **ואור פניך** המגיע להם מהודך ומהשגחתך **כי רציתם** ר"ל רצית בהם ונלחמת מלחמותיהם. או נפרש כי השלמתם מלשון והרצת את שבתותיה (ויקר' כז לד) וכן לדעתי וכאב את בן ירצה (משלי ג יב) ואור הפנים הוא משל לישועה המגעת מאתו ית'.

פסוק ה
ואמר אח"כ **אתה הוא מלכי** וגו' ודע שמדרך הלשון כשידבר הנביא על לשון הגלות פעם ידבר בלשון יחיד על שם העם ופעם לשון רבים על שם קבוץ הפרטים. וענין **אתה הוא מלכנו אלהים** כלומ' שלא היתה עזרתנו תלויה בכוכב ומזל ומערכות עליונות אבל

מאתך לבדך הופעת השגחתך עלינו ואתה לבדך היית **המצוה ישועות יעקב**. וצוה אצלי מקור כלומ' אתה היית מלכנו לצוות ישועתנו.

פסוק ו
ובך היינו מנגחים צרינו והיינו קמינו מבומסים ר"ל רומסים.

פסוק ז
כי לא בקשתנו היינו בוטחים וחרבנו לא היתה המושעת לנו.

פסוק ח
אבל אתה היית מושיענו **מצרינו** והיית מביש משנאינו משברם.

פסוק ט
ובכל יום ובכל זמן היו נסיך מגיעים אלינו עד שהיינו מהללים עצמנו **באלהים** לפני כל העמים כי שאר כל האומות היו עובדות לכוכבים ולמזלות אבל **שמך לעולם נודה סלה** ולא תחשוב שאחרי התעופף כבודנו וירדנו מזאת המעלה והגיענו לארץ חיינו בזה הגלות שנבעט בזה לחטוא בשפתינו ולבבנו ולתת תפלה לאלהים, לא כן.

פסוק י
אבל כשהגיע הזמן אשר **זנחת ותכלימנו** ר"ל שהעמדתנו נכלמים ביניהם ואינך יוצא בצבאותינו ר"ל שבהיותם בגלות לא היתה השגחתך עמהם להיות נוסעים וחונים על פי השגחתך.

פסוק יא
ותשיבנו אחור יותר ממה שאנו לא השיבונו הצר בימי המעלה **ומשנאינו שסו למו** ר"ל שסו ממוננו לעצמם ר"ל בזזו מלשון והמה שוסים את הגרנות (ש"א כג א) והוא ג"כ מבנין הקל והדגש לתפארת הקריאה והוא מלעיל לסמיכותו עם מלה זעירה כמו ולא עשו חסד (שופטים ח לה).

פסוק יב
וכן **כצאן** נתתנו **מאכל** כלומ' לא כצאן העומדת לגזיזה או לולדות שאדוניהם חומלים עליהם מצד תוחלת הריוח אבל **כצאן** העומדת לאכילה כלומ' שתחליטנו בידם להריגה וכן שזריתנו ופזרתנו בארצות.

פסוק יג
ואמר דרך הפלגה **תמכור עמך** וכו' כלומ' שהארכת הגלות עד שנדמה הענין למכירה שאין המוכר מקוה עוד לשוב אליו ועל זה הצד אמרו בדרש דרך הבטחה ונתתי משכני משכוני כלומ' שלא אחליטנו שלא לפדותו וכן בנבואת הנחמות מי מנושי אשר מכרתי

אתכם לו (ישע' נא) וכן בהבטחת יציאה מן הגלות ופדויי ה' ישובון (ישע' לה י) כלומ' כאלו הושמו כמשכון ושיהיו נפדים מיד המחזיק בהם אבל כאן דמה הענין למכירה לרוב אריכות הגלות. ואמ' **בלא הון** דרך צחות כלומ' מכרתנו כדרך מכירת הדברים השפלים שאדם מוכרם בדבר מועט. ואמ' אח"כ **ולא רבית במחיריהם** ג"כ דרך צחות כי דרך המוכרים שאפי' דברים הבלתי נערכים כשיוציאו אותם למכור ישימו עליהם ערך ראוי לראות אם יוכלו למוכרם באותו ערך שמניחים עליהם ואם לא יוכלו למוכרם ישפילו הערך מעט מעט עד שימכרו אותם במה שיוכלו אלא אם בדברים ששפלותם מפורסם וידוע ערכם אבל עשיתנו כסחורה הנודעת בשפלות כשהוצאתנו למכור לא היית מוציא אותנו בחזקת סחורה שיהא ראוי להניח עליה שום ערך.

פסוק יד

עד ששמתנו **חרפה לשכנינו ולעג וקלס לסביבותינו** ומשל בפיהם.

פסוק טו

ומנוד ראש בלאומים. ולמד **בלאומים** שורש כמו [ולאום] מלאום (ברא' כה כג) והיה ראוי להיות דגוש. וענין **מנוד ראש** שיניעו ראשם עלינו לליצנותם עלינו עם דעתם המעלה הקדומה וכל [עת] אנחנו רוצים להתנאות ביניהם.

פסוק יז

מקול מחרף ומגדף מפני אויב ומתנקם, ומתנקם לשון התפעל כלומ' שמחרפין בכעס כאלו הרענו לו וירצה להנקם ממנו.

פסוק יח

ועתה חוזר לראשונות כלומ' שעם כל אלו הצרות **לא שכחנוך ולא שקרנו בבריתך**.

פסוק יט

ולא נסוג אחור לבנו מעבודתך ולא נטה לבנו ואשורנו מדרך תורתך.

פסוק כ

אע"פ **שדכיתנו במקום תנים** כענין גם תנין חלצו שד (איכה ד ג) ובזה מלת **כי** במקום אע"פ כמו כי עם קשי עורף הוא (שמות לג ג) וכן רבים. ואמ' **ותכס עלינו בצלמות** כלומ' שפרשת עלינו אהל הצרות והמבוכות לעמוד בתוך האהל ההוא בחשך ענן וערפל.

פסוק כא

ואם על כל זה **שכחנו שם אלהינו** בלבנו וגם אם התראינו לפניהם לכבדם לפרוש כפנו לאלהיהם ואף ע"י אונס והכרח.

פסוק כב
אלהים יחקר זאת ובאה מלת **יחקר** עם בלתי היותו צריך לחקירה ע"ד בוחן לב וחוקר כליות (ירמ' יז י) והוא אמרו **והוא יודע תעלומות לב**. אע"פ שאינם נמסרים בפרסום והכוונה שיפרסם הידיעה בזה כאלו נחקר לכל.

פסוק כג
ואמ' **כי עליך** וכו' כלומ' שאף כשהיו מכריחים אותנו בכך היינו מוסרים עצמינו למיתה.

פסוק כד
ואמ' **עורה למה תישן ה'** ד"מ כי כשתסתלק השגחתך מעלינו נעשית נגדנו כישן ובלתי משגיח ועל אותה הכוונה הוא אומר שיעור ויעיר השגחתו עלינו והוא ענין **הקיצה אל תזנח לנצח**.

פסוק כה
וכן **למה פניך תסתיר** כמי שאינו רוצה לראות בצרת האחרים.

פסוק כו
כי **שחה לעפר נפשנו** ומלת [לעפר] להגעת השפלות והוא ענין **דבקה לארץ בטננו** כי הנופל מכין ידיו לסמוך על הארץ ואם ימעדו ידיו מסמיכתם הנה הבטן דבק לארץ.

פסוק כז
וכן אחר שהגענו אל תכלית השפלות **קומה עזרתה לנו** ר"ל לעזרתה לנו או פירושו קום אתה שאתה עזרתנו **ופדנו למען חסדך** אפי' אם אין אנו ראויים לכך.

פרק מה

פסוק א
למנצח וכו'. נראה במלת **שושנים** שהוא כלי ניגון נבחר ומלת **משכיל** פירושה מעורר לב האדם להיותו נותן לב על הדבר **ושיר ידידות** משל על אהבה גדולה וחבה יתירה וכל זה הוראה היות המזמור נאמ' על ענין נכבד ורומז על אדם גדול והוא שפירשוהו נבואה על מלכות שלמה והצלחתו וחכמתו והיותו נבחר על שאר האחים וביאת בנות המלכים לנסותו בחידות והיות בנות רבות עושות חיל על ידי חשקו ובאמת הדברים מתישבים עליו הרבה אבל הנכון שאחר שבמזמור שלפניו האריך בצרת הגלות האריך עתה בנחמת הגאולה ורומז על ענין מלך המשיח אשר תוחלתנו אליו.

פסוק ב

ואמר על זה **רחש לבי דבר טוב ורחש** הוא ענין תנועה קלה וקטנה מלשון רחושי מרחשן שפוותיה וכן הרמש נקרא רחש לדקות תנועתו **ולבי** במקום שכלי כלומ' הניע שכלי מכח הנבואה **דבר טוב** ואומר אני דרך הקדמה **שמעשי** פעולת זה השיר היא **למלך** כלומ' עם מלך נבחר עתיד לקום ואמ' **לשוני עט סופר מהיר** כלומ' מדברת על הסדר והדברים מתוקנים כמדור העט החשוב אשר ביד הסופר המהיר.

פסוק ג

ואמ' **יפיפית** וכו' וכפל האותיות י"מ אותו בכל מקום להפלגה כמו זה וכמו ירקרק או אדמדם שחרחרת ומ"מ קצת רבותי' היו מפרשים שכל כפל שבאות פ"א הפעל ועי"ן הפעל בא להפלגה כמו זה אבל כפולי העי"ן והלמ"ד הם מורים חולשה כמו אדמדם ירקרק והוא שאמרו חיל עליהם פתוך שביניהם כלומ' שהוא מעורב הצבעים אבל שהוא נוטה לאדמימות ולדברי כלם זה בא לחיזוק היופי ומיופה עליו יופי על שאר בני אדם. ואחר ששבחו ביופי הצורה שבחו במתק הדיבור והוא ענין **הוצק חן בשפתותיך** כלומ' כאלו החן מוצק בפיו והלשון שליח השכל ונמצא ששבחו בשלשה דברים ביופי ובשכל ובנועם הדיבור ואמ' שעל כן **ברכו אלהים** להיות מלכותו **לעולם**. ואם נאמ' על שלמה אמ' **לעולם** כי כל שתשוב המלוכה לישראל אליו תשוב ר"ל לזרעו או רומז על כל ימי חייו כי **לעולם** נאמ' לפעמים על זמן נצחי כשהוא אצל השם ולפעמים על ימי חיי האדם ולפעמים על ארך זמן. ואם על המשיח רומז על היות מלכותו לעולם ר"ל כקיום העולם כענין ומלכותה לעם אחרן לא תשתביק (דני' ב מד).

פסוק ד

ואח"כ שבחו בגבורה וביושר ואמ' **שיחגור חרבו על ירך** במתנים שהם על הירך ויהיה אז **הודך והדרך** בניצוחך.

פסוק ה

ואמ' **והדרך** כלומ' וכן הדרך שתצליח **ותרכב** לא לכוונת זדון ונצוח אבל תשיב האמת על **וענוה צדק** ר"ל ענות צדק כי גדר האהבה שיתנשא האדם על המתגדל בשקר להשיבו אחור עד ישוב האמת על מכונו כמאמ' ההתגדל על המתגדל ענוה וכמו שהארכנו בענין זה בילדותנו בחיבור התשובה. וענין **ותורך נוראות ימינך** כלומ' שימינך בעזר הצור תדריכך להניע חרבך הנה והנה בנוראות ונפלאות.

פסוק ו
וכן **חציך יהיו שנונים** ואז **יהיו תחתיך עמים והחצים יפלו בלב אויבי המלך** כלומ' במחשבתם ר"ל שייראו מחמתם בטרם בואם. ואפשר שמלת **יפלו** משמשת לשניהם כמו שביארנו בפסוק הלא נגד עינינו אוכל נכרת מבית אלהים שמחה וגיל (יואל א טז).

פסוק ז
ויהיה **כסאך** כסא **אלהים** [כסא גדול] כדרך וישב שלמה על כסא ה' (ד"ה א כט כג) והוא חסר הנסמך כמו והנבואה עודד הנביא (ד"ה ב טו ח) כמו נבואת עודד הנביא וכן הארון הברית (יהושע ג יד) העם המלחמה (שם ח יא). ואמרו **עולם ועד** ר"ל כל ימי עמוד העולם על מכונו וכן **שבט מלכותך** יהיה **שבט מישור** כי אתה תאהב צדק ותשנא כל רשע.

פסוק ח
ועל כן משחך ה' אלהים אלהיך כלומ' אלהי כל העולם שיהיה אלהיך בפרט ר"ל שתדבק השגחתו בך ביחוד ובהפלגה יתירה. **שמן ששון** ר"ל שמן נבחר המשמח אלהים ואנשים יותר משאר **חביריך** והמשל בהקמת המלכות כענין משחך ה' למלך.

פסוק ט
ושבחו אחר כך בטוב המדות הנמשלות לבגדים כענין בכל עת יהיו בגדיך לבנים (קהלת ט ח) המירו הבגדים הצואים מעליו וגו' והלבש אותך מחלצות (זכרי' ג ד) וכענין מה שאז"ל מלמד שריח בגדיהם של צדיקים מעין העולם הבא והוא ענין **מר ואהלות קציעות כל בגדותיך** כלומ' שהמתקרב להם ירגיש בריח טוב כאלו היו שם כל אלו הסמים והכל משל לעריבות מדותיו. ואמ' **מן היכלי שן** כלומ' שהבגדים מוצאים לך ממקום שהצטנעו שם בהיכלי שן והרמז כי המדות יבאו לך מאת המכוין להשלימך ולשלחך למחיה לגאולת עמו ודמה השמים להיכלי שן דרך הפלגה לשומע והוא שחזר ואמ' **מני שמחוך** מני היו"ד נוספת ופירושו מאשר שמחוך מן המקום אשר יצאה משם שמחתך והצלחתך.

פסוק י
ואמ' **בנות** להיותם תחת ממשלתו כענין האשה הנמסרת לממשלת בעלה ומלת **ביקרותיך** נאמרת על קבוץ כבודה כלומ' בממשלותיך ובשררותיך אך כנסת ישראל תהיה המעולה שבהם והמיוחדת לך לכל עזרתך יותר מהאחרות **כשגל** המיוחדת לאיש תמיד בחדר משכבו **ותעמוד לימינך בכתם אופיר** דמיון כאלו היא המלכה והאחרות כעלמות הבאות אצל המלך לעתים רחוקות אחר היותן נקראות בשם. ועל כן הוא מעורר

שאר האמות להיות תשובתם והתחברם אלינו ותחת כנפי תורתנו בלב שלם ולא במרמה ומדרך יראה לבד.

פסוק יא

ואמ' על כל אחת מהם **שמעי בת וראי** כלומ' התבוננ' **והטי אזנך** לשמוע האמת **ושכחי עמך ובית אביך** בלב שלם.

פסוק יב

ובדרך **שיתאו המלך יפיך** להכירך **כי הוא אדוניך** לבד **והשתחוי לו**. ואם על שלמה יפורש זה על הנשים הנכריות שתשובינה לדתו אבל עיקר הפי' שיפורש על המשיח.

פסוק יג

והמשיך ואמ' **ובת צור** כלומ' ואת בת צור שהיית גדולה על כלן ושהיו **עשירי עם** מחלים פניך ומקדימים אותך במנחה וכן עמך שאר האמות הדומות לך.

פסוק יד

והוא ענין **כל כבודה בת מלך פנימה** ר"ל רכה וענוגה **ושממשבצות זהב לבושה**.

פסוק טו

וכל אחת מהם **תובל למלך ברקמות** ולמד **לרקמות** במקום בית כמו איש הרגתי לפצעי (בראי ד כג). ואמ' אח"כ שהאמות השפלות שאין להם דת כבתולות שלא ידעו איש אבל שהן נגררות אחר האומה הגדולה **ורעותיה** כלן **מובאות לך**.

פסוק טז

ותובלנה בשמחות וגיל ותבואינה בהיכל מלך לחסות תחת כנפיו.

פסוק יז

ולהבטחת המשך מלכותו לעולם דור אחר דור אמ' דרך נבואה **תחת אבותיך יהיו בניך** ותשיתמו לשרים ולמושלים בכל הארץ.

פסוק יח

ויזכר **שמך בכל דור ודור ועמים יהודוך** ר"ל שיקבלו מלכותו ויודו בו שלא לערער עליו לעולם כענין **יהודה אתה יודוך אחיך** (בראי מט ח). זהו ענין המזמור ורבותי' דרשוהו על אברהם ואמרו **יפיפית** נתיפית בעליונים אנכי מגן לך, נתיפית בתחתונים נשיא אלהים אתה בתוכנו **והוצק חן בשפתותיך** הנה נא הואלתי וכו' **על כן ברכך** והי' ברך את אברהם בכל. **חגור חרבך** על נצוח המלכים ונמשך לדבריהם **צלח רכב** להשיב העמים לעבודת האל לא בבקשת שררה וניצוח רק **על דבר אמת** ולא בגאוה רק **בענוה** וספר אהבתו **בצדק** ושנאתו **הרשע** ושעל כן נבחר **ושמעי בת וראי** על שלחו בעד רבקה לבנו ליצחק ורמז על

מדותיה ההגונות להשמע לאישה כדרך השבחים הכתובים בספר המוסר לנשי החיל **ותעזוב** ביתה ועמה ולשונה והנהגת תכשיטיהן וגעגועי **בית אביה** והכל הוא ברבקה כמו שביארו קצת חכמינו ואז כל שאר הבנות ישתעבדו אליה לשמוע אזן ושב לברך ואמ' **תחת אבותיך** וכו'. וכן פירשוהו קצת בדרך נסתר וייחסו לשכל שם מלך כי הוא המולך בחכמתו עד שיתיפה בעליונים והוא כדמיון החתן והנפש שהיא חומדת לשכל היא הכלה ואמ' **יפיפית** ולא יפית להורות שלא נברא כן מתחלת היצירה רק שהתיפה מעט מעט והוצק חן וכו' הכל המשך המשל וחגירת כלי החרב וניצוח הכחות המתנגדות עד שקראם אויבי המלך **ושמעי בת** על הנפש שתשים כל השגחותיה בה' ושתשכח שאר חלקיה שלא תפנה בהם כלל וזהו **ובית אביך** ולא שתשכח את האב עצמו **ובת צור** משל להיותה הכבודה שבזמן ההוא ושנאמר בה ליושבים לפני ה' יהיה סחרה (ישעי' כג יח) משל על פנות החכמים אליו ושאר הדברים המשך המשל והדברים טובים בעצמם אלא שאין פשטי המקראות מתישבים בזה יפה.

פרק מו

פסוק א

למנצח וגו'. כבר ביארנו בעלמות שהוא א' מכלי הניגון ונרא' שהוא מיוחד לעורר השמחה היתרה ולכן נתיחס לעלמות להיות כל שמחה גדולה נעדרת כלומ' לחשק העלמות ולנעם שיריהם. ואמ' **למנצח** ר"ל לאותו המשורר שבבני קרח ר"ל הלויים [**על עלמות**] **שיר** על כלי הנקרא עלמות וכן הוא אומ' בדברי הימים (א טו כ) ובניהו בנבלים על עלמות שיר. וכוונת המזמור לעת הישועה במלחמות הגוים בזמן גוג ומגוג.

פסוק ב

ואמ' **אלהים לנו מחסה ועוז** ר"ל מן המלחמות **ועזרה בצרות נמצא מאד** כלומ' עזר גדול מגוים רבים.

פסוק ג

ואמ' ד"מ **על כן לא נירא בהמיר ארץ** ר"ל כשיגיע זמן תוקף הצרות עד שידמה הענין להמרת ארץ ר"ל השחתת הארץ ושובה מדבר **ובמוט הרים בלב ימים** והוא משל להשקעת מלכים גדולים וירידתם לא נירא בזה כי הכל לטובתנו.

פסוק ד

כי אף כש**יהמו** מי הים **ויחמרו** ר"ל שיגרשו מרוב המייתם רפש וטיט וגם ההרים ירעשו **בגאותו** ר"ל בגאות הים והסתערותו.

פסוק ה
הוא יהיה לנו **נהר פלגיו ישמחו עיר אלהים** שהוא המקום המקודש שבמשכני עליון ר"ל ירושלים.

פסוק ו
ואלהים יהיה בקרבה להשיבה אל כנה לקיום גדול **בל תמוט** עוד על ידי אויב **ויעזרה אלהים לפנות בקר**. ר"ל בשחר. ולפנות כמו לפניו רומז על תחלת זמן המלחמה או מענין פנה היום (ירמי' ו ד) כלומ' שיפנה היום לערוב וכן לפנות ערב (דבר' כג יב) שפירושו כשהערב פונה ובא ורומז על סוף המלחמה.

פסוק ז
ואמ' **המו גוים** כלומ' בזה הזמן באו גוים כלומ' שנתאספו כלם בהמיה גדולה לבוא עלינו למלחמה ומתו שם והוא ענין **מטו ממלכות**. ויי"ל מטו מלשון הגיע כמלשון ארמי והאל **נתן בקולו תמוג ארץ** ר"ל כל עם הארץ ואז **ה' צבאות עמנו** וגו'.

פסוק ט
לכו חזו מפעלות אלהים כלומ' שתתבוננו על אלה כי כלם פעולות אלהיות **אשר שם שממה** וחרבן **בארץ**.

פסוק י
והוא **משבית** עוד מהם **מלחמות** והוא ג"כ ענין **קשת ישבר וכו' ועגלות** הנושאות כלי זין **ישרוף באש** כי כלם ידעו את ה' ויכירו אלהותו או יהיה כאלו יבוא עליהם מאמר האל **הרפו** מחשבתכם **ודעו כי אנכי אלהים ארום בגוים** [**ארום**] **בארץ** כלומ' שכלם יכירוני וייחדו את שמי ולא יעבדו לזר.

פסוק יב
וחזר ואמ' דרך תפלה לרוב הצרות שבאותו זמן הנקראות חבלי משיח **ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה**.

פרק מז

פסוק א
למנצח וגו'. זה המזמור כסדר שלפניו רומז על זמן עבור מלחמות גוג ומגוג ושקוט הארץ וכל הנשארים יבאו לחסות תחת כנפיו.

פסוק ב
והוא אמרו **כל העמים תקעו כף** כל [זה] הערת שמחה כענין ימחאו כף (תה' צח ח) וכן **הריעו לאל'** ותכירו כי הוא (ג) עליון נורא ושהוא (ד) **ידבר עמים תחתינו** ר"ל ירמסם תחת הנהגותינו ובשעבודנו.

פסוק ה
ויבחר בנו לתת **לנו** את **נחלתנו** המיוחדת לנו מימי קדם **וגאון יעקב** רמז לבית המקדש **ואשר אהב** חוזר לאל כאמרו אוהב ה' שערי ציון (תה' פז ב).

פסוק ו
ויתעלה **אלהים בתרועה** הזאת להיות ביום ההוא ה' אחד ושמו אחד בהתהפך אליו כל העמים לעבדו שכם אחד ולכן **זמרו** וכו'.

פסוק ח
וענין **זמרו משכיל** כלומ' זמרו כל משכיל ומשכיל שבכם או הענין כלומ' זמרו לא זמר שמחה המונית אבל זמר מעורר לב ונותן שכל לשומעים.

פסוק י
ונדיבי עמים ר"ל מלכיהם וגדוליהם **ועם אלהי אברהם** כלומ' שאברהם החל ליחד שמו ית' בעולם ובזה הזמן נגמר הענין להיות בכל העולם לא נפקד ממנו איש ואז יקראו כלם עם אלהי אברהם. **כי לאלהים מגיני ארץ** קרא הגדולים והנכבדים כמו אהבו הבו קלון מגניה (הושע ד יח) ואמרו **מאד נעלה** רמז כי לה' המלוכה וכו' ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

פרק מח

פסוק א
שיר מזמור לבני קרח. כוונת המזמור שאחר התנבאו על התחלת הגאולה ומלחמת גוג ומגוג וההשקט ממנה והתהפך כל העמים והמדינות שפה אחת ברורה אמ' שמ"מ עיקר הקדושה ישוב לירושלים והיא תהיה לעולם לראש.

פסוק ב
ואמ' שעם היות בזמן ההוא ה' אחד ושמו אחד ובכל מקום יהללוהו ויודו מלכותו, **בעיר אלהים** יהיה **גדול ומהולל מאד**.

פסוק ג
והתחיל בשבח המקום ואמ' **יפה נוף** כלומ' היפה במחוז ושהוא **משוש כל הארץ** הוא **הר ציון** וקראו **ירכתי צפון** כי הוא נוטה אל צפון ירושלים כדכתי' ואשב בהר מועד בירכתי צפון (ישעי' יד יג) והיא **קרית מלך רב** ר"ל מלך גדול ואמ' זה על מלך המשיח וענין **משוש כל הארץ** ר"ל כי כל העולם משבחים אותה. ובדרש אמרו אע"פ שצור אמרה אני כלילת יופי, היא אמרה, אחרים לא אמרו, מתליא אמרין לא כמה דאמך אמרה אלא כמה דאמרין מגיריא.

פסוק ד
ולרוב החכמה אשר תמצא שם אמ' **אלהים בארמנותיה נודע למשגב** כלומ' בחוזק והתרוממות. וזולתי פירש **אלהים בארמנותיה** ניכר להיותו **משגב** ומפלט לאוהביו.

פסוק ה
(ה-ח) ואמ' **כי הנה המלכים נועדו** ר"ל מלכי האומות **נועדו** עם גוג ומגוג **ועברו יחדו** דרך שם נראו שם נפלאות האל כאמרו ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש ואש וגפרית אמטיר עליו ועל אגפיו ועל עמים רבים אשר אתו (יחזק' לח כ) ובאמת תמהו ונתפלאו הרבה **ונבהלו** ואז **נחפזו** ללכת להתגייר ולחסות תחת כנפי אמונתנו כי **רעדה אחזתם** על מה שהיו רואים על כן ברחו וזהו נחפזו ברעדה **וחיל כיולדה** בבוא עליהם כל אלו שהזכרנו **ברוח קדים** חזקה **משברת אניות תרשיש** והיא עיר גדולה אשר בה היה מבוא גדול לספינות ומלת **נועדו** בחטף פתח אע"פ שהיא באתנח. והנכון לפרש **נחפזו** כמו נפחזו כלומ' נעשו כפתאים לרוב בהלתם.

פסוק ט
ואמ' **כאשר שמענו** כלומ' שישראל יאמרו אז **כאשר שמענו** מפי הנבואות **כן ראינו בעיר אלהינו אלהים יכוננה עד עולם** בלא הפסק ואנחנו כשמעינו מפי הנבואות היינו מיחלים להם והנה היום שקוינוהו מצאנו ראינו.

פסוק י
ודמינו כמו קוינו כמו דמו עד הגיענו אליכם (ש"א יד ט) **ובקרב היכלך** כלומ' המופתים אשר ייעדו הנבואות להיותם שם.

פסוק יא
ואמ' **כשמך אלהים כן תהלתך** כלומ' שמלת **אלהים** מונחת כענין שופט ומנהיג ואמ' שבזמן ההוא תהיה **תהלתו** כן **בכל קצוי ארץ** כי יפורסם אז יושר משפטיך לעין כל **וצדק** הנה במקום יושר כמו צדק צדק תרדוף (דברי' טז כ).

פסוק יב
והוא ענין **ישמח הר ציון** וגו' **למען משפטיך**. וארץ בפסוק הזה בסגול האלף אע"פ שהוא באתנח.

פסוק יג
ואמ' דרך הפלגה **סבו ציון** כלומ' שילכו בסביבה ויקיפוהו **ויספרו המגדלים** שבה.

פסוק יד
וישיתו לבם לחילה ר"ל חומותיה **ויפסגו ארמנותיה** כלומ' שיעלו בהם דרך המעלות והמדריגות מלשון פסגה או פירושו שיגביהו עניינם בלבם **למען יספרו לדור אחרון** ורמז על נפלאות הבנין כאמרו ושמתי כדכד שמשותיך (ישע' נד יב) ותכלית הכוונה שמן הפעולה הנכבדת יודע כי הפועל נכבד. או יפרש כי הוא הערה לאומרים שיסובו ההר ויראו כמה מגדלים ראויים להיות שם ושיחשבו על תכונת החומות ויגביהו ארמנותיה וחומותיה. ובדרך אחרת נראה לי על מה שאמ' במקום אחר (מזמו' כו ח) ה' אהבתי מעון ביתך ודרשו בו למה אהבתי מעון ביתך מפני שהוא שקול כנגד כל העולם כלו שמתכונת הבית יתבאר לו סדר המציאות כלו עד שמתוכו יתבאר לו מעלת ממציאו והוא ענין מה שנא' בנבואת יחזקאל (מג) הגד את בית ישר' את הבית... צורת הבית ותכונתו ומובאיו וכל צורותיו ואת כל חקותיו... וכל תורותיו הודע אותם. וכבר התעוררנו בקצת חיבורינו על מה שלא אמ' הראה את בני ישר' את הבית וכן צורת הבית וכו' הראה אותם אבל לשון הגד והודע כלומ' שאין הענין תלוי בראיה חושית אבל בהגדתו ותודעתו להם המכוון וכלל במלת צורותיו דברים שענינם יודע מאליו אם מצד השגת חוש אם מצד מושכלות ראשונות ובמלת תורותיו כלל הדברים הנודעים במופת מצד הוראה ולימוד בחקירה והקש מיוני ובמלת חק כלל הדברים הנודעים מצד הקבלה והנה נכללו באלו המלות כל הדברים הצריכים לאמונה עד שלא תשלם האמונה בהעדר אחת מהם כמו שביארנו בקצת חיבורינו ולזה אמ' הנה שיתבוננו בענין הר ציון והיכליו וארמנותיו עד שמצדם יתבאר להם סדר המציאות כלו וחלקיו עד שישיגו מזה מציאות האל ית' כבודו.

פסוק טו
ואמ' כי זה... **ינהגנו על מות** ר"ל כל ימינו יעמידנו בכחנו וחזקנו כבזמן הבחרות על דרך וכימיך דבאך (דברי' לג כה) שפירושו אצלי כזמן מציאותך יהיה תקפך וחזקך כלומ' שלא תחלש בימי הזקנה. ועלמות הוא מלה אחת וי"מ אותה כמו שהם שני מלות כלומ' שינהגנו בכבוד עד יום המות או שאחר המות ינהגנו על מי מנוחות ליהנות מזיו השכינה

יתי והוא ענין זר לחלוק תיבה אחת לשתים אלא שמצאנו כמוהו אש דת למו (שם לג ב). ויי"מ עלמות כלשון עולם כלומ' בנצחיות ובלעז דוראבלמינט.

פרק מט

פסוק א
למנצח וכו'. כוונת המזמור להעיר לב האדם לתשובה ולהתבונן שזה העולם הבל ושאין תכלית ההשתדלות רק לצורך העולם הבא ולעורר לב בני הגלות שלא יסוגו אחור בראותם הצלחת המתנגדים ושפלות עצמם בצרותיהם ובענים.

פסוק ב
והוא אמרו **שמעו זאת** וכו' **ויושבי חלד** פי' היושבים בזה המציאות.

פסוק ג
גם בני אדם ר"ל ההמון **גם בני איש** ר"ל החשובים והחכמים.

פסוק ד
והגות לבי רומז על ציור המחשבה.

פסוק ה
ואמ' **אטה למשל אזני** כלומ' לשמוע משלי החכמים וחידותם להוכיח נפשי בהם ואח"כ **אפתח בכנור חידתי** להוכיח בה האחרים.

פסוק ו
ואמ' **למה אירא בימי רע** כלומ' למה אדאג ואפחד על ימי הרעה שהם ימי הזקנה או ימי העוני עד שתביאני יראתי להתעמל בקנין הממון ולהשליך למוד דרכי האל אחרי גוי בלכתי הנה והנה לאצור ולאסוף ולכנס והנה לסוף **עון עקבי יסובני** כי לרע ירוצו ויגרשוני מהסתפח בנחלת ה'.

פסוק ז
ואמ' **הבוטחים** וכו'. ולדעתי הוא דרך קריאה כמו הקהל חקה אחת לכם (במדב' טו טו) כלומ' אתם **הבוטחים על חילם** ואשר **ברוב עשרם יתהללו** מה יועיל זה לכם והנה המות מחזר ובא סובב.

פסוק ח
ולא יוכל [איש] לפדות את אחיו בכל עשרו ולא יוכל לתת לאלהים כופר נפש אחיו להציל מידו בעת אשר ירצה להמיתו ולא סוף דבר איש את אחיו אלא גם לנפשו והוא אמרו לא יתן **לאלהים כפרו**.

פסוק ט
ואח"כ דיבר על מיתת הנפש ואמ' **ויקר פדיון נפשם** כלומ' שלא ימצא כמו ודבר ה' היה יקר (ש"א ג א) וכדי שלא לטעות בזה פירש אח"כ **וחדל לעולם** כי אחר שלא טרח בעולם הזה אין מעשה וחשבון לעולם הבא ומי שטרח בע"ש יאכל בשבת.

פסוק י
ותמה על מחשבתם הפתית ואמ' **ויחי** וכו' כלומ' היעמוד במחשבתו לחיות לנצח ושלא לראות השחת.

פסוק יא
אחרי ראותו החכמים **שימותו** והכסיל והבער **יאבדו** ויעזבו כלם **לאחרים חילם** ואיך איפשר שלא יקבל תוכחת במה שיראה מן האחרים. וייחס לחכמים מיתה ולכסיל ובער אבדן כי המיתה רומזת על הגוף בלבד.

פסוק יב
ואמ' **קרבם בתימו לעולם** כלומ' בקרבם ר"ל במחשבתם הוא שיהיו בתימו לעולם ושיהיו **משכנתם לדור ודור** כלומ' שאינם דואגים על המות כלל ולא חששו לדבר אחר עד שלא פרסמו מעלתם רק על אדמות. וענין **קראו בשמותם עלי אדמות** כלומ' הכריזו עצמם לרוב המוניותם על האדמה לבד.

פסוק יג
והנה הוא טועה בכך כי **האדם ביקר** הממון **בל ילין** כלומ' לא ימשך עמו כי המקרים והסבות מתגלגלות תמיד ואמ' **בל ילין** דרך הפלגה כלומ' שאפי' לילה אחת לא ילין עמו ואז ישאר **כבהמות**. **ונדמו** הוא ג"כ ענין דמיון והזכיר **נמשל ונדמו** כי ידבר על הכלל ועל הפרט וי"ל שזה האיש טועה כי האדם אשר לא ילין ביקר ר"ל בשכלו ביראת השם הוא כבהמה. וילין רומז על המיתה כמו ונפשו בטוב תלין (תה' כה יג) וכן השינה וישנו שנת עולם (ירמי' נא לט) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו (דניי' יב ב).

פסוק יד
זה **דרכם** וראוי הוא **כסל למו** ר"ל סכלות ופתיות. ואמ' **ואחריהם בפיהם ירצו סלה** נראה לי בפירושו [כי] **ואחריהם** כמו ואחריתם כלומ' ובסופם כשיכירו במות **בפיהם ירצו סלה** ר"ל שיבקשו נצחיות ויחלו פני האל שיושיעם שיהיו מבני העולם הבא כאלו כל ימיהם התעסקו בעבודתו וגם זה לא מלב ומנפש ולא שישיבו גזילותיהם וחמסיהם ושיתאונן לבם על מה שקדמם מן המרי ושאר הדברים הצריכין לתשובה רק דרך מצוה מלומדה **בפיהם**.

פסוק טו

כצאן לשאול שתו כלומ' והם במיתתם שתו עצמם לשאול [**כצאן**] כלומ' גרמו שתהיה מחשבת בני האדם עליהם שהם כצאן ושאר הבהמות ושהמות הנצחי ירעם כלומ' ינהיגם במקום צלמות ולא סדרים **וירדו** ר"ל וימשלו בם **ישרים לבקר** ר"ל לעולם הבא או ליום הדין שהוא בקר והוצאת כל תעלומה לאור או שהוא בקר לצדיקים כענין וזרחה לכם יראי שמי (מלאכי ג כ) וכן ענין משל ועסותם רשעים וגו' (שם כ). **וצורם לבלות שאול מזבול לו** כמו צורתם ר"ל נפשם תבלה שתאבד באבוד הגוף או אפשר **וצורם** כמו וחזקם מלשון מצור החלמיש (דברי' ח טו) כלומ' שכל חזקם ותקפם יכלהו השאול וירדו בו ממה שהיה זבול לו ר"ל מהיכלי העונג אשר היה אצלו כזבול.

פסוק טז

ואני אין מחשבותי וכונותי בזאת ההנהגה אבל כונת הנהגתי שיפדה אלהים נפשי מיד שאול בשעה **שיקחני סלה** ר"ל שיקחני קיחת עולם והוא ענין יום המות כענין לקח אותו אלהים (בראי' ה כד).

פסוק יז

וחזר להוכיח השומע **אל תירא כי יעשיר איש** כלומ' שתרע בעצמך בראותך עשרו עד שתרצה להשתדל על זה לעזוב דרך החיים כי הנה בחייך יספיק לך המעט אשר נתן לך ה' אלהיך כהספיק לעשיר בעשרו וזהו משפט זה המציאות העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט איש כמתנת חלקו יחיה.

פסוק יח

ואם תחשוב שיהיה קניינו לאחר המות **לא במותו יקח הכל** ר"ל שום דבר מפני שלא כיון בממונו רק לברך **נפשו בחייו**, לא שיגרום לו ברכה אחר המות בצדקה ובגמילות חסדים ומעשים טובים ואתה יודוך כי תיטיב לעצמך בהתעסק בתורה ובמעשים טובים. **ונפשו** ר"ל של אותו רשע שכל כוונתו להמית הממון **תבוא** בסוף **עד דור אבותיו** ותכלה עמהם ולנצח **לא יראו אור**.

פסוק כא

וסיים דבריו לומ' שהאדם שהוא **נברא ביקר** ר"ל בשכל ובדעת **ולא יבין** בעודו בחיים הוא **נמשל כבהמות**.

פרק נ

פסוק א

מזמור לאסף. כוונת המזמור להוכיח בני דורו ולהתרותם מאשר יקרה אתהם באחרית הימים כאמרו בנבואת יואל (ד ב) בימים ההמה ובעת ההיא אשיב את שבות יהודה וירושלם וקבצתי את כל הגוים והורדתים אל עמק יהושפט ונשפטתי עמם שם. **ואל אלהים** פירושו שופט כל השופטים במדת הדין ואמ' **ה'** להורות על חיוב מציאותו לעולמים מאין התחלה או גבול וזמן ואמ' **דבר ויקרא ארץ** לשון עבר כי כל מה שייעדוהו הנבואות הוא נאמ' בלשון עבר אע"פ שהוא עתיד כלומ' שכך נגזר לפניו. והודיע ענין הזמן ההוא שיקראו כל יושבי הארץ ממזרח ועד מערב ר"ל שיעיר לבם לבוא כלם להלחם על ירושלם עם גוג ומגוג כמאמר יחזקאל (לט ב) והעליתיך מירכתי צפון והביאותיך על הרי ישר'.

פסוק ב

ואמ' שההערה הזאת תהיה **מציון** שהיא **מכלל יופי** וממנה הופיע האל להעיר זאת ההערה כמאמ' יואל (ד טז) וה' מציון ישאג ומירושלם יתן קולו.

פסוק ג

ואמ' שיבא אלהינו לנקום נקמתנו מן הגוים **ואל יחרש** עוד אבל יבא עליהם בחזק **אש לפניו** שתאכל כל אשר תמצא **וסביביו נשערה מאד** ברוח סערה סוערת עליהם.

פסוק ד

יקרא אל השמים מעל כלומ' לקחת דין עמו מן האומות כענין ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור (מ"ב יט לה) וכן מן השמים נלחמו (שופטים ה כ) וכן בנבואת יואל (ד יא) שמה הנחת ה' גבוריך. או בא על דרך יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה (ישעי' כד כא) על דרך ובאלהיהם אעשה שפטים (שמות יב יב) כלומ' שאוציאם ממדריגתם שלא הגיע מהם שום הצלחה לתחתונים המתנגדים **ואל הארץ** כלומ' ואל כל יושבי הארץ מפרשים בה שמים וארץ ממש ורומז לדעתם קצת אמונות מקובלות בענין יום הדין ואומרים כי תנועת השמים והיסודות ותולדות השמים והארץ יבטלו ביום הדין כמו שכתבנו דעתם בחיבור הגדול בקונדריס כתב הדת אשר חברנו בפרק חלק. ורבותי' דרשו על ענין זה בהגדות **אל השמים מעל** רמז אל הנשמה **ואל הארץ** מתחת רמז לגוף כלומ' שיקומו נשמה וגוף לדין זה בהויתם הראשונה אלה לחיי העולם הבא וכו'.

פסוק ה

ואמ' **אספו לי חסידי** וכו' קרא כל ישראל **חסידי** ואמ' מעורר לב האמות כאלו הוא יצוה להם שיביאום לירושלם כדרך האמור בישעי' (יח ז) יובל שי להי' צבאות עם ממושך ומורט וכן והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה להי' (שם סו כ) וקראם **כורתי בריתי עלי זבח** על שכשקבלו התורה כרת משה עמהם ברית בדם הזבחים כדכתי' וישם באגנות ויזרוק על העם (שמות כד). ובדרש **עלי זבח** זו ברית מילה.

פסוק ו

ואמ' **ויגידו שמים צדקו** ונראה לי צדק העם ר"ל ישראל כי הנבואות יזכירו העם פעם לשון יחיד ופעם לשון רבים כלומ' שיפורסם צדקם לכל ויודע בהם **כי אלהים שופט הוא סלה** בהלקח נקמתם מהם. וו' **ויגידו** פתוחה בגעיא כלומ' כאלו נעשה. ואחרי שיקח נקמתם מן הגוים יצרף את ישראל ויוכיחם ויבער מהם את הרעים וכאמרו בנבואת צפניה (ג יא־יג) אז אסיר מקרבך עליזי גאותך ולא תוסיפי לגבהה עוד בהר קדשי והשארתי בקרבך עם עני ודל יחסו בשם ה' שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ובנבואת זכריה (יג ח וט) פי שנים יכרתו וכו' והבאתי את השלישית באש וכו' הוא יקרא בשמי ואני אענה [אותו] אמרתי עמי הוא והוא יאמר ה' אלהי וכתו' (ישעי' ד ג) והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלם. והוא מתחיל להוכיחם שאחר הגאולה לימות המשיח תהיה יראת האל על בניהם ויגורו מיום הדין והחל להזהירם שבשוב המקדש על מכונו לא יבטחו בחטאיהם בהביא את הקרבנות לבד בזולת התשובה שזהו מה שהוכו בו מכה גדולה מקדם בהתיאש ממנה והיו בוטחים בהבאת הקרבנות והנביאים היו מזהירים אותם על זה תמיד כמאמר ישעיה (א יא) למה לי רוב זבחיכם וכו' ומלאכי (א י) מי גם בכם ויסגור דלתים ולא תאירו מזבחי חנם ושמואל הנה שמוע מזבח טוב (ש"א טו כב).

פסוק ז

ואמ' על זה **שמעה וכו' ואעידה בך** והוא לשון התראה מלשון העד העיד בנו האיש (בראי מג ג) ואמ' **אלהים אלהיך אנכי** כלומ' אלהים ושופט לכל ואלהיך בפרט כענין רק אתכם ידעתי וכו' (עמוס ג ב).

פסוק ח

לא על זבחיך אוכיחך ועולותיך ר"ל ולא עולותיך כלומ' אין לבי עליהם אם יבואו בלא וידוי ותשובה כי אם הייתי צריך לעולות.

פסוק ט
לא אקח מביתך פר ממכלאותיך הם הגדרות שהבהמות נעצרות בהם כענין גזר ממכלה צאן (חבקוק ג יז).

פסוק י
ובהררי אלף כלומ' באלף הרים והיה ראוי בהרים אלף וכמוהו חלוני שקופים (מ"א ו ד) נטעי נעמנים (ישעי' יז י) או נפרש בהררי אלף מקומות.

פסוק יא
וזיז שדי נראה לי כמו מזיז כבודה (ישעי' סו יא) כמו שוד כלומ' מבחר התבואות והוא רמז על המנחות וזולתי פירשו בדרך אחרת ואין נראה לי.

פסוק יב
אם ארעב כלומ' אם הייתי ראוי לכך.

פסוק יג
ואבירים פירושו פרים גדולים.

פסוק יד
זבח לאלהים תודה ר"ל שתתודה על מעשיך **ושלם לעליון נדריך** כלומ' ובזה תשלם נדריך לגמרי אך בזולת זה לא תועיל הבאת הקרבן.

פסוק טו
ואז כשתעשה כן **תקראני ואחלצך**. ואחרי הוכיח כל העם בזה הענין הוכיח הלומדים תורה ואינם מקיימים אותה כי גם זו היא מכה קדומה כאמרו בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני (ישעי' כט יג).

פסוק טז
וזה ענין **עלי פיך** ולא בלבך.

פסוק יז
ושנאת מוסר ר"ל התורה שדרכיה דרכי נועם ומוסר.

פסוק יח
וענין **ותרץ עמו** כמו ותרצה כלומ' רצית להיות ידך עמו וי"מ אותו כמו ותרוץ והוא בדרך הזרות.

פסוק יט
ופיך שלחת ברעה כלומ' החלטת אותו לדבר כל רע ו**תצמיד מרמה** חסר כלומ' תצמיד דברי מרמה כלומ' שתחברם ותמזגם תמיד להיותם מוכנים בפיך.

פסוק כ
תשב במושב לצים ו**תדבר** אפי' **באחיך** וקרוביך **ותתן דופי** שתגנם בדבריך.

פסוק כא
אלה עשית והחרשתי ולפיכך כשלא הענשתיך **דמית היות אהיה כמוך** לבלתי היותי יודע תעלומות ונסתרות ולכן **עתה אוכיחך ואערכה לעיניך** כל מה שעשית כאלו הוא כתוב לפני כענין מה שהיו אומרים כל עושה רע טוב בעיני ה' וכו' (מלאכי ב יז) והשיב בנבואה (שם ג יט) ושבתם וראיתם בין עובד אלהים וכו'. וי"מ **אלה עשית והחרשתי** כי כל אלה בני כפרה אבל על מה שחשבת שאהיה גוף כמוך על זה אוכיחך תוכחת נמרצת.

פסוק כג
וזובח תודה ר"ל שעם הקרבן יתודה בלב שלם לכבדני **ושם דרך** כלומ' שמשים לבו על אורחותיו עד שלא אצטרך לשום קרבן **אראנו בישע אלהים** בזמן ההוא.

פרק נא

פסוק ב
למנצח מזמור לדוד בבוא אליו נתן הנביא והוכיחו במצות האל והתודה לפניו ואמ' חטאתי לה' והוא השיבו גם ה' העביר חטאתך לא תמות (ש"ב יד יג) ואז חבר זה המזמור לתפלה על סליחת העון הגדול ההוא.

פסוק ג
ואמ' **חנני אלהים כחסדך** כלומ' מצד המשפט ידעתי כי לא תנקני וכן ענין **כרוב רחמיך** ואמר **פשעי** לשון רבים כי היה שואל סליחה לפי דרכו על כלם אע"פ שעקר כוונתו היתה על אותו העון שמה שאותו עון היה כולל לשתי עונות דבר בת שבע וסבת מות אוריה. ומ"מ עיקר כוונתו על עון בת שבע והוא שחזר.

פסוק ד
ואמ' **הרב כבסני מעוני** כלומ' הרב רחמיך ותכבסני וי"מ [כאלו] הוא כתוב בהא ולפיכך פירשו רבים שהוא שם כלומ' כבסני מאד כבוס גדול.

פסוק ה
כי פשעי אני אדע כלומ' ואתבונן בהם ולא אכפור אותם לפניך כמו שעשה קין שאמר השומר אחי אנכי (בראי ד).

פסוק ו
ואמ' **לך לבדך חטאתי** כלומ' שאיני צריך לזה לפיוס ב"א או להשבת חמס להם ונמצא העון מהעבירות שבין אדם למקום ומ"מ ידעתי דרך כלל כי תמיד עשיתי הרע בעיניך ומכיר אני בעצמי שאם תענישני הכל יהיה בדין ובמשפט ונמצאת הכרתי סבה שאם יגיעני עונש אורה שאתה צדיק בהנהגתך עלי וזכאי במשפטיך. ובא **למען** במקום סבה כמו כספם וזהבם עשו להם עצבים למען יכרת (הושע ח ד).

פסוק ז
וחייב עצמו ואמ' **הן בעוון חוללתי**. ולדעתי פי' כל ימי מיום הולדי לא עשיתי רק רע מעת הבריאה והעבור ואמ' זה דרך הפלגה כענין ופושע מבטן קורא לך (ישע' מח ח).

פסוק ח
ואמ' אח"כ **הן אמת חפצת בטוחות** כלומ' ואתה לא כיוונת בבריאת אדם לכך אבל כוונתך להיות לו מועצות ודעת. **בטוחות** כענין יסרוני כליותי (תה' טז ז). [**ובסתום**] בדברים הסתומים **חכמה תודיעני** כלומ' בראתני כדרך שאדעם. ויש לפרש ג"כ לדעתי **הן בעון חוללתי** וכו' כלומ' ואפי' כשאתנצל שזה בא מיצר הרע הנטוע בלב האדם הלא היה הכח הנלחם עמו בצדי ג"כ והוא ענין **אמת חפצת** וכו'. ויש מפרשים אותו דרך התנצלות כלומ' שאי איפשר לאדם לבלי חטא אחד שהיצר הרע נטעת בלבו והוא שדרשו בעוון מלא מלמד שאין לך חסיד בכל החסידים שלא היה לו צד אחד בעון ומ"מ עם כל החטאים לא סרתי מאחריך אבל האמת שחפצת נמצא בטוחותי.

פסוק ט
וא"כ **תחטאני באזוב** וכו' עד **שאלבין משלג** והוא משל על הכפרה הגמורה. **ואלבין** פועל עומד וכן הלבינו שריגיה (יואל א ז).

פסוק י
ואמ' **תשמיעני ששון ושמחה** ר"ל במחילת העון ואמ' **דכית** כלומ' מבהלתך עלי בהתראת העונש ואע"פ שנתן הנביא א"ל גם ה' העביר חטאתיך ולא הבטיחו רק על המיתה.

פסוק יא
[אמ'] **הסתר פניך** וכו' משל לעבור על פשעיו שלא יזכרם ולא יענש עליהם.

פסוק יב
לב טהור ברא לי אלהים שלא ישלוט עוד בי יצר הרע כמאמ' **ונתתי לכם לב חדש** (יחזק' לו כו).

פסוק יג
אל תשליכני וכו' **ורוח קדשך** וכו' כבר ביארנו שדוד היה מחבר המזמורים ברוח הקדש ובצד נבואה ונראה שלרוב צערו על העון נסתלקה נבואתו וקרא ההסתלקות ההיא השלכה מלפניו והוא ענין **ורוח קדשך אל תקח ממני**.

פסוק יד
השיבה לי ששון ישעך וכן קרא רוח הקדש **נדיבה** כלומ' חשובה וחלה פניו שתסמכהו ותעוררהו כל ימי עומדו. וי"מ **תסמכני** לשם כלומ' **וברוח נדיבה תסמכני** כלומ' בהעדפה ובשפע גדול. ואצלי עוד לפרש כי הוא היה מנצל עצמו תמיד בדברו ברבים בענייני התורה עם היותו מכיר בעצמו חסרונו ושאינו ראוי לכך אלא שרוב תשוקתו היה מביאו לכך ואמ' על זה במזמור האלפא ביתא גם ישבו שרים בי נדברו עבדך ישיח בחקיך כלומ' שלא סוף דבר שידברו עלי הפחותים בראותם שאני מכניס עצמי במקום שאינו ראוי לי שהרי אף מן הראויים ידברו מדרך לשונם הרע אבל גם השרים בישיבתם ידברו עלי ועם כל זה לא אוכל להמנע ועתה חשב בלבו כ"ש שידברו עלי עתה בשמעם המעשה הרע ועל כן חלה פני האל ואמ' שיפרסם מחילתו עד **שרוח נדיבה** ר"ל לב השרים והגדולים תסמכהו ותסעדהו.

פסוק טו
ועל זה אמ' **אלמדה** וכו' כלומ' שכשיראו מחילתו עם גודל החטא לא יתיאש אחד מהם מן התשובה ואם הפליג למרוד.

פסוק טז
והצילני מדמים כלומ' מעונש דמים ורומז על דמי אוריה ואז **תרנן לשוני** וכו'.

פסוק יז
וענין **שפתי תפתח** שב להסתלקות הרוח ממנו או חוזר למחילת החטא שיהיה זה סבה לרנן לשונו ותהלות לאל.

פסוק יח
על זה נאמ' **כי לא תחפץ** וכו' כלומ' שאין לזה העון כפרה בקרבן.

פסוק יט
רק **רוח נשברה**. ואחר כל זה שבה הנבואה אליו והתנבא בגאולה העתידה.

פסוק כ
ואמ' **היטיבה ברצונך את ציון** ורמז במלת **רצונך** בריצוי נצחי שלא יפסוק לעולם כל זמן המשך המציאות.

פסוק כא
ואז **תחפוץ זבחי צדק** בלא שום צד של רמיה ומחשבה כוזבת כמו שהיו עושים במקדש ראשון או שרמז על מין הקרבנות החשובים והוא אמרו **זבחי צדק עולה וכליל אז יעלו על מזבחך פרים**.

פרק נב

פסוק א
למנצח משכיל ר"ל מעורר לתת לב כי אחרית רשע לרע ולאבדון.

פסוק ב
ואמ' **בבוא דואג האדומי** וכו' שהביא דבתו אל שאול שבא בית אחימלך שנתן לו לחם וחרב גלית ושאל לו באלהים הכל כמו שכתוב בס' שמואל.

פסוק ג
מה תתהלל ברעה הגבור כלומ' שהתהללת לאדוניך בהבאת דבה רעה עלי והנה **חסד אל כל היום** להושיע על אף כל רכיל וקורץ **והגבור** הוא קריאה כמו הקהל חקה אחת לכם (במדבר טו טו) הדור אתם ראו את דבר ה' (ירמ' ב לא).

פסוק ד
והוות הוא ענין שבר ואמ' **תחשוב לשונך** עם היות המחשבה מיוחסת רק ללב מצד שעל יד הלשון המחשבה נראית כמאמ' הלשון שליח הלב וכמוהו ובתבונות כפיו ינחם (תה' סוף עח). ואמ' שלשונו תחשוב ותספר הוות והוא **כתער מלוטש** ר"ל מחודד **עושה רמיה** ר"ל שאדם חושב לעשות בו מעט ויחתוך בו הרבה וכן היה הענין שעל ידי דבורו נהרגו כהנים שבנוב.

פסוק ה
אהבת רע מטוב כי יכול היית לומ' שאחימלך לא היה יודע שאני בורח וכן האמת שלא היה יודע אבל אתה **בחרת שקר מדבר צדק** ואמרת שיודע היה ואע"פ שלא נכתב בהדיא שדואג אמר כן על כל פנים כך היה שבהתרעם שאול על הסומכים ידו אמ' הוא שאחימלך מהם. ומלת **סלה** כלומ' לכל ימיך נהגת כן.

פסוק ו
ודברי בלע פי' דברי השחתה.

פסוק ז
וכאשר נתצת עיר הכהנים ר"ל שגרמת נתיצתה גם אל **יתצך**. **ויחתך** עם היותו מן הקל יש לפרשו כמו יחתך מלשון **פן אחיתך לפניהם** (ירמ' א יז) ר"ל ישברך וי"א כמו ישרפך וכמוהו כי גחלים אתה חותה על ראשו (משלי כה כג) שפירושו מבעיר. **ויסחך** יתוצך כענין בית גאים יסח ה' (שם טו כה).

פסוק ח
ויראו צדיקים הנקמה ויוסיפו ביראת האל וישחקו עליו ויאמרו.

פסוק ט
הנה הגבר אשר לא ישים א' מעוזו ומבטחו רק שיבטח ברוב עשרו **יעוז בהותו** ר"ל ברשעתו ובשכר אשר ישכר ויכרית האחרים הנה ראו מה אחריתו.

פסוק י
ואני אנצל מלשונו ואשאר **כזית רענן** שלא יבול עלהו ואמ' **בבית א'** כלומ' שלא אסור מעבודתו כי הוא בטח ברשעו ובעשרו ואני בטחתי בחסד א'.

פסוק יא
אודך ה' לעולם וכו' **כי עשית** עבר במקום עתיד כלומ' כשתעשה זה המשפט **ואקוה שמך כי טוב נגד חסידך** כלומ' שאודיענו תמיד נגד חסידיך.

פרק נג

פסוק א
למנצח על מחלת וגו'. **מחלת** הוא כלי שיר ויראה לי שהוא מלשון מחלה כלומ' מעורר הדאגה כמו שידוע בחכמת הניגון שיש שם מיתרי דאגה ובכי וזה המזמור כבר בא דוגמתו בספר הראשון והוא המזמור הי"ד אין ביניהם רק שינוי מלות מעט וביארנו שם שהוא נאמ' על חרבן הבית בנבוכדנאצר ושמא זה נאמ' על חרבן שני ועל טיטוס וסידורו היה בין ענין דואג האדומי והזיפים שכמו שהיו בנבחרים שבישראל מקום מלכות דוד מפי הנבואות הקדומות והרשעים אשר מהם דואג והזיפים מתנכלים להמיתו ולהכחיש הנבואות והאל הפר עצתם, כן דבר ישראל עם האומות שאנחנו מקוים ביאת המשיח על ייעודי הנבואות והם יתנכלו עלינו ויכחישו הכל וגם בבואו יקומו עליו וביאור המזמור כבר כתבנוהו שם אלא שנשוב הנה בביאור כלל הענין.

פסוק ב
ואין א' הוא מצד שהיו עובדים לאלילים ואמ' שם **התעיבו עלילה** ר"ל פעולה וכאן נאמ' **התעיבו עול** כלומ' התעיבו דרכם בעמל.

פסוק ג
וקראם **בני אדם** לסכלותם והמוניותם.

פסוק ד
וכולו סג פועל עומד כמו נסוג כלומ' הולך לאחור תמיד **ונאלחו** כמו נשחתו או נמאסו מלשון חלאתה (יחזק' כא ז) והוא הפוך כמו שביארנו שם.

פסוק ה
ואמ' **הלא ידעו** וכו' כמו שפירשנו שם.

פסוק ו
ושם פחדו פחד פירשנוהו על נבוכדנאצר ובנו אבל כאן ביאורו על אחרית הימים בביאת גוג ומגוג שבהתקבצם יפחדו פחד גדול בראותם דבר ודם וגשם שוטף ואבני אלגביש וכו' (שם לח כב) **ולא היה פחד** פי' לא היה פחד כמוהו כמו **זה העם לא היה** (ישע' כג יג) שפירושו לא היה כמוהו **ופזר** עבר במקום עתיד כלומ' במקום **יפזר עצמות חונך** ר"ל החונה עליך. ואמ' כנגד המשיח **הבישות** כלומ' החזרתם ריקם ממועצותיהם כי האל מאס אותם והיה עמך.

פסוק ז
ומי יתן פירשנוהו במזמור הראשון.

פרק נד

פסוק א
למנצח בנגינות משכיל לדוד וכבר ביארנו ענין נגינות ומשכיל.

פסוק ב
והזיפים הם אנשי זיף שהיה דוד מסתתר עמהם ובוטח בהם וגלו הענין לשאול והאל הצילו מהם ואז חבר זה המזמור לעורר לבו לתפלה ולהודות לאל על נסיו שבכל יום עמו.

פסוק ג
ואמ' **אלהים בשמך** אשר אני קורא תמיד **הושיעני ובגבורתך** אשר אני בוטח בה **תדיננ**י ר"ל תקח משפטי מהם.

פסוק ה
כי זרים וכו' **לא שמו א' לנגדם** להתירא מן העונש.

פסוק ו
והנה על פניהם הרעים **א' עוזר לי** והוא **בסומכי נפשי** ר"ל בעזרת אוהבי וסומכי ידי ונפשי.

פסוק ז
וישיב הרע לשוררי ר"ל אויבי ומביטים עלי לרעה ואתה **באמתך** ר"ל ביושר משפטיך **הצמיתם** והכריתם.

פסוק ח
וכאשר תעשה כן **בנדבה אזבחה לך** ר"ל ברוח נדיבה **ואודה שמך** אשר **הצילני** והראני באויבי כרצון נפשי.

פרק נה

פסוק א
למנצח וכו' זה המזמור נאמ' כשברח דוד מירושלים מפני אבשלום ונאמר לו שאחיתופל בקושרים ונתירא הרבה ממועצותיו עד שאמר סכל נא את עצת אחיתופל ה' (ש"ב טו לא).

פסוק ב
ונאמרה **האזינה** אצל השם דרך השאלה כי מלת האזינה מונחת כן מצד האזן.

פסוק ג
ואריד בשיחי פירושו אתאונן בצערי **ואהימה** כמו ואהמה ואם הם שני שרשים כמו אריד וירדתי על ההרים (שופטי' יא לז).

פסוק ד
וקול **אויב** נאמר על אבשלום **ועקת רשע** ר"ל צרת רשע נאמ' על אחיתופל וי"מ **יטו** כמו יגיעו כלומ' יסבבו עלי רע בשקר ובאון וישטמוני באף.

פסוק ה
ויחיל מלשון חיל כיולדה (תה' מח ז) **ואימות מות** כלומ' שהיה ירא שימיתוהו וגם בעצת אחיתופל נאמ' והכית את המלך לבדו (ש"ב יז ב).

פסוק ו
ורעד ופלצות ענין אחד.

פסוק ז
ומי יתן לי וכו' כלומ' שהייתי נכסף שאוכל לברוח מפניהם בקלות שלא יוכלו להשיגני עד שאמרתי **מי יתן לי אבר** ר"ל כנף עד שאעוף ואשכון לבטח.

פסוק ח
וארחיק נדוד ללון במדברות ובזה אחיש ואמהר לעצמי מפלט.

פסוק ט
מרוח סועה ר"ל נוסעת מרוב סער ורעש והענין על תוקף הצרות המגעשות והמרעישות לבבו.

פסוק י
בלע ה' ר"ל השחת עצתם **ופלג לשונם** כלומ' שתחלקם שלא יהיו בעצה אחת אבל זה בכה וזה בכה עד שתבלבל עצתם **כי ראיתי** בעיר ר"ל בירושלים **חמס וריב** ר"ל שיקשרו עלי והריני מת אם לא תסכל עצתם.

פסוק יא
יומם ולילה יסובבוהו ר"ל שמבית ומחוץ החמס והריב **על חומותיה ואון ועמל בקרבה** ר"ל שמבית ומחוץ יסובבו עלי בלא הפסק והוא ענין **הוות בקרבה ולא ימיש מרחבה תוך ומרמה**.

פסוק יג
והנה אחיתופל היה אוהבו ויועצו כל הימים עד שהיה מכיר שהיה שונאו היה נשמר ממנו אבל שהיה חושב בו שהוא אוהב נאמן לו ועל זה אמ' זה הענין הוא בבגידה כי האויב הזה לא היה מחרף אותי שאסבול לו ולא הגדיל עלי בלשונו שאסתר ואעלים עיני ממנו.

פסוק יד
אבל שהייתי מכבדו כאלו היה **כערכי** וכאלו היה **אלופי ומיודעי** ר"ל רעי וחברי ושיחדו היינו ממתיקים סוד ועצה על ענייני.

פסוק טו
וגם כשהייתי הולך **בבית א'** הייתי קורא אותו בפרסום בפני כל החבורה והוא ענין **ברגש** כלומ' בהמיה ובפרסום. ואמ' **ואתה אנוש וגו'** כי הנבואות ידברו פעם נסתר ופעם נמצא.

פסוק טז
וחלה פני האל **שישיא מות עלימו** דרך משל שיפתה המות שיבא אליו ואל עוזריו פתאום **וירדו שאול חיים** כלומ' שלא ירגישו בחלים אלא שימותו בנגיפה דרך עונש. **כי רעות**

במגורם ר"ל במקום אסיפתם הם **בקרבם** כלומ' מוכנות ומזומנות במחשבתם טרם בואם להתאסף במקום אסיפתם.

פסוק יז
ואני כשאראה השתדלותם על **אל א' אקרא** ואשיחה בתפלה.

פסוק יח
וישמע קולי עבר במקום עתיד כמשפט הנבואות.

פסוק יט
וכן **פדה בשלום** וכו' כלומ' שיפדה נפשי בשלום. **מקרב לי** ר"ל מהלחם עלי וריי"ש **מקרב** בקמץ חטף כי הוא מקור מענין כלי קרב (קהלת ט יח) ויש לפרשו כפשוטו כלומ' מהתקרב ומנגוע בי. **וכי ברבים** פירושו ואע"פ שרבים היו עמדי כלומ' להלחם עמדי וביי"ת **ברבים** נוספת כמו לחמו בלחמי (משלי ט ה) או איפשר כפשוטו **כי רבים עמדי** לעזרתי אחר השגחת השם כענין רבים אשר אתנו (מ"ב ו טז) וי"א שאמ' זה על שם וכל ישר' ויהודה אוהבים את דוד (ש"א יח טז).

פסוק כ
וראיתם **ישמע אל ויענם** ר"ל שישמע תפלת עוזרי. ואין נראה כן שדוד לא היה בוטח רק באל יתי' וישמע אל פירושו לקולי ויענם פירושו ויכניעם מלשון לענות מפני (שמות י ג). **ויושב קדם סלה** הוא חוזר למה שאמ' ישמע אל כלומ' ישמע אל שהוא יושב קדם סלה ויכניעם **ואשר אין חליפות למו** פירושו על האויבים כלומ' שלעולם לא יחליפו מידותיהם והנהגותיהם לאל אפי' רגע אחד וזה מפני ש**לא יראו אלהים**. וי"מ **אשר אין** וכו' על האל יתי' כלומ' יכניעם האל **ויושב קדם סלה אשר אין חליפות למו** ר"ל שינוי **ולמו** נאמ' לפעמים על יחיד כמו לו כדרך יסכון עלימו (איוב כב ב) כבו עליו יחזו פנימו (תה' יא ז) כמו פניו, **ולא יראו א'** כמו כי לא יראו.

פסוק כא
ואמ' על אחיתופל **שלח ידיו בשלומיו** ר"ל באיש שלומיו על דרך ואני תפלה (תה' קט) שהוא כמו איש תפלה וי"מ **בשלומיו** בשורק מלשון שלמים הם אתנו (בראי לד כא).

פסוק כב
ועתה אני מכיר כי כל מה שהיה מראה עצמו אוהב אלי היה שקר וזהו **חלקו מחמאות פיו** ר"ל יותר מחמאות וחסר מלת אמרי כלומ' אמרי פיו היו יותר חלקים מחמאה או שמא המ"ם מן התיבה ומן האותיות הנוספות כמו אזרוע מלחמה תשועה ודומיהם ור"ל

ממתקי פיו היו חלקים. **ופתיחות** כמו חרבות כדרך ואת ארץ נמרוד בפתחיה (מיכה ה ה).

פסוק כג
ואמ' כמיעץ לעצמו ולכל הסר למשמעתו **השלך על ה' יהבך** ר"ל משאך וכמו שאמרו ז"ל שקול יהביך ושדי אגמלא (מגלה יח) ואמ' **והוא יכלכלך** הוא פועל יוצא כלומ' יכין אותך שתסבלהו **כי לא יתן לעולם מוט לצדיק**.

פסוק כד
וחזר לקללת האויב ואמ' **ואתה א' תורידם** תוריד אלה הרשעים **לבאר שחת** והוא הקבר או גהינם כי ימצא בלשון קבר כמו לשחת קראתי אבי אתה (איוב יז טו) ופעם לגיהנם. **ואנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם** ר"ל שלא יגיעו לחצי ימיהם **ואני אבטח בך** לקבל תפלתי.

פרק נו

פסוק א
למנצח על יונת אלם רחוקים וכו' כבר ביארנו ענין **מכתם** אבל **יונת אלם רחוקים** יש לפרש בו ג"כ שהוא אחד מכלי הניגון **ויונת אלם** כלומ' יונה אלמה שאינה הוגה והומה רק צפצופים רחוקים זה מזה ומה שאמ' כיוני הגאיות כולם הומות (יחזק' ז טז) ר"ל בעת התיראם מבני אדם והומות לשוב אל ארובותיהם וכן ענין וכיונים הגה נהגה (ישע' נט יא). אבל כשלא נתיראו מבני אדם לא יהגו בתכיפה רק ברחוק המיה אחת מחבירתה וכן היה כלי הניגון הזה מתאחר התנועות. וענין **באחוז אותו פלשתים בגת** פירושו כשחשבו לאחוז אותו להמיתו כשאמרו לאכיש הלא זה דוד מלך הארץ (ש"א כא יב) עד שהוריד רירו על זקנו ועשה עצמו כמשוגע וברח אל מערת עדולם ואיפשר שעל זה קרא עצמו **יונת אלם** כענין יונה פותה אין לב (הושע ז יא);

פסוק ב
ואמ' על זה **חנני א' כי שאפני אנוש** ר"ל הביט בי לרעה ורומז אל שאול.

פסוק ג
ושאפו שוררי רומז אל שאול וסיעתו ומלת **מרום** קריאה לשם ית'.

פסוק ד
ואליך אבטח כמו עליך וכמו בטח אל ה' (משלי ג ה).

פסוק ה
ואמרו **בא' אהלל דברו** הוא אצלי לשון שבועה כלומ' בשבועה לאל שאני אהלל דברו ר"ל שאקיימנו ואעשנו ואלחם מלחמותיו ולא אירא משום אדם כי בו בטחתי **ומה יעשה בשר לי**.

פסוק ו
ודברי יעצבו כלומ' יכעיסו כלומ' שיגרמו לו לכעוס ולהיות דברי דברים של כעס.

פסוק ז
ויגורו כמו יתאספו **ויצפונו** כמו יארובו **ועקבי ישמורו** כלומ' שמרגלים אנה אני הולך מצד **שקוו נפשי** ר"ל ללכדני.

פסוק ח
פלט למו כלומ' ועד היום לא הגיעם עונש על מעשיהם אבל על כל און ועבירה שהיו עושים היה להם מפלט ולכן אתה ה' הפילם ממועצותיהם והורידם באף.

פסוק ט
ואמ' **נודי ספרת אתה** מלשון בארץ נוד (בראי ד טז) כלומ' נדנודי וטלטולי להתעלם **ספרת אתה** כלומ' שידעתם. **שימה דמעתי בנאדך** כלומ' שלא תשכחנה וכן **בספרתך** כלומ' להיות זה נזכר לפניך כענין ויכתב בספר זכרון לפניו (מלאכי ג טז). ואמ' נודי עם נאדך דרך צחות ומלת הלא נאמרת לחזוק כאמת למטה הלא רגלי מדחי (פס' יד) הלא צויתיך (יהושע א ט) הלא שמעת בתי (רות ב ח).

פסוק י
ואז **ישובו אויבי אחור** וביום **אקרא** ואתפלל לפניך **זה ידעתי** כלומ' בזה אדע **כי א' לי** ומשגיח עלי.

פסוק יא
וחזר ואמ' **בא' אהלל דבר** כלומ' שלא אימנע ממצות השם להלחם מלחמותם בעבור קנאתם **ובא' ובה'** לשון שבועה. ורבותי' פירשו **בא'** מדת הדין, **בה'** מדת הרחמים כלומ' הן שתבוא עלי במדת הדין הן במדת רחמים על הכל אני מקלסך כלומ' שאודך על טוב ועל רע.

פסוק יב
ומ"מ **בא' בטחתי ולא אירא** שום דבר.

פסוק יג
עלי א' נדריך ר"ל הנדרים הראוים לך על נסיך ועל נפלאותיך והם ההוראה והתפלה והוא ענין **אשלם תודות לך**.

פסוק יד
כי הצלת נפשי ממות הלא רגלי מדחי שלא להיות נדחה עם כל הטרדות מהתעסק בתורתך **להתהלך לפני א' באור החיים** ר"ל התכלית הנצחי. ובדרש אמרו **להתהלך לפני הא'** בארץ ישראל, **באור החיים** זו גן עדן.

פרק נז

פסוק א
למנצח אל תשחת וגו'. הנה שלשה מזמורים רצופים שמתחילים **אל תשחת** ושלשתם בענין דוד עם שאול והיה מתירא שימיתוהו. ולכן היה מחלה לפני האל שלא ימות ונראה שהמיתה כשהיא על ידי אדם נאמרת בלשון השחתה כמו שאמ' דוד לאבישי כשרצה להמית את שאול אל תשחיתהו כי מי שלח ידו במשיח ה' ונקה (ש"א כו ט) והעד שזה המזמור נאמ' **בברחו מפני שאול במערה** כשהיו דוד ואנשיו בירכתי המערה ובא שאול שם להפך את רגליו וכרת כנף מעילו ולא רצה לשלוח בו יד עם היות הוא רודף אחריו.

פסוק ב
ואמ' **חנני א'** וכו' **עד יעבור הוות** כלומ' המחשבה הרעה ששאול חושב ומתנכל עלי ובאה מלת **עד** כמו עד אשר אם עשיתי (בראי כח טו) שאין הכוונה שיעזוב אותו אח"כ אבל הכוונה עד אשר אם עשיתי וכו' ואז יהיה העזר בשלימות.

פסוק ג
וזהו ענין **לאל גומר עלי** כלומ' גומר ומשלים עזרתי בענין המלוכה.

פסוק ד
וישלח משמים ר"ל עזרו. **וחרף שואפי** עבר במקום עתיד כלומ' שיבזה שונאי וישפילהו.

פסוק ה
ודמה האויבים ללבאים וקראם **לוהטים** ר"ל שורפים **ואשכבה לוהטים** בני אדם חסר והפוך כלומ' אשכבה בתוך ב"א לוהטים **אשר שניהם חנית וחצים** וכו' לדבר רע עלי. ובדרש **לבאים** אבנר ועמשא **לוהטים** דואג ואחיתופל **שניהם חנית** אלו אנשי קעילה **ולשונם חרב חדה** אלו הזיפים.

פסוק ו
ורומה על השמים כלומ' שיפרסם בארץ רוממותו בשמים.

פסוק ז
רשת הכינו לפעמי כמו שאמ' שאול לזיפים ראו את מקומו (ש"א כג כב). **כפף נפשי** פי' הכניע נפשי ואמ' זה על שאול. **ושיחה** כמו שוחה והמשל על היותם מרגלים אותו. **ונפלו בתוכה** כמו יפלו.

פסוק ח
ונכון לבי כלומ' שבכל צרותי לא נטיתי מדרכי תורתך ברב או במעט אבל אני מעורר עצמי תמיד.

פסוק ט
ואומ' **עורה כבודי** כי הנפש יקרא כבוד. **עורה הנבל וכנור** לשמחני להאציל עלי רוח הקדש **ואעירה שחר** פעל בודד כלומ' אעור בשחר ובירושלמי (ברכות דף ב ע"ד) עשאוהו יוצא כדינו והוא שאמ' כלהון מלכיא שחרא מעורר להון ברם אנא מערר לשחרא.

פסוק י
ואודך כלומ' אני מודה ומשבח אותך **ובלאומים** כמו בעמים הבי"ת שמושית מן הלמד והיתה ראויה להדגש.

פסוק יא
וגדול עד שמים כלומ' עד תכלית מה שאיפשר.

פרק נח

פסוק א
למנצח וגו'. כוונת המזמור כנגד אבנר ושאר השופטים אשר לשאול שהיו מחזיקים את דוד כמורד במלכות ושבדין הוא רודף אחריו להורגו כמו שכתוב וידבר שאול אל יהונתן בנו ואל כל עבדיו להמית את דוד (ש"א יט א) כלומ' והסכימו כלם בכך אלא שיהונתן גלה לו כמו שכתו' שם ויגד יהונתן לדוד וכו' וכן אמר שאול שלח וקח אותו אלי כי בן מות הוא (שם כ לא) ודאי לא אמ' כן רק בעצת שופטיו וחכמיו.

פסוק ב
ואמ' על זה **האמנם אלם** והוא לשון קבוץ מגז' מאלמים אלומים (בראי' לז ז) וקרא קבוץ הדיינים אלם ואמר **האמנם אלם צדק תדברון** כלומ' אתם קבוץ החכמים התדברו בזה

צדק ותשפטו בזה **מישרים**. ולדעתי הוא מלשון אליו ואילמיו (יחזק' מ כא) מענין אולם הכסא אשר ישפט שם (מ"א ז ז) פירושו מושב אחד נקרא אולם ובלעז סאליס או שהיו השופטים יושבים שם כאלו אמ' מושב המשפט ר"ל אתם היושבים בו הבאמת תחשבו בזה הענין שתדברו צדק ותשפטו במישרים? לא כן. אבל שתדינו בדיני שקר.

פסוק ג

ולא שתטעו בכך אבל שאתם מכירים ומזידים לרוב רשעכם ואף בתוך לבבכם ומחשבותיכם תפעלו **עולות** ר"ל עול ורמיה כמו ועולתה קפצה פיה (איוב ה טז). ואמ' אח"כ **בארץ חמס ידיכם תפלסון** כלומ' וקשה מזה שתעמידו החמס בכל הארץ בחזקה ותוקף ונעשה בפלס ובמשקל כלומ' שתכריזו עליו שהוא אמת.

פסוק ד

וזרו הוא עבר מנחי העי"ן בפלס **מה טובו** כלומ' נעשו זרים מיום הולדם.

פסוק ה

ובא **חמת למו** סמוך במקום מוכרת כדרך שכורת ולא מיין (ישע' נא כא) והענין שדבריהם שידברו הם ארס כדמות נחש ומצד שיש ביניהם חברים יודעים ללחוש בהם עד שלא יזיקו ויש בנחשים מין רע שלא ימנע מהזיק בשום לחישה ונקראים פתנים והוא דמה אותם לנחשים ואמר שאינם כשאר הנחשים אבל כמו ה**פתן** שעושה עצמו כחרש ואוטם אזנו שלא לשמוע.

פסוק ו

לקול מלחשים ואפי' היה הלוחש **חובר חברים מחוכם**.

פסוק ז

וענין **הרס שניהמו** שלא יוכלו להזיקני **ומלתעותיהם** השנים הגדולים.

פסוק ח

וימאסו כמו ימסו וכמוהו לדעתי כסף נמאס (ירמ' י ל) כמו שביארתי במקומו. וכשידרוך חציו יהיו כאלו יתמוללו ר"ל כאלו נכרת וכמו **ימולל ויבש** (תה' צ) שלא יוכלו להרע והדריכה היא יריית החצים כענין **ידרוך הדורך קשתו** (ירמ' נא ג) והוא ענין הדרכה והחצים משל לדברים הרעים.

פסוק ט

ואמ' **כמו שבלול** וכו' כלומ' שיכלה האויב מעט מעט וילך הלוך ונמס כמו שבלול והוא שרץ נקרא לימסא ו**תמס** שם מן נמס במשקל תבל עשו (ויקר' כ יב) וכן ימות מהרה ויהיה **כנפל אשת ואשת** כמו אשה כדרך אשת יפת תואר (דברי' כא יא) אשת בעלת

אוב (ש"א כח ז) כענין תפארה ותפארת עטרה ועטרת שנמצאו תפארת ועטרת בסמוך ובמוכרת **ובל חזו שמש** ר"ל **כנפל** האשה שאינו מגיע לראיית השמש ואמ' **חזו** לשון רבים על שם כלם וכן **חזו** עבר במקום עתיד. וי"מ **אשת** שרץ הנקרא טלפא כמו שאמרו (מ"ק ו) צדין את האישות ואין לה עינים וקראה **נפל** מפני שעומדת תמיד תחת הקרקע.

פסוק י

וכאלו מדבר להם אמר **בטרם יבינו סירותיכם אטד** כלומ' שיגפם ה' וימיתם פתאום וענין המשל קודם שירגישו הקרירות בחום אש הקוצים אשר יתחילו להבעיר תחתיהם כלומ' שיחמו כן תבוא לאויב מיתה פתאומית קודם הרגשו בתחלת חוליו אבל בכל חיותו ובכל גבורתו וזהו **כמו חי** כלומ' בבריאותו. **כמו חרון ישערנו** כלומ' כמו כן חרון א' יסערם ור"ל האויב ודרך הנבואות לדבר פעם לשון יחיד פעם לשון רבים פעם לשון נסתר פעם לשון נמצא.

פסוק יא

ואמ' **ישמח** וכו' כלומ' אז ישמח צדיק וכו' ודרך הפלגת הנקמה אמר **פעמיו ירחץ בדם הרשע** כלומ' רגליו.

פסוק יב

ואז **יאמר כל אדם אך פרי לצדיק** וכו' דייני הארץ מטים את הדין ועושים עול במשפט [אך] **יש אלהים שופט** משפטם **בארץ** מצד העונש.

פרק נט

פסוק א

למנצח וגו' בשלוח שאול וישמרו את הבית להמיתו עד שמיכל אשתו הגידה מחר אתה מומת וכתי' ותורד מיכל את דוד בעד החלון וילך ויברח וימלט (ש"א יט) ואז חבר זה המזמור.

פסוק ב

הצילני וכו' כלומ' תעמידני לבטח כאלו אני במקום נשגב.

פסוק ד

ויגורו כמו יתאספו.

פסוק ה

ויכוננו ר"ל יכוננו עצמם להרגני. **עורה לקראתי וראה** מחשבתם והצילני מידם.

פסוק ו
ולרוב רשעם היה כולל אותם בכלל כל הגוים הכופרים באל ואמ' **הקיצה לפקוד כל הגוים** ר"ל עון כל הגוים כי ידעתי כי יפקוד עונם בכללם. **ובוגדי און** כלומ' בוגדים באון.

פסוק ז
ואמ' על השומרים שהם היו יושבים בערב והומים ונובחים **ככלב** שדרכו ללכת ולנבוח והיו מסובבים את העיר אם ימצאוהו וכשלא היו מוצאים אותו יביעו חרבות.

פסוק ח
וכי **מי שומע** כלומ' שהיו בוטחים שלא היה שומעם אדם שייראו ממנו.

פסוק ט
ואתה ה' תשחק תלעג להם כמו שתלעג לשאר הגוים המצרים לי כענין ה' ילעג למו (תה' ב).

פסוק י
וענין **עזו אליך אשמורה** כלומ' מלכותו אני ממתין אליך שתביאהו בידי **כי אלהים משגבי**.

פסוק יא
ואלהי חסדי יקדמני בטרם אקראהו להראותי בשוררי והכתיב **חסדו** וביאורו אלהים **חסדו יקדמני**.

פסוק יב
ואמ' על השומרים **אל תהרגם** כלומ' שאם ימותו מהרה ישכחו עמי הנקמה אבל להאריך זמן הנקמה **הניעמו בחילך** ר"ל שתטלטלם בכחך הגדול **ותורידם** מעשרם **אתה ה'** שאתה **מגננו**.

פסוק יג
[כי **בשפתימו ישבעו לשקר** והתפלל שיהיו נוקשים באמרי פיהם] **וילכדו בגאונם** ומאלתם וכחשם אשר **יספרו** וכן **בחטאת פימו דבר שפתימו** ובא חטאת קודם וילכדו שלא כמשפט או הוא חסר שתזכור חטאת פימו וגו'.

פסוק יד
כלה בחמה ר"ל כלה אותם בחמה **ואינימו** ר"ל שלא יהיה להם שריד ופליט **וידעו כי א' מושל ביעקב** שמשפטו מגיע עד אפסי ארץ.

פסוק טו
ותחת מה שאמר למעלה ישובו לערב וכו' שהיו שם בערב לרגל חזר זה דרך קללה **שישובו בערב ויסובבו עיר** מרוב העוני לבקש לחם וזהו.

פסוק טז
ינועון לאכול וגם עם כל זה **ילינו** בלא שביעה **ואם** במקום אע"פ כלומ' יתעמלו למעט מזון אע"פ שלא ישבעו ממנו.

פסוק יז
ואני אשיר עזך כלומ' אפרסמנו בשירי **וארנן** בכל בקר **חסדך כי היית** וכו'.

פסוק יח
ועזי ר"ל מלכותי הנתון לי מאתך **אליך אזמרה** ר"ל שאודה בשירי כי מאתך בא אלי **כי אלהים** וכו' ר"ל **כי אתה א' משגבי**.

פרק ס

פסוק א
למנצח וגו'. נראה **ששושן עדות** הוא כלי ניגון **ושושן** הוא נגזר לדעתי מ**ששנים** ו**עדות** הוא מלשון עדי עדיים (יחזק' טז ז) לרמז שהיה ממין הכלי הנקרא שושנה אלא שהיה נבחר מאד **וללמד** כמו להזכיר ר"ל לעורר הלבבות שכל ענייני האדם מסודרים להשגחתו יתי ולהורות לפניו על הכל. ובדרש אמרו **ללמד** כלומ' שיהיה הענין צריך להוראה ולמוד והוא כשהלך [יואב] להלחם עם ארם אמרו לו אי אתה מזרעו של יעקב שכבר התנה עם לבן [שלא] לעבור בתחומו לרעה כדכתי' לכה ונכרתה ברית אני ואתה (בראי לא מד). כששמע יואב כן לא היה יודע מה להשיב ובא אצל דוד אמ' לו כך וכך אמרו לי מיד הושיב סנהדרין אמרו לו הם עברו הברית תחלה שנאמ' מן ארם ינחני בלק מלך מואב ולא זו בלבד אלא אף בימי כושן רשעתים [שהיה ארמי] וישב יואב ואמ' [להם].

פסוק ב
ואמ' שזה המזמור חובר כשנלחם עם **ארם נהרים וארם צובה וישב יואב** להכות את אדום **בגיא מלח שנים עשר אלף** וזה הענין מצאנו בס' שמואל ובס' דברי הימים אלא שזה הענין [אינו] שוה בכולם וצריך ליישבם על הדרך שפירשו בזה כל המפרשים והוא שבס' שמואל (ש"ב ח) מצאנו ויך דוד את הדדעזר בן רחוב מלך צובה בלכתו להשיב ידו בנהר פרת וילכד ממנו אלף ושלש מאות פרשים ועשרים אלף רגלי וכו' ותבא ארם

דמשק לעזור להדדעזר מלך צובה ויך דוד בארם עשרים ושנים אלף ותהי ארם לדוד לעבדים ונאמ' אחריו ויעש דוד שם בשובו מהכותו את ארם בגיא מלח שמנה עשר אלף ויהי כל אדום עבדים לדוד. ובדברי הימים (א' יח) כתוב ויך דוד את הדרעזר מלך צובה בלכתו להציב ידו בנהר פרת וילכוד ממנו וכו' כמו שכתו' בשמואל ויבא ארם דרמשק לעזור להדרעזר מלך צובה ויך דוד וכו' כדכתי' בשמואל ונאמ' אח"כ ואבישי בן צרויה הכה את אדום בגיא המלח שמונה עשר אלף ויהיו כל אדום עבדים לדוד. הנה נתחלף הענין בשם האומה שבשמואל נכת' במלחמת גיא מלח ארם ובכאן ובדה"י נאמ' אדום וכן נתחלף עוד מספר ההרוגים שבכאן נאמ' **שנים עשר אלף** ובשמואל ובדה"י נאמ' שמונה עשר ועוד נתחלף הענין בשם ראש המלחמה שבשמואל נתיחסה לדוד ובכאן **ליואב** ובדה"י לאבישי ונראה ליישב המקראות שהמלחמה היתה לאדום ולארם וכמו שכתו' כאן **בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח** ומתוך כך הזכיר בכאן שניהם ר"ל אדום וארם והמלחמה נתיחסה בשמואל לדוד להיות הכל על שמו כי הוא העיקר ובשליחותו נעשה הכל וכולם בטוחים על כחו והנהגתו ונתיחסה בדברי הימים לאבישי כי הוא התחיל במלחמה אלא שיואב בא אחריו והשלימה והוא שנאמ' כאן **וישב יואב** כלומ' ששב מארם ללכת לעזור לאחיו על אדום ומה שאמר כאן **שנים עשר אלף** לפי שאבישי הכה תחלה ששת אלפים וכשבא יואב השלים למלחמה והרג שנים עשר אלף והיו בי שניהם שמונה עשר אלף אלא שאחר שאבישי היה המתחיל התיחסה כל ההנהגה אליו לשמו ובדרך זה נתישבו המקראות. ובדרש אמרו ששתי מלחמות היו בגיא מלח אחת שהכה אבישי שמונה עשר אלף ואחת שהכה יואב שנים עשר אלף ולענין הפשט נראה כמו שכתבנו תחלה.

פסוק ג

ומעתה נחל בביאור המזמור ואמ' **א' זנחתנו פרצתנו** והוא שמתחלה הלך הדדעזר מלך צובה להציב ידו בנהר פרת ר"ל לאסוף שם מחנותיו ולקח קצת מקומות מארץ ישר' הסמוכים לנהר פרת וזהו **פרצתנו** כלומ' שפרץ מלך ארם בארצנו ואמ' **אנפת** כלומ' אין זה ריחוק אלא כעס על עונותינו **ותשובב לנו** כלומ' שתשיב אלינו ברחמים.

פסוק ד

ואמ' **הרעשת הארץ פצמתה** כלומ' שבביאת האויב היה הענין כאלו רעשה הארץ **ופצמת** פירושו נפתחה מענין וקרע לו חלוני (ירמ' כב יד) שתרגומו ופצים ליה כוין וייחס הענין לאל כי הוא המסבב את הכל לעונותינו ולכן **רפה שבריה** כדרך וירפא את מזבח ה' ההרוס (מ"א יח ל) וההי"א במקום אל"ף כי **מטה** ר"ל ונטתה ליפול.

פסוק ה
הראית עמך קשה כלומ' כשבאו גוים בארצנו כאלו **השקיתנו יין תרעלה** ובאה מלת **יין** מוכרת במקום סמוך כמו מיין הרקח (שה"ש ח ב).

פסוק ו
ונתת עבר במקום עתיד והוא שמחלה פני האל שיתן ליראיו **נס** ר"ל גדלה **להתנוסס** ר"ל להתרומם נסו על אויביו. **ומפני קשט** ר"ל מצד אמתות הבטחתך אשר הבטחת להעמידנו ולהושיב עמך על אדמתם בשלוה ובבטח. **סלה** ר"ל לעולם.

פסוק ז
למען יחלצון ידידיך כמו חלצני ה' (תה' קמ ב) [ואמ' שהוא ענין מנוחה וכן ועצמותיך יחליץ (ישע' נח יא) ומזה הענין רצח והחליצנו] ור"ל שינצלו מצרתם. **הושיעה ימינך** נ"ל שהוא פועל יוצא כלומ' הכן ימינך שתושיעני או שמא קרא העם הנבחר **ימינך** להיותם העומדים מימינו וזה משל על היותם מוכנים לעבדו. ורבותי' דרשוהו לשון הפלגה כאלו התקצר בצרותינו ולכן הושיע עצמך ואז **תעננו** והענין כי בצרותינו אין שמך מפואר כראוי בין העמים.

פסוק ח
ואחר שהזכיר איך הבטיחתהו הנבואה למלוך גם על ישראל ושיכנעהו למלוך בהתגברות אמ' על זה **אלהים דבר בקדשו** ר"ל ברוח קדשו והוא על פי נבואה דבר שאעלוז בו והוא להפר אלי הממלכה עד **שאחלק** לכם לתתו כרצוני למדד **עמק סוכות** לחלקו בחפצו וזכר אלו המקומות שהיו משבט אפרים והרמז על מלכות ישראל שהיא מכונה בשם יוסף.

פסוק ט
ולפי שהמליך אבנר את איש בשת בן שאול על גלעד ועל אפרים אמ' שהכל ניתן לו בנבואה והוא שפירש עוד **לי גלעד ולי מנשה ואפרים מעוז ראשי** כלומ' שכלם לעזרתי **ויהודה מחוקקי** ר"ל עיקר מלכותי והוא שם או פירושו שהם השרים והשלטונים שלי.

פסוק י
ומואב סיר רחצי כלומ' הדור שאשפוך בו רחיצת רגלי משל לאדנות מופלג והיותם תחתיו בשפלות וכניעה והוא ענין **על אדום אשליך נעלי** כלומ' שיהיו למרמס תחת רגלי כמו שאמ' בזאת המלחמה ותהי מואב עבדים לדוד וכן ויהי כל אדום עבדים לדוד (ש"ב ח) וכן ותהי ארם לדוד לעבדים ולא זכרו הנה כי נכלל הוא עם אדום אחר שהיו

נעזרים זה בזה. **עלי פלשת התרועעי** כלומ' הכיני עצמך לעזרתי לקבץ גוייך בתרועה לבוא לעזרתי **ועלי** פירושו להתחבר עם אנשי חילי כמו עליו מטה מנשה (במדב' ב כ).

פסוק יא

ומי יובלני עתיד במקום עבר כלומ' מי הביאני לכיבוש ערי מבצר כאלה **ומי נחני עד אדום** לתתם אלי לעבדים.

פסוק יב

הלא אתה א' שזנחתנו ועתה **לא תצא בצבאותינו** להלחם מלחמותינו לסבת עונותינו.

פסוק יג

ולכן אנחנו שבים לפניך שתתן לנו **עזרת מצר** כי לא בטחנו רק בישועתך כי ידענו שתשועת אדם שוא והבל.

פסוק יד

ובך **נעשה חיל** ואתה תבוס צרינו ר"ל תרמסם.

פרק סא

פסוק א

למנצח על נגינת לדוד. הוא הכלי הנקרא נגינות וקראו עתה נגינת ובא בו התי"ו שלא בסמיכות כמו מכת בלתי סרה (ישע' יד ו) חכמת ודעת (שם כט יד). כוונת המזמור אינה על דבר ידוע אבל שהיה מתפלל על שלותו והארכת מלכותו ומודה לפניו על שזכהו להעמיד המלכות בידו.

פסוק ב

ואמ' **שמעה א' רנתי** ר"ל תפלתי הבאה בשיר ובזמר.

פסוק ג

ואמ' **מקצה הארץ אליך אקרא** כלומ' כשהייתי קורא אליך **מקצה הארץ** נודד ובורח **בעטוף לבי** לרוב צרותי וברדיפת האויבים והייתי [רחוק] מהחזיק במלוכה **אתה נחיתני בצור שהוא גבוה ממני** שלא הייתי אני סבור שאוכל אני לעלות בו כלומ' שנתת לי המלכות והיית לי.

פסוק ד

מחסה ומגדל עוז מאויב אשר דמה לטרדני ממנו. ואחר שהטית עלי חסדך בזה חנני **שאגור**.

פסוק ה
באהלך ר"ל מקדשך **עולמים** ר"ל זמנים ארוכים **ואחסה בסתר כנפיך סלה** כלומ' כל ימי חיי. ולי נראה שרומז על חיי העולם הבא כלומ' שאוכל למלאת רצונך עד שאזכה לנועם העולם הבא ג"כ והוא אמרו אחסה בסתר כנפיך סלה **ואהלך** משל על גן עדן.

פסוק ו
ואמ' **כי אתה א' שמעת לנדרי** כמו שהייתי נודר לפניך אם תצילני כענין אם שוב ישיבני ה' בשלום והדומים להם. **ונתת ירושת יראי שמך** ר"ל שנתת להם גמולם מה שהיו ראויים לירש מצד עומדם לפניך.

פסוק ז
וחלה פניו שיוסיף על ימיו עד שיהיו שנותיו כפל הנהוג או רמז לחיי העולם הנצחי.

פסוק ח
ומן צווי כמו ומנה ר"ל צוה **ומנה עליו חסד ואמת** שינצרוהו.

פסוק ט
וכן ר"ל **באמת ובתמים אזמרה שמך לעד בשלמי נדרי יום יום** והנדר הוא לעמוד לשרת לפניך בלא הפסק.

פרק סב

פסוק א
למנצח על ידותון. ידותון היה מן הלויים ודוד חבר המזמור ונתנו לידותון לשורר **ועל ידותון** כמו אל ידותון ע"ד ותתפלל על ה' (ש"א א י) שהוא כמו אל ה' וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו (שם ב יא) כמו אל ביתו. וענין המזמור איפשר שאמרו דוד על אויביו או על בני הגלות והמזמור סובל את שניהם אלא שאנחנו רגילים לפרשו על הגלות.

פסוק ב
ואמ' **אך אל א' דומיה נפשי** בא הנה **אך** כמו לבד כלומ' לא' לבד נפשי מקוה ומיחלת **ודומיה** נגזרת מן **דומי נפשי** האמור בזה המזמור (פס' ו) וכן דומו עד הגיענו אליכם (ש"א יד ט) **ודומיה** [הנה] הוא תואר, אך לך דומיה תהלה (תה' סה ב) הוא שם. **וממנו ישועתי** פירושו ממנו לבד תבא ישועתי.

פסוק ג
וצורי כמו חזקי כלומ' הוא **חזקי ותוקפי ומשגבי** ולא **אמוט רבה** כלומ' התמוטטות רבה והוא חסר מלת מיטה כמו מאכלו בריאה (חבקוק א טז).

פסוק ד
ומלת **תהותתו** נגזרת מן **הוות תחשוב לשונו** (לעיל נב ד) כמו מענין שואה ושבר ופי' **עד אנה תחשבון הוות על איש** ר"ל על ישר' אם הוא נאמ' על הגלות או על דוד אם הוא נאמ' על עצמו. ויש לפרשו לפי מקומו מענין אסיפה כלומ' תתאספו. ומלת **תרצחו** לקריאת בן נפתלי בפתחות הריש כלומ' שכלכם מרצחים אותנו תמיד ועומדים להתנפל עלינו **כקיר נטוי וגדר הדחויה** העומדת ליפול על אשר תחתיה ובן אשר קוראה בקומצות הריש ומבנין פועל כדרך לא כרת שרך (יחזק' טז ד) והוא ענין קללה שכלם ירצחו ויהיו **כקיר נטוי וגדר הדחויה** שנפילתם קרובה וסמוכה ואם איפשר לה לעמוד רק מעט מזער.

פסוק ה
ואמ' **משאתו** וגו' כלומ' מהתרוממותו וגדלתו של הב"ה יעצו ביניהם להדיחנו ולפתותנו בהבליהם **וירצו כזב** ויבחרו בו **בפיו** של כל אחד **יברכו** ויתפללו תמיד **אך בקרבם יקללו סלה** בהניחם עליו יתֿ דברים מרוחקים ואנחנו לא שקרנו בבריתו.

פסוק ו
אך כל אחד יאמר לנפשו **לאלהים דומי נפשי** כלומ' קוי ויחלי.

פסוק ז
אך הוא צורי כלומ' הוא לבד תקפי וחזקי ועליו **ישעי ומחסי**.

פסוק ט
ואומ' לבני הגלות **בטחו בו בכל עת** כלומ' שלא יבהילכם תוקף הצרות כי **הוא מחסה לנו סלה**. ואם נאמ' על עצמו פירושו **אך משאתו** ר"ל מן המלכות שהבטיחני עליו **יעצו** הם **להדיחני** ויבחרו לתת המלכות למי שאינו ראוי לו **ויתחסדו לברכני על פיהם ובקרבם יקללו ואני אמרתי אך לא' דומי נפשי** וכו' ואמ' לבני סודו **ובטחונו** וכו'.

פסוק י
ואמ' **אך הבל בני אדם** וכו' אם על בני הגלות יאמ' שלא יבהילם הארכת הצלחתם בבריאות ובעושר כי **הבל בני אדם וכזב בני איש** כלומ' דבר בלתי עומד בהצלחתו עוד יכזבו מימיו (ישע' נח יא). ואמ' **במאזנים** וכו' כלומ' דרך משל אם יעלום **בכף מאזנים** עם **ההבל** יהיו יותר פחותים **מהבל** ולכן.

פסוק יא
אל תבטחו בעושק וכו' קרא ממונם עושק להיותם גזלנים וחמסנים **וחיל כי ינוב** פי' כי יפרה מענין תנובה. ואם על אויביו, יאמר לאנשי סודו שלא יחושו ולא יפחדו להצלחתם.

פסוק יב
ואמ' **אחת דבר א' שתים זו שמעתי** וכו' פירשו פעם ושתים כלומ' כמה פעמים נשמע דבר זה ממנו ר"ל שלא יהרהר אדם בראות העדר הסדור בין בני אדם למראה עיניו כי **עוז לאלהים** ר"ל לו העוז והגבורה להחליף הזמנים השפלה הגבה והגבה השפיל (יחזק' כא לא) כי **עוז לא'** והכל במשפט כי הצדיק יארעהו לפעמים נזקים וצרות לקצת עבירות שבידו עד שינחל נחלה גמורה חיי העולם הבא כמו שביארנו בכמה מקומות.

פסוק יג
וזהו שאמ' **ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו** כי הרבה פעמים ישתלם הצדיק בעונותיו לטובתו והרשע ישתלם בצדקותיו להשמידו עדי עד כאמרו (דברים ז י) ומשלם לשונאיו אל פניו ר"ל במציאותו וחייו להאבידו. וי"מ **אחת דבר א'** הוא צאתנו מן הגלות **ושתים** שמעתי מפלתם וכליונם **כי לו** לבדו **העוז והגבורה** ואז יראה חסדו עלינו **בשלמו לאיש כמעשהו**. ורז"ל דרשוהו בכמה פנים אין בהם מקום לענין פשוטו של מזמור.

פרק סג

פסוק א
מזמור לדוד בהיותו במדבר יהודה הוא מדבר זיף שהיה בורח מפני שאול והיה מתפלל לאל על גלותו וטלטולו וכספו ותשוקתו להנצל מטרדותיו ולבוא בחצירותיו להשלים נפשו והוא, שאמ':

פסוק ב
א' **אלי אתה** כלומ' שלא בטחתי בזולתך **ואשחרך** ר"ל שאקום בשחרים להתפלל לפניך להפיק רצוני בזה **כי צמאה נפשי וכמה בשרי** ר"ל תאב מרוב הצרות והמבוכות שהם משל **לארץ ציה ועיף בלי מים ועיף** שם או תואר כי לפעמים מצאנו ארץ לשון זכר כמו נעתם ארץ (ישע' ט יח) ולא נשא אותם הארץ (בראי' יג ו).

פסוק ג
ואמ' אח"כ **כן בקדש חזיתיך** כלומ' באמת בתוך עמק המבוכות חשבתי והתבוננתי בך וראיתיך בעין לבי כלומ' שלא שכחתיך ולא התיאשתי מעבודתך עם כל הצרות אבל היתה מחשבתי תמיד בך וכספי ותשוקתי **לראות עוזך וכבודך** ר"ל להתבונן.

פסוק ד
ואמ' **כי טוב חסדך מחיים** כלומ' אין ראוי להתיאש מעבודתך לשום סבה וצער שיארע **כי טוב חסדך** הצפון ליריאיך מכל חיי העולם הזה ותענוגינו וראוי לבזות בכל צרות או בכל תענוג שבעולם הזה כנגד חסדך הצפון ליראיך ולכן **שפתי ישבחונך** בתוקף הצרות.

פסוק ה
כן תגיעני לזמן **שאברכך בחיי** ר"ל בחיים הנצחיים או שמא פירושו שתגיעני **שאברכך** בתענוג ושלוה והוא משל בעיני כי חיי השלוה נקראו חיים.

פסוק ו
ואמרו **כמו חלב** וכו' והוא נקשר עם פסוק שאחריו ר"ל.

פסוק ז
אם זכרתיך על יצועי כאשר נזדמן לי שזכרתיך על יצועי **ובאשמורות אהגה בך**, **כמו חלב ודשן תשבע נפשי ושפתי רננות יהלל פי** ר"ל בשירים ובשמחה **ושפתי** חסר ב"ת וכן אצלי שפה אחת (בראי יא א) **ויצועי** בלשון רבים כלומ' מקום שאני שוכב שם.

פסוק ח
ואמ' **כי היית** וכו' כלומ' הדין עלי לעשות **כי היית עזרתה לי מכל צר ובחסותי בצל כנפיך ארנן** ר"ל שאנצל בבטחוני בך.

פסוק ט
על כן דבקה נפשי אחריך בלא פירוד **כי בי תמכה ימינך** תמיד לעזרני.

פסוק י
ואמ' על האויבים הרודפים אחריו במצות שאול **והמה לשואה** וכו' כלומ' והם אשר **לשואה יבקשו נפשי תאלתך להם להביאם בתחתיות הארץ**.

פסוק יא
וחזר על שאול לומר **יגירוהו על ידי חרב** כלומ' שיגירו דמו על ידי חרב ואמ' **יגירוהו** כי זכר הדם במקום כל הגוף כי הוא יסוד כל הגוף ואמ' על כלם **מנת שועלים יהיו** כלומ' שיהיו חללי חרב והשועלים ושאר החיות ישבעו מהם ויקחו לחלקם.

פסוק יב
ואמ' על עצמו **והמלך ישמח באלהים** ועוד **יתהלל כל הנשבע בו** כלומ' המאמין במלכותו כל כך עד שנשבע בו **כי יסכר** ר"ל יסתם ויאלם **פי דוברי שקר** האומרים שאפול בידם ולא אצלח למלוכה כי יראו ויבושו מסברם.

פרק סד

פסוק א
למנצח מזמור לדוד. זה המזמור נאמ' ג"כ בברחו מפני אויביו ומתפלל ומתחנן על גלותו וטלטולו וצרותיו אשר היו אויביו צוררים אותו ומתנכלים עליו לרדפו ולהמיתו.

פסוק ב
ואמ' **שמע א' קולי בשיחי** ר"ל בתפלתי ויש לועזים אותו כמו בקינתי וכן **אריד בשיחי** (לעיל נה) **ומפחד אויב** המתנכל עלי **תצור חיי**.

פסוק ג
ותסתירני מסוד מרעים ר"ל מעצתם אשר הם מתיעצים עלי וי"מ כמו מקבוץ **מרעים** וכמוהו לא ישבתי בסוד משחקים (ירמ' טו יז) וכן על סוד בחורים יחדו (שם ו יא) אלא שלדעתי כלם לשון סוד כמשמעו כי המשחקים מתחבאים ועושים מעשיהם בסוד וכן הבחורים מסתתרים בקצת ענייניהם שלא ידעו בהם שאר בני אדם. **ומרגשת פועלי און** עניינו מהמייתם עלי.

פסוק ד
ואמ' על הזיפים אשר הגידו עניינם לשאול **אשר שננו כחרב לשונם** ר"ל להלשין עלי **ודרכו** בפיהם **דבר מר** כדמיון [החץ] היוצא מן הקשת.

פסוק ה
ואמר **לירות במסתרים תם** י"מ כמו על תם וכן יורוהו יורו בו ולדעתי אין צורך בכך רק כמשמעם כמו או ירה יירה (שמות יט יג). ועניין **ולא ייראו** ר"ל מהאל.

פסוק ו
ואמ' **יחזקו למו דבר רע** כלומ' יחזקו בטענותיהם הדבר הרע היוצא מפיהם ומראים פנים לעשות רשעתם בצדק **ויספרו עלי כזבים לבעבור טמון מוקשים** ללכדני. **אמרו בלבבם מי יראה למו** כלומ' אין ה' רואה אותנו.

פסוק ז
וענין **יחפשו עולות** כלומ' יחפשו בלבבם עול ורמיה שיוכלו לדברו - **ועולות** בחולם העי"ן כמו עַוְלה בפתחות העי"ן - עד שלרוב חיפושם **תמנו** כל חיפושיהם וכל התנכליותיהם והנו"ן שבמלת **תמנו** במקום אות הכפל כמו תממו וכן חסדי ה' כי לא תמנו (איכה ג) וכן לשמיד מעזניה (ישעי' כג יא) והוא ענין **חפש מחופש וקרב איש ולב עמוק** כלומ' כל **חפש מחפש** וכל **קרב איש ולב עמוק** ר"ל מחשבה עמוקה.

פסוק ח
וכל הבא במקראות שאחר אלו נאמ' בהם עבר במקום עתיד כי כן דרכי הנבואות תמיד והוא אמרו **ויורם אלהים** כלומ' כשם שהורוני בחציהם כן **יורם א' חץ פתאום** שיהיו **מכותם**.

פסוק ט
ולשונם יכשילוהו עלימו כלומ' שכל דבריהם יהיו להם למכשול. ורבוי **יכשילוהו** שב על **הלשון** והוא יתר כמו ותראהו את הילד (שמות ב) ובא **לשון** בלשון זכר כמו **ולשוני מודבק מלקוחי** (לעיל כב טז). **ויתנודדו** ר"ל יחרדו **כל רואיהם** מרוב מהומתם.

פסוק י
ואז כל אדם **ייראו אלהים ויגידו פעלו ומעשהו ישכילו** בראותם הנקמה אשר יעשה ה' בהם.

פסוק יא
ואמ' על עצמו כי אז **ישמח צדיק בה' וחסה בו** לבטח **ויתהללו באל כל ישרי לב**. זו היא כוונת המזמור לפי הפשט ובדרש דרשוהו על דניאל שהיה מזרעו כמו שנאמר לחזקיה מלך יהודה ומבניך יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל (ישעי' לט ז) והתנבא דוד בזמן שיתנכלו עליו להשליכו בגוב אריות יתפלל **לשמוע קולו ולנצור חייו מפחד אויב** ר"ל מפחד האויבים אשר השתדלו עליו וכן יאמר **תסתירני מסוד מרעים** והוא עצת האחשדרפניי שיתיעצו [למלך] שלא יתפלל שום אדם לפני שום אלוה אלא [לו] לבדו והכל כדי להתנכל על דניאל וזהו **יחזקו למו דבר רע** כמו שאמרו לדריוש אתיעטו כל סרכי מלכותא לקימא קים מלכא (דני' ו ח) **ויחפשו עולות** פי' עלילות כדכתי' (שם ו ה) הוו בעין עילא להשכחה לדניאל **ויספרו** הענין כדי **לטמון מוקשים ותמנו חפש מחופש** כמו שפירשנוהו וי"מ כמו בטי"ת כי התי"ו והטי"ת ממוצא אחד כלומ' טמנו בלבם המחקר שחפשו בקרבם **ובלב עמוק ויורם אלהים** עבר ממש כלומ' שהושלכו הם לגוב אריות ודניאל ניצל ונמצא **שפיהם הכשילם**.

פרק סה

פסוק א
למנצח וגו'. זה המזמור נאמ' על זה הגלות שמקוים ומיחלים להגאל ולשוב לארצם ושיעמדו שם בשלוה עד שלא יחרדו עוד בה ותמלא הארץ דעה את ה' ואותו **יום יום ידרושון** אין מעכב ואין מונע.

פסוק ב
ואמ' על זה **לך דומיה תהלה ודומיה** מענין תוחלת מלשון דומו עד הגיענו אליכם (ש"א יד ט) כלומ' התהלה השלימה מיחלת לך שתאמר לפניך **בציון וישלם לך נדר** שם ר"ל הנדרים שבני הגלות נודרים תמיד אם ישיבם האל לארצם ובאה מלת **נדר** כלו סגול עם היתה בסוף פסוק דרך זרות וי"א שלא ישתנה.

פסוק ג
ואמ' **שומע תפלה** כלומ' שאתה שומע תפלת כל בשר **עדיך כל בשר יבואו** בעת הגאולה כענין יבא כל בשר להשתחוות לפני (ישע' סו כג). וי"מ במלת **דומיה** שהיא שם ולא תואר ומפרשים שהשתיקה במהלליך היא התהלה כלומ' שאין הפה יכול לספרם ונמצא המוסיף גורע מצד שמראה עצמו שנתן קץ לשבחות וזהו כענין האמור בתלמוד סיימתינהו לכולהי שבחי דמרך וי"מ מענין שתיקה ג"כ אלא שאומרים שהוא תואר **לך** נעשית התהלה משתתקת כלומ' שלא תשיג לספר נפלאותיך.

פסוק ד
ואמ' **דברי עונות גברו מני** אמ' זה בלשון יחיד על כלל העם והוא שחזר מיד להזכירם בלשון רבים באמרו **פשעינו אתה תכפרם** והענין שבני הגלות אומרים שהעונות גברו ממנו עד שמעכבים גלותנו אבל בטוחים אנו שאתה תכפר פשעינו ותקרב גאולתנו ואז נגיע אל קבוץ הצלחות בהתקרבנו תחת כנפיך.

פסוק ה
והוא ענין **אשרי תבחר ותקרב** ר"ל **אשרי** העם **אשר תבחר** בו **ותקרבהו לשכון חציריך** ולהשפיעם **מטוב ביתך ובקדושת היכלך** ומלת **קדוש** היא תואר ור"ל המקום היותר מקודש שבו והוא הדביר והזכירם מדריגה אחר מדריגה כי **החצר** הוא המבוא **והבית** אחר **החצר וההיכל** לפנים מן **הבית** ורמז שלא יהא שום פרגוד ננעל בפנינו ואיפשר שרמז בזה לשלשת מיני ההשגות כמו שביארנו בענין הכן בחוץ מלאכתך וגו' בס' משלי (כד כז).

פסוק ו
ואמ' **נוראות בצדק תעננו** כלומ' תראנו נוראות הרבה בצדקתך לא לפי הראוי לנו לבד **ותעננו** אצלי לשון הספקה כמו והארץ תענה את הדגן (הושע ב כד) והכסף יענה את הכל (קהלת י יט) ומלת **קצוי** מושכת עצמה ואחרת עמה כלומר שאתה **מבטח כל קצוי ארץ וכל קצוי ים רחוקים** כלומ' לא סוף דבר שאתה מבטח הקרובים אלא אף מבטח הרחוקים.

פסוק ז
ואמ' דרך סיפור שבחי האל **מכין הרים בכחו** כלומ' שזאת הגאולה תהיה כעין תחיה או כעין בריאה חדשה עד שיהא הענין כעין עיקר היצירה.

פסוק ח
ואחר שספר התחדשות ההצלחה לעם הנבחר ספר השפלת האומות ואמ' דרך משל על זה **משביח שאון ימים** ר"ל שמשקיט המייתם והוא שחבר **שאון ימים** והמון לאומים והוא אמרו.

פסוק ט
וייראו יושבי קצוות מאותותיך כלומ' שכלם אפי' הרחוקים שבהם ימוג לבם לשמע קול **אותותיך** ונפלאותיך ובאה מלת **וייראו** עבר במקום עתיד והרמז על זה פתחות הוא"ו. וענין **מוצאי בקר וערב** הוא השמש והירח והכוכבים וענין **תרנין** משל על רוב ההצלחה ושמחת העולם כענין ישמחו השמים ותגל הארץ (תה' צו) והוא ענין השמים החדשים והארץ החדשה (ישע' סו כב).

פסוק י
ולהמשך זמן ההצלחה והשלוה ספר דרך משל ענין המטר ושובע הארץ **פקדת הארץ** וגו' והוא עבר במקום עתיד כי רוב הנבואות יבואו בלשון עבר כאלו בא הענין להוראת קיום הדבר. ומלת **ותשוקקה** י"מ שהוא יוצא לשלישי כלומ' **פקדת** אותה אחר שעשיתה שוקקה ומתאוה למטר מרוב היובש שהיה לה ויש לפרשו מענין תשוקה כמו ותחשוק בה ע"ד תמיד עיני ה' אלהיך בה (דברים יא יב) **ותעשרנה** כמו ותעשירנה כענין וידבקו (ש"א יד כב) וידרכו (ירמ' ט ב) שהוא כמו וידביקו וידריכו **רבת** שם כמו הרבה **פלג** א' מורה על הפלגת עומק כמו הררי אל (תה' לו ז) ודומיהם ואמ' שאפי' העמוק שבהם **מלא מים** מרוב המטר. ואמ' **תכין דגנם** כלומ' שאחר המטר תזמין להם עתים נכונות ברוחות נקיות שומרות התבואות משרפון ושאר הלקיות. וענין **כי כן תכינה** אצלי כי אמתי אתה תכין הארץ בתכלית הצלחה והשגחה גמורה.

פסוק יא
ועל כן **תרוה תלמיה ותרויח גדודיה** ר"ל אנשי הארץ שלא יצטרכו לצאת מארצם לצורך מזונות כלל **ורוה ונחת** צווי על לשון עתיד כמו תרוה ותנחת **ונחת** הוא לשון נחת והשקט. וי"מ **נחת** לשון הורדה **וגדודיה** חסר בי"ת כמו תוריד המטר בגדודיה וקרא גדודים העמקים שבין התלמים. ואמ' **ברביבים תמוגגנה** כלומ' במטר הגדול תמוגג חתיכות

הארץ עד שישובו חתיכות דקות לרוב הלחות שבהם ואחר **הצמיחה תברך** את צמחה ותביאנה לתכלית.

פסוק יב

ועטרת שנת טובתך ר"ל שתקיפה בכל מיני הצלחה **ומעגליך** ר"ל העננים **ירעפון דשן** ר"ל שומן וברכה וקרא העננים מעגלי האל להיות רצים והולכים ברצונו ית' אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת להריק שם ברכה עד בלי די.

פסוק יג

וירעפו **נאות מדבר** חסר מלת על כלומ' ירעפו ג"כ על **נאות מדבר** להצמיח עשבים למקנה. ואמ' דרך משל **וגיל גבעות תחגורנה** ע"ד וכל עצי השדה ימחאו כף (ישע' נה יב).

פסוק יד

לבשו כרים הצאן ר"ל שימלאו מן הצאן ויוקפו מהם מכל וכל כמלבוש המקיף את האדם **והעמקים יעטפו בר** שיהיו עוטפים מן הדגן **ויתרועעו** כל בני העולם **אף ישירו**. זו היא כוונת המזמור ואיפשר שהכל משל על הצלחת הנפש ודמה צאת שכלה לפועל בהשגתה מכבוד הבורא מה שאיפשר להצמחת התבואה עם ההכנות הטובות מהמטר ושאר דברים הצריכים ומצד שזה הענין הנזכר הם תכלית חיי הגוף דמה בהם הענין שהוא הצלחת הנפש וחיים הנצחיים.

פרק סו

פסוק א

למנצח וכו'. זה המזמור לא הוזכר שם מחברו ונראה שחובר בזמן יציאת מצרים נבואה על בנין בית המקדש וכתבו דוד בספרו או איפשר שנאמ' על הגלות וחברו דוד וספר בו הנפלאות הקדומות להוראה שהאל יכול בכל עת שירצה [להושיע] ואין להתיאש מגאולתו ותשועתו או שגם כן יהיו אותות גדולות בזמן ההוא והוא ענין קריעת י"ס כנבואת והחרים ה' את לשון ים מצרים (ישע' יא טו) והמזמור נמשך יפה לכל אחד מהביאורים.

פסוק ב

ואמ' **הריעו לה' כל הארץ** כלומר שתשמחו לפניו ותזמרו בפיכם **כבוד שמו** והוא זכירת נפלאותיו וענין **שימו כבוד תהלתו** כלומ' שתפרסמו בו לכל.

פסוק ג
ומה נורא מעשיך ר"ל כל אחד ממעשיך כלומ' דבר נפלא. **ברוב עוזך יכחשו לך אויביך** כלומ' רוב עוזך אשר אתה מראה בנו ימצאו אויביך כזבנים ומכחישים על שהיו מחזיקים ענין זה בנמנע ועל כרחם **ישתחוו לך** [**כל הארץ**] ר"ל כל בני הארץ.

פסוק ד
ויזמרו שמך סלה ר"ל באין עוד הפסק ויאמרו זה לזה.

פסוק ה
לכו וראו מפעלות ה' שהוא נורא עלילה ר"ל במעשה ובמפעל על כל בני אדם בהשפיע השגחתו עליהם.

פסוק ו
והזכיר קריעת ים סוף וירדן ואיך היו אז שמחים בה' ואם על בני הגלות נאמ' הזכיר זה להיות ג"כ האות הזה בזמן ההוא כדכתי' והניף ידו על הנהר בעים רוחו וכו' והדריך בנעלים וכו' והחרים ה' את לשון ים מצרים (שם).

פסוק ז
ואז יהיה מושל בגבורתו לעולם בלא הפסק כענין והיתה להי' המלוכה **ועיניו בגוים תצפינה** ר"ל להענישם על מה שהרעו לישר' **והסוררים אל ירומו עוד**. וישוב זה לאומות ואם על גלות מצרים ישוב לפרעה ולכל עבדיו ולכל עם ארצו.

פסוק ח
ברכו עמים א' והשמיעו **קול תהלתו** כראותכם נפלאותיו כי.

פסוק ט
שם נפשנו בחיים רמז לתשועת הנפש **ולא נתן למוט רגלנו** להאבידנו.

פסוק י
כי בחנתנו א' ר"ל בצרת הגלות וכדכתי' והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף (זכר' יג ט).

פסוק יא
והבאתנו **במצודה** ר"ל במאסר הגלות **ומועקה** משל על אזור הדבוק במתנים והמהדק אותם וקראה **מועקה** על שם [עקה] למתנים מרוב ההדוק כדרך הנה אנכי מעיק תחתיכם כאשר תעיק העגלה המלאה לה עמיר (עמוס ב יג).

פסוק יב
הרכבת אנוש לראשנו רומז על שעבוד המלכים **באנו באש ובמים** רומז על צרות משונות זו מזו **ותוציאנו** מהם **לרויה** ר"ל להפלגת הטוב והוא שם וכל המפרשים פירשו שהוא תואר ור"ל לארץ רויה.

פסוק יג
ואמ' **אבוא ביתך בעולות** לשון [יחיד] על שם כלל העם ומתנבא על ענין בית המקדש **ואשלם לך נדרי** שנדרתי בגלות.

פסוק יד
אשר פצו שפתי בעת הצרות.

פסוק טו
ועולות מחים ר"ל כבשים מחים ר"ל שמנים **אעלה לך עם קטורת אילים** ר"ל הקטרת חלביהם **ואעשה בקר עם עתודים** משל לרוב קרבנות.

פסוק טז
לכו הוא ענין זרוז ר"ל אתם כל יראי א' **באו** בזריזות **ושמעו** מה **שאספר** מן הנפלאות אשר **עשה לנפשי**.

פסוק יז
אליו פי קראתי כלומ' בפי קראתי והוא **רומם תחת לשוני** ר"ל שאני מרומם אותו תמיד ולפעמים אמר בלשון על כמו מלתו על לשוני (ש"ב כג ב) לפי שהלשון יעזור בדיבור פעם ממעל לה פעם מתחת לה.

פסוק יח
און אם ראיתי בלבי ר"ל אם מעלתי במחשבתי לעשות איזה מעל **לא ישמע ה'** להענישני עליו כענין מחשבה רעה אין הב"ה מצרפה למעשה ומה שנאמ' למען תפוש ישר' בלבם (יחזק' יד ה) פירושו בענין ע"ז וכל הנמשך אחריה בענייני האמונות כלם.

פסוק יט
אכן קול תפלתי שמע והקשיב.

פסוק כ
וברוך א' אשר **לא הסיר תפלתי** לדחותה מלפניו וכן **לא הסיר חסדו מאתי**.

פרק סז

פסוק א
למנצח וגו'. גם זה המזמור נראה שחובר על קבוץ הגליות.

פסוק ב
יאר פניו ר"ל שיש עלינו השגחה פרטית נכרת לכל.

פסוק ג
ואמ' **לדעת בארץ דרכך** כלומ' שידעו כל דרכיך ומשפטיך וכן **תודע בכל גויים תשועתך** אשר עשית לנו ואז **יודוך עמים**.

פסוק ה
וישמחו נראה שפירושו יראו עצמם שמחים וכמוהו ואם אשמח כי רב חילי (איוב לא כה) ובאו כדרך עד אשר יאשמו ובקשו פני (הושע ה טו) כלומ' עד אשר [יראו] עצמם אשמים ויתפללו לפניו וכן הנה אמ' שיראו עצמם **שמחים וירננו** כלומ' וישבחו **ובשפטך כל העמים במישור ולאומים בארץ תנחם** כלומ' וכן כל האומות אשר תנחה אז בארץ לשפטם שם. או מלת **לאומים** על ישראל שישמחו בראות נקמתם מן האומות.

פסוק ו
ויודוך עמים כלם על ראותם תכלית יושר משפטיך.

פסוק ח
ואז כשיגיע הזמן **ייראו אותו כל אפסי ארץ**.

פרק סח

פסוק א
למנצח לדוד. זה המזמור נראה שחיבר על מלחמת גוג ומגוג בהתאסף העמים להלחם עם גאולי האל. וי"מ אותו על יציאת מצרים ומתן תורה והמזמור ימשך יפה לאיזה שתבחר אבל י"מ אותו על מלחמת סנחריב וכל מחנהו כשבא לירושלם בימי חזקיהו ונבא על מפלתו והמזמור אינו נמשך לדעת זה והעיקר אצלי כפי' הראשון.

פסוק ב
ואמ' **יקום א'** ר"ל שתנשא לעין כל **ויפוצו אויביו** ר"ל יתפזרו הנה והנה.

פסוק ג
וירדפם האל **כהנדף עשן** מפני רוח והנדוף מקור מבנין נפעל וכן ימסו מפניו **כהמס דונג מפני אש וצדיקים ישמחו** וכו'.

פסוק ה
ואמ' כאילו מדבר אל העם **שירו לא'** וכו' **וסולו** ר"ל רוממו או שבחו מלשון לא תסלה בכתם אופיר (איוב כג טז) **וערבות** כמו שמים ע"ד רוכב שמים (דברים לג כו) להיותו מניע הגלגל כהניע הרוכב את הבהמה **וביה** בי"ה משמשת כלומ' שבחוהו בשמו שהוא יה והודו לו שהוא.

פסוק ו
אבי יתומים וכו' רומז להשגחתו בשפלים עם היותו **במעון קדשו** גבוה על כל גבוהים.

פסוק ז
ואמ' **מושיב יחידים ביתה** אם על קבוץ גליות פירושו שהעם המפוזר בכל פיאה עד שהיו מעטים וכעין **יחידים** זה במקום אחד וזה במקום אחד יקבצם ויושיבם **ביתה** ר"ל בארץ אחת ואם על גלות מצרים פירושו שבמתי מעט ירדו מצרים והיו שם לגוי גדול כעין מושיבי עקרת הבית (לקמן קיג) או איפשר **יחידים** למעלתם להיות עם סגלה **ומוציא אסירים בכושרות** פי' שהוא הוציא אותם שהיו **אסורים בכושרות** ר"ל בשלשלאות של ברזל והכ"ף במקום קו"ף כלומ' קשרי הכבלים. **והסוררים שכנו צחיחה** ר"ל במקום ציה ועיף בלי מים משל על דלותם ושפלותם ולענין הגלות עבר במקום עתיד.

פסוק ח
ואמ' **א' בצאתך** וכו' והיציאה לפניהם הוא משל על העזרם ממנו במלחמותיהם כענין ה' ילחם לכם (שמות יד יד) וההפך **ולא תצא בצבאותנו** (תה' ס). ולכל הפירושים הזכיר הנה המלחמות שהיו בצאתם ממצרים ולכתם במדבר והוא ענין **ישימון**.

פסוק ט
וארץ רעשה הפך טבע המשל על כי כל בני הארץ רגזו וחלו מפניהם. ואמ' **אף שמים נטפו** משל על שהיה ענן וחשך לאויבים כמאמ' דוד על צרות האויבים חשכת מים עבי שחקים (מזמ' יח יב) והפך זה ולכל בני ישר' היה אור במושבותם (שמות י כג) **וזה סיני** הוא לשון שריפה ר"ל ההר בוער באש ומאיר.

פסוק י
והנפת על נחלתך **גשם נדבות** והוא משל על עמוד הענן והעדה אשר היתה מרודה **ונלאה אתה כוננת** והניחות לה מכל צרותיה.

פסוק יא

וחיתך הוא משל על האומה **ישבו בה** ר"ל בארץ אשר נתת להם **והכינות** אתה א' **בטובתך לעניים** המרודים.

פסוק יב

ואמרו **ה' יתן אומר** אם על מצרים נאמ' הוא עתיד במקום עבר אבל לקבוץ הגליות הוא כתפלה כלומ' כמו שהראה לנו נפלאותיו בזמן ההוא כן יראה נפלאותיו עלינו **יתן אומר** הנבואות המבשרות **בחיל גדול** על הגאולה.

פסוק יג

וינועו **מלכי צבאות** לעזרתנו **ונות בית** ר"ל כנסת ישר' **תחלק שלל** האויבים.

פסוק יד

ואמ' **אם תשכבון בין שפתים** כלומ' אם עוד אתם שוכבים בין הכירים ר"ל מקום שפל עד שהייתם קודרים מרוב הצרות עתה תגביהו עוף בכנפי יונה ותהיו לבנים **כיונה הנחפה בכסף** והוא משל על נוצה לבנה ובאה מלת **בכסף** בסגול עם אתנח שלא כמנהג. ואמ' **ואברותיה בירקרק חרוץ** והוא שיש שם בכנפי היונה מעט נוצה מוזהבת כזהב **וחרוץ** הוא זהב, והמשובח שבמיני הזהב הוא הירוק ור"ל בחרוץ ירקרק ובא הפוך כמו כל רבים עמים (תה' פט נא).

פסוק טו

וענין **בפרש שדי מלכים** פי' בהעמידו אותם פגרים מתים שטוחים על פני האדמה **בה תשלג בצלמון** כלומ' באותה התשועה תתלבן כשלג האדמה אשר היתה יושבת בצלמות ר"ל בחושך הצרות.

פסוק טז

וענין **הר אלהים והר גבנון** ר"ל גבוה ומעלה חדות וגבנונית לרב גובהו ובלעז צימא. ואמ' **גבנונים** לשון רבים על כל אחד מהרי הבשן שהיו שם הרים הרבה והיו בהם מקומות דשנים ושמנים ובעלי מרעה ובא ע"ד זה וקבל היהודים (אסת' ט כג) ר"ל כל אחד מהם וכן וצדיקים ככפיר יבטח (משלי כח).

פסוק יז

ואמ' אח"כ **למה תרצדון** כלומ' למה תרקדון מרוב שמחה כלומ' **למה** אתם מחזיקים עצמיכם בהפלגת השבח אין אתם נחשבים לכלום כנגד **ההר חמד א' לשבתו** ורומז על ירושלם והר הבית והר ציון כי שם החכמה והכבוד והוא ענין **אף ה' ישכון שם לנצח**.

פסוק יח
ואמ' להוראת עזר האל באומה למלחמותיה שיבאו לעזרתם **רכב א' רבותים אלפי שנאן** ר"ל כמה אלפים מן המלאכים וכל זה דרך משל להיותו יתי נלחם מלחמותיהם כענין שמה הנחת ה' גבוריך (יואל ד יא) וכן סוסים ורכב אש סביבות אלישע (מ"ב ו יז) וענין **ה' בם** ר"ל עמהם **סיני בקדש** ר"ל כמו שירד על הר סיני בקדש. ואצלי בפי' זה **רכב א'** וכו' שאר ההרים שבחם בחזקם ובתקפם אבל זה ההר שבחו בעבודת האל ובהשגת החכמה עד תכליתה ומצד היות החכמים בשאר המקומות אחד מעיר כאמרו אזכיר רהב ובבל וגו' זה יולד בה (תה' פז) אבל בכאן יש הרבה **מרכב אלהים** ר"ל הצדיקים ע"ד זה שאמ"ל האבות הם המרכבה (ב"ר פ' פב) ואמ' שהם רבים לאין מספר כענין ולציון יאמר איש ואיש יולד בה (שם מז' פז) והזכירם ע"ד השאלה בלשון **רבותים ואלפים** והוא ענין **ה' בם וסיני בקדש** כלומ' שמעמדם תמיד כמעמד הר סיני ע"ד מה שאז"ל תהי חביבה בעיניך כאלו היום ניתנה.

פסוק יט
ואמ' **עלית למרום** ואם נאמ' על יציאת מצרים בא עבר במקום עתיד ונבא על הגלות והוא משל על הסתלק שכינתו מאתנו **ושבית שבי** ר"ל שבהסתלק שכינתו נעזבנו ביד האויב ושבה אותנו והנה לקח המתנות שכבר נתן לנו ואמ' **באדם** על שבכל ישר' ע"ד צאן מרעיתי אדם אתם (יחזק' סוף לד). **ואף סוררים לשכון יה א'** כלומ' אמרו לשכון במקום ה' שהוא ירושלם ואנו אין לנו רק ההודאה והצדקת דיננו והתפלה אליו לתתנו מחיה בעבודתנו **יום יום** בעד גזרת הגלות עלינו.

פסוק כ
והוא ענין **ברוך ה' יום יום יעמס לנו האל ישועתנו** ועזרתנו כלומ' יעמוס עלינו משא הישועה לחיותנו ביניהם ואמ' **יעמס** כי חיינו ביניהם אינם רק על יד משא השעבוד אשר יטילו עלינו יום יום מתנכלים עלינו להעבידנו.

פסוק כא
ובסוף יהיה לנו האל למושעות ר"ל בכל מיני התשועות והוא תשועת הגוף והממון מיד האויבים בצאתנו מאתם ותשועת הנפש להמלא הארץ דעה את ה' **ולא' אד' תוצאות** ושערים הרבה להמית האויבים ולכלותם.

פסוק כב
אך אלהים וכו' כלומ' בעונש גמור ע"ד אני ולא מלאך אני ולא שרף וכו' כלומ' לא מצד הכוכב והמזל אלא הוא בעצמו בכוונת עונש גמור **ימחץ ראש אויביו וקדקד שער**

מתהלך באשמיו והקדקד הוא אמצע הראש ונקרא **קדקד שער** מפני שדרך יתחלק השער חציו לצד זה וחציו לצד זה.

פסוק כג

ואז יאמ' **להשיב הגולים מבשן וממצולות ים** והוא משל על קצוות כל הארץ ואייהם.

פסוק כד

ואמרו **למען תמחץ רגלך בדם** היוצא מלשון **הכלבים** המלקקים את דמי **האויבים** **ומנהו** הוא כפל לשון כי הוא כמו ממנו ר"ל מן **האויב** וכבר הזכיר **מהאויבים** שההרג יהיה גדול כל כך שהדם היוצא מלשון **הכלבים** המלקקים יהיה כנהר גדול עד שהרגל יצטרך שתבקע בו בלשון משנה והיו עולי רגלים בוקעים עד ארכובותיהם. ויש לפרש **מנהו** כמו ומנהו בקמץ הנון וחוזר לאל יתי כלומ' בדם **לשון הכלבים** המלקקים את דם **האויבים** אשר מנהו האל יתי להם למזונותיהם וכן יי"מ **תמחץ** הפוך כמו תחמץ מלשון חמוץ בגדים (ישע' סג א) כלומ' שתתאדם **רגלך בדם** וגו'.

פסוק כה

ואמ' **ראו הליכותיך** ולענין הגלות ג"כ עבר במקום עתיד כלומ' אז בראותם מגפת האויבים הכירו שמהשגחתך היה וזהו ענין **ראו הליכותיך** כלומ' שיהיה ענין מפורסם להיותו בא מאתך כאלו נראו ההליכות עין בעין ואמ' על לשון העם **הליכות אלי מלכי בקודש**.

פסוק כו

ואמ' **קדמו שרים** כלומ' שהסכימו כלם להודות ולשבח לפניך ואמ' שתחלה באו **השרים** ר"ל המשוררים בפה **ואחריהם הנוגנים בתוך עלמות תופפות** ר"ל מתופפות.

פסוק כז

ויאמרו זה לזה **במקהלות ברכו א' וממקור ישר'** פירושו כל היוצא ממקור ישר' כדרך **כל זרע יעקב כבדוהו** (תה' כב כד).

פסוק כח

כי שם שבט בנימן שהיה צעיר השבטים **רודה** ומושל בהם ובאה במלת **רודם** קמץ קטן במקום קמץ גדול דרך זרות וכמוהו המעלם מים (ישע' סג יא). ואחר שהזכיר **צעיר השבטים** הזכיר החשוב שבכולם והוא אמרו **שרי יהודה רגמתם** ר"ל שהם ירגמו אותם ויכלו אותם. ואח"כ הזכיר גלות עשרת השבטים ופירט מהם **שרי זבולון ונפתלי** כי מהם נשארו בין שבט יהודה ובנימן עד גלות צדקיהו.

פסוק כט
ואח"כ חזר לתפלתו ואמ' **צוה אלהיך עזך. עוזה אלהים** צווי והערה כלומ' התגבר בנקמה זו אשר פעלת לנו ובאה מלת **עוזה** בוא"ו עם דגש שלא כמנהג.

פסוק ל
ואמ' **מהיכלך** על ירושלים והוא כמו בהיכלך ע"ד ה' מסיני בא (דברים לג) שהוא כמו בסיני. ואמ' **שיובילו שם האומות שי** ר"ל תשורה ומנחה.

פסוק לא
ואמ' **גער חית קנה וחית** פירושו עדת **וקנה** הוא כענין רומח ולהורות על חולשתם קרא רומח בשם קנה **וגער** הוא לשון השחתה ע"ד גערת גוים אבדת רשע (לעיל ט ו). כלומ' השחת עדת הנלחמים בחרב ובחנית והם בעיניהם **עדת אבירים** הבאים **עם עגלי עמים** ר"ל חזקי האומות ע"ד סבבוני פרים רבים אבירי בשן כתרוני (לעיל כב יג) וגער בהם עד שיבא כל אחד מהם נכנע **ומתרפס ברצי כסף** ר"ל משתטח ומתחנן בחתיכות כסף שיביא לפניך שי למורא ואז יודע שבחך הגדול. **בזר עמים** ר"ל העמים שהיו חפצים במלחמות **ורצי** הוא לשון חתיכות מענין רצוץ.

פסוק לב
וחשמנים משל על סגנים ונכבדים והוא לשון בני חשמונאי ואמ' שיבואו **סגנים ממצרים** להוביל **שי למורא וכוש תריץ ידיו לא'** כלומ' שהכל יבא מפה ומפה להשתחוות להתפלל לא' ובאה מלת **תריץ** בלשון נקבה **וידיו** לשון זכר כי פעמים ידבר על הארץ ופעם ידבר על העם.

פסוק לג
והעיר לב כל **ממלכות הארץ שישירו לה' ויזמרו**.

פסוק לד
לרוכב בשמי שמי קדם כלומ' שמי השמים והוא נאמ' על גלגל המקיף ואמרו **שמי קדם** ר"ל מיום הבראם מה שאין כן בנבראי הארץ שאין אישיהם עומדים כי **הוא יתן בקולו** על אויביו **קול עוזו** וגבורה לכלותם אם לא ישובו אליו.

פסוק לה
ולכן **תנו עוז לא'** ר"ל שתיחסו לו לבדו הממשלה ואמרו **על ישר' גאותו** כלומ' שתתחברו על ישר' ונאספתם עליהם ליחס עמהם הממשלה לו לבדו ותשבחו **גאותו ועזו על השחקים** עד שתחדלו מתת שום ממשלה לכוכב או למזל או למלאך כלל רק לו לבדו יתי'.

פסוק לו
ואמ' **נורא אלהים ממקדשיך** ר"ל ממה שיביאו במקדשך ובא **מקדשיך** לשון רבים כי רמז על מצבות החכמים ומעמדותיהם. ואמ' **אל ישראל הוא נותן עוז ותעצומות לעם** בהשגחתו יתי עליהם.

פרק סט

פסוק א
למנצח על שושנים לדוד. כבר ביארנו ענין **שושנים** במזמור מ"ה שהוא כלי ניגון והמזמור נאמ' על צרת הגלות ולכן יש שפירשו **על שושנים** רמז לשושנים שבין החוחים ונוקבים אותם תמיד והתחיל להתפלל על צרות הגלות להושיענו מהם ודבר בלשון יחיד על לשון העם או כל אחד ואחד. וי"מ שדוד אמרו על עצמו לרוב צרותיו והמזמור נמשך לאיזה שתרצה אלא שסופו מוכיח לפי' הראשון.

פסוק ב
ואמ' **הושיעני א' כי באו מים עד נפש** ר"ל עד שהגעתי ליציאת נפש ודמה הנפש הצרות לשטף מים כי כן מנהג הלשון תמיד כאמרו אזי המים שטפונו אזי עבר על נפשנו המים הזידונים (תה' קכד).

פסוק ג
ועל זה המשל בעצמו אמ' **טבעתי ביון מצולה** ורמז על כפל צרות כי המצולה היא פלג מים עמוק שדרכו של אדם לטבוע ויון הוא טיט רך שדרכו לטבוע ג"כ בו ואמ' שטובע במצולה שיש בו טיט ויון משל על כפל הצרות. **ואין מעמד** ר"ל שאין אחד מאיבריו יכול לעמוד ומעמד פעול מבנין הפעיל וכן אמר על רוב הצרות בזה המשל בעצמו **באתי במעמקי מים ושבלת שטפתני ושבלת** ר"ל שטף.

פסוק ד
ומצד שמנהג הטובע לזעוק לב"א שיבואו לעזרה אמ' שיגע בקראו עד **שנחר גרונו** ושכלו עיניו מרוב הביטו למעלה **נושא עיניו למרום ומיחל לאלהיו** וזה רומז לאורך הגלות.

פסוק ה
וכן אמ' **שרבו משערות ראשו שונאיו** השונאים אותו חנם, ושעצמו בכח גדול **מצמיתיו ואויביו לשקר** ובאה מלת **שקר** כולה סגול באתנח שלא כמנהג. ואמ' **אשר לא גזלתי אז אשיב** כלומ' שישימו עלי עלילות דברים בגלות להתגולל עלי בשקר.

פסוק ו
ואתה ה' ידעת לאולתי ואשמותי ממך לא נכחדו והנה ידעת שבחנם יאשימוני.

פסוק ז
ואמ' **אל יבושו בי קויך** כלומ' שאם לא תתן קץ לזה הגלות עד שיכירו הכל שלא נכזבה תוחלתנו כל המיחלים מכזיבים תוחלתם בסיבתנו והוא ענין **אל יכלמו בי מבקשיך**. ואמ' **א' צבאות** ראוי להיות בסמיכות ובא כמוהו אמרים אמת (משלי כב כא).

פסוק ח
כי עליך נשאתי חרפה על שלא רציתי לצאת מכלל תורתך להתחבר עמהם **וכלמתם כסתה פני** על זה.

פסוק ט
ומתוך שבני עשו ובני קטורה שרוב הגליות בתוכם הם מזרע אברהם ומזרע יצחק אמ' שיתנהגו עמנו כאלו הייתי להם נכרי וזר. **ומוזר** פעול מבנין הפעל מלשון זרות.

פסוק י
ואמ' **קנאת ביתך אכלתני** ר"ל היותי מקנא על ראותי אותו בידם **וחרפות חורפיך נפלו עלי** כלומ' שמאחר שאני מחזיק בתורתך ובאמונה האמתית והם מחרפים אותי תמיד הרי נמצאו ג"כ מחרפים אותך.

פסוק יא
ואבכה בצום נפשי י"מ שהוא חסר על ר"ל שבכיתי בצום על נפשי הנדכאת ביניהם וי"מ אותו חסר וא"ו כלומ' **ואבכה** ובצום **נפשי** ר"ל שבכיתי וצמתי. ולי נראה שהנפש פעולה כמו ולבכותה כלומ' בכיתי **נפשי** כאלו מתה לגמרי **ותהי נפשי לחרפות לי** כי יאמרו לי תמיד שתכרת ותאבד.

פסוק יב
ואתנה לבושי שק מרוב הדאגה **ואהי להם למשל** ר"ל ללעג וקלס.

פסוק יג
וישיחו בי כשישבו בשעריהם וכן **כשישכרו אני מנגינתם** כלומ' שישחקו ויתלוצצו בי.

פסוק יד
ואני אין לי רק **תפלתי** תמיד **לך ה' עת רצון** ר"ל בכל עתות התפלה או פירושו **תפלתי** שתקריב **עת רצון** לגאלני מידם **אנא ברוב חסדך ענני באמת ישעך** כלומ' בהבטחות הנבואות על הישועה שאני מחזיקם כדבר אמתי לא יכזב.

פסוק טו
והצילני **מטיט** הצרות **שלא אטבע** בהם **ואנצלה משונאי** וכו'.

פסוק טז
ואל תשטפני וכו' **ואל תאטר עלי באר פיה** כלומ' שהבאר לא תסגור פיה עלי כשאני בתוכו עד שלא אוכל לצאת.

פסוק יט
וענני כי טוב חסדך ואל תסתר וכו' וקרבה אל נפשי **לגאלה** ואל תעמוד ברחוק לעת צרתי **ולמען אויבי** האומרים ידנו רמה **פדני**.

פסוק כ
כי אתה ידעת חרפתי וכל צוררי נגדך הם שלא יוכלו להעלם ממך.

פסוק כא
ואני חרפתם **שברה לבי ואנושה** ר"ל ואאנושה והוא עומד כאלו אמ' ואאנש ר"ל שהיתה מכתי אנושה ר"ל חזקת הכאב ומלת **ואנושה** כענין ואכאב. **ואקוה למי שירחם עלי לבא לנוד לי ולנחמני ולא מצאתי** אבל בהפך.

פסוק כב
והוא שנתנו **בברותי ראש** ר"ל שיכפלו ויחזקו צרותי.

פסוק כג
כן **יהי שולחנם לפניהם לפח** וכשיקוו **לשלומים** יהיה להם **למוקש**.

פסוק כד
ותחשכנה עיניהם מראות מה שיקוו עלי **ומתניהם תמיד המעד** ר"ל השמיטם עד שיפלו המשל שיפלו ממועצותיהם **והמעד** צווי מבנין הפעיל בפלס הרחק מעלי (איוב יג כא).

פסוק כו
שפוך עליהם וכו' **ותהי טירתם** וכו' כי עשו את הרעה הגדולה הזאת שרדפו אחר העם.

פסוק כז
אשר הכית והיה להם לרחם ולעזור כענין אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה (זכריה א טו) **ואל מכאוב חלליך יספרו** כלומ' תמיד מספרים במועצותיהם להכאיב ולצער **חלליך** ר"ל הגולים בתוכם.

פסוק כח
מענין **תנה עון על עונם** ר"ל שתתן עונש על עונם מענין כי לא שלם עון האמורי עד הנה (בראי טו טז) או שמא פירושו שאחר שאחזו מעשה אבותיהם בידיהם הוסף עון אבותם על עונם ויענשו בכל **ואל יבואו בצדקתך** כלומ' בחמלתך ר"ל שלא תחמול עליהם.

פסוק כט
וימחו מספר חיים לעולם הבא.

פסוק ל
ואני שאני עני וכואב ישועתך ה' תשגבני משפלותי.

פסוק לא
ואהללה **שמך** בשירותינו ובתפלתנו לפניך.

פסוק לב
ותיטב לה' משור פר ר"ל שור או פר והשור גדול מן הפר ואמ' על הפר **מקרין מפריס** ר"ל בעל קרנים ובעל פרסות חזקות כי קודם שיגדלו קרניו פרסותיו אינם חזקות מפני שהם רכות עדיין.

פסוק לג
וראו ענוים עבר במקום עתיד כלומ' יראו ענוים ישועתנו **וישמחו** וכן **אתם דורשי א' תראוה ויחי לבבכם** ודרך הנבואות לדבר פעם לנסתר ופעם לנמצא כמו כי יבושו מאלים אשר חמדתם (ישע' א כט).

פסוק לד
כי שומע אל אביונים וכו' וקראם **אסיריו** כי הכל מצד משפטיו הישרים.

פסוק לה
יהללוהו שמים וארץ וגו' ר"ל שתגדל השמחה בכל העולם דרך כלל.

פסוק לו
כי א' יושיע ציון ויבנה ערי יהודה וקרא כל הגלות בשם יהודה להיות אז בכלם כממשלת מלכות בית דוד שהוא משבט יהודה **וישבו שם** אותם האסירים שהזכיר **ושהם זרע עבדיו**.

פרק ע

פסוק א
למנצח לדוד להזכיר ר"ל לעורר הלבבות כמו שהתבאר וכוונת המזמור יראה שאמרו דוד בעת צרותיו אם בברחו מפני שאול אם בברחו מפני אבשלום בנו וי"מ אותו על צרת הגלות ג"כ כשלפניו והראשון נראה יותר.

פסוק ב
ואמר **א' להצילני** כלומ' מהר להצילני כי מלת **חושה** האחרונה חוזרת על הכל כלומ' **חושה להצילני וחושה לעזרתי**.

פסוק ג
ואמ' **יבושו ויחפרו** כלומ' יבושו מסברם בהיות תוחלתם נכזבה והוא ענין **יסוגו אחור** כלומ' שיפלו ממועצותיהם.

פסוק ד
וענין **ישובו על עקב בשתם** וכו' פי' **ישובו** אחור בתגמול **בשתם** ר"ל מה שביישוני וצערוני. **האומרים** על צרתי **האח** ר"ל שמחה וגיל **וישמחו בך כל מבקשיך** וגו'.

פרק עא

פסוק א
אין בו פתיחה במלת מזמור או במלת למנצח ונראה שאמרו תכף למזמור שלפניו וסמך עליו וכוונת המזמור י"מ שאמרו דוד על עצמו בצרותיו אם על שאול וקראו רשע מעול וחומץ אם על אבשלום וקרא כן אבשלום או על אחיתופל ועיקר הדברים יראה שנאמ' על צרת הגלות ואמ' **בך ה' חסיתי** והוא עבר במקום עתיד כלומ' בך אחסה ואע"פ שארך עלי הגלות **ואל אבושה לעולם**. ומלת **לעולם** יראה לי שהיא חוזרת למעלה ממנה ר"ל **בך ה'** אחסה **לעולם** ולא אבוש.

פסוק ב
ובצדקתך ר"ל בטוב חסדך ורחמיך **תצילני** ואנא **להטות אלי אזנך** וכו'.

פסוק ג
היה לי לצור מעון והוא משל שאדם ניצל בה מפני האויבים לבוא תמיד שם מפני הצרות. **צוית** כמו וצוה להושיעני כמו כי מלאכיו יצוה לך (תה' צא) ופירש המשל באמרו **כי סלעי ומצודתי אתה**.

פסוק ד
ופלטני מיד רשע ר"ל על כל אחת מן האומות האומרות תמיד לכלותנו.

פסוק ה
כי אתה תקותי וכו' **ומנעורי** רומז על תחלת הגלות.

פסוק ו
עליך נסמכתי מבטן משל שכל ימי צרותי מני קדם בטחתי בך והמשיך המשל באמרו **ממעי אמי אתה גוזי** ר"ל מעתיקי משם ובמקום אחר נאמ' גוחי ר"ל ממשיכי ושניהם ענין הוצאה והעתקה מחשך לאור והוא ענין **בך תהלתי תמיד** ר"ל מתחלת הצרה.

פסוק ז
ואמרו **כמופת הייתי לרבים** עניינו שהייתי להם למשל **ואתה מחסי** ומבטחי והיה מבטח עוז והוא חסר ר"ל **מחסי** מחסה עוז ולכן אני מתפלל לפניך להושיעני.

פסוק ח
ואז **ימלא פי תהלתך** ר"ל לשבח אותך שבח רב.

פסוק ט
ואמ' **אל תשליכני לעת זקנה** ר"ל לעת התישנות הצרות ואריכותם עד שחלש להם הטבע מלסבלם והוא ענין **ככלות כחי**.

פסוק י
ואמרו **אויבי לי** כמו עלי ע"ד ואמר פרעה לבני ישרא' (שמות יד יג) **ושומרי נפשי** ר"ל המקוים תמיד במיתתה ובכלויה הם אומרים עלי **א' עזבו רדפוהו ותפשוהו כי אין מציל** וגואל את דמו כלומ' שלא יתיראו משום עונש ואחר שכן **א' אל תרחק ממני**.

פסוק יג
ויבושו מסברם **ויכלו שוטני נפשי ויתעטפו בחרפה וכלמה**.

פסוק יד
ואני עם כל צרותי **תמיד איחל** ועם **הוסיף** מכאובי **אוסיף בתהלתך**.

פסוק טו
ופי יספר צדקתך תמיד אע"פ שלא אדע להם ספורות וכי במקום אע"פ **וספורות** שם מספר על משקל בשורות.

פסוק טז
ואמרו **אבוא בגבורות** ר"ל שאני כשילחמו עלי אויבי במלחמת הנועדים עלי עם גוג ומגוג ולא אבוא עליהם בתקות נצחון חרב וחנית אבל **אבוא בגבורות ה'** ולא אזכיר שבח עצמי בניצוח רק **צדקתך לבדך**.

פסוק יז
ואמ' **א' למדתני מנעורי** ר"ל שמימי קדם הוריתני והראיתני נפלאותיך ונסיך תמיד **ועד הנה** כלומ' מאז **ועד הנה אגיד נפלאותיך**.

פסוק יח
וגם מכאן ולהבא והוא ענין **עד זקנה ושיבה אל תעזבני** עד שיגיע העת שאגיד **זרועך** ונסך הגדול **לדור ודור** לכל הבא מיתר העמים **נפלאותיך**. ובא הנה לשון עד כענין כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי וכו' שאין הכוונה לעזבו אח"כ אבל עד אשר אם עשיתי ואז יהיה לך הענין בתכלית השלימות.

פסוק יט
וצדקתך כלומ' וכן אגיד **צדקתך** א' ואודיע שהיא **עד מרום** כלומ' גדול עד תכלית כענין גדול מעל שמים חסדך (תה' קח ה).

פסוק כ
אשר הראיתני צרות רבות ורעות לרוב המרדים עד שנתיאש כל אדם ממני ואתה אחר היאוש **תשוב תחייני ומתהומות הארץ** ר"ל תכלית הצרות **תעלני**.

פסוק כא
ותרב הוא מבנין הפעיל כלומ' תרבה גדולתי **ותסוב** ר"ל שתסוב אלי ע"ד סוב דמה לך דודי (שה"ש ח יד) **ותנחמני**.

פסוק כב
וגם **אני אודך במיטב השיר בכלי נבל** ואזמר לך בכנור דרך הפלגת הערה מכוונת.

פסוק כג
ותרנה שפתי בזמרת הפה עם זמיר הכנור וכן **תרנן נפשי אשר פדית** כלומ' שתהלתי תצא ממעמקי הלב ובכוונה יתירה.

פסוק כד
ולשוני כל היום תהגה צדקתך כי בושו וחפרו מסברתם **מבקשי רעתי**.

פרק עב

פסוק א
לשלמה וכו'. זה המזמור עיקר הענין בו שנאמ' בסוף ימיו כשרצה להמליך את שלמה והתפלל לאל על הצלחת מלכותו והוא ענין כלו תפלות דוד בן ישי כי בעת חולי המות אמרו והיה ראוי להיות מאוחר שבמזמורים אלא שהמזמורים לא נכתבו על סדר המעשים או שלא רצו להשלים הספר אלא בחלק המזמורים שכלם שבח לאל וספור נפלאותיו וי"מ אותו על מלך המשיח והתיחס **לשלמה** על רמז שלימות ומ"מ עיקר הדברים שעל שלמה נאמר. ואמ' **לשלמה** כלומ' על שלמה שאני ממליכו אחרי [אני] מתפלל לפניך וקראו **מלך** על שהיה בדעתו להמליכו ובן מלך על שהיה הוא חי עדין. ואמ' **משפטיך למלך תן** כלומ' שתתן לו שכל ובינה עד שיהיו משפטיו ביושר עד שידמו משפטיו למשפטיך.

פסוק ב
וידין עמך **בצדק** ר"ל ביושר ע"ד צדק צדק תרדוף (דברי' טז כ) וכן **ענייך במשפט** כלומ' שלא יהדר דל בריבו.

פסוק ג
ובימיו **ישאו הרים שלום לעם** ר"ל שיהיה שבע בעולם וברכה מצויה בבני אדם עד שאפי' ההרים והגבעות ישמחו ויתילדו מהם רוב תבואות וזה **שלום** העם **וצדקתם**.

פסוק ד
ישפוט עניי עם ר"ל שיקח משפטם מעושקיהם ע"ד שופטני א' וריבה ריבי (תה' מג) **וידכא** העושקים.

פסוק ה
ואמ' כנגד האל **ייראוך עם שמש** כלומ' שתהיה הארץ מלאה דעה ויראת האל ואמ' **עם שמש** כענין כימי השמים על הארץ (דברים יא כא) והענין שלא תפסק מלכותו מזרעו והוא כענין לא יסור שבט מיהודה (בראי' מט) והענין שאפי' תתעכב לפעמים מצד החטאים מ"מ כל שתשוב המלוכה אליו תשוב. **ולפני ירח** ג"כ פירושו בעוד שהירח קיים כענין בפני הבית שפירושו במציאות הבית וקיומו וכן ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו (דברים ז י) כלומ' שבעודו בחייו ישלם לו שכר טובותיו להאבידו מן העולם הבא וכמוהו לפני עש (איוב ג ט). ואם תפרשהו על מלך המשיח הוא מבואר שלא תפסק מלכותו לעולם.

פסוק ו
ואמ' **ירד כמטר על גז** פירושו אצלי לפי שהעם הנבחר נענש תמיד במכאובים וצרות כמאמר רק אתכם ידעתי... ע"כ אפקוד עליכם וגו' (עמוס ג ב) וכן כמו שדרשו וסביביו נשערה מאד מלמד שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה וכן בקרובי אקדש (ויקרא יג) אמ' שאחר הצרות ימהר האל לרפאתם **וירד** דברו **כמטר על גז** והוא העשב הנקצר שממהר להצמיחו והוא ענין **כרביבים זרזיף ארץ** כלומ' כמטר הגדול שנוטף תמיד על הארץ **וזרזיף** לשון נטיפה. וי"מ **זרזיף** יובש הארץ ופירושו **כרביבים** על **זרזיף** הארץ כלומ' המטר הגדול שמנטף תמיד על הארץ שמלחלחו ומצמיחו אחר היובש. ויש לפרשו על המלך שלמה שיהיו דבריו ערבים לעם ושיתאוו להם **כמטר על גז** וכו'.

פסוק ז
יפרח בימיו צדיק כלו' שיהיו בני דורו צדיקים הרבה כי מרוב ישרו הכל יתיראו וייטיבו בו דרכיהם **ושירבה שלום עד בלי ירח** ר"ל עד שיפסד העולם כאלו אמ' לעולם כדרך כימי השמים על הארץ (דברים י"א).

פסוק ח
וירד ר"ל **ימשול מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ**. ואם על המשיח פשוט הוא אבל על שלמה התפשטות שמע מלכותו ופחדו נשמע בכל העמים וכן שנאמ' עליו כי הוא רודה בכל עבר הנהר (מ"א ה ד) וכן כל שהמלכיות מתיראות ממנו ומביאות לו מנחה הוא נקרא רודה בכולם.

פסוק ט
לפניו יכרעו ציים ר"ל סיעות גדולות כענין וצים מיד כתים (במדבר כד כד) או פירושו יושבי הקצוות מקום ציה וצלמות. **ואויביו עפר ילחכו** משל לרוב שפלות ודלות.

פסוק י
וענין **מנחה ישיבו** כלומ' שלא פעם אחת לבד רק ישובו בזה פעמים רבות **ואשכר** הוא ג"כ ענין מנחה.

פסוק יא
וישתחוו לו כל מלכים ר"ל שהכל ישמעו לו וסבת זה **כי שמעו ישרו**.

פסוק יב
כי יציל אביון משוע מיד חזק ממנו וכן **יציל העני אשר אין עוזר לו** והוא ענין **יחוס על דל** וכו'.

פסוק יד
וכן ענין **מתוך ומחמס יגאל נפשם וייקר דמם בעיניו** להצילו מיד רודפיו ובאה מלת **וייקר** בשני יודין ביוד האיתן וביוד השורש שלא כמנהג.

פסוק טו
ומלת **ויחי לעני ולאביון** כלומ' שיחיה העני עמו כלומ' עם המלך ולא דיו שיצילהו מיד עושקו אבל שירחם לו **ויתן לו מזהב שבא** ולכן העני **יתפלל עליו וכל היום יברכנהו** מצד יושרו ומצד צדקותיו.

פסוק טז
ואמ' **יהי פסת בר בארץ** כלומ' שבימיו תהיה ברכה גדולה בעולם שאפי' בזריעת **פסת בר** מלא כף ואפי' **בראש ההרים** שהוא מקום יבש יצמחו השבלים ויגבהו עד שהרוח נושבת בם **ירעשו כעצי לבנון ופריו** הוא השבלים הצומחות וכן **בני אדם** בסחורותיהם ושאר המלאכות יצליחו **בעיר** ויגדל טובם כהצמחת **עשב הארץ**.

פסוק יז
וענין **יהי שמו לעולם** רוצה בו שיתפרסם עד שלעולם יספרו חכמתו ומעלתו לרוב שמעו. **ולפני שמש** פירושו במציאות השמש כמו שביארנו למעלה **וינון שמו** ר"ל מענין נין ונכד כלומ' שימשך זרעו עד שיניחו שמו על הנולדים מזרעו תמיד ובלעז שואה אפילאט. וי"מ **ינון** יגדל בשררה וכבוד כמו ואחריתו יהיה מנון (משלי כט א) אלא שגם אותו מקרא אנו מפרשי' מענין זה ר"ל מענין נין ונכד.

פסוק יח
ובסוף דבריו שבח לאל והודאה לפניו ואמ' אח"כ **כלו תפלות דוד בן ישי** כי אלו היו דבריו האחרונים כמו שפירשנו למעלה.

פרק עג

פסוק א
מזמור **לאסף**. כבר ידעת שנביאים הרבה נבוכו בענין זה המציאות בראותם העדר הסידור בין בני אדם בענין צדיק ורע לו רשע וטוב לו כמו שתראה בירמיה (יב א) שאמ' צדיק אתה ה' כי אריב אליך אך משפטים אדבר אותך מדוע דרך רשעים צלחה וכו' וכן חבקוק (א יג) על משמרתי אעמודה ואתיצבה על מצפה וכו' כי רשע מכתיר את הצדיק וכן הרבה כמו שביארנו בקצת חיבורינו ואסף המשורר האריך בזה על לשון נבואת ארך זה הגלות והתחיל על זה ואמר **אך טוב לישראל** כלומ' ידעתי כי באמת שהאל יתי אל

אמונה ואין עול ושהוא **טוב לישראל ולברי לבב** שבהם ר"ל הצדיקים ומלת **אך** יורה על אמתות הדבר כמו אך עצמי ובשרי אתה (בראי כט יד) אך מלך ישרי הוא (מ"א כב לב) כלומ' יודע אני שהוא אלא שאני נבוך על מה שראה וחוא כענין ירמיה שאמ' צדיק אתה ה' כי אריב אליך כלומ' יודע אני שאתה צדיק וישר אין עול אבל משפטים אדבר אותך כלומ' שואל אני במבוכתי לפניך דרך שאלה והוא שאמ' בתרגום שילוות הדייניין אנא שאיל מלותך.

פסוק ב

ואמ' על מבוכתו **ואני כמעט נטיו רגלי** כלומ' מה שראיתי מהעדר הסידור בדרכי בני אדם כמעט שנטיו רגלי מן האמונה לכפור בהשגחה וגמול ועונש וכן **כאין שפכה אשורי** כלומ' נשמטו פסיעותי שלא אוכל ללכת והכל משל לנטיה מן האמונה **ונטיו** הוא קרי אבל הכתו' הוא נטוי כלומ' כמעט שאני נטוי הרגלים וכן **שפכה** בהא במקום ואו לרמז שכל אחת מן הרגלים היא נטויה ומועדת.

פסוק ג

ובאר סבת זה כי **קנאתי בהוללים** שאני רואה אותם משיגים כל תאותם ואתבונן **עמדם תמיד בשלוה וכבוד** כי אפי' **כשימותו ימותו בנחת בלא צער**.

פסוק ד

והוא ענין **כי אין חרצובות למותם** כלומ' שהמת מתוך יסורין בצער דומה כאלו רוח החיים נקשר בקשרים חזקים שהתרתם קשה אבל הם נראה כאלו אין שם קשרים כלל ובעת קצם ימותו בנחת גדול **וחרצובות** הוא ענין קשרים כמו פתח חרצובות רשע (ישע' נח ו). **ובריא אולם** י"מ כמו חזק כחם מלשון יש לאל ידי וי"מ שהוא חסר כף כלומ' **בריא** כאולם וחוזר על כל אחד מהם וכוונת הפסוק אע"פ שבעת חיותם הם בריאים כאולם כשהם מתים הם מתים בנחת ובלא שום עמל.

פסוק ה

ואמ' **בעמל אנוש אינימו** כלומ' אפי' **בעמל** המצוי לכל אדם וכו' **לא ינוגעו** אף עם שאר בני אדם ר"ל אפי' בחליים המצויין לרוב בני אדם.

פסוק ו

לכן ענקתמו גאוה ר"ל הקיפתמו ע"ד שהענק מקיף את הצואר **ושית** פירושו לדעתי כמו יסוד מלשון שתותיה (ישעי' יט י) כלומ' שיסוד **הגזל והחמס מעטפם** ומכסה אותם כלומר ששורש ענייניהם ויסוד פעולותיהם הוא מחשבת גזל וחמס.

פסוק ז
יצא מחלב עינימו נראה שמלת **עינימו** נגזר מן ועינו כעין הבדולח (במדבר יא ז) כלומ' **יצא** צבעם ומראיהם לבן ומזהיר כמו החלב **ויצא** כמו כזהב אצא (איוב כג י) ואין לפרש שמרוב השומן **יצא עינימו** ר"ל שבלט שאין המנהג להיות העין בולט מרוב שומן אבל בהיפך שהוא נראה כשוקע ומ"מ י"מ שנשקע עינם מרוב שומן כאלו יצא לגמרי. **ועברו משכיות לבב** פירושו שכל שהאדם מצייר בלבו מהצלחתם עדין הם מצליחים יותר **ומשכיות** הוא ענין ציורין ודמיונות ומחשבות כענין הצופה שמביט למרחוק ומתרגמינן סכותיך.

פסוק ח
ימיקו וידברו ברע ר"ל ימיקו בני אדם וימסו אותם בדבריהם הרעים והוא מענין ימקו בעונם (ויקרא כו לט) אע"פ שהם שני שרשים כי זה ר"ל ימיקו מנחי העין וימקו בעונם מפעלי הכפל. **ועשק ממרום ידברו** כלומ' ביד רמה ובפרהסיא ובלא שום בושת ידברו במה שהם עושקים וחומסים.

פסוק ט
ושתו בשמים פיהם לדבר רע באל ולומ' שאין ידיעתו מתפשטת בתחתונים **ולשונם תהלך בארץ** לדבר ככל העולה על רוחם בכל אנשי הארץ **ושתו** מנחי העין והיה ראוי להיות שתו בתיו רפה והדגש תמורת הנח **ותהלך** מן הקל עתיד לנקבה נסתרת.

פסוק י
ואמ' **לכן ישוב עמו הלום** ויראה לי במלת **הלום** שהוא מענין וילך הלום (ש"א יד טז) ר"ל שבירת הלב כלומ' לכן בראות הצלחת הרשעים ישוב עם האל תמיד להלום ולהיות רוחם נבוך ומתפעם על זה **וישוב** פירושו וישוב תמיד כלומ' יתמיד במבוכה והכתי' ישיב כאלו האל הוא סיבה של זה ע"ד לא תקשיח ה' מדרכיך (ישע' סג יז). **ומי מלא ימצו למו** חסר המתואר כמו ומאכלו בריאה (חבקוק א טז) שפירושו ומאכלו שה בריאה כלומ' מי כוס מלא תרעלות ימצו למו על זה כלומ' שהם דוים ונוגים על זה ועומדים במבוכה גדולה עד שיאמרו איך נאמין שידע האל דרכי בני אדם.

פסוק יא
וכפל הענין באמרו **ויש דעה בעליון** כלומ' אם כן הוא איך יתקלקל סדר הנהגה כל כך.

פסוק יב
והנה אלה שהזכרנו רשעים והם הם שלוי עולם ומרבים חיל ונכסים בכבוד.

פסוק יג
אך ריק זכה לבבי הצדיק **ורחץ בנקיון כפיו** ואמ' זה כאלו כל צדיק יאמר כן על עצמו או על שם האומה כלה בהיותה בשפלות גדול כזה והצוררים אליה בהצלחה יתירה מפה ומפה.

פסוק יד
והוא ענין **ואהי נגוע כל היום** ר"ל יום יום **ותוכחתי לבקרים** ר"ל צרותי ויסורי באים עלי תמיד בקר ובקר.

פסוק טו
ואמ' אח"כ אסף על עצמו **אם אמרתי אספרה כמו הנה דור בניך בגדתי** וכתבו המפרשים במלת **הנה** שנאמרה שלא במקומה והמקרא ע"ד אף צריך תאכלם (ישע' כו יא) שפירושו אף צריך אש תאכלם וכן ומספד על יודעי נהי (עמוס ה טז) שהוא כמו ויודעי נהי אל מספד וכן בכאן ענין המקרא **אם אמרתי** כמו **דור בניך הנה בגדתי** כלומ' אם עלה ברעתי לספר עליך כמו שדור בניך מספרים והוא שאומרים **איכה ידע אל**, **אך ריק זכיתי לבבי** הנה החזקתי עצמי כבוגד בך ולכן לא רציתי לומר כן אבל בלבבי חשבתי בדבר.

פסוק טז
והיתה הבנת עמל בעיני ומלת **היא** קרי בואו כי הכתוי' חוזר אל המחשבה וחקר של הענין. ומ"מ אין ראוי לקרוא **דור בניך** לאלו הרשעים ומתוך כך ראוי לפרשו חסר בית כמו **בדור** כלומ' **אם אמרתי אספרה כמו** שהרשעים אומרים או שאפרסם טענותיהם **הייתי בוגד בדור בניך** כי אולי יטעו מתוך דברי לנטות מדרך האמת לפקפק באמונת ההשגחה.

פסוק יז
ואמרו **עד אבוא אל מקדשי אל** עתיד במקום עבר כלומ' עד שבאתי בעיוני ובשכלי **אל מקדשי** [**אל**] והוא משל להשגת ידיעת דבריו **ואבינה לאחריתם** חוזר על בני אדם כלומ' והתבוננתי על אחרית בני אדם ומצאתי שטובות זה העולם ורעותיו אינם תכלית הגמול והעונש.

פסוק יח
עד שהשגתי שטובות הרשעים הם להם **בחלקות** כלומ' כאדם שהולך בדרך חלק והוא אצלו טוב כשהולך ביושר ובלא עמל **וכרגע ימעדו רגליו** לרוב החלקות **ויפול למשואות** ר"ל לשממה ושאיה וכן **אתה ממציאם** טובות בעולם לתגמול מעט טוב שעשו כדי שיפלו לגיהנם לעולם הבא.

פסוק יט
וגם לפעמים תראה בזה העולם מפלה להצלחתם עד שיתמהו רואיהם ויאמרו **איך היו לשמה כרגע ספו תמו מן בלהות** שבאו עליהם.

פסוק כ
ואמ' **כחלום מהקיץ** כלומר כחלום שבשעת היקיצה אדם מכיר מיד כי הבל הוא כענין יחלום הרעב והנה אוכל והקיץ ורקה נפשו (ישע' כט ח) **כי אתה ה' בעיר צלמם תבזה** כלומ' אפי' בעיר מולדתם שהתראו בתוכה בעושר ובכבוד ומתהדרים בעיני בני אדם אתה תבזה אותה התהדרות וקרא **צלם** על שם שכמו שהצלם אינו אמתות ענין התואר שבו רק דמות ותבנית כן הצלחתם יכירו הכל שאינה אמתית רק הצלחה מדומית ומקרית הולכת לשעתה. וי"מ **צלמם** כמו נפשם **ובעיר** כמו בהעיר ר"ל שבהעיר המתים בעת התחיה נפשותיהם תדאבנה ותכאבנה ע"ד אלה לחיי עולם ואלה לחרפות עולם (דניאל יב).

פסוק כא
ואמ' **כי יתחמץ** וכו' כלומ' מתחלה כשהיה **מתחמץ לבבי** על זאת המבוכה והייתי **מחדד** מקור עצתי שהם **הכליות** ע"ד אמרם כליות יועצות להתבודד על זה.

פסוק כב
הייתי בער ולא אדע וכבהמה הייתי עמך אבל עתה **דבקתי בך** עד **שאני תמיד עמך ואחזת ביד ימיני**.

פסוק כד
והנחיתני בעצתך להנצל מזאת המבוכה **ואחר כבוד לקחתני** כלומ' המשכת עיוני להתבונן באחרית ההצלחה והיא הנפש הנקראת **כבוד** להכיר כי הכל הולך אחר הצלחת הנפש ושכל הצלחות זה העולם הם הצלחות מדומות ותגמול אותו מעט שהטיב הרשע לגמרי ובאחריתו יהיה נבל **ותנחני ותקחני** עתיד במקום עבר.

פסוק כה
ואמ' **מי לי בשמים** כלומ' אחר שהכרתי זה כל מעייני היו פונים למעלה וכל מאויי בשמים עד שאחלה פני האל על כך והוא ענין **מי לי בשמים** כלומ' מי יעזרני לעלות לשמים **כי עמך** ר"ל אחר שדבקתי עמך **לא חפצתי** לעמוד **בארץ** כלל.

פסוק כו
אבל **כלה** ר"ל התאוה **שארי** ר"ל בשרי **ולבבי** ר"ל שכלי אלא שהוא **צור לבבי וחלקי** והוא **אלהים לעולם**.

פסוק כז
כי הנה רחקיך יאבדו מעמוד במחיצתך **והצמתה** ר"ל הכרת **כל זונה** ר"ל התועה **מדרכך ממך** ר"ל מחסות בצל כנפי כבודך.

פסוק כח
ואני קרבת א' לי טוב ושמתי בה' מחסי לעזרני בהצלחת נפשי עד שאדע ואשיג **לספר כל מלאכותיך** ר"ל שלימות מעשיך ופעולותיך ונועם דרכך.

פרק עד

פסוק א
משכיל לאסף. כבר ביארנו במלת משכיל שפירושה מעורר הלבבות והוא נאמר בנבואה על חרבן המקדשות והעדר הנבואות ואורך זה הגלות ואמ' **למה אלהים זנחת לנצח** כלומ' שכחת עמך והרחקתם זמן ארוך כל כך כמעט שאין בו קץ ותכלה **ויעשן אפך לדור ודור** ר"ל שתחמם כעסך וי"מ **אפך** כענין חוטם וענין הלשון הוא כי בהתקצף האדם יתחמם עד שיצא עשן מנחיריו ואמ' כן דרך משל על האל יתי' וגם לעקר הענין הכעס נקרא על זה אף ר"ל על שיראה בנחירים.

פסוק ב
זכור עדתך קנית קדם ר"ל מימי אברהם **וגאלת שבט נחלתך** ממצרים **והר ציון זה אשר שכנת בו** ואמ' **זה** על שם שהמזמור נאמ' שם.

פסוק ג
הרימה פעמיך ר"ל מצעדיך והוא משל להליכה בזריזות כלומ' **הרימה פעמיך לתת למשואות נצח** ר"ל שממה נצחית **כל אויב אשר הרע בקדש** ר"ל בבית המקדש וכל **הרע אויב** הפוך כמו כל תשא עון (הושע יד ג) שפירושו כל עון תשא וכמוה אף אש צריך תאכלם (ישע' כו יא) כמו שכתבנו למעלה (תה' עג).

פסוק ד
וקרא בתי המקדש **מועדיך** מצד שבני ישראל נועדים שם ברגלים וכן **שרפו כל מועדי אל בארץ** ופי' **שאגו** כלומ' ששמחו וצעקו שם כענין קול נתנו בבית ה' כיום מועד (איכה ב ז) **ושמו אותותם אותות** רמז בנבואה למה שכתוב שאל בתרפים ראה בכבד (יחזק' כא כו) כלומ' שהביט בקסמיו אם ילך לירושלם אם לארץ בני עמון ויצא לו הראות לבוא לירושלם וכשנמסרו בידם אמרו על **אותותם** שהם **אותות** אמת.

פסוק ה
ואמ' **יודע** וכו' כלומ' מאז בעת הבנין היה **נודע המביא בסבך עץ קרדומות** לכרתו לצורך הבנין כאלו היה מביא אותו למעלה ר"ל לפני האל בעצמו והכוונה כי משם היתה הוראה לסדר המציאות עד שמתוכו יבחן כבוד הבורא יתי ובית שנית של מלת **בסבך** נקודה בקמץ וקורין לה קצת מדקדקים בקריאת קמץ חטף מפני סמיכותה.

פסוק ו
ועתה **פיתוחיה**, פיתוחין הציורין המרוקמים בזהב ושאר מינים החשובים יחד **יהלמו** אותם האויבים **בכשיל** ר"ל קרדום **וכילפות** והוא ג"כ כלי מפץ לועזים אותם מאליץ.

פסוק ז
שלחו באש מקדשיך כלומ' שלחוהו והחריבוהו על ידי האש וי"א שהוא הפוך ר"ל שלחו אש במקדשך ואין צורך **ולארץ חללו משכן שמך** שהפילו החומות לארץ.

פסוק ח
ונינם יראה לי שהוא כמו ניניהם וידוע שכל הנמשך אחר מעשה מי שגדול ממנו יקרא לו בן אמ' שכל השרים וכל בני סיעתם באו בהסכמה אחת לשרוף את **כל מועדי אל**.

פסוק ט
ואמ' **אותותינו לא ראינו** כלומ' אע"פ שיצאו מאותו הגלות ונבנה בית שני מ"מ האותות המיוחדות לנו והוא הנבואה לא ראינו כי הנבואה פסקה ממלאכי ואילך והוא שפירש **אין עוד נביא** ר"ל בזמן בית שני וכ"ש בזמן הגלות הארוך וידוע שהגאולה תבוא ע"י נביא **ואין אתנו יודע עד מה** כלומ' עד מתי נעמוד בזה המבוכה.

פסוק י
ועד מתי יחרף צר שמך וינאצהו לומ' שאין בידך יכולת לגאלנו ולפדותנו מן הצרות.

פסוק יא
ולמה תשיב אחור ידך וימינך והוא כפל לשון ואמרו **מקרב חיקך כלה** הוא לשון מניעה כמו אשר כליתיני היום [הזה] מבוא בדמים (ש"א כה לג) מכל ארח רע כלאתי רגלי (תה' קיט) אע"פ שהם מן הקל וזה מן הדגוש כלומ' מנע ידך וימינך מקרב חיקך כלומ' שתוציאם מן החיק לנקום נקמת אויביך וי"מ חיקך בית המקדש ומתפלל שיכלה האויבים מקרבו.

פסוק יב
ואי מלכי מקדם כלומ' איך עזבני ושכחני בזמן הארוך הזה והנה הוא **מלכי** מאז **ופועל לי ישועות בקרב הארץ** כלומ' שעל ידי נתפרסם יחודו ומלכותו והשגחתו המתפשטת על

התחתונים והוא שעם אברהם מהם שהיו כופרים במציאותו לגמרי ומהם שעל היותם מודים במציאותו היו כופרים בהשגחתו בתחתונים ועל ידי אמונתנו נתפרסם הכל.

פסוק יג

ונתפרסמה עוד אמונת גמול ועונש ושינוי הטבעים והוא **שבעזך פוררת ים** ר"ל שברת ורמז על בקיעת ים סוף וקרא פרעה וחילו **ראשי תנינים** כמו שאמר על פרעה התנין הגדול (יחזק' כט ג).

פסוק יד

והוא בעצמו ענין **רצצת ראשי לויתן**. **ותתננו** רמז על עם מצרים והפי' על ששללום ובזזום **ולעם לציים** ר"ל לעם ההולך למקום מדבר וציה כמו שידוע שמשם הלכו דרך המדבר.

פסוק טו

ובקעת מעין ונחל רמז לבקיעת הירדן והוא ענין **הובשת נהרות איתן** ר"ל נהרות חזקים **ואיתן** הוא שם ר"ל נהרות של חוזק. וי"מ **בקעת מעין ונחל** שבקעת להם הסלע להוציא להם משם מעין ונחל וייחס הבקיעה למעין על שם סופו כמו ובגדי ערומים תפשיט (איוב כב ו) וכן וטחני קמח (ישע' מז ב) וכן אפיתי על גחליו לחם (ישע' מד יט) ומ"מ **הובשת נהרות איתן** אף לדבריהם רומז אל בקיעת הירדן והזכירם בלשון רבים על שם הנהרות הנשפכים בתוכו.

פסוק יז

ומפני שאמונת שינוי הטבעים נמשכת אחר אמונת חדוש העולם דבר על חדוש העולם וכנגד המתנגדים ואמ' **לך יום** וכו' **ואתה הכינות** וכו' **ואתה הצבת וקיץ וחורף** וכו' הכל רומז אל החדוש **ומאור** כנוי אל הירח.

פסוק יח

ואחר האמונה הזאת האמיתית **זכור זאת** והוא **שהאויב חרף ה'** וכפר בכל זה **ונאצו שמך** לשלול ממך היכולת.

פסוק יט

ולרוב חזקם קראם **חית** ר"ל **חית היער** שהיא רעה וכן לרוב שפלותנו ותמותנו כנה העם בתואר היונה והתור ואמ' **אל תתן לחית נפש תורך**. **וחית ענייך** ר"ל עדת ענייך כמו חית פלשתים (ש"ב כג יג) או נפש ענייך כמו וזהמתו חיתו לחם (איוב לג כ) **וחיית ענייך אל תשכח לנצח**.

פסוק כ
הבט לברית הכרותה מאז בינך ובינינו **כי מלאו מחשכי ארץ** ר"ל המקומות הגדולים **נאות חמס** וגזל.

פסוק כא
ואל ישוב הדך נכלם מתפלתו **ועני ואביון יהללו שמך**.

פסוק כב
ואמ' דרך הערה וזירוז **קומה א' ריבה ריבך** כי הריב שלי הוא שלך כי על אמונתי בך הם נלחמים עלי ומחרפים אותך כל היום.

פסוק כג
אל תשכח קול צורריך ושאונם העולה לפניך תמיד.

פרק עה

פסוק א
למנצח אל תשחת וגו'. המזמור יראה שעניינו נאמ' על תכיפת הצרות בעת קירוב הגאולה וזה ענין **אל תשחת** כי לרוב תכיפת הצרות שתהיה באותו זמן יבהלו כל בני ישראל ותאחזם רעדה ופחד ולזה מקדים דרך כלל תפלה ותחנה לאל שלא ישחית ר"ל שלא יהרגו מהם רבים במלחמה כי ההריגה תקרא השחתה כמו שכתבנו במזמור נ"ז במה שאמ' דוד לאבישי כשיצא להמית שאול אל תשחיתהו כי מי ישלח ידו במשיח ה' ונקה (ש"א כו ט).

פסוק ב
ואחר תפלתו על זה התנבא על קבוץ הגליות וענש האומות ואמ' **הודינו לך א' הודינו** כמו לך לבדך ההודאה על זה באמת לא לגבורתנו והצלחתנו כי הכל מאתך **וקרוב שמך** כלומ' עתה הכרנו כי – כענין אשר לו א' קרובים אליו (דברים ד ז) – קרובה ישועתך לבוא. וענין **שמך** ביאורו הודעת שמך ופרסום יחודך לעם אשר בחרת אשר **ספרו נפלאותיך**. או אולי **ספרו** הוא עבר במקום עתיד ואמ' יבוא דבר השם אליהם לומ':

פסוק ג
כי אקח מועד כלומ' כשאביא הזמן שארצה בו לגאול אתכם **אני מישרים אשפוט** ר"ל אשפוט את אויביהם על שהצרו להם.

פסוק ד

עד שיהיו **נמוגים ארץ וכל יושביה** ר"ל שימוג לבם מרוב אימה ופחד ויכירו אז שבידי לשנות תפקידי המערכות להרע או להטיב והוא ענין **אנכי תכנתי עמודיה סלה** ר"ל יסודותיה והענין שאני בראתי הכל אחר ההעדר המוחלט והיא אמונת החדוש שאמונת גמול ועונש ואמונת שנוי הטבעים נמשכת אחריה. וי"מ **כי אקח מועד** שהם דברי העם הנבחר כשיצא מן הגלות כלומ' כשיגיע הזמן שיהיו ימי בשלוה ויהיו לי כמועד וחג לא אוציאם לבטלה ולתענוג כהרבה משאר האומות אבל לעבודת הש"י והוא ענין **מישרים אשפוט**. ואף רבותי' דרשוהו כיוצא בזה ע"י שבית' כל יום טוב שראוי להוציא ימי מנוחה להתעסק בעבודת האל ובספור נפלאותיו כפי ענין החג כמו שכתוב' בפי' רש"י ז"ל וכמו שביארנו בקצת חיבורינו. ויראה לשיטה זו ענין **נמוגים** וגו' כלומ' כל מה שיעמדו **נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי** וכו' כלומר אוציא לאור כל תעלומה.

פסוק ה

וכן ענין **אל תהלו** כלומ' אל תתעסקו בדברי הוללות כמו שאמרו בתלמוד המערב אלו היו חבירי נמנין עמי הייתי מתיר מלאכה זו במועד כלום נאסרה מלאכה במועד אלא שיהיו אוכלין ושותין ועוסקין בתורה ואלו אוכלין ושותין והולכים ופוחזין. ולענין הראשון רצה בענין **אמרתי להוללים אל תהולו** כלומ' שמרוב שמחתנו נלעג בהם ונאמר להם **אל תהולו** עוד ר"ל לא תתעסקו עוד במהתלות כמו שעשיתם עד היום. ולשון **אמרתי** כאלו כל אחד ממנו יאמר לרשעי האומות **ואל תרימו קרן** כמו אל תרימו ראש ולהיות הקרן מונח בראש הב"ח ונראה בתחלת הגבהתו ומורה תוקף ואבירות נמשל כל תוקף והצלחה בהרמת קרן וכל מפלה וחולשה בהגדעתו אמ' ותרם כראם קרני (מזמ' צב) רמה קרני (ש"א ב) וירם קרן משיחו (שם) ובהפך **קרני רשעים אגדע** (בסוף המזמור הזה) גדע בחרי אף כל קרן ישרי (איכה ב ג).

פסוק ו

להמשיך דבריו **אל תרימו למרום קרנכם** כלומ' אל תחזיקו קרנכם כאלו הוא רם ונשא עד למעלה כמו שעשיתם עד היום וכן **לא תדברו בצואר עתק** כלומ' כמי שידבר גבוהות מצד שרואה צוארו **עתק** ר"ל שמן ועב וחזק ותקיף.

פסוק ז

כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים והרים הוא מקור מן הנוסף מלשון הרמה ומפני זה מלת **ממדבר** קמוצה תחת לבית שאין מלת **הרים** סמוכה לו כלומ' כי ההרמה לא תבוא משום דבר רק בעזר אלהי והזכיר שלשה דברים שהאדם נערך בהם והוא יחס

ועושר וחכמה וקרא **מוצא** כלומ' הגזע שהוא יוצא ממנו כמו ומוצאותיו מקדם (מיכה ה א) והעושר קרא **מערב** מלשון סחורה כמו לערוב מערביך (יחזק' כז ט) והחכמה קרא **מדבר** מלשון דבור כמו ומדברך נאוה (שה"ש ד ג) וייחס החכמה לדבור כי החכם יתכן להיות ראש המדברים בכל מקום ושנועם הדיבור מדריך ומעריך חכמת האדם הרבה כאמרם ז"ל לב חכם ישכיל פיהו (משלי טז כג) לבו של חכם מלא חכמה מאן מוריה עלויה מאן משכיל עלויה פיהו וכבר פיי זולתי בפנים אחרים, נזכרו בפירושיהם אבל אצלי לפרשו כן.

פסוק ח

האדם ואף עם היות אצלו כלל המעלות והוא שאמ' שאף כל אלו ביחד לא יעריכו האדם להיות הגאות הלומה אליו אבל שתשפילנו עם כל זה והוא אמרו **כי אלהים שופט** האדם לפי בחינת משפטיו אופני **זה ישפיל** מן הראויים לרום לעיני האדם **וזה ירים** מן הראויים להשפיל ג"כ וזה **ישפיל** כל האומות עם כל יחסם במלכיהם ושריהם ועם כל עושרם וחכמתם.

פסוק ט

כי כוס ביד ה' להשקותם **ויין חמר** ר"ל אדום והוא תואר **מלא מסך** ר"ל מזיגה ור"ל מלא קבעת כוס תרעלת העונש והוא מלא על כל גדותיו והוא משל על רוב העונש ואמ' **ויגר מזה** ר"ל שיגירהו השם **מזה** ר"ל מצד אחד והוא לצד האומות כי עד הנה הגירו מצדנו ועתה יגירנו מצד האומות – וזהו לדעתי שלא אמ' מזה ומזה – ואחר הגירתו **ימצו שמרים כל רשעי ארץ** כל זה משל להפלגת העונש.

פסוק י

ואני ר"ל ישראל **אגיד נפלאותיך לעולם** ר"ל בלא הפסק גלות עוד **ואזמרי לאלהי יעקב** שלא נטשתני בגלות.

פסוק יא

ואגדע קרנות רשעים במלחמותי ר"ל כל מלכיותיהם שלא ישאר להם מלך בעזר האל כמו שאמ' בנבואת דניאל (ב מד) תדיק ותסיף כל אלין מלכותא וכן ומלכותה לעם אחרן לא תשתבק ואז **תרוממנה קרנות צדיק**. ומלת **תרוממנה** אע"פ שהוא מן הפעלים הוא פועל עומד.

פרק עו

פסוק א
למנצח בנגינות וכו'. יש מפרשים שזה המזמור נאמ' בנבואה על מלך אשור אשר הלך וכבש את כל ארץ ישראל עד ירושלים וכשהגיע שם דבר גבוה כנגד האל ועמו והאל הכה מחנהו מאה ושמונים אלף כמו שנכתב בס' ישעיהו (לז לו) ודוד נבא על אותו זמן ודבר בשבח האל כאלו כבר הגיע והיה.

פסוק ב
ואמ' נודע **ביהודה** א' וכן **גדול שמו בישראל** והזכיר **יהודה** תחלה לכבוד המלכות.

פסוק ג
ואמ' **ויהי בשלם סוכו** כלומ' שאז יהיה סוכת השי"י ר"ל שכינתו בירושלם וכן ענין **מעונתו בציון**.

פסוק ד
ורשפי קשת פירושו חצי קשת וכן לועזים אותו כמו חצים וקרא החצים רשפים על שם שהרשפים הם גחלים והחצים במרוצתם מתלהטים כאלו הם גחלים וכן קוראם בלשון אחר להבה וברק כמו ברק חניתך (חבקוק ג יא) להב חניתו (ש"א יז ז) ולהב חרב (נחום ג) וכן הנצב אחר הלהב (שופטים ג כב) והניצוצות נקראות בני רשף ועליהם נאמ' ובני רשף יגביהו עוף (איוב ה ז) והם אצלי משל על תכיפת צרות באות זו אחר זו בפתע אמ' שהם מגביהות לעוף ובאות בפתע. ומלת **רשפי** בכאן הפא רפה ורשפי אש (שה"ש ח ו) הפא דגושה.

פסוק ה
ומלת **נאור** י"א כי הוא תואר בענין נאר מקדשו (איכה ב ז) ועניינו משחית האויבים והעיקר בפירושה שהוא תואר מבנין נפעל מלשון אורה כמו אתה בעל האורה להאיר לב חשוך מרוב צרותיו **ואדיר** ר"ל גבור על האויבים **מהררי טרף** ר"ל שטורפים כאריות היוצאים מבין הרי משכנותיהם החונים בהם לטרוף החיות.

פסוק ו
ואשתוללו האלף במקום הא והוא מענין שגגה שתרגומו שלו כלומ' שהחזיקו והכירו עצמם כשוגגים על מה שהצרו לישראל וי"מ אותו מלשון שלל כלומ' שהלכו בשלל **ונמו שנתם** פירושו כמו וישנו שנת עולם (ירמ' נא לט ונז) **שנתם** העתידה ר"ל שנת המות כלומ' שעמדו כמתים ולא מצאו ידיהם כלל לעמוד בפניהם.

פסוק ז
ואמר **מגערתך** וכו' כלומר שבגערתך לישע עמך גערת ונרדם להם **רכב וסוס**. והוא"ו שבמלת **ורכב** יתירה כמו ואיה ועוה (בר' לו כד) תת וקדש וצבא מרמס (דני' ח יג).

פסוק ח
נורא אתה ר"ל שייראוך כל העמים **ומאז אפך** ר"ל מעת שחרה אפך בהם לנקום נקמת עמך.

פסוק ט
וענין **משמים השמעת דין** ר"ל שבהשגחתך הענשתם ביושר ובמשפט ואז **ארץ יראה ושקטה** לישראל.

פסוק י
בקום למשפט א' כלומ' באותו עת שבאת עליהם למשפט להושיענו.

פסוק יא
ואמ' **כי חמת אדם תודך** כלומ' הכעס והתגבורת שהיו חושבים על עצמם על כרחה תודה לך כי הבל המה או כל חכמתם תשוב הודאה לך. ואז **שארית חמות תחגור** כלומ' אף שאר האומות ייראו לשמועה ויחגרו חמתם ר"ל יאספוהו ויאסרוהו ולהיות הוא ית' הסבה קראוהו פועל כאלו הוא הסוגרה והאוסרה.

פסוק יב
ואז כלם יודו לאל וידרו וישלמו לו **ויובילו שי למורא** כי הוא ית' נקרא מורא כאמרו והוא מוראכם (ישע' ח יג).

פסוק יג
יבצור ר"ל ימעט מלשון **ולא יבצר ממך מזמה** (איוב מב ב) או כמו יכרות מלשון בציר ומצאנו כמו כה ויוציאנו בכה כלומ' שיכלה רצון נגידי האומות ואז יהיה **נורא למלכי ארץ**. זו היא כוונת המזמור ויתכן לפרשו על מלחמת גוג ומגוג לעתיד והוא הנכון לסמיכותו למזמור שלפניו יפרשם המדבר כרצונו.

פרק עז

פסוק א
למנצח וכו' **על ידותון** כמו לידותון כמו ותתפלל חנה על ה' שהוא אל ה' והוא שנתנו לידותון לשורר וכוונת המזמור על לשון בני הגלות כמתפללים על צרתם ואורך גלותם.

פסוק ב
ואמ' **קולי אל א' ואצעקה** ר"ל מרוב הצרות וחזר אח"כ לדבר בנמצא ואמ' **והאזין אלי** כלומ' אחר שאני צועק אליך אף ברחמיך האזן אלי.

פסוק ג
ואמ' **ביום צרתי** על זמן הצרה. ואמ' **ידי לילה נגרה** ופי' **ידי** מכתי **ולילה** על זמן הגלות ודמה הגלות למכה גדולה שמרוב חזקה היא נתכת ונמסכת עד שהיא **נגרת** בהתכה ואחר שמכתו **נגרת** ר"ל דרך משל שכבדה מכתו מאד. וי"מ **ידי** מחשבתי **ולילה** ממש לילה שהוא עת המחשבה ואמ' שמחשבתו נתכה ונמסכה עד שלא יכול להעמידה בענין אחר מרוב מבוכותיו כדרך ויתכו כמים שאגותי (איוב ג כד) ר"ל המיותי שאני הומה על צרותי **ולא תפוג** ענינו לא תרפה מן החוזק ההוא ואמ' **תפוג** שהוא לשון צינון כי חוזק הדבר יקרא חום גדול והשקטו יקרא הצנה.

פסוק ד
ואהמיה כמו **ואהמה ותתעטף רוחי** כלומ' שיכסה ויאטם כי מרוב צער יתעטף האדם קצתו על קצתו מרוב דאגה.

פסוק ה
ומלת **שמורות עיני** י"מ כמו שומרות ונאמ' על העפעפים שהם שומרות העינים כלומ' **אחזת עפעפי** שלא ידבקו זה בזה ר"ל שמרוב מבוכותי העמדתני ביקיצה שלא אוכל לישן. וי"מ **שמורות** כמו אשמורות והוא חסר בית כלומ' באשמורות הלילה שהיה ראוי לי להקיץ **אחזת עיני** שלא יעורו משנתם כלומ' שאעמוד נרדם מאוטם לבי לרוב הצרות. **ונפעמתי** לשון כתיתה ושבירה מלשון ותפעם רוחו (ברא' מא ח) וי"מ בשניהם לשון בהלה. **ולא אדבר** כי בדברו ירוח לו.

פסוק ו
ואמ' **חשבתי ימים מקדם** כלומ' כשחשבתי בגלות **ימי קדם ושנות עולמים** ר"ל זמנים ארוכים שהתחיל בהם הגלות ונתארך כל כך.

פסוק ז
אזכרה נגינתי ר"ל תפלתי **בלילה** ר"ל בזמן הגלות **ואני מדבר בזה עם לבבי ורוחי יחפש** וחקר. ויש לפרש **נגינתי** רמז על נבואת הישועה.

פסוק ח
ואמ' בדברי תפלתו **הלעולם יזנח ה'** את עמו בגלות **ולא יוסיף לרצות עוד** בעמו.

פסוק ט
האפס מהם **חסדו לנצח** וגמר **אומר** ר"ל שגזר בגלות גזרה מוחלטת **לדור ודור**.

פסוק י
השכח חנות אל ר"ל החנינות והחסדים שהיה רגיל לעשות עמנו **אם קפץ באף רחמיו** ר"ל סגר ואסף כמו לא תקפוץ את ידך (דברים טו ז) **רחמיו באף** וברוגז.

פסוק יא
וענין **ואומר חלותי היא** קשה לפרש ורוב מפרשים יסכימו שהוא שם מלשון חלל בקבוץ רבים בשקל חנות ור"ל תמותות והכנוי והיו"ד כנוי מדבר בעדו כלומ' תמותתי היא באורך הגלות. ואמ' **שנות ימין עליון** הם מפרשים שהוא מוסב למה שאחריו כלומ' **שנות ימין עליון אזכור** ומלת **אזכור** נדרשת לפניה ולאחריה כלומ' **שנות ימין עליון אזכור**.

פסוק יב
ואזכור **מעללי יה**. ולשיטה זו יש לפרש **ואומר** וכו' כשאני בתוקף הצרות עד שכמעט שאני מחזיק [עצמי] כמת אני בוטח באל וזוכר **שנות ימין עליון ומעללי יה** וגו' ומ"מ נראה לפרש כשאני רואה הגלות ואני סבור להתיאש **ואומר חלותי** כלומ' תמותתי **שנות ימין עליון** ר"ל לנצח נצחים בלא תוחלת ולא אצא משם ושם אמות אני בוטח בו יתע' וזוכר **מעללי יה וכי אזכרה מקדם פלאך** פי' **כי אזכרה פלאך אשר מקדם ואהגה בכל פעלך ובעלילותיך** ר"ל פעולותיך **אשיחה** ואמ' **בכל** על יחיד דרך זרות.

פסוק יד
ואמר **א' בקדש דרכך** כלומ' אתה א' עליון שדרכך בקדש ר"ל בשמים **מי אל גדול כמוך** כענין כי מי בשחק יערוך להי' (תה' פ"ט).

פסוק טו
ואמ' **אתה האל עושה פלא** כלומ' עם היותך בשמים אתה מודיע ומפרסם גבורתך בארץ והוא אומ' **אתה האל עושה פלא** רמז על העולם ושנוי הטבע באותות ובמופתים והוא ענין **הודעת בעמים עזך** רומז ליציאת מצרים.

פסוק טז
והוא ענין **גאלת בזרוע** ר"ל בכח גדול על פניהם הרעים ואף על השתדלותם **עמך אשר קנית** בימי אברהם והם **בני יעקב ויוסף** ויחסם גם ליוסף על שהוא כלכלם כל ימי חייו.

פסוק יז
ראוך מים ר"ל ים סוף **יחילו** ר"ל שיקרעו והוא ענין **אף ירגזו תהומות**.

פסוק יח
וזורמו עבר מפועל מרובע מענין זרם מים ואמ' כי העבים שפכו מים בזרם **ושחקים נתנו קול ואף חצציך** ר"ל אבנים קטנות כעין חצץ וזהו הרמוז בענין ויהם את מחנה מצרים (שמות יד כד) והמהומה היתה בזה הענין וי"מ **חצציך** כמו חציך.

פסוק יט
קול רעמך בגלגל הגימל הראשונה פתוחה כשנייה והיא כאלו היא בחרק ואמ' שקול גלגל האויר רעמו והוא משל על מהומתו או היה **בגלגל** ר"ל בגלגלי מרכבותיהם כאמרו ויסר את אופני מרכבותיו (שם).

פסוק כ
ואמ' **בים דרכך** על קריעת הים ועבור ישר' בתוכו וכן ענין **ושבילך במים רבים** ואמ' **שביליך** לשון רבים כי לשנים עשר קרעים נקרע **ועקבותיך** ר"ל פסיעותיך **לא נודעו** כלומ' לא נכרו כי שבו מי הים על המצרים לאיתנם.

פסוק כא
ואז **נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן** ובזכרי זאת אבטח ג"כ על גאולת הגלות הזה ואם ארך ביותר.

פרק עח

פסוק א
משכיל לאסף. כוונת המזמור להודיע מעלת מלכות בית דוד ושמלכותו הגיעו מאת האל יתעלה בנבואה הקדומה ר"ל לא יסור שבט מיהודה (בראי' מט) ודרך הערה ספר הקדומות להודיע איך באו המדריגות מיום ברא אלהים אדם עד הגיע לזמן שהוקם המלכות לדוד ולזרעו. ואמ' **האזינה עמי תורתי** ר"ל מה שאני מורה לכם בספור הדברים הקדומים עד שתבינו מהם דברים נכבדים.

פסוק ב
ורמז באמרו **אפתחה במשל פי אביעה חידות מני קדם** על בריאת העולם והתחדשו אחר ההעדר המוחלט.

פסוק ג
ומפני שעניינים ההם לא התבארו במופת אבל דרך קבלה אמר **אשר שמענו ונדעם** כלומ' שידענום דרך קבלה מאבותינו וכן אנחנו **לא נעלימם**.

פסוק ד
מבניהם שהם אחינו בית ישר' וכן בכל דור ודור אבות לבנים יודיעו עד הגיע הדבר **לדור אחרון** שיהיו ג"כ **מספרים כבוד האל ועזוזו** ר"ל גבורתו אשר עשה.

פסוק ה
ואמר **ויקם עדות ביעקב** כלומ' שהחלק הזה מן האמונה נקרא עדות כמו שביארנו באמרו עדות ה' נאמנה (לעיל יט יט) ואמ' שתשקע האמונה הזאת בלבם והוא ג"כ ענין **ותורה שם בישר'** עד **שיספרו נפלאות באל אבות לבנים דור אחר דור**.

פסוק ז
וישימו **באי כסלם** ר"ל מבטחם ותקותם.

פסוק ח
ולא יהיו כאבותם כלומ' דור המדבר שהיו **דור סורר ומורה ולא הכינו לבם** לישרו בעבודת האל וכן **לא נאמנה אל רוחם** להאמין כל הראוי להאמין.

פסוק ט
ואמ' **בני אפרים נושקי רומי קשת** פירשו כמה מפרשים שרמז על מה שנאמ' בדברי הימים (א ז כא) ובני אפרים שותלח וברד בנו וגו' והרגום אנשי גת הנולדים בארץ כי ירדו לקחת מקניהם ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים. ופירשו על זה שמלחמה גדולה היתה ושהיתה במדבר שהלכו בגת בלא מצות האל ונגפו במלחמה. ומלת **נושקי** ר"ל מזיינים **ורומי** מענין רמה בים (שמות טו) כלומ' ולא יהיו כאבותם להתיאש מעשרת הדברים כנגד רצון האל **כבני אפרים** שהיו נשענים על גבורתם והיו מזיינים עצמם ויורים קשתותיהם **והפכו עורף** ואע"פ שלא נזכר זה בתורה הם פירשו שזה שנא' בדה"י הוא זה הענין **ונושקי רומי קשת** הוא בא סמוך על סמוך כמו חכמי יועצי פרעה (ישע' יט יא) כלומ' כאותם המזיינים שביורי קשתות. ובדרש פיי ענין זה וענין דה"י בגלות מצרים שיצאו בני אפרים קודם הקץ בבטחם על גבורתם וקרה להם זה. ולי נראה לפרש **שבני אפרים** נאמ' על כל ישראל על שם מלכות ישר' שהיה משבט אפרים כמו שביארנו בספרי הנבואה ואמ' עליהם דרך כלל שהיו בוטחים בגבורתם ועושים מלחמותיהם כנגד רצון האל.

פסוק י
וחזר ואמ' עליהם **שלא שמרו ברית אלהים** וששכחו **עלילותיו** ר"ל פעולותיו והנפלאות אשר עשה נגד אבותם ר"ל לעיניהם וספר בגנות מלכי ישר' להודיע מעלת מלכי יהודה.

ושדה צוען כמו ארץ צוען כמו שדה מואב שדה ארם והוא ג"כ מצרים וכפל הענין במלות שונות.

פסוק יג

והזכיר מן נפלאות בקיעת הים וענין עמוד הענן ועמוד האש והתבקע הצורים והסלעים להוציא מהם המים להשקותם כאלו היו שם **תהומות רבה** ובאה מלת **רבה** לשון יחיד כדרך בנות צעדה (בראי' מט כד).

פסוק יז

ושהם הוסיפו לחטוא להמרותו ר"ל להכעיסו **בציה** ר"ל במדבר וכן **נסוהו בלבבם לשאול** בשר כמי שחשבו עליו שתקצר ידו מזה ומלת לנפשם כמו לתאותם ואלו היו חושבים עליו שיוכל לעשות לא היו מתלוננים על זה אבל מתפללים אליו אבל שפקפקו בזה והוא אמרו **היוכל אל לערוך שלחן במדבר**.

פסוק כ

ואמ' הנביא איך היו הנבלים מפקפקים בזה **הן הכה צור ויזובו מים הגם לחם** ר"ל בשר **יוכל תת ולחם** מענין קרבני לחמי וכן **היוכל להכין שאר לעמו ושאר** ג"כ ר"ל בשר והוא כפל ענין במלות שונות וה"א התמה שבמלת **הגם** היא ה"א הקיום כמו הנגלה נגליתי (ש"א ב כז).

פסוק כא

לכן **שמע ה' ויתעבר** ר"ל שכעס עליהם **ואש נשקה ביעקב** ר"ל חמתו על העונש וכפל הענין ואמ' **וגם אף עלה בישר'**.

פסוק כד

וספר מנפלאותיו להם עוד ענין המן **שפתח דלתי שמים והמטיר עליהם מן** והוא שקרא **דגן שמים** וכן הוא **לחם אבירים** ודרשו בו שנבלע באיברים. וי"מ כאלו אמר **לחם השמים** והשחקים וקרא השמים אבירים כענין שנקראו חזקים כראי מוצק (איוב לז יח) ועל שהלחם יוצא מן האדמה קרא את זה לחם השחקים. ועניין **צידה שלח להם** ר"ל שבכל מקום שהיו הולכים צידתם מוכנת להם לשובע.

פסוק כו

ורמז אחר כן על שהסיע רוח קדים ר"ל מזרחי להביא להם שלו וכן ענין **וינהג בעוזו תימן** ר"ל רוח דרום נראה שהרוח היה דרומי מזרחי.

פסוק כז
ועל הבשר שירד להם אמ' וימטר עליהם ר"ל שבאו לרוב כמו מטר ועפר וחול ימים והפילם בתוך המחנה.

פסוק ל
ואמ' אח"כ **לא זרו מתאותם** כלומ' עדיין לא היה המאכל להם לזרה ר"ל שעדיין לא קצו ממנו כאדם הקץ בכל מאכל כשאכל ממנו אכילה גסה והוא ענין **עוד אכלם בפיהם** וכן כתו' בתורה הבשר עודנו בין שניהם טרם יכרת ואף ה' חרה בעם (במדבר יא לג).

פסוק לא
ויהרוג במשמניהם בבריאיהם ובחזקים שלהם והוא תואר לדעת קצת המדקדקים והוא ענין **ובחורי ישראל הכריע** כענין **תכריע קמי תחתי** (לעיל יח מ).

פסוק לב
ובכל זאת חזרו וחטאו לו כמו שאירע מענין המרגלים ועדת קרח ודברים אחרים **ולא האמינו בנפלאותיו** כלומ' עם כל נפלאותיו אשר עשה בהבטחותיו או איפשר שכפרו בנפלאותיו ליחסם לתחבולה.

פסוק לג
והשם הענישם **וכלה בהבל ימיהם במדבר ושנותם בבהלה** ר"ל בבהלה הידועה ר"ל במגפה.

פסוק לד
ואמ' אח"כ **אם הרגם ודרשוהו** ואמ' זה במקום כאשר כמו ואם יהיה היובל (במדבר לו ד) כלומ' כאשר הרגם ר"ל שגזר להרגם **וישובו אליו וידרשוהו** או איפשר לפרש **הרגם** ממש כלומ' שהרג את רובם כי הרוב יזכר במקום הכל והנשארים ייראו **וידרשוהו ושבו ושחרו אל**.

פסוק לה
ויזכרו כי הוא צורם וגואלם.

פסוק לו
ויפתוהו בפיהם כלומ' שדימו שהאל יכפר להם בתפלת פיהם בדברי רצויים ופתויים כאדם המפתה לחבירו כאלו לא ידע האלהים את **לבבם הערל**.

פסוק לח
ואע"פ כן מצד מה שהוא רחום היה מכפר להם מקצת עד שלא ישחיתם מהכל **וירבה** כחו ביותר ממה שאין חק עליו **להשיב אפו** מהם ואף כשיכעס עליהם **לא יעיר כל חמתו** ר"ל ככל הראוי מצד עונם **כי זכר**.

פסוק לט
כי **בשר המה** וטבע הגוף יחטיאם וכן שהם **רוח הולך** ר"ל קצרי החיים וצריכים כפרה ואמרו **ולא ישוב** מצד הטבע ולא יכפור בתחית המתים חלילה.

פסוק מ
ואמ' **כמה ימרוהו במדבר** ר"ל כמה פעמים **וימרוהו ויעציבוהו** לשון הכעסה **ומדבר וישימון** ענין אחד.

פסוק מא
וישובו וינסו אל ר"ל אחר שאלתם הבשר שבו ונסו האל במי מריבה ובהרבה דברים שלא נזכרו בתורה **וקדוש ישראל התוו** ר"ל הגבילוהו וסמנוהו כאדם שמסמן את חבירו ומגביל מקום שלא יעברהו כן הגבילו יכולת האל וכפרו מליחס אליו יכולת מוחלט והכוונה שכפרו באמונת שנוי הטבעים.

פסוק מג
והוא הענין שזכר להם יציאת מצרים כמו שפירש אחר כן **אשר שם במצרים אותותיו ומופתיו בשדה צוען** והוא כפל לשון כי **שדה צוען** פי' ארץ צוען כמו שדה ארם.

פסוק מד
והזכיר קצת פרטי המכות ולא כולם וגם אותם שהזכיר לא הזכירם על הסדר שארעו רק כפי שנזדמן בשפע לשונו כי אין הכוונה לספר רק להתגברותם על כפירתם באמונת שנוי הטבעים.

פסוק מו
חסיל וארבה הוא ענין אחד.

פסוק מז
וייחס ההריגה לגפן דרך השאלה כמו וכל חלקה טובה תכאיבו באבנים (מ"ב ג יט) או שמא מצד נפשם הצומחת יסבול לשון הריגה כמו שיסבול לשון מיתה **ובעפר ימות גזעם** (איוב יד ח). ושקמותם הם מיני תאנה בעובי הקורה וגסות ענפיה **וחנמל** הוא קרח נורא משבר האילנות.

פסוק מח
ויסגר לברד בעירם ר"ל שמסרו לברד מלשון לא תסגיר עבד אל אדוניו (דברים כג טז) **ורשפים** ר"ל רשפי אש כאמרו ואש מתלקחת בתוך הברד (שמות ט כד).

פסוק מט
והנה שהזכיר חמש מן המכות והם דם וערוב וצפרדע וארבה וברד והחמש הנשארות שלא הזכירם כללם באלו החמש התיבות ר"ל **חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים** הרי ה' ומלאכי רעים פי' מלאכים רעים כמו חלוני שקופים (מ"א ו ד).

פסוק נ
ואע"פ שקיצר בספור המכות כללם בפסוקים **ישלח בם** כמו שכתבנו וחזר להזכיר שתים מהם לרוב מעלתם והם הדבר שנאמ' בו וממקנה בני ישר' לא מת אחד (שמות ט ו) **וחיתם** מענין בהמה וחיה ומכת בכורים שהיתה מכה גדולה ואחרונה שבכלם וי"מ שלא חזר להזכיר אלא מכת בכורים ופי' **וחיתם** כמו ונפשם וענין **יפלס נתיב לאפו** פי' שהישיר דרך לחרון אפו ללכת מהרה בלא עכוב ולא שימנע מהם המכה מצד העכוב.

פסוק נא
וראשית אונים באהליהם הוא ג"כ רמז למכת בכורים והוא כפל ענין.

פסוק נב
ויסע כצאן עמו רמז על היותם נוסעים וחונים בהשגחה פרטית כהנהגת הצאן על פי הרועה.

פסוק נג
וינחם לבטח כאמרו ובני ישר' יוצאים ביד רמה (שמות יד ח) ואע"פ שנ' אח"כ וישאו ב"י את עיניהם וגו' וייראו מאד וגו' הרי לשעתם נאמ' להם אל תיראו התיצבו וראו את ישועת ה' וגו' (שם יג) והוא ענין **ואת אויביהם כסה הים**.

פסוק נד
ואמ' אח"כ **ויביאם אל גבול קדשו** ר"ל בגבול ארץ ישר' **הר זה קנתה ימינו** ר"ל על בית המקדש.

פסוק נה
וגירש גויים עצומים והפילם **בחבל נחלה** ר"ל שהפילם **בחבל נחלתם** והשכין **באהליהם שבטי ישר'**.

פסוק נו
ואח"כ כאשר מת יהושע והזקנים אשר האריכו ימים אחריו שבו **וינסו** והרגיזו אל ולא **שמרו עדותיו**.

פסוק נז
ונסוגו אחור ובגדו כאבותם ונהפכו כקשת רמיה ומלת **רמיה** תואר וענין **קשת רמיה** הוא שהמורה בקשת הוא מכוון לצד אחד מצד שאין מיתריו מכוונים כהוגן וי"מ **קשת רמיה** שם כלומ' שהמורה בקשת מראה עצמו כמכוון לצד אחר כדי שלא יירא ממנו אותו שהוא רוצה להכותו וכאשר ירצה להשליך החץ יהפוך עצמו לאותו צד שהוא מכוין וכן היה שכל ימי חיי השופטים היו עובדים ובמותם נהפכים לעבוד ע"ז כדכתי' והיה במות השופטים וגו' (שופטי' ב יט).

פסוק ס
ולרוב מרים התעבר השם **ומאס** בהם **ומאס** משכן שילה ר"ל הארן שהיה בשילה והוא ענין **אהל שכן באדם** כלומ' שנטש האהל ששכן בו ביד האדם ונתן **הארון לשבי** במלחמה ביד פלשתים והארון הוא הנקרא **עוזו** כדכתי' וארון עזך (תה' קלב).

פסוק סב
והסגירם לחרב ר"ל מסרם לחרב במלחמה.

פסוק סג
וענין **ובתולותיו לא הוללו** כלומ' מאחר שמתו הבחורים **לא הוללו** הבחורות לפניהם כדרך שהסרסורים משבחים את הבתולות ובחורים לפתותם לתת לב עליהם לנשאם ויש לפרש **לא הוללו** שלא באו לכלל חופה מלשון הלולא.

פסוק סד
וכהניו **בחרב נפלו**. רמז על חפני ופנחס שמתו במלחמה **ואלמנותיו לא תבכינה** רמז על אשת פנחס שמתה מיד ולא הספיקה לבכותו כדכתי' נהפכו עליה צירים (ש"א ד יט).

פסוק סה
ויקץ כישן ה' ר"ל כאיש אשר יעור משנתו ודמה הסתלקות השגחתו מהם לשינה וכן **כגבור מתרונן מיין** פי' כשהגבור עומד זמן נרדם בשכרות היין ירגיש בהעדרו ויעורר עצמו בצעקות להעיר עצמו וגבורתו כן היתה תרדמת השם ר"ל העדר השגחתו בסבת היין והוא משל לסבלו עון הדור הרע ההוא.

פסוק סו
אלא שהתעוררו רחמיו עליו **והכה צריו אחור** ר"ל באחוריהם ורמז לענין הטחורים ועליו אמ' **חרפת עולם נתן למו**.

פסוק סז
ואמ' **וימאס באהל יוסף** רמז על שילה שהיתה בחלקו של יוסף שאע"פ שחזר הארון לידיהם לא השיבוהו לשילה אלא נעתק ממקום עד שהביאוהו לציון שהוא חלק יהודה.

פסוק סח
והוא אמרו **ויבחר את שבט יהודה את הר ציון אשר אהב**.

פסוק סט
ויבן כמו **רמים** ר"ל שבנה שם היכלות כארמונים רמים והוא חסר וכמוהו כעדר הקצובות (שה"ש ד ב) שפירושו שורות העזים הקצובות ר"ל ההולכות בסדר נאות. ואמרו **כארץ יסדה לעולם** כלומ' שעד עתה לא היה קבוע בשום מקום לא בשילה ולא בנוב ולא בגבעון אבל הר ציון היה קבוע שם לעולם עד שיגרום החטא וגם אם ישוב ישר' אליו ישוב כאמרו מכון לשבתך עולמים (מ"א ח יג).

פסוק ע
ויבחר בדוד עבדו הוא שכתבנו בתחלת המזמור שכוונתו להודיע מלכותו ושהוא מצד האל יתי' בנבואה קדומה **ומכלאות צאן** פי' גדרות צאן.

פסוק עא
ועלות כנוי לצאן המעיקות ונקראו כן על שם הולד שנקרא עול ומצד שה**עלות** צריכות הנהגה לאט והרועה צריך לילך אחריהם אמ' **מאחר עלות הביאו**.

פסוק עב
וירעם ר"ל דוד **כתום לבבו** ר"ל בתמימות ויושר **ובתבונות כפיו ינחם** ייחס תבונה לכפים להמשיל משל הרועה שלא יזוז מקל מידו ומנחה בהם הצאן ופעם ישליכהו לקצתם וצריך שיישיר בה את כפיו בדרך שלא יזיקם. ובדרש אמרו כשהיה דוד רועה היה מוציא את הגדיים ומאכילן ראשי העשבים שהם רפין ואח"כ מוציא את התישים שהם בעלי כח ומאכילן השרשים אמ' הב"ה ראוי שיהיה זה רועה של ישראל. המשל בזה שהיה מנהיג העם כל אחד כפי ענייניו.

פרק עט

פסוק א
מזמור **לאסף** וגו' ענין המזמור הוא נבואה על חרבן בה"מ הראשון והגלות שגלו ממנו ואמ' **שבאו שם גוים וטמאו את ההיכל ושמו את ירושלם לעיים** ר"ל לגלים.

פסוק ב
ונתנו את נבלת עבדיך מאכל וגו' ואעפ"י שהיו רוב בני הדור רשעים כדכתי' שוטטו בחוצות ירושלם וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עושה משפט וכו' (ירמ' ה) לא אמ' זה אלא על ההמון אשר דרכם כסל למו לשבת בחוצות.

פסוק ד
ואמ' **היינו חרפה לשכינינו** ר"ל בגלות.

פסוק ה
ואמ' **עד מה ה' תאנף לנצח** נראה שרמז על הגלות הארוך או שמא אף הראשון היה ארוך בעיניו וכמו שמצינו שאמ' על אותו הגלות ג"כ עד מתי אתה לא תרחם את ירושלם (זכריה א יב).

פסוק ו
ואל הגוים כמו על הגוים כדרך אל ההרים לא אכל (יחזק' יח ו).

פסוק ז
ואמ' **כי אכל את יעקב** לשון יחיד על המלך הרשע אשר היה בראש צרים דרך כלל וחזר ואמ' **ואת נוהו השמו** על העם כולו.

פסוק ח
ועונות ראשנים פי' חטאת נעורים וי"מ שרומז על חטא האבות וי"מ לשון צחות כלומ' שבעת יביאנו במשפט לא יזכור העונות תחלה אבל **מהר... כי דלונו מאד** ולא נוכל לסבול עול הגלות.

פסוק ט
וכן על רוב צרות הגלות אמ' **עזרנו אלהי ישענו** וגו'. **על דבר כבוד שמך** כלומ' אם לא תעשה למעננו עשה למען כבודך שמחולל בגוים ויתפרסם בגוים ענין נקמתנו.

פסוק יא
ותבוא לפניך צעקת הנאסר בגלות **וכגודל זרועך** כלומ' כמו שכחך גדול כן **הותר** ר"ל השאר בחיים **בני תמותה** ר"ל הסמוכים למות מרוב צרות וי"מ **הותר** כמו התר.

פסוק יב
והשב **לשכינינו** וגו' **גמולם חרפתם** ר"ל **חרפתם** שלהם שיחרפוך באמרם **איה אלהיהם**.

פסוק יג
ואנחנו עמך... **נודה לך** וגו' ורבותינו תמהו מזמור לאסף קינה מיבעי ליה ודרשו בו לפי שנ' כלה ה' את חמתו (איכה ד יא) ובמה כלה את החמה ויצת אש בציון (שם) וזהו מזמור ששפך חמתו על העצים והאבנים ולא עשה כלייה בבניו. ולפי פשוט המקראות אין צורך בכך כי כלי הניגון מהם שהיה קולם משמח ומהם שהיה מרעיד הלבבות כמו שאמ' החכם בעל הניגון לתלמידו עורר מיתר הדאגה ומתוך שהיה נאמ' על כלי הניגון היה נקרא מזמור.

פרק פ

פסוק א
למנצח אל שושנים עדות. כבר ביארנו במלת **שושנים** שהוא כלי ניגון נבחר מאד ו**עדות** י"מ עדי כמו את הנזר ואת העדות (מ"ב יא יב) וי"א שהוא כמו חק אולי שם לו חק לזמר זה המזמור וכן **עדות ביהוסף שמו** (מזמ' פא) כמו חק וזאת התעודה בישר' (רות ד ז) כמו חק והכל נאמ' על בחירת הכלי. וכוונת המזמור נאמרה על זה הגלות הארוך.

פסוק ב
ואמ' **רועה ישר' האזינה** וקרא שם האומה על שם **יוסף ובנימין ואפרים ומנשה** מפני שכלל ישראל נקרא בשם יוסף מצד שיעקב אמר ויקרא בהם שמי (ברא' מח) ר"ל שתקרא כלל האומה על שמם כמו שנקראת על שמי ר"ל שנקראת ישר' ויעקב ואע"פ שבנימין אינו בכלל זה מצד שיוסף ובנימין היו בני אם אחת ומאותה שהיתה עקר הבית נחשבו כלם לענין זה ר"ל להקרא לפעמים כלל ישר' בשמם וכן אחר שנחלקה המלכות נקרא מלכות ישר' בשם יוסף או אפרים מצד שהמלך הראשון בישר' היה משבט אפרים והוא ירבעם שהיה אפרתי. **ורועה** ר"ל מנהיג. וזכר **יושב הכרובים** להיותם מקום נועד להדבקות כבוד השכינה עם בני אדם כדרך הנבואה **והופיעה** פי' שישגיח עלינו ושיעורר גבורתו עלינו.

פסוק ג
לפני אפרים ר"ל ישר' **ולכה לישועתה לנו** ר"ל שתלך בזריזות לפנינו להושיענו. וי"מ **ולכה** כמו ולך כדרך ולכה איפה מה אעשה (ברא' כז לז) שמלה לכה קצין תהיה לנו (ישע' ג ו) ולכה אין בשורה מוצאת (ש"ב יח כה) ואף בעל המסורה ראיתי שכלל את

כולם במלת לכה איפה ואמ' ד' מלאים ומנה את אלה הנזכרים וא"כ פירושו **עורר גבורתך** כי גם לך חלק בישועתנו כי אין מיחד אלהותך זולתנו ע"ד משל בכל צרתם לא צר (ישע' סג) וכן עמו אנכי בצרה (תה' צא).

פסוק ד

וענין **השיבנו** פי' מן הגלות להשיבנו לעבודתך **והאר פניך** משל להראות פנים צוהלות ובגלות כאלו הפנים נזעמים והחזיר זה הפסוק ג' פעמים רמז לג' גליות כמי ששמח בראייתו ולא כמראה פנים זועמות לסבת היות לבד ורחוק מן הנראה.

פסוק ה

ואלהים צבאות חסר הנסמך ר"ל אלהים אלהי צבאות וכמוהו העם המלחמה (יהושע ח יא) הארון הברית (שם ג יד) ועוד. [**עד**] **מתי עשנת בתפלת עמך** עניינו עד מתי תהיה נחשבת לפניך התפלה כעשן כי הרצויה ידמוה אל הקטורת שריחה טוב כאמרו תכון תפלתי קטורת (תה' קמא) והזעומה אל העשן שריחו רע. וי"מ **עד מתי עשנת** ר"ל עד מתי תעשן בעל חמה עם כל תפלת עמך כלומ' שלא תתפייס בתפלתם והאף והחמה נדמה בלשון עשן לרוב חומו כמו שנדמה ג"כ לאש כאמרו אש קדחה באפי (ירמ' טו יד) וקצת חכמים כתבו כי הכעס הוא רתיחת דם הלב ואותה הרתיחה יעלה עשן ויצא דרך האף ולכן נקרא העשן ההוא אף ולרוב חומו יקרא חרי וחרון וחמה ולפעמים כי החום ההוא ירתיח הלחות ויותר לבעלי [המרה] הלבנה עד שיעלה קצף ולכן יקרא קצף.

פסוק ו

ולחם דמעה חסר בית כמו לחם בדמעה **ובדמעות שליש** הפוך ור"ל דמעות בשליש ושליש הוא מדה גדולה כמו וכל בשליש עפר הארץ (ישע' מ יב) כלומ' רוב דמעות וי"מ זה על גלות בבל שהוא שליש גלות מצרים והראשון עקר.

פסוק ז

תשימנו מדון לשכינינו ר"ל ריב ומלחמה שכל היום [מדיינים] בנו **ואויבינו ילעגו למו** כלומ' ילעגו עלינו וביניהם לרוב חולשתנו.

פסוק ט

והמשיל כנסת ישר' לגפן כי כרם ה' צבאות [בית ישר'] (ישע' ה ז) גם נמשלו לגפן מפני שהוא פרי משובח והשפע האלהי נמשל לעסיס יטפו הרים עסיס (יואל ד יח) ועוד כי הוא נקל ללקוט לעוברי דרך כאמרו **וארוה כל עוברי דרך** וכן אז"ל מה הגפן הזאת בוצרים אותה והיא שותקת ודורכים אותה והיא שותקת ולבסוף היין משכר אף ישר' וטעם השתיקה שאין הבצירה והדריכה [נותנות] קול כשאר הפירות. ואמ' דרך

קינה **הגפן אשר תסיע ממצרים** בכבוד **וגרשת גוים** בעבורה **ותטעה** באהליהם **ושפינית לפניהם** הדרך והוא משל על שלא עמד איש בפניהם **ושהשרשת שרשיה** בעומק עד **שמלאה כל הארץ ושנתכסו הרים בצלה ושענפיה** היו גבוהים **כארזים** הגבוהים.

פסוק יב

וששלחת **קציריה** והם הענפים הקשים **עד ים** ר"ל עד ים פלשתים שהיא ארכה של ארץ ישר'.

פסוק יג

למה עתה פרצת גדריה עד **שיארוה כל עוברי דרך** ר"ל ילקטוה.

פסוק יד

ושיכרסמנה ר"ל יכרתנה עניינו ישחיתנה וטעם [**חזיר**] **מיער** שהוא משחית יותר ובדברי רז"ל שדה שקרסמוה נבלים והכף והקוף ממוצא אחד. **חזיר מיער** ר"ל מלכי האומות הרשעים וכן **זיז שדי** ר"ל רמש השדה וזיז הוא לשון תנועה כענין רמש והוא משל על האומות הפחותות. ונמצא לפי הפי' מלת **צלה** חסר בית והראוי בה בצלה **וארזי** חסר כף והראוי בה כארזי אל וקרא הארזים הגבוהים **ארזי אל** ע"ד הררי אל (מזמו' לו). ורבותי' פירשו **חזיר מיער** על זרעו של עשו וכן דרשו ואת החזיר כי מפרים פרסה הוא מה החזיר מראה טלפיו לומ' ראו שאני טהור כך עשו בונין דימוסיות ממה שגזל וחמס ודנין את הגזלנים ואת החמסנים לומ' שהם דנין דין אמת ומעשה היה בשלטון אחד מהם שדן ביום אחד כשפנין ורצחנין ונואפים ואמ' לסנקליטון שלו שלשתן עשיתי בלילה הזה. ולפי זה יש ממשיכין לפרש **זיז שדי** על זרעו של ישמעאל שהם אומות פחותות ומ"מ בדרש פי' זיז עוף גדול שבשעה שפורש כנפיו מכסה גלגל חמה. ועי"ן של **מיער** תלויה לא ידענו הטעם אלא שבדרש אמרו זכו מיאור לא זכו **מיער** כלומ' זכו ישר' אע"פ שבגלות הם נעשה כחזיר שליאור והוא דג שנקרא כן ודג אין לו כח להזיק לא זכו נעשה **חזיר מיער**.

פסוק טו

ואמ' דרך תפלה **א' צבאות** וכו' **ופקוד גפן זאת** כלומ' השגח בה שלא תניחנה הפקר לכל.

פסוק טז

וכנה פי' **נטועה** וי"מ כמו גנה ואותיות גכ"ק מתחלפות שהם ממוצא אחד. ועל **בן אמצת לך** פי' בן ענף כמו בן פורת יוסף (בר' מט) ואמצת לך בברית.

פסוק יז
שרופה באש חוזר על הגפן שהיא עתה **שרופה באש** הצרות **וכסוחה** ר"ל כרותה ובדרש עקירה לא נאמ' אלא **כסוחה** שכל גפן הנכסחת ר"ל נזמרת סופה לעלות שגזעו מחליף. **ויאבדו** חוזר על כל העם שהם נמשלים לגפן כלומ' שאבדו **מגערת פניך** ר"ל בהסתלקות השגחתך.

פסוק יח
וכן קרא ישר' **איש ימינך** כלומ' האיש שקניתו בימינך ובזרועך וכן **בן אדם אמצת לך** רומז על ישר' ומפני שבמשל של הגפן אמר **בן** במקום ענף אמ' עתה **בן אדם** שכבר **אמצתו**.

פסוק יט
ולא נסוג ממך ומעבודתך עד שיהי' ראוי כל כך להרחיקו אלא שבחסדך **תחיינו** ותוציאנו מהגלות כי הוא כמות **ונקרא שמך** לעולם ודרך המקרא לדבר כן על כלל העם בלשון יחיד פעם ובלשון רבים פעם. וי"מ **נסוג** עתיד מהבנין הקל למדברים בעדם כדי להלמו בקשר עם **תחינו** ועם **בשמך נקרא**.

פסוק כ
ואמ' אח"כ **ה' א' צבאות השיבנו** וכו' והנה נאמ' זה הפסוק בזה המזמור ג' פעמים ובראשון לא הזכיר בו אלא אזכרה אחת ר"ל **א' השיבנו** ובאמצעי שתים **א' צבאות השיבנו** ובשלישי **ה' א' צבאות השיבנו** ונראה שרמז שלשה גליות וכפי כפל הצרות כפל האזכרות ברוב תפלה ותחנה.

פרק פא

פסוק א
למנצח על הגתית לאסף כבר ביארנו במזמור שמיני ש**הגתית** הוא כלי ניגון ופירשנו טעם הקראו כן וכוונת זה המזמור לזמר בו בראש השנה והזכיר בו ענין יציאת מצרים שכל המועדות סובבות.

פסוק ב
וכבר ידעת שאע"פ שלא נגאלו ישר' ממצרים עד ניסן מ"מ בר"ה בטלה עבודה מהם ועל זה אמ' **הרנינו** וגו' ר"ל שתעירו את הכל לרנן לא' כשהוא **עוזנו** ומבצרנו ר"ל שהראה כחו וגבורתו במצרים בשבילנו **והריעו** על שם תקיעת השופר או נאמ' **הריעו** לסבת החירות שהחל בו.

פסוק ג
ותנו תוף כלומ' הזמינו מלשון הבה **ונבל** הוא מין כמיני הניגון.

פסוק ד
ובחדש פי' ביום החדש שבו תתחדש הלבנה והוא יום ראשון של תשרי **ובכסא** כמו במועד או הוא מלשון תכוסו על השה (שמות יב) ור"ל באותו חדש שהוא חשבון **לחג** הסכות שהוא נקרא חג סתם **ליום חגנו** הוא ראש השנה.

פסוק ה
כי חק לישר' הוא משפט לא' יעקב כי בזה החדש משפט השם בזה העולם. **כי חק** הוא שנצטוה בתורה **ומשפט לאלהי יעקב** אע"פ שאין המצוה טעמה נגלית לעם והיא אצלם **חק**, אצל השם הוא **משפט** כלומ' שכל מצותיו נמשכות אחר החכמה והיושר והמשפט.

פסוק ו
ורמז במלת **עדות** למצות שהאמנתם מצד הקבלה על הדרך שביארנו בעדות ה' נאמנה (מזמ' יט). **ביהוסף** נאמ' על כלל כל ישר' וכ"ש שבזמן יציאת מצרים היו ראויים להקרא על שמו להיות הוא אז היסוד והעיקר ואמ' שהוא **שם בישר' המצוה הזאת והחק הזה** להיות בידם כשאר המצוות הנכללות במלת **עדות** כאשר נקבעה האמונה הזאת בידם **בצאת** האל **על ארץ מצרים** ושנותו בהם הטבעים מדרך מופת עד שיאמר כל חכם לב **שפת לא ידעתי אשמע** ר"ל שמה שלא נודע לי בעיון שמעתיו וקימתיו והאמנתיו מצד הקבלה.

פסוק ז
וחזר לדברי האל ואמ' **הסירותי מסבל שכמו** ר"ל מפרך השעבוד **כפיו מדוד תעבורנה** ר"ל מעשיית הדוד ולקח מלאכת הדוד כי אע"פ שלא נכתבה להם רק מלאכת הלבנים כל מלאכת חומר היו עושים כדכתיב בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה (שמות א) ויש לפרש מעבודת עבדות לבשל קדרה לרבם.

פסוק ח
ואמ' **בצרה קראת** ר"ל כשהיית במצרים **ואחלצך** ממנה. ומלת **אענך** עתיד במקום עבר כלומ' עניתיך **בסתר רעם** כלומ' שכפלתי הנפלאות שלא לקו ישר' עמהם בשום [דבר] בקצתם וממקנה ישר' לא מת אחד (שם ט ו) ולכל ב"י היה אור במושבותם (שם י כג) וקראה **רעם** ואמ' שהוא ענה אותם להוציאנו משם בשמירת כל הזיק ועם היותו אלינו מחסה ומסתור מזרם וממטר המכה וצערה, אתה לא שלמת לי גמול אבל **בחנתיך על מי**

מריבה שהתעוררת בתלונה וריב עם נביאי על המים ולכן מנע רגלך מנתיב רשע. **ואבחנך** בקמץ החי"ת וקצת מדקדקים קוראים אותו בקמץ חטף כמו אצרך בבטן (ירמ' א).

פסוק ט

ואמ' אח"כ **שמע עמי ואעידה בך** והוא לשון התראה **וישר' אם תשמע לי** ר"ל אם תאבה לקבל עצתי והראשון שמיעת האזן והשני קבלת דברים.

פסוק י

וצוהו בהשמר מע"ז שהכופר בה כמודה בכל התורה כולה, ורבותי' דרשוהו על כלל כל העבירות שירחק מהם והוא אמרם **בך** בגופך איזהו אל זר שהוא בגופו של אדם הוי אומר זה יצר הרע.

פסוק יא

ואמ' **אנכי ה' אלהיך** רמז לו על האמנת מציאותו ואחדותו ואמ' **המעלך מארץ מצרים** רמז על אמונת ההשגחה וגמול ועונש גם בשנוי הטבעים הנמשכות אחר אמונת החדוש וענין **הרחב פיך ואמלאהו** ר"ל שתכין עצמך ללמוד ולידע ויבוא עליך על זה עזר אלהי ע"ד בא לטהר מסייעין אותו וזהו **ואמלאהו**. או נפרש שאם תעשה כן **הרחב פיך** לשאול מה שתרצה **ואמלאהו** שאפיק רצונך בכל והראשון עיקר.

פסוק יב

ואמ' אח"כ שאחר שהתרה אותם בכך והיה כראוי להאמין בו לא עשו כן והוא אמרו **ולא שמע עמי לקולי** ולכן **שלחתיו**.

פסוק יג

בשרירות לבם הרע. **בשרירות** בחוזק מענין שריר וקיים או הוא כתרגום בהרהור לבהון או הוא מענין **אשורינו** או ר"ל בפשעם. **ילכו במועצותיהם** כלומ' סלקתי תוכחתי מהם **ילכו** על פי עצתם ויראו מה אחריתם והוא נבואה על הגלות ואמ' **ואשלחהו** לשון יחיד **ולבם** לשון רבים כי כן דרך כשידבר על הכנסיא ידבר פעם לשון יחיד פעם לשון רבים כמו שכתבנו.

פסוק יד

ובא אח"כ להעיר לבבם שאע"פ שנשתלחו בפשעם לא יתיאשו מן הגאולה אבל עדיין יש תקוה לישר' על זאת והוא אמרו **לו עמי שומע לי** וכו'.

פסוק טו

כמעט ר"ל במיעוט זמן **אויביהם אכניע ואשיב ידי עליהם** ואע"פ שעדיין לא היתה ידו עליהם עד שיבוא כראוי לומר **ואשיב** פירושו שאכניעם **ואשיב ידי עליהם** פעם אחר

פעם. ואות הכף שבמלת **כמעט** היא כף האמתית כמו השבעה לי כיום (ברא' כה לג) כהיום תמצאון אותו (ש"א ט יג) ואיננו [כמו] כמעט כסדום היינו (ישעי' א).

פסוק טז

ואמ' **משנאי ה' יכחשו לו** ר"ל לישר' כלומר שמרוב פחדם בראותם הכנעת עצמם והתרוממות ישר' יכחשו ויכפרו שלא הרעו להם אבל שכבדום בגלות והיטיבו להם כפי יכלתם. **ויהי עתם לעולם** ר"ל בלא הפסק שלא יגלו עוד בגוים.

פסוק יז

ומלת **ויאכילהו** עבר במקום עתיד כלומ' והוא **יאכילהו** וישביעהו **חלב חטה** והוא משל על רוב הטובה ובחירתה וכן **ומצור דבש אשביעך** ואמ' **ויאכילהו** כמדבר על נסתר **אשביעהו** כמדבר בעדו כי כן דרך הנבואה לדבר פעם כאלו הנביא ופעם כאלו האל ידבר.

פרק פב

פסוק א

מזמור לאסף. כוונת המזמור להזהיר על השופטים שהיו מקלקלים ומעותים את משפטיהם תמיד כמו שמצינו ביהושפט כששב מרמות גלעד שהזהיר את העם על זה ואמ' להם [ראו] מה אתם [עושים] כי לא לאדם תשפטו כי להי' וכו' (דה"י ב יט ו) ולכן אמ' **אי נצב בעדת אל** ר"ל בישראל ע"ד רק אתכם ידעתי מכל משפחות (עמוס ג) **ובקרב הדיינים ישפוט** ר"ל שלא נעלם עוותכם ממנו.

פסוק ב

ואחר שכן **עד מתי תשפטו עול ופני רשעים תשאו** ר"ל תהדרו להטות משפט בעבורם.

פסוק ג

שפטו דל ויתום וגו' פרט את אלו להיותם עשוקים על הרוב **והצדיקו** פי' העמידוהו על משפטו אם המשפט אתו ופלטוהו מיד הרשעים העושקים.

פסוק ה

ואחר שדבר על השופטים המטים את הדין לסבת היותם מהדרים ונושאים פני הרשעים דבר על מין אחר מן השופטים והוא כשיתמנו שופטים בלתי יודעים דרכי המשפט ואמ' שאותם **שלא ידעו ולא יבינו** דרכי המשפט **בחשכה יתהלכו** וכי הם סבה **שימוטו כל מוסדי ארץ** כי הם סבת הגזל והחמס שהוא על הרוב סבת השחתת עולם כאמרו בדור המבול ותמלא הארץ חמס.

פסוק ו
ולכן אמ' **אני אמרתי אלהים אתם** ר"ל שופטים ביושר **ובני עליון כלכם** כלומ' עושים על פי התורה והמצוה אשר נתנו מפי עליון.

פסוק ז
אכן כאדם ר"ל **כאחד האדם תמותון** ולא בחכמה **וכאחד השרים תפולו** ר"ל השופטים את אנשיהם כפי תאותם וגאותם המבזים את העניים האומללים ונופלים ממועצותיהם בהכרת נפשם כן **תפלו** ממשפטיכם ותכרת נפשכם.

פסוק ח
וחזר לדבר עם האל ואמ' אחר שאינם שופטים אמת **קום אתה האל ושפוט את הארץ כי אתה תנחל** העניים והעשוקים בין כל הגוים באיזה עם שיהיו ע"ד עמך ונחלתך.

פרק פג

פסוק א
מזמור **לאסף** אמרו בכוונת זה המזמור שהוא נאמ' על מלחמת יהושפט כמו שכתוב בדבה"י (ב כ) שבאו עליו בני שעיר ועמון ומואב ונתלקטו עמהם הרבה מן האומות משכיניהם. והנראה כי הוא נאמ' על זה הגלות שכן האומות מסכימות להרע לנו ולהכחידנו מהיות.

פסוק ב
ואמ' **א' אל דמי לך אל תחרש ואל תשקוט אל** לעת כזאת וכוונת הלשונות כי אחר שדרך השומר לצעוק תמיד לעורר האדם להזהר מכל פגע ונאמר ג"כ על חומותיך ירושלם הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו המזכירים את ה' אל דמי לכם (ישע' סב ו) ייחס לו דרך משל שלא יחרש מצעקתו משל להתמדת שמירה.

פסוק ג
ואמ' **כי הנה אויביך יהמיון וישאו ראש** להתפאר **על עמך ונחלתך** להשחיתה.

פסוק ד
וזהו **על עמך יערימו סוד** ר"ל שיתיעצו ויתלחשו ביניהם עלינו בערמה. **וצפוניך** ר"ל סגולתך.

פסוק ה
והעצה שלהם הוא שאמרו **לכו ונכחידם מגוי שלא יזכר שמו עוד** ואע"פ שהם שונאים זה את זה ונלחמים זה עם זה הם **נועצים יחדו** עלינו כדרך אמרם ז"ל כלבא ושונרא עבדי הילולא מתרבא דביש גדא.

פסוק ו
ואמ' **עליך ברית יכרותו** שניהם כי בהכחד שם אומתנו לא יתפרסם שם יחודך בעולם הזה והוא ע"ד בכל צרתם לו צר כמו שביארנו למעלה.

פסוק ז
והזכיר פרטי האומות והזכיר תחלה הראשים והם **אהלי אדום וישמעאלים** ושתף להם הרבה אומות כלומ' שכל האומות נסמכו על זה.

פסוק ט
וגם אשור שהיה רחוק מארץ ישר'. וי"מ גם אשור שהיה יודע כחך וגבורתך כענין ויצא מלאך ה' ויך במחנה וגו' (מ"ב יט לה) לא זכר מפלתו ונלוה עמם. ובדרש אמרו גם אשור שפירש מעצת נמרד כדכתי' מן הארץ ההיא יצא אשור (בראי י יא) אף הוא חזר להתחבר עם הרשעים להכרית את שמנו, והוא שאמרו עליו בדרש אתוראה אתוראה אתמול אפרוחא והיום ביצה כלומ' לא די שלא היטבת מעשיך אלא שנסוגת אחור. **היו זרוע** ר"ל כח ועזר **לבני לוט** הם עמון ומואב.

פסוק י
ואמ' **עשה להם כמדין** על ידי גדעון **כסיסרא** על יד ברק **כיבין בנחל קישון** ששם היתה המלחמה כדכתי' בשירת דבורה (שופטים ה כא) נחל קישון גרפם והיה ג"כ על ידי ברק.

פסוק יא
וכן **נשמדו בעין דאר** נראה שמוסב על יבין מלך כנען שכתוב בשירת דבורה נלחמו מלכי כנען בתענך על מי מגדו ובספר יהושע (יז יא) אלה עם עין דאר בחלק מנשה כדכתיב ויהי למנשה וגו' ויושבי עין דאר ובנותיה ויושבי תענך ובנותיה ויושבי מגדו ובנותיה. **היו דומן לאדמה** ר"ל מדרך רגל כזבל שבאשפה.

פסוק יב
ושיתמו נדיבמו חסר ואו ופי' שיתמו הם ונדיביהם או הוא כמו **שית נדיבמו** ובאה הידיעה אחר הכנוי כמו ותראהו את הילד (שמות ב). **כעורב וכזאב** שהיו שרי מדין ונכרתו על ידי גדעון כמו שנזכר בס' שופטים.

פסוק יג
אשר אמרו וגו' חוזר לאומות שהוזכרו כלומ' עשה להם כך על **אשר אמרו נירשה לנו את נאות א'** ר"ל ארץ ישר' ובית המקדש.

פסוק יד
שיתמו כגלגל הוא הקש המתגלגל לרוב קלותו וכמוהו וכגלגל לפני סופה (ישעי' יז יג).

פסוק טו
וכן שיתמו **כאש תבער יער** ר"ל ביער עד שמתוך הזדמנות העצים יתבער מאחד לחבירו עד כלות כל היער **וכלהבה תלהט בהרים** פי' העצים והעשבים אשר בהרים כן תהיה בהם מהומת איש ברעהו וכן **תרדפם ותבהלם בסערך**.

פסוק יז
מלא פניהם קלון ר"ל בני עמנו כי בהנצלם מצרותיהם ישובו אליך ויעבדוך ואין לפרשו על האויבים שהרי נאמ' אח"כ **ויחפרו ויאבדו** ואולי אמרו **וידעו כי אתה ה'** וגו' ע"ד ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

פרק פד

פסוק א
למנצח על הגתית וכו'. כוונת זה המזמור נבואה על זה הגלות והתאוותנו לבנין בה"מ והודיע בו שעקר הכוונה בתשוקת הארץ ובה"מ הוא לסבת שלימות חכמה עד שידע האדם מכבוד בוראו מה שאיפשר בשכל אנושי להשיגו.

פסוק ב
ואמ' **מה ידידות משכנותיך** ר"ל מה הם חביבות ונאהבות אלינו.

פסוק ג
נכספה וכלתה ענין חמדה ותאוה וי"מ כי התאוה הנאמרת **בנכספה** גדלה ותביאהו לכליון אך אין הכרח בכך כי כל תוספת לשון כפול תאמ' עליו מלת גם אף בלא תוספת ענין. **ולבי ובשרי** רומז במלת **לבי** אל כוונת הלב ו**בבשרי** על דבור הפה כלומ' שאין תפלתי רנת הפה לבד רק רנת הפה בכוונת הלב.

פסוק ד
ואמ' דרך קינה **גם צפור מצאה בית** כלומ' שהמקדש חרב ושמם עד שנעשה מעון לחיות ע"ד שועלים הלכו בו (איכה ה יח) ושהוא חרב כל כך עד ש**הצפור והדרור עומדים לבטח על מזבחותיהם** או המשיל פחותי האומות אל **הצפור ודרור** על כנסת ישר'

ואפרוחיה על פרחי כהונה. ולדעתי לפי הדרש בא הפסוק עבר במקום עתיד ומפני שאמ' בתחלה לשון יחיד **נכספה וגם כלתה נפשי** וכן שהדבר ידוע שכספו ותשוקתו של דוד היתה מרובה בבנין בה"מ אמ' שלא לתועלת עצמו ולשלימות נפשו לבד הוא משתוקק ונכסף אבל לדעת כל הכנסיא ולשלימות האומה שתמצא ותשיג כבוד הבית **ותשית אפרוחיה על מזבחותיו** וכן מצד שפירשנו שתכלית התשוקה במקום הנבחר ההוא לא היתה רק להיותו מקום לחכמה עם היות הדבר ידוע שדוד היה מכיר חסרונו בחכמה ומשפיל עצמו תמיד ומתנצל על היותו מדבר בענין החכמה שלא אירע לו להתגברות בחסרונו אבל לרוב תשוקתו איפשר אצלי לפרש שגם בזה אחז זה הדרך ור"ל **נכספה וגם כלתה נפשי וגו'** לרוב כספי ותשוקתי בהשלמת נפשי ואע"פ שאני רואה ומכיר בעצמי שאיני ראוי לכך הנה מעלת המקום מכינה כל אדם לכך ומסייעת כי הבא ליטהר מסייעין אותו **וגם צפור ודרור** והוא משל על הילדים המתחילים בלמוד מצאו די ספוקם להתלמד שם בהדרגה ובסדר עד שיבוא עתם ויגיעו לשלימות **וישיתו אפרוחים** ר"ל דעותיהם וסברותיהם **במזבחות האל** ר"ל ביותר עמוק שבחכמות.

פסוק ה

ולרוב מעלת המקום אמ' **אשרי יושבי ביתך** ר"ל אשרי המחכה ויגיע לכך ועוד פי' **לנצח** בלא הפסק גלות עוד.

פסוק ו

ועם כל זה הוא מאשר הטורח בכך כי עם כל מעלת המקום אם יעמוד בשתיקה שם לא ישלימוהו כותלי הבית ועציו ואבניו וע"כ אמר אחר שאשריהו הקובע לו מקום לשם צריך שידעו ג"כ שהאשור הוא למי שיש לו **עוז** וגבורה להטריח עצמו בלמוד ומלת **בך** רומזת כי הטורח בלמוד הוא לדעת מציאותו ואחדותו והדומים להם והוא שאמ' **בך**. ואמ' **מסלות בלבבם** ר"ל שלא יהרסו לראות אבל יתנו בלבבם מסלות בלמודם ללכת בהם כסדר מדריגה אחר מדריגה.

פסוק ז

וכשיהיה כן **עוברי בעמק** ר"ל החכמים השלמים העוברים בעמק המבוכות בלא שום עוות להיות לפניהם העקוב למישור והרכסים לבקעה ישלימוהו עד שירמה להם ויגיע למעלתם להשפיע מטובו לזולתו שהיא תכלית החכמה שזהו **מעין ישיתוהו**. ואמ' **גם ברכות** וגו' שעם כל זה צריך שהחכם השלם ישית עינו על המתלמד ללמדו להועיל ור"ל **גם ברכות יעטה** וילבש המורה והמלמדים להועיל.

פסוק ח
ואז כשישלמו כל אלה [**ילכו**] **מחיל אל חיל** מחכמה לחכמה לאחרונה שבהם **ויראה אל א'** ר"ל שישיג מכבודו כפי האיפשר בשכל האנושי.

פסוק ט
ואחר שהשלים זה הפליג בתפלתו להשיבנו אל מקום נבחר כזה והוא שאמ' **שמעה תפלתי** וגו'.

פסוק י
ואמ' **מגננו ראה א'** ויש מפרשים שהוא הפוך ומשפטו **מגיננו אל' ראה והבט** וגו' כלומ' אתה **מגיננו א' ראה והבט פני משיחך**. וי"מ **מגננו א'** ר"ל מקדשנו ושהוא מגן לנו כלומ' **ראה** בעין לבך לבנותו וכן **והבט פני משיחך** כלומ' להביאו מהר.

פסוק יא
כי **טוב יום אחד בחציריך** ושאמות למחר משאחיה אלף שנים בארץ נכריה **בחרתי הסתופף** ר"ל עמידה תחת הסף לבד **בבית אלהי מדור** דירה קבועה ובשלוה **באהלי רשע** בין האומות וקראם אהלי רשע אם מצד שקראם רשעים או מצד ההמיה לעושר ולהצלחות המדומות מלשון ובכל אשר יפנה ירשיע (ש"א יד מז).

פסוק יב
ואמ' **כי שמש ומגן ה'** הנה לדעתי כי במקום אע"פ שהשם ברחמיו לנו בגלות **שמש** להאיר לנו בחשך הגלות **ומגן** ומחסה מן הצרות אע"פ כן אנו מקוים עוד לישועה האמתית לשכון בארצנו ושיתן לנו בזה **חן וכבוד ולא ימנע טוב להולכים בתמים** עמו.

פסוק יג
ולהודיע שהוא בוטח באל בזה אמ' **ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך**.

פרק פה

פסוק א
למנצח. זה המזמור נאמ' בנבואה תפלה על זה הגלות הארוך והזכיר בו גאולת גלות.

פסוק ב
והוא אמרו **רצית ה' ארצך** כבר **ושבת שבות יעקב** ר"ל בגלות בבל **ושבת** הוא יוצא אע"פ שהוא מן הקל כמו השיבות; וי"מ כמו הניחות מלשון בשובה ונחת (ישע' ל טו) וכן מפרשים כל פועל קל שבזאת הגזרה כמו ושב ה' אלהי' את שבותך (דברים ל ג) שובה ה' רבבות (במדבר י לו) **שובנו א' ישענו** (כאן פס' ה) ומלת **שבות** קרי ביו"ד וכתיב בוא"ו.

פסוק ג
ואמ' **נשאת עון עמך** כלומ' שסלחת להם והוצאתם מן הגלות **וכסית כל חטאתם סלה** ר"ל כל ימיהם.

פסוק ד
וכן **אספת כל עברתך** משל לומ' שגנזה שלא להוציאה עליהם וכן **השיבות מחרון אפך** והנו"ן במקום תי"ו והוא מקור כמו מחרות שאלו היה שם וסמוך לאפך היה לו לומ' ושבת מחרון אפך או נפרש **השיבות אפך מזרתך**.

פסוק ה
ואמ' **שובנו** וכו' כלומ' אחר שעשית להם נס בזמן ההוא **שובנו** ר"ל הניחנו מרוגז זה הגלות **והפר כעסך עמנו** ר"ל בטל כעסך שהיה עמנו ודבק בנו זה כמה.

פסוק ו
ואמ' להפלגת אורך הגלות **עד מתי תאנף בנו ותמשוך אפך** כלומ' תאריך זמן אפך **לדור ודור**.

פסוק ז
הלא אתה כלומ' הלא עליך לשוב לחיותנו מתמותת הגלות ואז **עמך ישמחו בך**.

פסוק ח
ואע"פ שגדולים עונינו מנשוא **הראנו מדת חסדך וישעך תתן לנו** ובא **ישעך** בסגול היו"ד כמו **אל בקצפך תוכיחני** (לעיל לח).

פסוק ט
ואמ' **אשמעה מה ידבר האל ה'** כלומ' אמ' דרך תפלה כאלו כל אחד מתפלל לראות ביאת המשיח בימיו ואומ' יגיעני האל שאשמע מהאל כאשר **ידבר שלום לעמו וחסידיו** ר"ל בעת הגאולה **ולא ישובו אחר הגאולה ההיא לכסלה** ומלת **לכסלה** מקור כמו לעשות כסלה לחטוא ולמרוד באל וכל דרך אשר ילך בה האדם מלבד דרך השם היא דרך כסל כמו זה דרכם כסל למו (לעיל מט) או עניינו שלא יפנו אל רהבים ושטי כזב אך יהיה.

פסוק י
קרוב ליריאיו ישעו הישע האמתי שהוא הצדק **כי רחוק מרשעים ישועה לשכון כבוד בארצנו** זה הכבוד לא היה בארצנו בבית שני ואחז"ל ואכבד (כתיב) (חגי א ח) מאי שנא דמחוסר ה"א, אלו ה' דברים שבין בה"מ ראשון ושני ואלו הן ארון וכפורת וכרובים אש שכינה [ורוח הקדש] ואורים ותומים. **ואך קרוב** וכו' הוא אצלי תפלה ג"כ לדבר כלומ'

אך יהיה זמן **ישעו ליריאיו לשכון כבוד בארצנו** ובבנין בית המקדש או איפשר שבא דרך קיום הדבר כאלו הוא קרוב וכאלו הוא בא כי כן דרך הנבואות.

פסוק יא

ואמ' **חסד ואמת** וגו' כלומ' שתמלא הארץ דעה ורמז ב**חסד** שלימות המדות מענין גמילות חסדים וב**אמת** שלימות מעלות השכליות וב**צדק ושלום** ג"כ רמז שתי השלמיות כי **הצדק** יורה ענין היושר והדין וענין **שלום** יורה שלימות אמתי והוא כפל לשון.

פסוק יב

ואמ' שכל מיני השלימיות ימצאו בדורות ההם והוא **אמת מארץ תצמח** כלומ' שיוציאו שכלם מעט מעט מן הכח אל הפועל כענין **צמיחה** ואז **הצדק נשקף** עליהם **משמים** וגם **השם יתן** להם הכנה ועזר להמציא להם פתח על זה **ויתן** להם **הטוב והארץ תתן יבולה** בהזמנה ובשפע.

פסוק יד

ואמ' על המשיח **צדק לפניו יהלך** כלומ' שישוה האל נוכח פניו תמיד ועם זאת המחשבה **ישם לדרך פעמיו** כלומ' לא סוף דבר שיעשה הדבר בכוונה טובה אבל גם בלכתו לדרך לא תסור יראת האל מעל פניו.

פרק פו

פסוק א

תפלה לדוד. זה המזמור דרשוהו רבותי' על הגלות ג"כ אלא שהנראה שהוא נאמ' על הזמן שהיה נרדף מפני שאול ומתפלל בהצלחתו ואמ' **הטה ה' אזנך** ר"ל שתקבל תפלתי **כי עני** וגו' ר"ל בלא עוזרים ומלת **אביון** באה מצד רגילות הלשון לסמכה עם מלת **עני**.

פסוק ב

ושמרה נפשי נקרא בקמץ רחב עם היותו צווי מפני הטעם שהוא בשין וכן עשקה לי ערבני (ישע' לח יד) וכן **שמרני אל כי חסיתי בך** (מזמ' טז). **כי חסיד אני** תמהו בו רבותי' האיך היה קורא עצמו חסיד ודרשו שעל רוב תפלתו היה אומר כלומ' חסיד מכל מלכי מזרח ומערב שהם ישנים עד שלש שעות ואני **חצות לילה אקום להודות לך** וכיוצא בזה דרשונה על היותו מתעסק בהוראה להסיר מכשול מקרב עמו והוא שאמרו שכל מלכי מזרח ומערב יושבים בכבודם ואני ידי מלוכלכות בדם בשפיר ובשליה ולפי זה יהיה ענין **חסיד** כמו שפל רוח. ועל פי הפשט נראה שכוונתו שישמור נפשו מן האויב ולא יביאהו ליקח הוא נקמתו ממנו **כי חסיד אני** וכן אין מרצוני לנקום מהם אבל שאשלם

להם ברצוני טובה תחת רעה כמו שמצינו בשאול שהיה רודפו ומשתדל להמיתו ובא לידו כמה פעמים שהיה יכול להרגו ולא נגע בו כמו שאמ' הוא בעצמו **נתת שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו** (לעיל ד ח) כלומ' שהייתי שמח בטובתם וכן **אם גמלתי שולמי רע** (לעיל ז) ואף הדרש נוטה לענין זה וכמו שאמרו במדרש תילים מי ששומע חרפתו ושותק וכו' יכול לקרוא עצמו חסיד ואף במקומות אחרים קרא עצמו חסיד כדכתי' **לא תתן חסידך לראות שחת** (לעיל טז) וכן **יגמלני ה' כצדקי** (לעיל יח כא). **הבוטח אליך** כמו בך וכמוהו ואל הארון תתן את העדות כמו בארון או הוא כמו עליך ע"ד אל ההרים לא אכל שהוא כמו על ההרים וכן רבים.

פסוק ג
ואמ' **אליך אקרא** כלומ' ולא לעוזר זולתך **וכל היום** פי' כל זמן.

פסוק ד
ואמ' **שמח נפש** כלומ' שהיא בתוגה ואנחה **ונפשי אשא** הוא לשון מנחה מענין וישא משאת (בראי מג לד) כלומ' אני מקריב לפניך חלבי ודמי.

פסוק ה
ואם חטאתי והרביתי פצעי ופשעי **אתה ה' טוב וסלח** לכל קוראיך בצרתם.

פסוק ו
ותחנונותי מורה הפלגת רוב תחנות.

פסוק ז
וכי תעננני ר"ל כי ידעתי כי תעננני.

פסוק ח
אין **כמוך** ר"ל לשמוע בקול המתפללים אליו כענין כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' א' בכל קראנו אליו (דברים ד ז) **באלהים** פי' כשאר האלוהות וקראם אלהים לפי מחשבת העובד וכן שהיו שאר האומות עובדים לחמה וללבנה ויתר צבא השמים שנקראים אלהים להראות פעולות מהם בארץ באמצעות האל יתי'. **ואין כמעשיך** שהם אין בידם לשנות תפקידם והאל משנה הטבעים ומחליף כח תולדת המזל לרצונו.

פסוק ט
ורמז אח"כ לעת הגאולה הגדולה ואמ' שבזמן המשיח יהפך אל עמים שפה אחת לקרא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד והוא ענין **כל גוים אשר עשית יבואו וישתחוו** וגו'.

פסוק י
כי גדול אתה ועושה נפלאות ויכירו כלם בראותם הנפלאות ההם **כי אתה א' לבדך**. או איפשר שעל כל הזמנים הוא אומ' כן שעם עובדם הכוכבים וצבא השמים יודו באלהותו אלא שעובדים אותם לכבודו כדרך ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי (מלאכי א יא). וכן ענין מי לא ייראך מלך הגוים (ירמי י ז) ובאחת יבערו ויכסלו (שם ח).

פסוק יא
ואמר **הורני ה' דרכך** כלומ' שתסעדני ותצילני מצרותי ומטרדותי עד שאוכל להשלים נפשי עד **שאהלך באמתך** להשיג כפי האיפשר **ויחד לבבי** ר"ל שלא יפנה בשום דבר אחר.

פסוק יב
והוא ענין **אודך בכל לבבי** רומז לשתי הלבבות יצר הרע ויצר הטוב כלומ' שכל כחותי יתיחדו לעבדך ולכבוד שמך בעולם.

פסוק יג
כי אז יהיה חסדך גדול עלי להציל נפשי משאול תחתיה ולהעלותה ארח חיים למעלה למשכיל.

פסוק יד
ואמ' אח"כ **אלהים** וכו' כלומ' צריך אני לעזר אלהי ולא אוכל לקום לעשות כן מצד בחירתי בזה כי **זדים קמו עלי ובקשו נפשי** ר"ל להורגו או רומז על מנעם אותו מלהשלים נפשו להאבידה **ולא שמוך לנגדם** כלומ' לא יראו ממך.

פסוק טז
ולכן **אתה ה' פנה אלי** ר"ל שתופיע השגחתך עלי לתת לי **עזך** ר"ל להגבירני עליהם או רומז על שפע השכלי.

פסוק יז
ועשה עמי אות מפורסם **לטובה שיכירו כל השונאים כי אתה ה' עזרתני ונחמתני**.

פרק פז

פסוק א
לבני קרח מזמור שיר כוונת המזמור לשבח ירושלם ושתכלית הבחירה במקום הנכבד ההוא לא היה רק להיותו מקום מוכן לחכמה כאמרם ז"ל אוירא דארעא דישראל מחכים

(ב"ב קנ"ח.) ואמ' **יסודתו בהררי קדש** כלומ' יסוד המזמור וכונתו על **הררי קדש** ר"ל הר ציון והר המוריה שהוא הר הבית.

פסוק ב

ואמ' **אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב** כלומ' אע"פ שכל [משכנות] יעקב בכלל נאהבים אצל האל **אלו** נאהבות יותר מצד בחירת מצב החכמים הנמצאים שם.

פסוק ג

והוא אמרו **נכבדות מדובר בך** כלומ' שמעלתך מפורסמת בכל העולם ושבחך לא ימוש מפיהם ואמ' **עיר האלהים סלה** כי בחר ה' בציון לשכן שמו שם לעולם כי גם בעת הגלות עינינו ולבנו שם כל הימים ובהגיע תר הגאולה שם ידו תנחנו שם יתן את דודיו לנו.

פסוק ד

(ד-ז) ואמ' **אזכיר רהב** ר"ל מצרים **ובבל ליודעי** כלומ' שאספר שבח המקומות הנכבדים ויגיעם למעלת החכמה [כי] לא נמצא שם רק אחד מעיר והוא ענין **זה יולד שם סלה** כלומ' שיאמר דרך שבח חכם פלוני נולד שם אבל **לציון יאמר איש ואיש יולד בה** כמה חכמים אין תכלית למספרם. ומלת **ליודעי** פירושה כשאדבר מזה עם אוהבי ומיודעי וי"מ אותו כמו ליודעים עיר וקרע לו חלוני (ירמ' כב יד). וענין **והוא יכוננה עליון** לשון נקבה מוסב על העיר כלומ' ההר ההוא והעיר ההיא יכוננה עליון ר"ל ישגיח בה תמיד ולא יניחה למקרים ולמערכת הכוכבים. כאמרו תמיד עיני ה' א' בה מראשית השנה עד אחרית שנה (דברים יא יב). והענין שהזכיר ברהב ובבל ושאר המקומות שהוזכרו חזר וכפלו בשאר האומות והוא לדעתי אמרו **ה' יספר בכתוב עמים** כלומ' כשהאל יפקוד העמים לא ימצא בהם רק אחד מאלף. ויספור לדעתי מלשון ספור ובכתוב שם דבר כמו כתב כלומ' כשהאל יודע ויפרסם ענייני האומות והנכתב והנגזר עליהם יספר עליהם **זה יולד שם** אבל בציון **שרים כחוללים** כלומ' יהיה מספר השרים ר"ל הנכבדים ואנשי המעלה המשוררים לשמחתם בעבודת האל יתי כמספר ההוללים ר"ל המולידים כלומ' שכלם שלמים וחכמים ולכן יאמ' עליהם ועל העיר ההיא **כל מעיני בך** באמרם ז"ל דרך הערה על זה אין לו להב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה (ברכות ח.) וכף **כחוללים** כמו חלק כחלק (דברים יח) כלומ' אלו [כאלו] וכמוהו אצלי וכימיך דבאך (שם לג כה) ר"ל חזקך כלומ' שחזקך ותקפך יתארך עמך כל ימי חייך כלומ' שלא תחלש לעולם אבל כל הזמן שתחיה תהיה בחוזק ותוקף ובריאות ולא תצטרך לפרש כימיך כימי הנערות כלומ' כאותו הזמן שנקראו ימיך ימים כמו שתרגם אונקלוס וכימי עולימותך תוקפך אלא כמו שפירשנו. או נפרש **שכל מעיני בך** הוא מאמ' העם **וחוללים** מענין חיל כיולדה

(ירמ' ו כד) כלומ' **שרים** ר"ל המשוררים לרוב שמחתם ועשרם והחוללים לרוב דאגתם ועניים כלם מעיינים בך. וי"מ כי הלידות שהוזכרו כאן לא לידה ממש אלא שפקידתה לעת רצון יקרא לידה כמו כי חלה גם ילדה ציון את בניה (ישע' סו ח) ואמ' ששאר העיירות כשתבוא להם הפקידה אחר חורבנן יהיה במעט בני אדם והוא ענין **זה יולד שם** אך לציון יאמר באותו הזמן **איש ואיש** כלומ' כלם יחד ובכתוב **עמים** כלומ' כשיגזור עליהם פקידה אך **לבת ציון שרים כחוללים**.

פרק פח

פסוק א

שיר מזמור וגו'. כבר ביארנו במלת **מחלת** שהוא כלי הניגון מעורר הדאגה והבכי והוא שאמ' **לענות** כלומ' להכאיב ולהרעיד השומעים וכן **משכיל** ר"ל מעורר הלבבות והוא יוצא ואמ' **להימן** עם אמרו **לבני קרח** אולי היה הימן זה מבני קרח ואמ' דרך כלל **בני קרח** ובפרט **להימן** וחברו דוד ונתנו להימן או איפשר שחברו הימן ונתנו לבני קרח לשורר, שהימן זה היה הימן הנזכר בדברי הימים (א' ב ו) והיה חכם גדול כאמרו הימן כלכל ודרדע בני מחול (מ"א ה יא) ומפני שהיה מבני זרח בן יהודה קוראו **אזרחי** כמו זרחי. וכוונת המזמור על צער זה הגלות הארוך.

פסוק ב

ומדבר בלשון יחיד על דרך כלל העם והוא שאמ' **ה' אי ישועתי יום צעקתי** וגו' והיום השלם הוא כ"ד שעות י"ב של יום וי"ב של לילה וחלק הלילה ממנו והוא עת הצעקה והתפלה שהוא פנוי מן הטרדות והעסקים.

פסוק ג

ואמ' היום **שצעקתי בלילה תבוא לפניך תפלתי והטה אזנך לרנתי** ר"ל לצעקתי.

פסוק ד

כי **שבעה ברעות נפשי** עד שאני קרוב למות.

פסוק ה

והוא ענין **וחיי לשאול הגיעו** כלומ' סמוך לשאול **ונחשבתי עם יורדי בור** לרוב הצרות **ובור** ר"ל הקבר כלומ' שנחשבתי כמת בין האומות **והייתי ביניהם כגבר אין איל** ר"ל כח.

פסוק ו

ואמ' **במתים חפשי** כענין לא אשמע קול נוגש והוא חפשי מעבודת הגוף ומלכי האדמה. ונראה לי על מלת **חפשי** שהוא שם כלומ' זה הגלות קשה כמות כי במות יש צד חופש

שאינם מרגישים בצרות וא"כ טוב לנו מותנו ביד ה' ונהיה **כשאר החללים שוכבי קבר אשר לא זכרתם עוד** ומלת **עוד** לפי הדרש כמו קודם ע"ד עוד היום גדול (בראי כט) כלומ' שלא יפקד הגוף עד זמן התחיה ויהיה לגוף קצת חופש אף ברשעים עד הגיע עת הפקידה להקיצם אלה לחיים ואלה לחרפות לדראון עולם (דני יב) וכן אם אנחנו פשענו טוב לנו להמיתנו כשאר כל הרשעים **שמתו ונגזרו מידך** שנגזרו מראות בטובך כענין נגרזתי מנגד עיניך (תה' לא כג) וכמו שהיד כנוי על הרעה כאמרו הנה יד ה' הויה (שמות ט) כן היא כנוי על הטובה. **ומידך** ר"ל מצד ענשך ויהיו חפשים עד עת הפקידה. או נפרש **אשר לא זכרתם עוד** לעולם על דעת האומרים שאין תחיה לרשעים וכבר נודע הדעת הראשון לחז"ל במשל החגר והסומא (סנהדרין צא.) ולא יעכבנו אמרם גדול יום הגשמים מיום תחיית המתים [שתחית המתים] לצדיקים ולא לרשעים (תענית ז.) שפי' לטובת הצדיקים ולא לטובת הרשעים כמו שביארנו בקצת חיבורינו וכוונת המאמר מ"מ אנחנו נבחר במות להשתחרר משעבוד אלו הצרות הגדולות.

פסוק ז

ואתה אי שתני בגלות בבור תחתיות והוא משל על תכלית השפל **ובמחשכים ובמצולות** ר"ל מקומות עמוקים וחשוכים הכל משל על רוב הצרות. ומלת **במצולות** נקודה בחולם על הצד"י שלא כמנהג ובאו כמוה שתים ואחת מהם ירדו במצולות כמו אבן (שמות טו) והאחרת ואת רודפיהם השלכת במצולות (נחמי' ט יא) ובעל המסורה נתן בהם סימן נחתו רדפיא בחשוכה.

פסוק ח

ואמר **עלי סמכה חמתך** כלומ' קרבה מלשון רבותי' סמוך לחשיכה. או פי' **עלי** כאדם הסמוך על חבירו **סמכה חמתך** כדרך כי חצי שדי עמדי (איוב ו ד). וי"מ מענין סבוב כמו סמך מלך בבל (יחזק' כד) וי"א שהוא כמו התחזקה כדרך סומך ה' לכל הנופלים (תה' קמה). ומלת **וכל** כמו **ובכל משבריך** כמו גלי הים ודמה הצרות בתכיפתם זו אחר זו לגלים והענין **בכל משבריך עניתני סלה** ר"ל בלא הפסק ובכל מיני הצרות. י"א כי **עלי** עומד במקום שנים **וכל משבריך** ענית **עלי** כלומ' הכנסת כאלו נשברים בו ונכנעים ועל כן נקראו הגלים משברי ים להשתברם וכן רבים ודמה מלחמת התולדת עם החולי למשברי הים הדכים.

פסוק ט

הרחקת מיודעי פי' העמדתם בחזקת רחוקים ר"ל שכל אחד דיו בצרותיו ולא ישגיח על צרת חבירו וכן ענין **שתני תועבות למו** ר"ל כתועבות כלומ' העמדת אותם אצלי בחזקת

רחוקים והעמדת אותי אצלם כמו מתועב ונמאס להם ומתוך כך **אני בגלות כלוא ואיני יוצא** ממנו. ובדרש פירשו **מיודעי** על שאר האומות כלומ' האומות שהייתי אז חשובה ומפורסמת ביניהם ועתה אני כתועבה להם.

פסוק י

ואמ' **עיני דאבה מני עוני** והוא מלשון דאבון נפש ר"ל שנתמעטה מרוב העוני כמו שיאמרו תמיד על החולה שנכנסו עיניו מרוב חולשה ונופל בו לשון יגון ודאבון ע"ד איפת רזון זעומה (מיכה ו י) וכן בדברי רבותי' בהפך טפח שוחק (סוכה ז). **שטחתי אליך כפי** בתפלה ולא יועילני.

פסוק יא

ואמ' אם לא תעשה לנו נסים ונפלאות בעוד בחיים חיתנו מתי תעשה לנו פלא **הלמתים תעשה פלא** כלומ' אם הגוף מת לא ירגיש עד שיקום ויודה לך והוא אמרו **אם רפאים יקומו ויודוך סלה**.

פסוק יב

ולפי דרכי הדת אין זה כפירה לענין תחיית המתים כי הוא מדבר על צד טבעי או על הזמן שקודם התחיה והוא אמרו **היסופר בקבר חסדך ואמונתך באבדון** ומלת **אמונתך** רומז בדברים שאמונתם מצד הקבלה **ואבדון** שם כפול לקבר ששם כלה הגוף ואבד וכן **חשך וארץ נשיה** ר"ל מקום נשיה השכחה כלם רמז לקבר ושלש זה הענין כדרך הצועקים שכופלים ומשלשים. או איפשר שכלם רמז על גיהנם והם שקרויים **מתים ואבדון וחשך ונשיה** וקרא האומות כן כלומ' אם לנו שאנו עמך ונחלתך לא תראה נפלאותיך **התעשה אותם למתים וליורדי בור** ר"ל גיהנם.

פסוק יד

ואני אליך ה' שועתי אתה לבדך ולא לשום רופא זולתך כדרך בני אדם. וטעם **תקדמך** קודם שאעשה דבר וכל **בקר** ובקר **תפלתי תקדמך**.

פסוק טו

ולמה תזנח נפשי בגלות **ותסתיר פניך ממני**.

פסוק טז

עני אני וגוע מנער ר"ל מימי נעורותי כלומ' שכל ימי מכאובים. **ונשאתי אימיך** בכל עת ר"ל שאני סובל פחדך לרוב יראתי על עוניי. **ואפונה** מגזרת פן על דרך ותהינו מגז' הן כלומ' אני דואג תמיד פן יקרני כך וכך ובלעז דופטי מפני שאני רואה תמיד **שחרוניך עברו עלי**.

פסוק יז
וביעותיך **צמתותוני** כלומ' כרתוני והתי"ו השניה והוא"ו נוספות כי היה ראוי לומר צמתוני ובא כן להפליג כמו יפיפית.

פסוק יח
וכמו שהמים מקיפים את הארץ בטבע כן **יקיפוני יחד חרוניך וביעותיך**.

פסוק יט
והרחקת ממני **אוהב ורע** והוא כמו שפירשנו למעלה בהרחקת. ואמרו **הנה מיודעי מחשך** פי' כאלו **מיודעי** במקום חשך שלא אראם ולא אדעם או **למיודעי מחשך** אני והטעם שחשך תארי מן החולי.

פרק פט

פסוק א
משכיל לאיתן האזרחי כבר ביארנו במלת **משכיל** שביאורה מעורר הלבבות והוא יוצא. **איתן** זה דרשו רבותי' ז"ל שהוא אברהם וקראו **אזרחי** על שם מי העיר ממזרח (ישע' מא ב) ויונתן תרגמו על איתן בן זרח מיהודה והוא שנזכר במלכים (מ"א ה יא) באמרו ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי ובדברי הימים כתו' ובני זרח זמרי ואיתן והימן. וכוונת המזמור על אורך הגלות ובטול מלכות בית דוד.

פסוק ב
והחל דבריו בשבח השם ובקצת אמונות תוריות ואמ' **חסדי ה' עולם אשירה** ר"ל נצח **אשירה** שאספרם בשירה ובזמרה **ולדור ודור אודיע אמונתך בפי** ואמ' **לעולם ולדור ודור** כי דבר החכם ומכתבו נמצא לעולם.

פסוק ג
ואמ' **כי אמרתי עולם חסד יבנה** נ"ל במלת כי שהיא במקום כאשר כלומ' כמו שחשבתי והאמנתי בעולם שנתחדש ושבניתיו יש מאין בחסדך **והכינות אמונתך** ר"ל קיום דברך **בשמים** עד שלא ישתנו מאיש לאיש ומהויה להפסד ומהפסד להויה כאישי העולם היסודות.

פסוק ד
כן חשבתי והאמנתי במאמ' שאמרת לדוד **כרתי ברית לבחירי ונשבעתי לדוד עבדי** שיהיה ענין המאמ' שלא יהיה הפסק למלכותו ושיהיה ענין המאמ' כאלו נראה לו **עד עולם**.

פסוק ה
עד עולם אכין זרעך ובניתי לדור ודור כסאך סלה כמו שאמ' לו נתן וכוננתי [את] כסאו עד עולם (דה"א יז יב).

פסוק ו
וחזר לשבח האל בבריאת העולם וגלגל הענין עד שנמשך מסדר דבריו למלכות דוד שהיה סבור בהבטחתו שתהיה הבטחה נצחית בלא הפסק כהמשך העולם והחל בענין זה ואמ' **ויודו שמים פלאך ה'** כלומ' משל שבבחינת האדם בהם יתפרסם פלאך או שהם לדעת קצת גדולי חכמים שלנו חיים משכילים משיגים מכבוד האל השגה עצומה ואמ' עליהם שהם **יודו פלאך**. **אף אמונתך בקהל קדושים** ר"ל המלאכים שאף הם יודו בעליונותך ואלהותך ואחדותך הפשוטה.

פסוק ז
וכלם יאמרו פה אחד **כי מי בשחק** ר"ל בגלגלים **יערוך לה'** ידמה לה' **בבני אלים** ר"ל המלאכים.

פסוק ח
אל נערץ פי' נורא כלומ' שהכל יראו ויערצו ממנו ולכן הוא נקרא **נערץ ובסוד** פי' בקבוץ ובחברה כמו בסוד ישרים ועדה (מזמו' קיא) **ובסוד קדושים** פי' בקבוץ המלאכים וחברתם ומלת **רבה** חוזרת על הקבוץ והחברה כלו' הוא נורא בחברת המלאכים שהיא רבה. או חוזר למלת **נערץ** כלומ' שהוא נורא יראה רבה וזהו בעצמו **נורא על כל סביביו** אלא שכפל הענין במלות שונות.

פסוק ט
ומלת **חסין** פי' חזק מלשון חסון הוא כאלונים (עמ' ב ט) ואיננו סמוך אלא מוכרת במשקל גביר. **ואמונתך** פי' קיומך כלומ' מה שבראת קיים ונצחי הוא **וסביבותיך** רומז אל המלאכים.

פסוק י
ואחר שדבר בעליונים שבחו בבריאת הבריאות בגבולות שבעולם התחתון ואמ' **אתה מושל בגאות הים** כלומ' שמצד שהיה טבעם להיות על הארץ מתגלגלים מצד טבעם לצאת ממקומם לשוב על הארץ והאל בחסדו שם חוק גבול לים חוק עולם לא יעברהו והוא בעצמו ענין **בשוא גליו** ר"ל כהתרומם גליו **אתה תשבחם** ר"ל אתה תשקיטם כמו משביח שאון ימים (תה' סה). ומאחר שהזכיר ענין הים זכר ענין קריעת ים סוף בזמן יציאת מצרים שזהו ג"כ משלו בגאות הים.

פסוק יא
ואמ' **אתה דכאת כחלל רהב** ר"ל מצרים **כחלל** כלומ' עד שעשיתם כחללים. וכן **בזרוע עזך פזרת אויביך** כי הים מוציא המתים שבתוכו ומפזרם בשפתיו הנה והנה ודרך מופת ואע"פ שאין מטבע הים להוציאם לשפתו בכאן הוציאם לשפתו כדכתי' וירא ישר' את מצרי' מת וכו' ובאה **דכאת** באלף עם חירק דרך זרות וכן רפאנו את בבל (ירמ' נא ט).

פסוק יב
וחזר אח"כ לכלול העליונים והתחתונים ואמ' **לך שמים אף לך ארץ** רומז על התחדשם התהוותם ברצונו יש מאין והוא בעצמו ענין **תבל ומלאה אתה יסדתם**. ומלאה פי' כל אשר יש בה.

פסוק יג
ותבור הוא בפאת מערב וחרמון בפאת מזרח ונמצא שזכר ד' הפאות **צפון וימין תבור וחרמון** או שמא כלל **בצפון וימין** כל הארץ בארבע רוחותיה **ותבור וחרמון** בכלל כל ההרים. וענין **בשמך ירננו** כמו ירננו כל עצי היער (תה' צו) משל על היות קיומם ועמידתם מאתך.

פסוק יד
וזרוע וגבורה משל על גודל יכלתו **וידך וימינך** הכל רומז על כחו הגדול.

פסוק טו
ואמ' שבחו במדת חסד ורחמים ובמדת הדין והיושר וצדק וחסד הם מדת רחמים ומשפט ואמת מדת הדין להודיע שהעולם מתקיים בהם **ומכון כסאך** משל על הנהגתו. **ויקדמו פניך** עניינו שבכל פעולותיך הם מזומנים לפניך כאלו הם בעצמם ממציאים עצמם לפניך לעשות כל פעולותיך בהם.

פסוק טז
ואחר זה התחיל בבחירתו ית' בזאת האומה והבטחתו בהצלחתם ואמ' **אשרי העם יודעי תרועה** כלומ' אשרי העם שבחרתו לנחלה ולסגולה והיית מלך עליהם והיו מצליחים בהשגחתך ובהנהגתך עד שהיתה שמחתם רבה ומתמדת וקרא זה **תרועה** כי כן דרך הלוחמים להריע בעת הנצחון להראות גבורתם ושמחתם מצורף ג"כ לכונתם בהפחדת האויבים והוא ענין ותרועת מלך בו (במדבר כג כא) וגם באל ית' נאמ' דרך משל יריע אף יצריח על אויביו יתגבר (ישע' מב יג) וזהו **באור פניך יהלכון** כלומ' שכל מהלכם יהיה בהנהגתך והשגחתך וזהו **בשמך יגילון** בידיעת שמך יגילון וכו'.

פסוק יח
וכן **כי תפארת עוזמו אתה וברצונך תרום קרנינו** ובא **קרנינו** ביוד הרבים ע"ד הזרות ופי' כל אחד מ**קרנינו** והקרן משל על המלכות כי הוא יורה על חוזק ותוקף.

פסוק יט
ועל זה אמ' **כי לה' מגיננו** ר"ל מלכנו שהוא מגן לנו וכן **מלכנו לקדוש יעקב** כלומ' ירא את ה' והולך בדרכיו.

פסוק כ
והגיע עתה למה שהיתה כוונתו בגלגול דבריו ואמ' **אז דברת בחזון לחסידיך** רומז על נבואת יעקב בענין לא יסור שבט מיהודה ועל נבואת שמואל ע"ד שביארנו בפתיחה **ותאמר שויתי עזר על גיבור הרימותי בחור מעם**.

פסוק כא
וכן אמרת **מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו** רומז שמשחו בשמן המשחה.

פסוק כב
והבטחתו **להכון ידך עמו ושזרועך תאמצנו**.

פסוק כג
והמשיך דבריו בזה ואמ' **לא ישיא אויב בו** כלומ' לא יפתוהו ולא ירחיקוהו ולא ידיחוהו מעבודתך. **ובן עולה** שאר האומות **לא יעננו** כלומ' לא יוכל עליו לענותו. יש מפרשי' **לא ישיא** לא יהיה לו כנושה כלומ' שישלוט בממונו כמלוה.

פסוק כה
ואמר **וכתותי** וכו' כלומ' שיכתת צריו לפניו ו**שאמונתי** ר"ל הבטחתי **וחסדי יהיה עמו** תמיד **שבשמו תרום קרנו** להיות **בים ידו ובנהרות ימינו** לשלוט אף בים ובנהרות וכ"ש בארץ.

פסוק כז
ואמ' **הוא יקראני אבי אתה** כלומ' שידבק בעבודתו כבן אצל האב.

פסוק כח
ואף **אני בכור אתנהו** על כל שאר מלכי האומות והוא אמרו **עליון למלכי ארץ** ובאה בזה הפסוק מלת **אני** בקמץ האלף אע"פ שאין בה אתנח אחר שיש בה העמדת טעם והוא הטרחא וכמוהו ברכני גם אני אבי (בראש' כז לב) וכן בטעם רביע אם אני לא אעבור עליך (שם לא נב).

פסוק כט
ולעולם אשמור לו חסדי ר"ל חסדי שעשיתי עמו להקימו מלך לעולם אשמרנו לו וכן **בריתי תהיה נאמנת לו**.

פסוק ל
ושמתי **לעד זרעו וכסאו** ר"ל מלכותו **כימי שמים** וכמו שאמ' לו נתן וכוננתי את כסאו עד עולם (ד"ה א' יז).

פסוק לא
(לא-לח) והייתי אני סבור בהבטחה זו שנמשכו ממנה כל אלו הפרטים שתהיה בלא שום הפסק ואף **אם יעזבו בניו תורתי ובמשפטי לא ילכון** וחקותיו יחללו שיענישם ביסורין ונגעים כאשר ייסר איש את בנו כדכתי' כי תכנו בשבט לא ימות (משלי כג יג) והוא הדין אם יחטא הוא בעצמו אלא שמדרך המוסר לא רצה להזכיר בו חטא ופשע ואף נתן הנביא אמ' לו בדבר האל **אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם** (ש"ב ז יד) ולא שיפסוק המלכות בכך והוא אמרו **וחסדי לא אפיר מעמו** ר"ל להסיר מלכותו כי הבטחתי בשבועה והוא אמרו **אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד אכזב זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי** כלומ' כימי השמש וכן **כירח יכון לעולם** שאע"פ שילקה לפעמים לא יפסק אורו.

פסוק לט
ואתה זנחת וכו' כלומ' ועתה אני רואה שההבטחה אינה שאם יחטאו לא יענשו בהפסק המלכות אבל ישלחם ביד פשעם ויתן כתרם לאחרים כי אני רואה שזנחת **ותמאס** כלומ' הרחקתו כאלו הוא נמאס לפניך וכן **התעברת עם משיחך** כלומ' עם דוד.

פסוק מ
ונארת לשון השחתה כמו נאר מקדשו (איכה ב ז). **וחללת לארץ נזרו** ר"ל כתרו.

פסוק מא
ושמת מבצריו מחתה לשבר עד שנבקעו ונכנסו שם האויבים לבטח.

פסוק מד
והרימות ימין צריו ותשיב אחור **צור חרבו** ר"ל חדוד חרבו או הוא קריאה לאל כלומ' אתה האל השיבות חרבו אחור.

פסוק מה
והשבת מטהרו ר"ל הפסקת זכותו וזהרו. **וכסאו לארץ מגרת** ר"ל הפלתו מלשון ויפול רוכבו אחור שתרגומו וימגר ריכביהון לאחורא (בראי' מט יז).

פסוק מו
וימי **עלומיו** ר"ל ימי הנעורים **הקצרת** והוא משל על ימי התוקף והמלכות והוא נבואה על קוצר זמן המלכות שלא ארכו ימי מלכות בית דוד. **העטית עליו בושה** שאין להם פתחון פה ותשובה. או עניינו כפיתו כסות בושה ויתבייש מלהראות לבני אדם ויבא להחבא וכן אמ' על אורך הגלות **העטית עליו בושה סלה** כלומ' זמן ארוך.

פסוק מז
ואחר שכן אני מכיר שענין ההבטחה הוא שכל שתשוב המלוכה לישראל אליו תשוב ושבסוף יהיה כן כאמרו והיה ה' למלך על כל הארץ ואחר שכן אין לנו רק אורך תפלה על אורך הגלות וא"כ **עד מה ה' תסתר לנצח** וכן שבכל יום יוסיפו לנו הצרות והוא ענין **תבער כמו אש חמתך**.

פסוק מח
ואמ' דרך כלל בני האדם **זכור אני מה חלד** כלומ' מה מעט זמן עולם האדם עד שיחייבוהו חטאותיו עונש ארוך כל כך **ועל מה שוא בראת כל בני אדם** כלומ' על איזה סעד וסמך בראת כל בני אדם.

פסוק מט
ושאין גבר בעולם שלא יראה מות ושימלט נפשו מיד שאול סלה ר"ל מן הקבר וזה ראיה גמורה על מלת שאול שנאמרת לפעמים על הקבר ולא כדעת מי שיחייבה בכל מקום גיהנם ואם יאמר לדעתי שאמר כן על הפלגת מיעוט כלומ' מיעוט הם שימלטו נפשם מגיהנם הרי **מי גבר יחיה ולא יראה מות** פי' שאין אחד מהם שלא יראה מות בגופו ולא נחוש לאליהו ולדומים לו לפי סברתו כי הוא דבר על טבע האדם.

פסוק נ
ואמ' **איה חסדיך וכו'** ושנשבעת לדוד באמונתך כלומ' שלרוב הגלות ידמה כאלו לעולם יהיה כן.

פסוק נא
זכור חרפת עבדיך שיחרפום האויבים **וזכור שאתי בחיקי תמיד חרפת כל עמים רבים**. **ורבים עמים** הפוך כמו מקום שם קבר (יחז' לט יא) כמו שביארנו בכמה מקומות.

פסוק נב
אשר חרפו עקבות משיחך ר"ל עיכוב משיחך והתאחרו ושלא יבא לעולם וזה רמז למלך המשיח והקוף ב**עקבות** במקום כף כדרך ולא יעקבם כי ישמע קולו (איוב לז ד). ויש לפרשו לשון עקב כלומ' מצעדי משיחך והכל אחד.

פסוק נג
ואמ' דרך כלל שלא נתיאש ממנה ר"ל מגאולת הגלות לרוב אריכותה אבל נבטח באל לעולם כי בא יבא ולא יאחר, ונודה לאל בכל רגעינו ועתותינו והוא אמרו **ברוך ה' לעולם אמן ואמן**.

פרק צ

פסוק א
תפלה למשה איש האלקים י"מ למשה כמו לבני משה ור"ל לויים המתייחסים אליו כדרך לבני קרח וכן מצינו ויהוידע הנגיד לאהרן (דה"א יב כז) שפי' לבני אהרן ולדעת זה לא יפול הלשון יפה שיאמר לבני משה איש האלקים ודיו כענין לבני משה, אלא שהעיקר כמו שפירשו רוב מפרשים שזאת התפלה מצאה דוד והיתה קבלה בידם שהיא למשה רבינו וכתבה בספרו וכן פי' רבותי' כי י"א מזמורי' הרצופים מכאן ועד לדוד מזמור שכלם למשה כנגד י"א שבטים שבירך וחבר מזמור אחד לכל אחד מהם **ואיש האלקי'** ר"ל נביא וכוונת המזמור תפלה על זה הגלות הארוך ודבר מחולשת האדם ומקוצר ימיו ומתפלל שלא יענש כפי מעשיו.
ורמז בו ג"כ על חדוש העולם. ואמ' **ה' מעון אתה היית לנו בדור ודור** והיית משמש עבר ועתיד כלומ' בכל הזמנים שעברו ושעתידים לבא **אתה לנו מעון** ר"ל מקום ומחסה לחסות תחת כנפיך.

פסוק ב
בטרם הרים יולדו ר"ל קודם שנברא העולם וכן **ותחולל ארץ ותבל** כלומ' קודם שבראת **ארץ ותבל**. **וארץ ותבל** שמות כפולים על ענין אחד וקצת מפרשים פירשו שכל שנזכר **ארץ** עם **תבל** יהיה **תבל** על המיושב **וארץ** על הבלתי מיושב וכשיאמר **ארץ** לבד יכלול הכל. והכונה שקודם שנברא עולם **ומעולם עד עולם** כלומ' מתחלת העולם וכל ימי נצחיות העולם או אחר הפסדו אתה אל יכול, שלא נקרה חולשה במעשיו לדעת אמונת החידוש האמתי **בטרם שמים נבראו**, אבל דבר כנגד יושבי **הארץ** שרוב השתמשות האדם בה וכן מפני שכוונתו לדבר על האדם שעמידתו בעולם מעוטה **והארץ** עולם הויה והפסד כי לא יעמדו בה האישים תמיד אע"פ שהמינים מתמידים בה ואין מקום לפי הכוונה לדבר בשמים שהם ואישיהם קיימים מתמידים מאין תמורה.

פסוק ג
ואחר שדבר בשבח הבורא יתי החל בשפלות האדם ואמ' **תשב אנוש עד דכא** כלומ' תשיבנו ותעבירנו מתקפו וחזקו שבימי עלומיו **עד דכא** כלומ' עד שהוא אומלל ודכא מרוב זקנה וחולשא **ותאמר שובו בני אדם** כלומ' [ותגזור שישובו בני אדם אל עפרם] ובזקנה וביסורין שלוחי המות והם נשלחים מאת האל להזהיר על התשובה.

פסוק ד
ואמ' **כי אלף שנים בעיניך** וגו' כלומר אף אם ימצא האדם עצמו חזק וישר במזגו וטבעו אינו כלום כי אפי' שישוער שיחיה אלף שנים מה שלא הגיע שום אדם לכך הכל **נגדך כיום אתמול כי יעבור וכאשמורה בלילה** ר"ל אשמורה אחת מאשמורות הלילה וזהו **וחלדי כאין נגדך** (תה' לט ו). ובדרש סמכו מנין זה למה שאמ' הקב"ה לאדם ביום אכלך ממנו מות תמות והיה תשע"ד שנה ואף בדרש אמרו שראוי היה לאלף שנים אלא שהונחו משנותיו לדוד (עיין ב"ר פי' יט).

פסוק ה
ואמ' **זרמתם שינה יהיו** ר"ל שנותיו כלומ' שהעברתם במהירות בתכף כשטף וזרם מים עד שהם בעיניו כשינה שהוא זמן שלא הרגיש האדם בו. ואמ' **בבקר כחציר יחלוף** ודמהו אל החציר והוא ירוקת הדומן והוא עשב ירוק מתהוה על פני הדומן כשמרים מהטל היורד והוא בענן בקר וכשיכה אותו חמום השמש יתיבש וזהו מבקר לערב יוכתו (איוב ד כ) **וכחציר** כלומ' אפי' יגיע לימי הזקנה אינם כלום כ"ש שימותו כמה בימי הנעורים והוא משל **הבקר** ואמ' **שיחלוף** עתם **כחציר**.

פסוק ו
ואחר שהמשילו לחציר ולעשבים המשיך המשל להתהפך עתו ברגע **כחציר שבבקר יציץ וחלף** ר"ל יציץ ויתחדש כמו אם יכרת ועוד יחליף (איוב יד ז) **ולערב ימולל ויבש** וענין **ימולל** לדעתי מענין מלילות שיהא נפרך ביד מרוב יבשו והוא לדעתי מנפעל והיה ראוי שינקד בקמץ ויש מדקדקים כללוהו בפועל מרובע והוא בודד ופי' ג"כ ענין כריתה מלשון אמללים.

פסוק ז
ועתה החל בכוונתו לדבר מזה הגלות כלומ' אם כן הוא לכל בני אדם וגם לשלוים ולמעוננים שבהם כ"ש לנו אנחנו בני הגלות אשר **כלינו באפך** על חטאתינו **בחמתך נבהלנו**.

פסוק ח
שתה עונותינו לנגדך משל שתזכרם ותענישנו עליהם, **ועלומינו** ר"ל חטאת נעורינו **למאור פניך** שהוא מאיר כי הוא נראה או נפרש **עלומינו** סתרינו כלומ' שעברנו בסתר והענשתנו בגלוי **ועלומנו** חסר יוד [אף] כי הוא לשון רבים וי"מ אותו לשון יחיד והכל אחד. **שתה**, מלת **שתה** חסר הא בכתיב אלא שהיא שלמה בקרי וקריאתה מלרע.

פסוק ט
כי **כל ימינו** ר"ל בגלות **פנו בעברתך וכלינו שנינו כמו הגה** ר"ל כמו הדבור היוצא מפי האדם שחולף כרגע ודמה כליון השנים לכליון הדיבור כי הדיבור אין לו מעמד יכלה כרגע וכאלו לא היה ולא ישאר ממנו רישום. וגם חכמי המחקר מדמים בני אדם לנער כותב לוח ימחק ויכתוב ודוד אמר כי צל ימינו עלי ארץ ואחז"ל חלואי כצל כותל או בצל אילן אלא כצל של עוף שנאמ' ימיו כצל עובר (ב"ר ריש פ' ויחי).

פסוק י
ימי שנותינו בהם מעט שאינם על הרוב אלא **שבעים שנה ואם בגבורות** ר"ל בהתגברות הטבע **שמונים שנה** ואע"פ שימי משה היו מאה ועשרים הוא דבר בנבואה על הזמן העתיד וכ"ש בזמן הגלות. ואמ' **ורהבם עמל ואון** כלומ' ואפי' אותו הזמן המועט כל הגאות והשררה שבו לשרים ולעשירים ולמעונגים עמל ואון ר"ל הבל וריק. **כי גז חיש ונעופה** ר"ל כי גז ועובר אותו הגאות מהרה ונעופה לקבר - וגז ענינו סר - כמו ויגז שלוים מן הים (במדב' יא לא) ממעי אמי אתה גוזי (תה' עא) אלא שזה עומד ואותם שהוזכרו יוצאים.

פסוק יא
ואמ' **מי יודע עוז אפך** רמז אל העלם אפני משפטיו ית' ממנו כלומ' כשאנו רואים עוות הסדר למראה עינינו בענין צרות יחיד או רבים פרט או כלל כענין צדיק ורע לו רשע וטוב לו אין בידינו לדון לחייב ולזכות על פיהם כי **מי יבין עוז אפך** על מה הוא בא ולפעמים **ביראתך עברתך** כענין בקרובי אקדש (ויקר' י ג) כלומ' כמה שהאדם מפליג ביראתך [ובעבודתך] אתה מפליג עליו [בעברתך] כמו שאמ' ע"ה על עצמו ויתעבר ה' בי למענכם (דברי' ג כו) ואצל האחר לא היה נחשב לכלום כדרך אתכם ידעתי וכו' (עמוס ג ב) וסביביו נשערה מאד (תה' נ).

פסוק יב
ואמ' **למנות ימינו כן הודע**, יש לפרשו על האזהרה לאדם להיישיר מעשיו ולהטיב דרכיו. **והודע** מענין התבוננות כלומ' תן לנו לב להתבונן ולהרגיש במיעוט זמננו כענין מה

שביארנו בפסוק הודיעני ה' קצי (תה' לט) ואז נשתדל להסיר לב האבן מבשרנו ולהביא אלינו **לבב חכמה**. או ר"ל כפי **מנין ימינו** שהם מועטים **כן** הוכיחנו כמו ויודע בהם את אנשי סוכות (שופטים ח טז) וידוע חולי (ישע' נג). או איפשר לפרש שני הפסוקים על הגלות כלומ' **מי יודע עוז אפך** לשער אורך הגלות הזה והצער שאנו סובלים בו והנה **ביראתך עברתך** כלומ' כל מה שאנחנו יריאים בו הכל לנפשנו יבא [כענין] ותגע עדיך ותבהל (איוב ד) ולא נדע קץ וזמן על זה ולא הודיענו קצנו מתי יהיה ולא נחוש לאריכותו להתיאש מן הגאולה ואז תהיה תכלית כוונתנו לעבדך ולהביא אלינו **לבב חכמה**. או נפרש לפי' זה שתודיענו הקץ ומתי תשלח הנביא אשר רוח בו והוא ענין **לבב חכמה** להיישיר דרכנו ולהטות לבבנו אליך.

פסוק יג

שובה ה' כלומ' עד מתי תעזבנו **והנחם על עבדיך** ר"ל על רעתם.

פסוק יד

שבענו בבקר פירושו בכל בקר ובקר ועניינו בכל יום כענין יום יום יעמס לנו (מזמו' סח). וי"מ אם תעשה עמנו חסד בבחרותנו שירמוז לבקר שתלמדנו הדרך הישרה אז **נשמח כל ימינו** אפי' בזקנה. או ר"ל בבקר בעת הגאולה **שבענו חסדך** להיות הגאולה מתמדת עד **שנרנן ונשמח בכל ימינו** בלא הפסק.

פסוק טו

שמחנו כימות עניתנו כלומ' כמו שהפלגת הצרה **שעניתנו** בימי הגלות כן תרבה בהפלגת השמחה אחר הגאולה ולא יהיה לה הפסק.

פסוק טז

יראה אל עבדיך ר"ל היוצאים מן הגלות **פעלך** ר"ל פועל הישועה **והדרך אל בניהם** דור אחר דור לעולם.

פסוק יז

ואז יהיה **נועם ה'** ר"ל השפעת טובו עלינו **ומעשה ידינו כוננה עלינו** כי יש לפעמים מעשה בלתי נאות לעצמו ומועיל לעושהו כענין הורדת דוד רירו על זקנו ויש לפעמים מעשה נאות בעצמו ויזיק לעצמו כי נטייה במעלות המדות אחר הקצה יזיק יותר מדאי ולכך התפלל שיהיה ענין האומה על צד השווי במעשה נכון לעצמו ומועיל לעושהו.

פרק צא

פסוק א

(א-ג) **יושב בסתר עליון** וכו' נראה לי זה המזמור משה רבי' אמרו כדעת הדרש שהזכרנו ואמר ומתנבא על גאולת זה הגלות הארוך ושלא יתיאשו ממנו לרוב אריכותו אבל שיבטחו באל והוא יצילם מצרת הגלות ובסוף יגאלם ויראם בישועתו. ואמ' דרך קריאה אתה העם הנבחר **היושב בגלות בסתר עליון והמתלונן בצל שדי** כלומ' שאין לך גואל זולתו לחסות תחת כנפיו **אני אומר לה'** שהוא **מחסי ומצודתי** ושהוא **אלהי** שאבטח בו שיצילך מפח יקוש ר"ל מצרת הגלות. ואומר כמו אתפלל או אומר פי' אגדיל מענין את ה' האמרת (דברי' כו) ואם איננו מאותו בנין כמו שפירשנו ג"כ בענין יומרוך למזמה (תה' קלט) כלומ' אני מודה ומגדיל כבודו על מה שנגלה לי בנבואה שהוא **יצילך מפח יקוש** המוכן לך ללכדך. וי"מ שאות הלמד שבמלת לה' הוא במקום בעבור כלומ' אני אומר לך שבעבור האל ובמצותו ובשליחותו שהוא **יצילך מפח יקוש** והמשל על צרת הגלות וכן **דבר הוות** דברים ההוים ומתחדשים וכלל באמרו **לילה ויומם** אפי' צהרים. ד' מינים מהמכות והם **פחד וחץ ודבר** [**וקטב**] והמשיל הפגע שיבא פתאום אל **החץ שיעוף** ו**דבר** **וקטב** הפסד האויר ויתכן כי המשילו אל החץ מפני שיגיע לכלי הנשימה כרגע בלא התמהמה וענין **באפל יהלוך** שלא יוכל להשמר ממנו עד שיקרהו פתאום. **ודבר הוות** ר"ל צער המשברים והמכאובות.

פסוק ד

באברתו יסך לך ר"ל בכנפו יגן לך **ותחת כנפיו תחסה צנה וסוחרה אמתו** ר"ל כי אמתו והוא הבטחתו תהיה לך **צנה וסוחרה** והם כלים שאדם מגין בהם עצמו מן החרבות ומן החצים **וסוחרה** המקפת פני גוף וצדדיו **והצנה** מגינה בפני הגוף לבד.

פסוק ה

והמשיך במשל שלא יירא משום דבר אף מן המקרים הרגילים והמצויים **כפחד הלילה** כמי שעומד בבדידות או אף למחנה המפחד מאורב שלא יבא עליהם בלאט. **ומחץ יעוף יומם** ר"ל המושלך בפתע ומרוצה ולהיות הנוצח בראש ייחסו בלשון מרוצתו **לעוף** כאלו **יעוף**.

פסוק ו
מדבר באופל יהלוך בחורף לרוב הקרירות **ומקטב ישוד צהרים** בקיץ לרוב החמימות. ובדרש פי' **דבר באופל וקטב** הצהרים כענין שדים וגם יש לועזים **ישוד** מענין שד **וקטב**. והעקר כי **קטב** לשון כריתה **וישוד** לשון שודד.

פסוק ז
ואמ' אח"כ **יפול מצדך** וכו' פי' אלו הזדמן שתעבור במערכת מלחמה מתפשטים ואתה הולך לדרכך אפי' נהרגו **אלף משמאלך ועשרת אלפים מימינך לא יגע בך רע** אלא **תראה משפט האלוה ותגמולו לאותם הרשעים** שנהרגו ואתה שלם. וביאר קצת ההצלה (כי בי חשק) והבחין בין **אלף ורבבה** כיתרון הימין על השמאל. **ויפול מצדך** וכו' נראה לי שהבטיחו עוד הבטחה יתירה סוף דבר שלא יבאו עליו הצרות בפרט אלא שבבא הגזרה כללית **והנך רואה בעיניך ואליך לא יגש רק שתביט בעיניך** רעתם וענשם.

פסוק ח
ושלומת רשעים ר"ל העונש שהאל משלם להם **תראה**.

פסוק ט
ובמה אתה זוכה לזאת ההצלחה מצד בטחונך באל יתי' כי אתה שמת מחסך וסתרך **ה'** שהוא **מחסי ועליון** על הכל לעשות חפצו. ומצד היות בטחונך בו יתי' לבד הוא ישמרך מכל הזיק.

פסוק י
לא תאונה אליך רעה ר"ל תזדמן מענין אנה לידו (שמות כא יג) או ענינו גרמה וסבה בענין **לא** תסובב כלומ' אפי' ע"י סבה וגלגול וכו'.

פסוק יא
לא יקרב באהלך שום פגע כי האל יתי' בבטחך בו **יצוה מלאכיו לך** ר"ל בעבורך כענין אמרי לי אחי הוא (בראשי' כ יג) **לשמרך בכל דרכיך** ר"ל שיסבב בהשגחתו סבות להצילך מן המקרים והפגעים.

פסוק יב
ולהפלגת עלוי השמירה אמ' דרך משל שאותם **המלאכים ישאוך על כפים** מיראתם שמא **תגוף באבן רגלך** הכל משל שישימך רחוק מן המקרים ולא יביאך לידי נסיון.

פסוק יג
ואמ' על **שחל ופתן** ר"ל שתמשול בחכמתך ובשכלך על האויבים החזקים והתקיפים.

פסוק יד
ודרך הנבואות לדבר פעם על דרך נמצא ופעם לנכח ועוד נסתר והוא אמרו עתה **כי בי חשק ואפלטהו** ר"ל בדין עלי שאשגיח עליו בכל מיני השגחה הנזכרת כי נפלאה אהבתו לי לדבקה בי ויגעל בכל זולתי וזהו ענין החשק. **ואשגבהו** ר"ל אחזקהו ואאמצהו **כי ידע שמי** כלו' לא שכחו עם התאחרו והשתקעו בין האומות.

פסוק טו
והוא לדעתי **עמו אנכי בצרה** כלומ' שעם תוקף צרותיו לא עזב אמונתו ולא נטה מני ארח אבל **אנכי בקרבו** ור"ל עיניו ולבו תמיד אלי. או נפרש **עמו אנכי** בצרותיו להושיעו מהם או רמז לענין בכל צרתם לו צר (ישע' סג ט) כמו שביארנו.

פסוק טז
ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי בזמן הגאולה או רמז על הישועה הנצחית לעולם.

פרק צב

פסוק א
מזמור שיר ליום השבת. אמרו בדרש שזה המזמור אדם הראשון אמרו שנברא בערב שבת ונתקלל ובשעת י"ב של יום הששי כשנתגרש מג"ע בא הקב"ה ליתן אפופסין ר"ל גזר דין אלא שנכנס שבת וניצל ובא לומ' הימנון לשבת ר"ל הודאה אמ' לו השבת לי אתה אומ' הימנון אני ואתה נאמ' הימנון להקב"ה ה"ד **טוב להודות לה'** והעיקר בדרש האחר שאמרנו למעלה שמשה רבי' אמרו ורמז בו על ענין אמונת החדוש שאמונת ההשגחה וגמול ועונש נמשכת אחריו וכבר ידעת שהגדולה שבסיבות נתינת השבת היא לקבוע אמונה זאת בלבבות ואמ' **טוב להודות** כלומ' עתה עת נאות וטוב להודות לה' ולהתבודד בנפלאותיו להיותו עת הפנאי עד שמתוך התבודדותנו נשיג כבוד הבורא ונפלאותיו ונשבח ונזמר לשמו.

פסוק ג
להגיד בבקר חסדך כלומ' עד שנדע ונקבע בלבבנו זאת האמונה תמיד והוא ענין **בבקר ובלילות** כלומ' בכל זמן ורומז **בחסדך** על בריאת העולם עולם חסד יבנה (מזמו' פט ג) **ואמונתך** רומז על אמונת גמול ועונש שהוא יושר ומשפט והוא ענין אמונה, אל אמונה ואין עול וכו' (דברים לב ד).

פסוק ד
עלי עשור ועלי נבל וכו' ר"ל דרך הפלגה שנזמר בעניינים אלו בשמחה והזכיר מכלי הניגון [נבל] כעין נאד. **והגיון** פי' נעים הניגון והזמר.

פסוק ה
אמר **כי שמחתני ה' בפעליך** כלומ' ביום השבת התעוררתי לדעת סודות מעשה בראשית והשגתי בהבנתם עד ששמחתני **בפעליך ורננתי במעשה ידיך** וראיתי **כי**.

פסוק ו
גדלו מעשיך ועמקו מחשבותיך מהתגלות ענינם רק ליחידי סגולות.

פסוק ז
ואמ' **איש בער** וכו' כלומ' הפתאים בראותם העדר הסידור בבני אדם כענין הצלחת הרשעים יכפרו באמונת האל בגמול והעונש ויבואו מזה לכפור באמונת החדוש שזו תלויה בזו והוא אמרו **שלא יבין** ולא ידע הסבה.

פסוק ח
בפרוח רשעים כמו עשב כלומ' הצלחה בקלות ומהירות והוא ענין **ויציצו** כלומ' יפרחו ויצמחו. וייחסו זה להעדר אופני המשפט ואין גמול ועונש ולא ידעו כי הצלחתם היא לרעתם כדי **שישמדו** בעולם הבא **עדי עד** ויהיה להם הצלחה מדומית בזה העולם לתגמול איזה טוב שנזדמן לידם כענין ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו (דברי' ז י) ר"ל במציאותו ובהיותו בחיים להאבידו באחרית. ודמה הצלחתם **לעשב** שעם היותו צץ ופורח בקלות ייבש ג"כ בנקל, אבל בהצלחת הצדיק אמ' דרך קיום והתמדה **כתמר וכארז לבנון**.

פסוק ט
ואמ' **ואתה מרום** כלומ' אין ליחס בהצלחתם הסתלקות השגחה והעדר גמול ועונש אבל שעם כל הצלחתם **אתה מרום** וצופה ומביט בכל ועוד יבוא זמן **שיאבדו אויביך**.

פסוק י
ויתפרדו כל פועלי און והנה בראש גולים.

פסוק יא
ואמרו **ותרם כראם קרני** עבר במקום עתיד וכן כל הנמשך בשני המקראות ודבר באלו כלל האומה ומדבר בעדו לומ' שבאותו זמן **תרים קרני כראם** כקרני ראם שהם חזקים ביותר **ואבלול ראשי בשמן רענן** כלומ' לח וחדש **ושמן** הוא משל על הענג מתמיד וכן.

פסוק יב
ותבט עיני בשורי ר"ל בעיוני כלומ' שאראה בהם רצוני וכן **המרעים תשמענה אזני** מהם בכל חפצי.

פסוק יג
והצדיק יפרח וישגה תמיד כתמר וכארז שהם גבהי קומה ובקיום ובהתמדה משל על הצלחה גדולה ומתמדת.

פסוק יד
ואחר שדמה אותם לעצים אמ' בהם שהם יהיו **שתולים בבית ה' ובחצרות אלהינו יפריחו** רומז אל החכמות אשר שם פרי עץ הדר לוקח נפשות.

פסוק טו
ועוד **ינובון בשיבה** נ"ל בפירושו שגדול האלנות ובעלי חיים יש זמן לתכלית גדולם שלא יגדלו עוד אבל הצדיקים **ינובון** ר"ל יגדלו ויצמחו לעולם אף בשיבתם ויהיו **דשנים ורעננים** כבימי הבחרות.

פסוק טז
וכל זה להגיד **כי ישר ה'** ר"ל שיתפרסם בזה **כי ישר ה' צורי ולא עולתה בו** אע"פ שיהיה זמן שראו בו הצלחת רשעים ומלת **עולתה** שלימה בקרי אבל בכתיב חסרה ואו.

פרק צג

פסוק א
ה' מלך גאות לבש וכו' גם זה המזמור נראה לי שרומז על חדוש העולם ובפרט על הגלות הארץ בהקוות המים אל מקום אחד. ואמ' **ה' מלך גאות לבש** כלומ' עליונים ותחתונים יכירו גודל מעלתו העצומה **ובו התאזר** עוז וגבורה בחדשו העולם יש מאין **ובהכינו תבל** באמצע העולם **בל תמוט** ותנוע לשום צד. ויש לפרש דרך צחות שהאל מתלבש **בגאות** כלומ' שהולמו והולמתו ולא שאר הנבראים. ואמ' **אף תכון** כלומ' כי כל גאות סבה לכל הריסת מצב אבל [גאות] האל היא הנותנת והמעמדת **תבל** בקיומו.

פסוק ב
ונכון כסאך הוא שהתחיל בסיפור בריאת השמים כי הגלגלים יקראו כסא ואמ' שנבראו בצביונו ובתכלית שלימותו **ומאז** ר"ל מעת הבראם **ומעולם אתה** כלומ' מקודם בריאת עולם שהרי אתה בראת הכל.

פסוק ג
נשאו נהרות קולם רומז אל הקוות המים **וישאו נהרות דכים** כלומ' ירימו קול בעת עברם בשטף על המקום שידכאוהו וישחיתוהו.

פסוק ד
ואמ' **אדירים משברי ים** ר"ל גלי הים כי **אדיר במרום ה'** לעשות בהם ולשנות טבעם לתת חול גבול לים חק בל יעברנהו.

פסוק ה
ולהיות כל אלו העניינים נודעים מצד הקבלה ונמשכים לאמונת החידוש והם הם הדברים הנכללים במלת **עדות** כמו שביארנו אמר **עדותיך נאמנו מאד** כענין עדות ה' נאמנה (תה' יט). **ולביתך** הנודע במצב החכמים בעלי זאת האמונה **נאוה קדש** ר"ל נאה לקדשו ולהדרו, לא לכופרים אשר לא יאמינו דבר רק מה שיחייב ההיקש המופתי ויגזרנו העיון השכלי. ומחלה פני האל שיעמוד בקיומו והוא אומרו **ה' לאורך ימים** ולא שיחרב בסוף אבל שהוא מתפלל על זמן שיש לפחד בחרבנו והוא כל זמן שיש לשאר האומות שולטנות כלו' עד שיבוא זמן שתמלא הארץ דעה את ה' ולא יפחדו עליו וכמוהו כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך (בר' כח טו) כלו' שמשם ואילך אינך צריך להבטחה.

ויש מפרשים שזה המזמור על זמן המשיח **וה' מלך** עבר במקום עתיד כלו' כי אז יכירו העולם במלכותו ויכנעו מלפניו ויפשטו מעליהם לבוש גאוה וגאון אשר היו לבושים כמו שאמר פרעה לי יאורי (יחזק' כט ג) ונבוכדנצר אעלה על במתי עב (ישע' יד יד) ומלך צור מושב אלים ישבתי (יחזק' כח ב). **אף תכון תבל בל תמוט** כלו' יושביה בשלוה לא ינועו הנה והנה הפך הנאמר בזמן המלחמות נוע תנוע ארץ פור התפוררה ארץ (ישעי' כד יט וכ). **ונכון כסאך** פי' ג"כ כי אז יכירו כי **נכון כסאך**. **ונשאו נהרות** משל על קבוץ האומות בימי גוג ומגוג כדמיון הנאמ' במלך אשור הנה ה' מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים (ישע' ח ז) כלו' שהם מגזמים לדכאנו תחת רגליהם. **ואדירים משברי ים** כלומ' ממשברי'. ואמנם **אדיר במרום ה'** ויכול על כולם. **ועדותיך** ר"ל הבטחות שכבר הבטיחנו על ידי נביאיו **נאמנו מאד** והם נבאים בהצלחתנו ובבנין בית המקדש. **לאורך ימים** כלומ' באחרית הימים. ואלף **נאוה** מונעת בחטוף פתח ולפי' יש מפרשים אותו לשון תאוה ואיננו נכון אלא שהונעה דרך זרות.

פרק צד

פסוק א
אל נקמות ה' וכו' כוונת המזמור להתאונן על בני הגלות ולהתפלל על הגאולה ממנו ולהנקם מן האויבים ואמ' דרך תפלה אתה ה' **אל נקמות הופיעה** ר"ל השגיח עלינו לקחת נקמתנו מיד אויבינו וכן **אתה שופט הארץ** אשר כל דרכיו משפט **הנשא להשיב גמול על גאים** כי **עד מתי רשעים יעלוזו** ברוב הצלחתם.

פסוק ד
ויביעו ידברו עתק ר"ל עזות וגבוהות וכן **פועלי און יתאמרו** ר"ל יתגאו ויגדלו עלינו **וידכאו עמך ונחלתך יענו** תחת ידם ויהרגו אלמנה וגר ר"ל ישראל הבא להתגורר עליהם **ויתומים ירצחו** ואינם מתיראים ממך כי הם לא יאמינו בידיעת האל בפרטים כלל כ"ש בגמול ועונש והוא אמרו **לא יראה ולא יבין אלהי יעקב**.

פסוק ח
ואמ' **בינו בוערים בעם** ר"ל פתיים איך תכפרו בידיעת האל **הנוטע אזן הלא ישמע** ר"ל אם לא יבין ענין השמועה. וכן **אם יוצר עין הלא יביט** ר"ל הלא יכיר ענין הבטה ואלו לא [ידע] הנפח ענין התפירה ומבין אותה ומציירת בשכלו איך היה עושה המחט.

פסוק י
ואח"כ ספר עליהם בגמול ועונש ואמר **היוסר גוים הלא יוכיח** כלו' נתפרסם עונש האל באומות ידועות בהרעם לישר' כבמצרים וזולתם עד שלמדם דעת בתוכחות.

פסוק יא
ואחר שכן איך תפקפקו במה שאין ספק בו והוא ענין **ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל** פי' אצלי אע"פ **שהמה הבל** וזה כי הכופרים ביריעת האל חושבים לומר כן דרך רוממו' האל כלומ' שמרוב מעלתו ושפלות התחתונים לא ידעם ואמ' עתה כי **הוא יודע מחשבות אדם** ולא ימנעהו מזה שפלותם אבל ידעם אע"פ **שהם הבל**. ומצד שהם באומרם כן הביאם לזה העדר הסדור ועוות במשפט בראותם הצדיק הוכח במכאוב ואם האל יתברך ידע זה הנה נייחס אליו העול אמ' על זה **כי המה הבל** במשפט.

פסוק יב
והוא אומרו **אשרי הגבר אשר תיסרנו יה** כלומ' לטובתו **ומתורתך תלמדנו** כן כאומרו כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך (דברי' ח ה) וכן למען ענותך ולמען נסותך להטיבך באחריתך כלו' שיפקדהו לרגעים לקצת עונות שבו.

פסוק יג
להשקיט לו מימי רע ר"ל שלא יהיה מנוחלי גהינם והוא אומרו **עד יכרה לרשע שחת** כלו' להשקיט בעוד שיכרה לרשע שחת **ועד** במקום ועוד כמו עד זה מדבר (איוב א יח).

פסוק יד
כי לא יטוש ה' עמו בגלות **ונחלתו לא יעזב** השם לעולם אבל בא יבא זמן פקודתם ואם יארכו הימים.

פסוק טו
כי אם גדל עונם מנשוא הנה **משפטו יתי' ישוב צדק** ר"ל שיהפך מדת הדין למדת רחמים ויקבל תשובתם **וימשוך אחריו כל ישרי לב** שהרי גם בגלות הוא מראה להם נפלאותיו תמיד כאמרו ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים וגו' (ויקר' כו מד).

פסוק טז
ולולי זה מי יקום לי עם מרעים אשר הגליתי ביניהם ולי במקום בעבורי כמו אמרי לי (בראי כ יג).

פסוק יז
ובודאי **לולי ה' שהיה עזרתה לי כבר שכנה דומה נפשי** ר"ל במקום הכריתה והיא הקבר כמו **יורדי דומה**. **ונפשי** פי' גופי או על הנפש החיונית.

פסוק יח
אבל כשהייתי סבור **מטה רגלי חסדך ה' יסעדני**.

פסוק יט
וברוב שרעפי בקרבי ר"ל מחשבותי ומבוכותי בקרבי **תנחומיך** ר"ל הבטחותיך אשר האמנתי בהם **ישעשעו נפשי** ובאו השין והעין הראשונה במלה זו פתוחות דרך זרות.

פסוק כ
ואמר להורות על הנהגת מלכי האומות בעוות סדר **היחברך** כלומ' **היחובר עמך כסא הוות אשר בכל ענייניו יוצר ומוליד עמל עלי חוק** ר"ל בחוק נגזר וידוע שלא ישתנה.

פסוק כא
יגורו ר"ל יתחברו גדודים גדודים על **נפש צדיק ודם נקי ירשיעו** כלומר יעמידוהו בחזקת רשע ויהרגו דם נקי. ויש מפרשים **יגורו** יכרתו כלומ' יחתכו משפטם על **נפש צדיק** להרגו.

פסוק כב
ואמרו **ויהי ה'** עבר במקום עתיד ועל כל האומה כלומ' שבסוף **יהיה ה' לי למשגב ולצור מחסי**.

פסוק כג
וכן **ישיב עליהם אונם** ר"ל רשעתם מענין עמל ואון. **ויצמיתם** ברשעתם ואמר דרך תפלה **יצמיתם ה' אלהינו** ויושיענו מידם ביד חזקה ובזרוע נטויה.

פרק צה

פסוק א
רוב מפרשים ראיתי שפי' כוונת המזמור לזמן הגאולה שיאמרו איש לאחיו **נלכה** להודות לאל ולזמר לפניו. ולי נראה שכוונת המזמור היא ללמד בני דורו ולהשקיע לבבם באמונות התוריות ורמז על אמונת החדוש והשגחתו ית' והיות עיניו משוטטות במעשינו אם טוב ואם רע לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו. ואמ' **לכו נרננה** וכו' ונאמר כאן לשון **הליכה** על זירוז מעשה כמו לכה נשקה את אבינו וכו' (בראי יט לב) לכו ונחשבה על ירמיהו מחשבות (ירמ' יח יח) כלומ' הזדרזו להתרחק מהאמונות הרעות מתת חסרון בחוקי ית' ונעבדהו בשירה ובזמרה ובשמחה ובטוב לבב כי **התרועה** משל לשמחה.

פסוק ב
וענין **נקדמה פניו בתודה** ר"ל בהודאה.

פסוק ג
כי **אל גדול ה' ומלך גדול על כל אלהים** כלומ' שהוא בעל היכולת לשנות הטבעים לרצונו.

פסוק ד
ועניין אשר בידו **מחקרי ארץ** פי' זולתי כמו קצוי ארץ כלומר שכל הארץ בידו או תחתיות הארץ כענין ויחקרו מוסדי ארץ למטה (ירמ' לא לז). ואצלי בפי' מה שידוע שבעלי אמונת קדמות העולם נבוכו בהגלות הארץ איך היה אחר שיצא להם במופת בהנחת טבע ביסודות להיותם כדוריים מקיף האחד את חברו עד שיתחייב על הארץ בהיותה כבדה שביסודות כברות מוחלט להיות המים מקיפים אותה על תכונה גלגלית מכל צד. וכן למים עם האויר וכן לאויר עם האש עד שהצטרכו לזה למחקר גדול ולסבול הרחקות עצומות כמו [שידוע] למבינים בספרים הטבעיים אבל אנחנו קהל בעלי הדת הנבחרת הדבקים בה' מאמינים ביכולתו והשגחתו אומרים בודאי כי כן היה בעת הבריאה, אבל

שברצון אלהינו קוו המים ונראה היבשה והוא אמרו הנה **אשר בידו מחקרי ארץ** ר"ל כי כל מה שיחקרו הפילוסופים במה שיראה להם בענין הארץ כנגד הטבע הוא אצלנו בלתי ראוי לחקור עליו אבל שהוא במאמרו ורצונו שנה טבעה להיותה מונחת על זאת התכונה כמו שחדש העולם יש מאין וכן **ותועפות הרים לו**. ואצלי בפי' ענין גלוי וזוהר כמו תעופה כבקר תהיה (איוב יא יז) עושה שחר עיפה (עמוס ד יג) שהם ענין ההברקה והזוהר כלו' מה שיחקרו בהגלות הארץ וההרים הכל ברצונו היה ולא מצד הטבע.

פסוק ה

ופרט הענין עוד באמרו **אשר לו הים והוא עשהו** ר"ל שצוה להקוות שם המים וכן **ויבשת ידיו יצרו** ובאה מלת **יבשת** בלתי סמיכה שלא כמנהג.

פסוק ו

ואחר כן בא להורות ענין ההשגחה וענין גמול ועונש והוא אומרו **בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו**.

פסוק ז

כי הוא אלהינו ר"ל מנהיגנו **ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו** ורמז להדמות לצאן השגחתו בנו והתמדתו בהבטחת ענינינו כל זמן שנשוב אליו בכל לב והוא אמרו **היום אם בקולו תשמעו**.

פסוק ח

ואחר זה הוכיחם להעתק מן האמונות אשר נעתקו מדבר בהם והוא שהזכיר להם מעשה האבות המקשים ערפם אשר עם ראותם נסים ונפלאותיו תמיד היו מפקפקים באמונתו והשגחתו והוא אומרו **אל תקשו לבבכם כמריבה כיום מסה במדבר** והם מקומות נקראו כן על שם פעולותיהם הרעות כדכתי' ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב ב"י ועל נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין (שמות יז ז) והוא אמרו **אשר נסוני אבותיכם בחנוני גם ראו פעלי** כלומ' עם ראותם פעלי ונסי ונפלאותי עד ששנאתים והתקוטטתי בהם **ארבעים שנה** שהעמדתים במדבר.

פסוק י

ואומר **עם תועי לבב הם** ר"ל נסכלי הידיעה ומאשר לא ידעו דרכי אירע להם פיקפוק והפך באמונתו ית' וכן **לא ידעו** שמה שלא נכנסו לארץ היה מאתי דרך עונש והוא אמרו **אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי** ר"ל ארץ ישראל כאומרו עליה כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה (דברי' יב ט).

פרק צו

פסוק א
זה המזמור יראה שנאמר על זמן הגאולה ואמ' **שירו לה' שיר חדש** ר"ל שתפליגו בהודו' וזמירו' לפניו ולא יספיקו לכם השירים והמזמורים והתהלות שנעשו אבל שתוסיפו בחדש כמה וכמה לרוב החסדים והנפלאות אשר יעשה ה' לכם. **וכל הארץ** ר"ל כל יושבי הארץ וכמוהו כל הארץ ישתחוו לך (תה' סו ד) וכל הארץ באו מצרימה (ברא' מא נז) ורבים כמוהו.

פסוק ב
ואמ' **בשרו מיום ליום ישועתו** ר"ל שהנביאים ינבאו הגאולה בעתה ויבשרו איש את אחיו בחקל פיהם. **מיום ליום** ר"ל תמיד.

פסוק ג
וכן אמ' **ספרו בגוים** וגו' וכל אלו הצווים הם דרך העתיד כלו' שהענין יהיה כן שיבשרו איש את אחיו **ויספרו בגוים** וכן שהענין יתפרסם מאליו ויתיחס אליהם כאילו הם סיפרוהו.

פסוק ד
והוא ענין **כי גדול ה'** וגו' **על כל אלהים** פי' על כל צבא השמים.

פסוק ה
והוא אומרו **כי כל אלהי העמים אלילים** כידוע מאז הקטירם לשמש ולירח ולצבא [השמים] בכפירת מציאותו ית' ומהם בהודאת מציאותו עם כפירת יכלתו **וה'** הוא **אלהים** שעשה אותם והם נבראיו ומושפעיו והוא **וה' שמים עשה**.

פסוק ו
הוד והדר לפניו ר"ל בעולם המלאכים **ועוז ותפארת במקדשו** ר"ל בעולם הגלגלים.

פסוק ז
ואמ' על כלל כל האומות שאחר שיראו הישועה הגדולה הזאת ישובו לאל ויהפך לכל עמים שפה ברורה ולכן אמר לשון צווי שבמקום עתיד **הבו לה' משפחות עמים הבו לה' כבוד ועוז** ושובו אליו במנחה רצויה.

פסוק ח
ובואו לחצרותיו והשתחוו לו שם [**בהדרת קדש**] כי המקדש נקרא **הדרת קדש**.

פסוק ט
ואמ' **חילו מלפניו** כלומ' שיהיה מכאן ואילך מוראו על פניכם כי תקבלו מלכותו.

פסוק י
יאמרו כל אומה לחברתה **ה' מלך** כלומ' שתודו במציאותו ויכלתו וכן שתודו בהשגחתו ובגמול ועונש והוא אמרו **אף תכון תבל בל תמוט** ר"ל שכולם ייראו לנפשם ויזהרו מחטוא איש באחיו והוא ענין **ידין עמים במישרים** ויהיה אז שלום גדול בארץ.

פסוק יא
ולהפלגת השלום אמ' כי **ישמחו השמים ותגל הארץ** וכן **ירעם הים ומלואו** ר"ל כל מה שבתוכו.

פסוק יב
וכן **יעלוז שדי** והוא כמו מדבר ור"ל שדה וכן **אז ירננו עצי היער** הכל משל לשמחה גדולה לרוב השלוה הפך אמרו שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם (יואל ד טו) אבלה נבלה הארץ (ישע' כד ד) ואקדיר עליו לבנון (יחזק' לא טו).

פסוק יג
ואמ' שזאת השמחה תהיה לפני ה' בבואו לעת הישועה להעמיד תבל בשלוה **בשפטו תבל בצדק ועמים באמונתו**. ויש מפרשים כי **בא לשפוט הארץ** ליום הדין ולא יראה כן כי הכל נמשך לזמן המשיח. ומ"מ בספר דברי הימים (דה"א טז) נצטרף מזמור זה עם מזמור הודו לה' קראו בשמו כשהעלה הארון מבית עובד אדום לירושלם אלא שאיפשר שאעפ"כ נתנבא בו על הגאולה על הדרך שביארנו ליעד הכבוד הנצחי למקום המקדש והוא שסיים שם **הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך**.

פרק צז

פסוק א
זה המזמור ג"כ כולו לענין הגאולה לחזק לבות בני אדם לבל יתיאשו ממנה **וה' מלך** עבר במקום עתיד כי כן דרכי הנבואה תמיד והענין שאז תהיה לה' המלוכה. **וישמחו איים רבים** הם אותם שישובו אליו ככל לב ו.

פסוק ב
העומדים במרדם יכלו וישחתו מלפניו והוא אומרו **ענן וערפל סביביו** להחשיך להם ולהקדירם כי **צדק ומשפט מכון כסאו** לתת לאיש כדרכיו. ומלת **צדק** תבא לפעמים כענין חסד ופעמים כענין יושר.

פסוק ג
ואש לפניו תלך רומז על אש הצרות והמבוכות או רומז על אש גהינם.

פסוק ד
והאירו ברקיו תבל ר"ל שעל ידיהם חלו ורגזו מפניו והנשארים יראו וייראו וישובו אליו עד שתמלא הארץ דעה לעובדו יתב' שכם אחד. או פי' שיתפרסם להם עונשם עליהם והוא ענין **ראתה ותחל הארץ**.

פסוק ה
והרים ר"ל מלכי ארץ שהם מלכי האומות ושריהם וגדוליהם **כדונג נמסו** מרוב פחדו יתי'. וכל אלו הלשונות כמו שביארנו הם עבר במקום עתיד.

פסוק ו
והגידו השמים צדקו ר"ל ישרו בהתפרסם העונש אשר ישלח האל עליהם בהמטירו אש וגפרית ואבני אלגביש עליהם או יהיה **צדקו** כענין חסדו כי משפטיו על האומות הם חסד לישראל.

פסוק ז
ויבושו כל עובדי פסל המתהללים באלילים ר"ל **המתהללים** בהצלחתם לאליליהם בהכירם ובהתפרסם אליהם כי הבל המה ומעשה תעתועים. **והשתחוו לו** הוא לשון עבר כלומ' שהם יכירו וידעו אז כי כל אלהיהם ר"ל צבא השמים כלם הם תחת ממשלתו והם משתחוים לו כאומרו וצבא השמים לך משתחוים (נחמ' ט ו).

פסוק ח
ואז **תשמע ותשמח ציון ותגלנה בנות יהודה** ר"ל ערי יהודה בהתפרסם לכל **כי אתה עליון נורא** ונעלית **על כל אלהים**.

פסוק י
ואמ' דרך הערה לבני האומות השבים אליו בכל לב **אתם אוהבי ה'** הבאים לחסות תחת כנפיו **שנאו רע** ר"ל שלא תשובו למרוד עוד בה' לשוב להרע לישראל כי האל **השומר נפשות חסידיו מיד** הרשעים **יצילם** ויושיעם.

פסוק יא
ולקץ הימים **אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה**. וזרוע הוא כמו זרוח כי אותיות ה"ח ע"א מתחלפות כי הם ממוצא אחד וכמוהו אור צדיקים ישמח ונר רשעים ידעך (משלי יג ט) שהוא כמו [ישמח הוא כמו יצמח].

פסוק יב
ואז בעת ההיא יאמ' לכל אחד מבני הגלות **שמחו צדיקים בה'** אשר עשה לכם את התשועה הגדולה הזאת להוציאכם מן הגלות **והודו לזכר קדשו**.

פרק צח

פסוק א
גם זה כשלפניו אין בו שום חדוש **והושיעה לו ימינו** פי' כאלו היה הוא צריך תשועה שבגאולת העם הנבחר נתפרסם מה שנטפל לשאר האומות מן האמונות והוא כענין בכל צרתם לו צר (ישע' סג) שהיא הכוונה בעצמה כמו שפי' בזה שכתבנו למעלה וכן **והיה ה' למלך** כאילו עתה אינו מלך כלו' שיכפרו קצת אומות מהם ביכלתו מהם בהשגחתו וכשיסתלקו אלו הכפירות תמלא הארץ דעה להודות הכל במלכותו ואמר דרך משל כאילו נחלק מאותן הכפירות.

פסוק ג
וזכר חסדו ואמונתו ר"ל הבטחתו.

פסוק ד
ולשמחת העולם בכללו אמר **הריעו לה' כל הארץ**.

פסוק ט
וזכר **חצוצרות ושופר ורעם הים ורנון ההרים** הכל דרך משל לרוב השמחה וסבתה השלוה והעמידה לבטח ואין מחריד. והוא ענין **לשפוט תבל בצדק** כמו שביארנו למעלה. וענין **נהרות ימחאו כף** משל לרוב שמחה כאילו הם בעלי חיים שמרוב שמחתם יכו כפיהם זו לזו כאומרו ויכו כף ויאמרו יחי המלך (מ"ב יא יב) או נפרש **נהרות** יורדי הים והולכי דרך נהר כמו שפירשנו **בכל הארץ** יושבי הארץ.

פרק צט

פסוק א
כוונת המזמור ג"כ לזמן המשיח ואע"פ שאמ' למעלה תגל הארץ הכוונה אחר הניצוח ושבירת המלחמות אבל כאן רמז על מלחמת גוג ומגוג ולכן ירגזו עמים מפחדם ואמ' **יושב הכרובים** וגו' והוא כפל ענין כלומ' שיושב כרובים ימלוך. **ותנוט** כלומ' שתרעד ותתנועע ותתנודד כי הדלת והטית ממוצא אחד ואמ' **יושב הכרובים** לרמז חזרת שכינתו בבית המקדש כמאז.

פסוק ב
והוא בעצמו ענין **ה' בציון גדול** כלומ' כי שם מצב החכמה המפרסמת גדולתו **ועצם ידו** [**ורם**] **הוא על כל העמים** כלומ' שכל העמים יחזיקוהו אז רם על כולם ויקבלו אלהותו.

פסוק ג
והוא אומרו **יודו שמך** ויאמרו שהוא **גדול ונורא** ושהוא **קדוש** ויפרסמו **עוז המלך האוהב משפט**.

פסוק ד
ויאמרו כלם לאל **אתה כוננת מישרים** ר"ל העמדתם על מכונם **ומשפט וצדקה ביעקב עשית** משפט בהתאחרם בגלות לרוב עונותם וצדקה בגאולתם מצד אמונתם הטובה וזכירת ברית אבות בתשובתם.

פסוק ה
והעיר בני עמיו למהר הגאולה ברוב תפלה ותשובה ואמ' **רוממו ה' אלהינו והשתחוו להדום רגליו** כלומ' השתחוו לו ממקום **הדום רגליו** ר"ל בית המקדש ואל תקשו לבבכם מלזעוק כי כל שיחטא אדם אפילו במעט צריך כפרה וסליחה ותפלה כי הגדולים הם הנביאים הוצרכו לתפלה ולסליחה.

פסוק ו
משה ואהרן בכהניו ר"ל במשרתיו הדבקים בעבודתו **ושמואל בקוראי שמו** הוצרכו למחילה, אהרן במעשה העגל ומשה ואהרן במי מריבה ושמואל כשלא הדריך את בניו בדרך ישרה ומ"מ נענו ונתכפרו **בקראם אליו** והוא אמרו **קוראים אל ה' והוא יענם**. ומלת **קוראים** באה בנחות האלף ובחירק בריש דרך זרות. וכן אתם אל תגשו לבבכם מזעוק לאל.

פסוק ז
ואמרו **בעמוד ענן ידבר אליהם** שב למשה ולאהרן ובדרש אפי' שמואל כשאמר שאול היש בזה הרואה וכתי' ותאמרנה (ש"א ט יב) אמרו לו ענן קשור אתה מוצא בפתחו (פ' שמואל פ' יג).

פסוק ח
ואמ' כי שמרו עדותיו וחק נתן למו ולכן עניתם והיית נושא להם. ולי נראה לפרש עוד **רוממו ה' אלהינו** כלומר התעוררו כלכם מעצמכם כי אין עמכם נביאים שיעוררו אתכם כמו שהיה בזמן הקדום **שמשה ואהרן** שהיו **בכהני** השם ר"ל משרתיו הדבקים **ושמואל** שהיה **בקוראי שמו** היו **קוראים** בעד העם והיה האל **עונה אותם** ומדבר עמם **בעמוד ענן** ר"ל שמצליחם בהנהגתם על כי **שמרו עדותיו וחקיו אשר נתן להם**. ואמ' על זה **ה' אלהינו אתה עניתם** כשהיו מתפללים על ישראל **ואל נושא היית להם** ר"ל בעבורם כדרך אמרי לי אחי הוא כלו' היית נושא לישראל בעבורם ברוב תפלתם **ונוקם מאויביהם על עלילותם** ר"ל על סיבותיהם ועניני הנהגתם. או פי' נוקם על עלילותם שב למשה ולאהרן על דבר קורח. וחזר לענינו לאיזה פי' שיהיה.

פסוק ט
ואמ' **רוממו ה' אלהינו** וכו' **והר קדשו** רומז על בית המקדש וביאורו **השתחוו לו** מהר קדשו כמו שפירש' **בלהדום רגליו**. או ביאור שניהם להדר מקום בית המקדש כענין ואת מקדשי תיראו (ויקר' כו) וכמו שאמרו בדרש לא מן המקדש אתם מתיראים אלא למי ששכן כבודו לשם והכוונה לראות תמיד עיניהם ולבם לזכור מקום לפני תמיד שכנו תמיד ולשוות שם ה' נגדם.

פרק ק

פסוק א
גם זה הכוונה בו בהערת השמחה בזמן ההוא **מזמור לתודה** ר"ל להודות לו על רוב חסדיו.

פסוק ב
עבדו את ה' בשמחה כלו' בכוונה טובה כשמחים המקיימים המצוה בנדבת הלב, לא כמי שהם עליו למשא ודרך מצוה מלומדה, ובמקום אחר (תה' ב) אומר **עבדו את ה' ביראה** והוא כוונה אחרת ביארנוה במקומה. ורבותי' ז"ל הקשו מזו לזו ותרצו בשעה שאתה מתפלל יהא לבך שמח שאתה מתפלל למי שאין כמוהו, יכול שלא ביראה ר"ל

ביראה בהכנעת הלב והיצר ודרשו בו עוד בעולם הזה **עבדו את ה' ביראה** כלו' שאתם מתיראים מן האומות אבל בימות המשיח אחזה רעדה חנפים (ישע' לג יד) **וגילו ברעדה** שלהם ותעבדו **בשמחה**.

פסוק ג

והוא עשנו כלומ' תקננו והשלימנו. **ולא אנחנו** ולא כתי' באלף כלומר לא אנחנו הפך האומר ואני עשיתיני (יחזק' כט) והקרי בואו כלומ' **עם סגולתו אנחנו** לו. **וצאן מרעיתו** יורה על השגחתו בנו.

פסוק ד

בואו שעריו בתודה כלו' בהודאה על נסיו ונפלאותיו ובדרש כל התפלות בטלות לעתיד לבא ותודה וקרבנה אינה בטלה (שו"ט מזמ' זה) כלו' שלא יצטרכו אז לתפלה לשום דבר שישאלו עליו כי בתכלית הטובה יעמדו כל ימי עמוד הארץ ולא יהיה עניינו אלא הודאה ותהלה וכן לא יהיו חוטאים שיצטרכו לקרבן חטאת ואשם.

פסוק ה

ואמונתו ר"ל הבטחתו ית'. ומהנה נשלמה הי"א מזמורים שנתיחסו בדרש למשה רבינו ע"ה וכולם בהודעת פנות תוריות ויעוד זמן הגאולה והסוב המלוכה אלינו באחרית הימים ומעתה ישוב לענייניים אחרים.

פרק קא

פסוק א

כוונת דוד בזה המזמור להודיע איך היה מתנהג במלכותו עם עמו בחסד וביושר ואמ' **חסד ומשפט אשירה** כלומ' משבח אני האל שאיני מתנהג כשאר המלכים לדכא תחת רגלי כל עניי ארץ ולהטות משפט גבר לתועלתי אבל או אדון ביושר או בחסד או במשפט אשירה ואזמרה **לך** על שהכינות לבי לכך ורבותי' פירשוהו שלא יהיה מהרהר אחר מדותיו של הקב"ה ובועט ביסורים אלא מברך את השם על הרעה כבטובה כלו' אם **חסד אשירה** אם **משפט אשירה** (ברכות פ' ק"ב). והראשון נוח יותר לענין המזמור.

פסוק ב

ואמ' **אשכילה בדרך תמים** ר"ל אני מחשב ומתבונן במעשי תמיד איזה דרך ישר ותמים ונבחר ללכת בו. **ומתי תבא אלי** מתי תהיה נראה כמו ויבא אלהים או מתי תבא אלי זה הדרך ר"ל שאגיע לכך ומלת דרך פעמים לשון זכר פעמים לשון נקבה או יהיה דרך

סמוך ר"ל דרך אדם תמים ואמ' **אתהלך בתום לבבי בקרב ביתי** כלו' שאפילו עם בני ביתי איני מתגאה ולא אתראה כשליט עליהם.

פסוק ג

ולא אשית לנגד עיני דבר בליעל היועצני להשחית ולהתגאות. **עשה דברים סטים** ר"ל נוטים מדרך יושר **שנאתי ולא ידבק בי** ר"ל לא יעלה במחשבתי לעשותו.

פסוק ד

וכן כל **לבב עקש ועיקש יסור ממני** שלא אקלטנו במחיצתי **ושום אדם רע לא** אעשהו ממיודעי. הלעז שלא לדעתו נו אפרודרי.

פסוק ה

ומלשני בסתר רעהו **אותו אצמית** כלומ' אכריתנו מחיות עוד לפני. **גבה עינים** להסתכל ולהתדבק בתאוות העולם **ורחב לבב** להרבות במחשבותיו על תענוגיו **לא אוכל** כלו' לא אסבלהו ואחז"ל עינא וליבא תרי סירסורי דחטאה אינון (ירוש' ברכות פ"א, הל' ה'). אבל.

פסוק ו

עיני בנאמני ארץ הצדיקים והחסידים להיותם יושבים עמדי ולהיות באנשי עצתי וסודי **וההולך בדרך תמים הוא ישרתני**.

פסוק ז

ולא ישב בקרב ביתי עושה רמיה ר"ל מרמה כי הוא שם ואם הוא תואר תפרש עושה פעולת רמיה וכן **דובר שקרים לא יכון לנגד עיני**.

פסוק ח

ולבקרים ר"ל יום יום תמיד **אצמית כל רשעי ארץ להכרית מעיר ה'** ר"ל ירושלים **כל פועלי און**.

פרק קב

פסוק א

יש מפרשים כי אמרו דוד על עצמו במלחמת צורריו המעכבים ומאחרים מלכותו ורוב מפרשים הסכימו שהוא נאמר על הגלות ומדבר בלשון יחיד על כלל העם או כאלו כל אחד מהם מדבר על לשון המזמור. ואמ' **תפלה לעני כי יעטוף** ר"ל כאשר יעטוף ר"ל בהעטף לבו ונפשו מרוב צרותיו והוא ענין כעין מחנק מרוב תכיפת הבכי ובלעז אנגויישאר. ויש מפרשים בו ענין כסוי מלשון עטוף המפורסם בדברי רבותי' ובלשון

המקרא יעטפו בר (מזמר פה יד) המחלצות והמעטפות (ישע' ג כב) ור"ל כי המתפלל מרוב צרה מכניע עצמו ומעטף קצתו בקצתו. **וישפוך שיחו** מוכח על רוב תפלה.

פסוק ג

ביום צר לי ר"ל בעת צרותי וכן **ביום אקרא**.

פסוק ד

כי **כלו בעשן** [**ימי**] כמו הדבר הנשרף שהוא כלה בעשן כאמרו כלו בעשן כלו (תה' לז כ). ואמ' **שניחרו עצמותיו** שהם בתולדתם קרות וזה יקרה בקדחות החדות בהיות כלות רטיבות התולדה. **כמוקד נחרו** העצים כשיונחו במוקד לשרוף קודם שתגמר שריפתם קצתם כלים בעשן ורובם ניחרים והוא שריפה בלתי גמורה **וכמוקד** פי' על הדליקה לא על הכלים.

פסוק ה

הוכה כעשב כלומ' **כעשב הרטוב שהוכה** על יד השמש כן שב לבו שסרה ליחת התולדת מהלב אשר בה תדבק הנפש עם הבשר **ויבש** ליחו. **ויבש לבי** בחום הצרות. **והוכה** בא באות ואו עם הדגש דרך זרות. **כי שכחתי מאכול לחמי** כלו' שתעבתי כל מיני מאכל כמעט שנשכח ממני מאכל וידוע בטבע שהמאכל והמשתה ישיבו הליחות לגוף אשר [יבשוהו] חום הלב וחום האויר המקיפו ולולי זה יפסק הליחות וימות לגמרי.

פסוק ו

ואמ' **מקול אנחתי מקול** כמו מחוזק כמו מקול זנותה (ירמ' ג ט). **דבקה עצמי לבשרי** בא הנה **בשרי** במקום עורי שהעור באדם כמו הבשר ואמר שמרוב דאגתו כחש בשרו עד שדבק עצמו לעורו כענין צפד עורם על עצמם (איכה ד ח).

פסוק ז

וקאת וכוס הם עופות שוכנים במדבר ובמקומות החרבים וקולם כקול נהי. וקאת באות התיו בין בסמיכות בין שלא בסמיכות' אלא כשהוא סמוך הוא בפתח ובמוכרת הוא בקמץ. ואמ' שבהיותו בגלות חושב עצמו כאילו הוא שוכן במדבר וצועק לאנחתו בהפרדו מאחיו.

פסוק ח

והוא אמרו **שקדתי ואהיה כצפור בודד על גג** ונפרד מבן זוגי.

פסוק ט

כל היום חרפוני אויבי, עתה יספר צרותיו בגלות והוא שיחרפוהו אויביו תמיד. **ומהוללי** ר"ל אותם שהם אצלי כהוללים ומשתגעים להפסד אמונתם בי **נשבעו** כלו' כשירצו לקלל

את עצמם [אומרים] אהיה כפלו' כענין והנחתם שמכם לשבועה לבחירי (ישע' סה טו) יתן ה' אותך לאלה ולשבועה (במדבר ה כא).

פסוק י

ולרוב צרתי לא אטעם את אשר אוכל ואת אשר אשתה אבל היה **הלחם אפר ושקוי בבכי מסכתי** ושיקויי כתוב בוא"ו וגם הואו מונעת בקריאה דרך זרות אלא שקצת מדקדקים סוברים לקרותה כאילו הוא בשני יודין.

פסוק יא

ואמ' **מפני זעמך** וגו' כלו' בכל זאת אני מתבונן שלא במקרה בא אלי רק **מפני זעמך וקצפך** לרוב עונותי. **כי נשאתני ותשליכני** כלו' השלכתני בחוזק עד שהגבהתני כדי להפילני בחוזק והמשל כי הרוצה להפיל דבר לארץ מגביהו בחוזק למעלה ואח"כ מפילו.

פסוק יב

וגדלה צרתי עד שמעטו **ימי כצל נטוי** שהשמש בסורו מן המקום הוא נוטה ומותח הצל וכן כי ינטו צללי ערב (ירמ' ו ד) ואולי אמ' **כצל נטוי** לומ' שכמו שהצל סבתו סור השמש מן המקום כן אסיפת אורי סבתה הסתלק השגחתך ממני. **וכעשב איבש** פי' שהחילוף במהירות כיבוש העשב מהר.

פסוק יג

ומכאן הוא מתחיל להתפלל על הגאולה ואמ' **ואתה ה' אשר לעולם תשב וזכרך** בפי כל עבדיך להתפלל אליך **בכל דור ודור** אתה בחסדך קבל תפלתנו.

פסוק יד

ותקום תרחם ציון ר"ל תתעורר לרחם אותה ולבנותה **כי עת לחננה כי בא מועד** כלומ' כי ארכו לנו הימים והגיע העת אם טובים אנחנו בעיניך. ובאו במלת **לחננה** שני זרויות א' שבאה בסגול החית במקום פתח כי היה ראוי **לחננה** בפתח כי הוא מקור מן הדגוש וכן שהוקלה הנון מן הדגש כמוהו פן אכלך בדרך (שמות לג ג) שהוא עתיד מן הדגוש. או אולי **לחננה** מקור מן הקל והיה ראוי לינקד בקמץ חטף ובלא דגש.

פסוק טו

ואמ' **כי רצו עבדיך את אבניה** כלומ' יכמרו רחמיך על זה כי עבדיך מתאוים לעמוד בין **אבניה ועפרה** וענין **יחוננו** מגזר' חן כלומ' יחשקוהו ויעשוהו מרוב תשוקתם בעלת חן ונוי.

פסוק טז
ואמ' **ויראו גוים** כאילו בראותם בנינה. אחר כל הנסים והנפלאות **ייראוך** כלם הם ומלכיהם בראותם כי לא נכזבה תוחלתנו **ובנה ה' ציון ונראה בכבודו**.

פסוק יח
ושפנה **אל תפלת הערער** ר"ל שראה שהיה בגלות **כערער בערבה** הוא עץ הגדל במדבר בארץ ציה. או פי' הנחרב והנשחת מלשון ערו ערו (תה' קלז) ערער תתערער (ירמ' נא נח) ותפלתם שב אל קבוץ העם וכן דרך הנבואות לדבר פעם בלשון יחיד ופעם בלשון רבים.

פסוק יט
וזאת הישועה **תכתב לדור אחרון** כלו' שלא יהיה לה הפסק **ועם נברא** ר"ל ישראל שיהיה אז כאילו נברא מחדש להתחדש נעוריו בשלוותו וכבודו **יהלל יה**.

פסוק כ
כי השקיף ר"ל השגיח **ממרום קדשו ומשמים אל ארץ הביט** לרחם עלינו. ומה שאחז"ל לא מצינו השקפה לטובה אלא השקיפה ממעון קדשך (דברים כו טו) זה לא נאמ' אלא בתורה.

פסוק כא
ואמ' **לשמוע אנקת אסיר** ר"ל ישראל שהוא כאסור בזה הגלות **לפתח** כלומ' לפתח ממאסרם. **בני תמותה** ר"ל קרובים למות מרוב הצרות.

פסוק כג
לבא בציון ולספר בה שם ה' בהקבץ **עמים יחדו** וממלכות לקרוא כלם בשם ה' ולעבדו שכם א'.

פסוק כד
ועתה שב להתאונן על צרות הגלות ולהתפלל להסיר מעליו תוקף הצרות ואמ' שהאויב בהכירו אותו בגלות **מענה כחו** בדרך ומקצר ימיו.

פסוק כה
ומאשר השי"ת הוא סבת הכל היה מחלה פניו שלא **יעלהו** בחצי ימיו ר"ל שלא יכריתהו. ואמר **בדור דורים שנותיך** כלומ' אתה שבדור דורים שנותיך יהיו ימי בעיניך כימים אחדים לחמול עליהם שלא לקצרם ואפי' אם יהיו קצרים מצד התולדה האריכם כשיעור הראוי כי כל תוכל ולא יבצר ממך מזימה (איוב מב ב) כי **לפנים הארץ יסדת** ועשית **השמים**.

פסוק כז
והמה יאבדו ואתה תעמוד ר"ל כי בהשחתת מציאותם לא יבטל מציאותך כי אין למציאותך התלות במציאותם כלל. ואמ' **וכלם כבגד יבלו** כלומ' ואפי' אם יבלו כבגד **וכלבוש** שאתה פושטו מעליו **תחליפם** ר"ל תעבירם מכל הויה **ויחלופו** ר"ל ויעבורו שלא יהא להם שום מציאות. ויש מבעלי הדתות מפרשים אותו כפשוטו שהכל יאבד והשמים והארץ יתבטלו לא תתפרש להם שום הויה והוא ליום הדין כמו שכתבנו קצת דעות בעלי הדתות בחבור הגדול בפ' חלק בקונדריס כתב הדת.

פסוק כח
ואמ' ואתה הוא לבדך **ששנותיך לא יתמו** לכן יהי נא חסדך לנחמני.

פסוק כט
ובני עבדיך ישכונו בארצם לבטח **וזרעם לפניך יכון** כימי השמים על הארץ.

פרק קג

פסוק א
זה המזמור יראה שאמרו דוד על עצמו ליתן שבח והודאה על מה שגמלו ושאר מפרשים כתבו שנאמ' על לשון חסידי הגלות שכל אחד נותן שבח והודאה על שנתנו מחיה מעט בעבדותו לחיות בין קמיו וכן שמתפלל על הגאולה ויפרשהו הקורא כרצונו על איזה מהם ואמר על זה **ברכי נפשי את ה'** כלו' שנתן לך מקום והבנה להשלים אותך בקיום תורתו ופנות אמונתו ובהשגת כבודו. **וכל קרבי** ר"ל הגוף כדרך **כל עצמותי תאמרנה** (תה' לה י) על שהעמידך בשלוה בכדי להיותך כלי לנפש להעלותה אורח חיים למעלה. ומה שהקדים תהלת הנפש לתהלת הגוף עם היות שלימות הגוף [קודמת] בזמן, עשה כן לקדימת מעלה.

פסוק ב
ולהתאחרה בזמן חזר ואמר אחריו **ברכי נפשי את ה'**. או איפשר שהחזירו לסמוך אליה כל הדברים הנאמרים אחר זה ומצד שהפסיק בגוף חזר והזכיר הנפש וסמך לה **ואל תשכחי כל גמוליו** כלומ' אל תשכחי מהרבות במהלליו על מה שגמלך וידוע כי לשון **גמול** בא לשון תשלום, הוא התחלת הטוב כאומרו הגמול אתם משלמי עלי ואם גומלים אתם עלי (יואל ד ד).

פסוק ג
הסולח לכל עוניכי בתשובה שלא להענישך עליהם. **הרופא לכל תחלואיכי** ר"ל תחלואי הגוף או נפרשהו כפל לשון על תחלואי הנפש.

פסוק ד
ואמ' **הגואל משחת חייכי** כלומ' אע"פ שאמ' **הסולח לכל עוניכי** ופירשנו בו בלא עונש לא בכלם כי מלת כל נאמרת לפעמים על הרוב כאמרו וכל הארץ באו מצרימה (ברא' מא נז) וכל טוב אדניו בידו (שם כד י) והכרתי כל האדם, אבל לפעמים בעונות גדולים אף התשובה לא תמנע שלא להענש קצת על החטא ועל אותו העונש אמר שגאלו **משחת** ונמצא נענש לטוב לו. **ושחת** פי' על מיתת הגוף. והשחת ביאור לקבר או על אבדון נצחי [או] על גיהנם. **והמעטרכי** פי' המקיפך מכל צד. וכל אלו היודין יתרות הן כדרך שובי נפשי למנוחייכי כי ה' גמל עלייכי (מזמו' קטז) בתוככי ירושלם (שם).

פסוק ה
ואמ' **המשביע בטוב עדיך** ר"ל שהאכילך והשקך במאכלים נאותים **ועדיך** נאמ' על [הפה] כדרך עדיו לבלום (תה' לב ט) עד שעם זה השלוה והבריאות מתמידים בך **ונעוריכי מתחדשים** בבריאות כדרך אומרו ישוב לימי עלומיו (איוב לג כה). ויש מפרשים שהוא חוזר על אמרו **הרופא לכל תחלואייכי** כי מטבע החולה לתעב כל מאכל ולזה עומד זמן רב דל ורזה אבל אתה גמלך הרופא הטוב **להשביעך בטוב עדייך** עד שתשוב מהר לבריאותך ושמנותך כבתחלה והוא משל חדוש הנעורים. **ותתחדש כנשר נעורייכי** חסר בית כלומ' תתחדש בנעורייכי ומלת **תתחדש** באה בלשון זכר עם היות הנפש לשון נקבה בעבור כי הנפש לפעמים בא לשון זכר כמו אחד נפש (במדבר לא כח). וענין **הנשר** הוא שאמרו חכמי הטבע כי הנשר יגביה עוף עד שיקרב לחום היסודי ובהרגישה זה תפיל עצמה בפתע לים וימרטו כנפיה ויתחדשו וזהו ענין יעלו אבר כנשרים (ישע' מ לא) והנשר כל מה שיגדיל ויזקין ירבה עצמה. וכן היא **תתחדש** כח עצמת הנעורים **כנשר**. וענין זה כענין ישוב לימי עלומיו (איוב לג כה) כלו' שיתחדש בגוף כח חזק ככח הנעורים.

פסוק ו
ואחר שהזכיר כל אלו הפרטים בהודאה על מה שעשאו בפרט, שבחו שכן דרכו בכלל שהוא **עושה צדקות** לכל **ולעשוקים עושה משפט** ודין להציל העשוק מיד עושקו.

פסוק ז
ועל מה שאמר עושה צדקות כלומ' שמתנהג עם ברואיו במדת רחמים וחסד אמ' שכבר **הודיע** כן **בהודעת דרכיו למשה** וזכר דבר שהוא מסוגל בזרע אברהם והוא כי **הוא יתי' הודיע דרכיו למשה** ר"ל שלש עשרה מדות (שמות לד ו) **ועלילותיו** מעשיו הנוראים **מה שלא עשה כן לכל גוי**.

פסוק ח
והזכיר מהני מדות מה שצריך לו על דבר תחלואיו כאשר עשה משה בעת תפלתו (במדבר יד) שהזכיר ארך אפים ורב חסד ולא הזכיר אמת כי הטעם קרוב מן כפולות והזכיר נוצר חסד לאלפים וזהו **וחסד ה' מעולם** והזכיר נושא עון ופשע וזהו **לא כעונותינו גמל עלינו**. וטעם **רחום** לשמור עדרו בטרם בא הרועה אליו **וחנון** להושיעו בצעקו אליו **וארך אפים** להאריך לו **ורב חסד** שלא יפסק חסדו. **ועלילותיו** ר"ל מעשיו והנהגותיו לישראל שנודע שם שהוא **רחום וחנון ארך אפים ורב חסד** שכל אלו בכלל צדקה.

פסוק ט
ואע"פ שמענישנו על חטאינו ונלחם בנו לרוב פשעינו מיחלים אנחנו אליו **שלא לנצח יריב ולא לעולם יטור ולא לעולם ישמור עברתו**.

פסוק י
ואם היינו לרוב חטאינו ראויים לכך **לא כחטאינו עשה לנו ולא כעונותינו גמל עלינו** אבל **גבר חסדו עלינו**.

פסוק יא
כגבוה שמים על הארץ כדרך כי גדול עד שמים חסדך (מזמו' נז יא).

פסוק יב
וכרחוק **מזרח ממערב הרחיק ממנו את פשעינו** משל שלא העניש עליהם אחד מני אלף כראוי לנו אבל רחמיו **כרחם אב על בנים**.

פסוק יד
כי הוא ידע יצרנו שמטבענו לבקש המותרות ולחטוא תמיד כאומרו כי יצר לב האדם רע מנעוריו (בראי' ח כא) **וזוכר כי עפר אנחנו** וזהו כענין בשגם הוא בשר (שם ו ג). תני ר' חייא אוי לה לעיסה שהנחתום מעיד עליה ואע"פ שהמשילנו מ"מ לרוב תרבותו הרע ופתיותו והסתותיו וימים מעטים [מצילו] מפח מוקשו וזכור לפניו כי טבע הגוף הוא עפר והעפר הוא היסוד הגובר עליו ומטבעו להמשך אחר התאוות העפריות **וכן שימיו קצרים** וכשיגיעו לזמן הבינה יקרב זמן קצו בפתע **וכציץ השדה כן יציץ** ויחלוף מהר.

פסוק טז
ורוח עברה בו ואיננו ר"ל איזו סבה מועטת תהיה **בו** ר"ל באדם **ואיננו** כלו' שבדבר נקל יכלה ויפסד וימות לשעתו **ולא יכירנו עוד מקומו** וכל זה רמז לשפלות האדם בזה העולם אבל שיאבד מזה העולם.

פסוק יז
ולא כן חסד האל אבל הוא מעולם ועד עולם על יראיו לתשועה נצחית וגם בעולם הזה יראה צדקתו לזרעו של אותו המת אם יהיו שבים מחטאם ויהיו **שומרי בריתו וזוכרי פקודיו לעשותם**.

פסוק יט
ואחר שהפליג בשפלות האדם סיים דבריו בהפליג בשבח האל ואמ' **ה' בשמים הכין כסאו** כלומ' דרך הרחבה להיותנו תחתיו והוא אומרו **ומלכותו בכל משלה**.

פסוק כ
ולכן ראוי שישבחוהו כלם ויקדישוהו ועל כן אמר**ברכו ה' מלאכיו** ר"ל השכלים הנפרדים שהם **גבורי כח** להשפיעו כח תנועת הגלגלים מהם וע"כ אמ' **עושי דברו** להעיד כי הכל מאתו יתבר' **ולשמוע בקול דברו** יורה על השתדלם להשיג כבודו ולא יוכלו להשיג אמתת כבודו על בוריה.

פסוק כב
ואחר כן אמ' **ברכו ה' כל** [**צבאיו**] על הגלגלים ואחר כך כל מעשיו על התחתונים ר"ל עולם היסודות וכל המתהוה מהם וייחס לאלו השבח להיותו בא בסבתם בבחינת האדם בהם **בכל מקומות ממשלתו** כלומ' בים וביבשה בישוב ובמדברות בהרים ובגבעות. ומצד שהאדם מורכב מעליונים ותחתונים סיים דבריו בו **ברכי נפשי את ה'**. ובדרש פירש **מלאכים** על הצדיקים ונסח דבריהם אם בעליונים הוא מדבר כבר נאמ' **ברכו ה' כל צבאיו** אלא בתחתונים ומנין שהתחתונים נקראים מלאכים שכן הוא אומ' ויען חגי מלאך ה'. ר' יהודה ב"ר סימון ויעל מלאך מן הגלגל זה פנחס על כרחך הנביאים קרויים מלאכים **עושי דברו לשמוע בקול דברו** [ר' הונא בש"ר אחא] שהיה לו לומ' שומעי דברו לעשות בקול דברו שהרי קודם שומע ואח"כ עושה אלא לישר' הוא אומ' שהקדימו נעשה לנשמע (ריש ויקרא רבה ושו"ט כ"א) ונראה לי לדעת הדרש שהוא שאמ' **מלאכיו** ולא כל מלאכיו שזה להורות שלא נאמ' אלא על יחידים השרידי' אשר ה' קורא שהם מעט. ולדעת הראשונה איפשר לפרש שלא אמר כל להיות הצורות הנפרדות כחות מספר קבוע לא שיוסיפו פעם ויגרעו פעם.

פרק קד

פסוק א

זה המזמור אמרו דוד במספר עוצם מעשה האל ובפרט בסדרי מעשה בראשית עד שסיים דבריו בתשועה נצחית למשיגי כבודו יתי והאבדון [למשליכים] אותו אחרי גום. ואמי **ה' אלהי גדלת מאד** כוי רמז תחלה על עוצם כבודו יתי ועל בריאת השכלים הנפרדים מאשר לא יוכל השכל האנושי להבינם במחיצתם קצר בדברים ואמי **ה' אלהי גדלת מאד**. ובדרש אמרו גדול היית עד שלא בראת עולמך ומשבראתו נתגדלת שנתפרסם ייחודך לזולתך ואמי על זה **הוד והדר לבשת** כלומי שכמו שהמלבוש מונע עצם האדם מלהראות כן נמנע כל שכל מלהשיג כבודך. ויש מפרשי **הוד והדר לבשת** על הגלגלים שהם למראה עינינו כלבושו יתי ומהודם והדרם יוכר עוצם בהיות המלך ניכר למי שאינו יודעו בלבוש המלכות שהוא לובש וזה עיקר לפי ספור סדר הבריאה כי הגלגלים והיסודות נבראו ביום ראשון קודם האור עם מציאות הנפרדים וסבבו הגלגלים יייב שעות ועם סבובם נמצא הזמן ולבוקר לסוף שתים עשרה שעות אמי יהי אור והיו שתים עשרי שעות ואז היה ערב ובקר יום אחד. וידוע שכל מלאכות שבמעשה בראשית נעשו ביום אחד אלא שנגלו פעולתם יום אחר יום ומלאכת היום קרובה להיות חומר ליום שאחריו וסבתה הגלות פעולת יום שאחריו. ואמי **גדלת מאד והוד והדר לבשת** על מציאות הנפרדים והגלגלים.

פסוק ב

ואמי **עוטה אור כשלמה** על האור שנברא ביום ראשון. **ועוטה** כמו **נוטה**. שלמה אהיה כעוטיה (שהיש א ז) פי כנוטה וסרה לשאר העובדים וכן ויעט העם אל השלל (שיא יד לב) פי שנטה אליו. או פי מלשון מלבוש והוא יוצא כמו מעיל צדקה יעטני (ישעי סא י) שהוא מענין זה ואם הוא שורש אחר ופירושו מעטה כלומי שמלביש את העולם אורה וכל זה מלאכת יום ראשון. ומה שאמר אחר כן **נוטה שמים כיריעה** על הרקיע המבדיל שנקרא שמים והוא מלאכת יום שני שהאור הנברא בראשון העלה אידים מן המים ונתבקעו באויר והיו סבה לרקיע שנקשה ביום שני והרקיע ההוא היה סבה להגלות הארץ ולצאת ממנה הצמחים ונעשה זה בגי. ובדי נתלו המאורות ריל שנגלית פעולתם להכין חמר ראוי ומוכן להתנועע לקבל החיות וקבל החומר ההוא צורתו בהי ולולי הגלות הארץ לא היה האפשרות למאורות להכין זה החומר מרוב הלחות ובקבל החומר ההוא צורתו החיונית היה מכה באדם לדקות הצורה החיונית שבו להיותו מוכן לקבל

צורה השכלית וזה היה בו'. והזכיר בכאן **בנוטה שמים** מציאות הרקיע שהיא מלאכת יום שני שהיה סבת הגלות כל זה המציאות התחתון ומכאן ואילך הוא מזכיר ד' יסודות ומזכירם מלמטה למעלה כפי סדר בחינת האדם בהם חוץ מן הארץ שהזכירה אחרונה למה שהיתה כוונתו להאריך בה. אבל הג' הנשארים הזכירם בסדר ממטה למעלה מים ורוח ואש.

פסוק ג

אמ' **המקרה במים עליותיו** וקרא הארץ עליות להיות דירות הנבראים התחתונים בה על דרך בית תפלתי והוא בעצמו ענין **השם עבים רכובו** אלא שהוא כפל לשון ורצה **ברכובו** שמנהיגם כרצונו כבהמה שמנהיגה הרוכב עליה כרצונו. והזכיר אחר כן האויר ואמ' **המהלך על כנפי רוח** ר"ל שמנהיגו כרצונו.

פסוק ד

עושה **מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט** והזכיר אחר כן האש ואמ' **משרתיו אש לוהט**.

פסוק ה

ואחר זה הזכיר הארץ ואמ' **יסד ארץ על מכוניה** ר"ל באמצע הכל בשפל המקומות **בל תמוט עולם ועד** כלו' שאינה נוטה לאחי' משש הפיאות ומלת **ועד** נגזרת מענין עד כמו סמוכים לעד לעולם (תה' קיא) להשמידם עדי עד (שם צב) ומלות אלו כשיאמרו אצל השם עניניהם לדבר נצחי לעולם ולענין שאינו נופל תחת הזמן ובשאר הדברים פעם לדבר נצחי ופעם לכל ימי התמדת העולם הזה פעם לכל ימי האדם. ומלת **מכוניה** באה בחסרון ובסגול תחת הנון דרך זרות.

פסוק ו

ועתה התחיל לספר בהגלות הארץ שהוא סבת העולם התחתון ואמ' **תהום כלבוש כסיתו** חוזר על הארץ ובכמה מקומות מצאנו לארץ לשון זכר נעתם ארץ (ישע' ט יח) ולא נשא אותם הארץ (בראי' יג ו) שרץ ארצם צפרדעים (תהלים קה ל) והמים קרא **תהום** על שם סופם שירדו בעמק ונקוו אל מקום אחד ואמ' שבעת הבריאה **כסית** הארץ **בתהום** ר"ל במים שהמים היו עומדים על הארץ והוא בעצמו ענין **על הרים יעמדו מים**.

פסוק ז

ומן גערתך ר"ל ברצונך **נסו** המים ונקוו אל מקום אחד וכן הוא בעצמו ענין **קול רעמך** כי רצונך היה להם גערה **וקול רעמך** גדול לענין שלא יתעכבו מעשות מצותיך רגע. **יחפזון** לשון מהירות.

פסוק ח
ואז בהקוותם הנה והנה המים אשר כבר עלו **אל ההרים ירדו** עד **הבקעות** עד שהגיעו **אל מקום זה יסדת להם** וזהו הים.

פסוק ט
ושמת להם **הגבול שלא יעברו** משם ואילך ולא ישחיתו בריאות הארץ ולא ישובו לכסות הארץ כבתחלה ומ"מ לרחמי האל על ברואיו ולטוב הנהגתו השאיר מן המים בארץ כי מי הים לולי מלחותם היה הסרחון מצוי בהם מצד עמדם במקום אחד בלא הגדרה והיו מפסידים האויר ומתוך כך הם מלוחים.

פסוק י
והשאיר מעינות ביבשה להגיר מהם נחלים בבקעות שבין ההרים.

פסוק יא
ולא סוף דבר להשקות בהם בני אדם אלא שגם **ישקו כל חיתו שדי** וזכר **הפראים** שהם ביותר מדברים שבכלל שלא יכנסו לעולם לישוב. **וישברו** פי' יזונו כלומ' ירוו עצמם מצמאם כי הוא כלל למזון מאכל ומשתה הבא בתאבון.

פסוק יב
עליהם ר"ל סמוך להם כדרך ועליו מטה מנשה **עוף השמים ישכון** כי רוב העופות שוכנים במקום המים. לאחר שנתגלגל הדבור בעופות אמר **שיתנו קול** ויצפצפו סמוך למים **מבין** עלי האילנות והעלים יקראו **עפאים** והוא לשון ארמי עפיא בדניאל (ד ט).

פסוק יג
ואחר כן זכר ירידת המטר לצורך יציאת הצמחים וקרא **הנה העבים עליותיו** ואמר **שמשקה כרצונו ההרים ומפרי מעשיך** ר"ל שהעננים מעשה האל ומפרים שהוא הגשם **תשבע הארץ**.

פסוק יד
ועל יד המטר מצמיח מה שראוי לאדם **להוציא לחם** ר"ל מזון דרך כלל **מן הארץ**.

פסוק טו
והזכיר מהם ג' שהם עיקר **יין ושמן ולחם** שהוציא **מן הארץ יין המשמח לבב אנוש והשמן להצהיל הפנים** ממנו בסבת אורו בהדלקו או בסבתו כי יהיה דרכם אז בכך. ויש מפרשים אותו דרך אכילה כי הוא חם ולח ומשמין. ופי' **להצהיל פנים** מצד השומן אולי דרך הקדמונים היה כן. ועל הלחם המתוקן אמר **ולחם לבב אנוש יסעד** כמאמ' ואקחה פת לחם וסעדו לבכם (בראי' יח ה) וכן סעד לבך פת לחם (שופטים יט ה).

פסוק טז
ואמ' שהמטר מועיל ג"כ להצמיח ולהפרות האילנות, והעצים הגדולים יחס לשם דרך הפלגה כמו **ארזי אל** (תה' פ יא) שלהבת יה (שה"ש ח ו) או קרא **עצי ה'** עצי היער שאין בנטיעתם יד אדם וכן הענין **באשר נטע** כלומ' שנתן בטבע הארץ להוציאם.

פסוק יז
שהצפורים והם כלל העופות **מקננים שם** והזכיר בפרט **חסידה** שדרכה לחזור **לקנן ברושים** והכוונה שאף בעודם צומחים יש בהם זה התועלת כ"ש אחר קציצתם שיש בהם תועלות אחרות לקירות הבתים ולעשות אניות ולהדלקה.

פסוק יח
וזכר מתועלת אותם האילנות ואחר שהזכיר האילנות למדור העופות הזכיר ההרים למדור החיות והזכיר בפרט **היעלים** שהם מחזרים אחר **ההרים הגבוהים** כמו שמצי' יעלי סלע (איוב לט א). **ומחסה לשפנים** יראה שמצד שמדורם ביערים השפלים מתיראים הרבה מבני אדם ובורחים **בהרים הגבוהים**.

פסוק יט
ושב עתה לספר מלאכת [יום] הרביעי שנתלו בו המאורות ואמ' **עשה ירח למועדים** כלומ' שנמשך ממנו שנודע זמן המועדות ומצד שתנועותיו מבוכות כמו שנודע בתכונה וכן שאחז"ל פעמים בא בארוכה פעמים בקצרה (דב"ר כח) עד שנדמה כאילו לא ידע ולא ירגיש אמר על השמש שהוא **ידע מבואו**. או נאמ' מצד שהירח אין לו אורה מעצמו אלא מצד השמש.

פסוק כ
ומצד שבסבת תנועת השמש בהכרחי נעשה יום ולילה, אמ' **תשת חשך ויהי לילה** ויש בלילה תועלת שבו **תרמוש כל חיתו יער** ר"ל תתנודד שטבעם באכילת בשר וטורפים משאר הבהמות ובלילה משוטטות הנה והנה לבטח אין אימת האיש עליהם.

פסוק כא
והוא ענין **הכפירים שואגים לטרף** ר"ל שהכפירים והם גורי אריות שואגים אז לטרף לבקש מאל אכלם וייחס הענין לבקשתם לאל דרך הרחבה כי הוא הנותן טרף לכל חי.

פסוק כב
ובזריחת השמש **יראו** מהאדם **ויאספו** למקומם **לרבוץ במעונותם**.

פסוק כג
והאדם **יצא לפעלו** לבטח **ולעבודתו עדי ערב** ובכלל שבח הלילה נכלל תועלת השינה והמנוחה לאדם.

פסוק כד
ואמ' דרך כלל **מה רבו מעשיך ה'** ושכולם עשאם האל **בחכמה** לא שנזדמן כן במקרה **ושמלאה הארץ קנייניו**.

פסוק כה
וזכר אחר כן בריות הים והם עיקר בריאת יום חמישי והעופות אע"פ שהם מבריאת יום ה' כבר נזכרו ע"י גלגול. **ורחב ידים** ר"ל רחב המקומות וקרא הדגים **חיות** על שם שהם ב"ח או שיש מהם בצורת חיות.

פסוק כו
ואע"פ שאין בו מדור לאדם נתת לו לב משכיל **לעבור באניות**. והזכיר הבריאה הגדולה שבים והשלטתה בכל מה שבתוכו והוא אמרו **לויתן זה יצרת לשחק בו** כלומ' לשחק בתוך הים לעשות בכל כחפצת נפשו כדרך ורוזנים משחק לו (חבק' א י).

פסוק כז
ואמ' דרך כלל **שכלם ישברו לאל לתת אכלם בעתו** כלו' שטבעם אשר יצרת להם מבקש זה.

פסוק כח
ואמ' **תתן להם ילקטון** כלומ' שתזמין להם צורכם כאילו ימצאו ולא יצטרכו עוד ללקוט **ותפתח ידך** דרך הרחבה להזמנתו להם.

פסוק כט
וכשתסתיר **פניך** מלהזדמן להם טרפם **יבהלון** ואז **תוסף רוחם** ר"ל תאסוף רוחם **יגועון ואל עפרם ישובון** ולא ישאר דבר מהם כי לא דבר מהאדם עדיין. ו**תוסף** כמו תאסוף על דרך ויוסף עוד דוד (ש"ב ו א).

פסוק ל
ואמר **תשלח רוחך יבראון** כלומ' שאחר כלות אותם האישים **תשלח רוחך** ליחס אליו הכל וכן תמיד יום יום כאמרם ז"ל המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית.

פסוק לא
ובזה נמצא **כבוד ה' לעולם וישמח במעשיו** דרך משל כמי ששמח בהצלחתו לקיום המצאתו הפך אמרו ויתעצב אל לבו (בר' ו ו).

פסוק לב
ואמ' **המביט** וכו' כלו' שהאל ישמח לקיום המינים אע"פ שיסבב לפעמים השחתת הפרטים דרך עונש והוא אמרו **המביט לארץ ותרעד** לרעת יושבי בה כענין על זאת תאבל הארץ (ירמ' ד כה) והוא בעצמו **יגע בהרים ויעשנו** כלומ' שידלק בהם אש ואולי **הארץ** משל על ההמון **וההרים** על המלכים והשלטונים.

פסוק לג
ועד הנה לא דבר בבריאת האדם שביום הששי והזכירו עכשיו ואמר **אשירה לה' בחיי** על שהמציאני בנפש אצולה מרוח קדשו.

פסוק לד
ויערב עליו שיחי בהצלחת נפשי **ואשמח בה'** בשוב רוחי אלי שהוא תכלית השמחה והעדן. ואמ' שזה על הצדיקים השרידים אשר ה' קורא והם תכלית שבח הבריות.

פסוק לה
אבל החטאים כשיתמו עוד אינם כי תלך נפשם לאבדון ולכן אמ' על עצמו **ברכי נפשי את ה' הללויה**. וי"מ על חמשה פסוקים האחרונים שהם תפלה לזמן המשיח שיהפכו הכל לעבדו שכם אחד וה**מביט לארץ ותרעד** במלחמת גוג ומגוג ובסוף **אשירה לה' בחיי** וכו' ואז **יתמו חטאים מן הארץ** וגו' והמשך הסדר יחייב יותר כפי' ראשון.

פרק קה

פסוק א
בספר דברי הימים (א טז ח) כתוב שכשהעלה דוד את הארון מבית עובד אדום לירושלם שנתן זה המזמור לאסף ולאחיו לשורר לפני הארון ונכתב שם מזה המזמור למעלה ר"ל שירו לה' שיר חדש שירו לה' כל הארץ והוא מזמור צו עד כי בא לשפוט את הארץ ואח"כ סיימו בדברי תחנונים דומים לתפלה על קבוץ גליות ובכאן עשה משירו לה' מזמור אחד כמו שנכתב בצו וממזמור זה מזמור אחר והאריך בו בספור יציאת מצרים עד הכנסם לארץ ישׂ' ונראה שהמזמורים חברום על הסדר הנה ובשעה שהעלה הארון הרכיב משניהם כבחירתו ונתנם לאסף לזמר לפני הארון. ורבותי' דרשו שמה שכתוּ' כאן מזמור זה אמרו בבקר ומזמור שירו לה' אמרו בין הערבים והמזמור נאמ' הודאה לאל על כל הטובות שגמלנו והוא צוה לזמרו באותה שעה להודיע הנסים שנעשו על ענין הארון בפלשתים. ואמ' כמעורר לבני עמו **הודו לה' קראו בשמו** כלומ' שתקראו לבני אדם בשמו לשוב אליו לחסות תחת כנפיו וכן **הודיעו בעמים עלילותיו** ר"ל פעולותיו.

פסוק ב
שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו כלומ' **שירו לו** בעת התפלה. וגם בעת השיחה לא תהא שיחתכם בדברים בטלים אלא **בכל נפלאותיו**.

פסוק ג
התהללו בשם קדשו כלומ' שתיחסו לעצמכם תהלה וכבוד ותודו שמאתו היתה זאת לכם ואז יתמיד לכם הכבוד **וישמח לב מבקשי ה'**.

פסוק ד
דרשו ה' ועוזו ר"ל שיראה לכם עוזו וגבורתו בנצוח מלחמותיכם **ובקשו פניו תמיד**.

פסוק ה
וזכרו בלבבכם, אתם **זרע אברהם** ובני **יעקב**, תמיד **מופתיו** שעשה מאז לכם ולאבותיכם. **ומשפטי פיו** ר"ל הגזרות שגזר על האויבים ביושר ובמשפט.

פסוק ז
כי **הוא ה' אלהינו** ר"ל משגיח בנו בפרט, **בכל הארץ משפטיו** וגזרותיו כשירעו לנו.

פסוק ח
זכר לעולם בריתו אשר כרת את אברהם **ודבר צוה לאלף דור** הדבר הוא הברית **ואלף דור** לא בא בדיוק אלא להוראת זמן ארוך והוא כפל ענין כלומ' **זכר** לנו **הברית לעולם** וכן **הדבר שצוה** וגזר אברהם על זכרו לנו **לאלף דור**. ורבותי' דרשו **לאלף דור** אלוף שבדור וזהו אברהם כלומ' **זכר** לנו את **הברית** ואת **הדבר שצוה** וגזר על אברהם.

פסוק ט
והוא שפי' **אשר כרת את אברהם** ובברית זה רמז על ירושת הארץ כמו שנאמ' בין הבתרים ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמור לזרעך נתתי וגו' (בראי טו). וכן שבזמן העקידה נאמ' בי נשבעתי נאום ה' עד ויירש זרעך את שער אויביו (שם כב) ושער אויביו היא ארץ ישראל וודאי בעת העקידה לא אמר ויירש זרעך אלא על יצחק וכן אמר **ושבועתו ליצחק** כלומר שזכר לנו השבועה שאמ' ליצחק שכתוב בו והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך (שם כו ג) ובאה מלת **ישחק** בשין שלא כמנהג.

פסוק י
ויעמידה ליעקב לחק כלומ' כמו ששלל מאברהם בברית הארץ כל זרע חוץ מיצחק כן שלל מיצחק זרע עשו והעמיד השבועה **ליעקב לחק** ר"ל לקיים **ולישראל ברית עולם** כפל ענין והוא שנאמר בברכת יצחק ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך לרשתך את ארץ מגוריך אשר נתן אלהים לאברהם (שם כח ד) הנה שברית ירושת הארץ היא

לאברהם וממנו ליצחק וממנו ליעקב ואמ' **לעולם וברית עולם ואלף דור** שאע"פ שיגלו ממנה לחטאם קרקע אינה נגזלת ועוד ישובו אליה.

פסוק יא

וזכר פרט הברית שיהיה בענין הארץ והוא אמרו **לאמר לך אתן את ארץ כנען** כלומ' לכל אחד מן האבות **וחבל נחלתכם** כנגד כולם וקראה נחלתם כי הנבואה יעדתה להם כירושה גמורה כמו שנאמ' לאברהם ויירש זרעך וליעקב לרשתך את ארץ מגוריך וכן לכלם ונתתי אותה לכם מורשה (שמות ו ח).

פסוק יב

ואמ' אח"כ **בהיותם מתי מספר** ר"ל בזמן האבות כמעט **וגרים בה** כלומ' אע"פ שהיו מועטים ושהגוים אשר היו ביניהם היו יודעים שבלבם לירש את הארץ היו גרים בה ואינם מתיראים מהם.

פסוק יג

ואף כשהוצרכו להתהלך **מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר** כמו מארץ כנען למצרים בימי הרעב ומשם לארץ פלשתים.

פסוק יד

לא הניח שום איש **לעשקם** אבל **הוכיח עליהם מלכים** כגון פרעה ואבימלך והזהירם.

פסוק טו

ואמ' להם **אל תגעו במשיחי** ר"ל האבות וקראם משיחים שהיו נסיכים גדולים כאילו היו מלכים משוחים וכמו שאמרו לאברהם נשיא אלהים אתה בתוכנו (בראי כג) אם שהזהיר להם בחלום צודק כמו ללבן ולאבימלך אם ע"י נגעים כפרעה ואבימלך ומצרים ואמר ג"כ **ולנביאי** כי האבות היו נביאים כמו שנאמר באברהם השב אשת האיש כי נביא הוא (שם כד).

פסוק טז

ואח"כ נתגלגל למה שהיה סבת ירידת מצרים ואמ' **ויקרא רעב על הארץ** כלומ' קרא לרעב שיבוא במצרים **על הארץ** כמו שנאמ' באלישע כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ (מ"ב ח א). **וכל מטה לחם שבר** כלומ' כל מסעד לחם הפסיק ומנע **ועל הארץ** בארץ כנען שהיו שם האבות.

פסוק יז
ועל זה אמ' **שלח לפניהם איש** ר"ל לפני יעקב ובניו קודם לירידתם למצרים **איש** והקדים רפואה למכה וזהו **לעבד נמכר יוסף** ואע"פ שבמקרה נתגלגל שם הכל היה סבה אלהית להיות להם למגן וכמו שאמר יוסף לאחיו וישלחני אלהים לפניכם (בראי מה ז).

פסוק יח
ענו בכבל רגלו הוא המשך ספור סבותיו והכתי' **רגליו** והקרי **רגלו** על שם כלל רגליו **וברזל באה נפשו** וכבר ידעת שהרבה פעמים נאמ' **נפשו** במקום גופו כמו תגעל נפשכם (ויקר' כו טו) וכן רבים מצד שהנפש סובלת עינוי בענוי הגוף.

פסוק יט
ואמ' **עד עת בוא דברו** של הב"ה שבשעה שאמ' יוסף לשר המשקים כי אם זכרתני אתך (שם מ יד) אמר לו הב"ה בבו"ד אתה בוטח חייך שתעשה בבית האסורים שתי שנים עוד (שו"ט). ואמ' **אמרת ה' צרפתהו** כלומר שבאו דבריו לפני פרעה כצרופים ואמתיים. ואמ' **אמרת ה'** שייחס זה לרצון האל כמו שאמ' גם הוא בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה (שם מא טז).

פסוק כ
שלח מלך ויתירהו כלומ' שהתירו ממאסריו וכפל ענין באמרו **מושל עמים ויפתחהו**.

פסוק כא
שמו אדון לביתו כאמרו אתה תהיה על ביתי (שם מא מ).

פסוק כב
לאסור שריו בנפשו כדכתיב ועל פיך ישק כל עמי (שם) והמנהיג צריך שיפשפש במעשי העיר להוכיח ולהעניש הרעים ואמ' שהגבירו אפי' ליתן שריו וגדוליו במאסר. **בנפשו** כלומ' ברצונו כדרך בנפש צרי (מזמו' כז) ובמדרש פירשוהו רמז שנתן את פוטיפר בבית האסורין כלומ' שניתן לו רשות על מי שהיה ממונה בכך. **בנפשו** ר"ל בנקמת נפשו. **וזקניו יחכם** ר"ל שהעמידם בחזקת חכמים לטוב הנהגתו.

פסוק כג
ויבא ישראל ר"ל יעקב בארץ מצרים בסבת הרעב וכפל הענין באמרו **ויעקב גר בארץ חם** כי מצרים היה זרעו של חם ונקרא על שמו.

פסוק כד
ויפר את עמו שם **מאד** והעצימו עד שהיו פרים ורבים יותר מהם **ויעצימהו מצריו** ר"ל שהיו פרים ורבים יותר מהם וקראם צריו על שם סופם.

פסוק כה
ואמ' **הפך לבם** ר"ל נהפך או יהיה פועל יוצא לשם כי הוא עילת הכל ומ"מ לבם נהפך מאהבתם לשנאתם ולהתנכל איך יוכלו לכלותם כענין הבה נתחכמה לו (שמות א י).

פסוק כו
והזכיר **ששלח משה עבדו ואהרן אשר בחר בו** בהיותו למשה לפה ולמליץ.

פסוק כז
שמו בם ר"ל במצרים **דברי אותותיו** של הב"ה ועשו **המופתים בארץ חם** והזכיר קצת המכות לא כלם וגם אותם שהזכיר לא הזכירם על הסדר רק כאשר נזדמן לשפע הרוח הנבואי וכן שנשען על מה שהוזכרו בתורה ולא כיוון כאן אלא לזכור האותות דרך כלל.

פסוק כח
ואמ' **שלח חשך ויחשיך** דרך כלל ר"ל הארץ. **ולא מרו את דבריו** י"מ על משה ואהרן שלא פחדו מהם לשנות דבור האל, ובדרש אמרו לא מרו המכות את דברו כלומ' שלא מרו האותות את דבר השם רק באו עליהם כדברו ואמ' כן דרך צחות.

פסוק כט
והזכיר **הפכת המים לדם** עד **שהמית את דגתם** כי הדג אינו חי כי אם במים.

פסוק ל
ואמ' **שרץ ארצם צפרדעים** י"א שהוא במקום השריץ וחוזר לשם או הוא בודד כי ארץ נאמ' לפעמים בלשון זכר ואע"פ שלא שרצו הצפרדעים רק ביאור כדכתי' ושרץ היאור צפרדעים (שם ז כח) מ"מ בהרבה מקומות מן הארץ היו יאורים ואגמים ולכן י"חסו הכל לארץ. ואמ' **בחדרי מלכיהם** כי הצפרדעים עלו בחדרי משכבם כדכתי' ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך (שם).

פסוק לא
ואמר **ויבא ערוב** פירוש אמר שהתרה בהם על כך או פירושו שהעיר אותם לבא כדרך ויאמר ה' לדג (יונה ב יא).

פסוק לב
ואש להבות הוא ממכת הברד כדכתי' ואש מתלקחת וכו' (שמות ט כד).

פסוק לד
ויך בברד גפנם וכו' ואמ' **ויבא ארבה**. **וילק** הוא אחד ממין הארבה.

פסוק לו
וראשית לכל אונם כמו ראשית אונו (בר' מט ג).

פסוק לז
ויוציאם בכסף וזהב כדכתי' ושאלה אשה משכנתה (שמות ג כב) **ואין בשבטיו כושל** ר"ל עני כי כלם יצאו בכבוד ובקושר כנבואת [השם] לאברהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול (בראי' טו יד).

פסוק לח
שמח מצרים בצאתם מרוב פחדם **כי אמרו כלנו מתים**.

פסוק לט
פרש ענן למסך ר"ל לכסות מחסה עליהם בנוחם ואע"פ שבלכתם היה הולך לפניהם כמו יריעה ולא עליהם כדכתי' וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן (שמות יג כא) הענן היה ארוך כל כך שהיה מגין עליהם מן השמש וקצתו לפניהם לנחותם הדרך.

פסוק מ
ואח"כ שאל ישראל במדבר סין לחם ובשר כדכתי' בפרשת בשלח בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשובע (שם טז ג) וכתוב שם ויהי בערב ותעל השלו ותכס את המחנה ובבקר היתה שכבת הטל סביב למחנה (שם בפ' המן) ועל זה נאמ' כאן **שאל ויבא שלו ולחם שמים ישביעם**.

פסוק מא
ואח"כ ברפידים קטרגו על המים כמו שכתו' ג"כ ונאמ' לו שם **עבור לפני העם** וגו' וזהו אמרו **פתח צור ויזובו מים הלכו בציות נהר** פירושו שהמים הלכו במקום ציה כנהר. ובדרש פירשוהו מענין צי אדיר כלומ' שהיו צריכין לעבור בספינות מרגל לרגל.

פסוק מב
כי זכר את דבר קדשו כלומ' מה שנשבע לאברהם אע"פ שהם לא היו ראויים לכך.

פסוק מג
ויוצא את עמו בששון ר"ל ביציאת מצרים.

פסוק מד
וכן **שנתן להם ארצות גוים** והורישם את עמלם כאדם היורד בשלוה ויורש נכסי מורישיו.

פסוק מה
בעבור ישמרו חקיו כלומ' שכל זה נתן להם כי בחר באבותיהם לשלימותם ויבחר בזרעם אחריהם כל זמן שילכו בדרכיהם.

פרק קו

פסוק א

גם זה המזמור הודאה על הנסים שעשה לנו האל יתעלה ומתפלל לפניו שיזכרהו ויזכהו לראות בטובת בחיריו לעולם הבא ומתודה על חטאיו וזכר ומאריך בספור עונות האבות מפני שבזכירתם סלק והערה בתשובה שאנו מתבוננים שהכל קרה להם בחטאם ובתשובתם היה מרחם אותם ומצילם מתוקף הצרות כמו שכתוב בסוף זה המזמור ועל זה אמר **הודו לה' כי טוב** הוא ומרחם עלינו תמיד ברוב חסדיו וזהו **כי לעולם חסדו**.

פסוק ב

ואמ' **מי ימלל גבורות ה'** כלומ' מי יוכל לספר גבורותיו ואינם תחת המספר וכן **מי ישמיע כל תהלתו** ר"ל כל הדברים שראוי להללו עליהם וכמו שאמר במקום אחר אגידה ואדברה עצמו מספר (תה' מ ו) ואע"פ שאמר הוא בעצמו במזמור (ט ב) אספרה כל נפלאותיך כן דרך הנבואה לפעמים להזכיר כלל במקום פרט וי"מ בזה שלא דבר רק על הנפלאות שעשה לו לבדו. ואינו נראה כי גם הנסים שהאל עושה לאדם תמיד אינו יודע את כלם וכמו שאמרו אין בעל הנס מכיר את נסו אלא שהעיקר כמו שפי'.

פסוק ג

וייעד תכלית ההצלחה למי שזכהו האל להשלים נפשו והם **שומרי משפט** ר"ל שממציעים מדותיהם ללכת בדרך ישרה כאמרו **ושם דרך אראנו בישע אלקים** (סוף מזמור נ). **ועושה צדקה בכל עת** ר"ל תמיד או בכל עת הראוי כמו **אברכה את ה' בכל עת** (מזמו' לד ב) **וצדקה** נאמ' במקום זה על נטיה קצת לצד החסידות יתר על המצוע כי בזה יזכה ויגיע לשלימות האחרון אשר עליו יאמר **אשריו** שהיא מלה מורה על תכלית ההצלחה והתפלל עליו לתת לו לב לדעת להיות חלקו עמהם.

פסוק ד

ואמ' על זה **זכרני ה' ברצון עמך** ר"ל באותם שרצונך ובחירתך בהם מבני עמך שהם העם הנבחר בכלל ופרטיו אשר הרצון בהם שלמים שלימות אמתי והוא ענין **פקדני בישועתך** רומז אל הישועה הנצחית.

פסוק ה

והוא ענין **לראות בטובת בחיריך** ר"ל השרידים אשר ה' קורא וכפל הענין באמרו **לשמוח בשמחת גויך** ר"ל עמך כאמרו ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ (ש"ב ז כג) וכן הענין בעצמו באמרו **להתהלל עם נחלתך** כאמרו והם עמך ונחלתך (דברים ט כט). **ולהתהלל**

י"מ לשון שמחה מלשון הלולא הנזכר בתלמוד וכן הם מפרשים קדש הלולים לה' (ויקרא יט כד) וכן ובתולותיו לא הוללו (תה' עח סג) והנראה **להתהלל עם נחלתך** כלומ' שאוכל לייחס לעצמי תהלה עם מעשה טוב נחלתך עם כל זולתנו.

פסוק ו

והתחיל אחר זה להתודות ואמ' **חטאנו עם אבותינו** כלומ' שאנחנו אחזנו בידינו מעשיהם הרעים.

פסוק ז

והאריך בספור האבות איך היו מועלים באל תמיד והוא מצר להם ברעתם ובשובתם יצילם וכן תמיד פעם אחר פעם ואמ' על זה **אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך** כלומ' לא הראו עצמם כמשכילים בנפלאותיך שאלו כן היו זוכרים חסדיו ונזהרים מחטוא והם לא עשו כן אבל **לא זכרו רוב חסדיו והמרו** ר"ל הכעיסו לאל על הים **בים סוף**. **ובים סוף** הוא פי' **על ים** כלומ' באיזה ים **בים סוף** והמראה זו נאמרה על אמרם המבלי אין קברים במצרים (שמות יד יא) ובדרש אמרו שאפי' בתוך הים הכעיסוהו ואצלי לפרש לפי הדרש שדרך גוזמא אמ' **וימרו על ים בים סוף** כלומ' שאפי' בתוך הים שדרך כל העולם לשוב בתשובה המרוהו והכעיסוהו ולשון הדרש כשבקע להם משה את הים נעשה טיט וכדכתי' דרכת בים סוסיך חומר מים רבים (חבק' ג טו) כיון שירדו להם אמרו בעוט בעוטך ודוש דישך, מטיט ולבנים יצאנו ולטיט ולבנים באנו (פ' שו"ט) ואע"פ שכתו' וישם את הים לחרבה (שמות יד כא) מ"מ אחר שהיה ראוי ללכת בתוכה איפשר להקרא חרבה אבל מ"מ לפי הפשט יראה כפי' הראשון שהרי אח"כ הזכיר בקיעת הים.

פסוק ח

והוא שאמר **ויושיעם למען שמו** ר"ל שלא היו ראויים לכך וכן **להודיע את גבורתו** כדכתי' ואכבדה בפרעה (שם יד יז).

פסוק ט

ויגער בים סוף ע"י רוח קדים עזה **ויחרב** כלומ' בכדי מקום מעברם **ויוליכם בתהומות כמדבר** כלומ' כאלו היה מדבר **והושיעם** מיד שונא וכפל ענין **ויגאלם מיד אויב**.

פסוק יא

ויכסו מים צריהם א' מהם לא נותר ר"ל מאותם שרדפו אחריהם.

פסוק יב
ויאמינו בדבריו דכתי' ויאמינו בה' (שם יד לא) **ישירו תהלתו** דכתי' אז ישיר משה (שם טו א).

פסוק יג
מהרו שכחו מעשיו לסוף ג' ימים כדכתי' וילכו דרך שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים וגו' וילונו העם על משה (שם כב וכד) **ולא חכו לעצתו** של הקב"ה לבטוח בו שיראה להם נפלאותיו כמו שעשה כמה פעמים.

פסוק יד
ויתאוו תאוה במדבר כאמרו כמתאוננים מי יאכילנו בשר זכרנו את הדגה וכו' (במדבר יא) **וינסו אל בישימון** ר"ל אם יוכל לתת להם כמאמרם מי יאכילנו בשר שלא היה רק מעוט אמנה ובטחון באל. **בישימון** מדבר.

פסוק טו
ויתן להם שאלתם דכתי' ויגז שלוים מן הים (שם לא), **וישלח רזון בנפשם** כלומ' הם השביעו עצמם מן הבשר אבל שבא להם לרזון כמו שייעד להם והיה לכם לזרא (שם כ).

פסוק טז
ויקנאו למשה וגו' רומז לעדת קרח באמרם ומדוע תתנשאו על קהל ה' (שם טז ג) ולמ"ד **למשה** וכן **לאהרן** במקום בי"ת כלומ' ויקנאו במשה ובאהרן וכמוהו אויביכם לפניכם לחרב (ויקר' כו ח) שהוא כמו בחרב ורבים כי קשר הלמ"ד במלת קנאה פי' שקנאו לכבודו כמו קנא קנאתי לה' (מ"א יט יד) קנא לאלהיו (במדבר כה יג) אבל עם בי"ת היא קנאת השנאה כמו ויקנאו בו אחיו (בראי לז יא) **קנאתי בהוללים** (מזמ' עג ג) או פי' שהכעיסוהו והלמ"ד יתירה כמו לכל כליו (שמות כז ג) הרגו לאבנר (ש"ב ג ל) והוא מענין קנאוני בלא אל (דברים לב כא) שהוא לשון הכעסה.

פסוק יז
והאל הענישם לקנאתם ותפתח הארץ את פיה וגו' (במדבר טז לב) והזכיר דתן ואבירם כי הם העיזו פניהם ביותר.

פסוק יח
ותבער אש בעדתם דכתי' ואש יצאה ותאכל את החמשים ומאתים איש (שם לח) וכפל הענין **ולהבה תלהט רשעים** וכל אלו הלשונות עתיד במקום עבר.

פסוק יט
ואחר זה הזכיר מעשה העגל אע"פ שקדם למעשה עדת קרח כפי מה שנזדמן בשפע הנבואה ואמ' **שעשו עגל בחורב** כלומ' במקום הנכבד ששמעו עשרת הדברות שנא' בהם לא תעשה לך פסל (שמות כ) **והשתחוו למסכה** אע"פ ששמעו לא תשתחוה להם (שם ה).

פסוק כ
וימירו את כבודם ר"ל לשי"ת **בתבנית שור אוכל עשב** ר"ל העגל ואמ' **אוכל עשב** בדרך הפלגת בזיון. ובדרש אין לך מנוול מן השור ובשעה שהוא אוכל מנוול ביותר והמירו בזאת הכבוד **ושכחו האל** שהצליחם **ושעשה להם גדולות נפלאות במצרים ועל הים**.

פסוק כג
והשם גזר להעניש ולהשמידם דכתי' הרף ממני ואשמידם (דברים ט יד) **לולי משה בחירו** שעמד **בפרץ** ההוא לגדרו כדכתי' ויחל משה את פני ה' אלהיו והשיב **חמתו מהשחית** כדכתיב וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו (שמות לב יא-יד).

פסוק כד
ואחר זה חזר להזכיר ענין מרגלים ואמ' **וימאסו בארץ חמדה** ר"ל שהוציאו עליה דופי **ולא האמינו לדברו** ר"ל לבטוח או לעלות ולהלחם כמאמרו עלה רש כאשר דבר ה'... אל תירא ואל תחת (דברים ב כא) ולא רצו עד ששלחו מרגלים כי מה שכתוב שלח לך אנשים (במדבר יג ב) על פי תלונתם ושאלתם היתה דכתי' ותקרבון אלי כולכם ותאמרו נשלחה אנשים וגו' (דברים א כב).

פסוק כה
ולא שמעו בקול ה' דכתי' ולא אביתם לעלות ותמרו את פי ה' אלהיכם (שם כו) **וירגנו באהליהם** ר"ל שהתלוננו ביניהם להניא זה את זה מעלות במלחמה דכתי' ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו וגו' (שם כז).

פסוק כו
וישא ידו להם ר"ל שנשבע להם להפילם במדבר דכתי' ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ כי כל האנשים הראים את כבודי וגו' אם יראו את הארץ במדבר הזה יתמו (במדבר יד כא עד כג).

פסוק כז
ומה שאמ' **להפיל זרעם** [**בגוים**] **ולזרותם בארצות** הוא לדעתי שתחלה אמ' למשה עד אנה ינאצוני העם הזה אכנו בדבר ואורישנו (שם יא ויב) כלומ' אגרשנו מנחלתו אשר

נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ואעשה אותך לגוי גדול וודאי לא אמי להכות בדבר רק אותם שמבן עשרים שנה ולמעלה אבל בניהם ישארו עניים בעון אבותם וילכו הנה והנה עד שהתפלל ואמי ושמעו מצרים מבלתי יכולת ה' להביא אותם וגו' (שם פסי יג וטז) עד שהשיבו סלחתי כדברך ואולם חי אני (שם כ וכא) ואע"פ שלא היה הפלת הזרע בגוים בענין שבועה כל ייעודי האל איפשר להזכירם בלשון שבועה לולא תפלת הצדיקים. ולפי הדרש רמז על הגליות העתידים והוא אמרם ויבכו העם בלילה ההוא ליל ט' באב היה אמי הם בכו בכיה של חנם ואני אקבע להם בכיה לדורות שרמז להם חרבן המקדשות וההליכה בגלות.

פסוק כח

ואח"כ זכר מה שאירע להם בשטים אחרי מעשה בלק ובלעם שם ויחל העם לזנות את בנות מואב וגו' (שם כה א). **ויצמדו לבעל פעור** ר"ל שנתחברו בו חבור תמידי וכבר ביארנו בקצת חיבורינו שכח האבן ההיא היתה ברפיון הטעים כמו שהיתה עבודתה מורה על זה והם היו קצים במן על שהיה נבלע באיברים באמרם עתיד המן ליתפח במעינו, יש מכניס ואינו מוציא? וכשמצאו שם סגולת האבן ההיא נדבקו בעבודתה הרבה. **ואמרו ויאכלו זבחי מתים** כדכתי' ותקראנה לעם לזבחי אלהיהן (שם ב).

פסוק כט

ועל זה אמר **ויכעיסו במעלליהם ותפרץ בם מגפה** כלומ' שעשתה בהם פירצה וקרחה גדולה דכתי' ויחר אף ה' בישר' וכתי' ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף (שם).

פסוק ל

ויעמוד פנחס ויפלל ר"ל במעשה זמרי **והנה איש מבני ישר' וגו' וירא פנחס וגו'** וענין **ויפלל** כמו ונתן בפלילים (שמות כא כב) כלו' שדן אותם כמשפט נואפים לחייבם מיתה כמו שאמרו מזה הבועל ארמית קנאין פוגעים בו וכ"ש בשהעיזו פניהם כ"כ לפניהם **ואז נעצרה המגפה** כדכתי' **ויבא אחר וגו' ותעצר המגפה** (שם ח).

פסוק לא

ואמ' **ותחשב לו לצדקה** כלומ' אע"פ שעשה הריגה בלא רשות סנהדרין כדכתיב פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי בקנאו את קנאתי ואמ' לו הנני נותן לו את בריתי שלום (שם). ואמ' **לדור ודור עד עולם** כדכתי' והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם (שם).

פסוק לב
ואחר זה זכר ענין מי מריבה והוא שכתוב בפרש' זאת חקת התורה ויבאו ב"י כל [העדה] מדבר צן וגו' (במדבר כ). וירע למשה בעבורם דכתי' **יען לא האמנתם בי להקדישני** וגו' **לכן לא תביאו את הקהל** וגו'.

פסוק לג
ואמ' **כי המרו את רוחו** יש לפרש כי המרו בני ישר' והכעיסו את רוחו של משה עד שמרוב כעסו **ביטא בשפתיו** דברים שלא כהוגן והוא שכעס יותר מדאי ואמ' **שמעו נא המורים**. וי"מ ממה שאמרו **המן הסלע הזה נוציא לכם מים** ונתנו הכבוד לעצמם והיה להם לומר יוציא לכם מים. וי"מ שהעונש היה מטה שאמר להם **ודברתם אל הסלע** והם הכוהו פעמים ולפי זה לא יתכן לפרש **ויבטא בשפתיו** על משה ויש לפרש **כי המרו את רוחו** ר"ל שהכעיסו רוחו של הב"ה ובטא האל בשפתיו להעניש לבלתי יכנס לארץ. או נפרש **המרו** מענין מרי ושב אל משה כלומ' שהיה סבה להיות מורה רוח לדבר האל כאמרו על זה **אשר מריתם את פי**.

פסוק לד
ואמ' אח"כ **לא השמידו את העמים** וגו' שב עתה למה שכתו' בפרש' ואלה מסעי כי אתם עוברים והורשתם את כל יושבי הארץ והיה אם לא תורישו וכו' והיה אשר תותירו מהם לשכים בעיניכם (במדבר לג נא-נה) והם בימי יהושע לא הורישו את כלם אבל הניחו מהם הרבה למס והתערבו ביניהם ולמדו מעשיהם לעבוד **עצביהם** ר"ל צלמיהם ומצד שהם שמחים בהם היה קורא אותם **עצביהם** דרך כנוי של קלון.

פסוק לז
וכן **זבחו בניהם לשדים** שהיו אותן האומות עובדות להם.

פסוק לח
וישפכו **דם נקי** והוא שפי' אחריו **דם בניהם ובנותיהם אשר זבחו לעצבי כנען ותחנף הארץ** ר"ל **ותרשע בדמים** ר"ל באלו הדמים שהוזכרו.

פסוק לט
ונטמאה ג"כ **בכל מעשיהם** והנהגותיהם **ויזנו במעלליהם** כלומ' עזבו האמת והלכו אחרי ההבל כי כל העוזב מה שראוי לו והולך אחר מה שאינו ראוי לו נקרא זונה.

פסוק מ
ויחר אף ה' בעמו ויתעב את נחלתו כלומ' מאסם והרחיקם כמו שמצינו תמיד בימי השופטים בין שופט לשופט ויעשו הרע.

פסוק מא
ויתנם ביד גוים כלומ' מיד פעם אחר פעם ביד עגלון וכושן רשעתים ופלשתים ומדין והרבה כאלו וכן **וימשלו בהם וילחצום ויכנעו תחת ידם**.

פסוק מג
פעמים רבות יצילם כשהיה מכניעם ביד אחד מהם היו צועקים לאל **ממצר** והאל מקים להם שופט ומושיעם מהם והיתה הרוחה [והקשו] את לבם לחזור לעשות הרע בעיני ה' וזהו **ימרו בעצתם** הרעה והנבערה או **בעצתם** כמו בבחירתם וברצונם. **וימוכו בעונם** כלומ' נעשו מוכים ועניים והוא כמו **ימוכו** על משקל יקומו מנחי העי"ן כמו כי ימוך אחיך (ויקר' כה כה) ואם שרשו מכך הוא פועל יוצא שענו עצמם **בעונם**.

פסוק מד
וירא בצר להם כלומ' בתשובתם והוא ענין **בשמעו את רנתם**.

פסוק מה
וכן **ויזכור להם בריתו** והיה תמיד **נחם** מן הרעה **כרוב חסדיו** ובתפלת חסידיהם ובצעקת העם.

פסוק מו
אף בזמן הצרות היה **נותן אותם לרחמים לפני שוביהם**. ונראה שרמז בזה על הגליות שנותן אותנו בחסדו **מחיה מעט בעבדותנו**.

פסוק מז
ואחר שרמז על ענין הגלות הארוך התפלל אליו ואמ' **הושיענו ה' אל' וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך**.

פסוק מח
וכנותן שבח לאל אשר עזרהו אמ' בחתימה להשלים דבריו **ברוך ה' מן העולם ועד העולם** כלומ' לעולמי עד **ואמר כל העם אמן הללויה**.

פרק קז

פסוק א
נראה לי שזה המזמור נאמ' בנבואה על הגאולה מזה הגלות הארוך שאנחנו בו בצרות גדולות והזכיר בו ד' מיני צרות, הראשונה הליכה בשבי בארץ מרחקים תמיד דרך מדבר וארץ חריבה וסובלים רעב וצמא. והשני' היותו נלכד בשחיתות מאסר. והשלישי' היותו מדוכא בחליים והרביעית הליכה בשבי ג"כ דרך ים וסובלים צער הים והמון גליו ורוב

הצרות נכללות באלו והכוונה בהם שהם מעונים בכל מיני הצרות וכשיגאלם האל ינצלו מכל זה ויודו לה' ויפרסמו נפלאותיו לבני אדם וישובו לארצם החריבה ויכוננו בה ערי מושב ויצליחו בה בכל מיני הצלחות ומלאה הארץ דעה כאשר ישלימו עצמם בכל מיני שלימות כאמת בסיום דבריו **וכל עולה קפצה פיה** שרומז על שלימות המדות וכן **ויתבוננו חסדי ה'** שרומז על הצלחת שלימות המעלות וראיה לפי' זה אמרו **גאלם מיד צר ומארצות קבצם** אע"פ שאיפשר לדחק בפי'. וזולתי פי' כוונת המזמור שהיא להעיר בני אדם שידעו כל מה שישיגם מן הצרות הוא בהשגחת עונש משפטי האל לעונותינו ויתעורר לשוב ולהתפלל לפני האל יתי ויסיר מעליו העונש ההוא וכשיגיע לזה יודה לפניו שהוא בחסדו וברחמיו הצילו עד שייחס כל מאורעיו מושגחים מאתו יתי לא ע"ד מקרה והכל נכלל בפירושינו ג"כ ועל איזה מן הפירושים נאמר **הודו לה' כי טוב** כלומ' הודו לו שכל טובתכם באה מאתו **כי טוב** הוא **ורחמיו על כל מעשיו וחסדו לעולם** על כל ברואיו אם לא ידעו.

פסוק ב

ואמ' **יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר** כלומ' יאמרו ויודו שהוא גאלם והוא **קבצם מדי רוחות** ולא הזכיר בהם צד הדרום כי אין [שם] יישוב רק מעט. ואמרו **ומים** אינו רומז על צד מערב שכבר נזכר (שם) אלא שהם מעבר לים. ובעת הגאולה ישיבם לארצם דרך ים.

פסוק ד

ואמ' **תעו במדבר בישימון דרך** ר"ל בדרך חריבה שאין שם דרך סלולה מצד החול ונשיבת הרוח שהם משבשות הדרך בפזור החול **ולא ימצאו עיר מושב**.

פסוק ה

וככלות צידתם ילכו **רעבים גם צמאים** ואין להם שם צד להנצל בהם מצרתם ולכן **תתעטף נפשם** בהם.

פסוק ו

ויצעקו אל ה' ויושיעם מאותם **המצוקות**.

פסוק ז

וידריכם בדרך ישרה ללכת אל עיר מושב לתור להם שום מנוחה.

פסוק ט
ויודוהו ויפרסמו נפלאותיו בהשביעו **נפש שוקקה** ר"ל מתאוה ונכספת למאכל ומשתה **ונפש רעבה מלא טוב**. **ושוקקה** הוא תואר מלשון תשוקה והוא מנחי העי"ן ושרשו שוק אע"פ שנכפלה בו למ"ד הפעל וכמוה משך ידו את לוצצים (הושע ז ה).

פסוק י
ואח"כ הזכיר צרת המאסר ואמ' שמהם שילכדו **בחבלי עוני** וישבו **מקום חשך וצלמות** והם **אסירי עני וברזל** ויש לפרש במלת **עוני** שהוא כמו ענויי כלומ' שהם נאסרים במאסר ענוי ורומז על קשר הידים בחבלים ויתרים **וברזל** על כבלי ברזל הנתונים ברגליהם או רמז היות זה בעונם למה שהמרו **אמרי אל** ר"ל ששנו דבריו ומרו בהם ואלו היה לשון הכעסה היה לו לומר כי הכעיסו אל, או נאמ' כן דרך הפלגה לרוב מרים באל, הגיע הכעס לאמרי האל עצמם. **ועצת עליון נאצו** ר"ל מאסו ובא מלשון בנין הקל כמו וירא ה' וינאץ (דברי' לב יט) וכן וינאץ בזעם אפו (איכה ב ו) וזולתם.

פסוק יב
ואמ' **ויכנע בעמל לבם** כלומ' שהאל הכניע לבם מגאותם בעמל וכעס עד **שכשלו מאין עוזר וזעקו לאל והושיעם ויוציאם ממקום חשך וצלמות** ר"ל ממאסר אשר היו בו **וינתק** ויפתח **מוסרותיהם** ר"ל שיסבב להם כן להתירם ממאסרם.

פסוק טז
ויודו לה' ויפרסמו **נפלאותיו בשברו** להם **דלתות נחושה** שדרך המלכים לתת אסיריהם במקומות להשמר שלא יוכלו לברוח ויסגרו בעדם בדלתות **נחושה ובריחי ברזל** וכיוצא בהם ממיני החוזק והתוקף ואעפ"כ יסבב להם האל היתר ממאסרם כאלו **שבר הדלתות וגדע הבריחים**.

פסוק יז
והזכיר אחר זה צרת החליים ואמ' שהאוילים אשר **מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו** ויתדכאו בחליים עד **שתתעב נפשם כל אוכל ויגיעו עד שערי מות** אז בראותם כי אין להם תקוה ברופא **יצעקו אל ה'** ועל זה קראם **אוילים** כשלא ירגישו לאל עד הגיעם **לשערי מות** מה שאין כן הצדיקים שירגישו מיד כי מצד העון יקרם וישובו מיד.

פסוק כ
ואמ' שגם האוילים תקובל תשובתם כאמרו תשב אנוש עד דכא (מזמו' צ) ר"ל עד דכדוכה של נפש ושהאל **לצעקתם ישלח דברו וירפאם** ר"ל יסבב סבותיו וירפאם **וימלטם** משחת החולי, ושחיתות ענין רשת.

פסוק כב
ואז **יודו לה'** וגו' **ויזבחו זבחי תודה** ר"ל הודאה בלשון **ויספרו מעשיו ונפלאותיו ברנה**.

פסוק כג
ואחר זה הזכיר צרת רכיבת הים ואמ' **יורדי הים באניות** אע"פ שהוא ידוע שהיא גבוהה מן הארץ כי כן טבע המים להיות על הארץ והאל ית' הקוה אותם לצד אחד להראות היבשה ואעפ"כ הם גבוהים על הארץ וכאמרו כונס כנד מי הים (תה' לג) וכן נצבו כמו נד (שמות טו ח) ואי אפשר למים שהיו מתחלתם מקיפים לארץ וסובבים אותה כשנקוו במקום אחד שלא יהיו גבוהות על הארץ כי אין שם עומק רק שפוע הבא מצד כדוריות הארץ וכבר היו שם מים ג"כ וא"כ זה שקרא **יורדי הים** הוא מצד שבשפת הים הארץ גבוהה מעט מחכמת הטבע המונח מצד האל שלא ישתטחו המים על הארץ. או יקרא ירידה על שם האניה שהיא עמוקה ואדם שירד בה מצד כניסתו. ואמ' שאותם **היורדים בים עושים מלאכה במים רבים** רומז לעשיית הספינות והתרנים. והמשוטות והחבלים ושאר הכלים הצריכים לכך.

פסוק כד
המה ראו מעשי ה' ונפלאותיו במעמקים ובמצולות ברעש הים ובגודל הבריות.

פסוק כו
ולפעמים בהיות לרצון האל להעמיד **רוח סערה** שתרים גליהם והספינה עולה ויורדת עד שידמה לאנשי הספינה כאלו פעם בהתרומם הגל **יעלו שמים** ופעם בעברו **ירדו תהומות ותתמוגג נפשם** ר"ל תמס ברעה ובדאגה מפחד רדתם בתהומות **כמו אבן**.

פסוק כז
ויחוגו ר"ל ינודו. **וינועו** הוא כפל ענין כי **יחוגו** הוא ענין תנועה ג"כ מלשון והיתה אדמת מצרים לחגא (ישע' יט יז) שפירושו תנועת פחד ואלו היה מלשון שכר לא היה מבנין הקל אלא מבנין נפעל. ואמ' **כשכור** כי השכור מתנועע תמיד. ואמ' **כל חכמתם תתבלע** כלומ' תשחת או תתכסה ותתעלם עד **שיצעקו אל ה' ויוציאם** משם.

פסוק כט
ויקם סערה לדממה ר"ל ישיב הסערה לדממה **ויחשו גליהם** של אנשי הספינה וקראם **גליהם** על שהם שקמים עליהם ושהם סבת באם מצד עונותם.

פסוק ל
וישמחו אנשי הספינה בשתיקת הגלים **וינחם אז האל אל מחוז חפצם** ר"ל אל הגבול שחפצם וכוונתם בו **ומחוז** ר"ל גבול מלשון בית אבנים יחזה (איוב ח יז) ר"ל יגביל,

ויודעיו לא חזו ימיו (שם כד א) ר"ל לא נתנו להם קץ וגבול. ואז בהגיעם **למחוז חפצם יודו לה'** וגו' **וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו**.

פסוק לג

ואחר דבר דרך כלל שהכל ביד האל והוא גומל ומעניש לפי העונש הראוי לאדם מצד מעשיו, פעמים ישנה מטוב לרע והזכיר קצת מהם והוא שישים **נהרות למדבר ומוצאי מים** ר"ל מקורותיהם **לצמאון וארץ פרי למליחה** ר"ל לחרבן שלא יעלה בה עשב והכל **מרעת יושבי בה**.

פסוק לה

ולפעמים ישנם מרע לטוב **ישם מדבר לאגם מים וארץ ציה למוצאי מים** עד שיושיב שם אותם שהיו **רעבים** ויכוננו שם **עיר מושב** לזרוע שם שדות ולנטוע כרמים **ויעשו** ר"ל ויאספו **פרי תבואה**.

פסוק לח

ויברכם ויצליחם עד שירבו מאד **ובהמתם לא ימעיט** ר"ל שלא יהיה בה משכלה ועקרה.

פסוק לט

ולכשירצה ג"כ בהתגאותם לרוב טובה יענישם עד שימעטו וישוחו עצמם ר"ל שילכו שחוח מצד ממשלת **רעה ויגון** שתמשול עליהם ועוצר מענין יורש עצר (שופטי' יח ז) זה יעצור בעמי (ש"א ט יז) וי"מ מעוצר רחם **ורעה ויגון** ומלת **רעה** חסר וא"ו.

פסוק מ

וכן **ישפוך בוז על נדיבים** ר"ל שירבה להם בוז וקלון **ונדיבים** פי' נכבדים. **ויתעם בתוהו לא דרך** כלומ' אפי' במקומות שאין ראוי לתעות בהם ושאין שם מקום שיהא ראוי להקרא דרך הוא **יתעם** שם וכל דבר שאינו כלום יקרא **תוהו** כלומ' שיתעם אף בדברים פשוטים שאין ראוי אף לתנוקות להכשל בהם.

פסוק מא

וישגב ר"ל ירומם **האביון** משפלות העוני והדלות **וישים משפחותיהם כצאן** שהם פרות ורבות לרוב על שאר הבהמות.

פסוק מב

ואז **יראו ישרים** שפלות הרשעים **וישמחו** לא להיותם שמחים לאיד אבל להשקיט העמים משאון חמסם וגזלותם שהוא ענין **וכל עולה קפצה פיה** כלומ' שכל בני עולה יחרישו וישתוקו ויבושו מלדבר.

פסוק מג

ומי שהוא חכם ישמור אלה ר"ל שישמרם בלבו ויכיר כי הכל בידו ית' **ויתבוננו חסדי ה'** כי הכל מצד המשפט או מצד הרחמים ושיתעוררו עליו לאיזו סבה גלויה לפניו ית'. ויש מפרשים דרך צחות שהחסידים עצמם יתבוננו שלא יתכן הטובה רק למי שהוא נאות לה ולדעתי לפי' זה **וישמור אלה** ר"ל ימתין ויחכה שבסוף יהיה כן לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו ואולי בהבהלו ראותו העדר הסדור בשלות הרשעים ויסורי הצדיקים כי בסוף **יתבוננו חסדי השם** לכונן בכסאם למשפט כמו שפי'.

פרק קח

פסוק א

זה המזמור כבר נאמר כולו פעם אחרת בספר זה וקצת הפסוקים שבו והם חמשה פסוקים הראשונים במזמור נז ושאר והם שמונה פסוקים הנשארים בסוף מזמור [ס'] אין ביניהם חלוף בענין רק בחלוף קצת התיבות וכבר נזכר במזמור נז שהוא נאמ' **בברחו מפני שאול במערה** ובמזמור ס נזכר שהוא נאמ' **בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובא** ופרטי המקראות כבר ביארנום שם ומ"מ פירשו בו קצת מפרשים שזה שחזר אותו המזמור הנה הוא ששפע נבואי העירו לזוכרו על זה הגלות ואע"פ שהלשון אחד נשתנה הנה בענין.

פסוק ב

ואמ' **נכון לבי אלהים** שאיני מתיאש מן הגאולה לאורך הגלות אלא **לבי נכון** כלומ' בטוח ובריא אל הגאולה ולכן **אשירה ואזמרה אף כבודי** ר"ל נפשי כלומ' אף נפשי בטוחה בכך והוא כפל ענין.

פסוק ג

עורה הנבל וכנור נאמ' דרך צחות כאלו יעור מאיליו. ורבותי' דרשו (ברכות ג:) מכאן שכנור היה לו למעלה מראשותיו שהיה מנגן מאליו ופרטי הדברים כבר פירשנום במזמורים שהזכרנו.

פסוק ה

ונתחלף מן המזמור האחר ששם נאמ' **עד שמים** וכאן נאמ' **מעל שמים** ולפי פי' זה מצד שדבר עתה על הגאולה הפליג בה יותר ומ"מ אמ' **ועד שחקים** כי האמת אינה ביותר מן הראוי אבל על קו היושר ורבותי' ז"ל דרשו כאן בעושים לשמה כאן בשלא עושים

לשמה (פסחים נ:) ולפי הפשט הכל נאמ' דרך הפלגה כלומ' **גדול חסדך** עד תכלית מה שאיפשר אם **עד שמים** אם **מעל שמים** הכל דרך הפלגה.

פסוק ו
רומה על שמים לפי זה הוא ד"מ כאלו עתה אינו רם כמו עתה ארומם (ישע' לג י) וכן למה תהיה כאיש נדהם כגבור לא יוכל להושיע (ירמ' יד ט).

פסוק ז
וכבר פי' שם ענין הושיעה ימינך.

פסוק ח
ומה שהזכיר הנה לשיטה זו שכם וסכות וגלעד ד"מ כהזכרת פרט במקום כלל כלומ' שירכשו בני עמינו אז כל העיירות וכן הזכיר מן האומות מואב ואדום ופלשת בכוונת כלל האומות ואע"פ שלא יהיה לאותן האומות שם באותו זמן שכבר נתבלבלו ונתערבו זו בזו באותו זמן יודע הכל. או איפשר שרומז על המקומות שהיו אלו האומות שוכנים בהם מאז ומצינו דרך הנבואות תמיד להזכיר פרטי המקומות ופרטי שמות האומות ביעודי הגאולה כאמרו ועפו בכתף פלשתים. אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם (ישע' יא יד) וכן הרבה. וזכר מן השבטים **מנשה ואפרים ויהודה** לפי שמלכות ישר' נתיחס ליוסף להיות המלך הראשון בהם משבט אפרים ואמ' שבזמן ההוא יהי' **שבט יהודה מחוקק** ר"ל מנהיג הכל וכלם יהיו תחת ממשלתו כאמרו קח לך עץ אחד והיו לאחדים ולא יהיו עוד לשני גוים... ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד (יחזק' לז טו-כב) ושאר הפרטים כבר ביארנום במזמור נז ובמזמור ס כמו שכתבנו.

פרק קט

פסוק א
יש מפרשים שזה המזמור חברו דוד כשהיה בורח ומתחבא מפני שאול וחברו על אנשים בני בליעל שהיו מביאים דבתו רעה אל שאול ומצד היותם רשעים ובני נבלים ג"כ אמ' **יזכר עון אבותיו אל ה' וחטאת אמו אל תמח** ומ"מ איפשר לפרש על הגלות הארוך הזה שכמה בני בליעל משסים בנו את הנחשים ומרביצים עלינו את האריות לולא ה' שהיה לנו להטות חסדיו עלינו לתתנו מחיה בעבדותינו. ואף בדרש פירשוהו על אדום **ויזכר עון אבותיו** על עשו והיוצאים ממנו האוחזים מעשה אבותיהם בידיהם **וחטאת אמו** על נשי עשו והיוצאים מהן וכן פירשוהו בדרך אחרת **עון אבותיו** עון שבידו מאבותיו ורומז אל עשו שגרם ליגרע שנים מאברהם שקיצר הב"ה כדי שלא יראהו יוצא לתרבות רעה

וכן שגרם שכהו עיניו של יצחק וכן **וחטאת אמו** חטאת שבידו על אמו שציערה במעשיו הרעים וכן שגרם להעלים יום מותה מן הבריות כדי שלא יקללוה שיצא ממנה עשו הרשע וכמו שדרשו בפסוק ותמת דבורה ויקרא שמו אלון בכות ודרשו בו אלון אחר מלמד שאבל אחר היה לו ליעקב עם של דבורה שמתה אמו והעלימו מיתתה. ובמקום אחר דרשוהו על כל האומות המצרות לישר'. והמקראות איפשר על ב' הפירושין כל אחד לפי רצונו. והוא שהתחיל ואמ' **אלהי תהלתי** ר"ל שאני מהלל תמיד או שאני מתהלל ומתפאר בעבודתו **אל תחרש** למה שתראה מן הצרות שאויבי מצירים לי שלא תקנא לשם כבודך לקחת נקמתך מהם.

פסוק ב

כי פי רשע ופי מרמה ר"ל פה המתמיד לדבר מרמה **פתחו עלי** אותם הרשעים **ודברו אתי לשון שקר**. וי"מ **דברו אתי** כלומ' כשהם מדברים עמי הם מראים עצמם כאוהבים וכשאני יודע שאחרי הם חורשים רע עלי אני מכיר שכל מה **שדברו עלי** היה **לשון שקר**.

פסוק ג

ודברי שנאה חסר בי"ת כלו' ובדברי שנאה **סבבוני ונאצוני**. **וילחמוני** כמו וילחמו עמי ואמ' **חנם** כי לא עשיתי עמהם רק טוב ואף כי עשיתי עמהם כמה חסדים וזה ענין.

פסוק ד

תחת אהבתי ישטנוני. ובדרש אמרו אם עשו שונא ליעקב נטל את בכורתו וכן בדין אבל לכושים ולברבריים מה עשה הוי שנאת חנם שנאוהו. ואמרו **ואני תפלה** פי' ואני אין בידי השתדלות להנצל מהם רק תפלה ותחנונים לאל. וי"מ שהוא חסר כמו ואני איש תפלה כמו כי חמודות אתה (דניאל ט כג) שפי' איש חמודות כלומ' שאיני חורש שום רעה ולא מדבר שום רע על אדם אלא שאני מתעסק בתהלות ובתפלות תמיד. וי"מ **ואני תפלה** כמו הם נלחמים עלי ואני מתפלל עליהם בעת צרותם כאמרו ואני בחלותם לבושי שק (תה' לה יג) וכן דרשו ז"ל **ואני תפלה** שבעים פרים אני מקריב בחג על שבעים אומות להתפלל עליהם שירד להם גשמים.

פסוק ה

וכפל הענין באמרו **וישימו עלי רעה תחת טובה ושנאה תחת אהבתי**.

פסוק ו

הפקד מלשון מנוי כלומ' השלט עליו אדם רשע בכל עניניו **ושטן יעמוד על ימינו** לשטנו.

פסוק ז
בהשפטו כלומ' כשיהיה לו דין ומשפט עם אדם **יצא רשע** כלומ' יצא חייב בדינו בחזקת רשע ועול. **ותפלתו תהיה לחטאה** מלשון אל השערה ולא יחטיא (שופטים כ טז) כלומ' שלא תקובל תפלתו ואז יחטא בכוונתו.

פסוק ח
יהיו ימיו מעטים שיקצר האל ימיו לחטאיו. **ופקודתו** ר"ל ממונו **יקח אחר** וקרא הממון פקודה שעל דרך האמת אין לאדם בו אלא כמי שהוא פקיד וממונה על איזה דבר לשמרו זמן אחד.

פסוק ט
יהיו בניו יתומים ר"ל שימות האב בעודם קטנים וכן **אשתו אלמנה** בימי הנעורים.

פסוק י
ואמ' **ונוע ינועו בניו ושאלו** כלומ' כמו נודד הוא ללחם איה (איוב טו כג) כלו' **ינועו** הנה והנה לשאול פת לחם. ובאה מלת **ושאלו** מבנין הדגוש ע"ד שאול ישאלו באבל וכן התמו (ש"ב כ יח). **ודרשו מחרבותיהם** נ"ל בפי' שכל כך יהיו עניים מרודים ומזי רעב שיבקשו אף בבתים שיראו אותם חרבים אע"פ שיודעים בהם שלא יוכלו לתת להם מתנה הגונה שלא יחושו למתנה המעוטה וקלה לרוב חסרונם. והמדקדקים העירו שמצאו בספרים מדוייקים במסורה במלת **ודרשו** שהדל"ת נקראת בקמץ חטף כמו חרבו מאד (ירמ' ב יב) והיא נוסחא [קשה] לפרשה ואין דעת רוב בעלי פסוק נוחה הימנה ומתוך הדחק נ"ל לפרשה שהיא **ודורשו** בשורק מבנין פועל כלומ' שבני אדם ידרשו ויחקרו עליהם איך נשתנו עליהם סדרי זמנם שלא כדרך בני אדם ויחקרו בפעולותיהם המושחתות והמחריבות עד שייחסו הענין לרוע הנהגתם והשחתת פעולותיהם כמאמ' השחיתו התעיבו עלילה (תה' יד א).

פסוק יא
ואמ' **ינקש נושה לכל אשר לו** כלומ' המלוה ישחית ויכשיל כל אשר לו והוא שיקח מאתו נשך ותרבית ויעשהו עד שיצטרך להשחית נחלתו והוא ענין **ויבוזו זרים יגיעו**. או נפרש שיצטרך ללוות עד שיהיה מגולגל הרבה עד שלא ימצא קונים לנכסיו ויצטרך לתתם בזול גדול ובבזה ושלל והוא ג"כ ענין **ויבוזו זרים יגיעו**.

פסוק יב
וכן **אל יהי לו** מכל **נושיו מושך חסד** להאריכו ולרחם עליו וכן אחר מותו **אל יהי חונן ליתומיו**.

פסוק יג
ואחריתו ר"ל בניו כאמרו בדניאל (יא ד) ולא לאחריתו כלומ' שיהיו בניו נכרתים עד **שבדור אחר** ר"ל בדור בניו **ימח שמם** ר"ל שמו ושם בנו.

פסוק יד
ועון אבותיו וחטאת אמו כבר פירשנוהו.

פסוק טו
יהיו נגד ה' תמיד ר"ל עון אבותיו וחטאת אמו ולכן **יכרת מארץ זכרם**.

פסוק טז
יען אשר לא זכר עשות חסד כלומ' כל כך הרגיל עצמו ברשע וחמס עד אשר אפי' פעם אחת לא זכר לעשות טוב אבל **רדף** כל ימיו **עני ואביון ונכאה**, **לתת** לרוב צרותיו **רדיפה גדולה עד למותת** אותו ר"ל עד להמיתו כדרך תמותת רשע רעה (תה' לד).

פסוק יז
ויאהב קללה כלומ' שיודע הוא שלרוב חמסו והרעותו לבריות [כל] אדם מקללו אעפ"כ אינו נמנע מלרדוף אחר מעשיו הרעים א"כ הוא אוהב קללה ולכן **תבואהו** לסוף. ומלת **ותבואהו** עבר במקום עתיד כי כן דרך לשון הנבואות והוא ענין **ולא חפץ בברכה** וגו' שאלו היה **חפץ בברכה** היה מטיב מעשיו ומתאהב לבריות.

פסוק יח
וילבש קללה כמדו עבר במקום עתיד כלומ' שתסבבהו הקללה **כמדו וכמדו** ר"ל לבושו וכן **תבא כמים בקרבו כמים** שאדם שותה **וכשמן** שאדם סך בו לכאב העצמות שתכנס המשיחה **בעצמות**. או נפרש **וכשמן** מלשון שומן כאמרו למטה **ובשרי כחש משמן** ורומז על ענין המוח שבתוך העצם.

פסוק יט
וכפל הענין באמרו **תהי לו כבגד יעטה ולמזח** ר"ל אזור תמיד יחגרה ומפני שהאזור נותן חוזק למתנים קורא החגורה **מזח** מלשון ומזיח אפיקים רפה (איוב יב כא) שפי' חוזק ובאה המ"ם במלת **ולמזח** נקודה בצרי שלא כמנהג.

פסוק כ
ואמ' **זאת פעולת שוטני** ר"ל שכר פעולתם ומפני שהשכר נמשך אחר הפעולה הוא קורא לו פעולה וכמוהו לא תלין פעולת שכיר (ויקר' יט יג) וכן הוא **שכר הדוברים רע על נפשי** ר"ל שמיחסים לה אבדון ומות.

פסוק כא
ואתה ה' אע"פ שאיני ראוי לכך עשה אתי למען שמך **כי טוב חסדך** עם כל ברואיך ולכן **הצילני**.

פסוק כב
כי עני ואביון אני ולבי חלל ר"ל הרוג בקרבי לרוב צרותי ובא מלת **חלל** חציו קמץ וחציו פתח שלא כמנהג תואר רק כמנהג פועל עבר דרך זרות. ויש מפרשו לפי הנקודה עבר והוא בודד כאלו אמר שנהרג לבו בקרבו.

פסוק כג
כצל כנטותו כמו שנוטה מהרה כן **נהלכתי** מהר כלומ' שאפס כוחי והלך חזקי ותקפי **וננערתי** ממקום למקום **כארבה** שאין לו קן ידוע וננער תמיד מגדר לגדר כי אין מקום שתוכל לישב בו לבטח.

פסוק כד
ברכי כשלו מצום ר"ל שנחלשו מרוב הצומות שאני עושה **ובשרי כחש משמן** ר"ל מן השומן שהיה לו מאז.

פסוק כה
ואני הייתי חרפה להם ר"ל שמחרפים אותי תמיד ומבזים אותי על שרואים אותי בחולשה ובמיון. **יראוני יניעון ראשם** דרך בזוי כשאיני נמשך אחריהם להתכבד עמהם [ויי"ל] אפי' ראיה ממש כלומ' בכל עת **שיראוני יניעון ראשם**.

פסוק כו
ולכן **עזרני ה' א' הושיעני כחסדך** כלומ' כמו שמדתך תמיד להעיר חסדך לשומרי תורתך.

פסוק כז
וידעו כי ידך זאת ר"ל יתבוננו בראותם חוזקי הגדול אחר החולשא הגדולה **כי ידך** וגבורתך **זאת** ר"ל הישועה **אתה ה' עשיתה** כמפיק ה"א כמו עשית אותה כלומ' לא בחילי וכוחי ולא דרך מקרה.

פסוק כח
יקללו המה כמנהגם **ואתה תברך**. **קמו ויבושו** עבר במקום עתיד כלומ' יבושו הם למה כי **קמו על עבדך ועבדך ישמח**.

פסוק כט
ילבשו שוטני כלמה ויעטו כמעיל בשתם ובאה המ"ם במלת **כמעיל** רפה עם פתח הכ"ף שלא כמנהג.

פסוק ל
ואני בעת ישועתי **אודה ה' מאד** כלומ' הרבה **בפי** ר"ל בשיר ותהלה **ובתוך רבים אהללנו** ר"ל שאפרסם נסיו ונפלאותיו.

פסוק לא
כי **יעמוד** בחסדו **לימין אביון להושיע משופטי נפשו** כלומ' ששופטים אותה בדבורם תמיד לחייבה כלייה זה בכח וזה בכח.

פרק קי

פסוק א
לדוד מזמור נאום ה' לאדוני וגו' ידוע שדוד היה מחבר המזמורים ברוח הקדש והיה נותנם ללויים לשוררן בדוכן לפני המזבח כמו שכתוב בדברי הימים כשהעלה הארון מבית עובד אדום להציבו בתוך האהל אשר נטה לו נאמ' שם ויתן לפני ה' מן הלויים משרתים להזכיר ולהודות ולהלל לה' אלהי ישר' ונאמ' שם על מזמור הודו לה' קראו בשמו את נתן הנביא בראש להודות לה' ביד אסף ואחיו ומתוך כך היה דוד צריך לחבר המזמורים שיתנן ללוי לאמרו וחבר זה המזמור על הבטחת האל אותו להמליכו מלכות עולם שכל שיהא מלך בישר' אליו תסוב המלוכה ומתוך כך **לאדוני** האמור הנה על דוד כי אלו יאמ' **נאם אדוני אלי** לא היה נכון ללשון הלוי המזמרו בדוכן ואע"פ שהרבה מזמורים נאמרים על דוד ונכתבים בלשון מדבר בעדו כאמרו **מה רבו צרי**, **בקראי ענני**, **עד אנה ה' תשכחני** וכן רבים נ"ל שמכל מקום הם עניינים בלשון תפלה איפשר לכמה בני אדם להשתמש בהם לעצמו לפי ענין צרותיו וכן שאיפשר להשתמש בהם על לשון הכלל הן לענין הגאולה הן לענין הצרות כי הרבה פעמים יאמר על הכלל בלשון יחיד אבל זה המזמור אינו ענין תפלה רק הודעת הבטחת האל אותו בהצלחתו וקיום מלכותו ולא יתכן בו לשון מדבר בעדו ואע"פ שכנמצא בזה המזמור מצינו במזמור השני **ה' אמ' אלי בני אתה** מ"מ הרי אמ' תחלה **על ה' ועל משיחו** וכן אמ' עליהם **יושב בשמים ישחק** והזכיר נסח דברי האל על מלכות דוד ועל יד זה יתגלגל נסח דברי דוד על עצמו אבל בכאן בתחלת דבריו לא היה נכון למשורר על הדוכן שיאמר **נאם ה' לי** ומתוך כך אמ' **נאם ה' לאדוני** כלומ' שדבר אליו כן דרך נבואה או **לאדוני** כמו על אדוני. **שב לימיני** משל

כלומ' שתחסה בימיני עד שאגין בעדך מכל אויביך והוא ענין **עד אשית אויביך הדום לרגליך** כלומ' שתדרוך על במותם ותמשול עליהם ומלת **עד** כמו עד אשר אם עשיתי (בראשי' כח טו) כלומ' ואז תעמוד לבטח לבלתי אעזבך וכן הנה אחר ששים **אויביך הדום לרגליך** תעמוד בטוח שאגין בעדך. ואמ' זה בתחלת מלכותו כנגד המערערים עליו ומתנכלים על מלכותו.

פסוק ב

ואמ' **מטה עזך** ר"ל שבט המלכות כדרך לא יסור שבט מיהודה וגו' (בראי מט י) **ישלח ה' מציון. רדה משול בקרב אויביך** כלומ' שתמשול בתוך גבולם.

פסוק ג

ואמ' **עמך נדבות ביום חיליך** כשיגיע זמן אסיפת חיליך להלחם על אויביך יבא אליך בנדבת לב כלומ' מלב ומנפש הבטיחו שיהא נאהב מצד עמו כמאמר החכם לאחד המלכים משוך לב העם עד שתמלוך בלבבות לא בגופות לבד. וענין **בהדרי קדש** כמו בעבור הדרי קדש כלומ' בעבור מעלתך והדרת קדש שלך ביושר ובמניעת כל עול אתה הנאהב לעמך כי רוב המלכים חומסים ומשתדלים להוציא ממון העם בכמה פנים ואתה לא כן נתן לך ה' א'. **ומרחם משחר** נראה לי במלת **משחר** מלשון מלכות לשון רבותי' הדבק לשחוור וכן הוי קל לראש ונוח לתשחורת לא חמור אחד מהם נשאתי תרגום, שחרית. **ורחם** להיות עיקר הנחתו על מקום הלידה יורה דרך השאלה על כל תחלת ענין. **וטל** להיותו ערב אצל כל אדם תקרא כל טוב הנהגה וערבה **טל** כמו שאמרו יערוף כמטר לקחי וכתי' תזל כטל אמרתי (דברים לב) הא בתלמיד הגון הא בתלמיד שאינו הגון, [וזה] דומה למטר שעם היות בני אדם צריכים לו, כשהגיע להם ממנה די מיפוקם יקוצו בה מיד וכן זה כשהחכם אינו בעל מדות אע"פ שאדם צריך לו לפעמים בעסקי הוראה כשיפטרו בני אדם ממנו יקוצו בו מיד, אבל התלמיד ההגון ונעים במדותיו הוא אצל בני אדם כטל שיורד בכל יום ויום אף ללא צורך ועם כל זה הוא ערב לכל אדם כן זה אף בעת שאין אדם צריך לו בענייני הוראה דבריו ערבים ומקובלים לכל שומעיהם וידוע שדוד בילדותו היה נוח ונעים במדותיו וערב בהנהגותיו כאמרו בן לישי בית הלחמי יודע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה' עמו (ש"א טז יח) וכמו שהעירו עליו המקראות שהיה נאהב וחשוק אצל הכל ואמ' עתה שאף בתחלת מלכותו שדרך כל מלך חדש להתגאות ולמשול בחוזק כדי לפרסם מלכותו ולהחזיק שולטנותו לעין הכל, הוא לא זז מטוב הנהגותיו ולא נתגאה במלכותו כמו שאמ' הוא בעצמו אנכי היום רך ומשוח מלך והאנשים בני צרויה קשים ממני (ש"ב ג לט) כלומ' שעם היותי משוח מלך אני רך.

ואחר שפירשתי לך כל זה ביאור זה אצלי **מרחם משחר** ר"ל מתחלת מלכותך שדרך כל העולם להתגאות **לך טל ילדותך** כלומ' לא זזה ממך חמדת מדותיך ומעלת הנהגותיך אשר לך מעת ילדותך. או נפרש **מרחם משחר** כלומ' מתחלת השחר שנולדת בו כעניין בטרם תצא מרחם (ירמ' א ה) וקרא יציאת השחר רחם כמו שקראה במקום אחר בלשון בקיעה אז יבקע כשחר אורך כי השחר דומה כיוצא ממקום נסתר למקום נגלה כלומ' שהכנת שלמותך ונועם מדותיך יצא עמך מבטן אמך.

פסוק ד

ואמ' **נשבע ה' ולא ינחם** רמז למה שנחם על מלכות שאול ואמ' שמלכות דוד אינו כן כי מלכות שאול לא באהו מצד הנבואה רק שלא היה באותו זמן בשבט יהודה מי שראוי למלוך כמו שביארנו בתלמוד בחבור הגדול במס' הוריות אבל מלכות דוד היה מצד הבטחת הנבואה הקדומה כענין לא יסור שבט מיהודה (בראשי' מט) וכן כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו (ד"ה א ה ב) ומצד הנבואה אמ' **נשבע ה'** כלומ' דבר שאי אפשר להשתנות ולהבטל. **ואתה כהן לעולם** ר"ל מושל מלשון ובני דוד כהנים היו (ש"ב ח יח) מוליך כהנים שולל (איוב יב יט) כהן מדין (שמות יח) **ולעולם** רמז שאע"פ שיגרום החטא לגלות מעל גבול הצדק מ"מ כשתשוב המלוכה לעם, לשבטו ולזרעו תשוב. **ועל דברתי מלכי צדק** נראה לי שרומז אל האל יתי כלומ' שמלכותך קיים בדבר האל ובהבטחת המלך הצדק ר"ל האל יתי. וי"מ וזאת ההצלחה הגיעתך על דבר שאתה **מלכי צדק** כאמרו ויהי דוד עושה צדקה ומשפט לכל עמו (ש"ב ח טו) ונ"ל שבאה עליו מלת **כהן** כי היא מלה מונחת על שולטנות ועל שמוש בבית האל ושתיהם היו בו כי מצורף על מלכותו ושולטנותו היה מתעסק בעבודת האל וישב בביתו תמיד.

פסוק ה

ואמ' **אדי על ימינך** כמו כי יעמוד לימין אביון כלומ' ה' על ימינך יעמוד לעזרך. **ומחץ ביום אפו מלכים** עבר במקום עתיד כלומ' ימחץ ביום אפו לנקמת אויביך מלכים ושליטים או רומז **ביום אפו** על אחרית הימים במלחמת גוג ומגוג.

פסוק ו

ומלא גויות נ"ל במלת **מלא** שהיא כמו קבוץ ואסיפה כמו קראו אחריך מלא (ירמ' יב ו) ורמז הנה על הנבואה העתידה ואמ' שהאל **ידין בגוים** אסיפת גופות ר"ל קבוץ עמים שיבואו למלחמה על ירושלים וכן **ימחץ ראש על ארץ** [**רבה**] ר"ל על ארצות רבות ומחץ עבר במקום עתיד.

פסוק ז

ומנחל בדרך ישתה ר"ל שיפיל כל כך חללים מהם עד שילך מדמים נחל ואמ' **ישתה** דרך משל כאמרו ודם חללים ישתה (במדבר כג כד) והוא משל לנקמה גדולה וע"כ **ירים ראש** כדרך עתה ארומם עתה אנשא (ישע' לג י). או פי' **ירים ראש** עמו שהוא ראש לכל העמים. זה ביאור המזמור לדעתי. וזולתי פי' בו דרך אחרת בקצת מקומות, ורז"ל פי' כל המזמור בעניין המשיח ואז"ל לעתיד לבא הב"ה מושיב משיח לימינו ואברהם משמאלו ופניו של אברהם מתכרכמות ואומ' בן בני יושב לימינו ואני לשמאלו והב"ה מפייסו וכו' וכל זה משל על היות הממשלה בתכלית ההצלחה כאמרם במקום אחר ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה ממלאכי השרת כמו שפי' בחיבורינו הגדול במס' אבות וכן הענין הנה שתעלה הצלחתו על הצלחת אברהם שהיה ראש האומה והתחלת הדת והתכרכמות הפנים אמ' רומז על המעטת ההמון מעלתו בעת ההיא בהקיש אל מעלת המשיח בהמעטת ישיבת השמאל בהקיש אל ישיבת הימין וכענין אמרו וחפרה הלבנה ובושה החמה (ישע' כד כג) הגפן הובישה (יואל א יב).

ובדרש אחר דרשוהו על אברהם שהיה נקרא אדון בפי הכל **אדוני שמעני שמעני אדוני** (בראי כג) והכוונה לבחירת זרעו להיות ממנו כהנים ומלכים **ושב לימיני** כמו חכה לישועתי **ושב** כמו רום וחכה לתשועת ימיני, **עד אשית אויביך** רמז למלחמת אמרפל וחביריו ואז **מטה עזך** לחזק אותך **ישלח ה' מציון** והוא ירושלים שיצא מלכי צדק מלך שלם לקראתו **ובקרב אויביך** ר"ל בתוך המלחמה **ועמך נדבות** רמז על ענין וירק את חניכיו ועל ענר אשכול וממרא שהתנדבו לצאת לקרב אתו **ומרחם משחר** כדרך בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו שרמז על טוב הכנתו מעת הילדות **ואתה כהן לעולם** ר"ל שכל עובדי האל יתיחסו אליך **ועל דברתי מלכי צדק** שאמ' לו ברוך אברם לאל עליון ר"ל לעבודתו יתי **ומחץ ביום אפו מלכים** רמז על ארבעת מלכים **וידין בגוים** רמז על נבואת בין הבתרים וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי (שם טו) **ומלא גויות** על ענין מצרים מת על שפת הים **ומחץ ראש** רמז על פרעה **וארץ רבה** חשובה ומעולה שהיא מצרים **ומנחל בדרך ישתה** רמז על נילוס שהיה משקה כל ארצו ועליו היה **מרים ראש** ר"ל מתפאר ואומ' לי יאורי וכו' (יחזק' כט ג). ואף המפרשים אותו על דוד יש מפרשים אותו על סוף מלכותו כשאמרו לו לא תצא אתנו עוד במלחמה (ש"ב כא יז) **ושב לימיני** כלומ' להתעסק בעבודת האל והוא יהיה עזרו **ומטה עוזו**, **ועמך נדבות** ללכת במלחמה אע"פ שאינך עמהם וכל המזמור איפשר להמשיך על זה ג"כ.

פרק קיא

פסוק א

הללויה כוונת המזמור לתקוע אמונת האל בלבבות באמונת חדוש העולם ושנוי הטבעים לרצונו יתי והשגחתו על עם סגולתו בפרט ושלא נתיאש מן הגאולה לסבת אורך הגלות כי ראשית אוהביו היינו ואת אחרונים אנחנו. ואמ' **אודה ה' בכל לבב** רמז אל שתי הלבבות יצר הטוב ויצר הרע שאף הכחות הגופניות אני מכניע לעבודת האל ושלא להשתמש בהם רק כפי צורך ההכרחי להעמיד הכחות הנפשיות בתכונתם הטובה עד שתגיע הנפש לשלימות. **וסוד ישרים** רומז אל הפנות המושכלות במציאות האל ואחדותו והסתלקות כל גשמיות ממנו וכל רבוי, **וסוד עדה** רומז אל הדברים הנמסרים הנמצאים דרך קבלה ליחידים כאשר לכל שאר ההמון כחדוש העולם ושנוי הטבעים ואמונת השגתו גמול ועונש.

פסוק ב

ואמ' **גדולים מעשי ה'** כלומ' שאין ביד חכמי המחקר להשיגם ומ"מ **דרושים הם לכל חפציהם** ר"ל נדרשים הם ונתנים לכל החפצים בהם **וחפציהם** יתואר כמו מזקן זקנים זקניהם והענין שאע"פ שאין מופת באמונתם אין מופת ג"כ בהכחשתם על שיונחו בטבע הנמנעות.

פסוק ג

והוד והדר **פעלו** רומז על בריאת הגלגלים **וצדקתו** בהגלות הארץ והתיבשה להקוות המים וכנגד טבעם במאמר האל ורצונו **ועומדת לעד** כלומ' כשאר הדברים העומדים על טבעם כאמרו גבול שמת בל יעבורון בל ישובון לכסות הארץ (תה' קד).

פסוק ד

ואמ' **זכר עשה לנפלאותיו** כלומ' שהפליג בנפלאותיו עד שעשה מהם נזכרות לעולם לרוב גדלם ואמ' **חנון ורחום ה'** עד שחנינתו ורחמיו יביאוהו להראות כחו בנפלאות.

פסוק ה

וטרף נתן ליריאיו רומז על מה שהמציא להם חקם בירידת המן **ויזכור לעולם בריתו** בקיום האומה כענין אמרו כאשר השמים החדשים כן יעמוד זרעכם ושמכם (ישע' סו כב).

פסוק ו
וכח מעשיו ונפלאותיו **הגיד לעמו** ביציאת מצרים ומלחמותיהם במדבר **לתת להם נחלת גוים** כלומ' שעל יד הנפלאות שראו וששמעו נמוגו כל יושבי הארץ מפניהם.

פסוק ז
ומעשי ידיו בתת להם נחלת גויים היו **אמת ומשפט** ברשעת הגויים ההם כי **נאמנים כל פקודיו** ורמז הנה **בפקודיו** גזירותיו והם הדברים המקובלים הגנוזים בלב המאמין כענין ההשגחה וגמול ועונש.

פסוק ח
והם **סמוכים** ר"ל קבועים בלב המאמינים בלא שום התמוטטות **והמערה לעד לעולם** כי **כולם עשויים באמת וישר**.

פסוק ט
ובסוף דבריו רמז על הגאולה שאין להתיאש ממנה ושלח וצוה עבר במקום עתיד כלומ' שימשך מזה שהאל יעשה נפלאות עמנו **ושולח לנו פדות** מכל גלות וצרה כאשר עשה לנו מאז **ויצוה לעולם בריתו** אתנו בלא הפסק ואז יהיה **שמו קדוש ונורא** ר"ל בפי הכל כענין והיה ה' למלך.

פסוק י
ולהזהיר על זאת האמונה ושלא ללכת אחד המתנגדים שלא יאמינו רק מה שיחייב המיון וההקש המופתי אמ' **שתחלת החכמה** ועיקרה הוא **יראת ה'** ר"ל שמירת דרכי התורה ומצותיה ופנותיה ויסודותיה וזה יחשב **שכל טוב לכל עושיהם** ומקיימיהם ואז תעלה נפשו במעלות התשועה הנצחית **ותהלתו עומדת לעד**. זה ביאור המזמור ולמעלת הדברים הנכללים בו [נעשה] באלפ"א ביתא שתי אותיות בכל פסוק שבו לבד שני הפסוקים האחרונים שבאו בו שלש אותיות בכל אחי מהם לאריכותם.

פרק קיב

פסוק א
גם זה המזמור בנוי על אלפא ביתא שתי אותיות בכל פסוק שבו חוץ משני הפסוקים האחרונים שיש בהם שלש אותיות בכל אחד מהם לאריכותם והוא נאמ' באזהרה על קיום התורה ומצותיה ומצוע האדם בדרכיו ומדותיו ומבטיחו בזה הצלחה אמתית ובפרט ידבר על מדת הצדקה שאמר על זה **אשרי איש ירא את ה'** ר"ל שמשוה יראת האל כנגדו תמיד ומתוך כך יזהר מכל חטא ופשע וזו היא אזהרה על המנעו מעשות

הדברים המוזהרים מעשותם **ובמצותיו חפץ מאד** כלומ' חפץ לעשותם בכוונת מעלה וזהו הערה על התמדת עשיית הדברים שמצוה לעשותם ובזה יצליח הוא ובניו אחריו להמשכם אחריהם באחיזת דרכיו.

פסוק ב

והוא עניין **גבור בארץ יהיה זרעו** כדרך גבורי כח עושי דברו (מזמ' קג) או הבטיחו על שלימות הכח והבריאות או גבור בא לרוב הענין כי לפעמים תאמר גבורה על רבוי הדבר כמו והמים גברו וכמו שביארנו בפתיחה ואמ' **דור ישרים יבורך** כלומ' אחר שהם נמשכים אחריו ואוחזין דרכיו יבורכו בכל מיני ברכה והצלחה.

פסוק ג

ומהן שיהיה **הון ועושר בביתו** ושיעשה מהם צדקה **עומדת לו לעד** בזה ובבא.

פסוק ד

וזרח פועל יוצא ועבר במקום עתיד כלומ' שהאל **יזריח לישרים בחשך** ר"ל בעת הצרה הכללית **אור** ר"ל רוח והצלה להנצל מצרות העולם וזה מצד רחמיו עליו ומצד יושר משפטיו ית' והוא אמרו **חנון ורחום וצדיק** כלומ' אותו שהוא חנון ורחום וצדיק יזריח אור בחשך לישרים. ובדרש פירשוהו בודד כלומ' שהקב"ה בעצמו נעשה להם אור כענין **ה' אורי וישעי** (מזמ' כז) ונכון הוא.

פסוק ה

ומצד שמציע הדברים מרה נכבדת ומעלה בכל המדות אמ' **טוב איש חונן ומלוה** ר"ל חונן דלים ומלוה להם ובלבד **שיכלכל דבריו** ר"ל עניניו והנהגותיו **במשפט** ובדרך ממוצעת, לא שישאר הוא עני. ומה שאמר **פזר נתן לאביונים** פי' בפזור הנה והנה ומעט מעט להרבות להיטיב הכל כפי שיוכל לא שיפזר ממונו במתנות גדולות ובהתמדה עד שישאר הוא עני ומאמ' החכם הנותן אלף פרוטות לאלף עניים או באלף פעמים יותר נדיב מהנותן אלף זהובים לאדם אחד או פעם אחת שזהו יעוררהו הנדיבות פעם אחר פעם וזה פעם אחת בכל ימיו.

פסוק ו

ולכן אמר שבזאת ההנהגה **לא ימוט לעולם** בממונו ויהיה **לזכר עולם** מצד מעשיו וזכר **עולם** רומז בזה ובבא.

פסוק ז

משמועה רעה הבאה בדרך כלל או דרך פרט מצד מקנאיו החורשים עליו רעה **לא ייירא** כי **נכון לבו** ובטוח בה'.

פסוק ח
וכפל הענין ואמ' **סמוך לבו** כלומ' נשען ונסמך באל **עד אשר יראה** נקמתו **בצריו** המתנכלים עליו ומלת **עד** הנה כדרך כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך כמו שביארנו הרבה פעמים שאחר שיראה בצריו כ"ש שיהיה **בטוח לבו**.

פסוק ט
פזר נתן לאביונים על הדרך שהזכרנו. **צדקתו עומדת לעד** וקרנו ומחזהו ותקפו **תרום בכבוד**.

פסוק י
והרשע **יראה ויכעס** עצמו מצד קנאתו **ושניו יחרוק** כי כן דרך הכועס שיקפוץ שורות השנים זו בזו בחוזק דרך כעס. **ונמס** כלומ' כשלא יוכל להפיק רצונו ימס מדאגתו ותקותו **תאבד** עליו ותלך כרוח יכלו כעשן ימיו ושנותיו באנחה **והצדיק ישמח בה' בקדוש ישרי יתהלל**.

פרק קיג

פסוק א
כוונת זה המזמור ייחוד האל והתבונן כי הוא בהשגחתו משפיל אף מרומם ושכל הצלחת האדם באה מאתו הן שרמז בו דוד על הצלחת האומה בזמן שעבר ביציאת מצרים הן שרומז בו על ההצלחה העתידה בזמן הגאולה. אמ' תחלה אתם עבדי ה' ר"ל החכמים השרידים אשר ה' קורא **הללו את שם ה'** לא שתעבדו לצבא השמים.

פסוק ב
ואחר שהזכיר שם ה' הזכירו לתהלה **יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם** כאדם שאמ' **הללו שם ה'** שיתברך שמו **מעתה ועד עולם** ומסוף העולם ועד סופו והוא **ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה'** הכל מכלל התהלה.

פסוק ד
ואח"כ אמ' **רם על כל גוים ה'** נראה לי שהוא חסר וזה שהוא כיון ליחד שם האל ולדבר כנגד הסכלים העוברים לצבא השמים ולכן אמ' **רם על כל גוים** ור"ל על כל אלים שהגוים עובדים שהם צבא השמים והאל גבוה מעל גבוה וכפל הענין באמרו **על השמים כבודו**.

פסוק ה
ואח"כ רמז על השגחתו בתחתונים ואמ' **מי כה' אלקינו המגביהי לשבת** ר"ל שגבוה על כל גבוהים להיות נצחיותו אמתי מבלי ראש וסוף ועם כל זה **משפילי לראות** ר"ל שמשפיע השגחתו על השמים וגם על הארץ.

פסוק ז
ואח"כ רמז על היותו גומל לטובים כפרי מעלליהם ואמ' שהוא **מקים מעפר דל ומאשפות ירים אביון**.

פסוק ח
להושיבו עם נדיבים ר"ל נכבדים ולהפליג במעלה אמ' **עם נדיבי עמו** ר"ל שהם הנכבדים שבכלם ורמז אל הצלחת עצמו או להצלחת האומה אשר מימי קדם או להצלחה העתידה.

פסוק ט
ומלת **עקרת** באה במוכרת כמו עקרה וקרא האומה כולה עקרה ע"ד רני עקרה (ישע' נד) ואמ' שיושיבנה **בבית** כלומ' שירבה זרעה עד שיתישב הבית מהם ותקרא אז **אם הבנים שמחה**.

פרק קיד

פסוק א
מצד שכיון במזמור שלפניו להודיע ייחוד האל והשגחתו בתחתונים והיותו גומל לטובים כיון בזה להודיע יכלתו בשנוי הטבעים וספר הענין ביציאת מצרים ואמ' **בצאת ישר' ממצרים בית יעקב מעם לועז** ר"ל עם מדבר בלשון אחרת לא בלשון עברי.

פסוק ב
היתה יהודה לקדשו ר"ל לחלק להיותו לראש על שאר השבטים כי מעת צאתם ממצרים נתנה המעלה ליהודה כמו שתראה בדגלים נוסע בראשונה וגם בים נכנס שבט יהודה תחלה כמו שחז"ל קפץ נחשון וכן במלחמות יהודה יעלה בתחלה וכן בנבואת יעקב נתיעדה לו המלוכה לא יסור שבט מיהודה. **וישראל ממשלותיו** ר"ל היה כממשלת האל שיצאו משעבוד מצרים ומלת הראשונה שבממשלותיו בפתח במקום סגל שלא כמנהג.

פסוק ג
הים ראה וינס ר"ל שנבקע לפניהם ואמ' כן דרך משל כאלו פחד הים ונס מפניו וכן ענין **הירדן יסוב לאחור** בימי יהושע.

פסוק ד
ורקידת ההרים והגבעות רומז למה שכתוב ויחרד כל ההר מאד וגו' (שמות יט יח) וגבעה והר שמות נרדפים אלא שהגבעה אינה גבוהה כל כך ולא מחודדת בראשה כהר. או רמז ברקידת ההרים והגבעות כענין יבקע צורים במדבר (תה' עח טו) והוא שהרבה פעמים הכה צור ויזובו מים (שם כ) כמו שאמ' בסוף **ההופכי הצור אגם מים**.

פסוק ה
ולהודיע שלא היה זה דרך מקרה רק ברצון האל אמ' דרך שאלה לדעת התשובה והמענה **מה לך הים**.

פסוק ו
עד שבאה התשובה בכלם מלפני אדון **חולי ארץ** וחולי צווי במקום עתיד כמו תחולי כלומ' מה שאת נרתעת **בנוס הים וסבוב הירדן אחור ורקידת ההרים והגבעות** אינו אלא שאת נרתעת **מלפני האל** ובזה הספיק תשובה על הכל כי הארץ כוללת ים וירדן והרים וגבעות. וי"מ **חולי** מקור בכנוי מדבר בעדו כלומ' חולי ופחדי ממני אני **הארץ** אינו אלא **מפחד האל** וברצונו ויכלתו שהוא יכול לעשות כרצונו ולשנות הטבעים פעם להפוך הים ליבשה כמו שהזכיר מים וירדן ופעם להפוך הסלע לאגם מים וחלמיש למעין.

פסוק ח
וחלמיש כמו סלע ולמעינו הוא"ו נוספת.

פרק קטו

פסוק א
זה המזמור נאמ' על צרת הגלות בשעבוד המלכיות והוא ראוי על כל צרה וצרה והוא שרבותי' נחלקו בו מהם אומרים שמשה וישראל אמרוהו בשעה שירדו לים ומהם שאמרו שחנניה מישאל ועזריה אמרוהו על כבשן האש ומהם שאומרים שישר' אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע ומ"מ לפי הפשט וענינו אמרו על צרת הגלות והתפלל לאל שיושיענו מצרינו ויפדנו מבית עבדותנו ואם אין אנחנו ראויים לכך כאבותינו ואמ' על זה **לא לנו** כלומ' לא בעבורנו ורק שתתן כבוד לשמך כמו שיאמ' בסמוך **למה יאמרו הגוים**. **על חסדך על אמתך** חסר ואו כלומ' על חסדך ועל אמתך וכמו שמש ירח עמד זבולה (חבק' ג יא) והענין שתרחם עלינו ותעמידנו על חסדך אם חטאנו לך ועל אמתך שאנחנו עמך ונחלתך המחזיקים בתורתך.

פסוק ב
וחזר לענין אמרו **כי לשמך תן כבוד** ואמ' **למה יאמרו הגוים** כשיראו אותנו נטמעים ביניהם **איה אלהיהם** כלומ' שהם טוענים עלינו על שאנו מבזים את אלהיהם שאינם מאמינים בנפרדים רק בגלגלים וצבא השמים המורגשים להם ואומרים עלינו **איה אלהיהם** שאינו מורגש כמאמ' מי ה' וגו' לא ידעתי את ה' (שמות ה ב).

פסוק ג
והם לא ידעו **שאלהינו בשמים** ר"ל מושל בשמים ובכל אשר בם בעליונים ובתחתונים **כל אשר חפץ עשה**.

פסוק ד
וקרא אלילים בשם **עצבים** דרך כנוי כלומ' שהם שמחים בהם או שהם עצבים לבוטחים בהם כלומ' שתוחלתם נכזבה. ואמ' **כסף וזהב** רומז על הצורות הנעשות להם לדמיון הכוכב או המזל שהם עובדים וגם ההמון לפתיותם עובדים אותם הצלמים בעצמם.

פסוק ה
פה להם ועינים להם פי' צורת פה וצורת עין וכן בשאר.

פסוק ו
אזנים להם ולא ישמעו אף להם ולא יריחון פי' חוטם.

פסוק ז
ידיהם ולא ימישון מענין משוש **ולא יהגו** כפל ענין עם **ולא ידברו** אלא שההגיה נאמרת אפי' במה שאינו דבור חתוך אלא קול בעלמא יוצא מן הגרון כמו אהגה כיונה (ישע' לח יד).

פסוק ח
ואמ' דרך תפלה **כמוהם יהיו עושיהם** כלומ' שלא יהיה בהם רוח **וכן כל הבוטח בהם**.

פסוק ט
ישר' בטח בה' ולא באותם האלילים כי **עזרם ומגנם** של אבותי' **הוא** היה לעולם.

פסוק י
ובית אהרן רומז על הכהנים והלויים.

פסוק יא
ויראי ה' החכמים השרידים אשר ה' קורא והזכירם בשלוש כתות חלוקות. הראשונה המון העם והשניה השבט המיוחד לתורה כדכתיב יורו משפטך (דברים לג י) והשלישית החכמים להודיע כי הבטחון לכל כת כפי הראוי לה. **ויראי ה'** רומז על יראתם אותו

בבחינת שמו והוא האהבה ע"ד שנאמ' בעקידה עתה ידעתי כי ירא אל' אתה וכן בפנחס ואתנם לו מורא ויראני (מלאכי ב ה). וי"מ **יראי ה'** אשר בכל עם ורומז על חסידי האומות.

פסוק יב

ואמ' **ה' זכרנו** כלומ' ובזה תעמדו בטוחים שה' שזכרנו מעולם ולא נטשנו הוא **יברך** את הכל **יברך את בית ישראל ואת בית אהרן ויראי ה' יברך קטנים עם גדולים** ואז **יוסף ה' עליכם** ועל בניכם.

פסוק טו

ואמ' דרך תפלה **ברוכים אתם לה' עושה שמים וארץ** כלומ' שתהיה הצלחתכם לעבודת האל כמו שפיי למעלה באמת וברוך אברם לאל עליון והכוונה **לה' אשר חדש את העולם ועשה שמים וארץ**.

פסוק טז

השמים שמים לה' כי כל התעסקות האדם ובחינתו בהם הוא לה' לבחינת סדרי המציאות עד שיודע מהם מציאותו ית' **והארץ נתן לבני אדם** לחיות בחירתם עליה אם יתעסקו בה לעפריות לבד וימותו עליה שם תהא קבורתכם, או לא ישתמשו בה רק בהכרחיות ויתנו לב לעלות במעלה העולה בית אל ויצאו ממנה לחיי עולם.

פסוק יז

וקרא הראשונים מתים ועליהם אמ' **לא המתים יהללו יה** רק תאבד נפשם במות גופם ותלך לחרפת לדראון עולם **ולא כל יורדי דומה** ר"ל הקבר ורומז על הרשעים אשר כל אחריתם לקברות יובלו פיי גיהנם.

פסוק יח

ואנחנו שאנו מן הכת האחרת המצלחת **נברך יה מעתה ועד עולם** ר"ל לעולמי עד בחיי הנפש הנצחית.

פרק קטז

פסוק א

אהבתי וגו'. זה המזמור אמרו דוד על צרותיו בברחו הנה והנה מפני יראת שאול והמתנכלים עליו וכאשר הציל אותו אלקי' מכלם אמ' זה המזמור מוסף על שירתו הידועה ואמ' **אהבתי כי ישמע** וגו' והוא הפוך כלומ' **אהבתי** את ה' כי שמע **קול תחנוני** וישמע עתיד במקום עבר ומלת **תחנוני** חסר ואו כלומ' קולי ותחנוני.

פסוק ב
כי הטה אזנו לי לשמוע בקול תפלתי. **ובימי אקרא** כלומ' לא פעם אחת בלבד אבל בכל עתותי ובכל רגעי. ובכל הימים שהייתי קוראו.

פסוק ג
אפפוני ר"ל הקיפוני **חבלי מות** ר"ל חבלים וצירים קשים כחבלי מות וכן **מצרי שאול** ר"ל דחקות המות כי שאול הוא הקבר וכן **אמצא** תמיד **צרה ויגון**.

פסוק ד
ובכל עת הצרה **אקרא בשם ה'** ואצעק אליו **אנא ה' מלטה נפשי** ר"ל גופי מן הצרות המטרידות אותו אלא תתעסק נפשו בעבודת האל ותמלט משחיתות הגוף. ומלת **אנה** בה"א ונמצאו מהם שתים [הנה ובתנ"ך] ששה כדרך זה וקריאתו מלעיל כאלו טעמו באלף מפני שהאלף קמוצה.

פסוק ה
חנון ה' וצדיק כלומ' לכן אני מתפלל וכן **ואלהינו מרחם**.

פסוק ו
וכן **שומר פתאים ה'** שאין להם תחבולה בהצלחת עצמם ואלף בפתאים נחה והיוד נעה **ודלותי** קריאתו מלרע פי' שהייתי דל ועני **והוא יושיע לי** ר"ל יושיעני.

פסוק ז
ואמ' **שובי נפשי למנוחייכי** כלומ' בטחי בו שישיבך למנוחייכי **כי הוא בחסדו יגמול אותך** וגמל עבר במקום עתיד וכבר ביארנו כי מלת גמול כשתאמ' בלא מדת תשלום תאמ' גם על המתחיל בחסד **כי גמל עלי** (מזמ' יג ו) אם גומלים אתם עלי (יואל ד ד).

פסוק ח
ושב כמדבר לאל **כי חלצת** כלומ' התעוררתי לומר כן כי הרבה פעמים בטחתי בך ולא נכזבה תוחלתי אבל **חלצת נפשי ממות ועיני מדמעה ורגלי מדחי**.

פסוק ט
ובישועתך אני בוטח **שאתהלך לפני ה' בארצות החיים** לעולם הבא כי ארץ תאמר לפעמים על עולם הבא כאמרו לעולם יירשו ארץ (ישע' ס כא). או רומז על ארץ ישר' והכל כוונה אחת כי **ארץ החיים** למעלת יושביה.

פסוק י
ואמ' **האמנתי כי אדבר** כלומ' כשהייתי מדבר דברים בעצמי לעורר נפשי בבטחון באל לא היה דבור שפה לבד אלא שהאמנתי כן בתוך לבי אמונה חזקה עד שאני **עניתי מאד** כלומ' נכנעתי מאד לרוב צרותי תכלית ההכנעה.

פסוק יא
וכן שהייתי **נחפז** לברוח הנה והנה לרוב פחדי וכל רוב שהייתי נכנע ונחפז עד שכל **אדם** מקוה ומיחל מיתתי והשפלתי הייתי בוטח יותר באל והייתי אומר שכל **אדם** המתנכל עלי תכזב מחשבתו ותוחלתו ויחטא בכוונתו ומה שאמ' במזמור לא **אני אמרתי בחפזי נגרזתי מנגד עיניך** כי כן דרך מי שהוא בצרה עומד נבוך ופוסח והמאמין גומר במחשבתו לבטוח באל יתי'.

פסוק יב
ואמ' **מה אשיב** כלומ' הנה יצא משפט תוחלתי לאור ויפק בטחוני רצון האל והצילני ה' מכף כל אויבי והצליחני במלכותי ועל כן **מה גמול או מה מנחה אשיב לה' על כל תגמוליו עלי** כלומ' על כל החסדים אשר גמלני – ותגמולוהי כמו תגמוליו מלשון תרגום כמו ידוהי עלוהי – אין בידי רק ההודאה לש"י.

פסוק יג
כוס ישועות אשא ר"ל חלק מנת כוסי וחלקי (לעיל מ' טז) כלומ' בצרתי **הייתי קורא בשם ה'** גם כן **אקרא** להודות לו ולברכו.

פסוק יד
וכן הנדרים שהייתי נודר בעת צרותי **אשלם ונגדה** הה"א נוספת או היא במקום למד בתחלת המלה ומלת **נא** הפוכה ראויה להתחבר עם **אשלם** ולמד שבמלת **לכל** נוספת כמו הרגו לאבנר והענין **נדרי לה' אשלם נא** ר"ל עתה **נגד עמו**.

פסוק טו
כי **יקר בעיני ה' המותה לחסידיו** כי יקרה נפשי בעיניו לשמרה מן המות כאשר **יקר בעיניו המותה את חסידיו**. **והמותה** בתוספת ה"א כמו המות וכן אנא ג"כ כתוב בה"א. ואחר שזכר היות נפשו אצל השם כשאר החסידים הוא מזכיר מות החסידים **יקר בעיניו** וכן שיקרה כדברי הוראתם תפלה בקצור.

פסוק טז
ואמ' **אנה ה'** כלומ' להיותי יקר בעיניך **כי אני עבדך** ר"ל דבק בעבודתך **ובן אמתך** כלומ' לא כעבד שנקנה מן השוק שלא נתגדל בעבודת האדון רמז להיות הכנתו בכך מבטן

אמו. ושב לדברי הוראתו ואמ' **פתחת למוסרי** והוא כמו ממאסרי או הוא לשון עול וקרא הצרות הגדולות מוסרים כי הם לבעליהם כמאסר חזק.

פסוק יז

ואמ' **לך אזבח זבח תודה** על הנסים והנפלאות שעשית לי **ובשם ה' אקרא** להודות לפניו ולברכו.

פסוק יח

ואשלם עתה נדרי נגד כל עמו בחצרות בית ה' והוא **בתוך ירושלם**. ויש ספרים שבכאן הוא סוף המזמור ושני פסוקים הנשארים והם **הללו את ה' כל גוים וגו' כי גבר עלינו חסדו** הם מזמור אחר [...] וספרים אלו נמצא בהם מזמור **לא לנו** מחובר עם מזמור **בצאת ישר'** ושניהם מזמור אחד ובספרים שלנו נמצא **לא לנו** עד **אהבתי** מזמור אחד ושני פסוקים אלו סוף מזמור **אהבתי**.

פרק קיז

פסוק א

הללו את ה' כל גוים וגו' כי גבר עלינו חסדו ופירשו בו שהוא נאמ' לימות המשיח שיהפכו כל העמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה'.

פסוק ב

וכן **כי גבר עלינו חסדו** להוציאנו מתחת ידם ומתחת סבלותם. **ואמת ה'** על ייעודי הנביאים בהבטחת הגאולה. ומ"מ פי' ג"כ הבטחה על ימות המשיח כלומ' שכמו שהוציאני מאפלה לאורה בתחלת המלכות כן תהיה בימות המשיח להפוך אל עמים שפה ברורה.

פרק קיח

פסוק א

הודו לה' וגו' ארבעה פסוקים אלו מזמור אחד אמרם דוד על עצמו כמודיע לעם שכלם ראויים להודות לה' על מלכותו ואמ' תחלה דרך כלל **הודו לה'** ואח"כ פרט **בחלקי ישר' ובית אהרן ויראי ה'**.

פסוק ב

ישראל שהיה דוד יוצא ובא לפניהם ונלחם מלחמותיהם כאמרם עליו גם מתמול גם משלשום בהיות שאול מושל עלינו אתה היית המוציא והמביא (ש"ב ה ב).

פסוק ג
ובית אהרן רמז להודאתכם על ששאול הרג נוב עיר הכהנים.

פסוק ד
ויראי ה' להיותכם בהשקט ובבטחה פנויים להתעסק בעבודת האל וכן שהיה מקרבם ומכבדם ומנשאם מאד כאומרו **חבר אני לכל אשר ייראוך** (תה' אשרי ת"ד אות ח) כלומ' שאיני כמלך עליהם אלא כאח וכרע וחבר **ולעולם חסדו** רומז על קיום מלכותו כמו **שמתי לעד כסאו** (ע' מזמור פט ל). וי"מ המזמור על ימות המשיח **והודו לה'** דרך כלל על כל האומות על שישיבם מעון וישראל על צאתם מצרת הגלות **ובית אהרן** בשובם כהנים לעבודתם ולויים לשירם ולזמרם **ויראי ה'** על שטרדות צרותיהם בגלות היו מונעות שלימותם ואז יגיע עת דודים לדעת את ה' ולדבקה בו.

פסוק ה
מן המצר קראתי יה וגו'. זה המזמור י"מ אותו על דוד על שהוציאו מצרה לרוחה ונתנו לראש פנה למלך על ישראל. וי"מ אותו על ענין המשיח ונאמ' בלשון יחיד על כלל העם ודברי המזמור נמשכים יפה לשניהם יפרשם הקורא כרצונו כפי שפע לשונו. **מן המצר**, מצר הוא שם מפעלי הכפל בלשון צוררים הם לכם (במד' כד יח). [וברבים] מצרים ובסמיכות **מצרי שאול מצאוני** כפלם מי שם ממדיה (איוב לח ה) ופי' מתוך המצוק קראתי וענני ליתנני **במרחב יה**. אם על דוד יאמ' **מן המצר** על שהיה במערות ואם על ישרי יאמ' מצר על מצוק הגלות וצאתם מצרותם לרוחה ומאפלתם לאורה גדולה.

פסוק ו
ויאמ' **ה' לי לא אירא** כלומ' ה' עמי ולעזרתי **לא אירא** עוד משום אדם **כי מה יעשה לי אדם** אחרי שהוא עמי.

פסוק ז
וכן **ה' לי בעוזרי** ר"ל עם עוזרי ואחר שכן. **אני אראה** נקמתי **בשונאי** כדרך **ותבט עיני בשורי** (לעיל פ' צב).

פסוק ח
טוב לחסות בה' מבטוח באדם פירשו בו **שהחסיה** מונחת על ההסתופף וההסתר תחת הכנפים כאמרו בצל כנפיך יחסיון (תה' לו ח) **והבטחון** מונח על סמך חוזק והשענות גדול באהבה מתמדת ואמ' **שהחסיה באל טובה מהבטחון הגמור באדם** כ"ש הבטחון באל יתּ'.

פסוק ט
טוב לחסות בה' מבטח בנדיבים ר"ל שרים ונכבדים והוא כפל ענין.

פסוק י
כל גוים סבבוני אם על הגלות רומז על מלחמת גוג ומגוג ואם על דוד רומז על הנלחמים עליו מפה ומפה ואמר שבעת שהיו סובבים אותו היה בוטח בה'. **כי אמילם** ר"ל שאכריתם והיה ראוי להיות אמילם בצרי.

פסוק יא
סבוני גם סבבוני ענין אחד והכפל לחזוק הענין.

פסוק יב
ואמ' **הם סבוני כדבורים ודעכו** ר"ל כבו לשעתם **כאש קוצים** שהוא כבה מהרה ולא יעשה ממנו גחלים **ודעכו** מבנין פועל ובא החולם במקום שורק כדרך כי גורשו ממצרים (שמות יב לט) והוא מענין ידעך נירו (משלי כ כ).

פסוק יג
ואמ' כמדבר אל האויב **דחה דחיתני לנפול וה' עזרני** שלא נפלתי.

פסוק יד
עזי וזמרת יה י"מ שהיו"ד שבמלת **עזי** יתירה **וזמרת** סמוך וכן העז סמוך ושניהם סמוכים אל **יה** כלומ' **עז וזמרת יה היה לי לישועה** ומלת **ויהי** במקום היה כדרך ואשר לא שם לבו ויעזוב את עבדיו (שמות ט כא) והיה לו לכתוב עזב. **וזמרת** לשון עלוי והפלגה כמו מזמרת הארץ (בראש' מג יא) ובלעז נובלי דהוב ואע"פ שמלת **וזמרת** נקודה קמץ ואין דרך מלה סמוכה להקמץ, מצאנו כמוהו מנת המלך (דה"ב לא ג). וי"מ **וזמרת** חסר יוד כלומ' **עזי וזמרתי יה** ויוד של **עזי** משתמשת לשניהם כלומ' **עזי וזמרתי** הוא האל וכמוהו אשר נתנך ה' [היום] ביד (ש"א כו כג) שהוא כמו בידי ור"ל **עזי** שאבטח בו **וזמרתי** שאזמר לפניו **היה לי לישועה**.

פסוק טו
ואז נמצא **קול רנה וישועה באהלי צדיקים** שמזמרים לפני האל ומודים שמאתו היה כן **וימין ה' עושה חיל**.

פסוק טז
וכן היא **רוממה** להתגבר על הכל וכפל **ימין ה'** לחזוק.

פסוק יז
ואמ' **לא אמות** כלומ' אע"פ שלא היה ביניכם דן דיני לטוב וכולכם אמרתם עלי רפואות תעלה אין לך (ע' ירמ' ל יג) **לא אמות** כמו שאמרתם **אבל אחיה ואספר מעשי יה**.

פסוק יח
ואשר ארכו ימי צרותי **יסור יסרני יה** לנקותי מפשע **ולמות לא נתנני** והדגש שבאותו הנון במלת **יסרני** לתפארת הקריאה כמו חנני אלקי' (בראש' לג).

פסוק יט
ואמ' **פתחו לי שערי צדק** דרך הערה **ושערי צדק** ר"ל שערי בית תהלה והודאה **ואבא** לבית האל להלל לפניו ולשבחו ולהללו על נפלאותיו אשר עשה.

פסוק כ
כי זה השער לה' ר"ל שאין להודות ולשבח לזולתו ולכן **הצדיקים** שכל מעוזם באל יתי' יזמר כל אחד מהם ויאמר **אודך כי עניתני** בקראי **מן המצר** שהיית לי **לישועה**.

פסוק כב
אבן מאסו הבונים לרוב דקותו **היתה לראש פנה** עתה אם על דוד רמז על אמרו עוד נשאר הקטן והנה רועה בצאן (ש"א טז יא). ואם על הגלות רמז על היות ישר' נכנע ודחוי ומאוס בקרב העמים ועתה **לראש פנה**.

פסוק כג
ויאמרו הכל כי אין זה רק כי **מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו**.

פסוק כד
ואמ' דוד בסוף הדברים **זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו**.

פסוק כה
אנא ה' זה המזמור נאמר לימות המשיח מתפלל שיושיעם מצרת הגלות ובצאתם יצליחם הצלחה אמתית לדעת את ה' מקטנם ועד גדולים ולהיות כלם מתהפכים **שפה אחת ודברים אחדים לקרוא כולם בשם ה'**.

פסוק כו
ואמ' **ברוך הבא בשם ה'** ר"ל שהבא לחסות תחת כנפיו יהי מבורך בשמו ואמ' **ברכנוכם מבית ה'** והוא מאמר העומדים בבית המקדש לברך את העם ואמ' כנגד הרחוקים שלא יהיו שם שאנחנו ברכנו אתכם ברכה כללית מבית ה'.

פסוק כז
וליחס הגאולה לאל יתי אמר **אל ה'** ר"ל תקיף ויכול והוא **האיר לנו** מאפלה לאורה ולזכר הקרבן אמי **אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח** כלומי הביאו כבש קשור בעבותים עד קרנות המזבח להקריבו לה'.

פסוק כח
ויודה כל ישרי ויאמר **לאל אלי אתה** ואודך בהראות כוחך להצילנו מן הבור הזה וכפל הענין **אלהי ארוממך**.

פסוק כט
ואמי דרך כלל לכל הבאים **הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו**. ויש ספרים שחמשה פסוקים אלו הם סוף מזמור קיח אלא שבספרים מדוייקים מצאנוהו מזמור בפני עצמו.

פרק קיט

פסוק א
אשרי תמימי דרך. זה המזמור סובבות בו י"ב מלות רומזות על ענין התורה והם **דרך. תורה. עדות. פקודים. חקים. מצות. משפטים. צדק** או **צדקה. דבר. אמרה. ארח. נפלאות**. וכולם מיוחסות לאל על ענין התורה ומקומותיהם במזמור הם **דרך אשרי תמימי דרך. בדרכי הלכו. בדרכיך חייני. תורה ההולכים בתורת ה'. ותורתך חנני** וכן רבים. **עדות אשרי נוצרי עדותיו. ואשיבה רגלי אל עדותיך** וכן רבים. **פקודים אתה צויתה פקודיך. בפקודיך אשיחה** וכן רבים. **חקים לשמור חקיך** וכן רבים. **משפטים בלמדי משפטי צדקך. כל משפטי פיך. צדק משפטיך. צדק משפט צדקך. בצדקתך חייני. דבר לשמור כדברך. לא אשכח דברך. אמרה בלבי צפנתי אמרתך. ועתה אמרתך שמרתי. ארח ואביטה ארחותיך. נפלאות ואשיחה בנפלאותיך**.
וכל אלה הם נאמרים על התורה אם בכללה אם בפרטיה עד שאין פסוק שלא נזכר בו אחד מהם לבד מעט כגון **ערוב עבדך לטוב אל יעשקוני זדים. לדור ודור אמונתך**. כי **אמונתך** לא נאמי על התורה רק על קיום הבטחתו ו**דרך אמונה בחרתי** הוא דרך כלל לדרך אמתי הוא הפך מה שאמר **דרך שקר הסר ממני** וכן **ואמונה מאד** ר"ל אמתית וחזקה. וכן **רחמיך וחסדיך ותשועתך** אינם מזה הכלל וגם מאותם המלות שהוזכרו יש מהם שלא נאמרו על התורה כגון **כמה ימי עבדך מתי תעשה ברודפי משפט. סמכני כאמרתך** כהבטחתך שהבטחתני וכן **פנה אלי וחנני כמשפט לאוהבי שמך** שפי' כראוי לאוהבי שמך.

וכן בקצת מקומות שבהם מלות אלו אין כל אחת נאמרת על ענין אחד אבל יש שנאמרת על ענין אחר כעין דרך וארח שהם מלות מונחות על מצות מדריכות האדם במדות מעלות. ותורה ודבר ואמרה שהם נאמרים על כלל התורה, ומשפט וצדק שהם נאמרים על המצוות המונחות בדינין והנהגת היושר בין אדם לחבירו ונשארו עדות ופקודים ומצוה וחקים ונפלאות. ועדות ונפלאות הם כוללים הפנות הדתיות המקובלות בחדוש העולם ואמונת ההשגחה וגמול ועונש ויכלתו בשנוי הטבעים, ופקודים הפנות המושכלות במציאותו ואחדותו, וחקים על המצוות אשר תחת היסודיות בדברים שאין השכל מורה עליהם כשעטנז ואכילת חזיר ודומיהם, ומצוה על המצוות אשר הם ג"כ תחת היסודיות והשכל מורה עליהם כרציחה וגניבה וכבוד אב ואם כמו שביארנו בתורת ה' וכו' (תה' יט).

וענין הסוב אלו המלות בזה הוא שענין המזמור הוא תפלה לאל להיותו מעיר לעזור לנפשו להכין אותה ולסעדה בהשגחת ידיעת דרכיו ית' והיה מודיע רוב חשקו ותאותו בזה ודאגתו על הנכלים המטרידים אותו למנעו מזה והתעוררו שבכל רשעתם והטרדתם לא יוכלו להטרידו ולהדיחו מזה אבל שבכל עת עיניו ולבו תמיד להתעסק בעבודת האל ולהדבק בדרכי התורה ובמצות אלא שהיה מבקש עזר אלהי על זה וכפי שפע רוח ה' אשר נוספה בו ומלתו על לשונו היו דלתי פיו סובבות על צירי התורה והמצות בכל חלקיהן בכל פרטיהן והיה משפיע עצמו בהרבות זכירת שמות בהם בכל מה שהיה רוח פיו גובר להרבות בהם כמי שנכסף לשבח איזה דבר שמרבה בזכירת הרבה שבחים בכפל ענין במלות שונות.

והמזמור כלו בנוי על סדר אלפא ביתא למעלתו וכן הפליג בו לזכור שמונה פסוקים בכל אות ואות לא ידענו כונת המנין והרבה מפרשים טרחו בכך ומה שהביאם לטרוח בזה הוא שמספר שבעה ועשרה רגילים ושגורים בפי הכל, שבעה לענין שבעה כוכבי לכת וסדר ימי השנה שהולך על שבעיות ועשרה היא סוף כל המספרים אבל מספר שמנה לא נמצא בשום מקום ומפני זה טרחו בזה וכתבו מה שכתבו אלא שהם דברים [שאינם] מתישבים ויראה לי שלרוב כספו ותשוקתו בזה התעורר לרמוז על שכוונתו לשלול עצמו מכל דבר גופני שלא להשתמש בו רק כפי הצורך כפי מה שיחייבהו ההכנה להעמיד נפשו ולהכניע כל כחות גופניות לעבודת האל כמו שרמז באמרו **בכל לבי דרשתיך** כלומ' שכל כחות גופי הכנעתי לכך.

וידוע שחלקי הגוף הם חמשת החושים וחלקי הנפש הצומחת והמתאווה והמשכלת ורמז שכל נתחיו וחלקיו הוא מכניע לעבודת האל וכיוצא ברמז הזה בענין התפילין

שבתפלה של ראש ד' בתים ובתפלה של יד בית א' מצד שבראש ד' חושים הראות והשמע והריח והטעם וביד אין בו רק חוש אחד והוא המשוש וכן שלש אותיות של שדי רמז על שלשה חלקי הנפש להתעורר בהבאתם שכל חלקי גופו ונפשו יכניע לעבודת האל. ומעתה נחל בביאור פרטי הפסוקים:

אשרי תמימי דרך ר"ל תמימים וענוים בהנהגתם **ההולכים בתורת ה'** ר"ל בדרך תורת ה'.

פסוק ב

ורמז עתה על שלימות המדות ואמ' **אשרי נוצרי עדותיו** ר"ל שלא להרהר בהכחשתם אע"פ שהעיון גוזר בהם. **בכל לב ידרשוהו** כלו' שבהאמנת העדות יתפללו לפניו ויאמינו שבתפלתם ישנו את תפקידם ויקרע גזר דינם הנגזר על פי המערכות.

פסוק ג

אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו עבר במקום עתיד כלומ' גם כשיקבעו מושבתם על זאת האמונה יזהרו שלא יפעלו עולה ליראתם העונש אבל ילכו בדרכיו כפי כחם.

פסוק ד

ואח"כ רמז על הפנות המושכלות ואמ' **אתה ה' צוית פקודיך לשמור מאד** והוא הפוך **אתה צוית לשמור מאד**. **פקודיך** ר"ל שלא יחטא בכונתם ואע"פ שהשכל והעיון יחייבם רוב העולם לא יאמינום רק מצד הקבלה כי אינם יורדים לעומק הדברים מדרך המחקר. ולי נראה לפרש **צוית** כמו קבעת כענין כי הוא צוה ונבראו כלומ' גזר וקבע להיות כן כלומ' **אתה קבעת פקודיך** כדרך שאדם שומרם מאד בתכלית השמירה מצד שהשכל מורה עליהם והעיון יחייב כן ומתוך כך אין שום אדם מפקפק בהם.

פסוק ה

אבל **אחלי** ר"ל תפלתי ותחנוני **להכין דרכי לשמור חקיך** והמצוות השמעיות שאין השכל מורה עליהם. **ואחלי** לשון תפלה מלשון ויחל משה והאלף נוספת והיוד כנוי למדבר בעדו כלומ' תפלותי אבל אחלי אדוני לפני הנביא (מ"ב ה ג) בצרי תחת הלמד הוא כמו תפלות אדוני.

פסוק ו

אז לא אבוש כלומ' אחר שאקיים המצוות **לא אבוש בהביטי** בהם כי העובר עבירה כשיביט בתורה ויראה באזהרתה יבוש מנפשו.

פסוק ז

אודך ביושר לבב בלמדי משפטי צדקך כלומ' בראותי משפטיך הישרים **ואודך ביושר לבב** ר"ל תכלית הודאה בלא פקפוק.

פסוק ח
ובהכירי מעלת היושר אדע כי אף החקים הנגזרים בחכמה אע"פ שאיני יודע טעמם ולכן **את חקיך אשמור**. ועד מאד שבסוף הפסוק נקשר עם אשמור כלומ' **את חקיך אשמור עד מאד** תכלית השמירה כאלו השכל יחייבם. ואתה האל [אל] **תעזבני** אבל עזרני להשלים נפשי עד שאשיג ידיעת סבת הצטוותם.

פסוק ט
במה יזכה נער וגו'. מלת **נער** מונחת על קטון השנים ולפעמים על יד שדרך קטן לשרת את הגדול נקרא המשרת נער אע"פ שהוא גדול בשנים, נער עברי (בראש' מא יב) ומשרתו יהושע בן נון נער (שמות לג יא) והוא נער את בני בלהה (ברא' לז ב) גיחזי נערו (מ"ב ד יב) ולפעמים על צד היות קטון השכל חסר בדעתו נקרא מי שאינו שלם בדעת נער ואמ' ורחבעם היה נער (דה"ב יג ז) ר"ל שהיה לו דעת כנער. ונראה שדוד השפיל עצמו וקרא עצמו על זה הצד נער ומרוב תשוקתו להשלים נפשו ולא היה רואה עצמו מגיע עדיין למדריגה אשר מגמת לבבו אליה היה אומר **במה יזכה נער** כלומר על איזה צד יוכל הבלתי שלם לזכך וללבן ולברר **את ארחו** מכל סיג עד שיוכל להגיע **לשמור כדברך** שכבר עשיתי כל מה שאיפשר לי.

פסוק י
והוא ענין **בכל לבי דרשתיך** ואחר שכן **אל תשגני ממצותיך** כלומ' לא תעמידני בחזקת שוגה ופתי בידיעת סבותיהם ובא הנה **תשגני** כדרך למה תתענו ה' מדרכיך (ישע' סג יז).

פסוק יא
ואמ' **בלבי צפנתי אמרתך** כלומ' חקקתיה על לוח לבי שלא אתיאש ממנה ואשכחנה **למען לא אחטא לך** בשכחתי.

פסוק יב
ואמ' **ברוך אתה ה'** כלומ' שלם בכל מיני השלמיות וכל מה שצוית וחקקת נמשך אחר פועל החכמה לא אפקפק בדבר מהם אע"פ שלא יורה עליו השכל אבל עם כל זה אני נכסף לידיעת סבות הדברים שאין השכל מורה עליהם והוא ענין **למדני חקיך**.

פסוק יג
ובשפתי ספרתי כל משפטי פיך אינו כנגד מאמר **בלבי צפנתי** אבל חקקתים בלבי וספרתים בשפתי לפרסם שלימות תורתך. ורבותי' דרשו בהם עד שלא נתנו לי רשות לדבר **בלבי צפנתי**, משנתנו לי רשות **בשפתי ספרתי** (ע' עירובין נג).

פסוק יד
ועדותיך האמור כאן הוא"ו נעה ונקראת וכן בשמונה אותיות שבאלפא ביתא זו סימן להם בד"ה מנצפ"ר ואמ' שהוא שש בהאמנת עדותיו **כשמחת השגת כל הון** יקר.

פסוק טו
וכן **בפקודיך אשיחה ואביטה ארחותיך** תמיד.

פסוק טז
בחקותיך אשתעשע כלומ' ואני מתענג בקיומן כאלו ידעתי טעמן וסבתן **ולא אשכח דבר** מהם אע"פ ששכלי לואה ונסכל בידיעת סבתם.

פסוק יז
גמול על עבדך וכו'. כבר ביארנו בענין גמול כשהיא נאמרת בלא לשון תשלום שהיא נאמרת גם על התחלת עשיית החסד ולכן אמ' **גמול עלי חסד שאחיה** ולא שאני מבקש החיים לכונת תענוג רק **שאשמרה דברך** כלומ' שיהא לי עת שאוכל להגיע בו להשלים נפשי.

פסוק יח
ומצד הטרדות שהיו מטרידות אותו היה מבקש על זה עזר אלהי והוא אמרו **גל עיני** ר"ל עיני שכלי **ואביטה נפלאות מתורתך** ורמז על חדוש העולם ושאר הפלאות הנמשכות אחריו. או רמז בענין **נפלאות** על קצת סודות התורה כי הדברים הנעלמים יקראו ג"כ נפלאים מענין כי יפלא ממך דבר למשפט (דבר' יז ח) ואמ' **מתורתך** כלומ' מקצת תורתך כי הרבה חלקים יש בתורה ושאינם בגדר העלמה (והתעלמות) כמצוות השכליות וכל מה שבא בשלימות המדות וכיוצא באלו.

פסוק יט
ואמ' **גר אנכי בארץ** כלומ' שחיי האדם קצרים והנו כגר שאינו קובע דירה במקום גרותו וכמו שאמרו במדרש הלל כל יומא ויומא כד הוה בעי מיפק מבי מדרשא הוא אמ' ניזיל נגמול חסדין להדין אכסנאי דבביתאי יומא חד אמרין ליה תלמידיו כל יומא ויומא אית לך אכסנאי אמ' להון והדין נפשא עלי'בתא דיומא דין כאן ולמחר בקברא לאו אכסנאי היא כדכתי' **גר אנכי** וגו' ולכן **אל תסתר ממני מצותיך** אבל עזרני והכן לבבי להבינם.

פסוק כ
כי גרסה נפשי לתאבה ר"ל נשברה ונכתתה לרוב עמלה לרוב תאותה **אל משפטיך בכל עת** כלומ' שאף בעת התעסקי בהמוניות איני משתמש בהם רק בהכרח וגם שם ידך תנחני ועיני ולבי תמיד לעבודתך. ולתאבה מקור בתוספת ה"א.

פסוק כא
וגערת עבר במקום עתיד **וגערה** שהיא קשורה עם **זדים** היא לסוף השחתה והענין שתשחית **הזדים הארורים השוגים ממצותיך** כלומ' חסרים ונעדרים מהם כלשון תרגום דהות שגיא ממנינא (בראשי' לא לט). ומתפלל מצד הטרדתם אותו ומונעם אותו מן השלימות.

פסוק כב
ועוד שהם מלוצצים עליו על היותו מראה עצמו כחפץ בלמוד מה שאין כן דרך לוחם מלחמות והוא אמרו **גל מעלי חרפה ובוז** ומלת **גל** באה בפתח דרך זרות והיתה ראויה להיות בחולם ושורשו גלל כלומ' שנגול מעלי חרפתם בשכר **שנצרתי עדותיך**. וי"מ אותו מלשון גלוי מצד הדקדוק ואין לשון גלוי נופל יפה בענין.

פסוק כג
ואמ' **גם ישבו שרים** כלומ' לא סוף דבר שהזדים מחרפים אותי כי גם השרים והחכמים בישיבתם מדברים בי על שאני מפליג עצמי במופלא ממני עם ראותם כל טרדותי ועם כל זה **עבדך ישיח בחקיך** מרוב החשק והתשוקה.

פסוק כד
וגם **עדותיך שעשועי**. **ואנשי עצתי** חסר הם כלומ' שאין לי עצה בזולתם **ובי נדבדו** דרך גנאי כי כל לשון הדבור הנקשר עם בית מורה גנאי כמו ותדבר מרים ואהרן במשה (במדב' יב) וידברו באלהים (תה' עח יט) זולתי אם יפרד שהדבור לשבח או שייחס הדבור לאל כמו נכבדות מדובר בך (מזמ' פז) רוח ה' דבר בי (ש"ב כג) פה אל פה אדבר בו (במדבר יב). **ונדברו** לשון נפעל מורה התמדת דבור ומלת **שיחה** לדעתי מורה דבור בהמוניות ואם הדבור בענייני התורה והחכמה יורה דבור נאמר בזולת שלימות ידועה כענין שיחתן של תלמידי חכמים צריכה תלמוד (ע' ע"ז יט) כלומ' שיחתם אף בהמוניות וכן ישיחו בי יושבי שער (מזמ' סט יג) אתם ידעתם את האיש ואת שיחו (מ"ב ט יא) מרוב שיחי וכעסי (ש"א א טז). ולפיכך היה דוד מזכיר תמיד דבורו בחכמה בלשון **שיחה** דרך שפלות וענוה להודיע שהוא מכיר בחסרונו ויודע שאין דבריו בשלימות ידיעה אלא שרוב תשוקתו וכספו יביאהו לכך.

פסוק כה
דבקה לעפר נפשי וכו'. קרא ההתעסקות בהמוניות ובצרכי החומר עפר והיה אומ' **דבקה נפשי** בחמריות לרוב טרדותי עד שאני ירא פן תספה בעוני ותאבד ולכן **חייני כדבריך** כלומ' ככוונתך שהיא במציאות האדם להשלים נפשו.

פסוק כו
דרכי ספרתי לפניך ה' כלומ' חפצי ותשוקתי בך ושרוב הטרדות מונעים אותי **ואתה ה' עננ' וחקיך למדני**. ומלת **ותעננ'** עבר במקום עתיד.

פסוק כז
ואמ' על זה **דרך פקודיך הביננ'** כלומ' שאדע דרך חקירה ולמוד כי הבינה מיוחסת למה שבא דרך למוד כמו שאמרו אנשי כנסת הגדולה ומלמד לאנוש בינה ואז **אשיחה בנפלאותיך** כלומ' אף עם התחלת הלמוד.

פסוק כח
דלפה נפשי מתוגה כלומ' דרך משל נמסה ונתכה וכדלף דמעה מרוב תוגותי על הצרות עד שאני ירא באבדן נפשי ולכן **קיימני כדבריך** והוא כענין **חייני כדברך**.

פסוק כט
דרך שקר הסר ממני שלא אכשל במחקר בהטעאות **ותורתך חננ'** לעזרתי להבינה כראוי.

פסוק ל
כי דרך אמונה בחרתי ר"ל דרך אמת להאמין בה מצד הקבלה מצד קבלתי ולכן כשאגיע לדעת יסודות התורה בדרך מחקר שמרני שלא תכשילני הטעאה כוזבת **ודרך שקר. ומשפטיך שויתי** י"מ שויתים לנגדי לבל אשכחם לעולם ולי נראה החזקתים כשוים וישרים מאין שום עוות.

פסוק לא
דבקתי בעדותיך להאמין בהם אמונה חזקה ולכן **אל תבישני** להכשל בהם במחקר.

פסוק לב
ואמ' **דרך מצותיך ארוץ** כלומ' אני בוטח שאתה **תרחיב לבי** ותיטיב הכנת שכלי עד שאלמד על נקל בלא רוב עמל ויגיעה שאני צריך לזה עזר אלהי מצד טרדותי.

פסוק לג
הורנ' ה' דרך חקיך ואצרנה [**עקב**] ר"ל אותה **הדרך** בתכלית כי **עקב** הוא לשון סוף ולפיכך נקרא שכר הפעולה עקב מפני שהשכר בא בסוף הפעולה כלומ' **שאצרנה** עד תכלית מה שאיפשר. וי"מ עד סוף ימי וכן י"מ **אצרנה** בכל עקבי נתיבותיה שבכל ענייני ומהלכי אמשך אחרי נתיבותיה.

פסוק לד
הבינ' ואצרה תורתך ואז בהבנתי אשמרנה בכל לב לרוב שמחתי בהשיגי ידיעת ענייניהם.

פסוק לה
וכן **הדריכני בנתיב מצותיך כי בו חפצתי** ר"ל באותו הדרך חפצתי.

פסוק לו
הט לבי להתעסק **בעדותיך ואל אל בצע** ר"ל שלא להתעסק בדרכי ההמיה לממון כי אהבת הממון וחמדתו נקרא **בצע** אע"פ שלא יקרא גוזל מפני שלסוף יביאהו לגזל או לאבק גזל וכבר אמ' בתורה יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע (שמות יח כא) אלא שפי' שונא המית הממון או שמא פירושו שונאי כל אנשי בצע כלומ' שונאי בצע וכל מי שיעשהו. אבל בכאן פי' על המית הממון.

פסוק לז
וכן נקרא המיית הממון **שוא** כי הם עמלי **שוא** והבל ועל כן אמ' **העבר עיני מראות שוא** כלומ' מראות בלבי מלקבוע רעיוני ומחשבותי בכך אבל **בדרכך חייני ובדרכך** חסר יו"ד הרבים.

פסוק לח
הקם לעבדך אמרתך אשר ליראתך מלת **ליראתך** סובבת למלת **לעבדך** כלומ' העמד **אמרתך** קיימת וחזקה בלב **עבדך אשר** לבו דבק **ליראתך**.

פסוק לט
העבר חרפתי אשר יגורתי ר"ל יגורתי מטרדותי המונעות שלימותי **כי משפטיך טובים** ושלימים וכשאיני משיגם על תכליתם אבוש מנפשי.

פסוק מ
וכן **הנה תאבתי לפקודיך** ולכן **בצדקתך** בקיום משפטי יושרך **יצדקתך חייני** ותעמידני.

פסוק מא
ויבואוני חסדיך וגו' **כאמרתך** כלומ' כמו שהבטחתני **וחסדך** חסר יו"ד הרבים.

פסוק מב
ואענה חורפי דבר שהיה אומר **אין ישועתה לו באלהים** (מזמ' ג) כי בטחתי בדברך ובהבטחתך ולא הרהרתי אחריה.

פסוק מג
ואל תצל פי' לשון הפרשה כמו כי כל העושר אשר הציל א' מאבינו (בראש' לא טז) כלומ' אל תפריש ממני **דבר אמת** שלא תניחני להתעמק אפי' רגע אחד אלא **בדבר אמת ועד מאד** ר"ל מאד אני מבקש זה **כי למשפטיך** ר"ל לידיעת **משפטיך יחלתי**.

פסוק מד
וכן יחלתי שאשמור **תורתך** [תמיד] **לעולם ועד** כלומ' שאשמרה בעולם הזה ואשיג ממנה ארחות חיים לעולם הבא.

פסוק מה
ואתהלכה ברחבה ר"ל באותה שהיא רחבה מני ים (איוב יא ט) או הוא שם כלומ' אצא ממצר העיון ולחצו למרחב הידיעה בשכר **כי פקודיך דרשתי**.

פסוק מו
וכן **אדברה אז בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש** או טעמו שהמדבר דברים מעצמו והוא מדבר אותם לפני חכמים שהם כמלכים באמת יבוש מפני שמפחד שלא יכשל בדבריו אבל המדבר **בעדות** השם שהם מצותיו **לא יבוש** כי הוא דובר אמת.

פסוק מט
זכר דבר לעבדך ר"ל הבטחתך ולכן אמ' **על אשר יחלתני** כלומ' שהבטחתני ושמתני מיחל לך.

פסוק נ
וחייתני עבר במקום עתיד כלומ' זאת היתה **נחמתי בעניי** ר"ל בעת צרותי כי בטחתי **שאמרתך תחייני**.

פסוק נא
וזדים הליצוני ר"ל התלוצצו עלי ועם כל זה **מתורתך לא נטיתי**.

פסוק נב
זכרתי משפטיך ר"ל ענשיך **אשר מעולם ואתנחם** כלומ' נחמתי מחטאי ושבתי בתשובה. וי"מ כשאני בעניי **זכרתי משפטיך** שהבאת על אנשים כמוני וקבלתי נחמה.

פסוק נג
זלעפה אחזתני ר"ל רעדה מעונש הנתון מאתך לרשעים עוזבי תורתך.

פסוק נד
זמירות היו לי חקיך בבית מגורי ר"ל בכל מקום שאני מתגורר בו. או נפרש **מגורי** ענין פחד מלשון מגור מסביב (מזמ' לא יד) כלומ' אף בזמן שהייתי מפחד מאויבי הייתי מתעסק בתורתך כאלו אני בוטח בשמחה ובטוב לבב.

פסוק נה
זכרתי בלילה שהוא עת התבודדות **שמך ה' ושמרתי תורתך** או אמ' **בלילה** על עת הצרות.

פסוק נו
וזאת היתה לי ר"ל זאת הישועה היתה לי **כי פקודיך נצרתי**.

פסוק נז
חלקי ה' אמרתי שלא התעסקתי בדבר אחר רק מצד הכרח וכן **חלקי לשמור דברך** תמיד לא דבר אחר.

פסוק נח
חליתי פניך בכל לב חנני כאמרתך ר"ל כהבטחתך שהבטחתני.

פסוק נט
ואף כשהיה יצרי מדיחני להתעסק בהמוניות הייתי מחשב התועלת המשיגני מהם וההפסד המגיעני מצד הבטול והיה התועלת בעיני מעט והנזק גדול **ואז אשיבה רגלי** ללכת להתעסק **בעדותיך**.

פסוק ס
וחשתי ולא התמהמהתי ר"ל הייתי ממהר בלא שום עכוב להתעסק בשמירת מצותיך.

פסוק סא
חבלי רשעים ר"ל ציריהם וצרותיהם **עודוני** ר"ל שללוני מלשון יאכל עד (בראש' מט כז) כלומ' שללו נפשי מרוב תגרתם ועם כל זה **תורתך לא שכחתי**.

פסוק סב
אבל הזדרזתי יותר **לקום חצות לילה** להודות לך על **משפטי צדקך** אשר הם ישרים וצדיקים באמת.

פסוק סג
ואמ' **חבר אני לכל אשר יראוך** כלומ" שאני ירא אותך כמותם או פי' שאיני מתנהג עמהם כמלך אלא כחבר וכן **לשומרי פקודיך**.

פסוק סד
חסדך ה' מלאה הארץ ותמשכנה על הכל משוך גם כן חסדך עלי **ולמדני חקיך**.

פסוק סה
טוב עשית עם עבדך. מלת **עבדך** נקודה בשוא עם אתנח דרך זרות ופי' הרבה טובות עשית עמי **כדברך** והבטחתך.

פסוק סו
אבל אני מבקש ממך **שתלמדני** טוב טעם ודעת **במצות** וכי במקום אע"פ כלומ' אע"פ שכבר האמנתי בהם וקיימתים מבלי ידיעת הטעם מ"מ אני מבקש **לדעת את דרכיך**.

פסוק סז
ואמ' **טרם אענה** והוא לשון דבור כלומ' קודם שהתעסקתי בלימוד הייתי **כשוגג** בקצת דברים להעדר ידיעתי מהם אבל עתה **אמרתך שמרתי**. ויש מפרשים בו לשון כניעה כלומ, קודם שהייתי נכנע לפניך והייתי אומר **שוגג** הייתי כלומ' חסר וחסרון ידיעתי הביאני לכך. ולי נראה לפרש **טרם אענה** כלומ' יודע ומכיר אני סכלותי וקודם שיצא דברי מפי אני מכיר שאני **שוגג** ומכנים עצמי למה שאין ראוי לי אבל מה אעשה **ואמרתך שמרתי** ר"ל רוב תשוקתי וכספי לקיים מצותיך הביאני לכך.

פסוק סח
ולכן **טוב אתה ומטיב למדני חקיך**.

פסוק סט
טפלו עלי שקר זדים ר"ל יתחברו עלי בחנם והטרידוני מלהתעסק בעבודתך ועם כל זה **אני בכל לב אצור פקודיך**.

פסוק ע
טפש כחלב לבם ר"ל נסתם לבם כחלב ר"ל כאלו נסתם בחלב שלא נתנו לב לעבודתך כלל **אבל אני בתורתך שעשעתי** ותורתך חסר בי"ת ושעשעתי בודד כמו השתעשעתי וכן ושעשע יונק (ישע' יא ח).

פסוק עא
טוב לי כי עניתי ר"ל בעמל התבודדות **למען אלמד חקיך**.

פסוק עב
ואני איני כשאר מלכים שכל יגיעתם להון אבל אני **טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף**. או פי' **עניתי** ממש כלומ' טוב לי מה שעוניתי בענין תפלתי וימי התענית להתבוננותי המכוון בהם עד שיהיו לי סבה לשמור **חקיך**.

פסוק עג
ידיך עשוני בתקון האיברים **ויכוננוני** ר"ל שיצרתני בהכנת כח שכלי ואחר שכן לא תהא הכנתי בחנם אלא **הביננני ואלמדה מצותיך**.

פסוק עד
ויריאיך יראוני שלם וישמחו בי כי לדברך יחלתי ויכירו בי שהמיחל לך לא תשיבהו ריקם.

פסוק עה
ידעתי ה' כלומ' כל מה שהעמדתני בצרה ידעתי כי בצדק וביושר עשית ומלת **ואמונה** חסר בית כלומ' ובאמונה **עניתני**.

פסוק עו
אבל **יהי נא חסדך לנחמני** בהצילך אותי מצרתי **כאמרתך לעבדך** ר"ל כמו שהבטחתני.

פסוק עז
ויבואוני רחמיך ואחיה כי תורתך שעשועי ובעבורה אני חפץ לחיות.

פסוק עח
ויבושו זדים כי שקר עותוני כלומ' בשקרות העמידוני כמעוות כדרך והרשיעו את הרשע (דברים כה) שפי' יעמידו בחזקת רשע, ובשקר עשו בי **תמיד אני אשיח בחקיך** ואלמד בהם לשוב מחטאי.

פסוק עט
ואז בהתפרסם זה **ישובו לי יריאיך ויודעי עדותיך** אשר היו מרחיקים עצמם ממני לחטאי וכדרך שדרשו ז"ל על עון בת שבע שפירשו ממנו סנהדרי גדולה (יומא כב).

פסוק פ
והכן לבי אליך להיות תמים ושלם בחקיך **ולא אבוש** מהם.

פסוק פא
כלתה לישועתך נפשי ר"ל נכספה נפשי שתושיעני **ולדברך** ר"ל לדבר הבטחתך **יחלתי**. **כלתה** לשון חמדה.

פסוק פב
אבל **כלו עיני** מלשון כליון עינים כלומ' **כלו עיני** לאורך זמן תוחלתי. **לאמרתך** ר"ל להבטחתך לאמור **מתי תנחמני**.

פסוק פג
כי היה עורי כנאד המתיבש **בקיטור** ר"ל בעשן כן היה עורי יבש לרוב צרותי ועם כל זה **חקיך לא שכחתי**.

פסוק פד
כמה ימי עבדך כלומ' יודע אני שזמני קצר וא"כ **מתי תעשה ברודפי משפט** כדי שאראה נקמתי מהם בחיי.

פסוק פה
כרו לי זדים שיחות להפילני בהם והוא משל על שיעצו עלי רעה **אשר לא כתורתך** כלומ' לא ביושר ולא במשפט. **ושיחות** ביו"ד ובחירק תחת השין כמו **שוחות** בוא"ו.

פסוק פו
כל מצותיך אמונה ר"ל כל מצותיך והנהגותיך ובלעז אורדונמינץ כמו שפירשנו למעלה בענין **אתה צוית פקודיך** והענין כל הנהגותיך שקבעת הם משפט ויושר וא"כ אחר **ששקר רדפוני** ר"ל חנם **עזרני** מהם.

פסוק פז
כמעט כלוני בארץ לארבם את נפשי להמיתה ברוב צרותיהם והטרדותיהם ועם כל זה **לא עזבתי פקודיך**. וי"מ ואף בעת שהיה בידי להנקם מהם ולהורגם נמנעתי מהם מצד **פקודיך**.

פסוק פח
ואחר שכן **כחסדך הגדול חייני ואשמרה עדות פיך**.

פסוק פט
לעולם ה' דברך נצב בשמים. **דברך** והוא רצונך בבריאת העולם קיים לעולם ופרט תחלה **בשמים** כי הם הקיימים קיום אמתי אשר לא ישתנה לא בכלליו ובפרטיו.

פסוק צ
ואמונתך חסר בית ופרט אחר כן ענין הארץ ואמ' **וכן לדור ודור באמונתך** ר"ל בקיום וחוזק רצונך **כוננת ארץ** להעמיד העולם כנקודה בתוך העגולה **ועמדה** בלא נטיה אנה ואנה וכן בלא השתנות כלליה אע"פ שאישיה מתחדשים תמיד.

פסוק צא
ועם כל זה **ומשפטיך עמדו היום** כלומ' כאשר תרצה לחדש כנגד מערכת הכוכבים וכנגד טבע הארץ הם עומדים לגזירותיך בכל עת וקיום כדרך **היום** אם בקולו תשמעון (לעיל צה ז) כלומ' אם תרצה עתה לשנות תפקידם הכל בידך וזהו (הוא) **כי הכל עבדיך** בראותם לכבודך וללכת לפניך.

פסוק צב
ולולא שידעתי זה מתורתך שהיא **שעשוע** אז **אבדתי בעניי** כי הייתי מתיאש מכל טוב לרוב צרותי ולא נתתי אל לבי להתפלל ולהתחנן לפניך ואז אבדתי מן העולם הזה ומן העולם הבא.

פסוק צג
ומעתה **לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חייתני** מהיותי אובד בעניי.

פסוק צד
ואתה ה' לך אני ובחרת הדבקים בך **ובאמונתך הושיעני** כי **פקודיך דרשתי**.

פסוק צה
והרשעים קוו לי לאבדני מן העולם הזה בצרותיהם שהיו מצרים לי ומן הבא בהטרדתם אותי ובהתעותם אותי מדרך השכל ועל כרחם **עדותיך אתבונן**.

פסוק צו
ותכלה נראה שהוא לשון חמדה מענין ותכל דוד (ש"ב יג לט) **כלתה נפשי** (לעיל פס' פא) ואמ' **לכל חמדה ראיתי קץ** להיות האדם שבע ממנה בהשיגו אותה אבל **מצותך** והוא כלל עיניני החכמה **רחבה מאד** באין תכלית וכל עוד שישיג האדם ממנה חושק ונכסף יותר להתעסק בה.

פסוק צז
מה אהבתי תורתך כבר ידעת במלת **מה** לפעמים תבוא למיעוט כמו מה הוא ופעמים לרבוי כמו מה רב טובך ומזה **מה אהבתי תורתך** עד שבכל עת היא **שיחתי**.

פסוק צח
מאויבי תחכמני מצותיך ר"ל כל אחת **ממצותיך** כדרך עיר בן אתונות (זכרי' ט ט) ויקבר בערי גלעד (שופטים יב ז) ופי' ממה שראיתי שאויבי לא יוכלו להדיחני חכמתני תורתך כי **לעולם היא לי** ולא אסור ממנה לעולם.

פסוק צט
מכל מלמדי השכלתי כלומ' מכל א' מהם למדתי והשכלתי **כי עדותיך** וכו' ר"ל **כי עדותיך שיחה לי** תמיד עד שאאמין בהם.

פסוק ק
וכן **אתבונן מזקנים** הזקנים הם החכמים המנסים הדברים באורך הימים ויקנו חכמה מצד הנסיון ואמ' כי אע"פ שהוא נער וצעיר לימים ולא ארכו לו הימים לנסות **מזקנים אתבונן** שאשמור **פקודיך. ונצרתי** עבר במקום עתיד. או פי' שלשה הפסוקים כן **מאויבי** כלומ' יותר **מכל אויבי חכמתני תורתך** מאד שהתמדתי בלמודה והוא ענין **כי לעולם היא לי** וכן **השכלתי** יותר **מכל מלמדי כי עדותיך** היו **שיחה לי** תמיד וכן **התבוננתי** יותר **מזקנים** ר"ל המקובלים **כי פקודיך נצרתי** מדרך השכל והעיון.

פסוק קא
מכל ארח רע ר"ל איש רע **כלאתי רגלי** מלצים וזו היא סבה **שאשמור דברך** כי הרחקת הלצים ומושבם ומעמדם היא מכל הדברים הצריכים תחלה בדרכי למוד. או נפרש **רע** על **הדרך** עצמו ר"ל **מכל** מדה מגונה כי שלימות המדות קודם בזמן לשלימות הנפש.

פסוק קב
ממשפטיך לא סרתי ר"ל מהאמנת השגחתך בי להעניש הרשעים כי אתה הוריתני שהראיתני זה כמה פעמים עין בעין.

פסוק קג
מה נמלצו ר"ל ערבו **לחכי מדבש ואמרתך** ר"ל כל אחת מאמרותיך.

פסוק קד
מפקודיך הנודעים מצד העיון **אתבונן** ולכן **שנאתי כל ארח שקר** והם דברי החולקים.

פסוק קה
נר לרגלי ר"ל מהלכי כי כמו שהנר מדריך היושב בחשך ללכת בדרך ישר כן **דברך נר לרגלי ואור לנתיבתי**. ואיפשר שהוא שב לאמרו **מפקודיך אתבונן** והבינה מיוחסת למה שנודע לאדם מצד הלמוד והחקירה ואמ' **מפקודיך** אני מתבונן יכלתך וידך החזקה עד שהם יביאוני להאמין המקובלות וזהו **נר לרגלי דברך** כלומ' שעם היותי מתבודד בדרכי החכמה אני אבחר מהם הצד הנוטה ליראת שמים ונמצא שהם **נר לרגלי** ואמרו תחלה **נר** והוא המאור הקטון ואחריו **האור** שהוא המאור הגדול הודיע לקיחת הדברים על הסדר ועל הצעה ראויה ונאותה.

פסוק קו
ואמ' **נשבעתי ואקיימה** כלומ' שנזדרזתי על קיום התורה והעירותי עצמי **לשמור משפטי צדקך** הערה קיימת שלא אוכל לשנותם והוא משל בשבועה.

פסוק קז
נעניתי עד מאד ר"ל נכנעתי מצרת האויבים עד שאני קרוב למות **אתה ה' חייני כדברך** שאמרת להחיות רוח שפלים.

פסוק קח
נדבות פי ר"ל תפלתי **רצה נא ה' ומשפטיך למדני** כלומ' תן לי עזר להצליח בלמודי עד שאדעם.

פסוק קט
כי האויבים מטרידים אותי עד שלרוב מלחמותיהם **נפשי בכפי תמיד** ודרך כל חסיד להיות מסוכן בעולם הזה ועם כל זה **תורתך לא שכחתי**.

פסוק קי
וכן **נתנו רשעים פח לי** ר"ל נתנו בדרך שהייתי רוצה לילך פחים בעבורי ללכדני בהם ועם כל זה **מפקודיך לא תעיתי ולי** כמו בעבורי כדרך אמרי לי אחי הוא (בראש' כ יג).

פסוק קיא
נחלתי עדותיך לעולם כלומ' החזקתי בהם כאדם המחזיק בנחלת אבות קדמוניות כי **ששון לבי המה** ולכן אני דבק בהם הרבה.

פסוק קיב
נטיתי פועל יוצא כמו נטה את ידך כלומ' כשהיה לבי פונה להבלי העולם הטיתיו לעשות **חקיך ולעולם עקב** ר"ל וכן אעשה לעולם עד סוף ימי או בא **עקב** במקום שכר וגמול ולמ"ד **לעולם** במקום בעבור כלומ' פניתי מכל עסקי העולם בשביל שאזכה לחיי העולם הגמול הנצחי והתכליתי.

פסוק קיג
סעפים י"מ אותו לשון מחשבה מלשון **שתי הסעפים** (מ"א יח כא) שעפי ישיבוני (איוב כב) וסעפים תואר כדרך ושבח אני (קהלת ד ב) ופי' בעלי המחשבות הרעות. וי"מ אותו מזה אלא שאומרים שהוא שם דבר על המחשבות כאלו היה נקוד בשוא תחת הסמך ובחירק תחת העין ור"ל כל מחשבה רעה. וי"מ אותו כמו משחיתים מלשון מסעף פארה והוא אצלם תואר. ולי נראה שהוא מן הענין הראשון ומן הפי' הראשון וסעפים נאמ' על הנבוכים, כי **סעפים** הם לדעתי מחשבות אדם נבוך שמרבה מחשבות, וזהו שעיפי ישיבוני כלומ' אחר מבוכתם וזהו פוסחים על **שתי הסעיפים** כלומ' במבוכתם וכן בשעיפים מחזיונות לילה (איוב ד יג) כלומ' בעת רבוי המחשבות וצרוף המבוכות ואמ' **שכל המבוכות שנאתי ותורתך** התמימה לבד **אהבתי**.

פסוק קיד
ואמ' **סתרי** ר"ל מחסי ומגני **אתה** לסעדני מצרי **כי לדברך יחלתי** ר"ל להבטחתך.

פסוק קטו
ואמ' דרך זרוז והערה **סורו ממני מרעים** כלומ' אל תטרידוני **ואצרה מצות אלהי**.

פסוק קטז
סמכני כאמרתך ר"ל כהבטחתך **ואחיה ואל תבישני משברי** ר"ל שלא תעמידני מבוייש מתקותי ומבטחוני ששברתי לישועתך ר"ל שקיויתי לישועתך כי מי שתכזב תוחלתו עומד בוש ונכלם.

פסוק קיז
וכן ענין **סעדני ואושעה**. [ואשעה] כמו ואספר מלשון ויספר תרגו' ואשתעי או הוא ואשתעשע או הוא כמו ואפנה מלשון ואל ישעו בדברי שקר (שמות ה ט) והקמץ במקום סגול.

פסוק קיח
וסלית מבנין הקל מענין מרמס כמו סלה כל אבירי (איכה א טו) כלומר רמסת והכנעת כל אותם **השוגים** ר"ל החסרים **מחקיך** וכן היה כראוי לאופני משפטיך **כי שקר תרמיתם** כלומ' כל התחסדותם כשמראים עצמם חסידים הוא שקר ואינו רק לרמות העולם ואותו ההתחסדות קרא **תרמית** כי הוא הגורם והוא כאלו אמ' שכל התחסדותם והראותם כצדיקים הוא שקר.

פסוק קיט
וסיגים הוא שנוי הרשעים כמו אצרוף כבר סיגיך (ישע' א) והשבת כמו בטלת **וכל רשעי ארץ** והוא פי' **הסיגים** כלומ' **השבת הסיגים** שהם **הרשעים** והפרת מחשבתם ולכן **אהבתי עדותיך** המאמתת גמול ועונש. ויש לפרש **סיגים** מוכרת במקום סמוך כמו דברים ניחומים (זכר' א יג) והוא הפוך כלומ' **השבת סיגי כל רשעי ארץ** והמבוכות קרא **סיגים** כי הסיג הוא כסף מעורב עם פסולת וזה הוא ענין המבוכה.

פסוק קכ
ואתה בטלת מבוכתם בגמול ועונש בהראות ענשך בהם **ולכן סמר מפחדך בשרי וממשפטיך** ועונשיך יראתי **וסמר** מענין תסמר שערת בשרו (איוב ד טו) כי לרוב הפחד שערותיו של אדם עומדות וכן **בשרו** ר"ל עורו נדמה לו כאלו נעתק ממקומו מעל בשרו.

פסוק קכא
עשיתי משפט וצדק כלומ' לא עשקתי ועל זה אני בטוח **שלא תניחני לעושקי**.

פסוק קכב
ערוב עבדך לטוב מלשון וערבה להי' (מלאכי ג ד) אלא שזה פועל יוצא כמו הערב כלומ' התנהג עם עבדך כאדון המתנהג עם מי שהוא ערב לפניו. **לטוב** כלומ' לטוב לי עד שלא

יעשקוני זדים ולפי זה ראוי ללעזו לשון מתק כאלו אמ' **המתק עבדך** ובלעז אדונידייש וכמוהו עשקה לי ערבני (ישע' לח יד).

פסוק קכג

ועיני כלו נגזר מכליון עינים (דברים כח מה) ואמ' **שכלו** מרוב צפותם אורך זמן **לישועתך ולאמרת צדקך** ר"ל הבטחתך ויש לפרשו לשון חמדה.

פסוק קכד

עשה עם [**עבדך**] **כחסדך** כלומ' אם יש בי דבר מעכב עשה לי דבר כחסדך להטות כלפי חסד ויהיה זה סבה שאפנה **ואלמד חקיך** והוא ענין **וחוקיך למדני** כלומ' שתסבב לי זה.

פסוק קכה

עבדך אני ודבק בעבודתך ולכן **הביננ**י **ואדעה עדותיך**.

פסוק קכו

ואמר **עת לעשות לה'** י"מ עת הוא לה' לעשות נקמה כאשר **הפרו תורתך** ר"ל שהפירוה ובטלוה ממני בהטרדתם והם אותם האויבים שמדבר עליהם תמיד. או אמ' **הפרו תורתך** על האויבים עצמם שאינם מקיימים בתורה. ויש לפרשו על ענין הגאולה כלומ' אע"פ שאתה מאריך להם בזמן הזה עוד יבא לעשות **עת לה'** לאשר **הפרו תורתו**. וי"ל עוד דומה לפי' הראשון שהוא דבר על הרשעים **שהעת** שאני חושב להתבודד **ולעשות לה'** ר"ל להתעסק בתורתו ובעבודתו הם **הפרו תורתו** ר"ל שמטרידים אותי ואצל אבי העזרי פי' נאה שב על אויביו שמחזיקים ברשעתם עד שאף בעתים שהיה להם להכנע ולשוב כמו בימי הזקנה או ימי הצרה או ימי האבל או זמן הנועד לתשובה הם **הפרו תורתך** ומרשיעים ביותר. ויש לפרשו עוד מעין מה שאמרו רבותי' ז"ל בשעת המפזרים כנס ובשעת המכניסים פזר כלומ' **עת** וזמן עתה למי שרוח ה' נוספה בו להתחזק ולהתאמץ **בעבודת האל** מפני שרבו הנבלים **מפירי התורה** ואם לא יתחזקו בה היחידים תבטל לגמרי. ורבותינו דרשו מזה שפעמים אדם יכול לדחות קצת מצוות דרך הוראת שעה כגון אליהו בכרמל שהקריב בבמות בשעת איסור הבמות כדי **לעשות שם לה'** להכרית עובדי הבעל וכן אלישע שאמ' וכל עץ טוב תפילו. ובדרש דרשו עוד העושה תורתו עתים עתים מפר ברית דכתי' **עת לעשות לה'** אלא שיהא יגע בה בכל עת. וכן יש מפרשים המקרא על שלא יתיאש אדם מן התשובה כלומ' **עת לעשות לה'** לרחם ולקבל בתשובה אותם שישמרו **תורתך**. ויש לפרש עוד דרך פשט **עת** הוא שיעשו **לה'** אותם **שהפרו תורתך** כלומ' הרבה עמדו ברשעם, עת הוא שישובו.

פסוק קכז
ופסוק **על כן אהבתי** נקשר יותר יפה לפי׳ הראשון ולדומים לו מענין הנקמה יותר מן האחרים כלומר **על כן** בהיותי בטוח שתראה נקמתך בהם **אהבתי מצותיך מזהב ומפז** כי בכל כסף וזהב לא אוכל להנקם מהם כמו כבטחון בך **ובפקודיך ובמשפטיך**.

פסוק קכח
וכפל הענין ואמ׳ **על כן כל פקודי כל ישרתי וכל פקודי כל** זר מאד לפי מה שפי׳ בו זולתי ואצלי [נראה] לפרש מה שכבר הקדמנו שהפקודים הם הפנות שהשכל מורה עליהם במציאותו ואחדותו ית׳ והם דברים שהמתנגדים עלינו ור״ל חכמי המחקר חזקים באמונתם כמונו ומביאים ראיות ומופתים עליהם, ולהיותם שוים עמנו בהם קראם **פקודי כל**. ואע״פ שיש בקצת אמונות קדומות כופרים במציאותו ית׳ כמו שכבר נרמז אין להם מבוא וזכר למיעוטן ולפחיתותן. והכוונה בשני הפסוקים **על כן אהבתי** המצוות המיוחדות לתורתנו. **וישרתי** ר״ל שהם ישרים בעיני **כל הפקודים** הכלליים שחכמי האומות שוים בנו אבל **כל ארח שקר** והם מה שחלקו עמנו בשאר הפנות המיוחסות לנו הנכללות בשם עדות **שנאתי** והרחקתי.

פסוק קכט
פלאות עדותיך כלומ׳ דברים נכבדים הם עד להפליא בהם **על כן נצרתם נפשי** ר״ל להפליא שהאמונה בהם. וי״ל **פלאות עדותיך** דברים מכוסים ונעלמים מן החקירה ועיון **ועל כן נצרתם נפשי** ר״ל עיינה וחקרה בהם להכחיש כל החושב לבטלם מצד המופת ופי׳ **נצרתם** נתנה עין השכל להבינם.

פסוק קל
ופתח דבריך אתה ה׳ שאתה מבין הפתאים ר״ל נותן בהם תבונה יאיר לכל הולך חשכים ורמז על פתיחת התורה שהתחילה בהודעת חדוש העולם. או שבפתח דבריך לתלמיד החוקר כלומ׳ שאם אולי לרוב הפליאה נתרשל מללמוד, לא כן תדמה כי **פתח דבריך** ר״ל תחילת עיונך **יאיר** מי שהוא **מבין פתאים**.

פסוק קלא
ופעירת הפה נאמ׳ על הרחבת הפה הרחבה יתרה והשאיפה היא משיכת דבר אל הפה ובליעתו במהירות ואמ׳ שקבלתי הדברים בשמחה יתרה ובתאבון חזק עד **שפערתי פה** למשוך הדברים ההם כן לרוב התשוקה בתורה כדרך פתח פיך ואכול את אשר אני נותן אליך. **כי למצותיך יאבתי** כמו תאבתי.

פסוק קלב
ולכן **פנה אלי וחנני** כמשפט **לאוהבי שמך** כלומ' כראוי להם.

פסוק קלג
ופעמי ר"ל מעגלותי והנהגותי **הכן באמרתך** הכינם והדריכם לעשות כאמרתך **ואל תשלט בי כל און** כלומ' שתשמרני מכל טעות ושגיאה.

פסוק קלד
ופדני מעושק אדם עד שאנוח מהטרדתם **ואשמרה פקודיך**.

פסוק קלה
פניך האר בעבדך כלומ' שתקבל דברי ברצוי כי כל הנכנס אצל חבירו ושואל ממנו והלה מקבלו בשמחה יאמר בבני אדם הסברת פנים ואצל השם בלשון אור וזהו יאר ה' פניו אליך ואף במלכים נאמ' באור פני מלך חיים (משלי טז טו) כלומ' כשהמלך מסביר פנים לאדם הוא סימן החיים הפך חמת מלך מלאכי מות (שם פס' יד).

פסוק קלו
ואמ' **פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך** ר"ל בעבור **לא שמרו תורתך** וייחס העין למינים כדרך ולא תתורו אחריי לבבכם ואחרי עיניכם כלומ' שאני מתחרט על **שלא שמרו תורתך**. כן פי' רבים ולי נראה שהוא דואג על הרשעים על אבדן נפשם ואמ' **פלגי מים ירדו עיני על** אותם הרשעים **שלא שמרו תורתך** שהם אובדים ונמקים בעונם.

פסוק קלז
צדיק אתה כלומ' אל אמונה ואין עול וכן **משפטיך ישרים** בלא שום עוות ואמ' **משפטיך** לשון רבים ר"ל כל אחד ממשפטיך.

פסוק קלח
צוית כמו גזרת וקבעת כדרך כי הוא צוה ונבראו ובלעז אורדונישט כלומ' **עדותיך** קבעת להתנהג **בצדק ואמונה** רמז לאמונת גמול ועונש.

פסוק קלט
ואמ' **צמתתני** כלומ' שהכריתה והשמידה אותי **קנאתי בראותי כי שכחו דבריך צרי** עם ראותי הצלחתם היתרה כדרך **קנאתי בהוללים** (לעיל מ' עג).

פסוק קמ
ואמר **צרופה אמרתך** ר"ל בלא שום סיג ולכן **עבדך אהבה** ודבק בה' דבוק חזק עד שלא יוכל שום אדם להדיחני ממנה.

פסוק קמא
והוא אמרו **צעיר אנכי ונבזה** בין האויבים על אשר לא משכתי אחריהם ועם כל זה **פקודיך לא שכחתי**.

פסוק קמב
כי ידעתי צדקתך ר"ל יושר משפטיך. **צדק לעולם ותורתך אמת** והאמת לא יקבל תמורה וחלוף.

פסוק קמג
והנה **מצאוני צר ומצוק**.

פסוק קמד
צדק עדותיך לעולם הבינני ואחיה ר"ל הדריכני בהבנתם ואחיה לעולם רמז לחיים הנצחיים.

פסוק קמה
קראתי בכל לב כלומ' כשאני בעמקי מבוכת הצרות אני בוטח בך [וקראתי] אותך בכל לב ולכן **ענני ה' ואצור חקיך** כלומ' שאיני מתפלל בחיי ובהצלחתי רק לזכות בשמירת חקיך.

פסוק קמו
והוא בעצמו ענין **קראתיך הושיעני ואשמרה עדותיך**.

פסוק קמז
ונשף ר"ל לילה ואמ' **קדמתי בנשף** לקום ממטתי קודם לשאר בני אדם להתפלל לפניך **ויחלתי לדברך** שתעננני כאמרתך בתורה מי כה' אלהי' בכל קראנו אליו (דברים ד ז).

פסוק קמח
וכן קודם שאתפלל לפניך **קדמו עיני אשמורות לשיח באמרתך** ר"ל בתורתך ולהתבונן בנפלאותיך **ואשמורות** הם עתות היקיצה והם שלש בלילה ואמ' שהוא נעור בסוף האשמורת הראשונה שהוא שליש הלילה ומתחיל להתעסק בתורה.

פסוק קמט
וקולי שמעה **כחסדך** ר"ל כמו שהטית חסדך עלי כמה פעמים וכן ענין **כמשפטיך חייני** כלומ' כמו שהתנהגת עמי בדרך משפט כל הימים.

פסוק קנ
וקרבו **רדפי** [**זמה**] פי' קרבו לזמה ולנבלה כי פי' **זמה** כלל תועבות ונבלות כתרגו' עצת חטאין ולכן אמ' **מתורתך רחקו** שהוא הפכה.

פסוק קנא
קרוב אתה ה' ר"ל לכל אשר יקראוך **וכל מצותיך אמת** אין להרהר אחריהם בשום פקפוק.

פסוק קנב
ואמ' **קדם** ר"ל מאז ידעתי והכרתי **מעדותיך כי לעולם יסדתם** כי ראיתי שהם בנויים על שרשים אמתיים ונמצא בהם שלימות בלא שום חסרון וצרוף אמתי בלא שום סיג אין מחוקה להשתנות ולהתחלף.

פסוק קנג
ראה עניי וחלצני ר"ל הצילני מצרי **כי תורתך לא שכחתי**.

פסוק קנד
ריבה ריבי [להנקם] מאויבי **וגאלני** מהם. **לאמרתך חייני** ר"ל העמידני בחיים כדי לשמור **אמרתך** שאיני מבקש החיים לתענוג רק לשמור **חקיך**.

פסוק קנה
ואמ' **רחוק מרשעים ישועה** ר"ל דבר הישועה רחוק מהם כשהם בצרה גדולה רחוק הוא שיושעו ממנה **כי חקיך לא דרשו** אבל אני שאדרוש חקיך ומתפלל לפניך מרוב צרותי ראוי שתעננני.

פסוק קנו
כי רחמיך רבים וכמשפטיך חייני והצילני מאויבי.

פסוק קנז
כי רבים עלי רודפי וצרי ועם כל זה **מעדותיך לא נטיתי**.

פסוק קנח
ולא עוד אלא שהוספתי להתקוטט בהם על אשר לא שמרו **אמרתך** וקרא **בוגדים** אותם שמבני עמנו אשר היו מתנכלים עליו ומפירים ברית האל ותורתו. ויש לפרש **ראיתי בוגדים** בהצלחה וקצתי בחיי **ואתקוטטה** מלשון נקטה נפשי בחיי (איוב יא) שהוא נפעל ונפשנו קצה (במדבר כא ה).

פסוק קנט
ראה כי פקודיך אהבתי ה' כחסדך חייני.

פסוק קס
ראש דברך אמת רומז על אמונת השגחה וגמול ועונש.

פסוק קסא
שרים רדפוני חנם רמז על שאול והנמשכים אחריו ועם כל זה הייתי מתפחד **רק מדברך** אם לא אוכל לקיימה לרוב הטרדתם.

פסוק קסב
כי **שש אנכי על אמרתך** כשאני יכול לקיימה **כמוצא שלל רב** עד שפניתי מכל עסקי והתעסקתי בה.

פסוק קסג
והוא ענין **שקר שנאתי ואתעבה** ר"ל התעסקות בהמוניות שנאתי ומאסתי **ותורתך** בלבד **אהבתי**.

פסוק קסד
שבע ביום ר"ל הרבה פעמים הללתיך ואין מנין **השבע** בדיוק (וכן פי' רד"ק) אבל שהוא מורגל בלשון שבע על חטאתיכם (ויקר' כו יח) כי שבע יפול צדיק וקם (משלי כד טז) שבע תועבות בלבו (שם כו כה) והורגל הענין בלשון לענין שבעה כוככי לכת ושבעה ימי השבוע. ורבותי' דרשוהו על שבע ברכות של ק"ש שחרית וערבית לפניה ולאחריה (ירוש' ברכות ג ע"ג) אלא שאין כוונתנו אלא בביאור פשטי הכתוב. ואמ' **שאני אהללך על משפטי צדקך** ר"ל הנראה **ממשפטי ישרך** בגמול ועונש כי בזה אני בטוח שיהיה.

פסוק קסה
שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול ועכוב בהצלחתם האמתית ואיפשר ששלום הזה רומז על שלימות אמתי.

פסוק קסו
ואמ' **שברתי** כלומ' על כן בדעתי זה **שברתי** וקויתי **בישועתך ומצותיך עשיתי** ר"ל קיימתי.

פסוק קסז
וכן **שמרה נפשי עדותיך** והם הפנות המקובלות **ואהבם מאד**.

פסוק קסח
וכן **שמרתי פקודיך** ר"ל הפנות העיוניות וחזר וכלל העדות עם הפקודים לכללם יחד לומ' שהוא נמשך באמונת הכל מצוות ופקודים ועדות וזהו **כל דרכי נגדך** כלומ' שאין לבי ומחשבתי פונים רק בך כדרך בכל דרכיך דעהו (משלי ג ו) והוא שאחז"ל וכל מעשיך יהיו לשם שמים (אבות ב יב).

פסוק קסט
תקרב רנתי ר"ל צעקתי **לפניך ה'** שתקבלנה. **כדברך הביננ**י ר"ל הכן להבין עד שאשיג כמה שהיתה דברך וכוונתך בבריאת האדם להשיג.

פסוק קע
וכן בא **כאמרתך הצילנו** פי' שתצילני מכל מכשול ומכל דבר מונע או מעכב שלימות המניע עד שאשיג **כאמרתך** ר"ל ככוונתך ורצונך.

פסוק קעא
ותבענה שפתי תהלה פי' דבור כמו יום ליום יביע אומר (תה' יט) ויקרא כן התמדת הדבור כדרך מקור המים הנובע בלא הפסק וכי במקום כאשר כלומ' כאשר **תלמדני חקיך תבענה שפתי** תמיד **תהלתך**.

פסוק קעב
וכפל הענין **תען לשוני אמרתך** כי העניה ג"כ לשון דבור וענית ואמרת (דברים כו ה) ובעל המסורה פי' לשון שבח כלומ' תשבח לשוני אמרתך **כי כל מצותיך צדק** וראוי לשבחם והביא עוד במסורה לזה הענין אל תען כסיל כאולתו (משלי כו ד).

פסוק קעג
תהי ידך לעזרני ולהכין טבעי בהבנה **כי פקודיך בחרתי** אלא שאני צריך עזר אלהי לידיעת עניניהם.

פסוק קעד
ותאבתי לישועתך ר"ל שתושיע את נפשי ולזה **תורתך שעשועי**.

פסוק קעה
ותחי נפשי רומז על חיי הגוף כלומ' אני מתפלל על חיי גופי לא לתענוג רק שאהללך, **ומשפטיך** ר"ל מצותיך הנותנות סדר טוב והנהגה מעולה **יעזרוני** בכך כי שלימות המדות סבה לשלמות השכל. או אמ' **תחי נפשי** על חיי הנפש.

פסוק קעו
ואמ' על חיי זה העולם **תעיתי כשה אובד** שאינו יודע לשוב אל מקום רבצו כן אני בזה העולם לרוב טרדותי בו ולכן **בקש עבדך** כרועה הנאמן והשב נפשי אליך **כי מצותיך לא שכחתי** וכן ראוי שלא תשכחני.

פרק קכ

פסוק א

שיר המעלות ענין המעלות אין בידי לחרש בהם דבר אלא מה שפיי בהם שאר המפרשים, מהם שפיי הענין כמה שידעת שציור בית המקדש ניתן לדוד בנבואה כדכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל (דה"א כח יט) וחבר חמש עשרה מזמורים אלו שיהיו הלויים מזמרים בט"ו מעלות שהיו בהר הבית בשטח סוף עזרת הנשים שבהם היו עולים לעזרת ישראל כל אחת גבוהה חצי אמה מזמור אחד במעלה אחת. וי"מ שפיי **שירים** שהיו משוררים אותם תחלה בקול נמוך ומעלים אותו מעט מעט עד שיהיה הקול גבוה מאד. וכוונת המזמורים רובם נאמרים על צרת הגליות ונבואת הגאולה מהם וכ"ש על זה הגלות הארוך ומהם על צרותיו של דוד ועל בטחונו באל יתי אע"פ שהם משמשים על לשון בני הגלות ובטחונם באל. וזה המזמור איפשר שאמרו על עצמו או על הגלות ואמ' **אל ה'** וגו' כלומ' בעת צרתי אני קורא לו והוא עונה אותי או הוא עבר במקום עתיד **ובצרתה** התי"ו יתירה או נאמ' כן לרוב צרה וכן **ישועתה** על רוב ישועה.

פסוק ב

ושפת שקר ולשון רמיה נאמ' על השונאים המתנכלים עליו או על בני הגלות בשפתי חלקות.

פסוק ג

ועל כן אומ' כנגד האויב **מה יתן לך ומה יוסיף לך** כלומ' מי יכריחך להעלים לבבך עד שתראה כאוהב ובסוף תגלה שנאתך ולא תועיל כלום במרמת שפתיך ובחלק אמריך. ואם כנגד הגלות יאמ' זה על המשימים וגוללים עלינו תמיד עלילות דברים בשקר ובמרמה מבלי שיגיעם בזה תועלת רק לכוונת נזק לבד.

פסוק ד

וקרא אותם **חצי גבור שנונים** ומלוטשים מעצמם ויוציאם גורמיד גבור שממיתים בחדות בלי הרגש והוסיף עוד לדמותם **לגחלי רתמים** והם מיני עצים שקורים להם יינישטא נאמר עליהם ששאר גחלים כשכבים מבחוץ כבים מבפנים ואלו כבים מבחוץ ועדיין דולקות מבפנים והרואה אותם יחשוב שהם כבות לגמרי ולוקחם ואינו מרגיש עד שהוא נכוה בהם.

פסוק ה
ואמ' **אויה לי כי גרתי משך** זה קשה לפרש אם הוא נאמ' על עצמו ואיפשר לדחק כשהיה גולה הנה והנה במקומות הגוים ולקח **משך** ו**קדר** במקום כלם. או אמ' **גרתי משך** בהמשכותו זמן רב **ועם אהלי קדר** שהייתי לפעמים באהלים שבדרכים שהם **כאהלי קדר** ולא אבוא בעיר. והקרוב לפרשו על הגלות ונאמ' בספר יוסף בן גוריון על **משך** שהוא ארץ טושקאנה והאומה נזכרת בתורה בבני יפת (בראשי' י ב) והיא עתה ממלכות אדום במחוז מקום האמונה **וקדר** רומז על ישמעאל והזכיר אלו המלכיות כי רוב הגלות ביניהם. או נפרש **שגרתי משך** שנעשיתי גר בארץ אחרת משך זמן ואורך עת.

פסוק ו
וכן **רבת** יורה אורך זמן ותי"ו במקום ה"א כלומ' אורך זמן **שכנה נפשי** עם **שונא שלום**.

פסוק ז
וענין **אני שלום** ר"ל איש שלום **וכי אדבר** שלום **המה למלחמה**.

פרק קכא

פסוק א
שיר למעלות והלמ"ד במקום ה"א כמו עד לשמים (דה"ב כח ט) וכן אשר למלך נשען על ידו (מ"ב ז ב). והוא נאמ' על לשון בני הגלות ואמ' **אשא עיני אל ההרים** כמו על ההרים וכמוהו אל ההרים לא אכל (יחזק' יח ו) ויך את הפלשתי אל מצחו (ש"א יז מט) ודרך הנלחמים שמבקשים עזר מפה ומפה ומעמידים צופים על ההרים לראות מאין העוזרים באים ואמ' דרך הערה אם **אשא עיני אל ההרים** לראות **מאין יבא עזרי** אני מבין שלא יועילני עזר שום אדם לרוב הנלחמים בי ולגודל חזקם ותוקפם.

פסוק ב
אבל **עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ** ר"ל שהוא מפליג לעשות ומשנה הכל לרצונו.

פסוק ג
ואמ' כמדבר עם כל אחד מבני הגלות שלא יתיאש כי **לא יתן למוט רגלך** ר"ל שלא יניחך להתמוטט מכל וכל **ואל ינום שומרך** כלומ' לא יסלק השגחתו ממך.

פסוק ד
וכפל הענין באמרו **לא ינום ולא יישן שומר ישראל**. והתנומה היא שינה קלה והשינה שינה גמורה ופי' **לא ינום** לא יעמוד רגע שלא ישגיח עליך לתתך מחיה מעט בעבודתך כ"ש **שלא יישן** והוא משל על הסתלקות ההשגחה לגמרי.

פסוק ה
וצלך על יד ימינך ר"ל להגין בעדך להביאך בצלו לחסות תחת כנפיו ודרך משל המשיך דבריו על אמרו **צלך**.

פסוק ו
ואמ' **יומם השמש לא יככה וירח בלילה** משל שלא יזיקהו שום דבר או רמז לצאתם מהגלות שהסך בעדם בעניני כבוד שלא יזיקם חום **השמש** ביום וקרח בלילה וידוע כי **השמש** מיבש הליחה **והירח** מוסיף הליחה והחום וחקור סבת החליים.

פסוק ז
והבטיחו בשמירת הגוף ושמירת הנפש באמרו **ה' ישמרך מכל רע ישמור את נפשך**.

פסוק ח
וישמור **צאתך ובואך מעתה ועד עולם** והקדים כאן היציאה לביאה ובדברי אדון הנביאים הקדים ביאה ליציאה כאומרו ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך, נראה שאדון הנביאים נבא להם בתחלת בואם לארץ ונבא להם על ביאת הארץ והיציאה ממנה לגלות ואמ' ברוך אתה בבואך לארץ וברוך אתה בצאתך ממנה לגלות כלומ' שישמרך ויצילך מן הצרות ודוד נבא על לשון הגלות ואמר **ישמור צאתך** מן הגלות **ובואך** לארץ שיהיה בואך שם בלא הפסק. זהו ביאור המזמור ואם נאמ' על דוד עצמו יהיה הביאור בנבואתו **אל יתן למוט וצאתך ובואך** כלומ' צאתך למלחמה ושובך ממנה **ועד עולם** כל ימי חייו.

פרק קכב

פסוק א
שיר המעלות לדוד. גם זה המזמור יש לפרשו על בני הגלות או על דוד עצמו. ואם נפרשהו על דוד בעצמו יהיה ביאורו כשאמר דוד לנתן הנביא הנה אנכי יושב בבית ארזים וארון א' יושב בתוך היריעה והשיבו נתן כל אשר בלבבך עשה כי האל' עמך עד שבאתהו הנבואה לא אתה תבנה הבית (ש"ב ו) ואמ' **שמחתי באומרים לי בית ה' נלך** ר"ל במה שאמר לי נתן כל אשר בלבבך עשה והייתי בטוח לבנותה ושיהיו רגלינו עומדות **בשעריך**, והיו עבר במקום עתיד ושתהיה בנויה **ויעלו שם שבטים שישבו שם כסאות למשפט** הכל עבר במקום עתיד וכשראה שלא נתקיימה מחשבתו דבר דבריו כחושק המתאונן על שלא יוכל להפיק רצונו כחשקו מעורר בני גילו שמאחר שאינו זוכה בבנינה לא הוא ולא הם עמו שיברכנה וישאלו בשלומה לאל ובשלום אוהביה **ולמען אחי ורעי** הם השבטים **ובית ה'** בית המקדש. ואם על לשון הגלות יתנבא בשורת

הגאולה שבהגיע תור הגאולה ויצא קול הישועה תגדל שמחת העם בבשורה ולהפליג במעלת הישועה האריך בשבחי ירושלים.

פסוק ב

ואמ' **עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם** כלומ' כשהיית במלואך היו רגלינו עומדות בשעריך לראות יופי החומות, או פי' **עומדות היו רגלינו בשעריך** שלרוב העם אשר היה שם לא היינו יכולים כלנו לעמוד בתוכך או פי' לדעתי ענין קיום כלומ' עמידתנו וקיומנו בזכות **שעריך** והוא כנוי על מצבי החכמים כמו אוהב ה' שערי ציון (מזמ' פז) ודרשו בו שערים המצויינין בהלכה (ברכות ח.) וזה לב' סבות אחת לסדר ההנהגה שבתוכה או בזכות התורה כאמרם כי לה' מצוקי ארץ אלו העוסקים בתורה וישת עליהם [תבל] שבזכותם העולם עומד (ע' יומא לח).

פסוק ג

וירושלם הבנויה ר"ל שלימה בבנין הדור ומשוכלל. או יאמ' **בנויה** מענין בנים כדרך ואבנה גם אנכי ממנה (בראש' ל ג). או לדעתי יאמ' **בנויה** על שהיא מלאה מחכמים מענין ורב שלום בניך ודרשו בו אל תקרי בניך אלא בוניך (סוף ברכות) וכן אמרו בדרש ר' יוסי הגלילי אזל לאחר חד למגמול חסדין אמ' להון אינון חרובי קרתא אלא מאן נינהו נטורי קרתא רבנן. **וכעיר שחברה לה יחדו** לפי' הראשון שאין שם מקום פנוי שלא בנוי והכל מלא, ולפי' השני כלומ' שבאו סביבותיה בתוכה מפה ומפה כדרך עיר גדולה שמתקבצים כל סביבותיה בתוכה ולפי' השלישית לדעתי כדרך אמרו אזכיר רהב ובבל וגו' זה יולד שם (לעיל פז) כלומ' שמעטים הם בני אדם של צורה שבתוכה והם המתכנסים בעת הצרה לצורך הנהגותיהם אבל ציון איש ואיש יולד בה כלומ' שכלם חכמים ונבונים ואין בהם בחירה מי מהם יבקשו לחתישב לצורך הנהגתם ועצתם אבל כלם משכילים וחכמים כלם ראויים להתקבץ לעצה וזהו **כעיר שחברה לה יחדו**.

פסוק ד

ששם **עלו שבטים** רמז לעולי רגלים וקראם **שבטי יה** להיותם שם אגודה אחת שפה אחת ודברים אחדים **להודות לשם ה'** וקראם **עדות לישראל** ר"ל עטרה ונזר. וי"מ **עדות לישראל** על הנסים שהיו שם שלא אמר אחד לחבירו צר לי המקום (אבות פ"ה) נראה לפרש **עלו** לשון עלוי כלומ' ששם נתעלו השבטים והושלמו באמונתם תכלית השלימות והיא האמונה שהיא **עדות לישראל** והיא האמונה הנכללת במלת **עדות** והוא כשיאמן מה שראוי להאמין מצד המורגש והמפורסם או מצד החקירה והעיון לא תשלם האמונה עד שיאמן מה שתכריח הקבלה להאמין בו וזה ממה שידוע שהדברים יאמנו על אחד

מד' עניינים הא' המורגש מצד החושים הב' המפורסם והוא מה שנודע לכל העולם אם מצד הסכמה כללית כמו שיאמן שכבוד אב ואם טוב והגזלות והחמסים רע וכיוצא בהם במה שיאמ' עליו טוב או רע ולא אולת ושקר אם במה שיאמר עליו אמת ושקר במה שלא יצטרך לחקירה כידיעה שהכל גדול מחלקו ושהאלכסון המרובע יתר על צלעו ושאר המושכלות הראשונות. הג' המוקש והוא הדבר שידיעתו מגעת מצד החכמה בדרך ההיקש והמופת וזה החלק נודע לחכם מצד החקירה קשה וכבדה לא ישיגוה רוב בני אדם כי היא תצטרך לחכמות רבות ולהצעות ארוכות, כמאמר החכם שאמ' האמת כבד על כן נושאיו מעטים וצריך להמוני עם שידעוה דרך קבלה ויאמינוה וזה אמרו בדרש ארור אשר לא יקים את דברי התורה אלו נאמר אשר לא ילמד את דברי התורה לא היה לעולם תקומה וכן עץ חיים היא למחזיקים אלו נאמר לעמלים בה לא היה לעולם תקומה. הד' המקובל והם הדברים שאף לחכמים לא יודעו רק דרך קבלה מצד שלא יצא על א' מהם מופת להיותו או להעדרו וזאת האמונה מיוחסת לבעל דת ועליה אמר שהיא באה **להודות לשם ה'** כי בהיאמן אמונת חדוש העולם ויכלתו במופתים ושנוי הטבעים.

פסוק ה

כי שמה ישבו כסאות למשפט שבחה על הנהגת היושר שבה.

פסוק ו

ואמ' כדרך מבשר ומשמיע ישועה **שאלו שלום ירושלים** כלומ' התפללו על בשורת הישועה ואמ' דרך צחות שיקראו בשלומה ויתפללו עליה ויאמרו לה דרך תפלה **ישליו אוהביך**.

פסוק ז

וכן **יהי שלום בחילך** ר"ל בחומותיך מלשון חיל וחומה (איכה ב ח) **וארמנותיך** רמז על הבתים וההיכלות.

פסוק ח

ואמ' שהכונה בתשוקתו אליה הוא לשלימות היושבים בה ולמעלת המקדש והוא ענין **למען אחי ורעי** וגו' **למען בית ה' אלקינו אבקשה טוב לך**.

פרק קכג

פסוק א
שיר המעלות. אליך נשאתי עיני וגו' זאת המעלה נראה שנאמרה על בני הגלות ואמר בלשון יחיד כאלו כולל העם מדברים **אליך נשאתי עיני** כלומ' שאין לי עוד למי אשאם. **והיושבי** היו"ד יתירה כמו **המגביהי המשפילי**.

פסוק ב
ואמ' **הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גברתה** כלומ' **כעיני עבדים** שאין להם פרוסה אלא מהם וענין **אל יד** להיות להם פורסים פתבגם. וי"מ **אל יד אדוניהם ואל יד גברתה** בעת שירצו להכותם אין להם למי ישאו עין לעזרתם ולהצילם רק להם ושופכים נפשם בבקשה שירפו ידיהם מהכאתם **כן עינינו אל ה' אלהינו** שנתננו בגלות שירפה ידיו ממנו **ויחננו**.

פסוק ג
וחזק תפלתו ואמ' **חננו כי רב שבענו בוז** בין השונאים בתוך הגולה.

פסוק ד
ורבת שם כמו הרבה כלומ' ארך זמן **שבעה לה נפשנו הלעג השאננים** ר"ל **הלעג** לעג **השאננים** והשלוים והשוקטים על שמריהם והוא חסר הנסמך כמו העם המלחמה (יהושע ח יא) הארון הברית (שם ג יד). ולמ"ד **לגאיונים** מקום ה"א כמו אשר למלך נשען על ידו (מ"ב ז ב) ועניינו **הבוז** הגאיונים והוא חסר המתואר ג"כ כלומ' **הבוז** בוז **הגאיונים** או פי' **הבוז** שאנחנו **לגאיונים**. **וגאיונים** פי' גאים ולחוזק הגאות קורא אותם כן והנו"ן יתירה וי"מ אותו לשתי מלות כלומ' גאים ויונים ר"ל מעוים ומעותים ואף בספרים מדוייקים הוא כתו' מלה אחת והקרי ב' מלות.

פרק קכד

פסוק א
שיר המעלות לדוד וגו'. נאמר על לשון הגלות ואמ' שישר' יאמר **לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם** ר"ל האויב.

פסוק ג
אזי חיים בלעונו ר"ל שמהרו לבלענו ולכלותנו בעת אחת **בחרות אפם בנו**. והיו"ד במלת **אזי** יתירה.

פסוק ד
והמים שטפונו משל על הצרות שהם כשטף מים. **ונחלה** ה"א נוספת וקריאתו מלעיל כי הטעם בנו"ן ור"ל כמו נחל שוטף **עבר על נפשנו** כלומ' על גופנו או אמ' **על נפשנו** כי בצרת הגוף תלאה הנפש מהשיג מנוחתה הראויות לתת לה.

פסוק ה
והמים הזדונים ר"ל שוטפים בחוזק גדול עד שידמה כאלו הם שוטפים בזדון וברשע והוא משל על חוזק הצרות ואמ' עליהם **עבר על נפשנו** לשון יחיד כדרך מי נדה לא זורק עליו (במדבר יט יג). וי"מ **המים הזדונים** חסר המתואר כלומ' המים מי הזדונים ר"ל האנשים הזדים.

פסוק ו
ואחר שאמר **אזי חיים בלעונו** אמ' **ברוך ה' שלא נתננו טרף לשניהם**.

פסוק ז
וכרומז על ענין הגאולה אמ' **נפשנו כצפור** הלכודה בפח יוקשים ונמלטת ממנו ומצד שאי אפשר להמלט מן הפח אלא בשבירת הפח אמר **הפח נשבר ואנחנו נמלטנו**, וקרא המריעים לנו **פח** וכליונם הוא שבירת הפח ואמ' שהם יכלו ויאבדו **ואנחנו נמלטנו**.

פסוק ח
ומצד שלרוב השתקענו בגלות תהיה הגאולה כעין מופת אמ' **עזרנו בשם ה' עושה שמים וארץ** כלומ' שהוא בעל היכולת והמופת ובשנוי הטבע והוא ענין **עושה שמים וארץ**.

פרק קכה

פסוק א
שיר המעלות הבוטחים. גם זו נאמרה על הגלות ואמ' **הבוטחים בה'** ולא יתיאשו מן הגאולה ישובו **להר ציון והר ציון לא ימוט לעולם** עוד אחר הבנותו אבל **לעולם** [ישב], ר"ל יעמוד קיים, או הוא כמו יתישב והפסוק חסר מלת ישובו. או פי' **כהר ציון** הרי הם כאלו הם **כהר ציון**.

פסוק ב
וירושלם הרים סביב לה וה' יהיה אז סביב לעמו מעתה ר"ל מאותו זמן **ועד עולם**.

פסוק ג
כי לא ינוח עוד שבט הרשע והוא שלטונות האומות **על גורל הצדיקים** ר"ל ירושלם שהוא מנת חלק עם ה' וגורלו **ולמען** מקום סבה כלומ' וזה בסבת **שהצדיקים** ר"ל ישראל בכללם ייטיבו אז מעשיהם **ולא ישלחו בעולתה ידיהם**.

פסוק ד
וסיים דבריו דרך הערה ואמ' **היטיבה ה' לטובים במעשיהם ולישרים בלבותם** ר"ל לישראל.

פסוק ה
והמטים עקלקלותם ר"ל המטים דרכיהם ועושים אותם עקלקלות **יוליכם ה' את פועלי האון ושלום על ישראל** ואמ' כל זה כנגד האומות. או אפשר שאחר שייעד הבטחתו לבוטחים והם הם שקרא צדיקים דבר כנגד רשעי ישר' המתיאשים מן הגאולה וכופרים בביאת המשיח ואמ' **היטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם** שהם הקיימים באמונה התלויה בלב **ומטים עקלקלותם** ומהרהרים אחר מדות האל **יוליכם ה' את פועלי האון ושלום על ישראל** כי הצדיקים הם הנקראים בשם ישראל ועליהם אמר הנביא והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה' (צפניה ג יב).

פרק קכו

פסוק א
שיר המעלות בשוב ה' והוא ג"כ נאמ' על ענין הגלות ואמר **בשוב** פעל יוצא כמו בהשיב ה' וי"מ בו לשון הנחה כמו בשובה ונחת תושעון (ישע' ל) וכן יפרשו באמרו ושב ה' אלקיך את שבותך (דברים ל ג) וכן שובה ה' רבבות אלפי ישראל (במדבר י לו). ולי נראה לפרש מלשון שיבה ובודד והמשל כי בהיות ישראל בגלות שמו של הב"ה אינו מתיחד בפי הבריות כראוי וכמו שדרשו רז"ל בפסוק בכל צרתם לו צר (ישע' סג ט) וכן הושיעה ימינך (תה' ס וקח) וכן עמו אנכי בצרה (שם צא) ולפי זה את כמו עם. ואמ' **היינו כחולמים** ופי' אז כשיגיע אותה העת יהיו צרות הגלות בעינינו כחלום ולא נחשבם כלל. וי"מ שהפלא יהיה אז גדול עד שכל אדם ידמה בעיניו כאלו אינו אלא חלום ויש לפרשו על שלא נתיאש מן הישועה אבל דעתנו ולבנו עליה תמיד ואמ' שבעודנו בגלות אנחנו **כחולמים** ענין הגאולה כלומ' שלבנו ודעתנו עליה עד שמרוב השתקע דמיוננו עליה אנחנו חולמים ענינה.

פסוק ב
ואמ' על עת הגאולה שאז **ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה**.

פסוק ג
ואז יאמרו בגוים כעין פלא **הגדיל ה' לעשות עם אלה** [ובאמת כי כן הוא ר"ל כעין פלא והוא אמרו **הגדיל ה' לעשות עמנו**] **והיינו שמחים** לנפלאותיו. והכל עבר במקום עתיד כדרך לשון הנבואות.

פסוק ד
ושובה ה' את שביתנו ביאור כענין בשוב ה' **ושבותנו** כתו' בוא"ו וקרי ביו"ד **וכאפיקים בנגב** פי' חפירות מלאות מים כבירים הנגרים בחוזק ובלעז גרוקש. **ובנגב** פי' מקום נגוב כמו ארץ הנגב נתתני (שופט' א טו) וחרבו המים תרגום' נגובו מיא (פ' נח) או דרום ממש כי הוא לעולם יבש מרוב החום ופי' **שובה שביתנו** כי צמאים אנחנו לתשועתך לרוב עיפותנו בגלות והתעלפנו מרוב תוקף הצרות עד שתשועתך תהיה **כאפיקים בנגב**.

פסוק ה
ואמ' **הזורעים בדמעה** כלומ' מרוב יראתם על יובש הארץ ומתפללים ובוכים לפני האל שלא תהיה יגיעתם לריק ואחר כן **ברנה יקצורו** בהכינך להם גשמים הרבה.

פסוק ו
וכן נושא משך הזרע והוא הכלי שהזורע נושא בו הזרע ונקרא כן על שהזרע נזרע במשך השדה ואמ' **הלוך ילך ובכה** ר"ל מרוב פחדו ובסוף **יבא במשא אלומותיו** והנמשל כי עשיית הטוב הוא הנקרא זריעה כדרך זרעו לכם לצדקה (הושע י יב) והגמול הוא הקצירה כדרך קצרו לכם לפי חסד (שם) ואמ' שישראל מקיימים המצות בגלות **בדמע** ליראתם מפני צרת הגלות ומיחלים לאל ומתפללים לפניו שיתן להם יכולת לסבול ויתנם מחיה מעט בעבודתם ואז בעת הגאולה יקחו חלקם בגמול **ובאו ציון ברנה**. וראיתי מי שפי' על חיי העולם הבא וקרא הטובות שאדם עושה בעולם הזה זריעה והגמול לעולם הנצחי **קצירה ברנה** כענין יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו (שה"ש ד טז) ופי' **בנושא אלומותיו** שהוא חסר למ"ד כלומ' **בא יבא ברנה** לנושא אלומותיו והוא השכל הפועל אשר ממנו נאצלו הצורות הנדבקות בחומר ואליו ישובו והדברים טובים בעצמם אלא שאין פרטי המקראות נמשכים יפה עליהם.

פרק קכז

פסוק א

שיר המעלות לשלמה. נאמרה זאת המעלה בענין שלמה ולמ"ד לשלמה כמו בעבור. כשראה דוד השתדלותו בבנין הבית ולא עלה בידו והגיעהו מאמר נתן שלא יבנהו הוא אלא בנו אמ' דרך עצה ומוסר לבני אדם שבעת השתדלותם בקנינם אע"פ שההשתדלות טוב מ"מ לא ישים בטחונו בהשתדלותו ולא יחשוב בהשיגו חפצו כי יד השתדלותו עמדה לו אבל הכל מאת האל ית' והוא העירו בהשתדלות והוא הביאו להשיג חפצו וכבר הזהיר זה בתורה באמרו ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה וידעת כי ה' אלקיך הוא הנותן לך כח לעשות חיל (דברים ח יז ויח) ואמ' על זה דרך כלל **אם ה' לא יבנה בית** ר"ל אם לא יהא ההשתדלות מצדו ומהשגחתו **שוא עמלו בוניו בו ואם ה' לא ישמור עיר** בעת המלחמה **שוא** התמיד הצופה להביט הנה והנה אם יבואו בה האויבים כי אין אזהרתו עושה כלום אם מאתו ית' לא תבא השמירה **ושקד** הוא מלשון התמדה או לשון מהירות כלומ' בחנם מהר לעלות במקום המצפה.

פסוק ב

וכן **שוא לכם משכימי קום** למלאכה **ומאחרי שבת** ר"ל שעוסקים במלאכתם בהשכמה ומאחרים בהתעסקות בה עד גבול מן הלילה **עד שתאכלו לחמכם בעצבון** ובעמל **כי כן יתן** כלומ' כל מה שתרויחו עם ההשתדלות והעמל **יתן לידידו שינה** ר"ל לאשר חפץ בו בשינה ר"ל במנוחה ובלא עמל. והאל"ף במלת **שנא** במקום ה"א, וכל זה לא למנוע ההשתדלות כי לא תמצא חכם שיגנה ההשתדלות וישבח העצלה רק שלא לשים כל בטחונו בו ושלא יחשוב בהשיגו כי בהשתדלות לבדו השיג מה שהשיג אבל שהאל הוא חננו בכך.

פסוק ג

ואמ' אח"כ **הנה נחלת ה' בנים** ופי' מאחר שנבנה יסוד דבריו על שלא יכול הוא לבנות את הבית והיה דואג על זה קבל תנחומין בהתנבאו שבנו היוצא מחלציו יבנה את הבית ואמ' כי אחר שזרעו זוכה בכך דיו כי **נחלת ה'** ר"ל הנחלה היותר מעולה והיותר משובחת היא **הבנים** כי כל דבר מופלג ייוחס לאל כמו ארזי אל (תה' פ יא) הררי אל (שם לו ז) ודומיהם. **ושכר** ר"ל סוף גמול האדם והצלחת העולם בזה הוא **פרי הבטן**.

פסוק ד

והמשיך דבריו לענין זה ואמ' שבני הנעורים לאב **כחצים ביד גבור** שעל ידם אימתו מוטלת ואע"פ ששלמה לא היה לו בימי הנעורים מ"מ הוא הזכיר תנחומיו בשעה שבנו אחריו יזכה למה שהיה הוא מיחל לו ואחר שהתחיל בשבח נחלת בנים הזכיר היותר שלימה שבהם.

פסוק ה

ואחר שהמשילם **לחצים** המשיל הבית המלאה מהם **לאשפה** שהוא מקום גניזת החצים. **אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם** ר"ל ביתו כי אז **לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער** והוא מקום קבוץ העם כי לא יוכל אחד להכלימם ולביישם. ולי נראה לפרש **הנה נחלת ה' בנים** על השתדלות החכמה כלומ' אחר שהשתדלות לבדו הבל עד שיצטרף בו עזר אלהי העיקר באדם החשוב לשים כל השתדלותו בחכמה כי היא ההצלחה האמיתית ואחר העזר האלהי לא ימוש ממנה, וקרא **הנה בנים** המחשבות בתורה ובחכמה כמו שאז"ל ר' פלוני כד הוו אמרין חברייא מילתא דלא סבירא ליה הוה אמ' להו לא ירד בני כלומ' לא הסכים רעיוני בכך, כי המחשבה תכונה בשם הריון והמעשה היוצא ממנה יקרא לידה ואמ' הרה עמל וילד און (מזמו' ז טו) **ושכר פרי הבטן** ר"ל סוף ההצלחות ועליהם אמ' **כחצים ביד גבור** כי לימוד החכמה בימי הנעורים כפתוח באבן **ואשפתו** משל על בטנו **ובשער** הוא מקום ישיבת החכמים ואמ' שבהיותו עמהם **לא יבושו** רעיוניו צהם אבל ינצח הכל וקרא החולקים **אויבים** כי כל מחלוקת תקרא איבה כי גדר האהבה שווי הרצון, והוא שדרשו בו אפי' האב ובנו רב ותלמידו שנושאים ונותנים זה עם זה בהלכה נעשו אויבים זה לזה ולא זזו משם עד שנעשו אוהבים כמו שביארנוה במקומו במס' קידושי' (דף ל): ובילדותנו בחבור התשובה וזהו ענין הוכח לחכם ויאהבך (משלי ט ח) כלומ' שישוב דעתו ויסכימהו עמך. ואיפשר ג"כ לשיטה זו לפרש **בנים** תלמידים כמו בני הנביאים, וידוע שתכלית מעלות החכמה היא השפעתו לזולתו וכשבא להזכיר שבחי החכמה אמ' דרך קיצור האחרונה שבמדריגות **הנה נחלת ה' בנים**. וכן איפשר לפרש לפי שיטה זו שהוא המעיט וחסר מעלת ההשתדלות והודיע כי לפעמים יד העונש תהיה בו לכל יועיל לו השתדלותו כמו שאירע שהודיעהו בסבת מניעת הבנין ממנו כי דמים רבים שפכת (דהי"א כד ח) ואחר שהכל מצד העונש והגמול כן **יתן לידידו** בלא עמל מדרך הגמול וא"כ טוב להשתדל במה שימנעהו מן העבירות והוא התעסק בדברי תורה והם יהיו לו **כחצים ביד גבור** למנוע כל הקם עליו מנגוע בו כ"ש כשזכה בו בזמן הבחרות שהוא זמן רתיחת היצר וצריך שמירה מעולה ועם כל זה

הזהירו שלא יניח יצרו לעשות חפצו כלל כי אם יתחיל בכך אולי יפותה וימשך אחריו וזהו **לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער ואויבים** רוצה בו כחות היצר המחטיאות **בשער** ר"ל לא יבושו כשידברו עמו בשער ר"ל קודם שיכנס לבית כי אולי אם יניחהו ליכנס לא יוכל להוציאו על נקל. וי"מ המזמור על ענין הגלות ואין הדברים מתישבים בפשוטי המקראות.

פרק קכח

פסוק א

שיר המעלות אשרי. אחר שדבר במעלה שלפניה שההשתדלות בלא עזר אלהי ריק והבל שבח עתה **הירא את דבר ה'** ומשים כל בטחונו באל יתי ואינו הומה ומשתדל במותרות אבל משתדל לבקש טרפו ביגיעת כפיו מעט מעט ונותן עתיו ורגעיו בעבודת האל והבטיחו שהאל יגמלהו בעולם הזה במשובחת שבהצלחות והיא אשה משכלת ובנים הגונים עד שיעמוד בביתו שלו ושמח בחלקו ובהארכת חייו עד שיראה בנים לבניו וייעד בזה זמן הגאולה להעיר שבהטיב דרכיהם יקרב להם האל קץ הגאולה והישועה ועל זה אמר **אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו** ויראת ה' כוללת ההמנע מכל חטא ושוללת כל דבר מגונה, **והליכה בדרכיו** כוללת רמז על כל שלימות.

פסוק ב

ופרט בהם שאינו נבהל להון אבל **אוכל יגיע כפיו** בכשרון מעשים וייעד לו קבוץ ההצלחות **יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך** ודרשו בו ז"ל **אשריך** בעולם הזה.

פסוק ג

ואמ' **אשתך כגפן פוריה** והאלף במלת **אשתך** נקודה בסגול מקום חירק ואמ' שהאל יזמן לו אשה שהיא **כגפן פוריה בירכתי ביתך** שיינה משמח אלקים ואנשים ודמה האשה הנכבדת לגפן כי הגפן אדם נוטעה בזוית אחת שבביתו וכשתגדל מעט אדם מוציא ממנה ענף בחוץ לראות פני השמש ונמצא שרשה בתוך הבית ופארותיה משולחות בחוץ כן האשה הנכבדת בביתה ישכנו רגליה ואף גם זאת בירכתי ביתה לא בפתח עינים ומתוך ביתה יתפרסמו פעולותיה הנכבדות בשוקים וברחובות כמו שנאמר ויהללוה בשערים מעשיה (משלי לא) ואחר הבטיחו במעלת הבנים ואמר שיהיו **כשתילי זיתים** ודמה אותם לזיתים לשתי סבות אחת מצד האם והאחרת מצד הבנים הוא, מפני שעלי הזית מתקיימים כל השנה קיץ וחורף וכן הם יתעסקו כל ימי ילדותם בתורה ובחכמה יתן כל שתיל מהם פריו בעתו ועליהו לא יבול, ומצד האם מפני שאין עץ זית מקבל הרכבה כן

הבנים הנולדים מן האשה הנכבדת הלב בטוח שאין בהם שום דופי, **וסביב לשלחנך** ר"ל שלא יצטרכו ללכת אנה ואנה נודדים ללחם.

פסוק ד

ולהיות מה שהזכיר מן החלקים היותר משובחים שבכל מיני הצלחות בעולם הזה ושהוא פתח רחב ומבוא גדול להצלחות האמתיות כמו שידוע בנשי החיל שהם סבה גדולה ועזר מתמיד בשלימות האדם. אמ' **הנה כי כן יבורך גבר ירא ה'** כלומ' שזו היא אליו ברכה שלימה.

פסוק ה

וכרומז אל הגאולה על הדרך שהזכרנו אמ' **יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלם כל ימי חייך** או רמז על הצלחתו בשלימות **ויברכך** פי' שישלים אותך **מציון** כלומ' מן השלימות המיועד לשערי ציון והוא ענין **וראה בטוב ירושלם** כי טוב ירושלם הוא השלימות **וכל ימי חייך** הוא רומז לעולם הבא.

פסוק ו

וכמבטיחו על הארכת ימיו אמ' **וראה בנים לבניך, שלום על ישראל** כלומ' וכן תראה שלום על ישראל.

פרק קכט

פסוק א

שיר המעלות רבת. זאת המעלה נאמרה על בני הגלות והתחלת הגלות קרא נעורים ואמ' **רבת צררוני מנעורי** כלומ' שמתחלת הגלות עד הנה צררוני במיני צרות רבות וגדולות.

פסוק ב

גם **לא יכלו לי** לכלות שאריתי כמאמ' ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם (ויקרא כו מד) וכמו שאי חז"ל בכל יום ויום עומדים עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם.

פסוק ג

על גבי חרשו חורשים משל על שאני נרמס לרגליהם **והאריכו למעניתם** פי' שהחורש אומד בדעתו לפי כח השוורים קו אחד באורך השדה או לרוחב שיחרוש אותו הקו מראשו עד סופו בחרישה אחת בלי הפסק הליכת השור ובהיותו שם ינוחו השוורים רגע כי אין הפסק לתנועתם עד הגיעם לראש הקו ולסופו וזהו **האריכו למעניתם** כלומ' שלא נתנו לנו מנוחה מעבודתנו.

פסוק ד
וקצץ עבות רשעים עבר במקום עתיד כלומ' ה' שהוא הצדיק יקצץ **עבות** הרשעים ר"ל מיתר העול הכוונה שיסיר עולם מעלינו.

פסוק ה
ואז **יבושו ויסוגו** ממחשבתם **כל שונאי ציון** ר"ל שונאי אמונת ציון.

פסוק ו
ויהיו כחציר גגות ר"ל עשב הצומח בגג **שקדמת שלף יבש** כלומ' קודם שנראה שלוף ויוצא מן הגג כחרב השלופה מן התער והוא יבש לחום השמש שאין לו עמידה וקיום ולא יגיע לקצירה עד שימלא **כפו ממנו קוצר וחצנו מעמר** פי' **חצנו** כנף בגדו.

פסוק ח
וכן שהעוברים לא יאמרו על הלוקטים אותו חציר **ברכת ה' אליכם** ולא **ברכנו אתכם בשם ה'** כלומ' שמתיאשים ממנו עד שלא יתפללו עליהם כמנהג בני אדם שמברכים את הקוצרים כמו שנאמ' בבועז ויאמ' לקוצרים ה' עמכם. או פי' לא אמרו העוברים לאותם העשבים **ברכת ה' אליכם** כמו שדרך בני אדם לברך עשב השדה בעוברם עליהם.

פרק קל

פסוק א
שיר המעלות ממעמקים. גם זאת המעלה נאמרה על בני הגלות תפלה על הגאולה והערת הנבואה ליחל לאל ולבטוח בו בזה. **וממעמקים** ר"ל מעומק הגלות וממבוכת הצרות.

פסוק ב
קשובות ר"ל מקשיבות והוא תואר על משקל ושכולה אין בהם (שה"ש ד ב) שיאמ' ממנו שכולות.

פסוק ג
אם עונות תשמר יה פי' שלא תסלח בתשובה ובבקשת מחילה **מי יעמוד**.

פסוק ד
כי עמך הסליחה למען תורא כלומ' שבני אדם אי איפשר להם שלא לחטוא כי יצר לב האדם רע ואלו לא הבטחת בסליחה לא היית נורא כי כשחטא האדם כבר נואש מן הסליחה ויחשוב בעצמו שמאחר שלא תועיל תשובה טוב לו שימלא חפצו ונמצא שהבטחתך **בסליחה** הוא סבה **שתורא**. וי"מ שמצד שהאל נתן ממשלה בעליונים

להראות מהם במצוות ופעולות גדולות בארץ אמ' **שהסליחה** איננה רק **עמו** לבד וכן אמרו בדרש, והביאור מדכתיב הנה אנכי שולח מלאך כי לא ישא לפשעכם.

פסוק ה

ואמ' על לשון כל אחד מהגלות **קויתי ה'** רומז שתקותו להנצלו מצרות הגוף בעולם הזה **וקותה נפשי** רומז לתקותו בעולם הבא **ולדברו** ר"ל להבטחתו **והוחלתי** בודד כמו יחלתי.

פסוק ו

נפשי לה' י"מ שהוא שב למה שאמ' **קותה נפשי** כלומ' **נפשי לה'** מקוה ומיחלת יותר ממה **ששומרי החומות בלילה מקוים לבקר** שהם **שומרים לבקר** שיוכלו לישון. וי"מ **נפשי לה'** כלומר נפשי נשואה לה' להתפלל לפניו להיותי מאותם **השומרים לבקר** לקום ממטתם להתפלל. ונ"ל כי עת הגאולה הוא קורא **בקר** כי זמן הצרות נמשל ללילה ואמ' **נפשי** נשואה **לה'** והיא מאותם **השומרים לבקר** ר"ל המחכים והמצפים ליום הגאולה וכפל ואמ' **שומרים לבקר** לחזוק.

פסוק ז

ואמ' דרך הערת הנבואה **יחל ישראל אל ה'** ר"ל קוה אל ה' אם גדל עונך **כי עמו החסד** ואם רבו הצרות **והרבה עמו פדות**.

פסוק ח

והוא **יפדה את ישראל** ר"ל מכל העונשים הראויים לבא לו מצד עונותיו כי גם העונש יקרא עון לטעם זה ר"ל להיותו בא מצד עון כמו כי לא שלם עון האמורי (בראש' טו טז) וכן תם עונך (איכה ד כב).

פרק קלא

פסוק א

שיר המעלות לדוד. כוונת הדברים להזהיר בני הגלות שיתאהבו זה לזה ויתנהגו זה עם זה באחוה ורעות ויקטין כל אחד עצמו לפני חבירו ולא שיתגאה זה על זה ובזאת ההנהגה יראה האל בענים ושב ורפא להם והוא שסיים דבריו באמרו **יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם** כלומ' שלא יסור בטחונך ממנו. ודרך הערה אמ' על עצמו **לא גבה לבי** להבזות את אחי בתוך לבי **ולא רמו עיני** להביטם בעין הגאוה והבוז ואף במה שלא היה בי גאוה **לא הלכתי ביני לבין עצמי בגדולות ובנפלאות ממני** ר"ל במה שהכרתי שהוא מותר אצלי. ואיפשר שכל זה נאמ' על סדר הלמוד בחכמות שלא הרם בהם **לא גבה לבי** להשען על בינתי וציור לבבי בעיוני והתבודדותי **ולא רמו עיני** להשען על דעתי בחכמת

הספרים העמוקים שבהם ואף בלמדי אצל החכמים **לא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני** לחקור במה שאין יד המיון שולטת אלא מעט מעט על סדר הלימוד. **ולא הלכתי** בודד עם היותו מן הדגוש וכמוהו קודר הלכתי בלא חמה (איוב ל כח).

פסוק ב

ואמ' דרך שבועה **אם לא שויתי ודוממתי נפשי** כלומ' אם לא עשיתי כן יארע לי כך אע"פ [שלא] משלים הדבור לומר אם לא שויתי יארע לי כך. וכן מצאנו במרגלים כמוהו אם יראו האנשים את הארץ. וביאור הפסוק, שתי המלות ר"ל **שויתי ודוממתי** כלם סמוכים למלת **כגמול** ולפי' הראשון יאמר אם לא **שויתי נפשי כגמול** ואם לא **דוממתיה כגמול** כלומ' **דוממתי נפשי** והוא שעשיתיה שוכנת ודוממת ושמתיה **כגמול עלי אמו** ר"ל כתינוק שנעתק משדי אמו כלומ' שאני שפל בעיני ומחזיק עצמי כקטן. וכפל ענייני ואמ' **כגמול עלי נפשי**. ולפי' השני שאני **כגמול** ר"ל שתגמלהו אמו ותדריכהו מעט מעט, תחלה תרגילהו במאכלים שאיפשר לסבלם ואח"כ ביותר מזוניים מהם עד שיוכל הטבע לסבלם.

פסוק ג

ויחל **ישראל** פי' שבזאת ההנהגה **ישלח לך עזרו מקדש ומציון יסעדך**.

פרק קלב

פסוק א

שיר המעלות. **זכור ה' לדוד**. כבר פי' שדוד חשב לבנות בית המקדש והשתדל בזה הרבה עד שבאהו מאמר נתן הנביא לא אתה תבנה הבית והבטיחו שזרעו אחריו יבנהו ושיהיה כסאו נכון לעולם לפניו אם לא יגרום החטא ואף גם זאת כל אשר תשוב המלוכה לישר' אליו תשוב וכאשר ראה כי לא עלה בידו לבנות בית המקדש ואירע לו כשפקד העם והחל הנגף שצוהו הנביא לבנות מזבח בגורן ארונה היבוסי ולהעלות עליו עולה ושלמים ועשה כן ויעתר לו אז ותעצר המגפה הכיר שאותו מקום הוא המקום המיוחד למקדש ועד אותו היום לא נודע לו מקומו ואז החל בזה המזמור ואמ' **זכור ה' לדוד את כל ענותו** ר"ל כל אשר התענה וטרח לבנות בית המקדש כלומ' מאחר שלא זכה בבנין תחשב לו המחשבה והיגיעה כאלו בנאו.

פסוק ב

(ב-ה) **אשר נשבע לה' וכן נדר לאביר יעקב** משל על התעוררותו והזדרזו לעשות כן כאלו נשבע או נדר שלא **יבא באהל ביתו** ר"ל שלא יערב לו שבתו בביתו **ועלותו על ערש**

יצועיו ר"ל ערש שיש עליו מצעות רבות ונכבדות כראוי למלך כמוהו וכן שלא תערב לו שינה ותנומה **עד ימצא מקום לה'**. ושנת התי"ו שבו מקום ה"א וכן שפת לא ידעתי אשמע (מזמו' פא) חכמת ודעת (ישע' לג ו) וכיוצא בהם. ומצד שלא נתגלה לו המקום הנבחר אמ' כדרך ההזדרזות הנזכר **עד אמצא מקום לה'** ר"ל שאדע המקום הנבחר אצלי לשכינת כבודו.

פסוק ו

וידוע שדוד היה מבית לחם ואפרת כדכתי' לישי בית הלחמי (ש"א טז יח) והגבול ההוא כלו נקרא אפרת, וירושלים סמוך לבית לחם והכל היה בחלק יהודה ושדי יער קרא לחלק בנימן כאמרו עליו זאב יטרף (בראש' מט כז), ואמ' שמענו מאז דרך קבלה שהמקום ראוי להיות באיזה מקום שבאפרת ובשדי יער שמקום בה"מ כלו היה בחלקו של יהודה ומיעוטו בחלק בנימן אבל המקום עצמו לא נתברר ויש לפרש **שמענו** במקומות באפרת שעתיד ליבנות בה"מ באיזה מקום נבחר ושאין שילה ונוב וגבעון מקומות קבועים לארון ולמקדש אך לא ידענו המקום ועתה **מצאנוהו בשדי יער** והוא גורן ארונה שהיו שם עצי יער.

פסוק ז

ומאחר שנודע לי המקום עתה והייתי מתעורר בחוזק לומר **שנבואה שם למשכנותיו ונשתחוה להדום רגליו**.

פסוק ח

ולזמר לפניו ולומ' **קומה ה' למנוחתך** כלומ' שתזכני לבנותו ותקום על ידי מהיותך מהלך מאהל לאהל וממשכן למשכן לבית הקבוע להיות לך בית מנוחה לעולם **לשכן שם**. **אתה** ר"ל שכינת כבודך **וארון עוזך**.

פסוק ט

ויעבדוך שם **כהניך בלבוש צדק** ר"ל בגדי כהונה **וחסידיך** ר"ל הלויים כמו שכתו' ללוי אמר תמיך ואוריך לאיש חסידך (דברים לג ח) **ירננו** לפניך בשבחות ובזמירות.

פסוק י

ושיעשה זה על ידי והוא אמרו **בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך**.

פסוק יא

וחזר ואמ' שלא עלה בידו שיעתר בזאת התפלה כמו שאמ' לו נתן הנביא אבל הבטיחו במאמ' קיים והוא אמרו **נשבע ה' לדוד אמת** ר"ל דבר הבטחתיו ובאמת לא ישוב ממנה **שמפרי בטנו ישית לכסא לו** למלא מקומו במלכות ובבנין הבירה.

פסוק יב
והבטיחו עוד שאם ישמרו בניו **בריתי ועדתי זו אלמדם גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך**. **ועדתי** נקוד בחולם במקום השורק **ואלמדם** עתיד במקום עבר ובא לשון רבים כמו והפלה ה' את מכתך (דברים כח נט).

פסוק יג
ואמ' **כי בחר ה' בציון** כלומ' רוצה בקיומה ובהכון מלכותה ולא יענה מלבו להחריבו אם לא יגרום החטא. **ואוה לו המקום למושב לו** לבל יתהלך עוד מאהל אל אהל.

פסוק יד
ואמ' אח"כ דרך נבואה על העתיד לימות המשיח **זאת מנוחתי עדי עד** ר"ל בית מנוחתי בלא הפסק עוד **פה אשב כי אויתיה** ר"ל הישיבה בכאן וכל זה דרך משל לבחירת המקום לשכן כבודו שם.

פסוק טו
וצידה במפיק ה"א ר"ל **הציד** שלה כלומ' מזונותיה מלשון צידה לדרך כלומ' שיברך תבואתה ומידותיה עד **שאביוניה אשביע לחם**.

פסוק טז
וכהניה אלביש ישע ר"ל שיהיו נושעים מכל צרה ומכשול **וחסידיה רנן ירננו** כלומ' ירונו מכל טוב לבב בהשפעת הטובה עליהם.

פסוק יז
ושם באותו זמן **אצמיח קרן לדוד** ר"ל מלכות חדש וחזק **ואערוך נר למשיחי** להיות לו לאור עולם.

פסוק יח
ואלביש **אויביו** במלחמה זו בשת וכלמה ועליו **יציץ** ופרח **נזרו** אשר על ראשו ר"ל שתגדל מעלתו עליהם תמיד לעולם.

פרק קלג

פסוק א
שיר המעלות לדוד **הנה מה טוב** וגו'. הרבה טרחו המפרשים לפרש פסוקים אלו לזרותם. מהם בדרך פשט ומהם בדרך מדרש ומהם בדרך נסתר ועיקר הפי' בהם לדעתי לפי הפשט שמאחר שבמזמור שלפניו דבר בשבחי הבית בחשק נמרץ ובכוסף גדול והזכיר בו המלכות והכהונה וידוע שההנהגה בבני עמנו היתה על שתי הנהגות הנפש והוא

הנבואה והכהונה כדכתי' יורו משפטיך (דברי' לג) ואז היתה הנהגת העם נשלמת בכל מיני השלימיות הוסיף לדבר בזה כחושק ואומ' **מה טוב ומה נעים שבתם יחד** ר"ל בהיות כל אחד מהם יושב על מכונו.

פסוק ב

ודמה הכהונה לשמן שהוא עליון על כל משקה וצף על כלם כמו ששלימות הנפש עולה על כל שלימות וכן שהוא מורה על חלקות וענוה ואחר דמהו למעולה שבשמנים ואמ' **כשמן המרוקח** שהוא שמן המשחה שנמשח בו הכהן ואמ' **יורד על הזקן** ר"ל שמן הראש יורד לזקן ומן הזקן **על פי מדותיו** ר"ל שפת בגדיו ופרט כל זה להוראת השלימות האחרון שבחכמה והוא ההשפעה לזולתו. **ומדותיו** בחירי"ק כמו בפת"ח ואף כי מצאנו מדו בד בחיר"ק.

פסוק ג

ואחר שדמה הכהונה לשמן שהוא המעולה שבמשקים דמה המלכות לטל לרמז שכמו הטל צורך לעולם בכל יום וערב לכל אדם כן המלכות צריך העם להתמדת משפטיו בתמידות ושתהא הנהגתו לא בחימה ולא בשטף כמטר סוחף רק במתון ע"ד הוו מתונים בדין (אבות פ"א) ואמ' שלמה נהם ככפיר זעף מלך וכטל על עשב רצונו (משלי יט יב). וחרמון אינו קרוב לציון ואיך יאמ' **שטל חרמון יורד על הררי ציון** ולדעתי פי' שהמלכות על הררי ציון נעים וערב **כטל חרמון** שיורד במקומו ונגר לארץ וזכר **חרמון** לרוב גובהו ושהוא נגוב כשמו מלשון והחרים ה' את לשון ים מצרים (ישעי' יא טו) והטל נראה שם בשפע כן הנהגת המלכות נגלית לרוב ישרה והתקיים הישוב המדיני בה. ואמ' **על ציון כי שם צוה ה' את הברכה** לרוב שלימות יושביה **וחיים עד העולם** רומז לחיי העולם הבא. ואם תרצה תפרשהו על מלך המשיח על הדרך שפירשנוהו. ויראה לי עוד שזאת המעלה היו אומרים כשהיו סמוכים לגבוהה שבמעלות וזו שאחריה גבוהה שבהם שהיו נכנסים לזמר ולברך.

פרק קלד

פסוק א

שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה'. כשהיו במעלה הגבוהה ונכנסים לעזרה היו מעוררים ואומרים **הנה** כלומ' עתה הגיע' העת שתברכו את ה' **כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות** ר"ל קמים ממטתם בלילות לעמוד בבית ה' להתפלל.

פסוק ב
ושאו ידיכם ר"ל בתפלה באמרו בנשאי ידי אל דביר קדשך (תה' כח) וכן שטחתי אליך כפי (תה' פח י) **וקדש** ר"ל בקדש ופי' בקדושה ובטהרה ובכונה מעולה או פי' שתשאו ידיכם במקום קדוש **ותברכו את ה'**.

פסוק ג
ואמ' דרך כלל לעם **יברכך ה'** או רמז שיברכו את המלך ויאמרו לו **יברכך ה' מציון עושה שמים וארץ**.

פרק קלה

פסוק א
הללויה. כונת המזמור להעיר לב העם להתפלל לאל לשבחו ולרוממו וספר בשבח האל ובנפלאותיו [ב]אלהי העמים ואמ' **אתם עבדי ה' שעומדים בבית ה' בחצרות בית אלהינו** הללו את שם ה'.

פסוק ג
וכפל הענין ואמ' **הללויה כי טוב ה'** כלומ' שראוי להללו מצד עצמו כי הוא **טוב** ר"ל שלם מכל צד **ונעים** ר"ל ערב לרוב השלימות.

פסוק ד
וכן שאתם בפרט ראויים להללו מצדכם **כי יעקב בחר לו יה וישראל לסגולתו**.

פסוק ה
וכן שידעתם נפלאותיו מדרך הקבלה וזהו **כי אני ידעתי כי גדול ה' ואדונינו מכל אלהים** ר"ל מכל צבא השמים שהם אלהי העמים.

פסוק ו
וכל אשר חפץ ה' עשה בשמים לשנות כח המסור מאתו למערכת הכוכבים ומזלות **ובארץ** לשנות הטבעים בימים כגון קריעת הים **ובכל תהומות** ר"ל נהרות כירדן וכיוצא באלו ככל אשר יחפץ.

פסוק ז
וזכר תחלה קצת הנפלאות בדברים הטבעיים וזהו ענין המטר וכמו שנאמ' באיוב עושה גדולות ואין חקר נפלאות עד אין מספר הנותן מטר על פני ארץ ואמ' בכאן **מעלה נשיאים מקצה הארץ** וידוע בטבע שהשמש בכח ניצוציו יעלה מן הארץ ומן הים שני מיני אידים אחד לח יקרא איד ואחד יבש יקרא קיטור ואיד היבש מתנשא בעלייתו יותר מן הלח

לרוב קלותו וחומר הרוחות ואם הוא עוזר לאיד הלח אשר הוא חומר הגשמים להעלות עמו עד המקום שיתקבץ בו לרוב הקרירות ויתהוה ממנו מטר וכנה האד היבש בשם נשיא לרוב קלותו והתנשאותו והזכיר האד היבש להיותו גם הוא סבת המטר בעזרו לאד הלח ומעלהו עמו והוא אמרו **מעלה נשיאים מקצה הארץ** כי האד הלח עולה מן הים באמרו הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ (עמוס ה ח). או יאמר על שניהם נשיאים לסבת היותם עולים ומתנשאים ומקצה הארץ איפשר גם על האד הלח ופירושו מקצת היבשה שהוא הים. ואמ' **ברקים למטר עשה** כי האד החם היבש שהוא חומר לרוחות בעלותו בחברת האד הלח כשיתקבץ האד הלח יכנס הוא בתוך העב המקובץ לברוח מן הקור העומד לנגדו שהחיצון מן העב ישוב מים תחלה לקור האויר [ה]מקיפו וכשיגיע קרירות המים אל האד היבש יכנס בבטן העב ויסתער בתוכו עד שיבקע העב ובקיעתו הוא הרעם וישוב אז בכח התנועה המסתערת והוא הברק וספר הנה ענין הברק שאע"פ שהוא נעשה אש אינו כבה בתוך העב כל שנברא שם והוא מן הנפלאות בדברים הטבעיים. **ומוצא רוח** כמו ומוציא והענין כי בהיות האד היבש עפרי וכח החום בו מעט לא יוכל לקרוע העב ויאצר בתוכו עד שיתקבץ האד הלח קבוץ רב וישוב מים ואז יצא היבש ויהי רוח ויוליך המטר לאיזו מן הפאות. **ומאוצרותיו** ר"ל מאוצרות הענן וי"מ מאוצרותיו של הב"ה מפני ששאר היסודות המורגשים ר"ל האש והמים והעפר והרוח אינו מורגש אלא מצד דחיפתו ונשיכתו דומה עליו כאלו יוצא מן האוצר.

פסוק ח
והזכיר אח"כ הנפלאות שהם חוץ לטבע והוא שהזכיר **מופתים** שבמצרים ופרט עוד מכת בכורות להיות סבת צאתם.

פסוק ט
והזכיר אח"כ דרך כלל **שלח אותות ומופתים בתוככי מצרים בפרעה ובכל עבדיו**.

פסוק י
והזכיר נצחונם עם כל עזר אלהי ה**גוים רבים ומלכים עצומים**.

פסוק יא
ופרט מהם **סיחון ועוג וממלכות כנען**.

פסוק יב
ושנתן ארצם לישראל נחלה ר"ל שהעמידה בידם בשלוה כנחלה גמורה.

פסוק יג
מצד שנודע לו בנבואה ענין הגלות חזר ואמר **ה' שמך לעולם ה' זכרך לדור ודור** לעשות עמנו נס כבראשונה.

פסוק יד
כי ידין ה' עמו ר"ל יקח דינם ומשפטם ונקמתם מן האומות **ועל עבדיו יתנחם** ר"ל יתחרט מענין וינחם ה' על הרעה (שמות לב יד) ישוב ונחם (יואל ב יד) וכלם אצל האל נאמרים דרך העברה כלומ' שבשוב העם מרשעו רצונו אליו ושב ורפא לו.

פסוק טו
ואמ' לפחיתות העמים **אלהי העמים כסף וזהב** כלומ' שאין בהם ממש וכבר ביארנו סבת קראם עצבים במזמור קטו הוא מזמור לא לנו.

פסוק טז
ואמ' **פה להם ולא ידברו** ר"ל צורת פה כמו שביארנו שם.

פסוק יח
כמוהם יהיו עושיהם אבל אנחנו עם הקדש ראוי לנו להתעורר לברך לשם אלהינו.

פסוק יט
בית ישראל בכלל ובפרט **בית אהרן** ר"ל הכהנים.

פסוק כ
ובית הלוי הלויים **ויראי ה'** ר"ל החכמים ואחר שהזכיר שם האל הזכירו בברכה ובתהלה.

פסוק כא
ואמ' **ברוך ה' מציון שוכן ירושלים הללויה**.

פרק קלו

פסוק א
הודו לה' כי טוב. כוונת המזמור ככוונת המזמור שלפניו לגמרי לספר בנפלאות סדרי המציאות והראות כח מעשיו לעמו ולעורר הלבבות להודות לפניו ולשבחו ולרוממו ואמ' תחלה בדרך כלל **הודו לה' כי טוב** שהוא סבת המציאות והמשכו ועל המציאות אמר שהוא **טוב** ועל המשך המציאות אמ' **כי לעולם חסדו**.

פסוק ב
ולאלהי האלהים ר"ל אלהי המלאכים שהם המנהיגים הגדולים בכל צבא השמים במצותו יתי.

פסוק ג
והאדונים הם הגלגלים שהם מנהיגי השפלים במצוותו יתי ג"כ.

פסוק ד
ואמ' דרך כלל **לעושה נפלאות** וגו' רומז על חידוש המציאות יש מאין ואומ' **לבדו** שלא היה שם לא מלאך ולא גלגל ולא שום דבר ורמז זה על בריאות המלאכים.

פסוק ה
ואח"כ הזכיר סדר המציאות והזכיר בריאת הגלגלים ואמ' **לעושה השמים בתבונה** ולדעתי רמז **בתבונה** שעשאם חיים משכילים לדעת חכמי תורתנו ונכלל במלת **השמים** הרקיע שנתהווה ביום שני.

פסוק ו
רוקע הארץ על המים רומז להקוות המים והראות היבשה **ורוקע** נקוד פתח במקום צרי והוא בינוני מלשון התפשטותו על המים שעל הארץ נראית כגבוהה על המים עד שהשמים שבים גבוהים כמו שהתבאר באמרו **כונס כנד מי הים** (תה' לג).

פסוק ז
לעושה אורים גדולים שהם צורך להמשיך המציאות כי תלית המאורות היו סבה להראות הארץ.

פסוק ח
והשמש תועלתו מפורסמת להאיר ולהחם האויר ולעזר הצמיחה. והירח ג"כ להאיר להולכי חשכה במדברות ודרך ים וגם לצורך הצמיחה כדכתיב גרש ירחים (דברים לג יד) וכן שיש לאור ולחשך סבות למציאות.

פסוק ט
וכן שיש לירח כח מיוחד על המים וכן לכל כוכב כח אם בצמחים אם באבנים אם במתכות וכן האורות סבת החום והקור שהם קיום העולם.

פסוק י
ואחר זה הזכיר נפלאות שעשה לעמו והזכיר יציאת מצרים ופרט מכת בכורים להיותם יוצאים על ידה.

פסוק יב
ביד חזקה ובזרוע נטויה רמז על שאר המופתים.

פסוק יג
והזכיר אח"כ בפרט קריעת הים ואמ' **לגוזר ים סוף לגזרים** שקרעו לי"ב קרעים וכל א' מהשבטים עבר בגזר אחד כדי שלא יכנסו בערבוביא כך דרשו ז"ל אלא שלפי הפשט אמ' **לגזרים** כי נבקע הים מצד רוחב הים בדופן השמאלי של א' ונכנסו שם ואח"כ נבקע מצד ארכו בגנה של א' ואח"כ לרחבו בדופן הימיני של א' ונמצא שבאותו צד עצמו שנכנסו באותו צד יצאו שממדבר איתם נכנסו לים וכשיצאו ממנו למדבר איתם יצאו ולא שעברו כל הים לרחבו שלא נקרע הים כדי להעבירם לגמרי דרך רחבו אלא שיכנסו המצרים אחריהם ויטבעו וא"כ אף כשנאמר שלא עבר כל שבט בגזר שלו ראוי לאמר **לגזרים** וכ"ש למה שפיי' רבותינו ז"ל שהיו בו י"ב גזרים על הדרך שפירשנו במס' אבות.

פסוק יד
והעביר **ישראל בתוכו** כלו' עד שיעור ידוע מן הים לא שעברו את כלו כמו שביארנו.

פסוק טו
ונער פרעה כמי שהיה בכנף בגדו ומשליכם.

פסוק טז
ואח"כ הזכיר **למוליך עמו במדבר** ציה וסבבם בעניני כבוד ובספוק צרכיהם דרך פלא.

פסוק יז
והכה מלכים גדולים ר"ל חזקים שהחלישם ואח"כ הרגם.

פסוק יח
והוא אמרו **ויהרוג** ואע"פ שלא נזכר מהם בתורה שהרגום ואיפשר שהיו מהם ולא נזכר.

פסוק יט
ופרט סיחון ועוג לרוב חזקם ושהיו נלחמים עמהם קודם לאחרים.

פסוק כא
ונתן ארצם לנחלה כמו שביארנו למעלה.

פסוק כב
וכפל הענין **נחלה לישראל עבדו** ולא הזכיר ממלכות כנען כי סמך על מה שהזכיר. וי"מ כי ארץ סיחון ועוג היתה חסד מאת האל שבעבר הירדן לא ניתן לאברהם אבינו אלא ארץ שבעה עממין ושלשה שהם מואב ואדום ועמון הם קני וקניזי וקדמוני והם עשרה ובארץ סיחון ועוג הוא שאמ' לשון חסד אבל ארץ כנען כבר ניתנה לאברהם.

פסוק כד
שבשפלנו זכר לנו ויפרקנו מצרינו רמז על גלות בבל או על זה הגלות וכל זה עבר במקום עתיד כי כן דרך הנבואות תמיד להורות כח ההבטחה שהוא כאילו נעשה וכן אמרו בדרש **לזרעך נתתי**, אתן אין כתיב כאן אלא **נתתי**, מכאן שמאמרו של הקב"ה מעשה.

פסוק כה
ואמ' דרך כלל שכל הנבראים מכל עם יהללוהו כי הוא ממציא מזון לכל וממשיך מציאותם.

פסוק כו
והודו לאל השמים ר"ל לאל שהוא היחיד המושל על כל אלהים, וגבוה על כל גבוהים.

פרק קלז

פסוק א
על נהרות בבל. זה המזמור נאמ' על חורבן בית המקדש הראשון על ידי נבוכדנאצר הן של בית שני ע"י רומיים ודבר תחלה על גלות בבל כאלו הלויים מקוננים ואמ' **על נהרות בבל שם ישבנו** כאנשים הולכי דרך עייפים התרים להם מנוחה בצל האילנות סמוך למים ואמ' **גם בכינו** כלומ' עם היותנו חושבים לנוח שם מעמלנו על טורח הדרך שבה מנוחתנו לעמל ויגיעה בהתעורר בכיתנו **בזכרנו את ציון** ר"ל כשהאויבים יזכירו לנו את ציון שם כאמרו בסמוך **כי שם שאלונו**.

פסוק ב
ואמ' על **ערבים בתוכה תלינו כנורותינו** כל המפרשים פירשו שעזבנו כנורותינו ותלינו אותם על האילנות ותמה אני לפירושם איך היו נושאים הכנורות וגם האויבים איך היו מניחים אותם לשיר כרצונם אלא שהנראה שהאויבים כשהיו בתוך תחומם שמחו ועלזו והיו בידיהם כלי בית המקדש כלם וצוו שישירו **משיר ציון** והוכרחו לעשות כן והוציאו הכנורות ושמום בידם לפשט נימיהן ויתריהם ולמתחם ואותו הפשוט הוא קורא **תליה** כי כל שטיחת דבר ומתיחתו להעמידו על מתכונתו יאמ' בלשון תליה, תולה ארץ על בלימה (איוב כו ז) וכדברי רז"ל תולין את המשמרת בי"ט ר"ל ממתיחה על הכלי ומותח פיה בכל צד בעגול ונעשית כאהל על חלל הכלי וכן ברביעי נתלו מאורות. ואמ' **בתוכה** ר"ל בתוך בבל כי כל שהוא בתחום העיר יקרא בתוכה. והקינה היתה על שהכריחום לשיר שיר ציון ועל ערבים פי' סמוך לערבים וביניהם.

פסוק ג
והוא אמרו **כי שם שאלונו שובינו דברי שיר** כלומ' בקשו ממנו לומר לפניהם דברי שיר **ותוללינו** מלה קשה בפירושה וכבר טרחו בה כל המפרשים בפירושיהם ולדעתי הוא מענין יללה וחסר בי"ת כלומ' ובתוך יללתנו ואנחתנו בקשו ממנו שמחה ואמרו לנו **שירו לנו משיר ציון**.

פסוק ד
ואנחנו היינו מרורים על זה וחשבנו בלבנו **איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר** ר"ל בארצות הגוים.

פסוק ה
ואמ' אח"כ **אם אשכחך ירושלם** כלומ' אני אי איפשי לעבור על דבריהם אבל לא שיהא זה אצלי שמחה ושעשוע כי **אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני** ופירשו בו **תשכח** הניגון כי הימין תניע מיתרי הכנור ולדעתי **תשכח** היכולת המצוי לה כלומ' יכלה כחה לגמרי עד שישכח ממנה מלאכת יד ובלעז אנדירילישקא.

פסוק ו
תדבק לשוני לחכי להיות ג"כ כח הדבור כלה ונפסד **אם לא אעלה את ירושלם על ראש שמחתי** כלומ' כשאתחיל לשמוח בשום ענין מיד אזכור אבל ירושלם ונאספה שמחתי. כל זה התנצלות השיר כי לא מלבו רק להכרח מי שידו שולטת עלינו.

פסוק ז
ועד הנה דבר הנביא על לשון הלוי כפי מה שראה בנבואה ואחר זה נבא בגלות אדום הוא הגלות הארוך הזה ואמ' **זכור ה' לבני אדום את יום ירושלם** יום חורבנה שהיו אומרים אחד לחבירו **ערו ערו** ר"ל עלו **עד היסוד בה** כלומ' שיפילו החומות מקרקעיתם עד שיתגלה היסוד.

פסוק ח
וחזר לקלל מלכות בבל ואמ' **בת בבל השדודה** וקראה כן על שם העתיד כי כן דרך הנבואות כאשר ביארנו בכמה מקומות ואמ' **אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו** והוא נבואה לחורבנה ביד דריוש המדי.

פסוק ט
והוא ענין **אשרי שיאחז ונפץ** כלומ' **שיאחז את עולליך ונפצם אל הסלע** כמו שאמר בנבואת ישעיהו הנני מעיר עליהם את מדי ונאמ' שם ופרי בטן לא ירחמו.

פרק קלח

פסוק א
לדוד אודך בכל לבי. כוונת המזמור הודאה לאל על שהניח לו מכל אויביו ופדהו מצרות גדולות ועצומות והחזיק המלכות בידיו על אף כל צורריו ואמ' **אודך בכל לבי** ר"ל בכוונה שלימה לא בדבר שפתים לבד **ונגד אלהים** ר"ל נגד שרים ושופטים וחכמים מענין נתתיך אלהים לפרעה (שמות ז א) עד האלהים יבא (שם כב ח). **ואזמרך** ר"ל אשבחך בזמירות.

פסוק ב
אשתחוה אל היכל קדשך כלומ' לכבוד שכינתך המיוחד שם **ואודה את שמך על חסדך** שגמלת לי כאשר בחרתני למלוכה **ועל אמתך** ר"ל קיום הבטחתך **והגדלת על כל שמך אמרתך** הפוך כמו הגדלת שמך על כל אמרתך וכמוהו אף אש צריך תאכלם (ישע' כו יא) ורבים כמוהו כלומ' על כל הבטחה שהבטחת שראו שכל מה שהבטחת ויותר ממה שהבטחת קיימת.

פסוק ג
וביום **קראתיך** מתוך צרותי **עניתני ותרהיבני** לשון חזוק כלומ' תחזיקני עד שיהיה בנפשי עוז וגבורה. **יתרה** כלומ' תרחיבני בנפש עוז וגבורה ר"ל שאתה נתת לי נפשי בעלת כח וגבורה.

פסוק ד
יודוך כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך כמו שהבטחתני ולרוב צרותי נתיאשו ממני מחיי כ"ש שאזכה למלוכה וכשראו שנתקיימה הבטחתך אף הם **יודוך**.

פסוק ה
וישירו בדרכי ה' כלומ' שיספרו כבודך בשמחה. ואמ' דרך כלל **כי גדול כבוד ה'**.

פסוק ו
כי רם ה' ושפל יראה כלומ' ישגיח בתחתונים בגמול ועונש יגביה שפלים **וגבוה ממרחק יידע** ר"ל ישבר וישפיל מלשון ויודע את אנשי סוכות (שופטי' ח טז) **וממרחק** ר"ל משמים ולי נראה **גבוה ממרחק** כלומ' גבוה ונכבד מאז ומזמן רחוק עתה ישברהו ויכניעהו לפי מעשיו. וי"מ **יידע** כמו יודיע כלומ' יודיע לו יכלתו עליו ולדברי כלם הוא מענין הפעיל כמו ואלמנה לא יטיב (איוב כד כא).

פסוק ז
ואמ' **אם אלך בקרב צרה** כלומ' אע"פ שאלך בקרב צרה כלומ' בעומק צרה עד שאהיה קרוב למות **אתה תחייני**. **על אף אויבי** ר"ל על כרחם ועל אפם וחמתם **תשלח ידך** להצילני **ותושיעני ימינך**.

פסוק ח
ואמ' **ה' יגמור בעדי** כלומ' כמו שהתחיל בקיום הבטחתו עלי כן ישלים בעדי לא ירפני ולא יעזבני. ואמ' דרך קריאה **ה' חסדך לעולם** כלומ' אתה שחסדך נטוי עתה עלי אותי שאני **מעשי ידיך אל תרף**. כענין לא ירפך ולא יעזבך (דברים לא ו).

פרק קלט

פסוק א
למנצח לדוד מזמור. כוונת המזמור לתת הודאה לאל והודעת הקפת ידיעתו על כל נמצא וספר קצת נפלאות פעולותיו בבריאת העולם והתפלל בו על הרשעים המטרידים אותו ומונעים ממנו שלימות ושלבו עלם לדבקה בו בלא שום סיג. ואמ' **ה' חקרתני ותדע** וידוע שהמלות מושאלות בלשון אצל הבורא כמו לשון בני אדם והידיעה החזקה לבני אדם היא הבאה אחר החקירה ולזה אמ' באל **חקרתני ותדע** כלומ' ידעתני ידיעה ברורה כאלו היתה ידיעתך אחר חקירה ועיון והוא ענין חוקר לב ובוחן כליות (ירמיה יז י) כלומר ידעת כל ענייני אין כל דבר נעלם ממך.

פסוק ב
ופרט בזה רוב תנועות האדם והזכיר מהם ארבעה, הישיבה והקימה והוא אמרו **שבתי וקומי** וההליכה והשכיבה.

פסוק ג
והוא אמר, **ארחי ורבעי**, ומלת **רבעי** מענין רביצה מלשון תרגום ואלו הד' הם רוב תנועות האדם והאדם נעתק תמיד מזו לזו כלומ' שכל תנועותי ידעת הם וסבותיהם. **ורעי** ר"ל מחשבתי מלשון רעיון **ומרחוק** ר"ל מזמן רחוק כלומר קודם שאחשוב אותה אתה ידעת **וזרית** כמו הקפת מלשון זר זהב משל כמקיף הדבר שאינו יכול לזוז משם בלתי ידיעתו.

פסוק ד
וכל דרכי **הסכנת** לשון רגילות והוא כעין מה שפירשנו בענין **ה' חקרתני ותדע** וידוע שידיעת האדם במה שמורגל בו תמיד הוא אצלו ידיעה ברורה ולזה אמ' דרך השאלה באל שידיעתו ברורה כידיעת הדבר המורגל תמיד. ויש לפרש **הסכנת** פועל יוצא והוא

חוזר על תנועת האיברים שהוזכרו ומלת **וכל** חסר בי"ת כלומ' ובכל **דרכי** ועניני הרגלת איברי ככל תנועותי הצריכות להם כי כל איברי האדם מונחים בחכמה וסדר וצריכים זה לזה על צד רחוק או קרוב ותכף שירצה לנוע באיזו מן התנועות כל האיברים הצריכים לכך חיצוניים ופנימיים נשמעים ונאותים לעזר התנועה אבל שהורגלו האיברים בכך מצד טבעם המונח בהם מאת האל ית'. ואמ' **אין מלה בלשוני** כלומ' עוד אין הדבור בפי ולא הוצאתי מחשבתי לדבור **שאתה ידעת כלה** והוא ענין **בנת לרעי מרחוק** אלא שדרך הפלגת שבח הוא כופל העניינים תמיד.

פסוק ה

וכן **אחור וקדם צרתני** שלא אוכל לזוז בלתי ידיעתך וזכר שתי הרוחות במקום ארבע ואמ' **ותשת עלי כפכה** כרומז דרך משל על תנועת מעלה כלומ' שאם ארצה ללכת דרך מעלה הנה כפך עלי ובכלל [זה] תנועת מטה והנה נזכרו שש הקצוות אשר לאדם תנועה בהם **וכפך** בקצת ספרים בכ"ף וה"א כמו ירכה (שמות יג טו).

פסוק ו

פליאה דעת נסמך לפסוקים של אחריו כלומ' אמר דרך משל אחרי שידיעתך הקיפתני מכל צד הנה **נפלאה דעת ממני ונשגבה** ר"ל חזקה עד **שלא אוכל לה** ר"ל שלא אוכל לדעתה כשאחטא לפניך וארצה להסתר.

פסוק ז

מרוחך ר"ל מרצונך וגזרתך עלי **אנה אלך ואנה מפניך אברח** ופליאה כתוב בפנים פלאיה נגזר מן והוא פלאי (שופטים יג יח) כי כן יאמר פלאי פלאות ויאמר ג"כ ממנו פליאה כדרך הקרי כמו מנביא נביאה. **ואנה אלך** מלרע כדרך אנה אנחנו עולים (דברי' א כח) וכל האחרים מלעיל.

פסוק ח

והאריך באלו המשלים ואמר **אם אסק שמים שם אתה** כלומ' שאתה נמצא בכל מקום **ואציעה שאול** כלומ' שאשים מצעי [בשאול] והוא עומק הארץ **הנך**.

פסוק ט

ואם אומר **אשא כנפי שחר** כלומ' דרך משל שאתנועע עם תנועת השחר ממזרח למערב **ואשכנה באחרית ים** ר"ל בסוף המערב.

פסוק י

גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך ודמה תנועת השחר לכנף לקלות התנועה היומית.

פסוק יא
ומלת **ישופני** מענין נשף והם שני שרשים נשף ושוף בענין אחד והוא ענין חשך כלומ' דרך משל אם אחשוב להסתר מפניך במקום חשוך ואומר בלבי **שהחושך ישופני** ר"ל יחשיכני ממך שלא תראה אותי ואת מעשי הנה.

פסוק יב
גם חשך לא יחשיך ממך אך לילה כיום יאיר וכחשכה כאורה הכל שוה לפניך.

פסוק יג
ואמ' **כי אתה קנית כליותי** ר"ל חדשת כי המצאת מה שאינו יקרא קנין [כמו] קונה שמים וארץ ואמ' **כליותי** שהוא לדעתי מקור המחשבה כלומ' ואחר שאתה המצאת מקור המחשבה איך יעלם ממך. וי"מ כי זכר **הכליות** במקום הגוף כי הם הגוף שמהם ירד הזרע אל גיד האדם. וכפל ואמר **תסוכני בבטן אמי** כלומר סוככתני וכסיתני בעור ובשר ועצמות וגידים.

פסוק יד
ואחר שנתגלגל ביצירת העובר אמ' **אודך על כי נוראות נפלאתי** כלומ' בדברים נוראים ונפלאים נפלאתי בבריאתי מצד פעולותיך **נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד** ומלת **מאד** הפוכה כלומ' **נפלאים מעשיך** בבריאה **מאד ונפשי יודעת** מה שאין כן בשאר ב"ח שאע"פ שמעשיו ג"כ נפלאים ביצירתם בתכונת האיברים ותועלותיהם ומזגי הכחות ותועלתם כמו שידוע לחכמים בנתוח מ"מ אין נפשם יודעת כי אין בהם נפש המשכלת כמוני.

פסוק טו
ואמ' **לא נכחד** ר"ל לא נעלם **עצמי** ר"ל עצמותי ממך והעי"ן נקראת בקמץ חטף כלומ' לא נעלם ענין הוייתי ממך כלל. ואמ' **אשר עושיתי בסתר** רמז על הקלטת הזרע הבא אליה דרך עשויי או על ענין הקפאת הזרע כדרך הקפאת הגבינה מן החלב כדרך אמרו כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני (איוב י א) ולהיות הגבינה נעשית דרך עשוי בידים ייחס לקפיאת הזרע ג"כ לשון עשוי כלומ' שנקפא כאלו נעשה בידים. ואמרו **רקמתי** רמז על התרקם השפיר בבליטת הגידים כאמרם ז"ל שפיר מרוקם ולהיות מעשה הרקום על פנים רבים ועל מהלכים מסתבכים וכן ענין הגידים באדם מהעצמות יקרא זה בלשון רקום וכן להיות מקום יצירתו בשפל בטן האשה אמ' **בתחתיות ארץ** כי כל דבר שפל יאמ' לו בהקיש אל עליונו תחתית וארץ כמו שביארנו בענין והנה אופן אחד בארץ (יחזק' א טו) על שהוא שפל בערך אל עליונו.

פסוק טז

וגלמי ר"ל גולם בלא צורה רמז על השלמתו קודם הנתן הרוח בו **וראו עיניך** משל על ידיעה ברורה כידיעת המוחש והמורגש וכן **ועל ספרך כלם יכתבו** משל על בירור הידיעה בהם כידיעת הדבר הנכתב בספר. **ימים יוצרו** כלומ' שיצירת האיברים הנזכרת אינה נשלמת ביום אחד רק לקץ ימים. **ולא אחד בהם** כתוב באלף ופירושו לדעתי שעדיין אין דבור האל בהם ר"ל הרוח הנפשי כלומ' ימים הם עומדים בלא הרוח הנפשי והם לדעת קצת החכמים ארבעים יום לזכר ושמונים לאשה וקרא הכח השכלי אחד להיותו מיוחד בו. והקרי בוא"ו ופי' לדעתי ג"כ ולו ר"ל לאל חלק אחד בהם ר"ל הכח השכלי ורמז על נתינת הרוח הנפשי בכח השכלי אחר השלמת היצירה לימים שהזכרנו. ושאר מפרשים פירשו בו דברים אינם מתישבים עלי ורבו' דרשו **ולו אחד בהם** [זה] יום הכפורים ונראה לי לפי זה שהם דרשו הענין על אמונת גמול ועונש והוא לדעתי ענין **נפלאים מעשיך ונפשי יודעת** כי זה מן הדברים הבלתי נודעים במופת ונחלקים לשלש כתות צדיקים ורשעים ובינונים **לא נכחד עצמי** אלו הצדיקים ר"ל זיוי והדרי **ועושיתי בסתר** לדעתי הוא להמשך זה נאמ' על הרשעים מענין ועסותם רשעים כי יהיו אפר (מלאכי ג כא) וכן **רקמתי בתחתיות ארץ** ר"ל בשפל המקומות והוא גיהנם רמז על הרשעים ואמרו **רקמתי** רמז על הסתבכות רוב מיני צער עליהם **וגלמי** רמז על הבינונים שלא נתברר ענינם. אבל שהם כענין גולמי כלים שלא נשלמה צורתם **ועל ספרך כלם יכתבו** כענין משל שלשה ספרים נפתחין בראש השנה. **ימים יוצרו** כלומ' הכין להם האל דרך לשוב ורמז על עשרת ימי תשובה **ולו אחד בהם** לצרף ולברר כל ענייהם והוא יום הכפורים.

פסוק יז

ולי **מה יקרו** כמו ודבר ה' היה יקר (ש"א ג א) **ורעיך** ר"ל מחשבותיך כלומ' יקרו בעיני מחשבותיך שלא אוכל להשיגם **ומה עצמו** ר"ל מה רבו **ראשיהם** ר"ל השגת כלליהם וכ"ש השגת פרטיהם ולפעמים בא מלת עוצם מלשון רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו מחול ימים (ירמ' טו ח).

פסוק יח

ואמ' **אספרם** ר"ל אם אבא למנותם לא אוכל כי **מחול ירביון** ואף **אם הקיצותי** ר"ל שאגזול שנתי מעיני ויום ולילה אתבודד בזה והוא **ועודי עמך** כלומ' שלא אתעסק רק בנפלאותיך לא אוכל לבא עד תכליתם.

פסוק יט
ואם תקטול פירשו בו שהוא תפלה על מיתתם ולדעתי הוא נמשך למה שאמ' כלומ' אפי' **אם תקטול רשע** כלומ' שלא יהא שום מונע ומעכב מלהתעסק בנפלאותיך וכן **אנשי דמים יסורו ממני** ומכל העולם עד שתמלא הארץ דעה את ה' אעפ"כ לא אוכל להשיג נפלאותיך. ו**מורו** במקום **יסורו**.

פסוק כ
ואחר שהזכירם ספר בגנותם ואמ' אשר **יאמרוך למזמה** וזולתי פי' בו לשון אמירה בחסרון אלף כמו ולעמשא תאמרו (ש"ב יט יד) **ויאמרוך** כמו יזכירוך וידברו בך במחשבתם ורצונם רוצה בו שהם מדברים עליך סרה. וקשה בעיני לומר **יאמרוך** כי האמירה אינה נקשרת בלא למ"ד ולכן נ"ל שהוא מלשון את ה' האמרת היום (דבר' כו) ואם אינו מאותו בנין כי כן פירשו רבים אמרו צדיק כי טוב (ישע' ג י) ופי' לדעתי במה שדבר עד הנה בידיעת האל שהם כופרים בה וחושבים ליחס חסרון לאל אם יש מיהו יודע פרטי המציאות ובעשותם אותו נסכל מידיעתם הם חושבים זה לכבוד לו וזהו **אשר יאמרוך למזמה** ר"ל אשר ייחסו לך שלימות ומעלה לפי מחשבתם בעשותם אותך נסכל הידיעה בחלקי המציאות. **ונשוא** כמו נשאו וכמוה ונשו את כלמתם (יחזקא' לט כו) כמו ונשאו והאלף האחרונה כאלף ההלכוא אתו (יהושע י כד) ולא אבוא שמוע (ישעי' כח יב) ופירש בו **ונשאו עריך** אותך **לשוא** מענין לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא (שמות כ). ולי נראה שהוא מענין התנשאות כלומ' גם הם יאמרו לנשא אותך בתכלית הידיעה ואותו ההתנשאות הוא **לשוא** כי אינו התנשאות רק חסרון.

פסוק כא
ולפרסם שאינו מהם הודיע כוונתו להם ואמ' **הלא משנאיך ה' אשנא**, **ובתקוממיך** כמו במתקוממיך **אתקוטט** אריב, מלשון קטטה.

פסוק כב
תכלית שנאה רומז על רחוק הידיעות וכפל הענין ואמ' **לאויבים היו לי**. ואמ' שאני שונא אותם עד שאבחר מות מעצמותי ולא שאהיה כהם.

פסוק כג
והוא שאמ' **חקרני אל ודע לבבי בחנני ודע שרעפי** ר"ל מחשבותי.

פסוק כד
ואם תראה **דרך עוצב בי** ר"ל דרך מרי מלשון מרו ועצבו (ישע' סג י) עד שאשוה בדעת אחת עם דעת הכופרים **נחני בדרך עולם** כלומ' המיתני מלשון הולך האדם אל בית

עולמו (קהל' יב ה) וכן בדרך כל הארץ (מ"א ב ב) והוא"ו שבמלת **ונחני** כוא"ו ביום השלשי וישא אברהם את עיניו (בראשית כב ד).

פרק קמ

פסוק א

למנצח מזמור לדוד. זה המזמור אמרו בזמן שהיה מתחבא מפני שאול ואויביו היו מרגלים אותו ומביאים דבתו אל שאול כדואג והזיפים ששלחו אל שאול לאמור הלא דוד מסתתר עמנו (ש"א כג יט) והרבה כיוצא באלה.

פסוק ב

והתפלל לקחת נקמתו מהם ושיצילהו מחרב לשונם ואמ' על זה **חלצני ה'** הצילני כי חלצה הוא ההפרד וההפרה מן הדבר כמו חלץ מהם (הושע ה ו) כלומ' סר ונפרד מהם וחלצה נעלו (דברי' כה ט) ר"ל תשלפהו ותסירהו, וחלצו את האבני' (ויקרא יד מ) כלומ' ישלפום ויסירם ממקומם ועל זה נאמר בענין ההצלה שהוא נפרד ונחלץ מן הצרה, צדיק מצרה נחלץ (משלי יא ח) וכן **חלצני מאדם רע**. **ואיש חמסים** הוא שם לכל רשע ובליעל אף בלא גזלת ממון כי הוא מכל מקום חומס משפט הטובים בהצר להם באיזה צד שיהיה.

פסוק ג

אשר חשבו רעות בלב כלומ' אף בעת שאינם לפני שאול הם חושבים בלבם מה יאמרו לו עלי ומתנכלים עלי להסגירני בידו **וכל יום יגורו מלחמות** פי' בו יאספו כלומ' ילקטו עלי דברי מלחמות ושנאות להגידם לשאול ולדעתי **מלחמות** חסר בי"ת כלומ' **יגורו** במלחמות שאינם עומדים שעה אחת בלא מחשבת קטטה ומלחמה.

פסוק ד

שננו לשונם ר"ל חדדו כלשון הנחש כשרוצה לנשוך שמקבץ לשונו לחדוד אמ' שאף הם דומים לו ג"כ להטלת ארס כלומ' שזורקים בחדוד לשונם מרה בחבריהם הרעים כמו שהנחש מטיל ארס. **וחמת** פי' ארס כדכתי' חמת למו כדמות חמת נחש (תה' נח ה) חמת תנינים (דברי' לב לג) **ועכשוב** הוא מין מן המינים הרעים שבנחשים וי"מ אותו עכביש ואינו נראה כי ארס הנחש קשה מארס העכביש. ואמ' **שתחת שפתיהם חמת עכשוב** משל על דבריהם הרעים שהם המזיקות כחוזק הארס. **וסלה** כלומ' כן הוא משפטם כל ימיהם. וי"מ **חמת עכשוב תחת שפתימו** כי הכועס כעס גדול תצא לפעמים ליחה יורדת על שפתיו ואותה הליחה דמה לארס הנחש.

פסוק ה
ומתפלל עליהם לאל ואמ' **שמרני ה'** וגו' **לדחות פעמי** להפילני כדרך דחה דחיתני לנפול (מזמ' קיח).

פסוק ו
טמנו גאים פח לי ללוכדני משל על שהיו מרגלים אותו אם יוכלו ללכדו ולהסגירו ביד שאול וכן ענין **וחבלים** וגו' כלומ' שפרשו חבלים להיות רשת **ליד מעגלי** ר"ל אצל מעגלי כלומ' במקום שהיה בו דרכי **ומוקשים שתו לי סלה** ר"ל תמיד והכל משל לרגלם אותו ולהסגירו ביד שאול כמו שאמרו הזיפים ולנו הסגירו ביד המלך (ש"א כג כ).

פסוק ז
ואני כשהייתי מרגיש בעניינים אלו ולא הייתי יכול להתעכב במקום אחד והייתי צריך ללכת אנה ואנה, לא היה בידי רק תפלה. ואמרתי **לה' אלי אתה** כלומ' **אלי אתה** אשר בו אבטח **האזינה לקול תחנוני**.

פסוק ח
ואמ' דרך קריאה **אלהי ה'** כלומ' אתה האלהים **ה' עז ישועתי** ואשר **סכות לראשי ביום נשק** כלומ' היית כובע ישועה לראשי כלומ' שהצלתני במלחמותי.

פסוק ט
אל תתן מאויי רשע שיוכל ללכדני **וזממו** ר"ל מחשבתו **אל תפק** ר"ל אל תוציאהו לאור שאם תעשה כן **ירומו סלה** ר"ל יתגאו לעולם. **ומאויי** היו"ד דגושה כדרך משמני. ופעם מדבר בלשון יחיד ופעם בלשון רבים כי בדברו בלשון יחיד יסוב על דואג ובדברו בלשון רבים יסוב על כלם.

פסוק י
וקרא דואג **ראש מסבי** כלומ' ראש המסבבים והמקיפים אותי ללכדני **עמל שפתימו יכסמו ועמל** פי' שקר ומעל כלומ' שקרותו ומעלו **יכסמו** כענין וילבש קללה כמדו (תה' קט יח) וכן על קדקדו חמסו ירד (תה' ז יז) ואמ' **שפתימו יכסמו** בלשון רבים כמו שביארנו שפעם מדבר בלשון יחיד ופעם בלשון רבים ופי' **ראש מסבי** והנמשכים עמו **עמל שפתימו יכסמו**. או יהיה **שפתימו יכסמו** לשון יחיד כדרך ישר יחזו פנימו (מזמ' יא).

פסוק יא
ימיטו כמו ינטו כלומ' **ינטו עליהם ממרום גחלים ויפילם האל באש** והוא משל על רוב צרות וכן **יפילם במהמורות** ר"ל שוחות עמוקות **בל יקומו** מהם. וי"מ **מהמורות**

רשתות כמו מכמורות **ויפילם** משמש לפניו ולאחריו וכמוהו מנגד עינינו אוכל נכרת מבית אלהי' שמחה וגיל.

פסוק יב

ואיש **לשון** פי' לשון רכיל ומלשין **בל יכון בארץ** ר"ל שלא יהיה נכון ונשא **ואיש** [**חמס**] **תצודנו רעתו ותטילהו למדחפות** מרעה אל רעה.

פסוק יג

ואמ' **ידעתי כי יעשה ה' דין עני ומשפט אביונים** להנקם מחומסיהם. [**ידעתי**] זה הקרי אבל הכתיב **ידעת** בלשון נמצא ופירושו אתה ידעת כי האמת כדברי ולכן אני בטוח כי תעשה כן, **יעשה ה'** [**דין עני**] כי כן דרכו לעשות **ויתמו מן הארץ**.

פסוק יד

אך הצדיקים יודו לשמך תמיד **וישבו** ר"ל יתקיימו **ישרים לפניך** תמיד רומז על חיי העולם הבא.

פרק קמא

פסוק א

מזמור לדוד. זה המזמור תפלה לאל להיות תפלתו מקובלת לפניו ושידריכהו בהשגת הדעות האמתיות ואל יוכל כל מתנגד וכופר במדוחי אמריו להטותו מני הדרך וכן שישמרהו מן המתנכלים עליו שלא יפול ברשתם. ואמ' **ה' קראתיך חושה לי** כלומ' מהר לעזרתי **והאזינה קולי בקראי לך**.

פסוק ב

וקטורת ומנחת ערב חסרים כף הדמיון כלומ' **תכון תפלתי כקטורת לפניך ומשאת כפי** ר"ל שטיחת כפי **כמנחת ערב** ר"ל קרבן התמיד. והמפרשים טרחו בהזכירו של **ערב** יותר משל בקר עד שקצתם פירשו שערב היה בעת אומרו ואני אומר לפי זה הזכיר **מנחת ערב**, מפני שרוב המזמורים נאמרו בלילה ואיברי התמיד היו מתעכלים כל הלילה והזכיר התמיד שהיה ראוי לאותו זמן. ומהם שפי' **שמנחת ערב** יותר מקובלת מפני שכבר הוחלה המחשבה להטהר לסיבת תמיד הבקר ובהשנות המחשבה הזכה היא יותר מקובלת. ואצלי במלת **ערב** היותה שם מענין וערבה לה' מנחת יהודה (מלאכי ג ד) כלומר שתהיה שטיחת לבי כמנחה העריבה.

פסוק ג

שמרה ונצרה פי' בו שהם שמות כלומ' משמר ונצירה ר"ל **שית** משמר **לפי** ונצירה **על דל שפתי** שלא אכשל בתפלתי שאע"פ שמחשבתי זכה לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון (משלי טז). **ודל** כמו דלת ונקרא כן על שם שהוא נסגר ונפתח תמיד. ודגש הצד"י **בנצרה** לתפארת. ואע"פ שהפי' נאה רחוק הוא בעיני להיות **שמרה ונצרה** שמות ויש לפרש **שיתה ה'** חסר כלומ' שית לבך עלי ושמור **את פי** וכן נצור **על דל שפתי** שלא אחטא בשפתי. או **שיתה** פי' לדעתי תקן מענין שית זונה (משלי ז י) שפי' תקון זונה וכן לדעת קצת מפרשים ותשם בפוך עיניה (מ"ב ט ל) שפירושו ותתקן אע"פ שפי' אצלי שהוא הפוך כמו ומשם פוך בעיניה ואמר הנה **שיתה ה' שמרה לפי** כלומ' תקן דבורי כי בידך לתקנו כאמת ומה' מענה לשון והכל מחובר למלת **פי** כלומ' תקן ושמור **את פי** תקנהו להטעים דבורי ושמרהו שלא להכשל כי פעמים ינעם הדבור ולא ישמר משגיאה ופעמים ידבר אמת ולא בנעימה והתפלל שינעם דבורו ויערב לשומעים וישמר משגיאה **ונצרה על דל שפתי** הוא תפלה אחרת כי עם היות המחשבה זכה והדבור ערב ושמא מדעתו לומר אמת ויציב ובהיות הדבור על השפה בעת צאתו יחטא ויאמר מה שלא היה סבור לומר דרך שגיאה.

פסוק ד

ואמ' זה התפלל ציור מחשבתו שלא יחטא ואמ' **אל תט לבי לדבר רע** כלומ' שלא תניחני להאמין בדבר מדברי המתנגדים **להתעולל עלילות** על הפנות התוריות בהטעאות ובמופתים כוזבים והוא ענין **ברשע**. **ואת אישים** כמו עם אישים ומצד שהם חכמים ופילוסופים קראם אישים ולהתנגדם בפנות התוריות קראם **פועלי און** כי אע"פ שהם בעלי מדות מ"מ כפירתם בגמול העונש תביא הנמשכים אחריהם להיות פועלי און וקורא ראיותיהם **מנעמים** כי הם עריבות לטבע האדם להסכמת המציאות עמהם, כאמרם שאני מינות דמשכא, ולזה יתפלל שלא יפותה **ללחום את לחמם** לאכול **במנעמיהם** וכבר ידעת שהחכמה תכונה בשם לחם לכו לחמו בלחמי (משלי ט ה). או נפרש אע"פ שיפתוני בחלק שפתיהם ויחשבו להדיחני במחק אמרים **בל אלחם במנעמיהם**.

פסוק ה

ואמרו **יהלמני צדיק** יקשור המפרש לכל אחד מהפירושים כפי שפע לשונו וכוונת הענין לפירוש האחרון מה **שיהלמני הצדיק** הוא אצלי **חסד** כלומ' מנעמי הרשעים ופתוי דבריהם מרירות חזק בפי וחלימת הצדיק והכאתו חסד עלי וכן **שמן ראש** כלומ'

ותוכחתו אצלי **שמן ראש** ר"ל שמן מופלג וחשוב כמו בשמים ראש (שמות ל כג) ובלעז קפטאל **ואל יני ראשי** כמו יניא באלף ולדעתי הראש הוא המניא כלומ' שמן חשוב שלא יניאהו במשחו אבל שיערב לו. ואמ' כי **עוד ותפלתי ברעותיהם** כלומ' אם לא יוכיחני הצדיק ולא יתמיד ליסרני ולהכותני ושאתפתה למנעמי דברי הרשעים עוד יבא זמן שאתפלל שיבאו עלי רעותיהם ר"ל הלימותיהם ותוכחותיהם ושאתחרט על מה שפתוני הם במנעמיהם. ולפי' האמצעי יאמר **יהלמני צדיק** כלומ' אע"פ שאני רואה הצלחתם איני חפץ בה אבל **יהלמני צדיק** כלומ' שאני נשאר הלום ויגע בראותי קושי יומי ורוע סדר עניני ואעפ"כ הוא אצלי **מחסד** האל וכן **יוכיחני** ר"ל שאעמוד מוכח במכאוב על משכבי על ראותי רעתי וכשאתבונן בענינים אני מחזיק אותו צער **כשמן** הטוב **שלא יניאהו ראשי** כי לא בחרתי בהצלחתם להתפתות בסבתה **ועוד** יבוא זמן **שאתפלל** שיגיעוני **הרעות** שהגיעו לצדיקים בדעתי האחרית כמו שהתבאר בענין צדיק ורע לו רשע וטוב לו. ולפי' הראשון נפרש **יהלמני** מלשון רבו' מענין בקש להלמו, לשון התיישבות, ואמ' מה שיישב לי **הצדיק** באמונות התוריות אע"פ שאינן ראיות מופתיות הוא אצלי **חסד** ואמת ומה **שיוכיח** לי בהם ר"ל שיברר לי בהם הוא ערב לי **כשמן** הטוב כי כל עוד שאני בזאת האמונה אפחד במעשי ואדאג לעונש משפטיו יתי ואדריך מעגלי בדרך מישור עד שאעבוד באהבה **ואתפלל** לפניו תמיד **ברעות** הרשעים להנצל מהם.

פסוק ו

ואמ' **נשמטו בידי סלע שופטיהם** כלומ' אני מפחד במעשי תמיד אבל הם אפי' חכמיהם ושופטיהם נשמטו ונעזבו בידי סלע והוא משל על היצר כאמרו לב האבן (יחזק' יא יט) כלומ' נעזבו ביד קשי לבבם הרע ולא ייראו האל **ושמעו אמרי** כלומ' אע"פ ששמעו אמרי לא קבלו אותם. או [נפרש] **נשמטו** עבר במקום עתיד והוא לשון קללה כלומ' ישמטו בידי סלע כלומ' בשפתי הסלע ישמטו ויפלו **שופטיהם** ומנהיגיהם המחזיקים ביד רשעם ואז **ישמעו לאמרי** וינעמו להם וימנעו מכל רעותיהם אשר ירעו לנו.

פסוק ז

ואמ' כמו **פולח ובוקע עצים בארץ** שהחתיכות מתפזרות הנה לרוב חוזק הפלוח והבקיע כן לחוזק צרותיהם **נפזרו עצמינו לפי שאול** ר"ל עד שהגענו לשפת שאול שהוא הקבר כלומ' שהגענו בהם עד שערי מות ולשון פזור העצמות נאמ' דרך הפלגה שלרוב הפחד יראדו כמו שמתפחדים אחד מחבירו ומתפזרים כדרך והתפרדו כל עצמותי (מזמ' כב טו).

פסוק ח
ומתוך כך חוזר לתפלתו לאל להצילו מהם ואמ' **כי אליך א' ה' עיני** ר"ל להצילני מהם **בך חסיתי אל תער נפשי** ר"ל אל תערה אותה מתוך הגוף עד בוא עתה לעלות בטהרה ושלימות כענין ואשפוך את נפשי לפני ה' (ש"א א טו).

פסוק ט
ושמרני מיד הפח אשר יקשו לי כלומ' שמו לי למוקש וכפל הענין באמרו **ומוקשות פועלי און**.

פסוק י
יפלו במכמוריו רשעים יחד ואמ' **במכמוריו** כרומז על הגדול שבאויביו אם על שאול אם על דואג כלומ' שיפלו במכמורות שהכין לדוד כלומ' כל **הרשעים יחד** הנמשכים עמו להתנכל עליו. **ואנכי עד אעבור** הפוך **עד אעבור אנכי** כלומ' ימותו הם עד שאוכל אנכי לעבור לבטח ולא אירא מהם.

פרק קמב

פסוק א
משכיל פי' מעורר הלבבות ברוב תפלתו ובהיותו במערה שהיה שאול רודף אחריו ונחבא דוד ואנשיו במערה ושאול נכנס שם במערה להסך את רגליו וכרת לו כנף מעילו ושם חבר זאת התפלה.

פסוק ב
ואמ' **קולי** ולדעתי חסר בית כמו **בקולי אל ה' אזעק** וכן **קולי אל ה' אתחנן** כלומ' בקולי.

פסוק ג
ואשפוך לפניו שיחי רוב התפלה נמשל לשפיכה **וצרתי לפניו אגיד** ר"ל דרך תפלה להצילני ממנה.

פסוק ד
ואמ' **בהתעטף עלי רוחי** התעטפות יאמר על רוב גניחות תכופות זו בזו לרוב הצרות **ואתה ידעת נתיבתי** כלומ' אתה לבדך שלא הייתי יכול לגלותה **כי בכל דרך שאלך הם טומנים פח לי** ואני צריך ללכת עקלתונות ובמסתרים.

פסוק ה
והביט לדעתי צווי **והביט ימין** פי' הנה והנה וזכר צד אחד והאחר בכללו כמו שביארנו באחור וקדם (מזמ' קלט) וכן במנחת ערב (תה' קמא) וכן במקומות רבים יבואו

המקראות בחסרון כשהענין מובן מתוך מה שזוכר כלומ' אתה ה' **הבט ימין וראה** הנה והנה. **ואין לי מכיר** שיחזיק בידי לעזרני. **אבד מנוס ממני** כי בכל מקום שאיפשר לחשוב בו לכתי בו הם אורבים לי **ואין לנפשי דורש** להצילה.

פסוק ו

ואין בידי עזר אלא שזעקתי אליך ואמרתי בלבי **אתה מחסי** בכל צרה בעולם הזה **וחלקי בארץ החיים** לעולם הבא או קרא **ארץ החיים** להמלא הארץ דעה את ה'.

פסוק ז

הקשיבה אל רנתי ר"ל לצעקתי **כי דלותי מאד** כלומ' נעשיתי דל ומך **והצילני מרודפי כי אמצו** ר"ל חזקו **ממני**.

פסוק ח

הוציאה ממסגר נפשי ר"ל ממסגר הצרות או רמז על ירכתי המערה. **להודות את שמך** כלומ' שאין תפלתי לבקשת תענוג אבל להיותי פנוי להתבודד בנפלאותיך ולהודות את שמך. **בי יכתירו צדיקים** כלומ' אם תצילני ותנשאני אחר התיאש כל בני אדם ממני יתפארו הצדיקים בעניני ויכתירו כבודך וינשאוהו בראותם כי סלה בטחוני בידי ויכירו כי הבוטח בך לא ישוב ריקם וכי **תגמול עלי** פי' להצילני ולהקימני למלך אחר התיאשי.

פרק קמג

פסוק א

מזמור לדוד. זה המזמור ג"כ תפלה להנצלו מכף האויבים ורמז בו ג"כ לתשועת הנפש ואמ' **ה' שמע תפלתי האזינה אל תחנוני** כלומ' להצילני מצרי ואמ' **באמונתך ענני** [**בצדקתך**] חסר וא"ו כלומ' **באמונתך ובצדקתך**. **באמונתך** רומז על קיום הבטחתו **ובצדקתך** רומז על יושר משפטיו כי הדין עמו ועם אויביו העול והחמס.

פסוק ב

ואע"פ שמצד אחר חטאתי לפניך **אל תבוא במשפט את עבדך** כי אם תדקדק בכל מעשי האדם **לא יצדק לפניך כל חי**.

פסוק ג

כי רדף אויב נפשי רמז על רדיפת הנפש בהטרדותו אותו עד שלא יוכל להתבודד בנפלאותיו או **נפשי** כמו גופי וחיתי שם לנפש ג"כ כלומ' שדכאה עד שנשפלה כאלו הגיעה לארץ **הושיבני במחשכים** ר"ל במחשכי הצרות **כמתי עולם** ר"ל עד שאני כאותם

שמתו לגמרי או פי' בענין הנפש כלומ' לרוב הטרדותו גרם לי להיותי מיושבי בחשך **כמתי עולם** ר"ל האובדים והנדחים **לולא ה' שהיה לי**.

פסוק ד

ותתעטף עלי רוחי ר"ל נפשי וכבר פירשנו בענין התעטפות למעלה. **בתוכי ישתומם לבי** ר"ל יעמוד נבוך ושומם על צרותי.

פסוק ה

כי זכרתי ימים מקדם קודם הגיעי לזאת המעלה שהייתי מתעסק בעבודתך **והוגה בכל פעליך ובמעשה ידך** הייתי **שח** ומתעסק.

פסוק ו

והייתי פורש ידי בתפלה תמיד אליך ונפשי היתה מיחלת לך **כהתאוות ארץ עיפה** למטר.

פסוק ז

ועתה כלתה רוחי לצרותי ר"ל שלא נותרה בי נשמה ולכן מהר **ענני ה' אל תסתר פניך ממני** כי אם תעשה כן הנני קרוב למות **ונמשלתי עם יורדי בור** ר"ל הקבר או קרא **יורדי בור** הרשעים כדרך שביארנו **בהושיבני במחשכים**.

פסוק ח

והבוקר כנוי לעת הישועה ואמ' **השמיעני חסדך ובבקר** בעת ישועתך או מצד שהמזמורים על הרוב היה מחברם בלילה היה אומר **בבקר**. **והודיעני דרך זו אלך** לנוס מפני האויבים או **דרך זו אלך** להדריכני באמתך **כי בך בטחתי ואליך נשאתי נפשי** ר"ל בתפלה כמו נשא לבבינו אל כפים (איכה ג מא) או הוא ענין תוחלת כמו ואליו הוא נושא את נפשו (דבר' כד טו).

פסוק ט

ואמ' **הצילני מאויבי ה' אליך כסיתי** הרבה טרחו המפרשים במלת **כסיתי** כמו שתמצא בפירושיהם. ולדעתי **הצילני** מקור ואינו צווי והעד שלא אמ' כי **אליך כסיתי ואליך** כמו בעבורך כדרך אמרי לי אחי הוא (בר' כ כג) והענין **להצילני מאויבי** ר"ל ענין הצלתי מאויבי בעבורך ר"ל בבטחוני בך **כסיתי** הדבר מכל אדם עד שלא בקשתי מהם עזר.

פסוק י

למדני לעשות רצונך ר"ל הרגילני או מצד שהאויבים מונעים אותו מן הלמוד אמ' שיצילהו מהם ויסבב בזה שילמד בתורתו וישיג דרכי הנהגתו. **כי אתה אלהי רוחך** ר"ל רצונך טובה ורחבה להשלים נפש כל נכסף ומשתוקק אליך ולכן **תנחני בארץ מישור** ר"ל בדרך ישר שאין בו מכשול.

פסוק יא
ואמ' **למען שמך ה'** כלומ' שיודע בקרב העמים **תחייני ובצדקתך תוציא מצרה נפשי**.

פסוק יב
וכן **בחסדך תצמית אויבי ותאביד כל צוררי נפשי כי אני עבדך** הדבק באמונתך לבדך ולא הם.

פרק קמד

פסוק א
לדוד ברוך וגו'. זה המזמור חברו דוד כשהניח ה' לו מכל אויביו והיא העת שאמ' בו השירה וכאשר ראה שהגיע לתכלית כוונתו הודה לאל על זה והתנבא על צרת הגליות והתפלל עליהם והחל תחלה בהודאתו לאל ואמ' **ברוך ה' צורי** ר"ל חזקי ותוקפי כלומר שבעזרו הגיעני חזקי ותקפי **והמלמד ידי לקרב** ר"ל המרגילני בכך או שמלמדני תכסיסי המלחמה עד שאנצח את אויבי וכן **אצבעותי למלחמה**.

פסוק ב
ואמ' **חסדי ומצודתי** כמו שבא אלהי תהלתי (תה' קט) ונאמר ג"כ בלא מלת אלהי כדרך הוא תהלתך (דברים י כא) וכן נאמר כאן **חסדי ומצודתי** כי השם והתאר שבו יתאחד ופי' **חסדי** שחסדו מגיע אלי תמיד **ומצודתי** לשון חוזק כי המגדל הגבוה והחזק יקרא מצודה. **ומשגבי** ענין התרוממות [כמו] חומה נשגבה (משלי יח יא) אשר שגבה ממנו (דברי' ב לו) כלומר שאני מתרומם ומתנשא בו **ומפלטי לי** היו"ד נוסף כמו ומפלט לי כלו' ומפלט אותי כי הלמ"ד לפעמים תבא במקום את כמו לכל כליו תעשה (שמות כז) הרגו לאבנר (ש"ב ג' ל) או יהיה היו"ד כנוי למדבר בעדו ומלת לי הבאה אחריה יתרה כמו ותראהו את הילד (שמות ב ו) **ומגיני** להגן בעדי מכל צרותיו **ובו חסיתי** בטחתי **הרודד עמי תחתי** רודד הוא לשון ארמי וירקעו (שמות לט ג) תרגומו ורדידו ר"ל שוטחם תמיד תחתי להיותם מרמס לרגלי **עמי** כמו עמים וכמוהו הייתי שחוק לכל עמי (איכה ג יד).

פסוק ג
ולהודיע שאינו מתגאה בנצחונו השפיל ענין האדם ושאין הצלחתו משכלו ובינתו רק מאת האל ואמ' על זה **ה' מה אדם ותדעהו** כלומ' לחשבו כ"כ שתתן הכרתך והשגחתך בו וכן אני ידעתיך במדבר (הושע יג ה) ידעת בצרות נפשי (תה' לא ח) ורבים כמוהם וכפל הענין ואמ' **בן אנוש ותחשבהו**.

פסוק ד
והנה אדם להבל דמה ר"ל גדולתו והשתררותו מצד אנושיותו הבל ודבר שאינו מתקיים **וימיו כצל עובר** כלומר בצל אשר הוא עובר תמיד לפי נטיית השמש. ורבותי' פירשו **כצל עובר** לא כצלו של אילן ולא כצלו של כותל אלא כצלו של עוף פורח כהדין עופא דעבר וטולה עבר קמיה.

פסוק ה
ואחר שהודה לאל על נצחונו את אויביו ראה בנבואה ענין הגלות ועול מלכי האומות על ישראל והתפלל עליהם ואמ' **ה' הט שמיך ותרד** כלומר הרכן שמיך ר"ל השפילם עד שתרד קרוב לנו לעזרנו והוא משל על תתו השגחתו בנו **גע בהרים** ר"ל במלכים **ויעשנו** ר"ל שיכלו כעשן.

פסוק ו
ברוק ברק ותשלחהו אליהם ותפיצם ושלח חציך ר"ל מיני ענשך **ותהומם**. וענין **ברוק ברק** פי' בו שהוא מורה חוזק הענין וכן כל שיצטרף הפועל עם השם כמו בצוע בצע (יחזק' כב כז) והאמת כי הדבר כן במלת בצוע בצע והדומים לו כמו בוגדי בגד (ירמי' יב א) יבושו בושת (ישעי' מב יז) ומעלה מעל (ויקר' ה כא) אבל **ברוק ברק** לדעתי פי' חדש בריאת ברק ותשלחהו אליהם.

פסוק ז
ושלח ידיך ממרום לעזרני או פי' **ידיך** נגעך לנגעם ולכלותם. **ופצני** שתפתחני ממאסר הצרות כי הפצייה הוא ענין פתיחה כמו פצמתי פי אל ה' (שופטים יא לה). **וממים רבים** ר"ל שטף האויבים **ומיד בני נכר**.

פסוק ח
אשר **פיהם דבר שוא** על השגחתך **וימינם** ר"ל עיקר דתם ועצמות אמונתם שהוא כימין אצלם **הוא שקר**.

פסוק ט
ושיר חדש ר"ל שתחדש נפלאותיך עלינו אחר היאוש כדרך השמים החדשים (ישעי' סו כב) **ונבל עשור** כלי העשוי כנאד ובו עשרה נקבים.

פסוק י
ואומ' **אתה הנותן תשועה למלכים** להצילם במלחמותיהם כלומ' שאין תשועתם עם כל מלכותם מצד עצמם רק מאתך **הפוצה את דוד עבדו מחרב רעה** כלומ' שפתחו ממאסר אימת חרב רעה.

פסוק יא
פצני והצילני דבר בלשון יחיד על כל האומה.

פסוק יב
ואמ' **אשר בנינו כנטיעים** התנבא על הגאולה ושיתישבו כל עניניו על הטובה שבתכונות שאיפשר והזכיר מיני הצלחות כפרי הבטן וכפרי האדמה וכפרי הבהמה כדרך שברך בתורה ואמ' ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך ופרי בהמתך (דברי' כח ד) והחל על זה ואמ' **אשר בנינו** כלומר שבעת ההיא יהיו **בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם** כלומ' שנטועים בארץ לחה וטובה עד שבמעט זמן יהיו **מגודלים בנעוריהם** כן יהיו **בנינו** גדלים בילדותם **ובנותינו כזויות מחוטבות** ר"ל פנות הארמון שעושים אותם מחוטבות אבני גזית בקו ישר עד שכל הפנה נראית באבן אחת כן **בנותינו** גבוהות קומה ישרה ונאה והם מצד אחר צורתם **כתבנית היכל**. **ומחוטבות** פי' לשון כריתה כמו מחוטב עציך (דברי' כט י) וכן חטובות אטון מצרים (משלי ז טז) והם אבני גזית חטובות בקו ישר.

פסוק יג
ואח"כ הזכיר פרי האדמה ואמ' **מזוינו** ר"ל זויותנו והם פאות הבית **מלאים** כל טוב ומכל מיני תבואות **ומפיקים** ר"ל מוציאים תבואה **מזן אל זן** מלשון למינהו שתרגומו לזנוהי ר"ל מינים חלוקים חטים ושעורים וכל מיני תבואות ואמ' **מפיקים** על הזויות כי כן דבור בני אדם שהמקום שיוצאים הדברים משם יאמרו שהוא מוציא כמו אמרם דל עיר המוציאה אלף וכן המקום שיוצאים ממנו כך וכך, והזכיר בזה הזויות כי בזוית זו מניחין מין אחד ובזוית זו מין אחר וכן לכל מין ומין מקום בפני עצמו. וי"מ **מזן** לשון מזון ר"ל מוציאים מזון כל השנה מגורן לגורן כלומ' שאסיפתנו בבתינו מספקת משנה לשנה. ואחר כן דבר על פרי הבהמה ואמ' **צאננו מאליפות** ר"ל יולדות לאלפים וכן **מרובבות** מלשון רבבה כלומ' שבזמן מועט נמצא מהם הרבה רבבות בחוצותינו.

פסוק יד
ואלופינו ר"ל שוורינו מלשון שגר אלפיך **ומסובלים** בבשר והוא לשון משא כלומ' שבשרם ושמנם עבה עד שהוא עליהם למשא וי"מ חזקים כלומ' בעלי משא. ואחר שהזכיר כל אלו דרך פרט הזכיר דרך כלל שלא ימצא בהם שום הזיק והוא **אין פרץ** כלומ' אין מאתנו רע שיפרוץ בנו **ואין יוצאת** כלומ' אין נפש ממנו יוצאת מגדר הראוי **ואין צוחה** משום דבר **ברחובותינו**.

פסוק טו

וסוף דבר שיהיה הזמן מתוק וערב ומלאה הארץ דעה את ה' ואז נאמר כלנו **אשרי העם שככה לו** ויאמרו כל העמים **אשרי העם שה' אלהיו**. ורבותי' דרשו **אלופינו מסובלים** גדולים שבנו נסבלים לקטניהם. ואיפשר לפרש כל הדברים בדרך זה על קיום התורה והמצוות וההנהגות המדיניות. ואמ' **בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם** שתחלתם מוכיח על סופם כן הבחורים שבאותו זמן יראה מתחלת למודם מה שיכשר אל האחרית על דרך מה שאמרו עתידים בחורי בני ישראל שיתנו ריח טוב, וידוע שהריח אינו עצם הדבר אבל מורה על עצם הדבר אם הוא טוב או רע כן בחורי ישראל התחלת ענינם יורה עליהם שיבואו לשלימות **ובנותינו כזויות** רומז על צניעותם שהן נמצאות בהתמדה בפנות הבית **ומזוינו** רומז על החכמים שהם הפנות **מלאים** חכמה **ומפיקים מזן אל זן** ר"ל הודעות בכל מיני חכמה **וצאננו מאליפות** רומז על ההמון ודלת העם שהם מקיימים המצות לאלפים ולרבבות כדרך אמרם ז"ל ריקנין שבך מלאים מצות כרמון **ואלופינו** ר"ל מנהיגינו ושרינו **מסובלים** ר"ל שהקטנים סובלים אותם ונשמעים להם ומתוך כך **אין פרץ ואין יוצאת**.

פרק קמה

פסוק א

תהלה לדוד. זה המזמור כולו הודאה וספור סדר הנהגתו במציאות והוא מחובר על סדר אלף־בית אלא שחסר אות הנו"ן לא ידענו הסבה לפי הפשט. ואמ' **ארוממך אלהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד** ר"ל כל ימי חיי או רומז לחיי העולם הבא.

פסוק ב

וכפל הענין ואמ' **בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד**.

פסוק ג

וכיוון להודיע שכל תהלת האדם לאל רק כפי שכל האדם לא שיוכל בתהלתו לבוא עד חקר שבחיו ותהלותיו. ואמ' **גדול ה' ומהולל מאד ולגדולתו אין חקר** ר"ל שלא ישיגנה האדם ברוב חקירה אבל מצד הקבלה.

פסוק ד

ואמ' **דור לדור** כלומ' דור אחר דור **ישבח מעשיך** ויספרם לדור הבא אחריו ר"ל אבות לבנים **ויגידו גבורותיך** זה לזה דור אחר דור.

פסוק ה
וכן אני **אגיד ואספרה הדר כבוד הודך ודברי נפלאותיך**.

פסוק ו
וגדולתך אשר אמרו האבות זה לזה דור אחר דור **אני אספרנה**.

פסוק ז
וזכר רב טובך יביעו וצדקתך ירננו ג"כ ר"ל יכריזו ויספרו ויפרסמו. **ורב** שם והיה ראוי להנקד בחולם.

פסוק ח
חנון ורחום ה' שחונן ומרחם את הבריות לספק להם צורכיהם **וארך אפים** לרשעים שלא להענישם לשעתם **וגדל חסד** לגמלם ביותר ממה שאין חוק עליו.

פסוק ט
ואמ' **טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו** ר"ל שרחמיו אף במיני הב"ח והוא טוב לצמחים ולשאר הבריות בהכין להם טבע להשאיר מיניהם כל ימי העולם אע"פ שאישיהם נפסדים.

פסוק י
ואח"כ בא **יודוך ה' כל מעשיך** ע"ד השמים מספרים כבוד אל לדעת מי שפי' בו ענין בחינת האנשים בהם וכן **יודוך ה' כל מעשיך** ר"ל שבני אדם יודוך במה שיראו תקון יצירתם והכנתך מזונותיהם על אופני מה שצריך להם והוא שאמ' **וחסידיך יברכוך** כלומ' המבינים בטבע הנמצאות יברכוך ר"ל יודוך בענין סדרי המציאות כלו.

פסוק יא
וכבוד מלכותך יאמרו ר"ל יספרו וכן **גבורתך**.

פסוק יב
להודיע כלומ' עד שדבריהם סבה **להודיע לכל גבורותיו וכבוד הדר מלכותו** ודרך הנבואות לדבר פעם בלשון נסתר ופעם לנמצא.

פסוק יג
מלכותך מלכות כל עולמים כלומ' שאין לה הפסק כמלכות בשר ודם וכן **ממשלתך בכל דור ודור**.

פסוק יד
סומך ה' לכל הנופלים ר"ל נותן להם יד לסמכם ולעזרם וכן **זוקף לכל הכפופים**.

פסוק טו
עיני כל אליך ישברו כלומ' שאפי' הב"ח שאין בהם דעת **ישברו** לפי טבעם וישתדלו בחוקם הנתון להם לפי טבעם מאתך ומצדך יזדמן לכל אחד מהם **אכלו בעתו** המבוקש לו ונמצא שאתה סבה ראשונה לכל.

פסוק טז
ועל כן אמ' **פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון** ר"ל מזונו כפי רצונו וטבעו כי המזונות רבים מתחלפים לפי טבע הב"ח זה אוכל עשב וזה אוכל בשר.

פסוק יז
צדיק ה' בכל דרכיו ר"ל ישר בכל מה שהניח בטבע הנבראים שלא יצא הדבר מגדר טבעו אבל **חסיד בכל מעשיו** בהמשיכו מציאותם. או נפרש **צדיק בכל דרכיו** לגמול ולהעניש לתת לאיש כדרכיו **וחסיד בכל מעשיו** להקל ענשם בתשובה ומחילתו וסליחתו ולהטות כלפי חסד.

פסוק יח
קרוב ה' לכל קוראיו להעתר להם **לכל אשר יקראוהו באמת** ר"ל בכונה נבחרת.

פסוק כ
רצון יראיו יעשה ושומר ה' את כל אוהביו מכל נזק **ואת כל הרשעים ישמיד** כענין והיו כל זדים וכל עושי רשעה לקש (מלאכי ג יט).

פסוק כא
ורמז בסוף דבריו לזמן המשיח ואמ' **תהלת ה' ידבר פי** וגו' כענין כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה (צפניה ג ט) וכל בשר כמו יבוא כל בשר להשתחוות (סוף ישע').

פרק קמו

פסוק א
הללויה הללי נפשי את ה'. כוונת המזמור להודות לאל על מה שגמלו והודעת שבח הבטחון באל ושבידו להשפיל ולהרים ובסוף דבריו רמז ג"כ על ענין המשיח. ואמ' **הללי נפשי** רומז על השתדלותה בהשגת כבודו.

פסוק ב
אהללה ה' בחיי ר"ל כל ימי חיי וכן **אזמרה לאלהי בעודי** שלא לבטוח באדם רק באל לבדו.

פסוק ג
והוא אמרו **אל תבטחו בנדיבים** ר"ל שרים ונכבדים וכן **לא בבן אדם שאין לו תשועה** כלומ' אחרי המות.

פסוק ד
אבל **כשתצא רוחו ישוב לאדמתו ויאבדו עשתונותיו** ר"ל כל מחשבותיו ולא מנעו מבטוח בחסידים ובחכמים שאף הם ידריכו לבטוח באל ית'. או יהיה **שאין לו תשועה** טעם למה שאמ' **אל תבטחו בנדיבים** וכן **לא תבטחו בבן אדם** מפני **שאין לו תשועה** על העזר מן האויבים כמו ויקם משה ויושיען (שמות ב יז) ויושע ה' (שם יד ל) וכן רבים והכוונה שאף לעצמו לא יוכל להושיע **כי תצא רוחו**.

פסוק ה
אשרי שאל יעקב בעזרו ושברו ר"ל תקותו ותוחלתו **על ה' אלהיו** והזכיר יעקב כי הוא הזכיר בטחונו תחלה ה' האומר אלי (בראשי' לב י) כלומ' ראוי לבטוח כי הוא משנה מערכת הכוכבים לרצונו.

פסוק ו
והזכיר חדוש העולם שכל האמונות המקובלות נמשכות אחריו והוא אמרו **עושה שמים וארץ** ר"ל כל אשר בשמים ובארץ ובים. ואמ' **השומר אמת לעולם** ר"ל שומר הבטחתו וייעודיו הטובים לאוהביו ולשומרי מצותיו.

פסוק ז
עושה משפט לעשוקים לקחת נקמתם מיד עושקיהם. **נותן לחם לרעבים** שמכין להם מזונם על איזה צד **ומתיר אסורים** ממאסרם אם ממאסר הצרות אם ממאסר אחר.

פסוק ח
פוקח עורים להסירם מכשול המונח לפניהם. **זוקף כפופים** מרוב צרותיהם בהסיר הצרות מהם **ואוהב צדיקים** ר"ל שמשגיח בהם.

פסוק ט
ומכאן ואילך רמז על הגלות ואמ' **ה' שומר את גרים** וכן קראם יתומים ואלמנות לדמיון היותם נדכאים ואומללים כמותם ואמ' שישמרם ר"ל שיחזקם כי לא על איש ישים עוד ר"ל חוזק וי"מ ינשא ואינו נכון. **ודרך רשעים יעות** ר"ל יעקל כלומ' שיעשירה בחזקת מעוותת ומעוקלת כמו שביארנו בענין פתיתי את הנביא (יחזק' יד ט) והצדיקו את הצדיק (דברי' כה א).

פסוק י
ואז **ימלוך ה' לעולם** וגו' כענין והיתה לה' המלוכה.

פרק קמז

פסוק א
הללויה כי טוב ה'. כוונת המזמור לנבואת הגאולה ושיודו לפניו על זה וספר אחריו מהמשך המציאות בכחו וברחמיו וספר בהשגחתו ובקצת נפלאותיו שבדברים הטבעיים ואמ' על זה **הללויה כי טוב זמרה אלהינו וזמרה** מקור בתוספת ה"א כלומ' כי טוב לזמר את אלהינו וכפל הענין ואמ' **כי נעים** כלומ' שהדבר ערב לזמרו וכן **כי נאוה תהלה** כלומ' ואהללו.

פסוק ב
ואמ' **בונה ירושלם ה'** רומז על הגאולה כלומ' זמרוהו כי הוא יבנה ירושלם לעתיד **ויכנס נדחי ישראל**.

פסוק ג
וכן **הרופא לשבורי לב** ר"ל לאותם שהם שבורי לב בגלות כלומ' ירפאם ממחלת שבירת לבם **ומחבש לעצבותם** וייחס התחבושת לעצבון כי פי' שמחבש מכת עצבותם ודגש הצד"י לתפארת הקריאה.

פסוק ד
מונה מספר לכוכבים כוונת הענין אצלי שאע"פ שהצלחת האומות באה מצד המערכת, לא נתיאש מן הגאולה בכך כי **גדול אדוננו ורב כח** לשנות את תפקידם כרצונו **ולעודד ענוים ולהשפיל גאים** ואמ' **מונה מספר לכוכבים** כלומ' אע"פ שאין אדם יכול למנותם כאמרו הבט נא השמימה וספור את הכוכבים (ברא' טו ה) אע"פ שחכמי התכונה מניחים להם מספר אינו אלא בכוכבים הגדולים המאירים על הארץ אבל יש שם כוכבים אחרים לאלפים ולרבבות שאין לחכמים בהם מספר ואף לאותם שיש להם מספר, בהם יש כוכבים שהם מונים אותם כאחד והם רבים אלא שלפי המרחק יראה להם כאחד. ואמ' **לכלם שמות יקרא** כלומ' שלכלם הניח כח מיוחד על איזה דבר עד שהנהגת התחתונים כלה יוצאת מאתם בשפע האל יתי כאמרם אין לך כל עשב מלמטה שאין לו כוכב מלמעלה מכה אותו ואומר לו גדל, ואף לדעת קצת חכמינו שכתבו שאין כונת בריאתם להנהגת השפלים שאין העליון נברא לצורך התחתון מ"מ נבראו לעצמם ולשלימותם והמציא בהם כחות יצאו מאתם ינהיגו השפלים וכמו שהבורא

סבה למלאכים ולא שנמצא בשבילם כך המלאכים במצותו ובהשפעתו סבה לגלגלים ולכוכבים והכוכבים סבה לשפלים ולהמשיך טבע המציאות. ויש לפרש **מונה מספר לכוכבים** כלומ' לכחות היוצאים מהם מה שלא נודע לחכמים שהם השיגו מספר עצמם, מספר כחותיהם לא השיגו.

פסוק ה

ואמ' **גדול אדוננו ורב כח** ר"ל לשנות תפקידם על הדרך שביארנו **ולתבונתו אין מספר** ר"ל לפעולות היוצאות מתבונתו. או יהיה **מספר** כמו ספור כלומ' לא יוכל אדם לספרה.

פסוק ו

ואמ' **מעודד ענוים** כלומ' שיכול לשנות המערכה ולגמול ולהעניש כפי פעולותיהם לעודד ענוים ולהגביה שפלים.

פסוק ז

ואמ' על זה **ענו לה' בתודה** כלומ' שירו לה' בתודה ותהלה **וזמרו לו בכנור** ושאר כלי הניגון להעיר התשוקה על זה.

פסוק ח

ודבר מחסדי האל כי אף לב"ח שאינם משתדלים בהכנת צרכיהם הוא **מכין להם צרכם** הנאות להם לפי טבעם **ומכסה שמים בעבים להכין לארץ מטר להצמיח הרים חציר** לצורך הבהמות והב"ח.

פסוק ט

ובזה נותן לבהמה לחמה ר"ל מזונה כי לחם יקרא לפעמים על כלל המזון כמו עבד לחם רב (דני' ה א) והזכיר **בני עורב אשר יקראו** מצד שבעת הולדם הם לבנים ואמותיהם חושבות עליהם שאינם בניהן ומתיאשות מהם והם צווחים לאל יתי והוא מזמינם יתושים מצואתם וניזונין מהם, הנה שהוא משגיח אף על ב"ח השגחה טבעית.

פסוק י

וחזר לענין נבואת הגאולה שלא יבהילנו גבורת העמים כי **לא בגבורת הסוס יחפץ ולא בשוקי האיש ירצה** ר"ל העמים הבוטחים בסוסיהם ובקלות המרוץ.

פסוק יא

אבל רוצה **ה' את יריאיו המיחלים לחסדו** ומשגיח עליהם השגחה מיוחדת.

פסוק יב

וייעד להיות אז ירושלם בשלוה ואמ' **שבחי ירושלם את ה'** וכן **הללי אלהיך ציון**.

פסוק יג
כי חזק בריחי שעריך ר"ל יחזקם כי כן דרכי הנבואות תמיד פי' לומר בלשון עבר העתידות. וחזוק **הבריחים** משל על שבתם לבטח ואין מחריד אין נודד כנף ופוצה פה ומצפצף **ויברך בניך בקרבך** בכל מיני הצלחה.

פסוק יד
וכפל הענין ואמ' **השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך**.

פסוק טו
וספר נפלאות הדברים הטבעיים שאחת מהם והכוללת שבהם ענין המטר כאמרו עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר וסמיך ליה הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות (איוב ה). ואמ' **השולח אמרתו** ר"ל רצונו **ועד מהרה** נראה לי עד שבמהרה **ירוץ דברו** בהגיע רצונו מיד.

פסוק טז
הנותן שלג כצמר אין לפרש הדמיון לענין הלובן שאין לדמות הנבראים גדול בפחות, ולובן השלג גדול מלובן הצמר ואם יעשה כן בבורא ית' **כאריה ישאג** (הושע יא י) **כקול מים רבים** (יחזק' מג ב) כל זה לשכך את האוזן, אבל בנבראים לא יתכן אלא שהדמיון לרכותו ומפני שהזכיר **הכפור והקרח** שהם קשים הזכיר שהוא **נותן שלג כצמר** והוא ממיני התועלת בהשקות את האדמה לפעמים הרבה, והכפור הוא יורד על הרוב בשחר דק דק וצבעו כמו האפר ולכן אמ' **כפור כאפר יפזר**. או שבא הדמיון על הפיזור.

פסוק יז
והקרח יורד ברוב פעמים בלילה בעת הקור החזק וטבעו להיות משליך קרחו כפתים ר"ל בצעים וחתיכות והוא קר מאד ולכן אמ' **לפני קרתו מי יעמוד**.

פסוק יח
ומפני שהכפור והקרח קשים ואין הארץ מושקת מהם לשעתה אמ' **ישלח דברו** ר"ל רצונו בחום השמש או סבה אחרת **וימסם** ר"ל יתיכם **וישובו מים** וכן לפעמים **ישב רוחו יזלו מים** במקומות ההם כפי נשיבת הרוח ולכלם עת ידוע' לתועלתם כפירות ותבואות. או רומז **בקרח** להעניש כלומ' שהוא מטר ושלג וכפור וקרח וברד, אע"פ שלא נזכר, פעם לגמול פעם לעונש כי הקרח על הרוב לרוב הקור שבו ממית ומיבש הזרעים ופרחי האילנות ואע"פ שכל אלו דברים טבעיים מכל מקום הם מן הדברים הנכבדים והנשגבים שבטבע מן הענינים הרגילים ואמ' איוב ורעם גבורותיו מי יתבונן (כו יד).

פסוק יט
ואחר שהזכיר זה רמז על הדברים המקובלים כגמול ועונש והשגחה והמופתים בשנוי הטבעים וכל הענינים המסתבכים לאמונת חידוש העולם ונתינת התורה המגלה כל המסתרים ואמ' שהם מיוחדים לעם הנבחר לסגולה והוא אמרו **מגיד דבריו ליעקב** וגו'.

פסוק כ
ולא עשה כן לכל גוי ר"ל לשאר האומות **ומשפטים בל ידעום** ר"ל אינם מתנהגים ביושר ולא הכירו מעלת היושר והמשפט ולכן אתם המכירים דרכיו **הללו** לאל שנתן לכם תורה ומצות נחלה כאמרו ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים וגו' (דברים ד ח).

פרק קמח

פסוק א
הללויה הללו את ה' מן השמים. גם זה המזמור שבח והודאה לאל על חדוש העולם והמשך המציאות ובחרו אותנו לעם סגולה וייעד בסוף דבריו היותנו נחלתו לעולם לרמז הגאולה ומלכות המשיח אשר בימיו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח. והזכיר בזה המזמור כל המציאות מן הגבוה עד השפל ואמ' לעליונים **הללו** אע"פ שלא יתכן בזה צווי אנושי ולא הערה מבני אדם כי הרבה פעמים יבא לשון צווי בדרך הודעת התמדת הדבר שהוא כן כמו שביארנו בילדותנו בחבור התשובה כלומ' שענינם להללו בתמידות בלא הפסק בזריזות גדולה כמו שמצווה ומזורז על כך כמו שלפעמים אמ' לשון צווי למי שאין המהלל נאות או תועלת מגיעו אע"פ שאינו בעל מהלל כמו שנאמ' אם לא ברכוני חלציו (איוב לא כ) ירננו כל עצי היער (תה' צו) וכן בזה המזמור **הללו את ה' תנינים וכל תהומות**.

פסוק ב
ואמ' תחלה דרך כלל שיהללוהו כל נבראי העולם והוא אמרו **הללו את ה' מן השמים** וכן **הללוהו במרומים** ואח"כ פרט אותם בפרט ואמ' **הללוהו כל מלאכיו** והם הצורות הנפרדות, **הללוהו כל צבאיו** והם הגלגלים והכוכבים שבגלגל השמיני.

פסוק ג
ואח"כ הזכיר שבעה כוכבי לכת והזכיר תחלה **שמש וירח** שהם הגדולים ואח"כ **כל כוכבי אור** הם ה' הנשארים כוכב נוגה צדק ומאדים ושבתאי.

פסוק ד
ושמי השמים הוא חלק האויר העליון **והמים אשר מעל לשמים** החלק האמצעי ממנו אשר בו יכלה הניצוץ ויפעלו בו המים.

פסוק ה
ואחר שהזכיר כל הנבראים העליונים אמ' דרך כלל **יהללו את שם ה' כי הוא צוה ונבראו** וראוי לכל נמצא שיהלל למי שהמציאו.

פסוק ו
ואמ' **ויעמידם לעד לעולם** כלומ' שבראם בריאה קיימת שלא ישיג הפסד אף באישיהם והוא ענין **חק נתן ולא יעבור** כלומ' שלא ישתנה סדר מציאותם.

פסוק ז
ואח"כ ספר מנבראים השפלים והחל באותם שאינם בעלי שכל עד שיגיעם צווי על השבח לקבלת תועלת כמו שביארנו בסמוך או לענין בחינת האנשים בהם. **ותנינים** הם הדגים הגדולים **וכל תהומות** הם מצולות המים אשר לא ישיגם ההתישבות בחורב ושרב.

פסוק ח
וכוונת הענין להזכיר ארבע היסודות ואם לא על הסדר כי הזכיר יסוד המים להפלגת גודל הבריות אשר בתוכם והזכיר אחריו האש להיותו עליון ואחר הזכיר הדברים המתהוים באויר כמו **הברד והשלג והקיטור** והוא האד היבש העולה מן הארץ בהתהפכות הניצוץ עם האד הלח עם חלק אחד מן האויר ויתהוו ממנו הרוחות והוא אמרו **ורוח סערה עושה דברו** כלומ' שמשתלחת לפעמים מאתו להעניש להפיל ולהשחית ולהרוס כאמרו ובקעתי רוח סערות בחמתי (יחזק' יג יג) והחזיר היסודות בכלל הבריאה של מטה כי הם חומר העולם התחתון. או אולי לא דבר על היסודות רק על הדברים שמתהוים בהם **ואש** ר"ל על אש הברק המתהוה באויר וזהו שאמרו רבותי' ז"ל ר' אליעזר אומר כל דבר שבארץ אין בריאותו אלא מן הארץ כדכתי' **הללו את ה' מן הארץ אש וברד** וכו' כלומ' דבר שבארץ שיורד בארץ אע"פ שיורד מלמעלה. ועוד חזק הענין רב הונא בשם ר' יוסי כל דבר שבשמים ובארץ ר"ל בשניהם אין בריאתו אלא מן הארץ ופי' בשמים באויר ובארץ שיורד לארץ כדכתי' כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים (ישע' נה י) והם אינם יורדים אלא מן האויר.

פסוק ט
והזכיר אח"כ יסוד העפר **ההרים והגבעות** ובכללם הדוממיים והזכיר אח"כ כל הצומח **עץ פרי וכל ארזים**.

פסוק י
ואחי"כ הזכיר הב"ח **החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף**. וי"מ בכל אלו ענין בחינת האנשים בהם שאין שום בריאה שלא יהא בה איזה תשמיש לאדם אם לרפואה אם למזון אם לתועלת איזה מקניניו וכשהגיעו למציאות **אבני הברד** [אמרו] שיש בו תועלת להוכיח בו בני האדם ולגלות אזן האנשים.

פסוק יא
ואחר כל זה האריך בחי המדבר והקדים היותר נכבדים במעלה המונית **מלכי ארץ וכל לאומים** ר"ל מלכי **כל לאומים שרים וכל שופטי ארץ**.

פסוק יב
ואחר הזכיר ההמון ביחד **בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים** ר"ל של כל עם ועם.

פסוק יג
ואחר שכלל הכל אמ' **יהללו את שם ה' כי נשגב** והתרומם שמו לבדו והם אין ביניהם דבר נשגב כלל כי אין בהם דבר קיים בפרט כי אישי העולם התחתונים חולפים תמיד. **והודו** לדעתי רומז על השגחתו והקדים בזה **ארץ לשמים** והענין לדעתי כדי להשקיע בלב השומעים ענין השגחתו בתחתונים שהמתנגדים משיבים עליה ודרך הלשון להקדים היותר צריך בהודעה כענין איש אמו ואביו תיראו (ויקרא יט) וכמו שדרשו בו גלוי וידוע לפני הב"ה שהבן מתירא מן האב יותר מן האם לפיכך הקדים את האם ביראה וכן גלוי וידוע לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו לפי שמשדלתו בדברים ולפיכך הקדים בכבוד את האב דכתיב כבד את אביך ואת אמך (שמות כ).

פסוק יד
ובסוף הדברים רמז ענין הגאולה ובחירת עם סגולה אשר הוא תכלית כונת המציאות ואמ' **וירם קרן לעמו** שעם מעלת כלם **ירים קרן לעמו** ר"ל ירים חזקם ויגביה תקפם למעלה מן הכל. וקראם דרך כלל **חסידיו** כי אז ידעו כלם את ה' מקטנם ועד גדולם והוא ענין **תהלה לכל חסידיו** והוא שפי' אחר אמרו **חסידיו לבני ישראל עם קרובו** ר"ל עם שהוא קרוב אליו ודבק בו לעולם.

פרק קמט

פסוק א
הללויה שירו לה' שיר חדש. זה המזמור כלו נאמ' על לשון הגאולה ועל סגולת העם הנבחר והיותו מיוחד לסגולה לאל ית' ואמ' **שירו לה' שיר חדש** כי הזמן ההוא יקרא אז

חדש בנפלאות ובהראות גבורותיו וכח מעשיו לעמו. ואמ' **תהלתו בקהל חסידים** כי אז תמלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים ויקרא כלל העם **חסידים**.

פסוק ב

ואמ' **ישמח ישראל בעושיו** לשון רבים כי ברוב מקומות כלל לשון אלהות ואדנות ואמ' בלי אלהים אלהיו אדוניו אדוניו ואחר שמלת **בעושיו** שבה אל האל יתי נאמר בלשון רבים וכן כי בועליך עושיך (ישע' נד ה) איה אלוה עושי (איוב לה). וכפל הענין באמרו **בני ציון יגילו במלכם**.

פסוק ג

יהללו שמו במחול בתוף וכנור יזמרו לו משל לזמר לפניו בתשוקה גדולה ובתאוה נמרצת וכלי הניגון להעיר לב בני אדם לכך.

פסוק ד

כי רוצה ה' בעמו כלומ' שיבחר בהם ויוציאם מן הגלות **ויפאר ענוים בישועה** שיושיעם.

פסוק ה

ויעלזו חסידים בכבוד ר"ל בכבודם הנתון להם מאת האל יתי ויש לפרש **בכבוד** בנפש כי הנפש יקרא כבוד כאמרו עורה כבודי (תה' נז ט) ואמ' **בישועה** על התשועה הנצחית ואמ' **יעלזו חסידים** בנפשם **וירננו על משכבותם** ר"ל אחר מנוחתם הוא אחר המות כי השכיבה תאמר לפעמים במקום מנוחה, גם בלילה לא שכב לבו (קהלת ב כג) ועורקי לא ישכבון (איוב ל יז). וי"מ **על משכבותם** על מטותיהם שהשינה מקום זכות המחשבה וההשגה.

פסוק ו

רוממות אל בגרונם ר"ל ספורם נפלאות האל והתעסק בהם והוא **בידם כחרב פיפיות** להגן עליהם מכל נזק, **ובגרונם** כמו בפיהם כי תחלה יצא הקול מהגרון ואחר מהפה או שהדבור בקול רם ייחס לגרון כמו קרא בגרון אל תחשוך (ישע' נח) **ובעל פיפיות** ר"ל בעל שתי פיות כלומ' משני צדדין ואולי רמז על שתי האומות הידועות להיות רוב גלותנו בתוכם.

פסוק ז

ואמ' **לעשות נקמה בגוים** ר"ל שבזכות התעסקם בעבודת האל יראם נקמה בגוים **ותוכחות בלאמים**.

פסוק ח

וכן **לאסור מלכיהם בזיקים** ר"ל שלשלאות **ונכבדיהם בכבלי ברזל**.

פסוק ט
לעשות בהם משפט כתוב כלומ' כמו שייעדו הנביאים ואמ' על אותו זמן **הדר הוא לכל חסידיו** ר"ל לעם הנבחר ולכן יאמרו **הללויה**.

פרק קנ

פסוק א
הללויה הללו אל בקדשו. זה המזמור חתימת הספר ענין זרוז תהלה לאל והודאה לו יתי ורמז בו חיי העולם הבא שאליהם כל הכוונה והעיר שכל המציאות תכלית הכוונה להלל לאל ולרוממו. ואמ' **הללו אל בקדשו** ר"ל בעולם המלאכים **וברקיע עוזו** עולם הגלגלים.

פסוק ב
ואחר כן הזכיר העולם התחתון ואמ' **הללוהו בגבורותיו** ר"ל בנפלאותיו שעשה לנו ועושה לנו תמיד **כרוב גדלו** הוא כגודל שנוי הטבע כענין המופתים.

פסוק ג
ואמ' להעיר הלבבות שיהיה הלולם בחבה יתרה **הללוהו בתקע שופר** ושאר כלי הניגון.

פסוק ד
ומינים הוא ג"כ כלי ניגון לא נודע לנו, ונראה לי שהוא כלי התערבו בו הרבה מינים של תנועות יקרא בלשון לעז אורגנוש.

פסוק ה
בצלצלי שמע מצלתים המשמיעים קול **וצלצלי תרועה** נראה שהם חצוצרות המשמיעות קול תרועה.

פסוק ו
ואמ' **כל הנשמה תהלל יה** שיהיו כל הלולים מצד הנשמה לזכותה לחיי העולם הבא שהוא תכלית הכונה בכל ואליו אנחנו נושאים את נפשנו. יזכנו האל לחזות בנעמו ולבקר בהיכלו כי צדיק ה' צדקות אהב ישר יחזו פנימו (תה' יא).